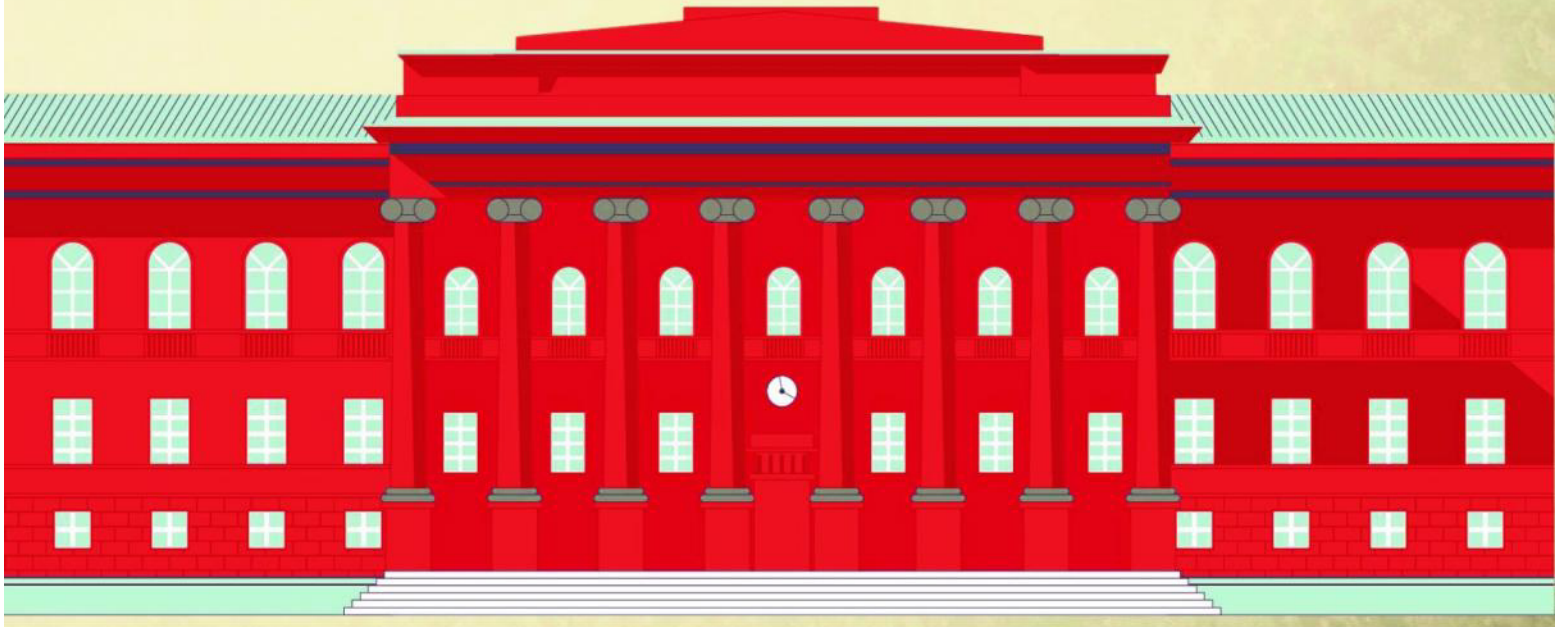
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції
(18 травня 2018 року)
Том I

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Юридичний факультет
Рада молодих вчених
Наукове товариство студентів

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ»

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих вчених,
присвяченої Дню науки юридичного факультету

18 травня 2018 року

Том 1

Київ – 2018

УДК 34 (477)
А 43

А 43 **Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики**: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 року) / Редкол.: докт. юрид. наук, проф. І. С. Гриценко (голова), канд. юрид. наук І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 2-х томах. - Том 1. – К., 2018. – 369 с.

Укладачі: І. С. Сахарук, А.О. Левченко, Н.С. Бадьора, А.В. Матат

Верстка: О.С. Бохан, А.В. Іваницький, В.Б. Іванчук, А.О. Левченко, А.В. Матат, С.І. Остапчук, К.Ю. Солодова

Обкладинка: В.В. Кожух

У збірнику вміщено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» присвяченої Дню науки юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (18 травня 2018 р.). Збірник охоплює дослідження проблем прав людини, теорії та історії права та держави, конституційного, адміністративного, інформаційного, міжнародного публічного, фінансового права. Для фахівців, які працюють у вищезазначених галузях, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів і студентів.

© Юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018
© Колектив авторів, 2018

ЗМІСТ

Права людини 15

Марія Бербат
Правовий досвід здійснення евтаназії у європейських країнах 15

Вікторія Герасичева
Право на безоплатну освіту: нормативне закріплення та практика реалізації 16

Анастасія Глєбова
Впровадження ґендерного квотування рад директорів в Україні 18

Олена Григоренко
Юридичні аспекти народження «дитини трьох батьків» 19

Микола Давиденко
Право на свободу совісті та віросповідання: актуальні питання 21

Анастасія Кравченко
Окремі аспекти обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні 22

Тетяна Кулик
Право на свободу думки і слова в Україні: практичні аспекти реалізації 24

Вікторія Мельник
Нові процедурні положення відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та їх вплив на ефективність національних судових засобів захисту порушених прав людини 25

Роман Мельник
Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку 27

Олена Миколенко
Законні інтереси як елемент правового статусу засуджених 29

Марія Мусієнко
Право на паліативну допомогу: Україна та європейський досвід 31

Наталія Нескородь
Людська гідність як об’єкт конституційної регламентації 32

Владислав Овчаренко
Зобов’язання держави у сфері забезпечення права на життя 34

Анастасія Пенкіна
Право на справедливий судовий розгляд та проблеми його забезпечення в Україні 36

Вікторія Помирляну
Конституційна скарга як новий елемент правозахисного механізму 37

Марія Попович
Проблема «коригуючих зґвалтувань» у світі 39

Людмила Радухівська
Роль і завдання органів прокуратури у запобіганні та протидії домашньому насильству 41

Юлія Степаник
Евтаназія: порушення конституційного права чи гідна смерть? 43

Олена Якимчук
Суфражистський рух в Англії як етап становлення гендерної рівності 44

Конституційне та міжнародне публічне право 47

Олександра Андрєєва
Конституційно-правовий аспект становлення лобізму в Україні у порівнянні з міжнародним досвідом 47

Анна Богданець
Громадянство як гарантія забезпечення конституційно-правового статусу людини 48

Іван Богуцький
Поняття та належність до територіальної громади 50

Світлана Болдова
Обмеження свободи мирних зібрань: в «інтересах» публічної влади чи з метою захисту громадського порядку? 52

Пилип Демченко
Кібернетична безпека як новітня складова національної безпеки української держави: конституційно - правовий аспект 54

Богдан Калиновський
Статут територіальної громади в системі актів місцевого самоврядування 56

Ігор Камінський
Щодо співвідношення понять «інформаційна війна» та «застосування інформаційно-психологічної сили» 57

Марія Коваленко
Складання присяги Президентом України: конституційно-правовий аспект 59

Юрій Констанкевич
Встановлення морально-етичних критеріїв до публічних службовців в контексті індивідуальної свободи 61

Тетяна Костюк
Правова природа «сплячих» повноважень Глави держави в країнах з парламентарними формами правління 62

Максим Крылов
Особенности и условия осуществления дипломатической защиты юридических лиц 64

Альона Кучеренко
Громадсько-політичний краудсорсинг як форма безпосередньої демократії 66

Нікіта Лихачов
Джерела закріплення парламентських процедур в Україні 68

В'ячеслав Любашенко
Значення рішення Суду ЄС Achmea BV v Slovak Republic в контексті інвестиційних угод69

Андрій Матат
Постановка проблеми дослідження принципів конституційного права 71

Аліна Махно
Конституційно-правова відповідальність політичних партій в Україні: проблеми удосконалення 73

Інокентій Мирославський
Ratione negotiorum як мірило правомірності дій та рішень національних органів в процесі взаємодії з Міжнародним кримінальним судом: актуальні питання застосування 75

Володимир Нестерович
Метод правового регулювання у сфері виборчого права України 76

Ольга Никорак
Конституційна ідентичність у рішеннях органів конституційної юрисдикції 78

Ростислав Онишкевич
Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні 80
Світозар Остапчук
Положення ч. 4 ст. 13 Конституції України про забезпечення соціальної спрямованості економіки: практика Конституційного Суду України 82
Яна Павко
Становлення та розвиток арктичного права 83
Марія Панкулич
Конституційно-правове регулювання відносин держави і релігійних організацій в Україні 85
Олександр Перестюк
Інститут конституційної скарги в Україні 87
Ірина Романюк
Новітні тенденції регулювання окремих аспектів гендерної рівності у сучасних міжнародно-правових стандартах 89
Владислав Савченко
Стаття 3 Конституції України: зміст та проблема реалізації 90
Михайло Сус
Актуальні проблеми правового регулювання ведення передвиборної агітації в Інтернеті 92
Андрій Цибка
Проблема визначення енергетичних інтересів у конституційному праві України 94
Олександр Чернявський
Проблема фінансування політичних партій в Україні 96
Ірина Шаповалова
Забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осібв Україні: законодавча база та міжнародні стандарти 97
Марина Штаченко
Політична опозиція, як інститут громадянського суспільства: теоретико-історичний аспект 99
Олександр Явтушенко
Моделі конституційно-правового статусу людини і громадянина: співвідношення ліберальної та мусульманської концепцій 101
Тамара Яковлева
Деякі процесуальні проблеми розгляду конституційної скарги 102

Теорія права та держави 105
Валентин Бердичевський
Критерії виділення галузей права: проблеми та перспективи 105
Анастасія Березна
Правова держава як модель організації постіндустріального суспільства 106
Анастасія Борисова
Теорія демократичної держави в концепції Карла Поппера 108
Андрій Ващенко
Спільні ознаки правотворчих актів органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування 110

Віталій Видриган
Революційне звичаєве право і революційна правосвідомість: проблема співвідношення 112
Севастіан Вікторук
Диктатура пролетаріату, декларативне «конституційне право» та реальність 113
Микола Волошин
Проблема впровадження інституту президентства за проектом Конституції Європейського Союзу 115
Катерина Воркуєва
Особливості права публічних осіб на приватне життя в демократичному суспільстві 116
Катерина Гаєва
Культура мови юриста як невід'ємна складова його правової культури....118
Олексій Ганжа
Творчий аспект судового рішення в цивільній та господарській справі 119
Олена Джураєва
Теоретико-правова характеристика динаміки сучасної держави 121
Тарас Дідич
Сучасний стан упорядкованості суспільних відносин як результат соціалізації права в Україні 123
Богдана Дричик
Теолого-соціологічне розуміння права як основа морально-етичної парадигми суспільного розвитку....124
Радислав Калитенко
Проблема деформації правосвідомості в Україні....126
Катерина Кравчук
Зародження правового забезпечення правотворчої діяльності суддів в Україні 128
Павло Мельник
До питання інтеграції догматичного та історичного методів пізнання проблеми протидії організованій злочинності в Україні....129
Анна Наконечна
Деякі аспекти взаємовпливу потреб людини та її прав 131
Євгенія Новікова
Актуальні проблеми правового регулювання наукової діяльності в Україні....133
Владислав Новіцький
Проблемні аспекти методології науково-правових досліджень 134
Олександра Онищенко
Закріплення принципу гендерної рівності у конституціях європейських країн у першій половині XX століття 136
Юрій Почепцов
Категоріальний вимір ефективності права....138
Юлія Ремінська
Концепти «міжнародного верховенства права» та «верховенства права у його міжнародному вияві»: до питання теоретико-правового розмежування понять 139
Андріана Романчук
Єдність та боротьба протилежностей позитивного та природного права 141

Марина Руда
Доповідь Венеційської Комісії 2011 року та її значення для уніфікованого розуміння верховенства права 143

Богдан Сичов
Біометричні дані як засіб захисту прав людини у сучасному світі 144

Андрій Чернега
Про доступність до правової допомоги в Україні 146

Історія права та держави 148

Віталій Александрович
Конституційне законодавство УНР і Української Держави гетьмана П. Скоропадського: порівняльно-правовий аналіз 148

Діана Багнюк
Законодавчі підстави політики сегрегації в США в кінці XIX – в першій половині XX ст. 149

Валерія Бараннік
Боротьба кримських татар за національно-державне самовизначення у 1917 році: історико-правовий аспект 151

Ярослав Богданов
Політико-правові погляди Миколи Міхновського 153

Валерія Бурятова
Історико-правове значення Акту злуки УНР і ЗУНР для сучасної України 154

Анастасія Гаврилюк
Історико-правовий аналіз доцільності створення інституту присяжних в Україні 156

Діана Вус
Статус української мови та мов національних менших в УНР періоду Української Центральної Ради 158

Ярослав Галецький
Еволюція поняття соціального захисту в законодавстві України 159

Анастасія Глоба
Розвиток культури і освіти як наслідок законотворчої діяльності урядів УНР та Української Держави: порівняльно-правовий аналіз 161

Максим Гончаренко
Західноруське право в науковій спадщині М. Ф. Владимирського-Буданова 163

Діана Господарець
Правове забезпечення земельних реформ в Українській Народній Республіці ЦР та Західноукраїнській Народній Республіці (порівняльно-правовий аналіз) 164

Юрій Грицун
Еволюція форми державного правління в Україні 166

Ірина Грищук
До питання політико-правової оцінки Будапештського меморандуму 168

Владислав Громик
Регулювання кримінально-правових відносин у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. 170

Дарина Гунда
Адвокатська професія в Античних країнах V ст. до н.е.–V ст. н.е. 172

Олеся Дем'янчук
Ідеї федералізму та національно-персональної автономії через призму державно-правової пропозиції Михайла Грушевського 173

Вікторія Душкевич
Історико-правові аспекти ліквідації Кримської Народної республіки (кінець 1917-перша половина 1918 р.) 175

Мар'яна Жила
Правовий статус жінки в українському суспільстві: історико-правовий аналіз 177

Нана Заболотна
Державно-церковні відносини в Римській імперії до легалізації християнства 178

Ілля Зазуляк
Правовий статус Православної Церкви за доби Української революції (1917-1921 рр.) .. 180

Ганна Захарченко
«Еклога» як джерело українського права 182

Тимофій Зуйков
З'їзд поневолених народів Росії 1917 року та його історичне значення для сьогодення ... 184

Олександр Іванов
До питання історіографії правового статусу Криму 185

Микола Івкін
Законодавче забезпечення судоустрою за доби гетьмана Павла Скоропадського 187

Іван Ільченко
Особливості правотворчих процесів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського 189

Інна Ісакова
Законодавче забезпечення місцевого державного управління та самоврядування за доби Української держави П. Скоропадського 190

Яна Карпяк
Ознаки демократизму в конституції Пилипа Орлика 1710 р. 192

Поліна Клименко
Кримське питання в політиці уряду Української Держави П. Скоропадського 194

Борис Ковальчук
Закріплення права на носіння зброї в історії США 196

Ірина Ковальчук
Тенденції розвитку кримінального права в Російській імперії у ІІ половині XIX–початку XX століття 197

Віталій Копишинський
Політико-правові погляди С. Дністрянського на становлення власної державності в Україні 199

Наталія Косташ
Історико-правове значення Конституції УНР 1918 як важливої сторінки українського державотворення 200

Катерина Крамаренко
Голокост: трагедія єврейського народу через призму рядянської державної політики 202

Катерина Лазаренко
Проблематика національно-персональної автономії в період революційних перетворень в Україні (1917-1918) 204

Олексій Левкович
Інститут громадянства в Українській Народній Республіці в період Центральної Ради 206
Марина Леонтієва
Ідеологічні основи перших актів про права людини 207
Святослав Лютий
Інститут прав людини в конституціях України 1918 та 1996 рр.: історично-порівняльний аналіз 209
Іванна Матушкіна
Концепція правової держави та її реалізація в законотворчому процесі Української Центральної Ради 211
Іванна Мацелюх
Церковний суд та його компетенція у Великому князівстві Литовському 213
Владислав Михайлішин
Судоустрій та судочинство в Українській Державі гетьмана П. Скоропадського 214
Микола Музичук
Правовий статус українців в Румунії в міжвоєнний період 216
Валерія Наумова
Особливості функціонування інституту суду присяжних засідачів за Судовою реформою 1864 року в Україні 218
Артем Нор
П. П. Скоропадський і К. Г. Маннергейм : не втілені задуми будівничих незалежних України та Фінляндії 219
Ольга Овсійчук
Особливості проведення Міської реформи 1870 року в Україні 221
Дар'я Осінська
Розмежування законодавчих повноважень між Українською Центральною Радою та Генеральним Секретаріатом 223
Софія Осташевська
Становлення законодавства про охорону авторських прав в Англії 18-19 ст. 224
Тетяна Перепелюк
Особисті та майнові відносини подружжя в Арабському Халіфаті 226
Руслан Перкій
Законодавча техніка в період Директорії 227
Богдана Підгурська
Виборче законодавство Австро-Угорської імперії з другої половини XIX ст. до створення ЗУНР 229
Іванна Полив'яна
Система права та управління в іспанській колоніальній імперії 231
Ірина Пономарова
Історико-правовий аналіз судової системи УНР 232
Ірина Практика
Виникнення ідеї суфражизму та її юридичне оформлення у Великобританії в XIX – XX ст. 234
Максим Процько
Порівняльно-правовий аналіз військового законодавства Української держави та Західноукраїнської Народної Республіки 235

Влада Пузир
Законодавство Наполеона Бонапарта та його вплив на судову реформу Російської імперії.....237
Денис Репік
Держава та церква у творчій спадщині О. Лотоцького за доби Української революції 1917 – 1921 рр. 239
Тетяна Риженко
Інститут опіки та піклування за «Кодексом Законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану» від 31 травня 1926 року 240
Ольга Романюк
Конституційно-правові гарантії прав людини за Конституцією УРСР 1937 р. 242
Оксана Руда
Історія становлення концепції «належної правової процедури» в США.....244
Микита Сердюков
Військове законодавство Української держави П.Скоропадського 1918 р. 245
Валерія Серьогіна
Соціалістичні та націонал-демократичні ідеї розбудови української держави доби Центральної Ради.....247
Олег Сидоренко
Види злочинів та система покарань за звичаєвим правом Запорозької Січі 249
Олена Сінько
Конституційне законодавство ЗУНР 250
Тетяна Ткач
Проблема реалізації права на віросповідання в УРСР у 1929 – 1942 рр.....252
Лєра Харахаліль
Особливості сімейно-шлюбного права у період Великого князівства Литовського XIV–XVI ст.....254
Юлія Хімін
Основні напрямки розвитку кримінального права в Українській Державі Павла Скоропадського 255
Володимир Цюприк
Політика П. Скоропадського щодо формування особового складу вищих органів державної влади Української Держави 257
Людмила Черняхівська
Механізм прийняття поправок до Конституції США 259
Оксана Чумак
Аналіз концепції національно-персональної автономії та спроби її впровадження за часів УНР 261
Діана Чупрій
Англо-перські та російсько-перські договори XIX ст. як джерела права Ірану.....263
Дмитро Шикір
Конституція УНР 1918 року та її вплив на розвиток конституційного законодавства України.....264
Анастасія Шинкарук
Реформування британського парламенту в XX ст. 266

Адміністративне право.....268

Олександра Волченко
Добровільне безоплатне донорство крові: перспективи правового регулювання в Україні.....268

Віталіна Говорун
Закон як підстава для обмеження права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.....270

Тамара Губанова
Щодо питання реформування юридичної (правничої) освіти в Україні.....271

Богдана Довженко
Проблемні питання притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.....273

Наталія Задирака
Правовий режим публічного майна: теоретичні аспекти.....275

Альона Казанцева
Щодо розуміння сутності державного регулювання.....277

Вікторія Клинчук
Ознаки та цілі державного регулювання у сфері транспорту.....279

Дімітрій Коіч
Проблеми антикорупційної політики України та способи їх вирішення.....280

Михайло Кравченко
Нормативне закріплення системи джерел адміністративного права України: проблеми і перспективи.....281

Євген Литвиненко
Кодифікаційні акти у законодавстві країн Європейського Союзу.....283

Світлана Матчук
Адміністративний порядок розгляду земельних спорів.....285

Марина Міхровська
Електронне урядування в сфері охорони здоров'я.....286

Яна Михайлюк
Надання транскордонних адміністративних послуг: досвід Європейського Союзу та перспективи України.....288

Юлія Оврамець
Сутність та значення публічних закупівель в адміністративному праві України.....290

Олеся Радишевська
«Public administration», «New public management», «Good Governance» як категорії сучасного адміністративного права України.....291

Ігор Скляренко
Особливості оскарження рішень про добровільне об'єднання територіальних громад.....294

Катерина Солодова
Обов'язок застосування практики Європейського суду з прав людини суб'єктами публічної адміністрації: законодавчі недоліки.....295

Марія Філоретова
Трискладовий тест обгрунтованості втручання у право на свободу мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини.....298

Тетяна Ященко
Актуальні питання визначення місця національних комісій, що здійснюють державне регулювання у певних сферах економіки, в системі органів влади України.....299

Інформаційне право 302

Назар Білоцерковець
Класифікація суб'єктів правовідносин у сфері електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг 302

Анна Бойко
Окремі аспекти правового регулювання обробки персональних даних у соціальних мережах 304

Олександр Голод
Юридична сутність технологій штучного інтелекту: поняття та властивості 305

Марія Дубняк
Значення фіксації юридичних фактів під час виконання смарт-контрактів 307

Анастасія Левченко
Проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про рекламу 308

Уляна Охнич
Актуальні проблеми правового регулювання інституту лікарської таємниці 310

Вікторія Роллер
Особливості визначення кібероборони у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 312

Марина Романчук
Правове регулювання обробки біометричних персональних даних за статею 26 Закону України «Про національну поліцію» 313

Анастасія Соляр
Право суб'єкта персональних даних на заперечення проти використання його даних 315

Мар'яна Цьвок
Міжнародний досвід захисту персональних даних органами публічного управління 316

Євгенія Чернецова
Захист права на конфіденційність персональних даних про стан здоров'я Європейським судом з прав людини 318

Андрій Чорноус
Правова природа інформаційних ресурсів та їх місце в інформаційно-комунікаційних системах 320

Вікторія Шимановська
Деякі аспекти реалізації права фізичної особи «на забуття» в соціальних медіа 321

Єлизавета Шрам
Охорона даних про пацієнтів в базах даних, створених на основі технологій розподілених реєстрів 323

Фінансове право 325

Олег Білозьор
Поняття та зміст мікропруденційного регулювання у фінансово-правовій доктрині зарубіжних країн 325

Павло Ванюшин
Світовий досвід побудови системи соціальних (страхових) внесків 326

Анна Головацька
Перспективи застосування Україною світового досвіду сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування 328

Ольга Дудун
Імплементація положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA).....329
Юлія Житник
Особливості фінансування діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, як спеціально уповноваженого органу щодо реалізації державної регуляторної політики.....331
Маріанна Казацька
Щодо зростання фіскальної спрямованості акцизного оподаткування.....333
Юлія Кривовид
Офшорні зони як засіб мінімізації оподаткування.....335
Микола Ломакін
Аналіз інтегративної функції податку.....337
Руслан Мельниченко
Адміністративний механізм роботи суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні.....338
Дмитро Сидоренко
Біткоїн та Блокчейн. Надбання цифрового прогресу.....340
Анастасія Туз
Застосування договорів про уникнення подвійного оподаткування в контексті оподаткування «прозорих осіб».....342
Дарина Шевченко
Теоретико-правові проблеми визначення поняття і сутності парафіскалітетів як обов'язкових платежів.....344

Foreign languages legal section.....346
Oleksandr Dorofieiev
Developing countries' accession to the WTO' s government procurement agreement.....346
Yaroslava Zagoruiko
Appellate Procedures for Arbitral Awards: Development Perspectives.....347
Karol Kujawiak
Bezpieczeństwo W Gminie.....349
Kseniia Kolontai
Legal Peculiarities of Implementation of the European Union Acts in Ukraine.....351
Olena Levchyshyna
Self-regulatory profession organizations as the agents of the public administration.....353
Daryna Mykhailenko
Notion and Legal Basis of Land-Use Planning in the United Kingdom, the United States of America and Ukraine: Comparative Analysis.....354
Vladyslava Mitsai
Approximation of Ukrainian Legislation to the Transparency Requirements Established in Company Law of the European Union.....356
Julia Munik
Zarządzanie Kryzysowe W Gminie.....357
Jacek Reszelewski, Milczrek Tomasz
Prawne Formy Działania Administracji Publicznej.....360

Karina Samoylova
The Problem of Non-personal Voting in the Verkhovna Rada of Ukraine: the Ways to Solve It363
Hubert Smolarczyk
Porządek Publiczny w Gminie.....365
Alla Smorodyna
Copyright: How Ukrainian Law Understands Public Licenses.....368

ПРАВА ЛЮДИНИ

Марія Бербат
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 1 курсу

Правовий досвід здійснення евтаназії у європейських країнах

Процес інтеграції України до Європейського Союзу зумовлює необхідність вивчення європейського досвіду правового регулювання різних сфер суспільного життя, в тому числі медичного законодавства. Процес реформування галузі охорони здоров'я в Україні надає означеній проблемі зримої актуальності. Серед питань, що полярно розходяться в законодавчому полі, є практика можливості здійснення евтаназії. Порівняльний аналіз наслідків її впровадження в окремих країнах Європи дасть можливість прогнозувати доцільність її легалізації в Україні.

На жаль, означена проблема є малодослідженою і в науковому середовищі. Евтаназія, як проблема міждисциплінарного характеру, досліджується не лише юристами, а й соціологами, філософами, а також медиками, оскільки вона є явищем медичної практики. Теоретичними розробками проблем евтаназії для медичної практики певною мірою займається наука суїцидологія, дослідження з якої складають роботи Г. Старшенбаума, І. Шелехової, Т. Каштанової, А. Корнетова та інших. В контексті медичної практики України евтаназія досліджується О. Безаровим. Правові аспекти евтаназії розглядають такі юристи як Г. Пеклина, А. Пищита, І. Середа, Н. Борисевич, Є. Стрельцов, Ю. Усманов, А. Тимощук, С. Хімченко та інші [Рапаєва М. В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні / М. В. Рапаєва // Соціологія права. – №12. –2014. – 184 с.].

У більшості країн Європи під евтаназією вважається припинення або скорочення лікарем життя людини, яка хворіє на невиліковну хворобу з метою припинення страждань [Минздрав Литвы предложил малоимущему населению воспользоваться эвтаназией. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sevnews.info/rus/blog/MinzdravLitvy-predlozhil-maloimushemu-naseleniyu-vospolzovatsya-evtanaziej/6133_].

Першою країною Європи, що у XXI столітті легалізувала евтаназію стали Нідерланди, де 1 квітня 2001 року був прийнят Закон «Про оцінку припинення життя і допомогу при самогубстві» Відповідно до нього, людина, яка бажає піти з життя шляхом евтаназії повинна отримати дозвіл відповідного «комітету з етики». У Нідерландах практикується два види евтаназії: активна і пасивна. Активна – це проведення медичних дій для прискорення смерті невиліковно хворої людини за її проханням для позбавлення від тяжких страждань. Пасивна евтаназія – це відмова пацієнта і лікаря від застосування лікарських засобів і маніпуляцій, за допомогою яких життя важко хворого пацієнта могло б підтримуватися. [Поняття евтаназії та її види [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.lambit.com.ua/rizne/ponjattja-evtanazii-ta-ii-vidi.html]

У 2002 р. активна евтаназія також була легалізована в Бельгії і могла застосовуватись до повнолітніх осіб, які страждають невиліковним захворюванням. Третьою країною Європи, що легалізувала евтаназію, у 2009 р., став Люксембург. Формально евтаназія в Швейцарії заборонена, але фактично дозволена, бо згідно із її законодавством надання допомоги в акті самогубства за умов відсутності особистих корисних цілей не забороняється. З такою метою сюди приїжджають іноземці, оскільки це єдина країна Європи та світу, де евтаназія дозволяється для жителів інших країн.

У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною, проте підставою для її застосування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта, причому аналогічні прохання навіть від найближчих родичів визнаються юридично недійсними. У

2006 р. у силу вступив закон, що дозволяє пасивну евтаназію в Ізраїлі, тоді як активна є забороненою.

3 березня 2014 р. королем Бельгії Філіпом було підписано перший в світі закон про дитячу евтаназію, що дозволив її використання для неповнолітніх дітей. Вона буде можлива за умов бажання дитини та згоди батьків, наявності документального підтвердженого висновку психіатра та психолога про усвідомлення невиліковною дитиною свого вибору, вона може піти з життя [Бельгия приняла беспрецедентный закон о детской эвтаназии. 3 марта 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mk.ru/politics/world/article/2014/03/03/992801-belgiyaprinyala-bespretsedentnyiy-zakon-o-detskoy-evtanazii.html].

На сьогодні в Україні евтаназія заборона ст. 52 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року. Медики зобов'язані за будь-яких умов надавати медичну допомогу в повному обсязі пацієнту, який знаходиться в критичному для життя стані. Окрім того, інші законодавчі акти проголошують життя найвищою цінністю людини. Зокрема, стаття 27 Конституції України проголошує, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно його відібрати. Життя людини також охороняється цивільним та кримінальних законодавством України.

Таким чином, в Україні практика здійснення евтаназії заборонена. Проте, з огляду на міжнародну практику, нині слід активізувати дослідження з метою вивчення правової, медичної, етичної сфери для вирішення питання щодо доцільності запровадження евтаназії. На нашу думку, така практика є виправданою, і в окремих, особливих випадках може застосовуватися. При цьому законодавче поле мусить містити усі юридичні запобіжники для уникнення зловживань у даній сфері.

Науковий керівник – канд. юрид наук, викл. Мацелюх І.А.

Вікторія Герасичева
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 1 курсу

Право на безоплатну освіту: нормативне закріплення та практика реалізації

Людина, її права та свободи у правовій державі становлять найвищу соціальну цінність. На їхнє забезпечення має бути спрямована уся державна діяльність. Серед найважливіших правомочностей, на нашу думку, є право людини на освіту.

Як в минулому, так і нині освіта є фундаментальним фактором, що впливає на політичний, соціально-економічний розвиток країни. Саме дана сфера відповідає за виховання та підготовку молодого покоління.

На сьогоднішній день активного реформування вітчизняного законодавства освітня сфера також зазнала перетворень. При цьому незмінним залишається положення статті Конституції України, що гарантують право на безкоштовну освіту.

Так, відповідно до статті 53 вищого законодавчого акту, громадяни України мають право на безоплатну освіту незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Так, право на здобуття безкоштовної вищої освіти мають особи, що здобувають її вперше, а також громадянам України, які за станом здоров'я не можуть працювати за спеціальністю і тому вимушені навчатися вдруге.

Нажаль, сучасний стан фінансування освіти залишається критичним і тому вищі навчальні заклади змушені надавати освітні послуги на комерційній основі. Така практика не заборонена законодавством України. В п. 6 ст. 61 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. зазначено, що фінансування освіти може здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету, фінансування приватних осіб, кредитних ресурсів, цільових внесків роботодавців, спонсорської допомоги, тощо.

За логікою, вартість платної послуги, яку надають ті чи інші установи, має відповідати реальним витратам цих установ на надання відповідної послуги, а отримані кошти мають використовуватися саме на здійснення цієї роботи. Таким чином, кошти, які надходять вищому навчальному закладу, мають чітко визначене цільове призначення, і таке призначення зафіксоване у договорі, що укладається між вищим навчальним закладом та особою, що оплачує навчання.

Проте сьогодні комерціалізація вищої освіти набуває загрозливих масштабів. Вища освіта є одним з небагатьох благ, що має позитивні зовнішні ефекти для суспільства, за яке населення погоджується платити. Так, приблизно дві третини батьків несуть фінансові витрати для того, щоб дати своїм дітям якісну вищу освіту. Сьогодні на території України неможливо знайти такі вищі навчальні заклади, які фінансуються винятково з державного бюджету. Економічні труднощі останніх років посилили процеси комерціалізації у державних вищих навчальних закладах, де спочатку було започатковано, а потім широко впроваджено платне навчання. Вищі навчальні заклади, які не мають бюджетного фінансування, є більш незалежними та мають трохи вищі інноваційні можливості, ніж державні освітні заклади, що зберігають жорсткі структурні зв'язки з адміністративними структурами та залежністю від бюджетного фінансування. Сьогодні 55 % бюджету вищої освіти складає плата за неї. Для порівняння ця частка у Великій Британії становить 12 %, у Канаді – 11 %, У США – 14 % [Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. / С. М. Ніколаєнко – К. : Знання, 2005. – 319 с.].

Відтак, уряду необхідно посилити контроль за виконанням у повному обсязі норм Конституції та Законів України, що стосуються сфери вищої освіти, з метою не допустити безконтрольної комерціалізації вищої освіти. Проте, сучасні умови кризової ситуації в економіці держави не дозволяють перейти на рейки бюджетного фінансування. Позаяк 90 % приватних підприємств послуговуються кадрами, підготовленими за державні кошти, то частину витрат на вищу освіту повинні взяти на себе підприємства, організації та установи [Пшенична Л. В. Вища освіта в Україні: стан, причини стагнації, перспективи розвитку/ Л. В. Пшенична // УДК 378.1(477), 2013. - с. 6-7].

Таким чином, право на здобуття безоплатної вищої освіти гарантовано конституційним законодавством України, проте в сучасних умовах постійної економічної, політичної та військової кризи, коли критично не вистачає державних коштів, необхідно запровадити реформаційні заходи, де б передбачалося пільгова підготовка кадрів приватними підприємствами, які їх потребують.

Науковий керівник – канд. юрид наук, викл. Мацелюх І.А.

Анастасія Глєбова
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
студентка 1 курсу

Впровадження ґендерного квотування рад директорів в Україні

Сьогодні ґендерна рівність є одним з найгостріших соціальних та юридично значущих питань у всьому світі. Необхідно підкреслити, що Україна посідає 56-е місце у світі за індексом ґендерної рівності (за висновками дослідження «Економічного форуму»), а згідно з доповіддю ООН Україна опинилася лише на 84-ому місці (за даними 2015 року). Також за оцінкою ООН тільки 52,2% жінок беруть участь на ринку праці, порівняно з 67,4% чоловіків. Також ґендерна рівність, зокрема на робочих місцях, стала п'ятою серед Цілей сталого розвитку (або Глобальних цілей, що набули чинності у січні 2016 року). Отже, українці мають вжити заходів щодо покращення ситуації, одним з яких може стати саме уведення гендерного квотування рад директорів.

Вже 23 країни світу, серед яких не тільки європейські, а й східні, прийняли закони щодо квотування жінок на вищих виконавчих посадах. Зважаючи на напрямок зовнішньої політики України (курс на євроінтеграцію), інституціоналізація за допомогою рецепції законів, вже прийнятих в інших країнах, буде найдоцільнішою моделлю.

Проаналізувавши приклади Норвегії, країни з найвищим рівнем життя, де закон було прийнято ще у 2003 році, а також Франції та Італії, можна дійти висновку, що спочатку обов'язкове призначення жінок на керівні посади може викликати незадоволення частки суспільства, але згодом доводить свою ефективність [The spread of gender quotas for company boards // The Economist. – Mar 25, 2014]. Про це свідчить сучасна частка жінок-керівників у всій Північній Європі – 35,6% (CWDI), а також у Західній Європі – 23,6%. Звісно ж, неможливо стовідсотково вирахувати кореляцію між статтю керівництва компанії та її ефективністю і легітимацією у суспільстві в Україні через брак статистичних даних. Що стосується інших країн, то за даними дослідження консалтингової компанії McKinsey та незалежного центру Catalyst, гетерогенні групи краще вирішують поставлені завдання, натомість рентабельність капіталу приблизно на 41 – 66% вище, ніж у компаній з виключно чоловічою командою [Smith, Nina. Gender quotas on boards of directors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wol.iza.org/articles/gender-quotas-on-boards-of-directors]. Також введення квотування допомагає суттєво знизити рівень упередженості людей щодо жінок-керівників, підвищити кількість кваліфікованих кадрів та, як відзначають Корін Пост та Кріс Байрон [Byron, Kris and Post, Corinne. Women on Boards of Directors and Corporate Social Performance: A Meta-Analysis // Corporate Governance: An International Review. – 2016. – Vol. 24, Issue 4. – PP. 428 – 442], які детально проаналізували ефективність законодавчого квотування керівничих позицій на базі 140 інших досліджень, існує чітка закономірність покращення якості моніторингу та збільшення прибутків, особливо в країнах, де ґендерна рівність дотримується [Sanandaji, Nima. The Nordic Glass Ceiling // Cato Insitut: Policy analysis. – 2018. – №835. – PP. 16].

Отже, впровадження ґендерного квотування – це позитивний тимчасовий захід, який стимулює підготовку кваліфікованих кандидатів та прийняття більш інформованих рішень, відповідає принципу рівних можливостей та посилення ролі жінок у громадському житті. Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яку було прийнято в 1979 році й ратифіковано 189 країнами, іноді відзначають як «білль про права жінок». Це один з основних міжнародних договорів у сфері прав людини в системі договорів ООН, який накладає на держав-членів правові зобов'язання забезпечити повагу, захист і реалізацію прав людини. Конвенцію CEDAW ратифіковано й Україною, яка має правові зобов'язання щодо виконання її положень і кожні чотири роки представляє національну доповідь про заходи, вжиті для їхнього виконання.

Згідно із ст. 4 Конвенції, «вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не вважається, як це визначено цією Конвенцією, дискримінаційним, проте воно ні в якому разі не повинно тягнути за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи повинні бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівних можливостей і рівноправних відносин», тому суперечність із вже ратифікованими законами є відсутньою.

Гарним прикладом уведення схожого за принципом дії закону в Україні стало ухвалення у 2015 році «Закону про місцеві вибори», який являє собою європейську норму щодо обов'язкового представництва у списку кандидатів не менше ніж 30% представників однієї статі. У 2005 було прийнято «Закон про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», ст. 17 якого гарантує рівні трудові права жінок і чоловіків та протидію дискримінації з боку роботодавців.

Нажаль, в нашому суспільстві і досі поширене явище самодискримінації через вплив стереотипів, горизонтальна сегрегація, тобто поділ на так звані «жіночі» та «чоловічі» професії, правовий інфантилізм і навіть нігілізм частини населення. Ці проблеми, звісно, мають вирішуватися комплексом заходів, одним з яких і має бути ґендерне квотування, яке також сприятиме покращенню іміджу України на світовій арені. За даними Державної служби статистики (станом на 2017 рік) середня місячна заробітна плата чоловіків на 26,6% більша за жіночу. Квотування сприятиме зменшенню розриву, що має підвищити рівень життя та освіти в Україні.

Основним завданням при розробці законопроекту щодо введення ґендерного квотування є ознайомлення суспільства з перевагами у майбутньому на прикладах європейських країн (у формі соціальної реклами або обговорень у ЗМІ), без якого може виникнути явище аномії через неприйняття або нерозуміння населенням. До того ж потрібно враховувати ризик створення інституційних пустот в разі недостатнього регламентування системи, що може проявитися у формі інституційних сурогатів, а саме неналежному використанні квот для підтримки власних інтересів. Необхідною складовою є додаткове фінансування вищих навчальних закладів з метою поглибленої підготовки фахівців та підтримка громадських ініціатив.

Таким чином, тимчасове ґендерне квотування виконавчих посад здатне за відносно короткий період лібералізувати суспільство, надати рівні можливості при прийомі на роботу, ввести інновації та перспективи розвитку, збільшити частку іноземних інвесторів, а згодом підвищити правову культуру населення і рівень життя.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Трихліб К.О.

Олена Григоренко
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
канд. юрид. наук, доц. кафедри
правового регулювання економіки

Юридичні аспекти народження «дитини трьох батьків»

XXI століття характеризується бурхливим розвитком науки і техніки. Сучасні дослідження з кожним днем дивують нашу уяву своєю інноваційністю та новітніми можливостями. Медицина не є виключенням із нескінченного вдосконалення життя. Надання медичної допомоги, пов'язаної із репродуктивними процесами людини, потребує детального правового регулювання та легальної регламентації. Більше того, сфери, що є недослідженими, новими, унікальними за своєю сутністю потребують підвищеної уваги зі

сторони правників, адже найголовніше, що має поважатися та підтримуватися – це права, свободи та інтереси кожної фізичної особи як представника людства.

5 січня 2017 року зусиллями лікарів та ембріологів клініки репродуктивної медицини «Надія» міста Києва народилася перша в світі так звана «дитина трьох батьків». Саме українським науковцям вдалося першим реалізувати успішний пронуклеарний перенос та отримати у підсумку здорову дівчинку. Унікальність народження даної дитини у тому, що вона має генетичний матеріал від трьох осіб – ембріон, сформований від ядер батька та матері, поміщений в донорську оболонку, яйцеклітину іншої жінки.

Повертаючись до історії, зазначимо, що хвороба однієї жінки змусила парламент Британії змінити власне законодавство. У Сполученому Королівстві дозволили народження дитини від одного чоловіка та двох жінок. [Russell P. Three-Parent IVF Treatment Approved in UK // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.medscape.com/viewarticle/873354] Методика, відома також як мітохондріальне заміщення, була схвалена не тільки Палатою громад, а й Управлінням по людському запліднення та ембріології (Human Fertilisation and Embryology Authority). Поштовхом до таких законодавчих змін стала доля однієї жінки, що протягом 15 років не могла народити здорову дитину. У Шерон Бернарди було семеро дітей. Шестеро померли в перші хвилини чи роки життя, сьомий син пішов з життя у 21 рік через генетичне захворювання. Аномалії дітям передавала сама Шерон, у якої були дефектні мітохондрії в яйцеклітині. [Banerji R. The woman who lost all seven children // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bbc.com/news/magazine-19648992]

Вчені декількох країн почали наукові досліди та експерименти з приводу поміщення ядра матері до здорової оболонки яйцеклітини донора. Зокрема, над даним відкриттям працювали майже одночасно вчені з України, США, Великобританії та Мексики. Однак, саме завдяки праці наших науковців вперше в світі народилася така унікальна дитина. У кінцевому результаті, після проведення усіх маніпуляцій з клітинами, була отримана "реконструйована" яйцеклітина, що мала генетичний набір ядерної ДНК від матері і батька (приблизно 25 000 генів) і цитоплазматичної ДНК від донора (37 генів), тобто дитина має трьох батьків.

У цієї технології, як і майже у всіх явищ, що стосуються репродуктивної медицини, як-то сурогатне материнство, донація клітин, кріоконсервування генетичного матеріалу, є і супротивники - зокрема, представники Римо-католицької і Англіканської церков. Вони вважають тристороннє екстракорпоральне запліднення неетичною і небезпечною процедурою. Критики нової методики вважають, що доказів безпеки даного методу поки недостатньо.

Правозахисники, які виступають проти генетичних змін, побоюються, що таке тристороннє запліднення дозволить створювати так званих "дизайнерських дітей". На їхню думку, така процедура дозволить батькам "управляти" зовнішністю дитини – наприклад, підбирати колір очей, шкіри. Однак, ми не погоджуємося з такими аргументами, більше того, наукою доведено, що ДНК мітохондрії не впливає на зовнішність і інші характеристики майбутньої дитини, тому дитина буде схожа на своїх батьків. Важливо у даному разі розуміти, що донорські здорові мітохондрії – це лише оболонка яйцеклітини, яка містить мінімальний набір генів та особливо не впливає на генотип майбутньої людини.

Прибічники ж методу пронуклеарного переносу дивляться на все з більшим оптимізмом. Головним їх аргументом, з яким дійсно важко не погодитися, є те, що для людей, які в силу об’єктивних невідворотних обставин не можуть мати здорових дітей через складне генетичне захворювання, це єдиний шанс на народження генетично рідної для них дитини. Через це вони змушені вдаватися до поміщення власного ядра яйцеклітини до донорської оболонки. Таким чином, дитина успадковує велику частину батьківських генів за винятком мітохондріального геному, який отримує від донора.

У будь-якому разі, метод пронуклеарного переносу, а просто кажучи, створення дитини «трьох батьків», підіймає низку моральних, етичних та юридичних проблем. Одним з основних питань є те, яким чином має бути врегульоване питання надання донором власної яйцеклітини для використання її мітохондріальної оболонки – як звичайний донорський матеріал чи певним іншим чином. Чи буде реципієнт даної оболонки набувати усіх прав та обов'язків стосовно цього органу, а донор, відповідно, позбавлятися будь-яких батьківських прав та юридичної відповідальності за непередбачені генетичні хвороби – на ці питання законодавець відповіді не дає.

На нашу думку, дана процедура має сприйматися та ставитися в один ряд з донацією репродуктивного матеріалу – сперми та яйцеклітин, щодо яких є законодавчі норми, та регулюватися за аналогією. Використовуючи їх за основу, уряд та наукове співтовариство повинні вкладати час та кошти задля того, щоб зробити цю процедуру максимально доступною для тих, хто життєво потребує її застосування для настання бажаної вагітності та відчуття дива омріяного материнства та батьківства.

Микола Давиденко
Національна академія
Служби безпеки України,
канд. юрид. наук, наук. співроб.
наукової лабораторії № 3

Право на свободу совісті та віросповідання: актуальні питання

Право на свободу світогляду та віросповідання є одним з основоположних конституційних прав людини в демократичній державі та передбачає вільне здійснення релігійного волевиявлення віруючих. В Україні історично склалася широка система конфесій та релігійних течій, а міжконфесійні та міжрелігійні відносини завжди залишатимуться в центрі уваги громадськості.

Погоджуємося з думкою А. М. Колодного, який зазначає, що Україна є поліконфесійною і багато церковною країною і національної єдності вона може досягти лише за умови дотримання принципу світоглядного й релігійного плюралізму [Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах. Монографія. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 336 с. – с.4].

Варто зазначити, що на тлі сучасних суспільних та державно – конфесійних процесів в Україні відбуваються випадки незаконних обмежень права на свободу світогляду, що суперечить Конституції України, законам України та міжнародно – правовим актам.

Перш за все, на сьогодні чіткі механізми, які б забезпечили бодай окремі державні та соціальні гарантії релігійним організаціям і віруючим, які зазнали утисків і переслідувань у ході збройного конфлікту на сході України на даний час відсутні. Це підтверджує вагомість і необхідність застосування рішучих юридичних і управлінських рішень в цьому напрямі.

По-друге, на сьогодні Конституція України в ст. 11 визначає, що держава сприяє консолідації і розвиткові релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. А ст. 35 Основного Закону проголошує, що право на свободу світогляду та віросповідання включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи чи релігійні обряди, вести релігійну діяльність.

Цікавий той факт, що у Законі України "Про свободу совісті та релігійні організації" в ст. 3 передбачено визначення права на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти

релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

Висновки. Таким чином, основними напрямами забезпечення конституційних прав віруючих в Україні мають стати:

1. Приведення у відповідність ст. 1 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» та ст. 35 Конституції України, а саме гарантувати кожному (а не лише громадянам України як у ЗУ) свободу світогляду і віросповідання.

2. Необхідно узгодити і доповнити законодавчу термінологію, а саме: конституційне право на свободу світогляду і віросповідання замінити на “право на свободу совісті і віросповідання”;

3. У Конституції України у визначенні права на свободу совісті і віросповідання відобразити можливість зміни релігійних переконань, особистого чи колективного їх захисту.

4. Важливим кроком було б створення державної комісії, яка б працювала з метою відновлення і врегулювання порушених прав релігійних організацій і віруючих. На сьогодні багато релігійних організацій втратили фактично свої культові споруди, окремим з них потрібна нова реєстрація, віруючі потребують соціально-психологічної допомоги. Більшість віруючих і священнослужителів, особливо УПЦ, перебуває в колі російської пропаганди.

5. Принцип “жодна релігія не може бути визнана державою як обов’язкова” має бути відображений і в ЗУ “Про свободу совісті та релігійні організації”; у цьому ж законі слід закріпити такий елемент (можливість) свободи віросповідання, як право на альтернативну (невійськову) службу відповідно до Конституції України.

Анастасія Кравченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Окремі аспекти обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні

Сучасний рівень глобальних загроз людству, як то тероризм, транснаціональна злочинність, неминуче приводить до необхідності запровадження правових засобів обмеження прав і свобод людини та громадянина з метою підтримання загального правопорядку та збереження прав і свобод усіх членів суспільства, в чому і полягає актуальність запропонованого дослідження.

На наш погляд, розглядаючи проблему обмеження прав людини, необхідно вирізняти два поняття: перше - безпосередньо обмеження прав (як позбавлення власників частини прав або частини певного права), друге - обмеження у здійсненні прав (як повна або часткова неможливість реалізації певних прав) [Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Юридичні науки / Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. – № 837. – С. 357-361].

Вагомий крок у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина від свавільного обмеження зробив Конституційний Суд України, визначивши у Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, що обмеження конституційних прав і свобод має ставити легітимну мету; бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обгрунтованим; у разі обмеження права законодавець зобов’язаний

запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права, і не порушувати його сутнісний зміст.

Водночас, законодавець, на наш погляд, не врахував норм рішення КСУ та безпосередньо обмежив право особи на правову допомогу, змінивши зміст норми статті 59 Конституції України, де передбачалося, що це право є одним з конституційних, невід'ємних прав людини, має загальний характер та охоплює всіх без винятку осіб - громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України.

На сьогодні законодавство України визначає правову допомогу як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення.

Отже, норми Конституції, які визначали право людини і громадянина на захист, трансформували шляхом зміни назви об'єкта права: з правової допомоги на правничу і додали ознаку професійності.

На думку Ігоря Голованя, це уточнення означає звуження, оскільки закон зобов'язує надавати первинну правову допомогу органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування. А зміни до Конституції України фактично скасували обов'язок згаданих органів надавати правову допомогу й одночасно позбавили громадян права на цю правову допомогу отримувати.

Таким чином, скасовано одне право і впроваджено інше, звужене за обсягом, що не допускається статтею 22 Конституції України [Головань І. Реформа правосуддя: позбавлення громадян конституційного права і пониження статусу адвокатури // Адвокат. – 2017. – № 1. – С. 31-36].

У Рішенні КСУ від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 зазначено, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Крім того, гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань, наголосив Конституційний Суд.

КСУ вирішив, що положення частини першої статті 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує.

Проте, чинна редакція статті 59 Конституції України, на наш погляд, ускладнює доступ осіб до правової допомоги, зокрема, через звуження права кожного на вибір захисника своїх прав. Особливої актуальності це набуло в умовах, коли фактично ведеться неприхована військова агресія сусідньої держави проти України, а населення масово покинуло тимчасово окуповані території і потребує додаткового державного захисту.

Таким чином, законодавцем було введено обмеження гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина, шляхом звуження права на отримання правової допомоги, що, як наслідок, унеможливило реалізацію їх права на захист в повному обсязі.

В цілому, характеризуючи теоретичні аспекти обмеження прав людини і громадянина, можна дійти висновку, що їм притаманні певні ознаки.

Обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді «некомфортних» умов для реалізації правових інтересів відповідних осіб, права і свободи яких обмежуються, з одночасним задоволенням певних законних інтересів суб'єкта

владних повноважень, який запровадив ці обмеження, або інтересів третьої особи, що зацікавлена у введенні таких обмежень.

Крім того, у кожному випадку обмеження завжди призводять до зменшення обсягу дозволеної нормами права поведінки чи дій суб'єктів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Сінькевич О.В.

Тетяна Кулик
Національна академія внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доц. кафедри конституційного
права та прав людини

Право на свободу думки і слова в Україні: практичні аспекти реалізації

Ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Практична площина реалізації цього права є великою та включає різні аспекти, вона пов'язана із таким явищем правової дійсності як інформація, і в сучасному світі потребує подальших досліджень, з метою формування ефективного механізму забезпечення зазначеного права.

Ми торкнемося одного із аспектів реалізації права на свободу думки і слова, такого як порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» 23 вересня 1997 року маючи на меті забезпечення всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, закріпив достатньо необмежений в плані доступу до інформації правовий статус ЗМІ.

Так, ч. 1 ст. 2 цього Закону встановлює, що засоби масової інформації України відповідно до законодавства України мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Встановлено обов'язок органам публічної влади повну інформацію про свою діяльність та забезпечувати вільний доступ до неї журналістам, і винятком тут є інформація, яку захищає Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року.

Отже, ЗМІ відповідно до Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року мають право отримувати та розповсюджувати «всі аспекти діяльності» органів публічної влади, при цьому розуміємо, що висвітлення інформації ЗМІ робить її відомою для широкого загалу.

При цьому Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року виділяє публічну інформацію з обмеженим доступом, трьох видів конфіденційну, таємну та службову.

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності вимог: виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Тобто отримати публічну інформацію з обмеженим доступом напряму громадянин не зможе, а ЗМІ цю ж інформацію можуть отримати та висвітлювати, посилаючись на Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року.

Вважаємо необхідним для гармонізації національного законодавства щодо висвітлення інформації про діяльність органів публічної влади внесення змін до Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року, шляхом викладення ч. 1 ст. 2 цього Закону у такій редакції: «Засоби масової інформації України відповідно до законодавства України мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати засобам масової інформації повну інформацію про свою діяльність через відповідні інформаційні служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечувати журналістам вільний доступ до неї, крім випадків, обмеження доступу до конфіденційної, таємної та службової інформації, не чинити на них будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес. Засоби масової інформації можуть проводити власне дослідження і аналіз діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, давати їй оцінку, коментувати.».

Вікторія Мельник
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Нові процедурні положення відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та їх вплив на ефективність національних судових засобів захисту порушених прав людини

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності аналізу нової процедури в контексті Європейської системи захисту прав людини і основоположних свобод, а також впливу на національні судові засоби захисту.

Комітет Міністрів у своїй доповіді на Третьому саміті Глав держав та урядів держав-членів Ради Європи у 2005 році висловив думку про необхідність запровадження системи використовуючи, котру національні суди змогли б звернутися до Європейського суду з прав людини(ЄСПЛ) щодо надання консультативних думок з правових питань пов’язаних з застосуванням положень Конвенції та протоколів до неї. Ціллю запровадження такої процедури, в першу чергу, було забезпечення довгострокової ефективності конвенційного механізму захисту прав людини. Також в доповіді було зазначено, що використання такої процедури забезпечить ефективний діалог між національними судами та Європейським судом, щоб допомогти державам-учасницям уникнути майбутніх порушень. Після довготривалих обговорень, щодо доцільності застосування такої процедури у 2013 році Протокол № 16(Протокол) було відкрито для підписання.

Параграф 1 статті 1 Протоколу передбачає три основні параметри нової процедури. Перший визначаючи, що суди та трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ за консультативними висновками, проте не зобов’язуються їх виконувати і в будь-який момент мають право відкликати цей запит. Таким чином розширюється юрисдикція ЄСПЛ стосовно національних засобів захисту проте забезпечується їх незалежність та

самостійність. Виходячи с цього національні суди використовуючи механізм консультативних висновків зможуть точніше інтерпретувати положення Конвенції у сучасному розумінні та забезпечити реалізацію живого механізму на національному рівні.

Другий параметр стосується судів, що можуть звертатися за консультативними висновками. Використання формулювання "вищі судові установи" на відміну від "найвищі" забезпечує можливість звернення не лише конституційних та верховних судів, але й судів що хоч і поступаються рівнем проте мають особливе значення та можуть визначатися як найвищі для конкретних категорій справ. Проте відповідальність у визначенні того, які з судів відповідають цьому визначенню та мають право подавати таку прохання закріплюється за країною-членом. Це дозволяє забезпечити необхідну гнучкість для врахування особливостей національних судових систем.

Третій параметр відноситься до характеру питань стосовно яких суди можуть запросити консультативні висновки. В статті зазначається що суди можуть звертатися для роз'яснення принципових питань пов'язаних с тлумачення прав та свобод зазначених в Конвенції. Формулювання "принципові питання" дуже тісно перекликається з пунктом 2 статті 43 Конвенції, що передбачає перегляд скарг Великою Палатою у випадку коли це стосується важливих питань. Нова процедура допоможе розглянути принципові питання та знайти рішення ще на національному рівні, що скоротить час для відновлення порушеного права людини. В сою ж чергу перегляд скарг Великою Палатою разом консультативною процедурою забезпечать співпрацю ЄСПЛ та національних судів, а також зменшать кількість скарг та запитів щодо тих питань, що вже були розглянуті та розкриті у практиці суду.

Пункт 3 статті 1 закріпив процедурні вимоги, що повинні виконуватися запитуючим судом. Ці вимоги служать двом цілям. В першу чергу вони дають розуміння того, що суд котрий подав запит виражає необхідність та корисність запиту і може мотивувати причину такого подання. По-друге це означає, що суди спроможні чітко виразити юридичні та фактичні обставини дозволяючи ЄСПЛ зосередити увагу на принципових питаннях щодо тлумачення. Система подання запитів є достатньо спростованою. Протокол зазначає, що запити можуть подаватися не лише на робочих мовах Ради Європи, але й на державних мовах країни що звертається. Що в свою чергу прискорює формування запиту судами.

Висновок. Механізм запитів консультацій існують в багатьох міжнародних юридичних системах. Суд Європейського Союзу, Східно-Африканський Суд, Міжамериканський Суд вже давно ефективно використовують подібні процедури, що допомагають підвищити ефективність національних засобів захисту. Протокол є важливим кроком до розвитку Європейської системи захисту прав людини саме на національному рівні. Він передбачає, що національні судові установи можуть ефективно захистити права та попередити порушення в майбутньому. Консультативна процедура в випадку її використання допоможе національним судам вирішувати справи про порушення прав людини користуючись інтерпретаційними думками ЄСПЛ, що призведе до підвищення ефективності національних судових механізмів захисту. Насамперед це відобразиться в відновленні права людини на внутрішньому рівні та забезпечить розвиток превентивного механізму проти порушень. Невичерпність судів стосовно права на запит, що закріплюється Протоколом, передбачає зменшення часу на відновлення права так як не обов'язково конституційні та верховні суди повинні формувати запит. Таким чином порушене право може бути відновлено до передання справи в ці два види судів.

Хоч консультативні висновки і не визначаються обов'язковими проте їх використання призведе до ліквідації реверсивного механізму реалізації тлумачень судової практики ЄСПЛ. Це полягає в тому, що якщо раніше рішення ЄСПЛ відновлювали права після порушення то використання цієї процедури забезпечить за допомогою думок суду попередити порушення прав людини країною.

Критерій принципової важливості питань щодо тлумачення в свою чергу зробить цю процедуру реальною, а не формальною. А також забезпечить розвантаження ЄСПЛ від надлишку справ через підвищення ефективності національних засобів.

Тож, можна вважати, що 1 серпня 2018 року, в день набуття чинності Протоколу, почнеться новий етап розвитку Європейської системи захисту прав людини, призведе до укріплення судових засобів захисту на національному рівні, та зміцненні демократії і верховенства права.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Отраднова О.О.

Роман Мельник
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»,
канд. юрид. наук, доц. кафедри цивільного, господарського
кримінального права та правоохоронної діяльності

Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку

Питання прав людини нині стало найважливішою проблемою людства. На початку XXI століття воно має складні аспекти прояву на внутрішньодержавному й міжнародному рівнях і є актуальними в реаліях міжнародного правопорядку країн – членів ЄС [Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування / Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. – К.: Артек,1997. – С. 143]. Правові норми здійснюють права та свободи людини і розглядаються як одна з найбільш цивілізованих цінностей, за критеріями яких оцінюється рівень демократичного розвитку держави і суспільства в світі [Толкачова Н. Б. Система захисту прав людини в європейському союзі // Часопис Київського університету права. – №4. – 2009. – С. 346].

В європейській правовій думці XX століття права і свободи людини та громадянина завжди займали ключове місце. Визначення правового статусу громадянина, спрямованого на захист прав та свобод людини, припадає на період після Другої світової війни.

На сьогодні, права та свободи людини охороняються нормативно-правовими актами кожної держави. У державі можуть існувати різні правові статуси: правовий статус громадян України, правовий статус окремих соціальних груп населення, правовий статус держави, органів державної влади, посадових осіб тощо. У правовому статусі громадянина України виражаються відносини між громадянином і державною владою та іншими суб'єктами громадянського суспільства. Знання цих прав, свобод та обов'язків дає можливість захищати ці права законними методами і способами в судовому порядку, а також за допомогою інших юридичних гарантій.

Сукупність прав, свобод і обов'язків (якими наділений суб'єкт правовідносин)- це правове становище громадянина.

Поняття, яке відображає тільки те, що властиве усім і кожному члену суспільства, залишаючи за своїми рамками приватне, індивідуальне- це конституційно-правовий статус громадянина.

Тому під конституційно-правовим статусом особи ми повинні розуміти систему взаємовідносин між особою та державою, закріплену в Конституції, включаючи відповідні складові елементи (конституційні права, свободи та обов'язки, основні принципи конституційно- правового статусу особи тощо).

Сучасне конституційне законодавство України відносно закріплення прав та свобод громадян відповідає міжнародно- правовим стандартам прав людини, Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародному пакту про громадянські

та політичні права від 19 грудня 1966 року, Міжнародному пакту про економічні, культурні й соціальні права від 19 грудня 1966 року. Прийняття «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрями діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» - передбачено у Конституції України (ст. 3).

Слід зазначити, що обов'язок держави- забезпечувати права людини і громадянина, створюючи відповідні умови для здійснення прав і свобод людини, що включають три компоненти :

-сприяння реалізації прав і свобод людини, формуючи загальносоціальні гарантії;

-охорона прав і свобод людини, вживаючи заходи для запобігання правопору шень;

-захист прав і свобод людини, у разі їх порушення суб'єктом.

За роки незалежності в нашій державі утворена досить задовільна законодавча база по правах людини і громадянина. Є чіткі конституційні гарантії, був прийнятий цілий ряд законодавчих актів, найбільш важливими в зазначеній сфері є: Закони України «Про громадянство в Україні» (нова редакція), «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», «Про імміграцію», «Про біженців», «Про мови в Україні», «Про реабілітацію жертв політичних репресій», «Про приєднання України до Конвенції ООН про статус біженців і Протоколу про статус біженців» тощо [Удовенко Г. Забезпечення прав людини / Г. Удовенко // Голос України. – 2003. – 9 груд.].

Підсумовуючи вищезазначене, закцентуємо увагу на тому, що такий напрям діяльності сучасної України, як утвердження і забезпечення прав і свобод людини, є головною функцією Української держави. Конституційні права і свободи, встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законодавчих актах , дозволяють кожному громадянинові обирати відповідний вид своєї поведінки, користуватися політичними, соціально-економічними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах. Президент України виступає гарантом прав і свобод людини і громадянина (ст. 102), на Кабінет Міністрів України покладений обов'язок: вживати заходи щодо їх забезпечення (п. 2 ст. 116). Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була прийнята в рамках Ради Європи 4 листопада 1950 року в Римі (Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року) є найважливішим міжнародно-правовим актом регіонального характеру про права людини [Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого прото- колу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – С. 263]. Саме в ній закріплено комплекс основних прав і свобод людини, кримінально-процесуальні гарантії їх дотримання та реалізації. Для захисту цих прав і свобод заснований Європейський Суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для всіх держав-учасниць Конвенції.

В Україні прийнято демократичне законодавство у сфері прав і свобод людини, але для побудови в Україні демократичної правової держави в умовах соціально-економічної і політичної кризи суттєве значення має боротьба з викорінення організованої злочинності, корупції, беззаконня, правового свавілля, які суттєво підривають віру громадян у право і закон [Тодыка Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры / Ю.Н. Тодыка. – Х. : Рай- дер, 2001. – С. 43]. Тому права людини й виступають як специфічна глобальна проблема, вирішення якої залежить від кожної держави. Адже права людини були, є й будуть відображенням різноманітних процесів, що відбуваються в суспільстві та природі, а також інтересів, потреб людей, які виникають у тій чи іншій державі [Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – С. 43].

Щоб забезпечити дотримання прав людини в Україні, необхідне ефективне реформування системи влади та дотримання комплексного підходу до забезпечення прав

людини з боку держави і з боку громадянського суспільства. Запорукою і дієвим фактором утвердження в Україні правової демократичної держави, в якій дійсно будуть забезпечуватися права і свободи громадян, можуть стати лише відкритість і гласність. Саме Держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, охороняти та захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення. Саме Держава повинна створювати для неї всі необхідні умови для гідної праці, надавати соціальну допомогу тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Маємо надію, в майбутньому права і свободи людини і громадянина, закріплені в чинній Конституції України, будуть вдосконалені.

Олена Миколенко
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
студентка 1 курсу ОР «Магістр»

Законні інтереси як елемент правового статусу засуджених

Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року вперше на законодавчому рівні закріпив положення про те, що держава поважає і охороняє не тільки права і свободи, але і законні інтереси засуджених (ч. 1 ст. 7 КВК України), чим, здавалося б, мав поставити крапку в питанні структури правового статусу засуджених. Однак відбулося навпаки: легальне закріплення законних інтересів у тексті КВК України лише розпалило наукову дискусію з приводу того, чи слід відносити їх, поряд з правами та обов'язками, до елементів правового статусу осіб, які відбувають покарання.

Як слушно зазначає М. В. Романов, погляди вчених поділилися: ціла низка дослідників вважають, що законні інтереси цілком обґрунтовано є частиною цілісного статусу засудженого, інші ж заперечують проти визначення його як самостійного структурного елементу правового положення засудженої особи. І саме тому можна вважати, що питання про правову природу і сутність законних інтересів засудженого є актуальним у науці кримінально-виконавчого права [Романов М. В. Законні інтереси засудженого / М. В. Романов // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_36. – С. 1-2].

Конституційний Суд України у Рішенні від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 зазначив, що законний інтерес це – прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Виходячи з цього визначення, законний інтерес, на відміну від суб'єктивного права засудженого, – це простий правовий дозвіл, що має характер прагнення, в якому відсутня вказівка діяти у визначеному законом порядку і вимагати відповідної поведінки від інших осіб і який не забезпечений конкретним юридичним обов'язком [Вапнярчук В. В. Мотив кримінального процесуального доказування / В. В. Вапнярчук // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 128. – С. 85].

Складовими елементами структури законного інтересу є певна потреба (прагнення отримати передбачене законом матеріальне чи духовне соціальне благо), а також спосіб її

задоволення (можливість клопотати перед посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом про їх відповідні дії щодо реалізації законних інтересів).

Водночас не можна погодитись з твердженням авторів науково-практичного коментаря до КВК України в тому, що в деяких випадках законні інтереси закріплюються в законодавстві у вигляді суб'єктивних прав, але в силу слабкості гарантій не реалізуються в повному обсязі. В якості прикладу вчені наводять право осіб, засуджених до позбавлення волі, на нормальне матеріально-побутове забезпечення і працевлаштування, яке внаслідок соціально-економічних умов у державі на сьогодні не може бути гарантовано як суб'єктивне право і становить законний інтерес засудженого [Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський [та ін.] ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 35].

Цікавою є точка зору К. А. Автухова з приводу законодавчого співвідношення суб'єктивних прав та законних інтересів засудженого. Вчений критикує думку В. І. Селіверстова про те, що деякі із закріплених суб'єктивних прав в'язнів втілюються у життя на рівні законних інтересів у зв'язку з їх «слабкою гарантованістю» і зазначає, що хоча певна розбіжність між юридичним і фактичним статусом засуджених існує, але її не слід розуміти як належне і для виправдання вводити спеціальний елемент змісту правового статусу, який хоча якимось чином закріпив би «слабо гарантовані» права: «Ситуацію, коли певні права засуджених недостатньо гарантовані державою, треба сприймати не як факт, з яким треба миритися, а як постановку проблеми, заклик до пошуків. Виходом із цієї ситуації має бути покращання гарантованості прав засуджених, а не перетворення їх на законні інтереси, які із самого початку визначаються слабо забезпеченими» [Автухов К. А. Законний інтерес у структурі правового статусу засуджених / К. А. Автухов // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2013. – Вип. 25. – С. 165-166].

Отже, законні інтереси, як і суб'єктивні права, хоча формально й гарантуються державою, проте важко погодитись з включенням до структури законного інтересу засудженого такого елементу як можливість звертатися до компетентних органів за їх захистом, оскільки таке звернення не спричиняє автоматичного задоволення клопотання, а законному інтересу не кореспондує обов'язок посадових осіб установ виконання покарання, прокуратури чи суду.

Виходячи з викладеного, слід зазначити, що правовий статус засудженого як різновид особливого статусу особи включає до своєї структури не тільки «статусоутворюючі» права та обов'язки [Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права / М. В. Романов; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 41], але і законні інтереси, які держава, поряд з правами і свободами засуджених, зобов'язана поважати та охороняти.

Звісно, доцільніше не вигадувати нові елементи правового статусу засуджених, а привести у відповідність правову регламентацію й механізм реалізації вже передбачених КВК України прав та обов'язків учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Однак той факт, що КВК України не дає чіткого уявлення про те, що саме слід розуміти під законними інтересами, і прямо не вказує, що ці інтереси є елементом змісту правового статусу засуджених, не означає, що ми маємо закрити очі на фактично існуючий у кримінально-виконавчому законодавстві самостійний правовий феномен, який хоча й мінімально, проте гарантує засудженим певні блага, які не заборонені законодавством, та досягнення яких засуджені можуть прагнути.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Новіков О.В.

Марія Мусієнко
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 1 курсу

Право на паліативну допомогу: Україна та європейський досвід

Конституційно закріплене право на життя включає необхідність його забезпечення впродовж усієї тривалості. В тому числі у складний період людини, коли вона хворіє на невиліковну хворобу, що неодмінно призведе до біологічної смерті. Для забезпечення нормального життя термінального хворого і передбачена паліативна допомога (palliative care). Щороку в Україні такої допомоги потребують понад 600 тис. невиліковних хворих – це онкохворі, літні люди, хворі на ВІЛ/СНІД, цукровий діабет, туберкульоз та інші термінальні хвороби. Тільки у Києві кожного року від невиліковних хвороб помирає приблизно 25 тисяч людей, при цьому 80% із них страждають від болю через відсутність адекватної паліативної допомоги. На початок 2017 року в Україні функціонувало сім хоспісів, два центри надання допомоги паліативним пацієнтам та більше 60 спеціалізованих відділень, що сукупно становить 1 500 лікарняних ліжок. При цьому Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) встановила стандарт, відповідно до якого необхідний мінімум – це 100 ліжок для паліативних хворих на 1 млн. населення, тобто 4 000 стаціонарних ліжок для України [Паліативна допомога: порядок надання та організація / Медична справа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://m.medsprava.com.ua/article/777-palativna-dopomoga-poryadok-nadannya-ta-organzatsya?ustp=W]

На нашу думку, нині в Україні існують порушення прав людини у сфері паліативної медицини, адже національне законодавство забороняє й обмежує доступ до опіоїдних препаратів, змушуючи хворих на рак та СНІД страждати від болю, який можна було б полегшити. Побоюючись юридичної відповідальності, лікар відмовляється виписувати морфій, який міг би послабити біль пацієнта. Окрім того, національне законодавство забороняє призначати морфіни особам, які раніше вживали наркотики. У результаті такі пацієнти, перебуваючи на останній стадії захворювання на СНІД, змушені страждати від сильного болю. Де-факто відмова в доступі до знеболювальних препаратів є порушенням права людини на паліативну допомогу. В результаті вона змушена терпіти нестерпний біль і страждання, що є жорстоким, нелюдським або принижує гідність хворої особи.

Законодавство Європи ставиться до означеної проблеми з більш відповідальним підходом. Так, «Європейська хартія прав пацієнтів» 2002 р. передбачає, що кожна людина має право в міру можливості уникати страждань та болю на кожній стадії своєї хвороби, а служби охорони здоров'я повинні вжити всіх необхідних заходів для цього, зокрема: надати паліативну допомогу і спростити систему доступу пацієнтів до таких послуг. Окрім того, у Декларації про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі, прийнятій Європейською консультативною нарадою ВООЗ, записано, що пацієнти мають право на полегшення своїх страждань відповідно до можливостей медичної науки, тобто право на гуманну допомогу та гідну смерть.

Забезпечення права на паліативну допомогу неможливе без ефективного знеболення. Для цього слід використовувати лікарські препарати, що підпадають під спеціальне регулювання (наркотичні препарати, опіоїди). Загалом, сфера обігу наркотичних засобів врегульована дев'ятнадцятьма нормативно-правовими актами, однак станом на сьогодні відсутня єдина методика та порядок розрахунку потреби України в наркотичних засобах для паліативних хворих та відсутній механізм визначення і розподілу квот на обіг наркотичних засобів [Гузій О. В. Пацієнтоорієнтована статистика та паліативна допомога в Україні / О. В. Гузій // Український медичний часопис. – 4 (120). – 2017. – С. 4 – 9]

Поняття паліативної допомоги закріплено Законом України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання

медичної допомоги» від 07.06.2011 р. Проте, на нашу думку, воно не є досконале, адже обмежується останніми стадіями перебігу невиліковних захворювань, законодавець не враховує інші стадії хвороби, больові синдроми, а «психосоціальна та моральна підтримка» згадується лише щодо членів сімей пацієнтів, при цьому психологічна підтримка для самого хворого взагалі не передбачена.

У той час, як програмні документи у сфері паліативної допомоги в Україні досі не ухвалили, чинні редакції концептуальних документів, які свого часу були прогресивними та необхідними, вже також потребують змін через те, що гальмують розвиток паліативної допомоги. Нормативно-правове регулювання у цій сфері «наздоганяє» практику із значним запізненням, а тому не створює середовища для вільного розвитку паліативної допомоги, її удосконалення та, перш за все, доступності для пацієнтів.

З урахуванням існуючих європейських стандартів та міжнародного досвіду, вважаємо за необхідне розробити нову редакцію статті 35^4 згадуваного Закону. Вона має закласти підґрунтя для розвитку паліативної допомоги, доступної для пацієнтів, та враховувати соціальні послуги, духовні та психологічні компоненти. На жаль, сучасна медична реформа не вирішує означені проблеми. Нині більшість українського населення не мають доступу до комплексної паліативної та хоспісної допомоги, у тому числі й до відповідного знеболення у термінальній стадії хвороби. Про означену проблему одноголосно говорять не лише вітчизняні, а й зарубіжні медичні експерти [Дудник С. Українські реалії: світла в кінці тунелю не видно? / С. Дудник // Ваше здоров'я 12.01.2018 р. – Режим доступу: http://www.vz.kiev.ua/ukrayinski-realiyi-svitla-v-kintsi-tunelyu-ne-vydno/].

Отже, нездатність держави забезпечити надання гідної паліативної допомоги порушує право особи на життя та охорону здоров'я. Запровадження та розвиток служби паліативної допомоги в Україні неможливе без урахування європейських стандартів у даній галузі та створення відповідної нормативно-правової бази, на плечі якої б лягло регулювання медичної практики знеболення, створення державних та приватних хоспісів, виїзних медичних бригад паліативної допомоги, підготовки майбутніх медпрацівників із відповідною кваліфікацією.

Науковий керівник – канд. юрид наук, викл. Мацелюх І.А.

Наталія Нескородь
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
студентка 1 курсу ОР «Магістр»

Людська гідність як об'єкт конституційної регламентації

Сьогодні у світі великих обертів набирає тенденція до антропологічного підходу в праві, яка вимагає дивитися на право крізь призму потреб та інтересів людини. А тому все більш актуально постає питання людської гідності, адже саме вона є однією з головних ознак приналежності до людського роду.

Порушена проблематика розглядається вченими вже не одне століття. Ще І.Кант описував природну свободу як єдине первісне право, що належить людині через її людську природу, і, стверджуючи, що природне право походить із розуму і обмежується розумом, повернувся до розуміння цього поняття як «цінності в собі». Гідність ним трактувалась як загальнолюдська цінність саме тому, що лише людина має здатність бути моральною істотою [Еліна Шишкіна. Розуміння людської гідності: виклики сучасних українських реалій//матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Людська

гідність у праві Німеччини, Польщі та України»/відпов. ред. Б. Шлоер. – Харків: В деле, 2017. – С.17-26].

Сучасне покоління науковців також має інтерес до окресленої тематики, проте більшість із них є громадянами іноземних держав (Німеччини, Польщі, США та ін.). Національні ж автори наукових праць порівняно нещодавно почали детальне вивчення феномену людської гідності. Тож українська наука потребує додаткових досліджень даного питання. У нашій роботі ми будемо розглядати людську гідність як об'єкт конституційної регламентації. А також визначимо до якої категорії (цінності або права) належить гідність людини відповідно до українського законодавства.

Філософсько-генезисною основою поняття людської гідності є слова із старогрецької мови: axia – цінність; axioma – основна цінність яка не потребує доведення; axios (гідний), який має більш фундаментальне значення – «те, що є вагомим саме по собі» або «те, що є цінним саме по собі». Такий загальноприйнятий підхід до людської гідності як до цінності знайшов своє закріплення у ст.1 Загальної декларації про права людини 1948 року, в якій зазначено, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Надаючи тлумачення ст. 3 Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Європейський суд з прав людини визнав життя та людську гідність одними з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. В Україні ж гідність як найвища соціальна цінність закріплена у ст.3 Конституції України.

Крім цього, експериментальне соціологічне опитування, проведене нами у соціальних мережах Instagram та Facebook, яке відбулося 18 квітня 2018 року серед 252 респондентів, показало наступне: на поставлене питання: «Що являє собою людська гідність?» учасники опитування відповіли у такому процентному співвідношенні: 85% респондентів відповіли що це цінність, а 15% опитуваних вказали категорію право. Цікаво що були й окремі особисті думки з цього приводу.

Вектор у напрямку мислення щодо визначення гідності людини як права чи його джерела можна віднайти у Преамбулі Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, де людська гідність визнана джерелом природних прав людини. В Україні єдина згадка про гідність людини як про право є у рішенні Конституційного Суду від 29 грудня 1999 року №11-рп/99 (справа про смертну кару). Визнаючи такими, що не відповідають Конституції України положення чинного на той час Кримінального Кодексу України щодо застосування смертної кари як виду покарання, Конституційний Суд вказав на фундаментальність права людини на життя і її права на повагу до гідності. Ці права, за його правовою позицією, обумовлюють реалізацію інших прав людини, а тому не можуть бути звужені чи обмежені. Важливим у цьому векторі також зауважити про те, що Конституційний Суд України у своїх рішеннях, які стосуються захисту соціальних прав людини, жодного разу, на жаль, не вдався до роз'яснення поняття людської гідності.

Взагалі, Україна разом зі своїм розвитком починає більш скрупульозно ставитися й до людської гідності, орієнтуватися на європейську тенденцію щодо розгляду людини як найвищої цінності та навіть, ураховуючи події Революції Гідності, започаткувала 21 листопада нове державне свято – День гідності та свободи. Проте чітко визначити що саме потрібно розуміти під гідністю людини, на жаль, досі не змогла.

У ст. 3 Конституції України гідність закріплена як найвища соціальна цінність, у ст. 21 говориться про те, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах(тобто розмежовується поняття прав людини і гідності), положення ст. 28 каже про те, що кожен має право на повагу до його гідності. Остання стаття якраз і розкриває, начебто, поняття гідності: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її волі не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам», проте занадто звужує його. Деталізації ж та тлумачення цих положення наразі Конституційний суд у своїх рішеннях не надав, крім справи 1999 року про смертну кару та окремих думок суддів

Конституційного Суду (наприклад В Шишкіна до рішення КСУ у справі від 6 жовтня 2010 року №21-рп /2010) До такої ситуації, яка склалася на сьогодні в нашій державі, стосовно гідності людини, влучно буде застосувати вислів Джеремі Уолдрона: «Інколи люди хочуть, щоб їхні слова прозвучали серйозно, однак вони не впевнені, що потрібно сказати» [Waldron J. How Law Protects Dignity/J.Waldron//Public Law and Legal Theory Research Paper Series.Working Paper/New York University, School of Law. – 2011.№11-83. – P. 2].

Отже, людська гідність явище багатогранне, а тому потребує більш широкого розуміння, ніж те, яке наразі представлено у ст. 28 Конституції України. Крім цього, варто зазначити, що людська гідність, яка надана людині з народження, є одним із головних принципів її існування. Тому, ми вважаємо, що Україна, проголосивши себе у ст. 1 Конституції України правовою та соціальною державою, повинна захищати людську гідність, незалежно від того як саме ця категорія регламентується – цінністю, правом чи будь-яким іншим узагальнюючим словом.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Барабаш Ю.Г.

Владислав Овчаренко
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
студент 1 курсу

Зобов'язання держави у сфері забезпечення права на життя

Зобов'язання держави у сфері прав людини є надзвичайно важливим і актуальним питанням, оскільки Україна як член Ради Європи повинна дотримуватись зобов'язань щодо захисту і ефективного забезпечення прав людини.

Досліджуючи дане питання, доцільно почати з визначення основних понять. «Права людини – це основні можливості, необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються універсальними, невід'ємними та рівними для кожного і мають гарантуватися державою в обсязі міжнародних стандартів. Зобов'язання держави у сфері прав людини – обов'язки держави щодо невтручання у сферу індивідуальної свободи, поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і сприяння реалізації [Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. Петришина О. В. – Х. : Право, 2015. – С. 297, 307].

Слід зазначити, що існують негативні і позитивні зобов'язання держави. Аналізуючи негативні зобов'язання держави щодо забезпечення права людини на життя, слід підкреслити, що головним тут є «утримання від умисного або незаконного позбавлення життя» [Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів / Т. І. Фулей, 2015. – С. 89]. Зобов'язання держави захищати право на життя за статтею 2 Європейської конвенції про захист прав людини (далі – ЄКПЛ) та основоположних свобод тлумачиться у поєднанні із обов'язком держави за статтею 1 ЄКПЛ, яка зобов'язує державу гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені ЄКПЛ. Крім того, право на життя вимагає проведення ефективного розслідування у будь-якій формі, у випадку, коли особу вбито в результаті застосування фізичної сили. Яскравим прикладом порушення державою негативного обов'язку у сфері ефективного забезпечення права людини на життя є справа Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «Бати та інші проти Туреччини» від 3 червня 2004 року, в якій заявники стверджували про погане ставлення з боку шести поліцейських, коли вони перебували під вартою. Зокрема, заявників

підвішували за руки, обливали водою з пожежного стволу та позбавляли сну протягом кількох днів [Рішення ЄСПЛ у справі «Бати та інші проти Туреччини» від 3.06.2004 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_334].

Стосовно застосування сили правоохоронними органами, – це є неприпустимим порушенням права на життя, навіть якщо мова йде про забезпечення правопорядку. Особливо багато прикладів у цьому контексті можна навести після початку формування військових угруповань в Україні, які час від часу перевищують свої повноваження і порушують право мирних людей на життя. Проте існують певні обставини, за яких застосування сили правоохоронцями є виправдним. До таких юридичних обставин належить правомірне придушення повстання, самооборона, захист особи від незаконного насильства та деякі інші.

Досліджуючи природне право людини на життя з точки зору злочинця, слід зазначити, що тут надзвичайно важливе значення має смертна кара. Доцільно зауважити, що в Україні скасування смертної кари на нормативному рівні відбулося 1 липня 2003 року. Саме тоді набув чинності підписаний Україною Протокол до ЄКПЛ. Скасування смертної кари має свої переваги і недоліки. До недоліків належить те, що коли смертна кара існувала, вона захищала суспільство від найнебезпечніших злочинців і дозволяла заощаджувати державні кошти на забезпечення ув'язнених. У свою чергу, це слугувало своєрідним стримуючим фактором для злочинців. До переваг скасування смертної кари можна віднести можливість судової помилки, тобто позбавлення життя невинної людини. При цьому вбиваючи людину держава не бореться з причинами, які спонукали людину до вчинення злочину, і, найголовніше, – смертна кара суперечить праву на життя. На сьогодні питання смертної кари є дискусійним.

Тепер розглянемо обов'язок держави у забезпеченні права на життя у контексті позитивного зобов'язання. Доцільно зазначити, що під терміном позитивні обов'язки держави розуміється вживання відповідних активних з боку держави заходів для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією [Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів / Т. І. Фулей, 2015. – С. 89]. Тобто позитивним обов'язком органів державної влади є вживання заходів попередження для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою від здійснення кримінальних дій іншими особами. Так, у справі «Гонгадзе проти України» від 31 травня 2005 року ЄСПЛ наголосив, що державні органи не змогли захистити життя Гонгадзе та провести ефективне розслідування його зникнення і смерті, що спричинило серйозні моральні страждання заявнику, – його дружині [Рішення ЄСПЛ у справа «Гонгадзе проти України» від 31 травня 2005 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_349].

Таким чином, Україна, інтегруючись в європейське співтовариство, повинна докласти значних зусиль у збереженні ефективного захисту прав людини не лише на нормативному рівні, але й у реальному житті.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Трихліб К.О.

Анастасія Пенкіна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
студентка 1 курсу

Право на справедливий судовий розгляд та проблеми його забезпечення в Україні

Право на справедливий судовий розгляд означає право кожної особи звернутися до суду та право скористатись судовим процесом як механізмом для відстоювання своїх прав і свобод. Як відомо, право на справедливий судовий розгляд є основним правом людини, належить кожній особі і не може мати виключень. Зокрема, у ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) закріплено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua]. Крім того, важливо зазначити, що згідно з доповіддю Венеціанської комісії Ради Європи, право на справедливий суд виступає ключовою складовою принципу верховенства права.

Відтак, дослідження питання сутності і значення права на справедливий судовий розгляд має надзвичайно актуальне і важливе значення, особливо для України, яка визнала курс на європейську інтеграцію і зобов'язалась дотримуватись та ефективно захищати права людини.

Зазначені положення ЄКПЛ та судова практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) розкривають зміст даного права. Зокрема, право на справедливий судовий розгляд включає такі необхідні складові:

– право на доступ до суду, – можливість особи звернутися до суду, а також заборона вчиняти певні правові чи фізичні дії, спрямовані на перешкоджання особі скористатися цим правом;

– принцип рівності можливостей: кожна зі сторін під час розгляду справи повинна мати рівні можливості;

– принцип змагальності, згідно з яким кожна із двох сторін у судовому процесі має право отримувати інформацію про факти та аргументи, якими володіє інша сторона, а також користуватись однаковими можливостями щодо надання відповіді іншій стороні [Судова влада України // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://hra.court.gov.ua].

Значну роль в ефективному забезпеченні даного права відіграє практика ЄСПЛ, який не розглядає зміст рішень національних судів та їх обґрунтованість, натомість зосереджує увагу на дотриманні стандартів судового процесу, що зазначені в ЄКПЛ.

Якщо праналізувати дотримання права на справедливий судовий розгляд в Україні, доцільно зауважити, що існують певні недоліки. Зокрема, ЄСПЛ зазначає такі порушення з боку України: надмірна тривалість цивільного провадження, досудового слідства чи судового розгляду кримінальних справ, тривале невиконання або невиконання взагалі рішень національних судів, а також відсутність юридичного механізму оскарження такої тривалості. При цьому серед найпоширеніших порушень слід виокремити порушення права особи на свободу та особисту недоторканність, жорстоке поводження з особами, які перебувають під вартою у відділках поліції і неефективне розслідування скарг на таке поводження [Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (Цивільна частина) // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua].

У Раді Європи неодноразово наголошували на недотриманні Україною ст. 59 Конституції України, яка гарантує, що кожна людина має право на правову допомогу. Так, відповідно до чинного національного законодавства, адвокат має право перебувати

поряд зі своїм клієнтом у будь-який момент спілкування з будь-яким із державних органів, насамперед, із правоохоронцями. Дане положення відповідає європейським правовим стандартам. Однак на практиці в Україні їх дотримуються не завжди, часто бувають випадки, коли до затриманої людини не допускають адвоката протягом кількох годин або навіть упродовж цілої доби.

Важливо наголосити, що у 2017 році Офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини отримав понад 75 тисяч скарг громадян, з яких 6 тисяч стосувалися порушення права на справедливий судовий розгляд. Багато українців не вірять у справедливий суд. Прикладом невиконання судових рішень є справа «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 року, в якій розглядалося питання щодо невиплати заробітної плати. У цій справі ЄСПЛ визнав порушення ч. 1 ст. 6, а також ст. 13 і ст. 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ. При цьому уряд України частково визнав необхідність виконання рішення, винесеного на користь заявника. Тут ЄСПЛ розглядав затримку у виплаті заробітної плати тривалістю у чотири роки. Як наслідок, заявникові було присуджено 2000 євро компенсації на відшкодування немайнової шкоди та 33 євро на відшкодування судових витрат [Рішення у справі ЄСПЛ «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 року // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua]. Неналежне виконання судового рішення щодо невиплати заборгованості по заробітній платі є також підставою для задоволення заяви у справі «Жовнер проти України» від 29 червня 2004 року, в якій ЄСПЛ присудив 3200 євро на відшкодування моральної шкоди і 50 євро матеріальної шкоди на користь заявниці [Рішення у справі ЄСПЛ «Жовнер проти України» від 29 червня 2004 року // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua].

Таким чином, право на справедливий судовий розгляд слід розуміти, як безперешкодний доступ до суду, що включає можливість особи звернутися до суду, заборону вчиняти певні правові чи фізичні дії, спрямовані на перешкоджання особі скористатися цим правом, принцип рівності можливостей і принцип змагальності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Трихліб К.О.

Вікторія Помирляну
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Конституційна скарга як новий елемент правозахисного механізму

Інститут конституційної скарги – це важливий інструмент розвитку Конституції через тлумачення конституційних норм. Власне, це такий інструмент, в якому найбільше виражається принцип демократії, тому що з запровадженням цього інституту з'являться можливість звичайним громадянам довести неконституційність закону або його положень. Актуальність даної теми обумовлена тим, що наразі цей інструмент застосовується майже в усіх країнах Європи та тільки починає впроваджуватись в Україні, що зумовлює новизну та доцільність вивчення цієї теми. На мою думку, варто здійснити порівняння інституту конституційної скарги в країнах Європи та Україні. Як вважає Т.О. Бринь, конституційна скарга – це звернення будь-яких осіб, які на законних підставах проживають на території України, до єдиного органу конституційної юрисдикції з приводу порушення їхніх конституційних прав шляхом ухвалення законодавчого акту за умови, що цей акт вже застосований або підлягає застосуванню у конкретній справі, що розглядається судом чи іншим органом державної влади [Бринь Т.О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод

людини і громадянина // НЮА ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – С. 19]. В. М. Шаповал розглядає конституційну скаргу як правовий засіб ініціювання в органі конституційної юрисдикції, насамперед фізичною особою, спеціальної процедури захисту конкретного права, що порушено актом, виданим державним органом або посадовою особою в системі виконавчої влади, чи рішенням суду загальної юрисдикції [Шаповал В.М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду) // Вісник Конституційного Суду України. - 2005. – № 6. – С. 20–33]. Власне доцільно здійснити дослідження інституту конституційної скарги через призму його складових елементів. До складових елементів конституційної скарги, як зазначає М. М. Гультай, входять: підстави для подання конституційної скарги, суб'єкти, які наділені правом звернення, предмет (об'єкт) конституційної скарги, процесуальні умови прийнятності та наслідки рішень органів конституційного контролю [Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія // Х. : Право, 2013. – С. 424]. На мою думку, для здійснення порівняння варто залучити такі елементи, як: підстава для подання конституційної скарги, суб'єкти, які наділені правом звернення з конституційною скаргою до органу конституційної юрисдикції та процесуальні умови прийнятності конституційної скарги (тобто так звані «фільтри»).

Щодо підстав, то як і в Україні, так і в іноземних державах підставою для подання конституційної скарги є порушення гарантованих Основним Законом прав осіб неконституційними актами, діями чи бездіяльністю уповноважених органів державної влади. Це є законодавчо закріплено в законах країн та Загальній декларації прав людини та громадянина, зокрема у статті 8. Щодо суб'єктів, то, по-перше, суб'єктом права на подання конституційної скарги визначено «особу» (ст. 151-1 Конституції України). Але в Конституції України більш детально визначається, що право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України гарантується «кожному», тобто як це прийнято розуміти в Основному Законі держави і суспільства та в науці конституційного права, громадянам, іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України. Якщо звернутися до законодавства і практики зарубіжних країн, у яких діє інститут конституційної скарги (Австрія, Албанія, Угорщина, Німеччина, Чехія, Хорватія, Швейцарія, Російська Федерація, Латвія тощо), то, як правило, суб'єктами права на її подання є теж громадяни відповідної держави, особи без громадянства та іноземці, а також інші суб'єкти правовідносин. За Конституцією Республіки Польща, до суб'єктів звернення також можуть належати: органи одиниць територіального самоврядування, загальнодержавні органи професійних спілок, а також загальнодержавні органи організацій роботодавців і професійних організацій церкви та інші віросповідні спілки, вони можуть звернутись, коли якесь положення торкається питання, охопленою сферою їх діяльності. Також важливим постає питання участі юридичної особи у подання конституційної скарги. Така можливість визначена в ст. 24 Конституції Угорщини та в ФРН, де визначається: «всі приватні юридичні особи мають право подати скаргу щодо порушення основних прав, у той мірі, в якій дозволяє це зробити сама природа цих прав» [Остапенко В. В. Конституційна скарга у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина / В. В. Остапенко. // НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – 2016. – №4. – С. 12.].

Однією із основних процесуальних вимог – є вимога юридичного представництва, що забезпечить скаржнику юридичну допомогу у складені конституційної скарги, а також підвищить рівень обґрунтованості даних скарг. Цей принцип планується запровадитись і в Україні. Зокрема, в таких країнах, як Австралія, Монако, Італія, Люксембург, тощо вимога представлення адвокатом є обов'язковою. Варто зазначити висновок «Венеціанської комісії» щодо «фільтрів», які допомагають уникнути перевантаження суду. По-перше, часове обмеження для оскарження; по-друге, обов'язкове юридичне представництво; по-третє, судові витрати мають бути ненадмірними і використовуватись тільки для

недопущення зловживань з боку скаржника [Юрійчук І. Конституційна скарга та особливості реалізації права на правову допомогу в Україні / Ілля Юрійчук. // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №5. – С. 4]. Виходячи з дослідження, варто зазначити, що Україна стоїть на шляху до наближення національної правової системи до європейських стандартів. А конституційна скарга має стати ефективним інструментом захисту прав і свобод особи та суспільства, запровадження якого буде активно оновлювати законодавчу базу до реалій сьогодення та буде відображати високий рівень України на міжнародній арені.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Сінькевич О.В.

Марія Попович
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
студентка 1 курсу

Проблема «коригуючих зґвалтувань» у світі

Цивілізований світ став на шлях подолання гомофобії. Однак на фоні зростаючої лояльності до представників сексуальних меншин, гострої актуальності набуває питання визнання природних та невідчужуваних прав деякими вороже налаштованими членами суспільства, які іноді прагнуть «виправити» людину, зробити її гетеросексуальною через акт зґвалтування.

По суті, будь-яке зґвалтування є тяжким злочином. У випадку «коригуючого» насилля, жінки (а іноді й чоловіки) обираються жертвами лише тому, що вони є або вважаються лесбійками чи геями. Такі напади зазвичай поєднуються із дефіцитом поваги до жінки, межують із гомофобією.

Дослідження 2000 р. повідомляє, що до чинників, які сприяють вчиненню коригувальних зґвалтувань, відноситься також перебування в ізольованому населеному пункті, атмосфера підтримки злочинів на ґрунті ненависті у суспільстві і неготовність поліції та суду захищати права ЛГБТ [Stop the Violence – Live Updates from South Africa від 11.02.2009 // Human Rights Watch. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hrw.org/en/special-focus/stop-violence-live-updates-south-africa].Так,
коригувальні зґвалтування були офіційно зареєстровані в Таїланді, Зімбабве, Еквадорі, Уганді, Південній Африці, Ямайці та Індії. На пострадянському просторі відомі випадки на території Киргизстану.

Діти в Індії поділилися інформацією про те, як їх батьки контролюють сексуальність дитини за допомогою коригувального зґвалтування. Така «терапія», як правило, відбувається, щоб захистити спадковість прізвища, не зазнати ганьби з боку релігійних громад і запобігти неправильному сприйняттю спільнотою. Релігійні догми мають значний вплив у традиційних культурах та є джерелом більшої частина напруженості й негативного ставлення у країні. Згідно зі статистикою Групи Кризового Втручання ЛГБТ-спільноти у Телангані (Індія), було зареєстровано лише 15 випадків коригуючого зґвалтування за минулі 5 років [«India's Bollywood speaks out against rape» / Aljazeera. Онлайн видання від 10 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/07/india-bollywood-speaks-out-against-rape-20147107542351032 0.html].

У звіті Державного департаменту США про Зімбабве зазначено, що у відповідь на соціальний тиск, деякі сім'ї піддавали своїх родичів – представників ЛГБТ насильству та примусовим шлюбам для заохочення гетеросексуальної поведінки. При цьому у 90%

таких злочинів повідомлення до поліції не надходять. Жінки здебільшого були зґвалтовані членами сім'ї чоловічої статі [«2012 Human Rights Reports: Zimbabwe». U.S. Department of State. April 19, 2013 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.state.gov/documents/organization/220388.pdf].

Безумовно, прийняття законів часто ставало відправною точкою для якісних змін у суспільстві. Але буває і так, що одних лише законів недостатньо. Подібним прикладом може слугувати ПАР. Одностатеві шлюби тут були легалізовані ще у 2006 р.: ПАР стала п'ятою державою у світі і першою в Африці, яка здійснила цей крок. З 1999 р. там були узаконені цивільні партнерства, у 2002 р. одностатевим парам дозволили усиновлення і, у 2003 р. надали рівні податкові права. Водночас, саме ця країна часто фігурує у повідомленнях про насильство на ґрунті ксенофобії. Так, доповідь організації Action Aid за 2009 р. наводить свідчення півтора десятка жінок – жертв «карального» насильства у ПАР, яких переслідували через сексуальну орієнтацію. Нападники зауважили, що це «для їхнього ж блага», або що вони лише «дають урок» і таким чином «лікують». За оцінками «Luleki Sizwe», некомерційної організації ПАР, більше 10 лесбійок ґвалтують щотижня для «виправлення», при чому принаймні 500 із них стають жертвами «коригуючих» зґвалтувань щороку, і 86% лесбійок на Західному Кейпі живуть під страхом сексуального насилля, як повідомляється у «the Triangle Project» (2008). Проте жертви насильства не схильні повідомляти про це через осуд гомосексуалізму [Di Silvio, Lorenzo. Correcting Corrective Rape: Carmichele and Developing South Africa's Affirmative Obligations To Prevent Violence Against Women // Georgetown Law Journal, 2011. – Vol. 99. – No. 5. – P. 1469].

Зокрема, понівечене тіло активістки за права лесбійок Ноксоло Ногваза було знайдено на одній з вулиць Ква-Теми неподалік від Йоганнесбурга: вона була зґвалтована і убита після перепалки з чоловіками, які намагалися «скоригувати» її подругу. Вбивство Ногвази сталося у тому ж місті, де у 2008 р. зазнала групового зґвалтування і була вбита Еуді Сімелейн – лесбійка і зірка національної жіночої футбольної збірної «Баняна-Баняна». Звинувачення у насильстві і вбивстві висунули чотирьом чоловікам, і лише 2 з них отримали обвинувальні вироки. На жаль, такі випадки судового засудження – виключення з правил, лише у 2% випадків «виправного» зґвалтування справа доходить до суду.

Слід наголосити, що «коригуюче» зґвалтування та інші акти насильства можуть призвести до фізичних та психологічних травм, каліцтва, небажаної вагітності і сприяти самогубству [Martin A., Kelly A., Turquet L., Ross S. Hate crimes: The rise of «corrective rape» in South Africa, 2009 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.actionaid.org.uk/sites/default/files/publications/hate_crimes_the_rise_of_corrective_rape_in_south_africa_september_2009.pdf]. Коригуючі зґвалтування є основним фактором зараження ВІЛ-інфекціями. У ПАР приблизно 10% лесбійок є ВІЛ-інфікованими, чому здебільшого сприяли «коригуючі» зґвалтування.

Так, 17 червня 2011 р. Рада ООН з прав людини прийняла Резолюцію про захист прав гомосексуалів, ініціатором якої виступила ПАР. У резолюції висловлюється стурбованість з приводу актів насильства і дискримінації у світі, скоєних щодо осіб через їхню сексуальну орієнтацію. Після прийняття Резолюції Верховний комісар ООН з прав людини Наві Піллей наголосила на проблемі «коригуючих» зґвалтувань, що відомі й у США, Великобританії, Бразилії.

Отже, ми маємо звернути увагу на реально існуючу та гостру проблему, що порушує природні права людини. Нам слід об'єднати свої зусилля та підтримати створення ефективних механізмів боротьби з подібним насиллям, аби люди у всьому світі були впевнені у рівному захисті і реалізації своїх прав.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Трихліб К.О.

Людмила Радухівська
Національна академія прокуратури України,
канд. юрид. наук, ст. виклад. відділу підвищення кваліфікації
державних службовців органів прокуратури

Роль і завдання органів прокуратури у запобіганні та протидії домашньому насильству

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), насильство над жінками – світова проблема. Третина опитаних ВООЗ представниць слабкої статі з різних країн заявили, що вони піддавалися насильству з боку їх чоловіків. Найвищий показник подібних відповідей аналітики зафіксували у країнах Південно-Східної Азії (37,7 %). Однак і в ЄС 23 % опитаних жінок говорять про те ж. Мова йде не просто про жорстоке поводження статистика ВООЗ свідчить, що 38 % вбивств жінок у світі – справа рук їх партнерів. Серед європейських і північно-американських держав Україна за рівнем гендерного насильства знаходиться у другій – більш позитивній – частині списку. Але це не привід для самозаспокоєння. [Щороку в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок (інфографіка) Детальніше читайте на УНІАН / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.unian.ua/society/2233774-schoroku-v-ukrajini-vid-domashnogo-nasilstva-ginut-600-jinok-infografika.html].

За даними соціологічних досліджень, серед розлучених жінок кожні три з чотирьох опитаних потерпали від домашнього насильства. Офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ свідчить, що більше ніж 81 тисяча осіб перебувають на обліку за вчинення насильства в сім'ї.

Чому це відбувається? По-перше, тому, що метою домашнього насильства завжди є встановлення контролю над жертвою, коли кривдник намагається бути єдиним «розпорядником» її життя. Підкоряючись, жертва стає безпорадною, не може правильно оцінювати ситуацію, більше навіть не намагається себе захистити. В такому стані постраждалі від домашнього насильства часто самі відмовляються від спроб їм допомогти. По-друге, тому, що в українському суспільстві «не прийнято» розповідати про такі речі. На жаль, ми стикаємося зі «змовою мовчання» та прихованим осудом потерпілих від насильства в сім'ї: наприклад, розумна жінка, маючи науковий ступінь і досягнувши успіху в службовій кар'єрі чи бізнесі, не може говорити про те, що її б’є чоловік, який сам обіймає керівну посаду. А мати не може визнати, що її рідний син знущається над нею: вона, мовляв, «сама винна» в тому, що не догодила, не так виховала, не зберегла сімейного вогнища. Така позиція хибна. Ніхто, ніколи і ні за яких обставин не має стати жертвою домашнього насильства, бо насильство – це злочин. У суспільстві утвердилися й багато інших стереотипів щодо насильства, які перешкоджають подоланню цього явища. А, мабуть, найбільше згубно впливають на суспільну думку уявлення про те, що поодинокі випадки агресії не є насильством. Насправді це не так. Прояви домашнього насильства мають циклічний характер: випадок насильства — примирення — заспокоєння — посилення напруги — і знову насильство. Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство — ставати більше інтенсивним та жорстоким [Насилля в сім’ї Методичний посібник / [Електронний ресурс] – Режим доступу https: //vzvo.gov.ua/innovatsiyni-osvitni-tekhnolohii/362-nasyllya-v-simi-metodychnyy-posibnyk].

Катерина Левченко Президентка міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда — Україна» зазначає, що досі поліція мала недостатньо повноважень для боротьби з такими правопорушеннями. Але закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», підписаний президентом на початку січня, покликаний усе змінити. [Мільйони дітей в Україні щороку стають свідками домашнього насильства правозахисниця / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://hromadske.ua/posts/protidiya-domashnomu-nasilstvu]

У рамках загальнонаціонального проекту Міністерства юстиції «Я МАЮ ПРАВО!» стартував новий пріоритетний напрямок: захист прав жінок і дітей – протидія домашньому насильству.

З метою повної імплементації нового законодавства про протидію домашньому насильству Міністерством соціальної політики України як національним координатором в цих питаннях було започатковано міжвідомчу співпрацю щодо захисту прав дітей і жінок.

Міністерство юстиції активно долучилось до міжвідомчої співпраці з Міністерством соціальної політики, Національною поліцією, Фондом народонаселення ООН та іншими організаціями. Питанням захисту прав жінок та дітей, зокрема, опікуватиметься система безоплатної правової допомоги. [Протидія домашньому насильству – новий напрямок проекту Мін'юсту «Я МАЮ ПРАВО!» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/protidiya-domashnomu-nasilstvu-novij-napryamok-proektu-minyustu-ya-mayu-pravo].

У Законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать і органи прокуратури, що передбачено пунктом 7 ст. 6 даного Закону.

Законом у п.3 ст.1 визначено поняття домашнього насильства, зокрема – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються (п.5. ст.1. Закону).

Вважаю за необхідне ввести посаду спеціаліста-психолога в органи прокуратури, який безпосередньо у школах здійснюватиме просвітницьку діяльність з проблематики домашнього насильства, зокрема посилення заходів із протидії булінгу в дитячому середовищі та формуванням навичок ненасильницької поведінки з урахуванням внесених змін в кримінальне законодавство з питань протидії домашньому насильству. Окрім того, в Національній академії прокуратури України для прокурорів, державних службовців органів прокуратури, що підвищують кваліфікацію та кандидатів на посаду прокурора, що проходять спеціальну підготовку обов'язковим є введення в навчальних процес дисциплін, які сприятимуть формуванню у працівників органів прокуратури та кандидатів на посаду прокурора певних навичок міжособистісного спілкування та конфліктного менеджменту, здатності до компромісів, вмінь подолання внутрішньої агресії.

Юлія Степаник
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Евтаназія: порушення конституційного права чи гідна смерть?

Особлива увага до права на життя, що вперше на міжнародному рівні було закріплено статтею 3 Загальної декларації прав людини у 1948 році, обумовлено подіями Другої світової війни. Нацистами було проведено ряд операції по «очищенню» арійської нації, одна із яких – акція «Т- 4» стосувалася фізичного знищення душевнохворих та спадковохворих, використовуючи при цьому гасло: «Акція – смерть через милосердя» або ж евтаназія.

Згодом, на міжнародному рівні виникає ряд гострих дискусій, щодо тлумачення права на життя та на рахунок встановлення його меж. На основі цього, знову постає питання евтаназії, що з однієї сторони розцінюється як «право на гідну смерть»,а з іншої – як порушення конституційного права на життя.

Згідно із статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я кількість випадків онкологічних захворювань, що на останніх стадіях зазвичай викликають страшний біль та страждання, збільшується із кожним роком. ВООЗ встановлює невтішні прогнози щодо їх прогресивного розвитку і на майбутнє. Саме тому, питання евтаназії є надзвичайно актуальним і на сьогоднішній день, викликаючи безліч сумнівів серед країн, де дана процедура вважається незаконною. [Top 10 causes of death worldwideb[Електронний ресурс] // World Health Organization. – Режим доступу: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/en/].

На думку С.В. Велікоредчаніной «право на життя – не позитивне зобов'язання держави, а скоріше – негативне, тобто «свобода жити», і в цьому випадку держава зобов'язана вжити всіх заходів для забезпечення свободи жити та без потреби не втручатися у користування цією свободою» [Велікоредчаніна С. Мониторинг прав человека // Лекції. – 2003. – С. 1]. Саме такого тлумачення статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Спростовуючи таке розуміння, варто звернутися до практики Європейського Суду з прав людини. Зокрема при розгляді справи «Претті проти Сполученого королівства», було зазначено, що жодного права померти чи то з допомогою третьої особи, чи з допомогою державного органу випливати із статті 2 Конвенції не може.

Ще одним аргументом «за», прихильники евтаназії висувають обов'язковість прояву гуманності та поваги до гідності особи. Зокрема, у 1974 році в журналі "The Humanist" було опубліковано Маніфест евтаназії, де спростовується теорія того, що людські страждання є неминучими і мало що може бути зроблено для поліпшення людського стану. У Маніфесті сформовано чітку позицію щодо тлумачення евтаназії, як дій задля безболісної смерті, що звільнить людину від страждань. [A Plea for Beneficent Euthanasia [Електронний ресурс] // The Humanist. – 1974. – Режим доступу: https://www.worldrtd.net/news/plea-beneficent-euthanasia]

У цьому випадку постає питання: які ж страждання варто вважати такими, що принижують гідність людини в контексті запровадження евтаназії? Проблематика цього питання полягає у тому, що знайти об'єктивну відповідь на нього дуже важко, адже під «стражданням» можна розцінювати як фізичний біль, так і моральне пригнічення. Важливим фактором у цьому виступає і добровільна згода пацієнта, адже надзвичайно важко прийти до висновку, чи була людина повністю свідомою у момент прийняття рішення щодо відмови від життя, зазнаючи сильного болю та душевного хвилювання.

У 2003 році, Комітетом Ради Європи з питань біоетики, було складено документ під назво «Питання та відповіді щодо евтаназії». Аналізуючи його, варто зауважити на надзвичайно низькому рівні законодавчого регулювання евтаназії у країнах, де вона є легалізованою. Зокрема, на питання Комітету, щодо того, які види евтаназії дозволено та чим саме регулюється ця процедура у Швейцарії, було надано відповідь про те, що фактично немає заборони проводити непряму активну та пасивну евтаназію, проте, прямої вказівки на дозвіл такої процедури теж немає. Парадоксальна відповідь країни, у якій практикується евтаназія не лише для громадян, але й для іноземців. [Replies to the questionnaire for member states relating to euthanasia [Електронний ресурс] // Steering Committee on bioethics. – 2003. – Режим доступу: https://rm.coe.int/16803a72c2]

Прикладом країни, де легалізовано «право на гідну смерть» є Бельгія, де у 2014 році, не дивлячись на запеклі дискусії, було прийнято закон, згідно із яким дозволяється здійснювати евтаназію не тільки для дорослих, але й для дітей.

Евтаназія є легальною і у Нідерландах. Проте, на сьогоднішній день перед політиками цієї країни постало нове питання: легалізація евтаназії для здорових людей. Згідно із запропонованим "Законом про закінчення життєвого циклу" будь-якій людині віком від 75 років і старше буде надано право на смерть, незважаючи навіть на те, що вона є повністю здоровою. Депутат, який активно виступає за прийняття такого закону, відкрито говорить про перспективу легалізації евтаназії для будь-якого дорослого. [Emma Elliott Freire. Netherlands Considers Euthanasia For Healthy People, Doctors Say Things Are ‘Getting Out Of Hand’ [Електронний ресурс] // The Federalist. – 2017. – Режим доступу:http://thefederalist.com/2017/06/30/netherlands-considers-euthanasia-healthy].

Прогрес, щодо легалізації евтаназії набрав надзвичайно швидких темпів. Ризик того, що така політика призведе до обезцінення людського життя є вкрай високим. Адже у даному випадку мова йде не лише про те, наскільки важливим є життя для конкретної людини, але й те, який рівень поваги до нього проявляють треті особи, та держава зокрема. Тому, чим ширшими будуть межі права людини на життя, тим більшою буде можливість втручання у нього зі сторони інших.

Як міжнародним, так і національним законодавством, право на життя встановлюється у тісному зв’язку із правом на повагу до гідності людини. На сьогоднішній день важко говорити про евтаназію, як про засіб забезпечення такого права, через ряд вагомих чинників – моральних, історичних та релігійних. Проте, роблячи висновки, можна із впевненістю сказати, що той рівень регулювання евтаназії, який на сьогоднішній день існує як у всьому світі, так і в окремих країнах є надзвичайно низьким.

Евтаназія – це процедура майбутнього, легалізація якої повинна супроводжуватися рядом відкриттів у галузі медицини та удосконаленням нормативно-правової бази на усіх рівнях, що забезпечить недопущення свавілля у процесі її проведення.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Олена Якимчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Суфражистський рух в Англії як етап становлення гендерної рівності

До початку 20-го століття практично в усіх демократичних країнах жінки були позбавлені права голосу. Проте раніше вони могли з успіхом керувати державою – перебуваючи на троні. Легендарними керівниками держав стали Клеопатра (Єгипет),

Ізабелла (Іспанія), Єлизавета I (Англія), Катерина II (Росія). Проте всі молоді демократії право голосу за жінками не визнавали. Історія памятає жінок – громадських діячів, які заклали підвалини як для руху суфражисток, пізніше феміністок і в подальшому руху за гендерну рівність. В Англії вперше про своє бажання отримати рівні права жінки заявили ще в 1792 році, коли Мері Уолстоункрафт опублікувала свою статтю, яка називалася «На захист прав жінок», де вона відстоювала виборчі права, право жінок на рівну оплату за працю і право на освіту. В консервативній Англії в 1897 році було організовано Національну спілку жіночого права голосу і з того часу розпочався справжній суфражистський рух, а представниці руху отримали назву суфражистки (від англійського слова suffrage – «виборче право»).

Актуальним питання суфражистського руху є і сьогодні, оскільки незважаючи на його плідність, актуальними та важливими для руху за гендерну рівність є його ідеї і сьогодні, оскільки ще не досягнуто пропорційного і збалансованого представництва як чоловіків, так і жінок в органах держави та місцевого самоврядування.

Перший маніфест суфражисток, «Декларація почуттів», проголошував: «Всі чоловіки і жінки створені рівними». Спочатку боротьба за громадянські свободи носила пристойний вигляд, проте на листи, заклики в пресі, лекційні дебати ніхто не звертав увагу, що змусило окремих активісток змінити стратегію. Так, в 1903 році Емеліною Панкхерст (1858-1928) був заснований Жіночий громадський і політичний союз, який допускав застосування радикальних – насильницьких засобів.

Активістки були освітченими і фінансово забезпеченими жінками, яких образив той факт, що вони - власниці маєтків мають у себе в підпорядкуванні чоловіків, і ті можуть голосувати на виборах, тоді як вони – жінки, які їх наймали, такого права були позбавлені! У дійсності, осіб у жіночому русі було дуже багато і представляли різні жіночі організації. Так, викладачка Кембриджа Джейн Еллен Гаррісон, яка знала приблизно шістнадцять мов відстоювала переконання: «Жіночий рух – це не спроба привласнити прерогативи чоловіків як статі; це навіть не спроба затвердити привілеї жінок як статі; це усього лише потреба, щоб у житті жінок, як і чоловіків, знаходилося місце і свобода для чогось більшого, ніж і чоловіче, і жіноче, – для людського» [Самохвалова Л. Суфражистки: жінки, які подарували нам голос, роботу і право на розлучення / Лана Самохвалова // Укрінформ. - Електронний ресурс: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2417919-sufrazistki-zinki-aki-podaruvali-nam-golos-robotu-i-pravo-na-rozlucenna.html].

Щоб привернути увагу суспільства до проблеми рівноправності жінок і чоловіків, активістки влаштовували ряд винахідливих і епатажних заходів. Зокрема на мітинг за громадянські права в центрі Лондона в Гайд-парку її послухати зібралося близько півмільйона осіб. Суфражистки переривали поля для гольфу, в той час виключно чоловічої гри, погрожували розправою над членами уряду, влаштовували заворушення. Після невдалої спроби прийняти в 1911 році закон про надання жінкам виборчих прав суфражистки все частіше стали вдаватися до насильницьких методів. Іноді заходи набували відверто агресивний і загрозливий характер. Одна з подій в Лондоні, організована суфражистками, збереглася в історії під назвою «Кришталева ніч», коли жінки, проносили в муфтах камені і молотки, трощили вітрини та вікна будинків, відбивалися від поліції, штурмували державні установи. Але і відсіч суфражисткам була не меншою жорстокою – їх били кийками, масово закривали в тюрми та посилали на каторгу. Опинившись у в'язницях, жінки влаштовували голодні страйки. Тоді ж у Великобританії проводився перепис населення. В знак бойкоту суфражистки залишили на одну ніч свої будинки і влаштували пікнік. Гаслом заходу було - "If women do not count, neither shall they be counted" (якщо жінок не приймають в розрахунок, то їх не потрібно рахувати). Дуже багато жінок відмовлялися від сплати податків, що для законослухняної Англії здавалося немислимим.

Всю свою енергію члени Жіночого союзу під час 1-ї світової війни направили на те, щоб допомагати своїй країні. Коли Англії стало не вистачати робочих рук, саме Панкхерст домоглася від уряду для жінок права працювати на військових заводах. І ось рух суфражисток в Англії увінчався перемогою в 1918 році, коли Британський парламент дав виборчі права жінкам. В Акті про народне представництво від 1918 року було закріплено ст. 4 такого змісту: "(1) Жінка матиме право зареєструватися в якості виборця під час виборів до парламенту ... якщо вона (A) досягла 30 років; і (B) не обмежена в правах, і (C) ... займає в окрузі землю, або приміщення для ділових занять, яке приносить не менше п'яти фунтів стерлінгів доходу, або житловий будинок або перебуває у шлюбі з особою, яка може бути зареєстрована на цій підставі [займає будинок або приміщення для ділових занять]." Уже в 1919 році Ненсі Астор стала першою британкою, обраною у Парламент, а в 1928 році новим Актом, віковий ценз для жінок було знижено до 21 року, тобто зрівняно з чоловічим! Першою країною, що визнала виборчі права жінок стала Фінляндія в 1906 році. Виборчі права жінки також отримали в Німеччині (1918), у США (1920), в Іспанії (1932), в Італії (1945), в Греції (1956).

Висновки. Жіночий суфражистський рух дав багато не тільки жінкам, але і всьому світу. Суфражистки Англії подарували світові форми ненасильницького протесту, які застосовуються і сьогодні. Боротьба за жіночі права є окремим етапом руху за гендерну рівність та боротьбу за права людини загалом, оскільки боролися за виборчі права,виступала проти расової дискримінації, відстоювали сухий закон, відчайдушно боролися за пристойні умови життя всіх робітників, права дітей та вдів. Дуже часто за спиною жінок стояли їх бальки та чоловіки, які спонукали їх соціальну активність або надихали. І на сьогодні в рух за гендерну рівність є спільною працею як чоловіків, так і жінок, оскільки історія показує, що рівність перед законом є спільною турботою та надбанням цивілізації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М.В.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Олександра Андрєєва
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 3 курсу

Конституційно-правовий аспект становлення лобізму в Україні у порівнянні з міжнародним досвідом

Актуальність теми дослідження обумовлена існуванням міжнародного досвіду застосування правового механізму лобіювання державних і політичних питань, а також запровадження регулювання даного правового інституту на законодавчому рівні в Україні. Як у зарубіжній спільноті, так і в Україні питання здійснення лобізму становить науковий, теоретичний та практичний інтерес. З огляду на вищесказане у роботі нами було досліджено ключові моменти застосування конституційно – правового інституту лобізму з посиланням на міжнародно-правову практику.

Термін лобізм походить з англійського lobbing, lobby й у первинному значенні перекладався як місця для прогулянок у монастирях. Пізніше зазначене слово трансформувалося у поняття, що означало приміщення для прогулянок у Палаті громад Англії. Політико-правового значення лобізм набув у XVIII ст. у США, де вперше в протоколах Конгресу був зафіксований цей термін. Вже тоді лобізм сприймався як місце, де особи могли донести свою думку до парламентських представників [Газімов М.М. Концептуальні підходи до дослідження феномена лобізму / М.М. Газімов // Державне будівництво. – 2015. – № 1. – С. 2].

Процес становлення лобізму поширився на американський, європейський, загалом світовий простір. Серед різних моделей лобізму зразковою вважають ту, яка існує в США. Варто зазначити, що вже у Першій поправці до Конституції США, прийнятої 1789 р. було зазначено про право громадян звертатися в державні органи зі скаргами. Наступними етапами правового врегулювання лобістської діяльності було прийняття законів у даній сфері, зокрема Закону «Про відкритість лобіювання» 1995 р., за яким лобістом є особа, що найнята клієнтом за фінансову чи іншу винагороду і яка здійснює лобістську діяльність не менш як три місяці. Зазначений закон також регулює методи, способи, форми здійснення лобізму, а також передбачає державну реєстрацію лобістів у Конгресі і подання звітів про їх діяльність в кінці кожного шестимісячного періоду. [Lobbying Disclosure Act of 1995 [Електронний ресурс] // PUBLIC LAW 104 – 65 – DEC. 19, 1995. – Режим доступу: http://lobbyingdisclosure.house.gov/lda.pdf.].

Крім того, законодавче регулювання лобізму притаманне Канаді, Бразилії, Австралії, Литві. Порівнюючи лобізм у різних країнах, можна виділити дві основні його моделі: англосаксонську (США, Канада і т. д.), за якою існує принцип обов'язкової реєстрації лобістських організацій і визначення рамок діяльності груп тиску, обмежень такої діяльності; а також континентальну модель (наприклад, у Франції, Італії, ФРН), коли зацікавлені групи і організації можуть впливати на законодавчий орган, беручи участь у дорадчих комітетах, радах, комісіях тощо [Глазунова Н.И. Механизм взаимодействия власти и общества // Система государственного управления. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2002. – С. 134].

У Європі питання правового врегулювання лобізму на міжнародному рівні було порушене у 1994 р. Комітетом Європейського парламенту з питань регламенту, повноважень та імунітетів. Для цього було призначено доповідачем євродепутата Г. Форда (Велика Британія) що доповідав про здійснення лобіювання у Європарламенті. Внаслідок розгляду зазначеного питання були прийняті Правила з лобіювання у

Європарламенті, а також розроблений Кодекс поведінки лобістів. Ці документи стали основою регулювання здійснення лобіювання через взаємодію членів Європейського парламенту та приватних інтересів. У порівняні з англосаксонською системою лобізму, європейська (континентальна) модель передбачає, що вимога при реєстрації лобістів обов'язкового розкриття інформації щодо них та відповідних лобістських організацій є помірною. Тому, не передбачено обов'язку лобістам розкривати свої органи, від яких здійснюють лобіювання, питання щодо предмету лобіювання, сплачені гонорари лобістам, методи лобіювання, видатки на здійснення ними діяльності, не вимагається зазначення посади, що займав лобіст раніше як державний службовець щодо наявного конфлікту інтересів тощо [Федоренко В. Л. Інститут лобіювання у країнах західної демократії та перспективи його легітимації в Україні / В. Л. Федоренко, В. Ф. Нестерович // Бюл. М-ва юстиції України. - 2009. - № 9. - С. 13 - 25.].

На відміну від іноземного лобізму, проблемою його українського аналогу є відсутність регламентації на законодавчому рівні. Хоча, в Україні були спроби законодавчого врегулювання здійснення лобізму у 1999 - 2005 рр., зокрема у законопроектах: «Про лобіювання в Україні», запропонованого народним депутатом І. Шаровим; «Про правовий статус груп об'єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у Верховній Раді України», запропонованим Ю. Сахно, а також «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України», які однак не були реалізовані [Проблеми легітимації інституту лобіювання в Україні та шляхи їх розв'язання: матеріали громадського обговорення (м. Київ, 12 жовтня 2009 р.) / передмов. М. Оніщук; автор. і упор. В. Федоренко, Д. Базілевич, В. Нестерович, С. Юр'єв,Я. Кагляк, за заг. ред. В. Федоренка. — К.: СПД Москаленко О. М., 2009. — 108 с.]. Наразі, у Верховній Раді також зареєстровано 2 законопроекти: "Про публічну адвокацію" (реєстраційний номер №5661) та "Про забезпечення прозорості та законності комунікації з суб'єктами владних повноважень" (реєстраційний номер №7129), які повинні врегулювати інститут лобізму.

Підсумовуючи вищесказане, найголовнішою пропозицією для здійснення лобізму в Україні є проведення аналізу юридичної практики і законодавства інших країн у даній сфері, а також остаточного напрацювання нормативно-правової бази щодо лобізму й прийняття закону, який врегулює зазначену діяльність. Таким чином, наявність законодавчо визначеного лобізму сприятиме імплементації міжнародних стандартів у розбудові демократичної правової держави.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Лотюк О.С.

Анна Богданець
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Громадянство як гарантія забезпечення конституційно-правового статусу людини

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням уваги до проблеми найбільш ефективної реалізації прав та свобод людини і громадянина на сучасному етапі розвитку нашої держави, неприпустимості свавільного обмеження основоположних прав і свобод з боку держави, гарантування кожному ефективного, не декларативного механізму здійснення його прав і свобод.

Під «громадянством» розуміємо: суверенне право держави – можливість односторонньо регулювати відносини громадянства, що обмежується як правами людини, так і нормами міжнародного права; конституційно-правовий інститут, що регулює

однорідні відносини між особою і державою з питань громадянства; публічно-правовий стан індивіда, як стійкий правовий зв'язок людини і держави, що породжує взаємні права та обов'язки в особи та повноваження у держави, їхню відповідальність за свої дії. Гарантіями забезпечення конституційно-правового статусу особи є умови, засоби реалізації та захисту її конституційних прав і свобод; можливість мати, користуватися, розпоряджатися соціальними, економічними, політичними, іншими благами, користуватися свободою дій в межах конституційних та інших законів.

В доктрині конституційного права громадянство визначається, як одна з складових конституційно-правового статусу особи [Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – с. 94]. Водночас громадянство виступає своєрідною гарантією даного правового статусу, адже громадянин у своєму конституційно-правовому статусі вирізняється найбільш повним забезпеченням і захистом прав і свобод людини з боку держави.

Захищати своїх громадян та забезпечувати їм реалізацію їхніх основоположних прав та свобод – обов'язок кожної держави, на що вказує стаття 3 Конституції України. Держава відповідальна перед особою за забезпечення всіх категорій її прав: від абсолютних (право на життя – за статтею 27 Конституції України – одним з напрямів реалізації якого є створення державою системи соціального захисту в країні, аби допомогти тим, хто не може себе забезпечити, і уберегти людину від голодної смерті) до політичних (надання своїм громадянам права виражати власні політичні переконання та забезпечувати реалізацію законних інтересів у політичній, економічній, соціально-культурній, трудовій сфері, наприклад, шляхом об'єднання у політичні партії, громадські організації, профспілки – стаття 36 Конституції України). Держава гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи, рівність перед законом; свободу у всіх її аспектах (особисту недоторканність, свободу світогляду і віросповідання, слова, вираження думки, творчості, тощо), як відсутність обмежень для діяльності особи. У свою чергу на цих засадах будується конституційно-правовий статус особи.

Кожного громадянина вирізняє постійний, двосторонній правовий зв'язок з державою, який ніхто не може свавільно та безпідставно розірвати на шкоду громадянину: ні інша особа (автоматично не може припинитися громадянство у випадку укладення чи розірвання шлюбу, зміни громадянства одним із подружжя під час перебування у шлюбі (стаття 4 Європейської конвенції про громадянство), ні держава. Двосторонній характер проявляється у взаємних правах, обов'язках, відповідальності. Основою відносин громадянства є взаємна зацікавленість сторін у підтримці такого зв'язку, збіг воль держави і громадянина. Держава має бути зацікавлена у виконанні обов'язку щодо забезпечення прав та інтересів своїх громадян, а останні мають сумлінно виконувати визначені державою обов'язки для підтримання її функціонування. За невиконання обов'язків кожна з сторін має відповідати перед іншою. Тільки так це будуть правові відносини двох рівноправних суб'єктів. Стійкість громадянства зумовлюється необмеженістю у просторі і часі (громадянство і захищені ним права та обов'язки зберігаються в разі виїзду за межі держави – стаття 25 Конституції України); безумовністю (виконання обов'язків не окреслюється умовами: держава не може порушувати права особи, якщо остання не виконує визначеного державою обов'язку).

Оскільки громадянство – це право (стаття 15 Загальної декларації прав людини), то особі надається свобода правомірних і законних дій, реалізовувати це право, відповідно до власних переконань, як і будь-яке інше. Громадянство – свідомий вибір особи, що забезпечує їй якнайліпшу реалізацію та повноцінний захист своїх прав. Кожен має право змінити громадянство, вийти з громадянства однієї країни та скористатися всіма законними методами, щоб отримати громадянство іншої (за змістом статті 25 Конституції України). В іншому випадку це буде обмеженням прав людини, нехтуванням її інтересами, окрім встановлених законом випадків (e.g., коли проти особи порушена

кримінальна справа або це зашкодить інтересам національної безпеки, або призведе до статусу «апатриду» – стаття 8 Європейської Конвенції про громадянство). Державам слід уникати випадків апатризму, адже права такої особи не захищені з боку жодної з держав.

Громадянство захищає особу від свавілля з боку держави. У практиці зарубіжних країн прояв такого захисту знаходимо у Поправці XIV до Конституції США: недопущення видання чи застосування штатом законів, які б обмежували привілеї та недоторканість громадян США. Наступний прояв – неприпустимість безпідставного позбавлення громадянства (стаття 4 Європейської конвенції про громадянство). Позбавлення громадянства розглядається як обмеження права на громадянство з аспектом примусовості, покарання [Альбертіні Л.М. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз): Дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. – К.,1998. – с. 93]. Воля держави суперечить волі особи, здійснюється без її врахування. Деякі держави застосовують позбавлення громадянства як кримінально-правову санкцію, але громадянство не є привілеєм, тому така підстава не може вважатись адекватною альтернативою належному притягненню особи до юридичної відповідальності. У справі Kennedy v. Mendoza-Martinez (1963р.) Верховний Суд США взагалі визнав неконституційним акт Конгресу, яким передбачалося позбавлення громадянства осіб, що покинули лави Збройних Сил під час війни та прирівняв такий захід до кримінального покарання, яке порушує права людини [Kennedy v. Mendoza-Martinez case, 1963. – URL: https://supreme.justia.com/cases/federal/us/372/144/case.html].

Отже, громадянство можна справедливо вважати особливою гарантією конституційного статусу особи, що стоїть на захисті реалізації та забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадянина сучасної демократичної держави.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Іван Богуцький
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу ОР «Магістр»

Поняття та належність до територіальної громади

Носієм права на місцеве самоврядування в Україні є територіальна громада, яку Конституція України у ч. 1. ст. 140 визначає як жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. З акцентом на постійність проживання, поняття територіальної громади визначає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак ні конституційне, ні законодавче визначення територіальної громади не задовольняють суспільних потреб, а тому дане поняття залишається предметом наукових досліджень.

Так, проблемним аспектом визначення даного поняття є розуміння категорії «жителі», використання якого в Конституції України замість чітко визначеної категорії «громадяни» при визначення поняття місцевого самоврядування дало підстави для домінування в науковій літературі позиції, згідно з якою членами територіальної громади вважаються громадяни України, вимушені переселенці, іноземні громадяни, апатриди, біженці, які на законних підставах перебувають на території України [Погорілко В.Ф., Баймуратов М.О., Бальций Ю.Ю. та ін. Муніципальне Право України: Підручник. / За ред. Баймуратова М.О. – 2-ге вид. доп. – К: Правова єдність, 2009. – С. 256].

Видається, що подібне розуміння категорії «жителі» позбавлене належного нормативного та теоретичного підґрунтя. Перш за все варто вказати, що територіальна

громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування має свою правоздатність – право самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення. Відповідно, поруч із правом територіальної громади вирішувати питання місцевого значення шляхом проведення місцевого референдуму, у територіальної громади наявне право обирати представницькі органи територіальної громади, внаслідок реалізації якого останні отримують публічну владу, джерелом якої є територіальна громада. При цьому, ч. 1 ст. 5 Конституції України встановлює, що «єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Український народ є джерелом всієї публічної влади. Тобто джерелом влади державної, представленої органами державної влади є Український народ в цілому, в той час як джерелом влади муніципальної, представленої органами та посадовими особами місцевого самоврядування є територіальна громада, сукупність яких складає народ України. Відповідно, враховуючи те, що преамбула Основного Закону визначає народ України як громадян України всіх національностей, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, не можуть вважатися членами територіальної громади, яка, повторимось, є джерелом муніципальної влади на відповідній території. Іншим аргументом на користь помилковості критикованої позиції є те, що належність до територіальної громади в обов'язковому порядку передбачає можливість її члена мати потенційне право брати участь у здійсненні нею своєї компетенції – права самостійно та / або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення. Вказане реалізується через вибори та місцевий референдум, право участі в яких мають виключно громадяни України.

При цьому положення, які б передбачали належність до територіальної громади іноземців та осіб без громадянства у чинному законодавстві, на жаль, відсутні. Визнання за вказаними особами членства в територіальній громаді можливе лише за умови надання їм права участі в місцевому референдумі та участі у формуванні органів місцевого самоврядування. Подібна практика існує, зокрема, в державах-членах Європейського союзу і обумовлена, вона, головним чином реалізацією положень Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 року. Так, ст. 1 даного Протоколу передбачає обов'язок коної держави-Сторони забезпечувати кожному право участі у справах місцевого органу влади. Цей обов'язок реалізується шляхом запровадження принципу взаємності Снорін – визначення в законодавстві права громадян Сторони брати участь як виборці або кандидати у виборах членів ради або асамблеї місцевого органу влади, на території якого вони проживають, а також права нших осіб (осіб без громадянства, осіб, що не належать до громадянства Держав-сторін), за вільним рішенням Державри-Сторони з можливістю встановлення умов.

Наступним проблемним аспектом визначення поняття територіальної громади є розуміння терміну «постійне проживання». З аналізу ст. 2, 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», ч. 2 ст. 3 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», слідує, що реалізація громадянином України права на участь в місцевих виборах не повинна пов'язуватись ні з його зареєстрованим місцем проживання, ні з терміном проживання на відповідній території. Разом з тим, ст. 3 Закону України «Про місцеві вибори», пов'язуючи наявність загального (активного) виборчого права з належністю до територіальної громади, в ч. 3 встановлює, що належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначається його зареєстрованим місцем проживання. Вказана суперечність в дійсності позбавляє велику частину громадян України, (внутрішньо переміщених осіб та інших громадян, фактичне місце проживання яких відмінне від зареєстрованого у зв'язку з, наприклад, трудовою міграцією) права на участь у місцевому самоврядуванні.

Таким чином, з урахуванням ч. 1 ст. 5 Конституції України, ч. 1, 2 ст. 3 Закону про місцеве самоврядування, ч. 1, 3 ст. Закону України «Про місцеві виори», на даному етапі розвитку місцевого самоврядування в Україні, під територіальною громадою потрібно розуміти виключно громадян України – жителів села, селища, міста або декількох сіл та/або селищ та/або міста зі спільним адміністративним центром, які проживають на їх території за зареєстрованою адресою проживання.

Наведений підхід до визначення поняття та належності до територіальної громади хоч і відповідає стану здійснення місцевого самоврядування в Україні, проте в контексті необхідності забезпечення права на участь у здійсненні місцевого самоврядування як внутрішньо переміщених осіб, так і інших громадян України, фактичне постійне місце проживання яких відмінне від зареєстрованого, а також з урахуванням євроінтеграційних намірів України, потребує невідкладного перегляду.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Сінькевич О.В.

Світлана Болдова
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів до органів юстиції України,
студентка 2 курсу

Обмеження свободи мирних зібрань: в «інтересах» публічної влади чи з метою захисту громадського порядку?

Свобода мирних зібрань як основоположне право людини і громадянина знайшло своє відображення в міжнародних актах і документах, в конституціях багатьох держав. Гарантії його реалізації набувають особливої актуальності з огляду на те, що воно нагадує про важливість вираження волі громадян, стандарти легітимності публічної влади та демократії як базової цінності. Водночас органи державної влади можуть намагатись переступити межі свободи громадян шляхом обмеження права на свободу мирних зібрань.

Хотілося б наголосити, що майже за 22 роки після прийняття Конституції України в нашій державі не існує нормативно-правого акту, який би належним чином зміг координувати діяльність органів публічної влади щодо проведення мирних зібрань (хоча існували намагання його прийняти, наприклад законопроект «Про гарантії свободи мирних зібрань» №3587 від 07.12.2015).

У ст. 39 Конституції України зазначається, що «громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування». Відповідно до ст. 8 Основного Закону норми Конституції України є нормами прямої дії. Тож, все те, що в явній формі не заборонено законом, необхідно вважати дозволеним. В Україні діє повідомлювана концепція свободи мирних зібрань, на відміну від радянської дозвільної. Завчасне сповіщення про зібрання у жодному разі не може розглядатися крізь призму дозвільної процедури, оскільки повідомлення, як наголошує ЄСПЛ, не є клопотанням про дозвіл. Законодавчі положення про завчасне сповіщення мають передбачати лише вимогу щодо подання повідомлення про наміри провести зібрання, а не заяви про надання дозволу на його проведення. Відповідно, дозвіл на проведення мирного зібрання «перетворює» конституційну норму прямої дії на суто технічну норму.

У ч. 2 ст. 39 Конституції України зазначається, що обмеження в частині реалізації права на свободу мирних зібрань може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Перелік обмежень, на підставі яких може здійснюватися «вторгнення» у сферу реалізації права на свободу мирних зібрань, має вичерпний характер.

Шевченко А. Є. зазначає, що рішення про заборону мирних зібрань, що приймаються адміністративними судами в Україні, можуть носити як свідомо протиправний характер, так і випливати з неправильного розуміння судом змісту обмежень, що перелічені у ч. 2 ст. 11 Конвенції [Шевченко А.Є. Реалізація конституційного права на мирні зібрання в Україні: монографія / А.Є. Шевченко, М.М. Денісова, О.С. Денісова. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 48.]. Виходячи з практики ЄСПЛ Васьковська О. В. вказує, що влада забороняє проведення мирних зібрань з посиланням на те, що зібрання можуть викликати порушення громадського порядку, призводити до заворушень, супроводжуватися вчиненням злочинів, учасники зібрання пропагують ідеї, спрямовані за зміну існуючого конституційного устрою, влади, закликають до сепаратизму, створення загрози суспільній думці [Васьковська О.В. Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02 / О.В. Васьковська. – К., 2007. – С. 13].

Мельник Р. С. зазначає, що за даними ОБСЄ обмеження свободи мирних зібрань може полягати у: повній забороні проведення запланованого зібрання; обмежувальних заходах; та у примусовому припиненні (розпуску) зібрання, що триває. До того ж, влада може обмежувати це право відкриваючи ярмарки, парки розваг, ремонтні роботи, ринки на місці визначеним організованою групою [Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. – К., 2015. – 168 с]. Ми хочемо звернути увагу на те, що публічна влада може правомірно обмежувати свободу мирних зібрань, проте вона не повинна зловживати цим правом. Зауважимо, що для обмеження повинні бути істотні підстави.

Для того, щоб встановити ці істотні підстави обмеження ми звернулися до Керівних принципів зі свободи мирних зібрань ОБСЄ, що були розроблені разом із членами Венеціанської комісії. Зазначені принципи становлять собою обов'язкові правила поведінки для будь-яких адміністративних та судових органів, які у процесі свого функціонування вирішують питання щодо реалізації приватними особами названого права. До них відноситься презумпція на користь проведення зібрання, позитивне зобов'язання держави щодо сприяння мирним зібранням та їх захисту, законність, пропорційність, недискримінація, належна адміністрація, відповідальність органів влади, обґрунтованість втручання, співмірність втручання, доцільність проведення демократичній державі. З аналізу вищезазначеного законопроекту «Про гарантії свободи мирних зібрань» ми можемо зробити висновок, що згадані принципи та порядок, мета, форми організації мирних зібрань вже наявні у законопроекті.

До того ж, ми хочемо звернути увагу на резонансну справу ЄСПЛ «Сергій Кузнєцов проти Російської Федерації», де суд наголосив, що завчасне сповіщення створює для органів влади можливість вжити розумних та необхідних заходів для забезпечення мирного проведення зібрання, зустрічі або сходки. При цьому у справі «Верєнцов проти України» вказано, що «строк завчасного сповіщення не повинен бути надто тривалим (зазвичай не більше кількох днів), та притягнення особи до адміністративної відповідальності за несвоєчасне проведення мирних зборів відповідно до ст. 185^1 порушує право особи на мирне зібрання».

Отже, обмеження свободи мирних зібрань дійсно можливе у двох згаданих випадках, проте задля забезпечення цього основоположного права і недопустимості порушення прав та свобод людини і громадянина потрібно на законодавчому рівні конкретизувати ст. 39 Конституції. Встановити принципи, які будуть відповідати на питання про істотність обмеження, що не дозволить публічній владі зловживати повноваженнями та сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні.

Науковий керівник – канд. юрид наук, асист. Мохончук Б.С.

Пилип Демченко
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
аспірант 1 року навчання

Кібернетична безпека як новітня складова національної безпеки української держави: конституційно - правовий аспект

В сучасному світі в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу за останні 30 років, кожного дня все більше і більше в буденному житті кожної окремої особи так і всієї держави застосовуються новітні комп'ютерно-електронні технології, які покликані значно покращити життя людини та суспільства у вирішенні основних проблем та завдань.

Але разом з тим на думку М.А. Дмитренка бурхливий розвиток сучасних технологій, міжнародного інформаційного обміну комп'ютерних мереж, а також інформаційне домінування окремих держав відмічається зростанням світового військово-політичного протиборства. У такому випадку основними об'єктами впливу можуть бути суспільство загалом, його політичні, соціальні та економічні інститути, органи управління всіх рівнів тощо. Впровадження високих наукомомістких технологій, нанотехнологій у всі сфери суспільного життя, де провідна роль належить мікроелектроніці, оптоелектроніці, інформаційним технологіям, новим технологіям виробництва високоякісних матеріалів, активно використовуються для нових зразків високоточної та «високоінтелектуальної» зброї [Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції [текст]/М.А.Дмитренко; Нац.пед.ун-т. ім. М.П. Драгоманова,Інт. Оперативної діяльності та держ. безпеки. – К.Знання України,2008. – 544с., С.4].

Зазначене вище дає нам зрозуміти що врегулювання використовування сучасних досягнень людства як в житті індивідуума так і усієї держави є питанням національної безпеки, яка на думку В.О. Антонова виражає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [Антонов В.О. Поняття та зміст системи національної безпеки // Держава і право. 2010. Вип. 48. С. 137–144.].

У такому випадку постає необхідність забезпечення регулювання конституційно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки держави в сфері використання кібернетичного простору. Розкриття теми даної тези є актуальним з урахуванням об'єктивних обставин, які мають місце у сучасному світі: на саміті держав-членів НАТО у Варшаві 12 липня 2016 року ,кібернетичний простір було визнано новітнім «п'ятим полем бою» армії воюючих держав; найбільші військові держави світу (США, Китаї, Франція, Велика Британія, Російська Федерація),регіональні держави (Республіка Корея, КНДР,Туреччина) мають сучасні військові підрозділи у своїх силах щодо втручання в критичну кібернетичну структуру держави-суперника. Окрім цього найбезпрецендентнішим за своїми масштабами використання комп'ютерної техніки та електронних – обчислювальних систем у якості зброї визначається у втручанні Російської Федерації у виборчий процес ряду західних держав – під час виборів Президента США (серпень-листопад 2016 р.), Франції (квітень-травень 2017 р.). Також потрібно зазначити, що Україна також стала «під приціл» хакерських атак під час президентських виборів на електронну інфраструктуру ЦВК 25 травня 2014 року.

Але разом з тим, постає питання яким саме чином забезпечення кібернетичної безпеки та регулювання відповідних правовідносин можна віднести саме до сфери конституційного права?

Можна стверджувати що основоположні конституційні засади щодо забезпечення кібернетичної безпеки у якості складової національної безпеки закріплені у ст.ст. 17 та 18 Основного Закону України, які визначають положення щодо комплексного рівня національної безпеки України у різних сферах її забезпечення. Крім того, Конституція

України визначає функцію забезпечення кібернетичної безпеки в рамках національної безпеки за вищими органами держави:п.3 ч.1 ст.85;п.17 ч.1 ст.92 Конституції України – щодо повноважень Верховної Ради України, пп.1,12,18,21 ч.1 ст.106 Конституції України – щодо повноважень Президента України;ст.107 Конституції України – щодо специфіки діяльності Ради Національної Безпеки України;пп.1,7 ч.1 ст.116 Конституції України – щодо повноважень Кабінету Міністрів України.

Система забезпечення кібернетичної безпеки у якості сучасної складової національної безпеки встановлюється та регулюється рядом нормативно – правових актів, якими є Закони України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003 р (у ред.. від 09.07.2017.); «Про інформацію» від 02.10.1992 р.,«Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994, Указ Президента України «Про рішення РНБО від 06.05.2015 р., «Про стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 р № 287/2015, Указ Президента України «Про рішення РНБО від 02.09.2015 р.,«Про нову редакцію Воєнної доктрини» від 24.09.2015 р. №555/2015, Указ Президента України «Про рішення РНБО від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України" від 15 березня 2016 року №96/2016, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 року.

Особливу увагу необхідно приділити одному з нещодавно прийнятих нормативно-правових актів щодо забезпечення кібернетичної безпеки яким є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 року. В даному законі представлений чіткий категоріальний апарат, щодо визначення суттєвих понять, які пов’язані з забезпечені безпеки при використанні електронних пристроїв та електронно-цифрових систем 11.Важливе є також те, що в перше на законодавчому у п.5 ч.1 ст.1 рівні було закріплено термін «кібербезпека» – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечується сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікаційного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національної безпеки України у кіберпросторі.

Відповідний законодавчий масив є основою для подальшого розвитку та вдосконалення системи кібернетичної безпеки. Разом з тим, для її впровадження та реалізації, необхідно виходити с позиції необхідності співвідношення національних інтересів держави та інтересів окремої людини та громадянина, оскільки даний фактор пріоритету національної безпеки є вирішальним при формулюванні основного напрямку діяльності органів державної влади, формувань Збройних Сил України та правоохоронних органів.

Таким чином ми можемо зробити висновок, що врегулювання правовідносин у сфері забезпечення кібернетичної безпеки входить у компетенцію питань національної безпеки, що по своєї суті є найважливішим питанням для забезпечення існування незалежності та суверенітету для будь-якої держави світу та особливо важливим для України, враховуючи геополітичну ситуацію, в який наша держава опинилася на даний момент. Забезпечення конституційно-правового регулювання забезпечення кібернетичної безпеки України походить через основоположні норми Конституції України, які визначають основні пріоритети державної національної безпеки, діяльність органів державної влади у відповідній сфері, а також врегульовує питання інтересів окремої людини та громадянина щодо співвідношення з національними інтересами. Окрім цього. Основний Закон України є підгрунтям для розробки загальнонаціональної стратегії забезпечення кібернетичної безпеки України та розроблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Науковий керівник – канд. філософ. наук, ст. наук. співроб. Антонов В.О.

Богдан Калиновський
Національна академія внутрішніх справ,
докт. юрид. наук, доц., зав. кафедри
конституційного права та прав людини

Статут територіальної громади в системі актів місцевого самоврядування

Статут територіальної громади є важливим джерелом права місцевого рівня, що має значення малої конституції територіальної громади. Статути територіальної громади займають провідне місце в системі муніципальних нормативно-правових актів. До нормативно-правових актів місцевої публічної влади можна віднести: 1) статути територіальних громад; 2) оформлені у вигляді правових актів рішення, прийняті на місцевому референдумі (з 28 листопада 2012 року проведення місцевих референдумів неможливе), зборах громадян; 3) акти (рішення) місцевих рад; 4) акти (рішення) виконавчих органів місцевих рад, 5) акти (розпорядження) сільського, селищного, міського голови; 6) акти місцевих державних адміністрацій (розпорядження голови і накази керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій); 7) нормативно-правові договори.

Усі зазначені акти органів і посадових осіб місцевої публічної влади мають відповідати таким вимогам: законності, як за формою, так і за змістом; бути прийнятими в межах компетенції відповідного органу місцевої публічної влади; підлягати державній реєстрації у випадках, визначених законодавством; публікуватися (оприлюднюватися); не суперечити актам органів державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року, представницький орган місцевого самоврядування на підставі Конституції України та в межах зазначеного закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста, який підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України. Суттєвим є те, що Законом визначений не обов'язок прийняття статуту територіальної громади, а можливість, причому не можливість громади, а можливість представницького органу місцевого самоврядування. Як свідчить практика, багато питань внутрішнього функціонування територіальних громад, діяльності органів місцевого самоврядування, їх взаємодії між собою залишаються неврегульованими формальним законодавством. Існують значні відмінності в історичних традиціях місцевого самоврядування різних регіонів України. Усе це викликає необхідність розв'язання означених вище завдань шляхом розроблення та прийняття територіальними громадами статутів як важливих юридичних засобів забезпечення життєдіяльності громад і невід'ємної частини процесу розвитку місцевого самоврядування.

Міністерство юстиції України зазначає, що кількість зареєстрованих статутів територіальних громад до двадцяти відсотків, тобто, лише кожна п'ята територіальна громада має закріплену відповідно процедуру. При цьому ряд територіальних громад, які мають статут, закріпили надто складні процедури, які фактично блокують участь жителів громади у прийнятті рішень місцевими радами. Наприклад, у Львові, щоб реалізувати місцеву ініціативу, потрібно зібрати 10 тисяч підписів під проектом рішення, у Кропивницькому – 23 тисячі, в Одесі – 5 тисяч. Однак у статуті Івано-Франківська передбачено, що слід зібрати 250 підписів, у Києві – 1000 підписів [Лицаба М. : виступ / М. Лицаба // Законодавче забезпечення місцевих референдумів в Україні : стенограма круглого столу від 3 груд. 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/30652.pdf. – Назва з екрана.].

Практика загального унормування основного документа місцевого самоврядування – статуту територіальної громади – досить поширена в країнах Європи та Америки. Форма, зміст, порядок прийняття, юридична сила таких статутів різна. У США сьогодні поширено чотири типи статутних документів (хартій самоврядування), в основу класифікації яких покладено характер функцій місцевого самоврядування: статути

загального типу (надають можливість органам місцевого самоврядування здійснювати різноманітні функції); класифіковані статути (регламентують функції громади залежно від її чисельності); необов'язкові статути; статути «місцевих правил» (надають органам місцевого самоврядування свободу у виборі форм діяльності). Як правило, хартії після їх прийняття мають затверджуватися у легіслатурах штатів [Кушнір М. Статут територіальної громади в законодавчому полі держави. Аналітична записка. / М. Кушнір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/monitor/november08/1.htm. – Назва з екрана.].

Що стосується України то слід врахувати, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року визначає, що громада має можливість впливати на рішення місцевих органів влади через такі інструменти, як місцевий референдум, громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори громадян за місцем проживання та інше. Регулювання таких інститутів, як громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори здійснюється через статути територіальних громад. Тому доцільно уніфікувати на законодавчому рівні як вимоги до змісту статуту територіальної громади, так і процедуру його затвердження. Першим кроком у цьому напрямі було прийняття Закону України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16 квітня 2009 року, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 14 якого на виконання статутних завдань асоціація готує пропозиції щодо типових (примірних) статутів територіальних громад. У зв'язку із викладеним вважаємо за необхідне викласти ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року в такій редакції: «Стаття 19. Статут територіальної громади села, селища, міста: 1. З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування на підставі Конституції України та в межах цього Закону територіальна громада села, селища, міста приймає на місцевому референдумі статут територіальної громади села, селища, міста. 2. Представницький орган місцевого самоврядування на підставі Конституції України та в межах цього Закону протягом місяця з дня оголошення результатів відповідного місцевого референдуму затверджує статут територіальної громади села, селища, міста. 3. Затверджений статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. 4. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку».

Ігор Камінський
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
кафедра міжнародного права та міжнародних відносин,
аспірант 4 року навчання

Щодо співвідношення понять «інформаційна війна» та «застосування інформаційно-психологічної сили»

Державні кордони, які впродовж багатьох століть були атрибутом державного суверенітету, втратили своє значення у епоху глобального комунікативного процесу, коли роль інформації в громадському укладі остаточно утвердилася як домінуюча. Як зазначає Г.В. Сасин, практично у всіх збройних конфліктах за останні десятиліття ефективно використовувалися методи та засоби інформаційної боротьби [Сасин Г.В. Інформаційна

війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір) // Грані. – 2015. – №3 (119). – С. 18].

Проте, відомі ситуації, коли держави ведуть між собою виключно інформаційне протиборство, не вдаючись до відкритих збройних методів, як-от німецько-австрійська радіовійна 1933-1934 рр. Формально, до подібних випадків можна віднести також інформаційну політику Росії щодо України. У цьому контексті в наукових та державно-управлінських колах набув широкого поширення термін «інформаційна війна». Наприклад, як вказує О.В. Пулим, Росія веде добре сплановану, послідовну, потужну інформаційно-пропагандистську війну, спрямовану передусім на ідеологічне панування в інформаційній сфері [Пулим О.В. Агресивна сутність політики державного керівництва Росії проти України (історико-правовий аспект) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 412].

Розглядаючи цей вплив (інформаційно-психологічний) як такий, що не передбачає застосування зброї, вбачається, його слід ідентифікувати як один з проявів застосування незбройної сили, а саме – інформаційно-психологічної. За такого підходу необхідно з'ясувати, як співвідносяться між собою вказані поняття (інформаційна війна та застосування інформаційно-психологічної сили) та чи обґрунтованою є поширеність вживання терміну «інформаційна війна».

Мистецтвом «воювати» за допомогою інформації людство послідовно та наполегливо оволодівало тривалий час, однак на теоретичному рівні поняття «інформаційна війна» та близькі до нього з'являються та починають осмислюватися набагато пізніше. Вважається, що поняття «інформаційна війна» було введене в 1985 р. в Китаї та ґрунтувалось на поглядах давньокитайського військового діяча Сунь Цзи (V ст. до н.е.) [Макаренко Л.П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни // Науковий огляд. – 2014. – Т. 4 № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/185]. За іншою думкою вперше термін «інформаційна війна» в 1920 р. застосував британський історик Дж. Фуллер під час аналізу Першої світової війни. [Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії / О.В. Литвиненко – К.: ВКФ «Сатсанга», 2000. – С. 58]. Якій би країні не надавали першість у застосуванні терміну «інформаційна війна», як уже зазначалося, відповідна практика має набагато тривалішу історію.

Існує безліч визначень поняття «інформаційна війна», які відрізняються залежно від контексту, в якому вживаються. Наприклад, це може бути вплив на цивільне населення та військовослужбовців; боротьба між державами за допомогою інформаційної зброї; використання спеціальних способів та засобів, що впливають на інформаційне середовище супротивника; збирання компромату на конкурентів і його планомірне використання тощо.

Тим не менш, об'єднавчим фактором усіх подібних тлумачень є те, що головне завдання інформаційних воєн полягає у маніпулюванні масами, тобто об'єктом впливу в інформаційній війні є масова свідомість противника (народ, правляча еліта, військовослужбовці, робітники тощо). В той же час, проблемним аспектом популярності терміну «інформаційна війна» є його неправовий характер та штучне розширення, що призводить до розмивання меж досліджуваного поняття та робить його універсальним до будь-яких випадків інформаційного протиборства. Тобто, часто ті, хто вживає термін «інформаційна війна» можуть по суті не розуміти, про що саме вони ведуть мову.

По-друге, вбачається, некоректним є застосування у цьому випадку терміну «війна», тому що розуміння війни (вірніше, міжнародного збройного конфлікту – юридичного аналогу війни), що закріплене у міжнародному праві, міститься у ст. 2, спільній для Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р.: «це збройний конфлікт між двома і більше державами, навіть якщо будь-яка з них не визнає стану війни». Ідентифікація тієї чи іншої ситуації як війни (міжнародного збройного конфлікту) спричинює важливі

наслідки: розрив дипломатичних відносин між ворогуючими державами; анулювання двосторонніх договорів; застосування норм міжнародного гуманітарного права тощо. Випадки інформаційних протиборств навряд призведуть до подібних наслідків, адже, наприклад, вимоги щодо комбатантів, військовополонених та захисту культурних об'єктів виглядають тут абсурдними.

Як було наголошено, за концепцією поділу сили на збройну та незбройну, застосування інформаційно-психологічної сили, очевидно, слід відносити до останньої. У попередніх публікаціях автором було доведено, що застосування незбройної сили є по суті незбройним втручанням, яке заборонене принципом невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави. Звідси випливає, що до ситуацій використання інформаційно-психологічної сили необхідно застосовувати міжнародно-правовий режим втручання зі всіма наступними наслідками. Вбачається, основним правовим наслідком є те, що суб'єкт міжнародного права, який застосував таку силу (наприклад, держава), порушив принцип невтручання, а отже – вчинив міжнародно-протиправне діяння та має нести міжнародно-правову відповідальність. Відповідно, у разі відмови припинити застосування інформаційно-психологічної сили, до такої держави можуть бути застосовані контрзаходи. Видається, вказані негативні наслідки не можуть мати місця, якщо застосування незбройної сили (в т. ч. інформаційно-психологічної) здійснювалося правомірно, без порушень принципу невтручання, однак це питання є предметом іншого дослідження.

Отже, як помітно зі здійсненого порівняння, обидва досліджувані терміни описують приблизно однакові явища, однак вони не є формально однорідними. Вживання «інформаційної війни» розповсюджене, насамперед, у політології та перейшло до повсякденного вжитку. Цей термін не володіє постійним значенням та фактично набув буденного забарвлення, що знижує його практичну цінність. Вбачається, термін «застосування інформаційно-психологічної сили» з огляду на своє міжнародно-правове походження володіє більшим потенціалом, що дає підстави використовувати саме його як у науковому, так і у практичному аспектах.

Науковий керівник – канд. юрид наук, ст. виклад. Любашенко В.І.

Марія Коваленко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Складання присяги Президентом України: конституційно-правовий аспект

Питання місця присяги новообраного Президента при вступі на пост у системі функціонування правової держави майже не досліджувалося в доктрині конституційного права. Проте неможливо заперечувати важливість цього елементу інституту інавгурації, адже він є обов'язковою складовою для діяльності глави держави – Президента України. Саме цим обумовлена актуальність теми дослідження.

Слід розмежовувати поняття інавгурації та присяги. Так, інавгурація є ширшим поняттям та передбачає церемонію присвяти на пост у цілому. Присяга ж є лише складовим елементом інавгурації і включає в себе безпосередньо клятву, передбачену законодавством відповідної держави.

Присяга, на думку деяких дослідників, є відносно новим явищем для українського суспільства. Хоча, слід зазначити, що ще за Козацької доби існував такий ритуал, як

присяга глави. Прикладом може послугувати присяга Гетьмана Запорозької Січі Пилипа Орлика в 1710 році [Батанов О.В. Інавгурація: історія та сучасність: науково-популярне видання/ Батанов О.В., Стойко О.М., Ходаківський М.Д.; за ред. Ю.С. Шемчушенка. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2013. – 114 с. – с. 11]. Складена ним присяга заснована на релігійних чинниках. Це свідчить про те, що віра була значимим важелем як для суспільства, так і для держави. Тому клятва «перед Богом» була певного роду гарантом виконання главою своїх обов'язків щодо держави та народу.

В умовах сучасності, коли більшість країн, зокрема, Україна, відмовилися від дискримінації віросповідання, цілком логічно, що присутність релігійного контексту в присязі є недоречним. Відтак, згідно із Конституцією Литовської Республіки, Президент зобов'язується зберігати вірність Литовській Республіці та Конституції, а також бути справедливим та виконувати свої обов'язки сумлінно. Президент Республіки Білорусь присягає служити своєму народові, а Президент Португальської Республіки – захищати, виконувати та домагатися виконанню норм Конституції. Отже, присяга президента в контексті сучасної правової культури є офіційним актом покладення такої особи обов'язків на себе. Проте, оскільки текст присяги в подібних країнах дещо втратив такий значимий моральний аспект, як вірування, виникає питання: на чому заснована присяга? Чи є сенс і реально обумовлена необхідність її складання?

Конституція України передбачає обов'язковість складання присяги Президентом України, яка фактично спрямована до Українського народу. Ця процедура є обов'язковою, і, хоча, Конституція не передбачає юридичних наслідків нескладання Президентом присяги, ігнорування цього елементу, відповідно до Конституції, є підставою для переобирання Президента, так як присяга є юридичним фактом, наслідком настання якого є зайняття Президентом поста. Тому, ненастання цього юридичного факту унеможливлює такі наслідки [Конституція України. Науково-практичний коментар/ редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с. – с. 713].

Текст присяги, зазначений у Конституції України, містить формулювання «присягаю». Звернувшись до лексичного значення дієслова «присягати», можна зробити висновок, що воно означає надання твердої обіцянки здійснити щось, підкріплюючи обіцянку клятвою [Словник української мови [Електронний ресурс]: в 11 томах. – Том 8, 1977. – Стор. 55. Режим доступу: http://sum.in.ua/s/prysjaghaty]. Отже, присяга передбачає обов'язкове моральне ставлення особи, яка її складає.

Так як в Україні не допускається дискримінація віросповідання, вступаючи на пост Президента, новообрана особа має суверенне право не тільки сповідувати ту релігію, яка, на її думку, є істинною, але й не відноситися до жодної релігійної течії. Така тенденція є досить широкою в сучасних умовах. Але так як релігія є одним із основних джерел моралі, чи можна стверджувати, що складаючи присягу, Президент вкладає саме той очікуваний зміст та сенс поданих слів, який необхідний для того, щоб взагалі зберігати традицію складання присяги?

Безумовно, попри власні переконання, будь-яка особа, яка перебуває під юрисдикцією держави, зобов'язана дотримуватися норм законодавства даної держави, тому питання моралі можна й спростувати. Але суть дослідження полягає в тому, щоб зробити висновки, чи є присяга дійсно необхідним елементом для вступу на посаду Президента. Адже як на громадянина України та на главу держави – Президента України, автоматично покладаються ряд обов'язків, які він має сумлінно виконувати, тому що механізмом регулювання таких правових відносин є принципи та норми законодавства України, зокрема, Конституції України. Тому можна припустити, що присяга не є дійсно необхідним явищем в реаліях сьогодення.

Науковий керівник – докт. юрид наук, проф. Совгиря О.В.

Юрій Константкевич
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
аспірант 1 року навчання

Встановлення морально-етичних критеріїв до публічних службовців в контексті індивідуальної свободи

З позицій конституціоналізму, індивідуальна свобода (свобода особистості) постає як один з найголовніших елементів правової системи, що, власне, й яскраво виражено у Конституції Сполучених Штатів Америки, яка закріплює благо свободи за американським народом і їх потомством та в Декларації незалежності цієї ж держави, яка визнає самоочевидну істину, що людина обдарована свободою. Приклад Америки приведено тільки тому, що ідея конституціоналізму фактично діє як зразкова саме у Сполучених Штатах. Натомість, Конституція України проголосила дещо відмінний підхід і серед «очевидних» цінностей, свободи людини, зокрема, у статті третій не вбачає. З цього приводу були спроби проектування конституції в нових редакціях, зокрема, В. Речицьким було запропоновано записати, що «свобода народу є головною метою цієї Конституції» та пояснено це тим, що «оскільки громадянська свобода є стратегічно важливішою за порядок, конституції в своїх кращих історичних зразках стають на бік свободи. Сучасна ліберально-демократична конституція – це гарант свободи, виразом якої в здоровому суспільстві є міра позитивної невпорядкованості в економіці (ринок), політиці (демократія), приватному житті (privacy)» [Речицький В.В. Проект Конституції України – 2009. Перспектива прав людини. / Харківська правозахисна група; Худож.-офор'млювач Б.Є. Захаров. – Харків: Права людини, 2009. – 5-6 с.]. Ба більше, проблема скоріше полягає не тільки у тому, що свобода народу чи індивідуальна свобода не визнана як основоположна цінність, перший розділ Конституції України, який (згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі про застосування української мови) закріплює основи конституційного ладу в Україні, передбачає «свободи» людини тільки у сталому словосполученні «права і свободи» (що, до певної міри, нівелює самостійну концепцію свободи) та гарантує свободу політичної діяльності, що не є достатнім для визнання свободи як чогось цінного в українській конституційній системі.

Незважаючи на сказане, про свободу як конституційну цінність є за можливим говорити з точки зору герменевтичного підходу до розуміння тексту Конституції України, оскільки принцип верховенства права передбачає, зокрема, проникнення у закони ідеї свободи (рішення Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання) та й забезпечення людської гідності і концепт правової держави без визнання індивідуальної свободи особистості не вбачається за можливе. Отже, ідею свободи особистості Конституція України, хоча й безпосередньо не вивищує, проте заради справедливості констатуємо, що чи то імпліцитно, чи то у тій же 29 статті (кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність) визнає.

Питання встановлення морально-етичних критеріїв для посадових осіб органів публічної влади доцільно зважити саме в контексті індивідуальної свободи (поведінки, поглядів, самовираження) цих осіб, оскільки неможливість зайняття певної посади через моральні чи етичні критерії, які подекуди можуть бути доволі умовними, видається як певна відповідальність за аморальну чи неетичну поведінку. Закцентуємо на тому, що за відсутності юридичних перешкод, певна особа може бути недопущена exempli gratia до конкурсу на зайняття посади до державного органу тільки через її неетичну поведінку з метою запобігти такій (неетичній) поведінці на публічній службі. Тобто, з одного боку, дозволено усе те, що не заборонено законом, з іншого боку, особа несе «відповідальність» за свою поведінку, навіть якщо вона не суперечить закону.

Думається, що зазначену дилему слід розглядати в кількох аспектах. По-перше, індивідуальну свободу, про яку зазначалось вище, може бути йменовано конституційно-

правовою свободою. Як зазначає професор А. Крусян, «конституційно-правова свобода належить людині і не залежить від держави, яка обмежуючи (самообмежуючи) свою владу, визначає та конституційно закріплює межі невтручання у сферу індивідуальної свободи людини» [Крусян А. Р. Конституційно-правова свобода людини як мета сучасного конституціоналізму / А. Р. Крусян // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Одеса : Юрид. л-ра, 2009. – Т. 8. – С. 128]. В цьому контексті варто зауважити, що свободу, як категорію, розмаїто розглядають окремі суспільства у різні часові епохи, від чого слід наразі абстрагуватись. Проте видається, що віднайшла консенсусу думка, що свобода не зводиться до «робити, що заманеться», але й нести відповідальність і здійснювати вибір. Тобто, якщо Конституцією і законодавством встановлюються певні морально-етичні критерії для посадових осіб публічної влади, то зазначене слід розуміти як надання законом можливості вибору людині між повною свободою (наприклад поведінки, але законно допустимої) та самообмеженням у морально допустимих межах, що убезпечить довіру громадськості до відповідної публічної особи. По-друге, необхідним елементом обмеження публічної влади є, в тому числі, її самообмеження (для забезпечення тієї ж загальної свободи), що здійснюється завдяки певним особистісним якостям публічних службовців. Дещо філософська теза підкреслює, що свобода убезпечує самоствердження особистості, яке (самоствердження) веде до «пригноблення» інших, що не видається допустимим для публічних службовців. По-третє, можливість стверджуватись як публічний службовець через виховання морально-етичних чеснот слід розглядати як аналогічний компетентнісній перевірці етап, що є певним впливом права (через виховну функцію) на особистість і ніяким чином не посягає на індивідуальну свободу.

Висновки. Свобода особистості, як мета конституціоналізму та конституційна цінність, в нормативних межах Конституції України витлумачується виходячи з її змісту. Встановлення морально-етичних критеріїв для посадових осіб публічної влади може вступати в конфлікт з їх індивідуальною свободою за рахунок встановлення певних меж поведінки чи виховання конкретних особистісних якостей. Проте, сама ж свобода надає вибір або діяти в моральнісних межах і бути готовим сприйняти критику з боку суспільства або стверджуватись за рахунок повної свободи поза межами публічної служби. Морально-етичні критерії для публічних службовців є чимось на кшталт додаткових стандартів, що разом із знанням і утворюють професіоналізм, що не посягає на їх індивідуальну свободу у конституційно-правовому сенсі.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Олькіна О.В.

Тетяна Костюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 3 курсу

Правова природа «сплячих» повноважень Глави держави в країнах з парламентарними формами правління

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою визначення ролі та значення «сплячих» повноважень, особливо в конституційних монархіях, де глава держави має переважно церемоніальні повноваження і, де-факто, не виконує ніяких визначальних функцій. Констатуємо той факт, що дана тема є малодослідженою в Україні і потребує якнайширшого висвітлення в роботах вітчизняних науковців.

«Сплячі» повноваження визначаються в доктрині конституційного права зарубіжних країн владними повноваженнями, які глава держави може здійснюватися самостійно,

незалежно від згоди або рекомендацій іншої гілки влади. Дані повноваження означають, що вся повнота влади щодо вирішення конкретного питання знаходиться в компетенції глави держави. Ці повноваження можуть використовуватися лише у виняткових випадках і в межах, встановлених конституцією. Вони стосуються повноважень глави держави щодо припинення повноважень прем'єр-міністра та уряду, розпуску парламенту або введення військового стану. У деяких країнах такі повноваження мають іншу назву, зокрема, у Президента Ірландії це дискреційні повноваження.

Традиційно вважається, що «сплячі» повноваження характерні саме для монархій, однак їх дію можна прослідкувати і в країнах з такою формою правління як парламентська республіка, де вони відокремлюють посади глави держави та глави уряду. Прикладом з історії може слугувати Німеччина під Веймарською республікою. В наш час такі повноваження чітко визначаються та регулюються Конституцією Ірландії. Зокрема, пункт 9 статті 13 Конституції зазначає, що повноваження та функції Президента можуть бути реалізовані та виконувані ним лише за згодою Уряду, за винятком випадків, передбачених Конституцією, коли він діє на власний розсуд.

Варто визначити, що ризик зловживання владою главою держави може бути мінімізовано, а от виключення «сплячих» повноважень навпаки зменшує гнучкість державного механізму, що ускладнює адаптацію до непередбачуваних криз. Зазначимо, що відомий канадський науковець у галузі конституційного права зарубіжних країн Пітер Хогг стверджував неможливість успішної діяльності усіх гілок влади без «сплячих» повноважень, наданих главі держави. Однак, на нашу думку, повністю погодитися із цим важко, оскільки є можливість або відмовитись від потреби в таких повноваженнях, детально регламентуючи практично усі непередбачувані, «кризові» обставини, або наділити такими повноваженнями іншу посадову особу або орган. [Winterton, George (1993), "Reserve Powers in an Australian Republic", University of Tasmania Law Review, 12 (2): 252].

Розглядаючи на прикладі британської системи, що успадкована Австралією, монарх та його або її віце-королівські представники визначаються як конституційні «опікуни» або принаймні «посередники» (медіатори), які забезпечують дотримання основних конституційних принципів, таких як верховенство права та відповідальність уряду. «Сплячі» повноваження це - формально останні державні повноваження монарха, що виступають засобом забезпечення, за допомогою якого ця конституційна опіка повинна виконуватися. «Сплячі» повноваження щодо звільнення Прем'єр-міністра в Австралії використовувалися лише двічі – у 1975 році, коли тодішній генерал-губернатор Джон Керр звільнив Прем'єр-міністра Гофа Вітлема, і призначив лідера опозиції, Малкольма Фрейзера, як виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра. В 1932 році, було звільнено Прем'єра Джека Ланга на тій підставі, що він діяв незаконно. [Бруслик О.Ю. Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II / О. Ю. Бруслик // Вісник Національної академії правових наук України. – № 2 (85). – 2016. – С. 32-45.].

Суперечливою є думка більшості конституціоналістів з приводу того, що королева не має реальної влади і просто є символом єдності і стабільності Великобританії. У жовтні 2003 року уряд оприлюднив наступні прерогативи монарха, які можна класифікувати на внутрішні (формування уряду, скликання парламенту та розпуск нижньої палати парламенту, керування збройними силами, управління власністю Корони, монарх має право абсолютного вето) та зовнішні (монарх є главою Британської Співдружності і має право оголосити війну). Розглядаючи незначну кількість прикладів з історії, відзначимо, що востаннє призначення Прем'єр-міністра за власним вибором відбулося у Великобританії в 1963 році, коли Єлизавета II призначила сера Алекса Дугласа-Дома на посаду Прем'єр-міністра, а використання права абсолютного вето – в 1707 році. [Яцишин М. Основи конституційного права Великої Британії: Відкрита лекція / М. Яцишин. –

Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Серія науково-методичних видань “Відкриті лекції”. – Випуск 2. – 24 с.]

Аналіз джерел конституційного права Австралії дозволяє виділити на даний момент три «сплячі» повноваження у представника Королеви, генерал-губернатора, як-от: розпустити парламент, але з певними обмеженнями, скликати об'єднане засідання членів Сенату і Палати Представників, відмовити у схваленні законопроекту ім'ям Королеви (де-факто, застосувати вето). Така прерогатива виділена в загальному вигляді в статті 57 Конституції Австралії, але є і ті, що зазначені в конституційних угодах і звичаях.

Підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що деякі глави держав володіють певною прерогативою дій у виняткових обставинах, але користуються вони нею досить рідко, що може бути зумовлено або конституційними звичаями, або прецедентним правом, характерним для правових систем англо-американської правової сім'ї. «Сплячі» повноваження в більшості випадків їх застосування є досить дієвими і дозволяють владнати кризові ситуації в найкоротший термін. Зважаючи на тенденцію до збільшення частоти настання «гострих», критичних ситуацій в усіх сферах життя, така прерогатива здається не маловажливою, якщо не вирішальною.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Васильченко О.П.

Максим Крылов
Национальный университет
«Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры международного права
и международных отношений

Особенности и условия осуществления дипломатической защиты юридических лиц

Институт дипломатической защиты известный международному праву с давних времен. Ранее он рассматривался лишь в контексте вопросов, связанных с правовым положением иностранцев, поэтому дипломатическую защиту воспринимается как инструмент вмешательства со стороны сильных государств, защищали своих граждан и компании, занимающиеся торговлей и пострадали или якобы пострадали на территории слабых государств, в дела таких слабых государств [Колодкин Р. А. К вопросу о дипломатической защите / Г. А. Колодкин // Московский журнал международного права. – 2007. – № 1. – С. 108].

Проекты статей, подготовленные Комиссией международного права, исходят из того, что государство само решает, в каких случаях осуществлять дипломатическую защиту своих граждан и юридических лиц, а в каких – нет. Государство имеет право осуществлять дипломатическую защиту даже при отсутствии обращения к ней пострадавших с просьбой о защите. В то же время оно может такую просьбу проигнорировать, считая, что осуществление дипломатической защиты в этом случае не соответствовало бы его интересам. Вместе с тем в проекты статей включено положение, названное «Рекомендуемая практика» (ст. 19). Согласно ему государство, в частности, должным образом рассматривать возможность осуществления дипломатической защиты, особенно в случае причинения его гражданину или юридическому лицу значительного вреда. Такой шаг Комиссии отражает изменения во взглядах на дипломатическую защиту [A/61/Supp.10 ООН. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты: 61-я сессия. Доп. 10: Доклад Комиссии международного права: 58-я сессия: 1 мая - 9 июня и 3 июля – 11 августа 2006 г. – 2006. – С. 15].

По общему правилу дипломатическую защиту вправе осуществлять только государство гражданства физического лица или, если речь идет о юридическом лице, только

государство его национальности. Если государство попытается осуществить дипломатическую защиту в отношении юридического лица – в виде национальности этого государства, то соответствующего государство или соответствующий суд имеют все основания отказать в предъявляемых требованиях.

В отношении дипломатической защиты юридических лиц в проекте статей о дипломатическом защиты используется термин «корпорации». Обычно капитал подобных юридических лиц представлен акциями. Соответственно возникает вопрос о дипломатическую защиту как собственно корпорации, так и ее акционеров. Основным правилом здесь является то, что корпорация должна защищаться государством национальности корпорации, а не государством гражданства или национальности ее акционеров. Это правило было подчеркнуто Международным Судом в решении по делу *Barselona Traction.* В частности, судья Международного Суда ООН Ф. Джессеп в своем особом мнении по делу *Barcelona Traction,* указывал: «Вне всяких сомнений, согласно международному праву государство вообще имеет право распространять дипломатическую защиту на корпорации, имеющие его национальность или национальную принадлежность» [Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (New Application: 1962). Separate opinion of Judge Jessup [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5401.pdf].

Национальность юридических лиц обычно определяется внутренним правом, однако относительно дипломатической защиты – определяются международным правом. В частности, для того, чтобы определить государство, которое имеет право осуществлять дипломатическую защиту корпорации, необходимо установить, как определяется ее национальность. В то же время в разных правовых системах национальность юридических лиц определяется по-разному. Поэтому Комиссия международного права, работая над проектами статей, решила выработать для этих целей правило определения государства национальности корпорации.

Статья 9 проектов статей отмечает: «Для целей дипломатической защиты корпорации государство национальности означает государство, по праву которого эта корпорация была основана. Однако когда эта корпорация контролируется лицами, имеющими гражданство или национальность другого государства или других государств, и не осуществляет значительной коммерческой деятельности в государстве, в котором она была основана, и если место расположения правления и органов финансового контроля этой корпорации находится в другом государстве, то государством национальности считается это последнее государство».

Устанавливая в качестве общего принципа, что государством национальности корпорации является государство, в котором она инкорпорирована, Комиссия следовала правилу, принятому во многих государствах. Была учтена и позиция Международного Суда в деле *Barcelona Traction.* Суд, в частности, отметил, что международное право «наделяет правом на дипломатическую защиту корпоративного субъекта государство, по законам которой он был инкорпорирован и на территории которого зарегистрирован ее офис». В то же время Суд выразил мнение, что кроме учреждения и зарегистрированного офиса необходима также тесная связь между государством, осуществляющим дипломатическую защиту, и корпорацией [2, с. 42].

Комиссия учла и это мнение Суда, а также то, что в некоторых государствах национальность юридических лиц определяется по другим признакам, чем место инкорпорации. Поэтому она предусмотрела, что в тех случаях, когда между государством и корпорацией нет связи, кроме учреждения, и когда, наоборот, существует реальная связь с другим государством, такое другое государство считается государством национальности корпорации для целей дипломатической защиты.

Итак, в Проекте статей о дипломатической защите в отношении юридических лиц Комиссия международного права сосредоточила свое внимание на корпорациях. Однако, по мнению большинства членов Комиссии, основные положения, касающиеся

корпораций, применяются в соответствующих случаях и в отношении дипломатической защиты других юридических лиц.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Трояновський О.В.

Альона Кучеренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Громадсько-політичний краудсорсинг як форма безпосередньої демократії

Поняття «демократія» існує вже не одне століття, але підходи для його розуміння і практичної реалізації змінювались під впливом соціально-економічних етапів розвитку людства. В XXI столітті глобалізація, істотним чином спричинена новітніми інформаційно-комунікативними технологіями, є основним фактором появи нових форм безпосередньої демократії, які б стали фундаментом ефективної реалізації суспільно важливих завдань сьогодні. Серед таких «фундаментів» слід виокремити краудсорсинг, як якісно нову технологію громадсько-політичного діалогу – «колективного розуму». Технологія краудсорсингу в контексті механізму прямої демократії успішно застосовується вже декілька років в розвинених державах, а тому доречно проаналізувати та спрогнозувати можливість введення даної технології в Україні.

Термін «краудсорсинг» (з англ. «crowd» – натовп, «sourcing» – використання ресурсу) запропонував журналіст Дж. Хау та редактор американського журналу «Wired» М. Робінсон у статті «Зростання краудсорсингу» [J. Howe. Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd is Driving the Future of Business.– M.: Three Rivers Press, 2009 – p. 34]. За більш ніж 10 років після появи цього терміну, виробилося більше десятка різноманітних підходів до його розуміння залежно від сфери використання даної технології, тому в дослідженні розглядатиметься тільки один вид краудсорсингу – громадсько-політичний.

Громадсько-політичний краудсорсинг – це колективне (багатосуб'єктне) добровільне та безоплатне (зазвичай) мережеве ініціативне співробітництво широкої громадськості з некомерційних питань, яке полягає у відкритому обміні у просторі, не обмеженому кордонами за допомогою різноманітних комунікативних засобів (насамперед, інтернет-ресурсів) і спрямовується на просування поглядів громадськості щодо публічного життя [Голка В.Є. Громадсько-політичний краудсорсинг та краудфандинг як новітні форми політичного активізму: дис. к.п.н., Одеса – 2016. С.70].

Громадсько-політичний краудсорсинг – далеко не нове поняття, враховуючи поширене його використання у всьому світі. Так, наприклад, фінська платформа «Open Ministry» з 2012 року організовує онлайн-голосування користувачів за запропоновані у форматі петицій законопроекти, мінімально необхідна кількість для розгляду парламентом яких – 50 тисяч підписів [National Library of Finland Turns to Crowdsourcing URL: http://readwrite.com/2011/02/08/national _library_of_ finland turns_to_ crowdsourcing#awesm=~obPMrdmFX5qtvG1]. Схожим за функцією є американський краудсорсинговий сервіс «Open Government Dialogue», який використовується на «порталах тридцяти трьох міністерств та департаментів США для забезпечення зворотного зв'язку і залучення конструктивних ідей громадян» [Хомяк А. Ю. Краудсорсинг як практична форма публічної політики / А. Ю. Хомяк, О. М. Чальцева // Гілея. – 2014. – Вип. 83. – С. 381-383.]. Завдяки йому уможливлено ініціювання певних нормативних актів, а також 81 коментування законодавчих ініціатив, голосування за ідею потреби певного нормативного акту.

Однією з найцікавіших громадсько-політичних краудсорсингових кампаній є розробка Основного Закону Ісландії у 2012 році. Ісландія єдина держава, в якій технологія краудсорсингу успішно застосована саме до розробки Конституції, більш того, краудсорсинг став одним із методів виходу з політичної кризи, що стала наслідком найтяжчого економічного спаду в країні у 2008 році [Курочкин А. В. Краудсорсинг как новый метод политического управления в условиях сетевого общества. – 2013. – 9(35): в 2-х ч. – С. 78-81]. Реалізація цього громадсько-політичного краудсорсингового проекту проходило певні кроки: 1) Конституційний комітет Ісландії оприлюднив об'ємний звіт (700 сторінок) про стан конституційного законодавства в країні та перспективи його вдосконалення; 2) на загальних виборах були обрані 25 членів Конституційної асамблеї (безпартійних представників різних регіонів Ісландії) – спеціального органу, створеного для розробки та вдосконалення проекту нової конституції країни; 3) щотижня члени Конституційної асамблеї розміщували на спеціальному Інтернет-порталі нові законодавчі пропозиції, які поступали від громадян, використовуючи Facebook, Twitter, YouTube та ін. Усі засідання асамблеї також транслювалися в Інтернеті і були відкриті для онлайн участі громадян.

Технологія краудсорсингу використовувалася для доопрацювання новозеландського «Закону про поліцію». Департамент поліції вирішив провести громадські консультації за допомогою сучасних інформаційних технологій, залучивши до «народного рецензування» максимально широкі верстви населення країни, в тому числі тих, хто традиційно не бере активної участі в обговоренні законів (жителів віддалених районів, молодь, представників народу маорі, експатріантів та ін.).

Із досвіду використання громадсько-політичного краудсорсингу можна виділити такі його характерні риси: 1) аліментарний характер – відсутність оплати (за винятком винагороди як результат за кращу ідею) за виконувані функції; 2) значна кількість добровольців-виконавців у проекті; 3) транспарентність (прозорість) з боку держави; 4) використання віртуальних мереж, які дозволяють оптимізувати витрати на пошук, збір та обробку інформації.

Також, слід виділити ефективні результати при використанні краудсорсингу, зокрема: достатній рівень інформованості учасників поєднується з їх високою диверсифікацією; є найшвидшим і найдешевшим способом роботи з інформацією; користувачі можуть бачити, звідки надходять ті чи інші ідеї, що сприяє підвищенню рівня їх залученості й створює додаткову підтримку політики, яка проводиться.

В Україні є помітними деякі спроби використання краудсорсингу. Наприклад: «ElectUA» – проект моніторингу порушень під час парламентських виборів 2012 року як аполітична ініціатива для привернення уваги громадськості до прозорості волевиявлення, що був спрямований на залучення добровольців до фіксації порушень під час виборів і візуалізації отриманих даних на віртуальній мапі. Елементи краудсорсингу мав також проект «Канцелярська сотня», який виник під час Революції Гідності, взимку 2014 року, і полягав у залученні волонтерів для відновлювання документів, які намагалися знищити з метою приховання злочинів попередньої влади.

Наостанок зазначимо, що впровадження краудсорсингу є позитивним досвідом сучасних держав. Так, державні інститути, делегувавши частину своїх функцій активним громадянам, змогли не тільки підвищити довіру до населення прозорістю таких проектів, а й реально вирішити нагальні питання за принципом результативності, тобто при залученні мінімальних матеріальних ресурсів (в даному випадку – бюджетних коштів) та отримати максимальний результат (різноманітні ідеї та проекти). На наш погляд, Україні не вистачає впровадження громадсько-політичного краудсорсингу. Євроінтеграційні процеси, можливо, стануть тим поштовхом до впровадженні даної технології не лише в якихось окремих проектах, але й на рівні функціонування центральної та місцевої влади.

Науковий керівник – докт. юрид наук, проф. Совгиря О.В.

Нікіта Лихачов
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 3 року навчання

Джерела закріплення парламентських процедур в Україні

Парламентська процедура, як і будь-яка юридична процедура, характеризується нормативною визначеністю, регламентованістю відповідними процедурними нормами права. Засобом здійснення такої регламентації виступають процедурні норми конституційного права, що об'єктивують певний порядок реалізації учасниками конституційно-правових відносин своїх прав, обов'язків, повноважень тощо.

Основу нормативно-правового регулювання парламентських процедур становить конституція держави. В основному законі зазвичай містяться загальні норми, що стосуються реалізації парламентських процедур. Зокрема, це питання скликання та розпуску парламенту або палат парламенту; проведення його засідань; формування парламентських органів (депутатських фракції, комітетів, комісій тощо); визначення необхідного кворуму для здійснення повноважень парламенту (палати парламенту) та прийняття ним рішень; порядку формування уряду та здійснення контрольних повноважень тощо.

Так, у Конституції України закріплюються загальні положення щодо процедур скликання позачергових сесій парламенту (ст. 83); утворення комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій (ст. 89); формування уряду (ст. 114), усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (ст. 111) тощо.

Встановлюючи базові засади правового регулювання парламентських процедур конституції відсилають до положень інших нормативних правових актів, перш за все регламенту парламенту. Зокрема, згідно зі ст. 112 Конституції Польської Республіки внутрішню організацію і порядок робіт Сейму, а також порядок формування та діяльності його органів... визначає регламент Сейму, що приймається Сеймом; відповідно до ст. 64 Конституції Італії кожна палата приймає свій регламент абсолютною більшістю голосів своїх членів. В ч. 5 ст. 83 Конституції України зазначається: порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

Якщо конституція визначає базові правила, регламент охоплює більш детальне регулювання парламентських процедур, пов'язаних із порядком роботи органу законодавчої влади, формуванням його внутрішніх органів та участю у формуванні інших органів державної влади, реалізацією законодавчої функції, здійсненням контрольних повноважень тощо. Регламент є процесуальним джерелом конституційного права, яке значною мірою деталізує норми конституції, докладно визначає процедури роботи парламенту та виконання ним окремих функцій. Зокрема, Регламентом Верховної Ради України закріплюються: загальні положення щодо функціонування парламенту України, організація роботи Верховної Ради України, порядок формування органів парламенту, законодавча процедура, спеціальні процедури, парламентські процедури, пов'язані із здійсненням контрольних функції Верховної Ради України.

Ще одними нормативними актами, які визначають окремі парламентські процедури є закони. В Україні до числа таких слід віднести закони України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про Кабінет Міністрів України», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» та інші.

Деякі аспекти реалізації парламентських процедур можуть бути врегульовані й підзаконними нормативними актами, прийнятими парламентом. Як приклади можна назвати: Положення про Апарат Верховної Ради України, в якому містяться положення

щодо процедури формування Апарату, затвердження його структури та граничної чисельності; Постанову Верховної Ради України «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України», якою зокрема, закріплюються положення щодо порядку прийняття на посаду помічника-консультанта та його звільнення»; Постанову Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» якою закріплюється порядок визначення головного комітету з опрацювання законопроекту, проекту постанови чи іншого акта Верховної Ради України, зміст якого стосується предметів відання двох або більше парламентських комітетів.

Певну своєрідність мають парламентські процедури у країнах з англосаксонською системою права, де парламентська процедура визначається не тільки як сукупність правил, але і сукупність правових звичаїв та прецедентів. Таке тлумачення властиве, насамперед, для парламенту Великобританії, де норми парламентських дебатів складають частину неписаної конституції. Конституція і Регламент Палати представників США також не охоплюють усієї її діяльності. Деякі парламентські процедури виникають за звичаєм або прецедентом, прийнятим і встановленим спікером.

Отже, в Україні вироблений певний досвід щодо нормативного закріплення парламентських процедур, який в цілому відповідає світовому досвіду та характеризується різноплановістю й достатньою детальною регламентованістю. Парламентські процедури врегульовані на конституційному рівні, де Основним Законом визначаються загальні засади здійснення парламентських процедур; закріплення парламентських процедур в повному обсязі здійснюється законами та Регламентом Верховної Ради України; окремі аспекти реалізації деяких функцій парламенту можуть закріплюватися підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих парламентом.

Науковий керівник – докт. юрид наук, проф. Марцеляк О.В.

В'ячеслав Любашенко
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
канд. юрид. наук, ст. виклад. кафедри міжнародного права

Значення рішення Суду ЄС Achmea BV v Slovak Republic в контексті інвестиційних угод

6 березня 2018 року Суд ЄС виніс рішення (справа С-284/16) за поданням Федерального суду Німеччини (Bundesgerichtshof) щодо виконання арбітражного рішення по справі Achmea B.V. v. The Slovak Republic, яке було винесено Постійною палатою третейського правосуддя в 2018 році за арбітражними правилами ЮНСІТРАЛ (1976 року). Це рішення має значення для розвитку інвестиційного права та дійсності двосторонніх інвестиційних угод між державами-членами ЄС, адже в ньому Суд зазначив, що «…статті 267 і 344 Договору про функціонування ЄС повинні тлумачитися як такі, що не допускають правомірність положення міжнародного договору, укладеного між державами-членами, такими як стаття 8 [вказаної інвестиційної угоди], згідно з якою інвестор з однієї з цих держав-членів може в разі виникнення суперечки щодо інвестицій в іншій державі-члена, має право порушити справу проти останньої держави-члена в арбітражному суді, юрисдикцію якого ця держава-член зобов'язалася прийняти» [Judgement of ECJ of 6 March 2018 in case C-284/16, para 60]. Тобто вказане рішення інтерпретує положення Договору про функціонування ЄС таким чином, що на держави покладається обов'язок забезпечити аби міжнародні договори за її участі не включали положення, які б дозволяли застосовувати право ЄС арбітражними трибуналами. У

практичному плані це судження нівелює положення багатьох інвестиційних угод між державами-членами ЄС (близько 200), яке дозволяє вирішувати суперечки між інвестором і державою, що приймає інвестицію через арбітражний механізм. Все це дозволяє говорити про складність практичного застосування загаданого рішення Суду ЄС, можливість зловживання ним з боку держави, що програла процес, і про появу ризиків незахищеності інвесторів.

Питання про відповідність арбітражної процедури ст. 207 Договору про функціонування ЄС (стаття наділяє ЄС виключною компетенцією над прямими іноземними інвестиціями) виникло у Федерального суду Німеччини у зв'язку з виконанням рішення Постійної палати третейського правосуддя 2012 року [Achmea B.V. v. The Slovak Republic, UNCITRAL, PCA Case No. 2008-13 (formerly Eureko B.V. v. The Slovak Republic), Award of 7 December 2012]. Принагідно зазначимо, що рішення Постійної палати третейського правосуддя виконуються згідно з Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року, яка включає процедури перевірки рішення національним судом з обмеженого кола питань. Саме ця процедура дозволяє, з практичної точки зору, національним судам відмінити рішення арбітражного суду, яке суперечить публічному порядку держави-члена ЄС, що об'єктивно включає в себе положення Договору про функціонування ЄС. Не розкриваючи загальний аспект рішення та його значення для розвитку права ЄС та його інвестиційної складової слід наголосити, що на відміну від рішень комерційних арбітражних інституцій та Постійної палати третейського правосуддя рішення Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) не піддягають процедурі виконання згідно з Нью-Йоркською конвенцією.

Вашингтонська конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року, що регулює, серед іншого, процедуру виконання рішень МЦУІС, не надає національним судам права будь-якого перегляду рішень МЦУІС. Тобто, на відміну від ситуації з рішеннями інших арбітражних установ, рішення інвестиційних трибуналів МЦУІС неможливо перевірити на відповідність праву ЄС через національні суди: виникає потенціальна ситуація, коли лише апеляційні комітети ad hoc МЦУІС можуть застосувати право ЄС та зазначену інтерпретацію в рішенні Суду ЄС. Причому це питання зачіпає теоретичні підвалини співвідношення права ЄС як sui generis та міжнародного права (інвестиційних угод між державами-членами ЄС), і інвестиційні трибунали МЦУІС, як і апеляційні комітети навряд чи визначать пріоритет права ЄС. Таким чином виникає дискримінаційне положення при виконанні рішень арбітражів: рішення арбітражі комерційних інституцій та Постійної палати третейського правосуддя можуть бути оскаржені національними судами на етапі приведення до виконання, рішення ж трибуналів МЦУІС повинні бути виконані державою незалежно від відповідності праву ЄС.

Таке теоретичне положення було помічено ще раніше в літературі, до появи означеного рішення Суду ЄС. А. Белоглавек у 2010 році, аналізуючи зміни правового регулювання прямих іноземних інвестицій в праві ЄС, зазначив, що «… у випадку порушення міжнародного зобов'язання державі вигідно посилатися на вимоги права ЄС» [Белоглавек, А.И. Защита инвестиций, право Европейского Союза и международное право / А.И. Белоглавек. – К. : Таксон, 2010. – С. 53]. Нещодавно саме таку аргументацію використала Угорщина для подачі апеляції до комітету ad hoc в рамках МЦУІС [Hungary seeks to annul intra-EU BIT award. – Режим доступу: https://globalarbitrationreview.com/article/1167437/hungary-seeks-to-annul-intra-eu-bit-award]. Проте навряд чи можна зараз спрогнозувати рішення з цього питання. Додамо, що в деякому сенсі за таких обставин можна говорити про наявність зловживання правом державою з метою невиконання рішення.

Отже, рішення Суду ЄС від 6 березня 2018 року має контроверсійний характер у деяких аспектах. В першу чергу, враховуючи існуюче міжнародно-правове регулювання процедури приведення до виконання рішень арбітражних судів, рішення Суду ЄС створює дискримінаційний характер такої процедури щодо рішень трибуналів МЦУІС та інших арбітражів. З цього випливає другий аспект: враховуючи звичайну практику альтернативного формулювання положень про вирішення спорів (можливість звернення до деяких арбітражних інституцій, включаючи МЦУІС, і арбітражу ad hoc) в інвестиційних угодах, виникає пряма можливість застосування означеного рішення Суду ЄС державою-членом ЄС з метою уникнення негативних наслідків виконання рішення трибуналу МЦУІС (з прагматичного боку державі вигідно обирати саме його для розгляду спору). Означені аспекти виникли на практиці лише нещодавно, тому зарано говорити про їхній негативний характер. Вбачається, що апеляційні комітети МЦУІС повинні брати до уваги концепцію зловживання правом при розгляді апеляцій і не дозволяти державам-членам ЄС уникати виконання рішення на основі інтерпретації права ЄС рішенням Суду ЄС.

Андрій Матат
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 1 року навчання

Постановка проблеми дослідження принципів конституційного права

Характерною рисою розвитку сучасного конституційного права пострадянських держав, на наш погляд, виступає ряд методологічних проблем, зокрема одна з яких – це нагромадження конституційного права радянською теорією, що апріорі не стосується сутнісного значення конституційного права як галузі та науки.

Конституційне право, яке нібито замінило собою в період перебудови державне право, пояснює причинно-наслідковий зв'язок між сучасними проблемами практичного розвитку конституційного права та тими уявленнями про розуміння змісту Конституції України як Основного Закону держави, що панувало у часи прийняття Конституції в середині 1990-х років. Крім того, останнім часом підіймається питання про те, що проголошуючи незалежність України в 1991 році було упущено важливий момент у формулюванні, а саме відновлення незалежності, а не її здобуття в той період часу.

Якщо говорити більш загально, то пояснення сьогоднішнім сучасним процесам розбудови конституційної держави, в якій належним чином гарантуються права людини та функціонують органи державної влади, – важливого значення має розуміння необхідності у реформуванні правової системи. Зокрема цей контекст повинен також знайти своє відображення у переосмисленні науки, результати якої повинні сприяти досягненню реформування різноманітних сфер та євроінтеграційних процесів.

Власне, в рамках запропонованого дослідження спробуємо визначити ключові напрямки у формулюванні проблематики дослідження принципів конституційного права, оскільки саме вони відповідають на питання про те, що таке конституційне право та для чого потрібні конституції.

Так, принципи відіграють ключову роль у контексті віднесення конституційного права як галузі до фундаментальної в національній правовій системі. Те саме можна сказати й про конституційне право як науку, основоположним завданням якої є теоретичне обґрунтування практики реалізації прав людини через обмеження державної влади. Саме

на такій ідеї базується класичний конституціоналізм або ж численні спроби визначити дану категорію зводяться саме до цього.

Осмислення конституційного права як сукупності цінностей та принципів лежить в основі переосмислення застарілих підходів теоретичного та методологічного дослідження цієї галузі науки. Вбачається цілком невиправданою тенденція, що склалась в сучасних монографічних та дисертаційних працях, в яких все ще немає виробленої концепції системи принципів конституційного права. Сприйняття конституції як сукупності цінностей тісно пов'язане з тим, що власне складає систему та функціональне призначення конституційних принципів.

Загалом, українські правознавці сформували достатню методологічну основу, яка допомагає розібратись в окресленій проблематиці запропонованого дослідження, зокрема: Ю.Г. Барабаш, О.П. Васильченко, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, О.С. Лотюк, О.В. Марцеляк, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, С.П. Погребняк, М.В. Савчин, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюк, Ю.М. Тодика, О.О. Уварова, В.Л. Федоренко, Т.І. Фулей, С.В. Шевчук, Ю.С. Шемшученко та ін.

Однак наголосимо на тому, що питання принципів конституційного права – залишається до кінця нез'ясованим питанням юридичної науки. Таким чином, принципи конституційного права з точки зору їх системного характеру необхідно розглядати, виходячи з таких їх ознак, як універсальність та специфічність.

Універсальні конституційні принципи знаходять своє відображення у більшості конституцій сучасних держав, адже вони собою уособлюють ідеали, беззаперечні істини. Тому до універсальних конституційних принципів слід відносити, зокрема такі: принцип поділу влади, принцип народовладдя, демократію, права людини тощо. Тобто такі основоположні засади, які конституціоналізовано сучасними демократичними країнами.

До специфічних конституційних принципів слід відносити ті, що визначено на рівні засад конституційного ладу як такі, що характерні для конституційної традиції конкретної правової системи. Наприклад, ряд специфічних конституційних принципів можна виокремити, аналізуючи положення Конституції України, в яких на рівні універсальних принципів окремо виділяються такі специфічні, зокрема як: територіальна цілісність, незалежність, правова держава тощо.

Вивчення системи конституційних принципів сприяє тому, що можна визначити їх функціональне призначення. До слова, завдяки правозастосуванню у процесі судового захисту прав людини та основоположних свобод розкривається величезний потенціал принципів конституційного права. Понад тим, на цьому рівні помітною є конкуренція конституційних принципів, тому окремо слід розглядати конкуренцію принципів конституційного права, що може бути виділено в таку ознаку, як балансування у контексті практики їх реалізації.

До слова, змінами до Конституції України в частині правосуддя, що набули чинності 30 вересня 2016 року, передбачено запровадження інституту конституційної скарги. На наш погляд, конституційна скарга має усі шанси стати найбільш переконливим кроком до практичної реалізації сутнісного розуміння принципів конституційного права в сучасних умовах.

Насамкінець, для теорії конституційного права України важливого значення набуває вивчення принципів як у конституційному праві, так й принципів Конституції України. Безумовно, що тісний зв'язок принципів конституційного права та принципів Конституції полягає в тому, що вони є взаємозалежними та взаємообумовленими. Тому, на наш погляд, верховенство права необхідно розглядати як найбільш виражений універсальний принцип конституційного права, а практика конституціоналізації в сучасних демократіях – окреслює його національну специфіку. Зазначене в жодному разі не заперечує загальний підхід до розуміння верховенства права, який було сформульовано Венеційською

комісією 2011 року та визначено характерні елементи принципу верховенства права, яких необхідно дотримуватися як формально, так і по суті.

Науковий керівник – докт. юрид. наук., проф. Васильченко О.П.

Аліна Махно
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Конституційно-правова відповідальність політичних партій в Україні: проблеми удосконалення

Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю ґрунтовних досліджень вітчизняних науковців у сфері конституційно-правової відповідальності політичних партій в Україні на сучасному етапі державотворення, крім того, чинне законодавство України містить ряд прогалин та неточностей стосовно регулювання правовідносин у згаданій сфері.

Конституційно-правова відповідальність політичних партій розглядається у двох аспектах: по-перше, як відповідальність суб'єкта публічної політики, що бере участь у системі владовідносин; по-друге, як відповідальність організації, що об'єднує громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку з метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участі у виборах та інших політичних заходах.

Мірою конституційно-правової відповідальності політичних партій за порушення конституційно-правових норм та обов'язків, що покладаються на політичні партії, є конституційно-правові санкції.

В Законі України «Про політичні партії в Україні» законодавцем передбачено перелік конституційно-правових санкцій, що застосовуються до політичних партій у разі порушення ними законодавства України, а саме:

1) заборона утворення політичних партій (стаття 5 Закону);

2) заборона діяльності політичних партій (стаття 5 Закону);

3) припинення діяльності політичних партій шляхом анулювання реєстрації в порядку, встановленому законом (статті 23 – 24 Закону).

Однак, на нашу думку, перелік конституційно-правових санкцій, передбачених Законом України «Про політичні партії в Україні», є неповним, тому потребує уточнень та доповнень.

Р. Хертуєв пропонує серед конституційно-правових санкцій, що застосовуються у разі порушення політичними партіями правових норм, розглядати призупинення діяльності політичних партій, що має тимчасовий характер [Хертуев Р. Ю. Конституционно-правовая ответственность политических партий в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.02 "конституционное право" / Хертуев Р. Ю. – Тюмень, 2012. – С. 17]. Ця санкція спрямована на значне обмеження конституційно-правового статусу політичної партії у зв'язку з її діяльністю, що має «підвищену суспільну шкідливість». В інтерпретації Р. Хертуєва дана санкція є основою для подальшої ліквідації партії в примусовому порядку за рішенням суду. Не можливо не погодитися з думкою Р. Хертуєва щодо необхідності введення такої санкції, однак вважаємо, що призупинення діяльності політичних партій має застосовуватися відокремлено від примусової ліквідації.

Крім того, Р. Хертуєв пропонує розглядати заборону діяльності політичної партії як захід, спрямований на позбавлення її конституційно-правового статусу з подальшою неможливістю її повторної реєстрації [Хертуев Р. Ю. Конституционно-правовая ответственность политических партий в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.02 "конституционное право" / Хертуев Р. Ю. – Тюмень, 2012. – С. 23]. На нашу думку, така санкція є достатньо радикальною мірою конституційно-правової відповідальності і не відповідає вимогам демократичного суспільства, адже обмежує право громадян на участь у політичному житті.

Також серед науковців побутує думка, що до переліку конституційно-правових санкцій варто включити відмову в державній реєстрації політичної партії [Хертуев Р. Ю. Конституционно-правовая ответственность политических партий за нарушение принципа невмешательства в деятельность органов публичной власти / Р. Ю. Хертуев. // Сибирский юридический вестник. – 2011. – С. 41 – 42], адже попри сам факт існування такого заходу на рівні національного законодавства він не визнається самостійною конституційно-правовою санкцією. Необхідність включення відмови в державній реєстрації політичної партії до переліку санкцій пояснюється тим, що ця санкція має превентивну функцію, оскільки попереджує порушення принципу невтручання в діяльність органів публічної влади, що виявляється у разі використання в назві політичної партії назв органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Погоджуємося з обґрунтуванням необхідності застосування даного заходу як санкції за порушення правових норм, але видається необхідним розширити перелік обставин, що є підставою для відмови в державній реєстрації політичної партії.

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що питання конституційно-правової відповідальності політичних партій в Україні є недостатньо врегульованим і потребує низки уточнень та доповнень. Тому вважаємо за необхідне удосконалити чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про політичні партії в Україні», наступним чином:

1) окрім зазначених у статтях 5, 23 – 24 Закону видів конституційно-правової відповідальності (заборона утворення політичних партій, заборона діяльності політичних партій, припинення діяльності політичних партій шляхом анулювання реєстрації в порядку, встановленому законом), передбачити призупинення діяльності політичних партій, що має тимчасовий характер, а також до переліку конституційно-правових санкцій варто включити відмову в державній реєстрації політичної партії;

2) розширити перелік обставин, що є підставою для відмови в державній реєстрації політичної партії;

3) призупинення діяльності політичних партій як захід, спрямований на значне обмеження конституційно-правового статусу політичної партії у зв’язку з її протиправною діяльністю, має застосовуватися відокремлено від ліквідації партії в примусовому порядку.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Кравцова З.С.

Інокентій Мирославський
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
студент 2 курсу

Ratione negotiorum як мірило правомірності дій та рішень національних органів в процесі взаємодії з Міжнародним кримінальним судом: актуальні питання застосування

Законність – ключ до захисту прав

Постановка проблеми. Взаємодія національних органів державної влади з міжнародними установами та організаціями складає основу кровоносної системи міжнародного публічного права. Коли той або інший суб'єкт наддержавного права бере на себе певні зобов'язання, презюмується наявність у нього реальних можливостей для його реалізації. В цій площині Міжнародний кримінальний суд (далі за текстом – МКС) є взірцем по-справжньому авторитетної судової установи, що направлена на здійснення справедливого, законного міжнародного правосуддя.

Для нашої держави внесення змін до статті 124 Конституції відкрило перспективи налагодження контактів з МКС, а отже в майбутньому процедурні питання гостро постануть перед Україною. Міжнародне кримінальне право є малодослідженою в межах української юридичної доктрини темою, є актуальним аналіз визнаних МКС стандартів кримінально-процесуальної взаємодії з національними органами крізь призму поставленої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Комплексний аналіз норм Римського статуту (далі за текстом – РС) дозволив нам встановити факт закладення в цю угоду двох основоположних, взаємодоповнюючих засад. З одного боку, статті 27-29 РС розкривають принцип невідворотності кримінальної відповідальності винної особи за вчинений нею злочин. Більш того, МКС не визнає та не може визнати за особою посадового (ratione personae), чи функціонального (ratione materiae) імунітету як гарантії захисту від переслідування [Теорія та практика міжнародного кримінального права. Підручник – 2017. – С.442-446].

З іншого боку, в тексті РС є ціла низка положень, які вводять завдання МКС в рамки законності. Це суть ratione negotiorum – правової категорії, що означає неприпустимість переслідування особи, та притягнення її до відповідальності за відсутності достатньої правової підстави, та при порушенні засад законності. Суть наведеного поняття ілюструє практика МКС:

1. справа Омара Хассана Ахмада аль-Башира: МКС закріпив вимогу щодо належної аргументації та доведення стороною обвинувачення всіх фактів, на які вона прямо посилається;

2. справа Ухуру Муйгай Кеніатти: звертається увага на можливість зняття обвинувачення з особи за умов відсутності доказів її вини;

3. справа Ахмада аль-Факі аль-Махді: зроблено акцент на достатності доказової бази та її відповідності фактичній стороні справи задля правомірного притягнення винного до відповідальності;

Наведені справи є своєрідною вершиною прецедентного айсбергу, що виробленого МКС в процесі реалізації вимог ratione negotiorum, закладених в нижченаведених положеннях РС:

- здійснення юрисдикції на основі взаємодії з правоохоронними органами держави (стаття 12 РС);
- законність здійснення юрисдикції (стаття 13 РС);
- обов'язковість попередньої перевірки умов прийнятності справи (стаття 17 РС);

- індивідуальна кримінальна відповідальність (стаття 25 РС);
- можливість застосування чинних міжнародних угод, що не суперечать РС, при розгляді справи (стаття 21 РС);

На нашу думку, у сукупності ratione negotiorum, як принцип законності включає у себе декілька контекстуальних елементів: законність поширення МКС юрисдикції на конкретну справу, законність налагодження взаємодії з національною правоохоронною системою, законність повноважень національних правоохоронних органів, законність процедури взаємодії учасників кримінального провадження, дотримання основоположних прав людини, та законність доказів і самого процесу доведення вини особи у суді. Особливу увагу слід звернути на питання врахування судом прав людини. Міжнародні кримінальні трибунали минулого (Нюрнбергський, Токійський тощо) пріоритетно ставилися до завдання розслідування злочинів та покарання винних. МКС, як суд нової генерації, поклав поряд із цими завданнями ще одне, антропоцентричне за своїм характером, – визнання та дотримання прав людини. Тут варто закцентуватися на положеннях статті 21 РС, яка передбачає можливість врахування при дослідженні справи вимог міжнародних договорів. В свою чергу, ряд прийнятих під егідою ООН угод встановлюють міжнародні стандарти прав і свобод людини [Головатий С. Про людські права. Лекції. – 2016. – С.466].

Практичне значення ratione negotiorum виявляється, якщо ми здійснимо тлумачення РС відповідно до його об’єкта та цілі, як це передбачено статтею 31Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Співвіднесення РС із прецедентною практикою МКС вказує на те, що порушення будь-яким суб’єктом будь-якого аспекту стандарту законності надає особі право оскарження в МКС, а як наслідок виникає можливість відстрочення покарання. Продовжуючи розкриття обраної теми, варто звернути увагу на українське питання. Якщо ми в недалекому майбутньому зіткнемося з необхідністю співпраці із МКС, в нас виникне потреба у використанні визначених ratione negotiorum стандартів законності. Для вітчизняної правової системи характерно приділення недостатньої уваги процедурі і процесуальним аспектам. Для МКС таке легковажне ставлення може зіграти роль перепони у переслідуванні злочинців, адже помилки національних правоохоронних органів можуть надати стороні захисту підстави для апеляції.

Висновки. Венеціанська комісія розробила Мірило правовладдя, як засіб реального забезпечення законності та верховенства права. Для МКС роль такого мірила взяв ratione negotiorum, який як стандарт законності є втіленням основоположного права людини – права на законну процедуру. Його не можна вважати імунітетом, що суперечить стандартам РС, адже підставою його виникнення є не національне чи міжнародне право, а помилки та порушення сторони обвинувачення чи суду. Сьогодні Україні доцільно вдосконалювати профільне процесуальне законодавство та переймати міжнародний досвід.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Русанова І.О.

Володимир Нестерович
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
докт. юрид. наук, доц., зав. кафедри державно-правових дисциплін

Метод правового регулювання у сфері виборчого права України

Методом правового регулювання у сфері виборчого права України є сукупність правових способів та засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних

відносин, які пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів в Україні. Ефективність правового регулювання у сфері виборчого права України великою мірою залежить від різноманіття та вдалого застосування того чи іншого методу, за допомогою якого здійснюється урегулювання виборчих правовідносин.

До основних методів правового регулювання у сфері виборчого права України слід віднести:

1. Метод уповноваження – передбачає встановлення повноваження певних суб'єктів під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, згідно з п. 30 ч. 1 ст. 85 Конституції України, до повноважень Верховної Ради України належить призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування.

2. Метод дозволяння – дає можливість певному суб'єкту під час підготовки та проведення виборів в Україні діяти у тій чи іншій ситуації на власний розсуд виходячи з необхідності задоволення своїх потреб та інтересів. Наприклад, згідно з ст. 38 Конституції України, громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

3. Метод зобов'язання – змушує чітко визначених суб'єктів здійснювати свої дії під час підготовки та проведення виборів в Україні, відповідно до встановленого виборчим законодавством правового припису. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 48 Закону України «Про вибори народних депутатів України», політична партія, кандидати у народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидат у народні депутати України в одномандатному окрузі зобов'язані відкрити рахунок свого виборчого фонду не пізніш як на 10 день з дня реєстрації Центральною виборчою комісією.

4. Метод заборони – полягає у категоричному приписі відповідному суб'єктові під час підготовки та проведення виборів в Україні не робити або утримуватися від здійснення певних дій. Наприклад, згідно з ч. 5 ст. 80 Закону України «Про місцеві вибори», забороняються заповнення протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці олівцем, а також внесення до них без відповідного рішення дільничної виборчої комісії будь-яких виправлень.

5. Метод субординації або ієрархічності – визначає порядок підпорядкованості одного суб'єкта перед іншим під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 22 Закону України «Про вибори Президента України», Центральна виборча комісія очолює систему виборчих комісій, які організовують підготовку і проведення виборів Президента України, і є комісією вищого рівня щодо усіх окружних та дільничних виборчих комісій.

6. Метод координації – передбачає спільну діяльність рівноправних суб'єктів під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, згідно з ст. 6 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Верховна Рада України призначає на посади та звільняє з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України. У поданні Президента України про призначення на посаду членів Центральної виборчої комісії враховуються пропозиції депутатських фракцій і груп, утворених у поточному скликанні Верховної Ради України.

Ефективне регулювання суспільних відносин, які пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів, вимагає у цьому процесі застосування цілої низки різних методів правового регулювання, а доволі часто їх поєднання та застосування у комплексі. При цьому вкрай важливу роль має правильність вибору того чи іншого методу виборчого права щодо правового регулювання певної групи виборчих правовідносин, а також своєчасність його застосування. Тому відносно одних і тих же виборчих правовідносин у різний час можуть застосовуватися прямо протилежні методи правового регулювання. У зв'язку з цим методи виборчого права потребують постійного свого вдосконалення та розвитку [Нестерович В.Ф. Виборче право України: Підручник / В.Ф. Нестерович. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – С. 42-43].

Різноплановість та комплексний характер методів правового регулювання щодо порядку підготовки та проведення виборів обумовлена насамперед тим, що виборче право є досить різноманітною, багатосуб'єктною та динамічною сферою, у якій одні суспільні відносини слід дозволити, інші – заборонити, щодо третіх – зобов'язати діяти у суворій відповідності з правовим приписом, і так далі. Не можна усі виборчі правовідносини врегулювати лише якимось одним методом правого регулювання, оскільки це розбалансує порядок підготовки та проведення виборів чи взагалі може призвести до хаосу у цій сфері. Наприклад, якщо все дозволити, то це призведе до не контрольованості через те, що у виборчому праві не буде визначено видів суспільно шкідливої поведінки, які б варто було заборонити, і навпаки, повна заборона усіх суспільних відносин у сфері виборчого права, взагалі матиме наслідком встановлення антидемократичного державно-правового режиму в країні.

Ольга Никорак
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
юридичний факультет,
аспірант 1 року навчання

Конституційна ідентичність у рішеннях органів конституційної юрисдикції

Дослідження конституційної ідентичності як сукупності специфічних особливостей конституційного ладу, що формуються під впливом національної ідентичності, є на сьогодні нагальним. Справді, зокрема й несформованість власної конституційної ідентичності, яка змушувала запозичувати готові моделі інших держав чи навіть СРСР, призвела до анексії окремих територій України. Усвідомлення актуальності цієї теми з'явилось і у законодавця: очікує розгляду проект Закону про державну мову №5670 (мова є найочевиднішим виразником національної ідентичності). Необхідність прийняття такого нормативно-правового акту виникла після 28 лютого: тоді Конституційний Суд України (надалі – КСУ) визнав неконституційним Закон "Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. № 5029–VI зі змінами, проте невідповідність Конституції КСУ вбачає насамперед у порушенні встановленої Основним Законом законодавчої процедури, що відповідно до ч.1 ст.152 є достатньою підставою для визнання закону неконституційним. У випадку ж змістовної невідповідності Закону Конституції, очевидно, можна було б прослідкувати підхід КСУ до ролі державної мови на формування ідентичності народу та перекладення частини її функцій на мови національних меншин. Цього не трапилось, але слід нагадати, що питання державної мови КСУ аналізує не вперше. У своєму Рішенні від 14.12.1999 р. №1-6/99, орган конституційної юрисдикції зазначив: «Поняття державної мови є складовою більш широкого за змістом та обсягом конституційного поняття «конституційний лад». Конституцією України статус державної мови надано українській мові (ч. 1 ст.10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі». Власне у останньому реченні йдеться про обов'язковість взаємозв'язку державної мови з національною ідентичністю. Однак КСУ вважає, що мова не лише ключова ознака держави, а й належить до структури конституційного ладу. Таку позицію підтверджує і положення Рішення, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України у публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Можна стверджувати, що тут йдеться уже про конституційну ідентичність. Зрозуміло, мова є одночасно засобом комунікації і найбільш очевидним символом

ідентичності нації, а у випадку моноетнічної держави – і народу. Конституційна ж ідентичність в свою чергу проявляється у відповідній національній системі конституціоналізму як відчуття спільності індивідів на основі загального визнання конституційних принципів. [Бориславська О.М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму// Часопис Київського університету права. – 2015. - №2. – С.52]

Органи конституційної юрисдикції нерідко посилаються у рішеннях на конституційну ідентичність: зокрема, в контексті конституційного застереження перед приматом права ЄС. Першим таким рішенням, де національний суд теоретизував контрліміти, було рішення Конституційного Суду Італії від 18.12.1973 р. (справа Фронтіні). Конституційний Трибунал Польщі пояснив, що поняття конституційної ідентичності є еквівалентним або принаймні тісно пов'язаним з поняттям національної ідентичності (Рішення від 24 .11.2010 р. №K32/09). Поняття також включає в себе традиції та культурну спадщину держави: його слід інтерпретувати не лише на підставі п. 2 ст. 4 Лісабонської угоди, а й її преамбули, де однією з вказаних цілей ЄС є поглиблення солідарності між народами Союзу з повагою до їхніх історії, культури та традицій.

Актуалізувала аналіз цієї проблеми саме органами конституційної юрисдикції практика Конституційного суду Німеччини, що впровадив поняття так званих «Eternity Clauses» («Вічних положень»), що становлять ядро конституційної ідентичності держави. Це норми, які не підлягають зміні, навіть у випадку невідповідності праву ЄС (наприклад активне виборче право громадян Німеччини). На основі цієї доктрини приймали рішення органи конституційної юрисдикції Польщі, Угорщини та Чехії. Однак чому поняття «конституційної ідентичності» витіснило як у судовій практиці, так і в праві ЄС «національні ідентичності»? По-перше, визначення нації і досі доволі розмите (незрозуміло, що є конститутивною її ознакою: спільні етнічно-культурні особливості чи єдині правові цінності), по-друге, складно визначити таку ідентичність у поліетнічних державах. Тому акцент змістився з соціологічного чи історичного аспекту на правовий. [P. Faraguna. Taking Constitutional Identities Away from the Courts// Brooklyn Journal of International Law. Vol. 41:2. 2016.- p.499]

Безсумнівно, становить науковий інтерес і постанова про тлумачення ч.1 статті 13 Конституції у співвідношенні з Преамбулою Конституції і Декларацією про незалежність Конституційного Суду Молдови від 5 грудня 2013 року. Орган конституційної юрисдикції чітко визначив тоді, що Декларація має конституційне значення, оскільки цей документ, відображаючи основні політичні цілі, висловлює національну свідомість і визначає «конституційну ідентичність» Республіки Молдова. Так, Декларація про незалежність перелічує елементи, визнані істотними для визначення конституційної ідентичності нової держави і її народу: прагнення до свободи, незалежності і національної єдності, мовна ідентичність, демократизація, правова держава, ринкова економіка, історія тощо. Суд також визнав: порушення конституційної ідентичності рівноцінне посяганню на установчу владу народу, а її первинним ядром є Декларація незалежності.

Проте особливим було рішення Верховного суду Індії з двох причин: ця держава не належить до ЄС і, використовуючи це поняття, суд опирався на доктрину, а не на Лісабонську угоду, а також тут посилання на конституційну ідентичність було підставою для недопущення прийняття змін до положень Конституції, особливості яких були визнані істотними для цілісності Основного закону і гарантувало імунітет від змін. [G.J.Jacobsohn. Constitutional Identity// The Review of Politics.- №68.- 2006. – p.375]

Висновки. Активні процеси глобалізації та міждержавної інтеграції, поряд з постійними сепаратистськими рухами не в останню чергу спричинені болісним формуванням власних конституційних ідентичностей. Враховуючи ці обставини, офіційне правотлумачення органів конституційної юрисдикції, яке більш динамічне у реагуванні на

соціальні процеси, ніж внесення змін до Основних законів, є необхідним у контексті захисту особливостей конституціоналізму кожної держави від наднаціонального права.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Різник С.В.

Ростислав Онишкевич
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу

Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю чіткого визначення статусу громадянського суспільства та його перспектив розвитку в Україні. Сучасна політична та економічна ситуація в Україні потребує розробки виваженої та продуманої стратегії розвитку держави в демократичному руслі. Як показує досвід зарубіжних країн, чим більш розвинуте громадянське суспільство, тим більше є підстав для становлення держави як демократичної, а не тоталітарної чи авторитарної. З цієї точки зору, дуже важливо сприяти створенню можливостей самоорганізації громадян для вирішення внутрішньодержавних проблем.

Для початку необхідно зрозуміти, що саме слід розуміти під поняттям «громадянське суспільство» та дати йому чітку характеристику. Насправді, у науковому середовищі існують різні підходи до визначення громадянського суспільства. Так, на думку Ю.М. Тодики, В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.; с. 149]. Виходячи з цього, призначенням громадянського суспільства є створення умов, що забезпечують найбільш повне задоволення різноманітних матеріальних, духовно-культурних та інших потреб особистості. Щоправда, з цього визначення не зовсім зрозуміло, ким ця діяльність проводиться. Ю. Михальський відносить до громадянського суспільства приватні, неурядові та некомерційні організації, метою яких є суспільне благо. Окрім цього, Дж. Холл зазначає, що громадянське суспільство є набором соціальних інститутів. То ж, як бачимо, громадянське суспільство утворюють різноманітні організації громадян, об’єднані певною діяльністю, спрямованою на забезпечення суспільного блага. Також необхідно зазначити, що ця діяльність, за визначенням Ю. Габермаса, належить до публічної сфери громадянської активності. Вона характеризується відкритістю комунікації, використанням раціонального критичного мислення, концентрацією на суспільне благо, а не на приватні інтереси.

Треба зазначити, що питання громадянського суспільства поставало безліч раз в історії розвитку людства. Немало видатних вчених присвячували свої праці дослідженню цього феномену. Зокрема, І. Кант вважав, що існування громадянського суспільства є однією з передумов виникнення правової держави. Щоправда, у своїх дослідженнях він відділяв громадянське суспільство від політичних структур, що є не зовсім коректним, так само як і не є коректним з боку деяких вчених розділяти громадянське суспільство від держави. Більш виваженими можна вважати погляди Г. Гегеля та М. Бердяєва, які не вважали державу чимось зовнішнім стосовно громадянського суспільства, а його необхідним атрибутом. Громадянське суспільство, як і держава, є в першу чергу сукупністю

громадян. Аристотель у своїй роботі «Політика» зазначав, що «громадянин тільки той, хто знаходиться у певному відношенні до державного життя, хто має або може мати повноваження щодо піклування про державні справи або одноособово, або разом з іншими». То ж, громадянське суспільство – це не просто сукупність зв'язків між громадянами та їх об'єднаннями, що мають опосередкований вплив на державні справи, а система інститутів, що безпосередньо формують політику держави та беруть участь в управлінні нею.

Перед визначенням пріоритетних напрямків розвитку громадянського суспільства в Україні необхідно зазначити, що недоцільно аналізувати його стан виключно за формальними показниками громадянського суспільства, адже його рівень розвитку залежить більше від впливу його інститутів, ніж від їх формальної кількості. Також, потрібно розуміти, що недоцільно пропонувати включити в Конституцію окремий розділ чи спеціальну згадку про громадянське суспільство [Берченко Григорій Валерійович, Конституційні засади громадянського суспільства в Україні, автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук; с. 18]. В безлічі конституцій інших розвинутих правових держав теж не існує поняття «громадянське суспільство». Ефективнішим буде внесення змін в ті положення Конституції, що вже стосуються громадянського суспільства. Зокрема, необхідно розвивати інститут місцевого самоврядування та вдосконалювати муніципальне законодавство, оскільки в умовах формування розвиненого громадянського суспільства органи місцевого самоврядування в Україні зможуть вирішувати не тільки загальнодержавні, а й глобальні проблеми сучасності, наприклад охорони навколишнього природного середовища, а також протидіяти організованій злочинності; важливо закріпити нарівні конституції засадничі положення про: 1) свободу асоціацій; 2) обмеження монополії держави; 3) розширення меж правового регулювання допускається лише за умови одночасного розширення свободи індивіда; 4) заборону цензури; 5) право петицій, зборів та мітингів, обмеження на проведення яких можуть мати виключно процедурний характер [Лотюк О.С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук; с. 344-345]. Також корисним було б ухвалення законів, які б реально сприяли громадянам у самоорганізації.

Сприяти розвитку громадянського суспільства можна і закріпленням системи ефективних форм і методів співпраці між його інститутами і державою. Ключ до розв'язання цієї проблеми знаходиться у площині застосування партисипаторної демократії. Саме цей вид демократії дозволяє громадянському суспільству забезпечити безпосередню участь у: а) політико-правових процесах; б) в управлінні державними справами; в) у реалізації регіональної політики та здійсненні місцевого самоврядування [Лотюк О.С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук; с. 346-347].

Отже, розвинуте громадянське суспільство є необхідною умовою побудови України як демократичної та правової держави. Зовсім не потрібно вносити новий розділ або ж певну згадку в Конституцію України чи ухвалювати новий закон про громадянське суспільство. Необхідно на законодавчому рівні розширювати можливості самоорганізації громадян, зокрема щодо повноважень місцевого самоврядування, прав громадян створювати об'єднання, прав самих цих об'єднань, сприяти введенню та розвитку партисипаторної демократії тощо.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Світозар Остапчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 3 курсу

Положення ч. 4 ст. 13 Конституції України про забезпечення соціальної спрямованості економіки: практика Конституційного Суду України

В умовах необхідності швидкого реагування на зовнішні та внутрішні виклики, що постають у зв'язку з політичними та соціально-економічними факторами, актуальності набуває питання реалізації конституційних положень що закладають основи державної політики.

Метою даних тез є дослідження змісту та позицій щодо застосування і тлумачення одного і з таких приписів, а саме положення ч. 4 ст. 13 Конституції України про те, що держава забезпечує соціальну спрямованість економіки.

Науково-практичний коментар за редакцією професора О. В. Петришина до Конституції України дає підстави для визначення «соціальної спрямованості економіки» як балансу приватних і суспільних інтересів у процесі реформування екологічних відносин, реалізації суб'єктивних прав на природні ресурси та інших соціально-економічних прав, гарантованих Конституцією України [Петришин О. В. Конституція України. Науково-практичний коментар. – 2-ге вид., переробл. і допов. // Х.: Право, 2011. – 1128 с.].

Таке трактування і бачення соціально-економічних відносин можна зустріти в конституціях багатьох сучасних держав (e.g. ст. 38 Конституції Іспанії, ст. 41 Конституції Італії).

На міжнародному рівні ця позиція кореспондується з:

- ратифікованою Україною у 1997 році Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 року, якою державам-учасницям дозволено за допомогою національного закону використовувати певні регулюючі механізми користування об'єктами права власності відповідно до суспільних потреб, внутрішньої соціальної та економічної політики;

- з практикою ЄСПЛ («Споронг та Льонрот проти Швеції», від 23 вересня 1982 року, п. 69) яка вказує що для того, щоб втручання в право власності вважалося допустимим і не означало порушення прав, передбачених статтею 1 Першого протоколу, воно має служити не лише законній меті в інтересах суспільства, але повинне здійснюватися з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту прав і основоположних свобод людини.

Найбільш часто ця концепція в межах національної правової системи застосовується в практиці Конституційного Суду України (далі – КСУ).

Першим прикладом є справа про електроенергетику, в якій КСУ встановив, що: положення Закону України «Про електроенергетику» про те, що обслуговуючі банки спрямовують накопичені кошти від продажу електроенергії учасникам оптового ринку електроенергії без участі «Обленерго» – прийняте на підставі п. 7 ч. 1 ст. 92 Конституції України і не є заявленим порушенням ст. 41, оскільки мало на меті збереження енергетичного потенціалу країни через закріплення механізмів збирання, своєчасного та адресного перерахування платежів, що, перш за все, відповідало ст. 13 Конституції, а саме забезпечувало соціальну спрямованість економіки завдяки збільшенню збуту електроенергії та зменшенню заборгованості із заробітної плати колективам енергогенеруючих підприємств та шахтарям.

У справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо конституційності положень статей 6, 9 Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» (справа про визначення мінімальної ціни на цукор) КСУ

вирішив, що державне регулювання ціноутворення в бурякоцукровому комплексі шляхом запровадження мінімальних цін на цукрові буряки та цукор не можна розглядати як незабезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Необхідність такого регулювання, на думку КСУ, зумовлена широкою сферою використання цукру, значним його впливом на рівень і динаміку цін кінцевої продукції важливого соціального значення і спрямована на забезпечення прибутковості виробництва та нарощування виробництва цукру і зрештою – на зменшення його ціни. Відповідно, запровадження Законом державного регулювання виробництва і реалізації цукру не можна розглядати як обмеження права суб'єкта підприємницької діяльності щодо володіння, користування та розпорядження своєю власністю, а треба – як засіб забезпечення суспільних і приватних інтересів.

В Рішенні КСУ від 25.01.2012 № 1-11/2012 вказано, що ч. 4 ст. 13 Конституції України є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Відповідно ж до правової позиції КСУ в Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Тобто, хоча й безумовно сформульована, ч. 4 ст. 13 Конституції в розумінні КСУ не є абсолютною гарантією соціально-економічних прав.

Аналізуючи вище сказане можна прийти до висновку, що положення ч. 4 ст. 13 Конституції України не застосовувались як єдина підстава для прийняття рішення у тій чи іншій справі, а найчастіше розглядалась в системному зв’язку з положеннями ст. ст. 41, 42 Основного Закону, які встановлюють приватно-правові засади економіки, а також ст. 92, яка часто виступає обґрунтуванням наявності юридичної підстави для державного втручання в економічні процеси.

Також посилання на дане положення в актах КСУ завжди приводить до підняття в тому, чи іншому вигляді критеріїв пропорційності та справедливості, співвідношення приватного та суспільного інтересу, що, безперечно, є показником позитивних тенденцій у тлумаченні Основного Закону.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Лотюк О.С.

Яна Павко
Юридична фірма «LP»,
юрист, канд. юрид. наук

Становлення та розвиток арктичного права

На сьогоднішній день в наукових колах обговорюється питання щодо виникнення та юридичної природи арктичного права. З одного боку, його можна розглядати в якості галузі міжнародного права, а з іншого, – як полісистемний комплекс норм міжнародного права, міжнародного м’якого права та внутрішнього права арктичних і приарктичних держав. Безумовно, дотримання однієї з вищезазначених точок зору залежить й від того, які джерела ми можемо віднести до арктичного права, враховуючи особливості правового статусу та правового режиму північного полярного регіону. Нагадаємо, що правовий режим Арктики визначається не тільки нормами міжнародного права, але й нормами національного законодавства держав даного регіону.

Необхідно підкреслити, що представники західної юридичної науки визнають арктичне право як новий інститут міжнародного права, який має комплексний і

міжгалузевий характер, оскільки Арктика стала предметом системних міждисциплінарних досліджень.

Заслуговує на особливу увагу наукове дослідження американського юриста-міжнародника Е. Кануеля («The Four Arctic Law Pillars: A Legal Framework», 2015). Загалом, він вважає, що арктичне право тримається на чотирьох «стовпах». До таких «стовпів» належать: міжнародне тверде право, міжнародне м'яке право, внутрішнє право держав, транскордонне приватне право. Міжнародне тверде право включає норми міжнародних універсальних договорів, які не мають прямого відношення до Арктики, але регулюють певні аспекти міждержавних відносин у північному полярному регіоні (Конвенція ООН з морського права 1982 р., Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою 1963 р.,Чиказька конвенція з цивільної авіації 1944 р.) та регіональних угод, укладених між арктичними і приарктичними країнами (Угода про збереження білих ведмедів 1973 р., Угода про співробітництво в сфері попередження, готовності та реагування на надзвичайні ситуації 2008 р., Угода про співробітництво в авіаційному та морському пошуку і рятуванні в Арктиці 2011 р., Угода про співробітництво в сфері готовності та реагування на забруднення моря нафтою в Арктиці 2013 р., Угода про зміцнення міжнародного арктичного наукового співробітництва 2017 р.). Під міжнародним м'яким правом вчений розуміє прийняті в рамках Арктичної Ради та інших міжнародних організацій акти рекомендаційного характеру (декларації), що мають політико-правове значення для держав вищевказаного регіону [Canuel Edward T. The Four Arctic Law Pillars: A Legal Framework / Edward T. Canuel // Georgetown Journal of International Law. – 2015. – Vol. 46. – P. 738, 743–745, 757]. Наприклад, в 2008 році п'ять арктичних країн прийняли Ілуліссатську декларацію. Зокрема, в ній вони зазначили, що до Північного Льодовитого океану застосовується широка міжнародно-правова база, яка забезпечує основу для управління морськими просторами шляхом її реалізації на національному рівні та виконання відповідних положень. В свою чергу, держави визнали відсутність потреби в розробці нового всеохоплюючого міжнародно-правового режиму з управління Північного Льодовитого океану [The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference (27–29 May 2008). – Ilulissat, Greenland, 2008. – P. 1–2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf]. Крім того, Е. Кануель трактує поняття «міжнародне м'яке право» в контексті процесу інституціоналізації міжнародних норм. Разом з тим, фахівець з міжнародного права в процесі вивчення внутрішнього права держав намагається з'ясувати, яким чином здійснюється регулювання актуальних питань на національному рівні, особливо в США. Також американський юрист-міжнародник досліджує специфіку транскордонного приватного права, відводячи окрему роль комерційним угодам у північному полярному регіоні та їх ефективності. Зокрема, вчений пропонує провести дослідження елементів «арктичного права» за допомогою такого методологічного принципу як об'єктивний плюралізм [Canuel Edward T. The Four Arctic Law Pillars: A Legal Framework / Edward T. Canuel // Georgetown Journal of International Law. – 2015. – Vol. 46. – P. 738, 743–745, 757].

Натомість, дослідники Інституту законодавства і порівняльного правознавства при РФ висувають концепцію «арктичного права» як полісистемного національно-міжнародного правового утворення з відповідними особливостями [Арктическое право: концепция развития / А. И. Абрамова, В. Р. Авхадеев, Л. В. Андриченко и др.; отв. ред. Т.Я. Хабриева; Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве РФ. – М.: Изд-во «Юриспруденция», 2014. – С.7]. Насамперед, вони спираються на той факт, що до складу галузі або інституту міжнародного права не можуть входити норми національного права арктичних і приарктичних держав, так як це суперечить самій юридичній природі міжнародного права.

З точки зору І. Жудро, джерелами «арктичного права» є міжнародні договори, укладені між арктичними державами, міжнародно-правові документи, які не є міжнародними договорами, але відіграють вагоме значення для північного полярного регіону, а також національне законодавство вищезазначених держав [Жудро И.С. Обычно-правовые нормы как компонент уникального, исторически сложившегося статуса Арктики / И. С. Жудро // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. – 2014. – №6. – С. 111–112]. Він дотримується поглядів науковців західної юридичної науки, які стверджують, що арктичне право є міжгалузевим інститутом міжнародного права. Дослідник вказує на те, що в структурі такого інституту визначальну роль відіграють саме норми міжнародного морського права.

Отже, на нашу думку, «арктичне право» як міжгалузевий інститут міжнародного права (в рамках міжнародного морського права, міжнародного права навколишнього середовища та інших галузей) становить систему норм міжнародного права, що містяться в більшості універсальних і регіональних міжнародних договорах, положення яких визначають міжнародно-правовий режим Арктики, норм внутрішньодержавного права арктичних і приарктичних держав та норм міжнародного м'якого права, які не мають юридично обов'язкової сили, але впливають на розвиток міжнародних відносин у північному полярному регіоні.

Марія Панкулич
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Конституційно-правове регулювання відносин держави і релігійних організацій в Україні

Проблема взаємовідносин державного і світського начал у суспільному житті фактично існує ще з часів формування цих суспільних інститутів як таких. Держава і церква де-факто виконують основні суспільні функції і найголовніше – сприяють сталості та оновлюваності будь-якого суспільства у властивий їм спосіб. Особливого значення в контексті уніфікації українського та європейського законодавства, де регламентації статусу релігійних організацій приділяється значно більша увага, набуває питання становлення взаємозв'язків держави, церкви і релігійних організацій, характеру відносин та їх юридичної регламентації.

Загалом, державно-церковні відносини (за критерієм правового статусу церкви у держави) дослідники класифікують як: 1) примат церкви над державою (домінуюче становище церкви в усіх або більшості аспектах суспільного життя, підпорядкування державних інститутів церковному авторитету, що пояснюється уявленнями про церкву як представника Бога у цьому світі); 2) підпорядкування церкви державі (визнання повного державного суверенітету не тільки на території держави, а й над усіма релігійними общинами; наявність державної чи офіційної церкви, якій надаються усіляка підтримка та преференції поєднане з обмеженими правами інших релігійних громад); 3) державно-церковне протистояння (усунення церковних інститутів від усякого впливу на будь-які політико-правові процеси, нівелювання значення церкви у сфері освіти чи соціальної допомоги, націоналізація церковного майна, майже повне обмеження та ускладнення економічної діяльності церкви); 4) автономію держави і церкви [Вовк, Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія / Д. О. Вовк. – Харків: Право, 2009. – С. 176].

Автономне існування держави і церкви, відмежування цих утворень одне від одного притаманне більшості сучасних країн світу. Основними положеннями сепараційної моделі є: рівність усіх релігійних організацій перед законом, відсутність матеріальної підтримки релігійним організаціям з боку держави, невтручання держави у внутрішні справи церкви за винятком випадків правопорушень з боку останньої, відстороненість церкви від виконання державних функцій, надання релігійної освіти виключно в недержавних освітніх закладах5

В Україні вихідна роль у регулюванні відносин держави і церкви, релігійних організацій та об'єднань віруючих належить Конституції і конституційному законодавству України в цілому. Так, відповідно до статті 35 Конституції України, церква і релігійні організації відокремлені від держави, а школа від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державною як обов'язкова.

Аналіз положень Конституції нашої держави та чинного законодавства дає змогу охарактеризувати вітчизняну модель державно-церковних відносин як автономну. На підтвердження цього можна навести конституційні принципи відносин держави і релігійних організацій в Україні: гарантування свободи віросповідання; заборони його неконституційного обмеження; відокремлення держави і релігійних організацій; відокремлення державних, комунальних навчальних закладів від релігійних організацій; рівності релігійних організацій перед законом; заборони дискримінації релігійних організацій [Сергієнко Г. Л. Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні : автореф. дис., канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. Л. Сергієнко; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – С. 10-13].

Варто зауважити, що відносини держави і церкви в Україні в релігійній сфері визначаються світським характером держави, що означає: 1) держава, її органи та посадові особи не мають права втручатись у визначення особою свого ставлення до релігії, формувати і контролювати його, вести облік за цією ознакою чи примушувати особу діяти на користь певного об'єднання віруючих; 2) держава не ототожнює себе з жодною релігією чи групою віруючих, жодним переконанням чи об'єднанням його прихильників, не виступає від імені або проти будь-кого з них, не має права підтримувати будь-яку сторону в міжрелігійних конфліктах; 3) держава не повинна ставитися до організацій, заснованих з метою реалізації права на свободу релігії, менш сприятливо, ніж до світських об'єднань громадян [Ткаченко Є. В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації/ Є. В. Ткаченко// Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (8) – 2015. -С.5-6].

Виходячи із принципів взаємовідносин держави та релігійних об'єднань, релігійні організації як інститути громадянського суспільства є автономними утвореннями і саме тому ніхто не має права визначати на центральному чи локальному рівнях пріоритетною або обмежувати ту чи іншу релігію, надавати особливий захист та юридичний статус тій чи іншій релігійній організації, втручатися у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій та фінансувати їх діяльність.

Також законодавчо закріплюється визнання вихідними днями православних свят Різдва Христового, Великодня, Трійці (ст. 73 Кодексу законів про працю України), при цьому підкреслюється право підприємств, установ, організацій встановлювати вихідні дні через свята інших релігій. Очевидно, що такий стан речей обумовлений відсутністю досвіду автономного співіснування держави і церкви. Характер державно-церковних відносин безпосередньо залежить від значення тієї чи іншої конфесії у суспільному житті як минулого, так і сьогодення. Це цілком вкладається у розуміння церкви як інституту громадянського суспільства, оскільки у процесі здійснення своєї діяльності держава завжди прислуховується до думки найбільш впливових суб'єктів соціальної інтеграції. Держава може диференційовано підходити до своїх відносин з різними церквами

виходячи з «рівності перед історією та культурою народу, а також інтересами більшості громадян». Тому відсторонення держави від релігійних процесів не може і не повинно мати абсолютний характер.

Висновок. Отже, принцип світської держави, передусім, виявляється в передбачених національним законодавством нейтралітеті Української держави щодо питань світогляду і віросповідання, обопільній незалежності держави і об'єднань віруючих, гарантуванні їх внутрішньої автономії, за умови дотримання цими громадами національного законодавства. Такий механізм державно-церковних стосунків запобігає, з одного боку, «оцерковленню» державної влади, а з іншого – «етатизації» церкви.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Кравцова З.С.

Олександр Перестюк
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
юридичний факультет,
аспірант 1 року навчання

Інститут конституційної скарги в Україні

Двадцять перше сторіччя справедливо наділило конституційний суд «званням» захисника та гаранта конституційних прав і свобод людини. Окреслена вище теза не потребує доведення і може безсумнівно претендувати на статус аксіоми. Також не будемо заперечувати той факт, що саме конституційна скарга як засіб звернення фізичних та юридичних осіб до органу конституційного контролю з метою визнання положень акту державної влади (нормативного або індивідуального) неконституційним зробила досить вагомий внесок у отримання конституційним судом такого почесного «звання». Пригадати хоча б слова доктора юридичних наук Матіаза Хартвіга з Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, який наголосив на тому, що в юридичній доктрині інститут конституційної скарги розглядається як найефективніший механізм захисту прав людини, оскільки прямий доступ до конституційного судочинства дозволяє їй отримати автономний від держави статус – «vis-a-vis».

Врешті-решт, багатолітня дискусія щодо запровадження інституту конституційної скарги, яка триває ще з моменту прийняття Постанови Верховної Ради Української РСР «Про Концепцію нової Конституції України» від 19.06.1991, завершилась імплементацією цього правого інституту в правову систему України.

Варто відзначити, що дослідженням інституту конституційної скарги в Україні займались такі конституціоналісти: М. Гультай, А. Селіванов, В. Кампо, П. Євграфов, І. Тимченко, О. Петришин, В. Скомороха, А. Стрижак, П. Ткачук, В. Тихий, В. Шаповал, С. Шевчук, О. Кравченко, В. Радзієвська, Т. Ніколаєва, Т. Бринь та інші). Серед зарубіжних дослідників варто виділити Г. Арутюняна, С. Князєва, О. Люхтерхандта, П. Пацолайа, Є.Танчева, П. Міклашевича, К. Барлі, Ф. Мерта, Л. Гуєрра, А. Вашкевича, А. Доманську. Загалом, на необхідності запровадження конституційної скарги наголошувало значне коло українських конституційоналістів, зокрема, А. О. Селіванов зазначав, що «без конституційної скарги доступ громадян до конституційного правосуддя здається малоефективним, а конкуруючий характер досягнення правової справедливості з іншими суб'єктами права практично відсутній» [Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності / Селіванов А., Євграфов П. // Право України. – 2003. – № 4. – С. 80-85]. Підтримуючи таку позицію, В.Є. Скомороха стверджував: «Неповнота реалізації прав людини традиційно пов'язується з відсутністю в Україні інституту конституційної скарги, внаслідок чого громадяни не можуть оскаржити конституційність законів України. Однак конституційна юрисдикція в Україні створена

порівняно нещодавно і тільки нарощує необхідний потенціал. Розширення меж її повноважень буде сприяти законотворчості, прискоренню процесів демократизації в нашій державі, втіленню в життя досягнень цивілізації, загальновизнаних правових принципів та цінностей, фундаментальних прав і свобод людини і громадянина» [Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К. : «МП Леся», 2007. – С. 488].

Визначаючи поняття конституційної скарги, доречно врахувати позицію П. Ткачука, який вважає, що інститут конституційної скарги – це засіб, що дає можливість громадянину або об'єднанню громадян звернутися до органу конституційного контролю з приводу порушення їхніх конституційних прав і свобод законом, який застосовувався або має застосовуватися у конкретній справі в судах загальної юрисдикції чи в інших органах. І Суд має вирішити питання щодо конституційності цього закону [Ткачук П. Конституційний Суд України: Теоретико-правові питання діяльності // Вісник Конституційного Суду України. – № 4. – 2006. – С. 23-38. – С. 26-28]. Думку П. Ткачука підтверджує також суддя Конституційного суду України Гультай М., який досить слушно підкреслив, що сутність конституційної скарги за всієї різноманітності її моделей зводиться до визнання за фізичними та юридичними особами права звертатися до органів конституційної юрисдикції із письмовою заявою про перевірку конституційності законів та інших правових актів, які порушують гарантовані конституцією права і свободи [Гультай М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні / М. Гультай // Вісн. Кон- ституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С.193].

Якщо говорити про правове регулювання інституту конституційної скарги, то варто відзначити, що статтею 55 Конституції України передбачено, що кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. В свою чергу, статтею 151-1 визначено, що Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Наступним нормативно-правовим актом, яким передбачено механізм функціонування конституційної скарги, є Закон України про Конституційний Суд України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Законом передбачений комплекс положень, які регулюють окремі аспекти функціонування інституту конституційної скарги, зокрема: А) Вимоги до форми та змісту конституційної скарги; Б) Процедуру зверення зі скаргою та її розгляду в КСУ; В) Перелік суб'єктів звернення з конституційної скаргою; Г) Об'єкт (Предмет) конституційної скарги тощо.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Євсєєв О.П.

Ірина Романюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 4 курсу

Новітні тенденції регулювання окремих аспектів гендерної рівності у сучасних міжнародно-правових стандартах

В умовах сучасних глобалізаційних процесів надзвичайно велике значення має об'єднання міжнародного співтовариства для ефективнішого регулювання низки проблем, пов'язаних із захистом прав людини. Один із викликів, що постав перед світовою спільнотою, є домашнє насильство. Оскільки це явище не є проблемою окремої держави чи етнічної групи, то цивілізований світ вирішив об'єднати зусилля, щоб змінити ситуацію на краще. Результатом спільної діяльності стала розробка та підписання Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами 2011 р., більш відома як Стамбульська конвенція. Не зважаючи на підписання даної Конвенції Україною, вона не застосовується в межах нашої держави, адже не була ратифікована через низку причин.

Стамбульська конвенція – комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегії в сфері протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Конвенція містить дієві механізми з протидії насильству, а також міжнародну систему контролю за її виконанням. Стамбульська конвенція, прийнята 11 травня 2011 року країнами-членами Ради Європи, стала першим юридично зобов'язуючим документом в Європі, яким застосовується комплексний підхід до боротьби з насиллям стосовно жінок [Братовченко М. Закон про протидію домашньому насильству в дії [Електронний ресурс] / Максим Братовченко // Юридична газета. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/a-esli-budesh-dratsya-to-ya-budu-kusatsya--zakon-pro-protidiyu-domashnomu-nasilstvu-v-diyi.html].

Загалом Стамбульська конвенція є революційним документом. Її структура відповідає структурі останніх конвенцій Ради Європи, а саме структурі чотирьох "Р" (Prevention, Protection and support of victims, Prosecution of offenders and Integrated Policies), тобто попередження, захист та підтримка жертв, судове переслідування правопорушників та інтегрована політика. Кожен із напрямків передбачає низку конкретних заходів для боротьби із вищезазначеним явищем.

Стамбульська конвенція визнає насильство стосовно жінок водночас і порушенням прав людини, і видом дискримінації. Вона також встановлює чіткий зв'язок між досягненням рівноправності між жінками та чоловіками та викоріненням насильства над жінками. Вона передбачає встановлення кримінальної відповідальності за конкретні злочини, такі як переслідування, примусовий шлюб, ушкодження жіночих статевих органів, примусове передчасне припинення вагітності та примусова стерилізація, а також встановлює зобов'язання щодо збору даних та підтримки досліджень у галузі насильства щодо жінок. Крім цього в Конвенції йдеться про підхід, необхідний для ефективного припинення насильства стосовно жінок та домашнього насильства, що закликає всі відповідні залучені органи, установи та громадські організації до координованої співпраці [Фішер Г. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту / Гіларі Фішер. – Київ: К.І.С., 2013. – 101 с.].

Стамбульська конвенція може та має допомогти покращити як становище жінок, так і повагу до прав людини за умови ратифікації її в достатній кількості держав. Вона набрала чинності 1 серпня 2014 року після ратифікації десятьма державами, вісім з них повинні були бути державами-членами Ради Європи. Станом на 2018 рік Стамбульську конвенцію підписали 46 держав та Європейський Союз, однак ратифікували тільки 29 (Албанія,

Андорра, Австрія, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Данія, Естонія, Італія, Іспанія, Кіпр, Македонія, Мальта, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Сан Марино, Сербія, Словенія, Туреччина, Фінляндія, Франція, Чорногорія, Швеція, Швейцарія) [Веб-сайт Ради Європи: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures].

Однією із головних причин нератифікації даної Конвенції є протест громадян цих країн проти впровадження гендерної ідеології, пропонованої даною Конвенцією. Так, Стамбульська конвенція дає нове визначення поняття "гендер", яке замість біологічної статі пропонує визначати гендер людини згідно обраною нею самою соціальною роллю, а саме "гендер" означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків. У гендерній ідеології, пропонованій Стамбульською конвенцією, вбачають зобов'язання щодо подальшої легалізації цивільного партнерства для одностатевих пар, надання дозволу трангендерам усиновлювати дітей, проведення просвітницьких заходів у школах задля популяризації "нестереотипних гендерних ролей", що є загрозою для інститутів сім'ї та подружжя.

20 березня 2017 року понад триста громадських організацій з Болгарії, Хорватії, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Румунії, Словаччини та України звернулися до Генерального секретаря Ради Європи, голови Комітету Міністрів Ради Європи та Виконавчого секретаря Стамбульської Конвенції усунути ідеологічні та суперечливі поняття з тексту Стамбульської Конвенції, які стоять на заваді її ратифікації багатьма країнами. Водночас, в Україні триває збір підписів під петиціями до Президента України, до Верховної Ради України та до Кабінету Міністрів України, в яких громадяни заперечують проти запровадження гендерної ідеології в освітньому процесі та використання нового поняття "гендер", яке пропонується Стамбульською Конвенцією. Однак, поки ще ці питання залишаються невирішеними.

До вирішення цих питань низка держав намагається боротися з проблемою насильства щодо жінок та насильства в сім'ї шляхом прийняття національних законодавчих актів, однак тільки ратифікація Стамбульської конвенції дозволить комлексно підійти до вирішення цієї проблеми. На нашу думку, головною метою даної Конвенції повинна бути боротьба з насильством, а не впровадження гендерної ідеології. Якщо ж остання стоїть на заваді ратифікації Стамбульської конвенції у низці держав, то необхідно або ініціювати перегляд Конвенції з метою заміни "гендеру" та подібних концепцій поняттям "рівність між жінками та чоловіками"; або дозволити державам робити застереження щодо суперечливих та ідеологічних частин Конвенції, шляхом внесення змін до ст. 78 цієї Конвенції.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Владислав Савченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу

Стаття 3 Конституції України: зміст та проблема реалізації

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю реалізації закріплених положень ст. 3 Конституції України, що мають спрямовуюче і керівне значення для розвитку національної правової системи, реальною необхідністю утвердження прав людини і свобод як основних цінностей і орієнтирів для діяльності державної влади в Україні,

правильним розумінням і тлумаченням цих положень, що є основою для побудови і розвитку правової держави в Україні.

Аналізуючи зміст частини першої ст. 3 Конституції, перш за все звернімось до висновку Венеційської Комісії, яка в березні 1997 року оприлюднила висновок стосовно Конституції України [Opinion on the Constitution of Ukraine. URL: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(1997)002-e]. Так, Венеційська Комісія звертає увагу на те, що конструкція поняття «найвища соціальна цінність» є методологічною помилкою, оскільки людина є не тільки найвищою соціальною цінністю, а є найвищою цінністю взагалі. Такої ж позиції у своїй праці «Про людські права» дотримується С.П. Головатий [Головатий С. Про людські права. Лекції. К.: Дух і літера, 2016. С. 661].

На нашу думку, система цінностей має визначальний характер для розвитку національної правової системи. Не дарма в Загальній декларації прав людини 1948 року використовується філологічна конструкція «цінність людської особи», тим самим це поняття не обмежується будь-яким прикметником і має загальносвітовий характер. На перший погляд, це лише філологічний аспект, але він набуває правового характеру тоді, коли постає питання про конкуренцію цінностей. Таким чином, ст. 3 стає логічним продовженням визначених преамбулою Конституції цілей, тобто утверджує в суспільстві гуманістичні цінності. Було б цілком логічно і доцільно, якби ця стаття була першою в Розділі І «Загальні засади» Конституції України. Адже цінності, визначені Конституцією, символічно опинились би на першому місці і стали б більш вдалим продовженням Преамбули.

Частина перша ст. 3 Конституції дає перелік атрибутів, що супроводжують людину, тим самим встановлюють певну ієрархію цих феноменів, згруповуючи їх в три групи. Кожна цінність, що згадується в першій частині досліджуваної статті одночасно є і природними правами людини, що в наступних статтях Конституції отримує свою деталізацію. У деяких коментарях до Конституції зустрічається думка, що три групи цінностей, перелічених в ст. 3 Конституції, мають ієрархічний характер. Тобто, складається враження, що цінність, яка стоїть на початку речення має більш важливий характер, аніж та, що стоїть у цьому реченні далі [Науково-практичний коментар до Конституції України за ред. В.Я. Тація. – К.: Ін Юре, 2003. С. 21]. На нашу думку, кожна властива людині характеристика, що наведена в цій статті, має значення тільки в комплексі з іншими. Не можна однозначно сказати, що здоров'я людини є більш важливим, ніж її безпека, тому що ці поняття пов'язані між собою і відповідні цим цінностям права людини так само можуть бути реалізовані належним чином тільки в комплексі.

«Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Виходячи з цього принципу, держава існує для людини, а не навпаки. Саме права і свободи людини, її потреби повинні спрямовувати діяльність держави як на національному рівні так і в зовнішньополітичній діяльності. Перше речення частини другої ст. 3 Конституції фактично втілює давні ідеали буржуазних революцій і є тісно пов'язаним з поняттям верховенства права в його широкому розумінні [Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М. І. Козюбра // Наукові записки. Національний університет. «Києво-Могилянська академія». 2007. Том 64. Юридичні науки. С. 3-9]. Друге речення частини другої ст. 3 стає логічним продовженням попереднього речення, прямо передбачаючи відповідальність за невиконання або неналежне виконання державою свого обов'язку перед людиною. Цікавим також є те, що українська Конституція не містить саме в цій статті згадки про обов'язки людини (громадянина) стосовно держави. Тобто зміст цього речення максимально відходить від доктрини державного радянського права. Цей принцип

відповідальності держави за свою діяльність конкретизується в інших статтях Конституції (e.g. ст. 56 Конституції)

«Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». У цьому реченні одночасно вживається 2 слова – утвердження і забезпечення. Завдання перед державою утвердити права і свободи людини означає зміцнити їх, у той час як забезпечення – це створення умов для здійснення прав і свобод шляхом їх охорони або захисту. Реалізація цього конституційного обов'язку з боку держави, звичайно, залишає бажати кращого, про що доволі яскраво свідчить статистика програних в ЄСПЛ справ, у яких держава Україна є відповідачем. (e.g. *Karpyuk And Others v. Ukraine*).

Цілком погоджуючись з думкою Ю. М. Тодики [Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні / Ю.М. Тодика. О. Ю. Тодика. К.: Концерн «Видавничій дім «Ін Юре». 2004. С. 230], можемо зробити наступний загальний висновок. Реалізація конституційного положення про людину як найвищу цінність передбачає економічний розвиток країни, наявність чіткої політики та сильної політичної волі, наявність не формальної, а реальної відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, тому тільки так положення ст. 3 Конституції України набудуть реального практичного змісту.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Михайло Сус
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу ОР «Магістр»

Актуальні проблеми правового регулювання ведення передвиборної агітації в Інтернеті

З розвитком новітніх технологій виникають все нові та нові способи донесення інформації до населення, які поступово витісняють традиційні. Поширення агітаційних матеріалів не є виключенням. У країнах представницької демократії в останні роки суб'єкти виборчого процесу дедалі більше долучають можливості Інтернету до інструментарію своєї політичної боротьби [Зернецька О. Глобальна політична блогосфера – нова арена політичної комунікації / О. Зернецька // Політичний менеджмент. – 2009. – № 2. – С. 19.]. Одним із головних феноменів Інтернету є фактична передача здійснення контролю над створенням, поширенням та отриманням інформації від держави до людини. [Водолагин, А. А. Интернет – СМИ как арена политической борьбы / А.А. Водолагин // Общественные науки и современность. – 2002. – № 1. – С. 50]. З огляду на те, що якість та повноту вітчизняного регулювання передвиборної агітації в Інтернеті навряд чи можна назвати достатньою та належною, встановлення чітких вимог та обмежень до здійснення агітації у всесвітнім мережі є одним з пріорітетних напрямів вдосконалення виборчого законодавства, що і породжує актуальність дослідження даної проблематики.

За словами Р. Коваленка, звернення до Інтернету з метою ведення передвиборної агітації ставить багато викликів перед виборчим правом: суперечності між конституційним правом на реалізацію свободи слова, з однієї сторони, та правом вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір, з іншої; здійснення передвиборної агітації робить особливо вразливим принцип рівності кандидатів на певні виборні посади [Коваленко Р.О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-

порівняльне дослідження: канд. юрид. наук : 12.00.02 / Р.О. Коваленко; Нац. ун-т «Од. юр. акад.» – Одеса, 2017.– С. 135].

Проведення передвиборної агітації з використанням мережі Інтернет чинним виборчим українським законодавством не забороняється з огляду на невиключний перелік допустимих форм передвиборної агітації, встановлених виборчими законами. Чинне українське законодавство містить доволі жорстку регламентацію діяльності традиційних ЗМІ, проте питання врегулювання передвиборної агітації в Інтернеті на законодавчому рівні належним чином не врегульовано. Такий стан речей, робить Інтернет найпривабливішим способом донесення інформації до потенційного електорату для відповідних суб'єктів виборчого процесу. Оборотною стороною використання Інтернету для цілей передвиборної агітації є часті випадки звернень кандидатів на певні виборні до можливостей Інтернету саме задля обходу заборон фінансового та організаційного характеру, встановлених виборчим законодавством для традиційних каналів поширення інформації [Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: канд. юрид. наук: 12.00.02 / Р.О. Коваленко; Нац. ун-т «Од. юр. акад.» – Одеса, 2017. – С. 149.].

Серед можливих ризиків, які породжує використання Інтернету для цілей передвиборної агітації можна виділити наступні:

– можливість обходу існуючої для ЗМІ заборони щодо недопущення проведення передвиборної агітації з використанням зарубіжних ЗМІ;

– ускладнена можливість захисту честі гідності, ділової репутації певного кандидата на виборну посаду чи політичної партії – при поширенні висловлювань в Інтернеті, особливо в блогах, соціальних мережах, інколи важко ідентифікувати автора такого певного образливого висловлювання, чи довести, що саме конкретна особа, авторство якої зазначено в висловлюванні, насправді поширила це висловлювання;

– неможливість запобігти передчасній агітації та агітації після закінчення допустимого строку на її здійснення.

Іншою проблемою є питання фінансування розміщення агітаційних матеріалів в Інтернеті. Якщо при використанні друкованих та аудіовізуальних ЗМІ на суб'єктів виборчого процесу поширюється вимога щодо конкретних джерел фінансування, то на використання мережі Інтернет дані вимоги не поширюються. Наступним питанням є встановлення цін за надання інформаційного простору для розміщення агітаційних матеріалів: якщо для друкованих та аудіовізуальних ЗМІ вимоги до ціноутворення чітко прописані на рівні виборчих законів, то у випадку з використанням Інтернет-ресурсів питання забезпечення рівних умов залишається неврегульованим. При такій ситуації знижується прозорість фінансування здійснення передвиборної агітації суб'єктів виборчого процесу.

З огляду на все вищевказане, і суб'єкти виборчого процесу, і інформаційні Інтернет-ресурси, внаслідок відсутності регулювання здійснення передвиборної агітації в Інтернеті, отримали широке поле для потенційних зловживань та отримання конкурентних переваг порівняно з суб'єктами, які використовують виключно традиційні шляхи поширення політичної інформації. Цілком очевидно, що з метою попередження таких зловживань, законодавець має встановити певні нормативні вимоги та обмеження до здійснення перевиборної агітації в Інтернеті.

Як зазначає І. М. Поспєлова, до правової кваліфікації проведення передвиборної агітації в мережі Інтернет можливе застосування двох підходів як: 1) проведення агітації іншими не забороненими законом методами або 2) способу випуску та розповсюдження аудіовізуальних та інших агітаційних матеріалів. Другий підхід, на думку дослідниці, з яким погоджується і автор, має поширюватися на організації, які поширюють агітаційні матеріали в мережі Інтернет, але не є зареєстрованими ЗМІ [Поспєлова І.М. Конституційно-правове регулювання передвиборної агітації: дис.... канд. юрид. наук:

12.00.02 / І.М. Поспєлова; Ін-т з- ства ВРУ – К., 2016. – С.149-150]. Окрім того, на думку автора, з метою забезпечення рівності суб'єктів виборчого процесу на передвиборну агітацію в Інтернеті необхідно поширити законодавчі вимоги та обмеження щодо строків, суб'єктного складу та фінансування передвиборної агітації, які наразі закріплені в чинному виборчому законодавстві.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Совгиря О.В.

Андрій Цибка
Інститут законодавства
Верховної Ради України,
аспірант 2 року навчання

Проблема визначення енергетичних інтересів у конституційному праві України

Розуміння енергетичних інтересів є вкрай важливим для діяльності державних органів у сфері енергетичної безпеки України. Загрози та виклики, які постали перед Україною за останні роки у цій галузі актуалізують конституційно-правове дослідження цього питання та вимагають формування належного правового підґрунтя для правильного визначення таких інтересів.

У конституційному праві значна увага приділяється інтересам саме в галузі національної безпеки, різновидом якої є енергетична безпека. Закон України «Про основи національної безпеки України» навіть містить визначення національних інтересів, якими є життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Очевидно, що питання енергетичної безпеки України тісно пов'язане із захистом енергетичних інтересів, але проблеми виникають щодо можливої термінологічної плутанини відносно останнього поняття, а тому необхідно детально розглянути та розмежувати такі поняття як інтерес, національний інтерес, енергетичний інтерес та національний інтерес в енергетичній сфері.

Інтерес у конституційному праві визначається як прагнення різних суб'єктів, обумовлене власними потребами і вигодами, задоволення яких безпосередньо передбачено або випливає з положень Конституції і законів України, та характеризуються значущістю й пріоритетністю, основоположним джерелом для реалізації, універсальним правовим характером, особливим колом суб'єктів і об'єктів, на які вони направлені, та підвищеною юридичною гарантованістю [Андрушко І.П. Особливості застосування категорії «інтерес» у конституційному праві: Дис. … на здобуття наук. ступ. канд. юрид наук : 12.00.02 «Конституційне право» // К., 2012. – С. 27-28].

Особливо важливим є розподіл інтересів на приватні (конкретних осіб і соціальних груп) та публічні (великих соціальних груп), при чому останні часто визначаються як результат компромісу групових інтересів, а також підкреслюється розмежування публічного і державного інтересу.

Щодо розмежування публічного і державного інтересу цілком зрозуміло, що такі інтереси мають багато спільного, оскільки держава являє єдність людей. Проте відзначимо, що державні інтереси – це спроба держави (з боку офіційних державних органів або посадових осіб) сформулювати публічні інтереси та нормативно їх закріпити. Очевидно, що офіційна влада може неправильно визначити поточні публічні інтереси суспільства або навіть підмінити їх власними інтересами (окремих осіб чи невеликих

соціальних груп), що звісно є негативним явищем та має обмежуватись шляхом запобіжників на законодавчому рівні.

Відносно розмежування та можливого конфлікту публічних і приватних інтересів слушною є позиція, що такі інтереси доцільно розглядати як інтереси різних порядків. Так, В. Селіванов зазначає, що загальне благо, якщо його розуміти як юридично кваліфіковані публічні інтереси суспільства, необхідно розглядати насамперед як загальноправову умову реалізації приватних інтересів, мети прагнень окремих індивідів, а не заперечувати їх на догоду інтересам публічним і тим більше державним, підмінюючи до того ж ними публічні інтереси суспільства [Селіванов В. Приватно-правові засади розвитку вітчизняної юридичної науки // Право України. – 2001. – № 3. – С. 21-32].

Це веде нас до розуміння, що публічні і приватні інтереси не мають конкурувати між собою або протиставлятися. Навпаки, реалізації та захист публічних інтересів є гарантією можливості реалізації інтересів приватних. Конкуренція ж можлива лише між інтересами індивідів та соціальних груп, оскільки такі інтереси можуть сильно різнитись між собою або мати досить специфічний характер в залежності від кожного окремо взятого суб'єкта такого інтересу. Хоча це і не виключає того, що певні індивіди можуть виступати взагалі проти можливості користуватись певним благом і заперечувати наявність відповідного інтересу, що повертає нас до розуміння публічного інтересу, як інтересу найбільших соціальних груп, який може протиставлятись приватному.

Якщо звернутись до вже наведеного визначення національних інтересів, то стає очевидним висновок, що національні інтереси слід визначити як публічні інтереси, охорона яких є ключовою для впровадження належного рівня національної безпеки.

З.Д. Чуйко відмічає, що національні інтереси мають виражене державно-правове значення, і, як правило, завжди втілюються у правових нормах та піддаються охороні шляхом застосування державного примусу [Чуйко З.Д. Конституційні основи національної безпеки України: Дис. … на здобуття наук. ступ. канд. юрид наук : 12.00.02 «Конституційне право» // Х., 2007. – С. 54-55]. Це і є визначальними суттєвими ознаками цього явища.

Енергетичні ж інтереси, як їх визначає О.М. Кушнірчук-Ставнича – це інтереси будь-яких суб'єктів стосовно задоволення потреб у паливно-енергетичній сировині [Кушнірчук-Ставнича О.М. Концептуальні засади зміцнення еколого-енергетичної безпеки України у контексті парадигми сталого розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С. 85]. Можемо замінити в кінці визначення наявну конструкцію на «потреби у паливно-енергетичних ресурсах», щоб надати найбільш широке тлумачення. Та загалом, стає зрозумілим, що енергетичні інтереси являють як приватні, так і публічні інтереси в сфері енергетики.

Залишається констатувати, що національні інтереси в сфері енергетики ми можемо інакше сформулювати як публічні енергетичні інтереси, але уточнимо, що зазвичай такі інтереси будуть закріплені у формі державних інтересів (тобто, сформульовані офіційною владою держави).

Таким чином, енергетичні інтереси у конституційно правовому розумінні – це приватні та публічні інтереси будь-яких суб'єктів щодо задоволення потреб у паливно-енергетичних ресурсах. До різновиду таких інтересів належать національні інтереси в сфері енергетики, які є публічними енергетичними інтересами та зазвичай знаходять своє закріплення у формі відповідних державних інтересів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук Оржаховська А.А.

Олександр Чернявський
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
студент 2 курсу

Проблема фінансування політичних партій в Україні

Революція Гідності стала для України значним поштовхом реформування різноманітних сфер державного устрою. Однією з пріоритетних цілей сьогодні є подолання олігархії, розвиток демократичних традицій.

Не стало винятком і реформування фінансування політичних партій. Однією з найболючіших проблем України є те, що політичні організації (які фінансуються певними фінансово-промисловими групами) є учасниками на виборах як «партії», «об'єднання» чи «блоки». Прийшовши до влади, основна частина депутатів різних рівнів просуває інтереси тих олігархічних груп, які їх фінансували, що також впливає і на законодавчий процес. Це породжує тісні зв'язки між представниками окремних владних груп та великим бізнесом [Д. Сімченко Державне фінансування партій: як звільнити політиків від олігархічної залежності? // Юридичний вісник України. – 2017. – N 41(13-19 жовтня). – С. 4].

В 2015 році було проведено всеукраїнське опитування, респондентам було задано питання про те, хто все ж таки має фінансувати політичні партії. 13% опитуваних підтримало державне фінансування політичних партій, 39,9% висловилися за фінансування політичних партій їхніми керівниками, 39,5% членами партій і 31,1% «прибічниками». 14,1% опитуваних вважають що політичні партії повинні фінансуватися «бізнесменами». Щодо державного фінансування партій 76,2% виступили проти впровадження цієї ідеї. Тому однією з проблем є нерозуміння суспільства причин фінансування політичних партій державою і потреби формування фінансової незалежності партій від олігархічних груп.

Розвиток фінансування політичних партій з боку держави є однією з головних тенденцій європейського парламентаризму, яка активно розвивається з 50-их років минулого століття і особливого поширення набуває з кінця 1990-их – початку 2000-их років. Перш за все застосування державного фінансування було обумовлене обмеженням впливу приватних осіб та іноземних організацій на діяльність партій.

Для введення фінансування політичних партій потрібна політична воля та фінансове підґрунтя. Значною проблемою є саме нестача коштів в нашій державі (неоголошена війна, реформування інших сфер суспільства) [С. М. Кустова Фінансування політичних партій як структурна складова інтеграційного процесу України до ЄС // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – N 3. – С. 109].

У 2015 році було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції». Цим законом в Україні було запровадження державне фінансування політичних партій. Право на отримання коштів із Державного бюджету отримали партії, що набрали більше 2% голосів на виборах до Верховної Ради. Виняток було зроблено лише для виборів 2014 року, адже право на державне фінансування отримали лише ті партії, що взяли участь у розподілі мандатів, тобто, набрали більше 5% голосів. Основними новаціями стали: підвищені вимоги щодо фінансової звітності; створення органу для перевірки звітів партій та інше.

Відповідно до законодавства за порушення встановленого порядку або строків подання звітів політичних партій, подання завідомо недостовірних відомостей у звітах політичних партій, порушення порядку надання або отримання внесків, порушення порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності політичних партій передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність.

Зокрема, Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 212-21) передбачено відповідальність у вигляді накладення штрафу від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за порушення встановленого порядку або строків подання звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або подання фінансового звіту, оформленого з порушенням встановлених вимог

Водночас Кримінальний кодекс України (ч.1, ст. 159-1) встановлює відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у вигляді штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Доцільно звернутися до досвіду інших країн щодо реформування фінансування політичних партій. Так, наприклад, Грузія у 2012 році прийняла подібний закон, який вже працює ефективно, для чого знадобилося 4 роки. За грузинським законом 50% фінансування партії має йти «на розвиток партії», 50% – на інше [І. П. Прокопенко, В.Є. Доронін Фінансування політичних партій в Україні і зарубіжних країнах // Київський університет права НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Часопис Київського університету права. – 2016. – N 2. – С. 77].

Отже на сьогодні ми вже можемо простежити процеси подолання проблем, які пов'язані з прозорістю діяльності політичних партій, спостерігати дії, які спрямовані на запобігання фінансування впливовими інвесторами і створення платформи для розвитку незалежних політичних партій. Наразі проблемами є те, що політичні партії подають фінансові звіти до НАЗК в письмовій формі, а також залишається неврегульованим питання щодо подання самих звітів. Саме тому в майбутньому планується запровадження електронної форми звітності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Мохончук Б.С.

Ірина Шаповалова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 4 курсу

Забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осібв Україні: законодавча база та міжнародні стандарти

Актуальність дослідження зумовлена тим, що досі не створений механізм практичної реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, що унеможливлює їх повноцінну інтеграцію у територіальні громади та не відповідає міжнародним стандартам захисту політичних і громадянських прав людини. У 2019 році в Україні відбудуться чергові вибори, і для того, щоб забезпечити належну реалізацію виборчих прав ВПО, є необхідність удосконалити нормативну і практичну складову цього процесу.

Згідно із статтею 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Вищим проявом прямої форми демократії є референдум та вибори. Вибори сприяють становленню громадянського суспільства, забезпеченню легітимності державної влади. Дослідники наголошують, що вибори відіграють визначну роль в оновленні політичної еліти відповідно до волі українського народу [Марцеляк О.В. Виборче право: сучасне розуміння і сутність // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 12].

У статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) зазначено, що «кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації… і без необґрунтованих обмежень право і можливість: (а) брати участь у веденні державних справ, як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників…». Зазначено не тільки право, а і можливість, що підкреслює обов'язок держави забезпечити практичну реалізацію цього права. Будь-яке обмеження виборчих прав громадян повинно бути пропорційним і мати під собою правове підґрунтя, та можливо лише за умови, коли викликано об'єктивними причинами. У Загальних зауваженнях до статті 25 МПГПП передбачено, що обмеження реалізації політичних прав можливе, якщо це є обґрунтованим (Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар 25, параграф 4).

Визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» (далі – ВПО) дано у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. На позачергових парламентських виборах в Україні, що відбулися у жовтні 2014 року усі ВПО (близько 500 000 осіб станом на жовтень 2014 року), не мали права обирати депутата Верховної Ради України у мажоритарному окрузі за новим місцем проживання [Права внутрішньо переміщених осіб [УГСПЛ. URL: https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/].

У жовні 2015 р. ВПО також не брали участі у місцевих виборах. Пункт 2 статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» визначає, що виборча адреса виборця – це адреса, за якою зареєстровано місце його проживання. Саме це стало перешкодою для практичної реалізації активного виборчого права ВПО. У своєму відкритому Зверненні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини до народних депутатів України від 12 вересня 2015 р. зазначила: «Така ситуація порушує принцип недискримінації як в частині забезпечення рівності прав і свобод, так і рівності можливостей (стаття 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»), становить непряму дискримінацію за ознаками місця проживання та належності до ВПО і суперечить стандартам міжнародного права, Конституції, законам України, а також зобов'язанням України щодо забезпечення сталої інтеграції ВПО за місцем переміщення» [Відкрите звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до народних депутатів України. URL: http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/12915-nm-vidkrite-zvernennya-upovnovazhenogo-verxovnoii-radi-ukraiini-z-prav-ly/].

У 2015 році ПАРЄ розробила окрему для України Резолюцію 2028 щодо врегулювання проблем, які виникли із початком проведення антитерористичної операції на Сході України. У Резолюції є заклик до повного виконання Україною Керівних Принципів ООН щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (пункт 14.1), сприяння їх локальній інтеграції (14.3). У Принципі 22 наголошується, що «внутрішньо переміщені особи, незалежно від того, проживають вони в таборах чи ні, не підлягають дискримінації внаслідок їх переміщення при реалізації таких прав: … права голосувати та брати участь у веденні державних і громадських справ, включно з правом доступу до засобів, необхідних для здійснення цього права» [Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1293/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf].

Отже, за період конфлікту на непідконтрольних Україні територіях питання реалізації ВПО свого права голосу на виборах повною мірою не було вирішено. Попередня практика проведення президентських, парламентських та місцевих виборів в Україні свідчить про певну обмеженість реалізації виборчого права ВПО в Україні. Виходячи з зазначеного, доцільно розробити низку рекомендацій щодо удосконалення механізмів забезпечення виборчих прав ВПО, які дозволяли би практично реалізувати виборчі права, які закріплені Основним Законом України та у міжнародних правових актах: внести зміни до існуючого законодавства, які б дозволяли ВПО змінювати виборчу адресу без зміни фактичної реєстрації, що дозволило б їм брати участь у місцевих виборах; сприяти практичній

реалізації активного та пасивного виборчого права ВПО шляхом гармонізації законодавства із міжнародними стандартами захисту прав людини.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Стрєльцова О.В.

Марина Штаченко
Національна Академія Служби безпеки України,
навчально-науковий інститут інформаційної безпеки,
студентка 1 курсу

Політична опозиція, як інститут громадянського суспільства: теоретико-історичний аспект

Політичні події останніх років свідчать про актуальність проблеми політичної опозиції, як інституту громадянського суспільства. Зазначимо, що відносини між політичними опонентами будуються на державно-опозиційних умовах у кожній демократично-правовій країні. Опозиція є невід'ємним елементом громадянського суспільства, оскільки є об'єктивним явищем соціального життя. Політичні опозиціонери є основними суб'єктами системи розвитку громадянського суспільства у всі історичні періоди.

Громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів та відносин, які призначені для забезпечення самореалізації колективів та окремих індивідів.

На даний момент роль громадянського суспільства набуває особливого значення. Адже, воно є невід'ємною частиною демократичної держави. Громадянське суспільство грає головну роль у формуванні політичної культури громадян. Головною функцією громадянського суспільства є реалізація суспільних прав, запобігання можливій узурпації влади.

У контексті сучасності громадянське суспільство існує і функціонує паралельно з державою. Культурна, спортивна, політична, професійна, конфесійна – це частина складових громадянського суспільства, але навіть їх взаємодія між собою призводить до виникнення незліченної кількості інтересів кожного громадянина окремо і суспільства в цілому. Тому в майбутньому виникає проблема реалізації цих інтересів. І саме політична опозиція особливим чином впливає на цей процес.

Наприклад, політична опозиція Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Однією з особливостей політичної системи Великої Британії є однопартійний уряд та наявність інституту «Офіційної опозиції». Це пояснюється просто. Партія,що за результатами виборів отримала більшість у Парламенті формує уряд. Інша, що отримала друге місце, отримує статує політичної опозиції.

«Лояльна опозиція її Величності» - повна та офіційна назва британської опозиції. Вона залишається лояльною до її Величності і працює для розвитку держави, незважаючи на опозиційність до уряду. Опозиція покращує роботу уряду,робить його діяльність більш відкритою і доступною для громадськості. Успішна робота будь-якого парламенту залежить від вільного висловлювання думок та своєчасного їх втілення, за рахунок домовленостей між урядом та опозицією. Законно сформований уряд має право просувати свої ідеї, а опозиція відповідає за їх добросовісне обговорення та прийняття справедливого рішення пов'язаного з цим питанням. У британському законодавстві чітко не розмежовуються повноваження Парламенту, оскільки не має наявної писаної конституції. По тій же причині не розподіляються виконавча та законодавча влади, а Парламент та уряд функціонують на конституційних домовленостях.

Основні функції опозиції:

1.Контроль уряду.

2.Ініціювання обговорення державної політики.

Потрібно зазначити ,що опозиція не являється альтернативою уряду,але має свій власний уряд – так званий «Тіньовий кабінет». Створення цих кабінетів в Англії почалось у другій половині XIX століття. Юридичний статус «Тіньового кабінету» не регулюється законодавством країни. Діяльність його членів асоціюється з спостереженням за членами уряду держави, тобто їх тінню. Звідси походить його назва. Основною метою діяльності «тіньового кабінету» є перемога опозиції на наступних виборах.

Така система політичної опозиції має багато переваг. Тому не дивно, що багато країн прийняли таку організацію системи політичної опозиції. Наприклад, Канада та Австрія.

Стосунки між лідером опозиції та Прем'єр-міністром регулюють нормативно-правові акти прийняті в 90-х роках XX століття. Зокрема, «Акт розвідувальних служб» від 1994 року.

Чи варто перейняти Україні таку модель організації опозиційної системи? Політична система нашої країни кардинально відрізняється вестмінстерської, є чіткий поділ на виконавчу та законодавчу влади. Тому чітко зрозуміло, що повністю перейняти британський досвід у організації парламентської опозиції Україні не вдасться, бо це потребує докорінної зміни організації політичної влади в державі.

Діяльність так званого «опозиційного уряду» в Україні регулюється ЗУ «Про Регламент Верховної Ради».

Ідея створення тіньового уряду в Україні виникла ще в другій половині 90-х років минулого століття. Перша варіація тіньового уряду в нашій країні була в 1995 році, але через політичний тиск він припинив свою діяльність. Подальші спроби створення тіньового кабінету в Україні не були успішними. Головна причина цього – це невпевненість ряду політичних лідерів у необхідності створення такої системи політичної опозиції. Формувати склад уряду, ще не прийшовши до влади вважається некоректним. До того ж потрібно зазначити, що вказувати майбутніх міністрів є недопустимим, бо в нашій країні вони мають ризик стати жертвами політичних провокацій.

Отже, можна зробити висновок, що британський досвід діяльності «Тіньового кабінету» може допомогти Україні у вирішенні деяких нагальних питань. Тому практику діяльності таких кабінетів доцільно унормувати у національному законодавстві. Співпраця між урядом і політичною опозицією являє собою основний критерій ефективної діяльності Парламенту. Запорука успіху держави – це повне взаєморозуміння між опозицією та урядом. Тому практика «Тіньового кабінету» є корисною для України. Зазначимо, що запозичення цієї практики не буде означати тотальний контроль уряду. І на нашу думку, українському законодавцю слід серйозно поставитися до цього питання, адже політичні опозиціонери є головною рушійною силою розвитку громадянського суспільства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Окіпюк В.Т.

Олександр Явтушенко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу

Моделі конституційно-правового статусу людини і громадянина: співвідношення ліберальної та мусульманської концепцій

Модель (концепція) правового статусу особи є вихідною ідеєю, на основі якої формується увесь інститут конституціоналізму в тій чи іншій державі, визначається баланс взаємних прав та обов'язків людини, громадянина і держави. Вибір підходу до регулювання конституційно-правового статусу особи відіграє ключове значення як у зовнішньому (міжнародному) політико-правовому статусі держави, так і у внутрішньому врегулюванні місця, ролі та впливовості громадянського суспільства на державотворчі процеси. Актуальність обраної проблематики характеризується євроінтеграційними процесами та новим витком стрімкого економічного співробітництва України з державами, яким притаманна відмінна від нашої країни модель правового статусу особи.

Представлена тема стосується сфери наукових досліджень таких вчених як Абу Юсуф аль-Ансарі, Б. Кістяківський, Г. Гроцій, Д. Дідро, Дж. Локк, К. Маркс, П. Ліницький, О.П. Васильченко тощо. Метою публікації є дослідження підходів до визначення правової природи конституційно правового статусу людини і громадянина, аналіз наявних у юридичній науці класифікацій таких підходів у межах основних моделей (концепцій) даного статусу.

Можна виділити декілька усталених підходів до визначення природи правового статусу людини і громадянина. Ліберальна концепція виходить з того, що кожна людина з моменту народження наділена природою невід'ємними правами. Колективістський підхід до вирішення проблеми прав людини, надає пріоритет не особистості, а колективу (суспільству, класам, об'єднанням). Третій підхід до правового статусу особи пов'язаний з класичним мусульманським правом. Тут статус особи визначений за шаріатом [Малишко В.М. Конституційно-правовий статус людини та гарантії його забезпечення / В.М. Малишко. // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – №3. – С. 208]. У цьому контексті надзвичайно важливо коротко охарактеризувати двій найбільш поширені моделі, виділити їх основні ознаки та визначити країни застосування.

Домінуючою світовою моделлю сьогодні є ліберальна (західна) концепція правового статусу особи. Тут основний акцент ставиться на природних (невідчужуваних) правах людини, різниця між правами людини та громадянина обумовлюються тим що права людини наявні у неї від народження, а права громадянина існують у зв'язку із наявністю правового зв'язку особи та держави. При цьому статус громадянина лише розширює можливості реалізації прав людини, а також дають змогу повноцінно реалізовувати громадянські та політичні права. При цьому важливо зазначити, що за ліберальної моделі права людини є невичерпними, у той час як обов'язки мають обмежений перелік та можуть визначитися лише законом.

Важливою умовою для повноцінного функціонування такої моделі є активна позиція громадянина, реалізація особою самостійно максимально можливого обсягу наявних у неї прав. Так, аналізуючи у своєму дисертаційному дослідженні науковий доробок Дж. Локка, М.М. Гуренко зазначає: «Його ідеї договірного походження держави, суверенних повноважень народу, природних прав людини можуть бути визнані підґрунтям теоретичних концептів про невідчужуваність і нескасованість основних природних прав і свобод людини в громадянському стані. Визнаючи останні основним законом суспільного устрою, філософ характеризує природний стан людини як інтегровану сукупність свободи, рівності, взаємної незалежності («право на життя») та власності («висхідний, початковий вимір людської свободи»). Мислитель акцентує увагу,

зокрема, на особисту активність людини як необхідну умову та певну вольову здатність самостійно реалізувати та захищати природні права» [Гуренко М.М. Розвиток філософсько-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук : спец. 12.00.12 "філософія права" / Гуренко Марина Миколаївна – Київ, 2004. – С. 14].

Мусульманська модель правового статусу особи переважає у країнах Північної Африки (Магрибу), Близького (у т.ч. Аравійського півострову) та Середнього Сходу. На сьогоднішній день у своєму чистому вигляді мусульманська модель, як правило, майже не застосовується. У переважній більшості країн з переважаючим мусульманським населенням існує дуалістична ліберальна ісламська модель визначення природи правового статусу особи, яка намагається знайти баланс між підходами ліберальної та мусульманської концепцій. Найбільш явно мусульманську модель можна дослідити сьогодні на прикладі монархій Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ) та Ісламській Республіці Іран. Хоча, необхідно зауважити, що із стрімким розвитком зовнішньоекономічних відносин та розвитком внутрішнього підприємництва ці країни також вимушені переходити на вищезгадану дуалістичну модель.

У будь-якому випадку, незважаючи на те, що більшість науковців виділяють лише одну мусульманську модель правового статусу особи, ключові елементи та особливості реалізації прав людини та громадянина залежать від домінуючого у тій чи іншій країні мазхабу (ісламської правової школи) [Явтушенко О. В. Теоретико-правовий аналіз похідних джерел мусульманського (ісламського) права / Олександр Володимирович Явтушенко. // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – №5. – С. 22]. Усупереч розповсюдженому у вітчизняній науці уявленню, мусульманська доктрина визнає природні права людини, але має диференційований від західного уявлення підхід до гарантій та можливостей реалізації таких прав, накладає на них ряд релігійних та звичаєвих обмежень, пов’язаних із виконанням функції держави по забезпеченню правопорядку та забезпечення абсолютного права на ісламську справедливість і мораль [Явтушенко О. Право приватної власності у конституціях країн з ісламською моделлю економіки / Олександр Явтушенко. // Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм. X Тодиківські читання. – 2017. – С. 157].

Висновки. Таким чином, домінуюча у світі ліберальна модель правового статусу особи поступово інтегрується у мусульманську, утворюючи нову дуалістичну ліберальну ісламську модель особливості функціонування та запровадження якої потребують додаткового наукового дослідження.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Кравцова З.С.

Тамара Яковлева
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 2 курсу

Деякі процесуальні проблеми розгляду конституційної скарги

Конституція держави регулює різні аспекти суспільного і державного життя. Проте таке регулювання носить, як правило, загальний характер, що не виключає неодноманітного застосування її положень, а також виникнення з цього приводу спірних ситуацій. Тому виникає потреба у конкретизації конституційних норм.

Одним з головних ціннісних орієнтирів у досягненні формування соціальної та правової держави є конституційні права та свободи людини і громадянина. Відповідно до Основного Закону України конституційні права та свободи людини і громадянина

визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є головним обов'язком останньої.

Важливе місце серед низки таких інструментів посідає конституційна скарга, яка, будучи формою прямого звернення до органу конституційної юрисдикції, забезпечує можливість зворотного впливу індивідів та їх об'єднань на публічну владу у випадку свавілля з боку її носіїв, сприяє зміцненню демократії та утвердженню верховенства права [Айріян К.Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Крістіна Борисівна Айріян . – Київ, 2015 . – 20 с.].

З прийняттям змін до Конституції України в частині правосуддя та Закону України «Про Конституційний Суд України» громадяни отримали новий засіб юридичного захисту – конституційна скарга [Конституційна скарга УГСПЛ: «Кожен затриманий має право на звільнення під час провадження» IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://helsinki.org.ua/articles/konstytutsijna-skarha-uhspl-kozhen-zatrymanyj-maje-pravo-na-zvilnennya-pid-chas-provadzhennya/(дата звернення – 05.04.2018р.)].

Подавати конституційну скаргу мають право фізичні та юридичні особи приватного права. Подається така скарга до Конституційного Суду України. Предметом скарги є неконституційність положень Закону, застосованого в остаточному рішенні щодо особи, яка подає скаргу. Остаточним рішенням є судове рішення апеляційної інстанції, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного провадження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду.

Така скарга має і подаватись із дотриманням необхідних строків, а саме – після винесення остаточного рішення пройшло не більше 3 місяців.

Конституційна скарга повинна й відповідати ряду вимог: конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність конкретним положенням Конституції України; обґрунтування твердження щодо неконституційності закону України (його окремих положень); опис перебігу розгляду відповідної справи в судах; короткий виклад остаточного судового рішення (ст.ст.55, 56, 74 Закону України «Про Конституційний Суду України» містять також інші вимоги, дотримання яких є обов'язковим) [Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б.Бондаренко – К.: ФОП Москаленко О.М., 2018. – С.14].

Наслідки розгляду (задоволення) конституційної скарги зводяться до втрати чинності неконституційними положеннями закону. З'являється можливість перегляду судового рішення за виключними обставинами (рішення Конституційного Суду України).

Однак, важливо відмітити, що на сьогодні, у Конституційному суді створено певні сенати та колегії. Сенати очолюють за посадами голова КС та його заступник, їх персональний склад формується шляхом жеребкуванням. Тобто по формально-процедурним критеріям також розблоковано процес розгляду конституційних скарг.

Згідно із процедурою, якщо розгляд справи свідчить про необхідність зміни юриспруденції Суду, то сенат передає справу на розгляд Великої палати. Сенати володіють компетенцією по розгляду конституційних скарг.

При розгляді конституційної скарги Велика палата може видати забезпечувальний наказ для забезпечення конституційної скарги. Забезпечувальний наказ є виконавчим документом, який встановлює тимчасову заборону вчиняти певну дію. Забезпечувальний наказ видається у виняткових випадках за необхідності запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Оскільки ця категорія є достатньо широкою, характер «винятковості» цих випадків встановлюватиметься практикою Конституційного Суду.

Цікавим питанням є те, яким чином Велика палата має видавати забезпечувальний наказ. Адже згідно Закону лише вона наділена цим повноваження та здійснює його за власної ініціативи. Оскільки, як правило, конституційні скарги мають розглядатися

сенатами, а рішення щодо відкриття провадження приймається колегіями, незрозумілим є яким чином Велика палата має ініціювати видання забезпечувального наказу за умови, що вона не розглядає справу. У зв'язку із особливостями природи забезпечувального наказу, а саме метою його видання – оперативне запобігання негативним наслідкам, він має бути виданий в короткі строки. При цьому ініціатива має виходити від Великої палати, яка не ознайомлена ні з характером ні з матеріалами справи. Яким чином та в межах якої процедури мають бути передані матеріали справи до Великої палати? Після видання забезпечувального наказу, хто має розглядати справу – Сенат чи Велика палата? Чи можливе видання забезпечувального наказу до відкриття провадження у справі? Ці питання мали б бути вирішені в межах Регламенту [Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б.Бондаренко – К.: ФОП Москаленко О.М., 2018. – С.23–24].

В рамках викладеного, можливо прийти до висновку в тому, що конституційна скарга є важливим інструментом в забезпеченні гарантій дотримання прав та основоположних свобод в Україні. Проте наявність ряду технічних процесуальних прогалин, ускладнює процедуру її реалізації чим може негативним чином позначитись на довірі до судової влади.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Мельник Я.Я.

ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Валентин Бердичевський
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студент 1 курсу

Критерії виділення галузей права: проблеми та перспективи

Українська держава у своєму розвитку прямує до Європи. Наближення України до права європейських країн дає можливість по-новому оцінити національну правову систему, її будову та критерії, які покладені в основу відмежування одного правового утворення від іншого. В цьому випадку, мова йде, про критерії виділення галузі права, підгалузі права, правових інститутів як складових системи права.

Якщо зануритися у історію пошуку критеріїв поділу права то, певною «точкою відліку» є ідея поділу права на публічне та приватне, яка була запропонована давньоримським юристом Доміцієм Ульпініаном. Він говорив про те, що усе римське право має бути поділене на дві частини: публічне та приватне[Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана (Серия «Памятники римского права») / пер. Ф. Дыдынский. – М. : Зерцало, 1997. – С.40–65.]. Фактично ця ідея залишається актуальною і сьогодні, адже майже всі країни світу поділяють за цим критерієм власне право. Очевидно те, що це стосується й України, яка поділяє національну систему права на дві підсистеми: підсистему публічного права та підсистему приватного права.

Цей поділ має важливе практичне значення, оскільки:

по-перше, за цим критерієм ми поділяємо галузі національної системи права на галузі публічного та галузі приватного права. Так, до галузей публічного права ми віднесемо: конституційне права України, кримінальне право України, адміністративне право України, міжнародне публічне право та інші галузі публічного права. До приватного права ми віднесемо: цивільне право України, сімейне право України, міжнародне приватне право та інші галузі приватного права;

по-друге, поділ права на публічне і приватне дозволяє розмежувати різні за своєю природою типи правового регулювання, а зокрема: імперативний, який властивий для публічного права і заснований на правовій нерівності суб’єктів права та диспозитивний, який властивий для приватного права і заснований на юридичній рівності суб’єктів права. Безперечно, ці два типи правового регулювання є принципово різними, реалізуються за допомогою різних методів правового регулювання та породжують різні за своєю природою правовідносини. Отже, норми права, які регулюють такі правовідносини також будуть різними за своїм змістовим наповненням. Таким чином, об’єднувати норми публічного та приватного права в межах одного правового утворення немає підстав.

Вітчизняна юридична наука після входження України до складу СРСР, фактично, відмовилася послідовно реалізовувати теорію поділу права на публічне та приватне. Замість цього у 1939 р. М. О. Аржановим була запропонована теорія предмета правового регулювання, яка була покладена в основу розмежування галузей радянського права[Аржанов М. А. О принципах построения системы советского социалистического права / М. Аржанов // Советское государство. – 1939. – № 3. – С. 26–35.]. Пізніше ця теорія була вдосконалена шляхом включення до неї категорії «метод правового регулювання», який пропонувалося визнати додатковим критерієм диференціації радянського права[Алексеев С. С. Общие теоретические проблемы системы советского права / С. С. Алексеев. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – С. 33]. Саме ці чинники і сьогодні, фактично, використовуються для виокремлення галузей права. Для підтвердження справедливості цієї тези можна взяти для прикладу будь-який підручник із будь-якої галузевої юридичної дисципліни. Наприклад, візьмемо підручник з екологічного

права України [Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 848 с.]. Так, в підручнику з екологічного права України за ред. Ю.С. Шемшученко говориться: «Для того щоб будь-яка сукупність правових норм була визнана галуззю права, вона має відповідати виробленим юридичною наукою критеріям. Головними з них є предмет, об'єкт і метод правового регулювання, а також наявність достатнім чином розвинутої нормативно-правової (законодавчої) бази. Взяті в сукупності ці критерії є визначальними для виділення як самостійної відповідної галузі права»[Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – С.12–13].

Наслідком послідовного застосування запропонованого радянською наукою підходу до виокремлення галузей права стала поява «комплексних» галузей права, які об'єднали у собі норми публічного і приватного права, а зокрема: екологічного права, господарського права та інших галузей права. Фактично ці галузі права нехтують поділ права на публічне і приватне, а будуються у чіткій відповідності із критеріями поділу галузей права запропонованих радянською юридичною наукою.

Однак, існують і інші підходи до вирішення питання про будову «комплексних» галузей права. Для прикладу візьмемо, господарське право. Так, німецькі дослідники замість того, щоб об'єднувати у єдину галузь права різні за своєю природою норми запропонували розподілити норми господарського права між іншими галузями права, надавши відповідним групам господарських норм статус самостійних підгалузей права. У цьому випадку мова йде про: а) адміністративно-господарське право як підгалузь особливого адміністративного права; б) приватно-господарське право як підгалузь приватного права, що стосується приватноправових норм, які регламентують економічні відносини; в) кримінально-господарське право, тобто сукупність правових норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за господарські злочини. [Allgemeines Wirtschaftsverwaltungsrecht. Grundlagen des Wirtschaftsverfassungs- und Wirtschaftsverwaltungsrecht, des Weltwirtschafts- und Binnenmarktrechts / Рольф Штобер ; пер. с нем. – М. : Волтерс Клувер, 2008. –с.40–41].

Отже, ми вбачаємо необхідність у: по-перше, вироблені юридичною наукою критеріїв поділу галузей права, які б враховували поділ права на публічне та приватне; по-друге, переосмисленні існуючих галузей права національної системи права України на підставі цих критеріїв.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Кравченко М. Г.

Анастасія Березна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Правова держава як модель організації постіндустріального суспільства

У глибинному процесі демократизації суспільного життя, дослідники, певно, не вперше займаються вивченням зв'язків, які виникають між такими поняттями як "правова держава" та "постіндустріальне суспільство". Проте для грунтовного вивчення даного питання, розглянемо джерельну базу дослідження і детально дослідимо, що ж являють собою вищезгадані поняття.

“Правова держава” розуміється українськими дослідниками переважно як держава, у суспільному й державному житті якої панують закони, що закріплюють основні права громадян, які виражають волю більшості або всього населення країни. Поширеним є й таке розуміння її сутності: “це держава, що складається з громадян, котрі мають високий рівень культури й формують державну владу, яка є демократично-організованою, із апаратом управління, залежним від суспільства, що за допомогою ефективних законів забезпечує реалізацію суверенних прав і свобод громадян, а також держава, яка значно підтримується державним соціальним забезпеченням”[Колодій А.М. Концепція громадянського суспільства: проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей. – Л. : Львівський національний університет ім. І. Франка. – 1999, с. 64]. Виходячи із вищенаведених фактів стосовно правової держави, можна сказати, що вона чітко відображує особливості постіндустріального суспільства. Український правознавець О.Ф. Скакун наголошує, що: “правова держава базується на розвиненому громадянському суспільстві, в якій юридично визнаються і рівно гарантуються усі основоположні права і свободи людини, реалізація яких збалансована з їх обов’язками та правами інших людей, а державна влада пов’язана правом з метою запобігання її зловживанням. [Скакун О.Ф., Теорія держави та права – 2011, с.189] До основоположних ознак правової держави, як важливого елементу постіндустріального суспільства правознавці відносять: піклування про непрацездатних та охорону здоров’я своїх громадян, створення зручних і нешкідливих умов праці та її гуманізацію, збільшення кількості вільного часу, невтручання держави у справи громадянського суспільства; охорону державою невід’ємних природних прав та громадських свобод особи; визнання пріоритетності прав та інтересів особи, непорушність її честі і гідності; рівність закону для всіх і рівність усіх перед законом; взаємну відповідальність держави і особи, правову відповідальність посадових осіб за дії, які вони чинять від імені держави – все це є обов’язковими умовами правової держави з постіндустріальним ладом.

"Постіндустріальне суспільство" – це та спільнота людей, що позитивно ставиться до творчої праці та інновацій, у структурі зайнятості якої переважає сфера послуг (що пов’язано зі зростаючою продуктивністю праці), [Лебедева Лариса “Проблеми становлення концепції постіндустріального суспільства ”, ВІСНИК КНТЕУ. 2012. № 6].

Сьогодні із задоволенням базових потреб основної частини населення постіндустріальних країн стають можливими реалізація людини як творчої особистості та її культурний розвиток. Зі змінами у структурі та якості елементів продуктивних сил, відносинах власності у XX ст. складаються умови як для зміни ролі людини у системі виробництва, так і для формулювання якісно нової парадигми розв'язання теоретичних і практичних проблем цієї зміни. Розуміння творчої праці як основного виду діяльності людини, вільної внутрішньої її потреби та джерела існування людини як члена суспільства є необхідною умовою процесу формування правової держави, а також трансформації індустріальної економіки, індустріального суспільства в суспільство постіндустріальне.

Акцент в постіндустріальному суспільстві стає надзвичайно наближеним до правової держави. Він зміщується на соціальні, гуманітарні проблеми, і в якості пріоритетних виступають питання якості та безпеки життя, самореалізації індивіда в різних соціальних сферах. На основі цього формуються нові критерії добробуту і соціального благополуччя правової держави.

Іноді постіндустріальне суспільство називають «посткласовим». У такому суспільстві втрачають свою стійкість соціальні структури та ідентичності, стійкі за своїм характером в індустріальному суспільстві. Статусні характеристики індивіда в посткласовому суспільстві вже не визначаються цілком його класовою приналежністю, а залежать від безлічі факторів, серед яких зростаючу роль відіграє освіта, рівень культури, так як і в правовій державі, де всі люди повинні бути рівними між собою. З'являється новий імпульс до творчості. Освіта стає вже не простим вивченням готових фактів, а чимось великим.

Вона допомагає молодим людям в самовираженні. Успішними стають ті, хто можуть створити щось нове. В постіндустріальному суспільстві інформація стає головною силою, а технології - тільки інструментом. Тому на перший план виходить творчість, в ході якого створюється нове знання. Для того щоб стати успішним в постіндустріальному суспільстві, необхідно вміти обробляти великі обсяги інформації .

Тому, можна зробити висновок, що в правовій державі постіндустріального суспільства, людські ідеї та творчість завжди знаходяться в попиті. Держава там існує для задоволення інтересів населення, а не влади. В таких державах економіка розвивається ще інтенсивніше, але не за рахунок матеріальних цінностей, а за рахунок інтелектуальної діяльності. Усі вищенаведені факти стосовно постіндустріального суспільства ще раз доводять, що його моделлю є правова держава, де в суспільному і державному житті йдеться панування законів, які виражають волю більшості або всього населення країни.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Богдан О. В.

Анастасія Борисова
Національна академія
Служби безпеки України,
студентка 1курсу

Теорія демократичної держави в концепції Карла Поппера

Явище демократії набуває все більш глибокого і важливого значення у сучасному світі. Все більше і більше країн на політичній карті світу прагнуть отримати статус демократичних. Можна сміливо сказати, що з розвитком суспільства підвищується тенденція до розвитку демократії як найоптимальнішої форми організації суспільства в даний період.

Демократія – народовладдя − це одна з основних форм устрою будь-якої організації, заснованої на рівноправній участі її членів в управлінні та ухваленні в ній рішень [Мухарев Р.Т. Політологія: підручник для студентів юридичних та гуманітарних факультетів. – М., 2007. – С. 56].

«Демократія», в сучасному розумінні, є певним зразком, еталоном, до якого прагнуть більшість держав у світі. Сучасна демократія – це представництво інтересів, а не станів [Салмін А. М. Сучасна демократія: історія, структура, культурні конфлікти. – М., 2002. – С. 17]. У демократичній державі всі її громадяни, як учасники політичного життя рівні. Сучасна демократична держава – це правова держава, в якій на практиці здійснено поділ гілок влади і створені реальні механізми захисту прав і свобод громадян.

Водночас, практична реалізація засадничих положень демократичного процесу та демократичного управління державою має досить суперечливий характер та є неоднозначною. На наш погляд, головною проблемою демократії є неможливість практичного здійснення її основної ідеї – врахування думки кожної людини, забезпеченість рівноправної участі громадян в управлінні державною. Демократичне управління має відображати та забезпечувати інтереси всього народу. Наприклад, інститут виборів, як одна з форм безпосередньої демократії, має забезпечити рівноправну участь громадян щодо вибору гідних кандидатів для здійснення управління державою. Водночас, на практиці, реалізація цих положень є неможливою навіть з технічної точки зору. Перемогу отримує той кандидат або політична партія, які наберуть більшу кількість голосів виборців, при цьому інтереси громадян, які голосували за кандидатів, що не набрали потрібної кількості голосів, залишаються не врахованими. Таким чином, демократія ж, в ідеалі, покликана реалізовувати інтереси всього народу, але

на практиці виходить, що вона здатна реалізувати лише інтереси більшої частини громадян.

Одним із науковців минулого століття, хто цікавився таким явищем як демократія був відомий англійський філософ і соціолог Карл Поппер. У своїй праці «Відкрите суспільство та його вороги» він використав термін так званого «відкритого суспільства», який з часом набув широкого застосування.

Політичною основою відкритого суспільства є громадянські права і свободи, забезпечення яких передбачає ліквідацію будь-яких станових та інших привілеїв, усунення всілякої суспільної дискримінації. Відкрите суспільство є ідеалізованим прототипом демократії в сучасному розумінні. Характерними елементами відкритого суспільства є плюралізм в культурі, економіці, політиці з розвиненими соціальними структурами. Члени такого суспільства володіють раціонально-критичним типом мислення і відповідними установками поводження, можливістю свідомо керувати суспільним розвитком і формувати державні інститути відповідно до демократичних принципів.

Карл Поппер вважав, що найбільшою революцією в історії людства є перехід до відкритого суспільства. Філософ писав: «Немає вороття до гармонійної держави природи. Якщо ми повернемо назад, то нам доведеться подолати увесь шлях, - ми неминуче повернемося до тваринного стану... А якщо ми хочемо залишатися людьми, тоді є лише один шлях – це шлях до відкритого суспільства» [Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. – К.: Основи, 1994. – С.198, 225]. «Вона не повинна примушувати громадян до чого-небудь, навіть до щастя». Це так званий самостійний варіант демократії на думку Карла Поппера.

Таким чином, відповідно до концепції відкритого суспільства Карла Поппера, явище демократії набуває дещо іншого значення, ніж у сучасному класичному його розумінні. У відкритому суспільстві демократія передбачає не обов’язкове правління більшості, а різноманітніший спектр демократичного контролю над законодавчою владою (інститут виборів та представницький уряд). Вчений пише: «Інститути нагадують фортеці – їх слід добре спроектувати й заповнити людьми» [Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. – К.: Основи, 1994. – С. 146].

Важливого значення Карл Поппер надає можливості впливу громадян на органи державної влади та державу загалом: «Відкрите суспільство є лише результатом людських дій та рішень, отже його можна змінювати» [Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. – К.: Основи, 1994. – Там само. – С. 104-105].

На наш погляд, демократія не є панацеєю від всіх негараздів у державі. Розумне використання можливостей демократії, її інституцій дозволить у майбутньому громадянам стати «свідомими творцями відкритого суспільства, а тому значною мірою і власної долі», як говорив Карл Поппер. Поділяючи думку Карла Поппера, вважаємо, що громадяни мають робити свідомий вибір щодо підбору кандидатів на виборні державні посади, займати активну, а не патерналістську політичну позицію щодо державного управління.

Науковий керівник – канд. пол. наук, доц. Косілова О.

Андрій Ващенко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант

Спільні ознаки правотворчих актів органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування

Оскільки правотворча діяльність має результативний характер, що пов'язаний із досягненням певного правового ефекту від її здійснення, важливе значення для повноцінного та всебічного дослідження теоретико-правових аспектів співвідношення правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави і місцевого самоврядування матиме вивчення особливостей актів правотворчості як прояву результативності вказаної діяльності. Незважаючи на існуючу наукову дискусію щодо розуміння актів правотворчості та характеристики співвідношення актів правотворчості органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування, вважаємо, що вказані поняття є взаємопов'язаними між собою, однак не тотожними. На нашу думку, відповідно до правил правового порівняння явищ та категорій юриспруденції характеристика актів правотворчості органів і посадових осіб держави та актів правотворчості органів і посадових осіб місцевого самоврядування має бути заснована на виокремленні спільних та відмінних ознак вказаних понять. Насамперед акцентуємо нашу увагу на спільних ознаках вказаних правотворчих актів. До них доцільно віднести наступні:

1) мають документальну форму виразу та письмовий характер викладу, оскільки оформлюються у вигляді закону, постанови, рішення, указу тощо, що забезпечує однотипність їх розробки, прийняття та подальшого функціонування, дотримання обов'язкових реквізитів правотворчого акту (найменування, дату прийняття, номер тощо), доступність для подальшого використання суб'єктами права та отримання правової інформації. Документально-письмовий характер актів правотворчості свідчить про використання засобів письмової мови для викладення змісту та структури правотворчого акту, що забезпечить доступність і зрозумілість правової інформації для суб'єктів права. Акт правотворчості як органів та посадових осіб держави, так і органів та посадових осіб місцевого самоврядування існує та функціонує виключно у вигляді письмового документу, що фактично є засобом оформлення змісту і структури акту правотворчості, закріплює відповідний статус правотворчого акту – статус офіційного юридичного документу. Документальність актів правотворчості в юридичній літературі вченими пов'язується з їх офіційністю, з їх вираженням виключно в письмовій формі, а їх призначенням є встановлення, зміна або скасування норм права [Головистикова А.Н.Проблемытеориигосударства и права: Учебник/ А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 832 с., с. 441]. Також підкреслюється загальнообов'язкова сила правотворчого акту, що у документальній формі регламентує владні рішення, котрі визначають зміст подальшого правового впливу на суспільні відносини [Бошно С. В. Теория права и государства: Учебник [2-е изд., перераб. и доп.] / С. В. Бошно – М.: Эксмо, 2011. – 464 с., с. 168] тощо;

2) призначенням вказаних актів правотворчості є створення нових норм права, їх зміна або скасування, що потенційно націлено на зміну правого регулювання суспільних відносин, надання їм ознак впорядкованості. Націленість актів правотворчості на врегулювання суспільних відносин в юридичній літературі визначається як здатність держави оперативно реагувати на потреби суспільства; застосовувати відповідні державні механізми для забезпечення ефективності свого функціонування [Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебник. – М.: Инфра-М, 2006. – 704 с., с. 261]; здатність наділити правотворчий акт юридичною силою та повноцінно поширити його дію на життєдіяльність суспільства [Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності

актів судової влади / Дис. …. Д-ра юрид. наук: 12.00.01. – Х., 2008. – 433, с. 245]; поширеність дії правотворчого акту на неперсоніфіковане коло суб'єктів, націленість на невизначену кількість застосувань та здатність зафіксувати результат правотворчої діяльності, який становлять норми права [Кіт О.І. Щодо питання про нормативний характер актів судової влади / О. І. Кіт // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 342-349, с. 344];

3) є результатом правотворчої діяльності уповноважених суб'єктів, що відображає в собі об'єктивну необхідність зміни правового регулювання суспільних відносин, правотворчу ідею, яка вкладена в основу підвищення рівня впорядкованості суспільних відносин, модель правового забезпечення суспільних відносин, мету правотворчості, що передбачає досягнення певного рівня впорядкованості суспільних відносин, зміст і процес правотворчої діяльності. Правотворчий характер актів органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування в юридичній літературі розкривається як такий, що позначає юридичний документ таким, що наділений особливим статусом, який закріплює правові норми, створюється уповноваженими суб'єктами, є результатом здійснення ними правотворчої діяльності, наділяє його рисами офіційності, а його значення полягає в тому, що правотворчий акт виступає джерелом права [Теория государства и права. Учебник для высшихучебных заведений / под ред. В. Г. Стрекозова. – М.: Интерстиль, Омега-Л, 2008. – 384 с., с. 238-239]; надає можливість закріпити нові норм права, які ввести в дію, їх змінити або скасувати [Теория государства и права: учебник / Под ред. А. Г. Хабибулина, В. В. Лазарева. – 3-е изд. перераб. и доп. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2009. – 624 с., с. 318-319];

4) мають вольовий характер, оскільки їх прийняття пов'язане із реалізацією уповноваженими суб'єктами владного волевиявлення щодо створення, зміни або скасування загальнообов'язкових правил поведінки. Вольовий характер правотворчих актів вченими пов'язується з їх спроможністю закріпити норми права, а самі правотворчі акти стають частиною законодавства, за статусом їх можливо вважати самостійним джерелом права [Ухина С. В. Локальное нормотворчество: вопросы теории и практики: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Светлана Владимировна Ухина. - Коломна, 2005. – 194 с., с. 54];

5) гарантуються та охороняються державою, в тому числі і можливістю застосування примусу у випадку порушення норм права, що ними закріплені. Зміст вказаної ознаки передбачає роль держави щодо забезпечення реалізації положень актів правотворчості, яка володіє необхідним для цього механізмом та спроможна застосувати примус [Ухина С. В. Локальное нормотворчество: вопросы теории и практики: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Светлана Владимировна Ухина. - Коломна, 2005. – 194 с., с. 54-55];

6) вони відповідають правилам, прийомам, способам і засобам юридичної техніки, які стосуються форми актів правотворчості, їх структури, змісту, реквізитів.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Дзейко Ж.О.

Віталій Видриган
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Революційне звичаєве право і революційна правосвідомість: проблема співвідношення

Революція – явище, яке змінює вектор суспільного розвитку, викликає зміни в більшості соціальних інститутах, руйнуючи колишні порядки. Не є винятком і право, яке зазнає метаморфоз, щоб відповідати новим реаліям часу. Цей перехідний період є доволі непростий, тому що попередня законодавча система фактично припинила свою діяльність, а нова соціальну нестабільність не може бути створена і введена в дію. Тому на перших етапах правотворча діяльність переходить безпосередньо до суспільства, яке керується так званою революційною правосвідомістю і створює право відповідно до нового пануючого інтересу. Ще одним джерелом, за концепцією О. Малиновського, є революційне звичаєве право. Але це поняття можна вважати парадоксальним, оскільки « звичай – це стійке правило поведінки, що склалося в результаті його багаторазового повторення»[Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2 видання. – К.: Алерта ;КНТ ; ЦУЛ, 2010.– С. 210], а за поданою концепцією де воно: «..не має потреби в старовині, а утворюється на наших очах» [Малиновський О. Революційне радянське звичаєве право / Праці Комісії для виучування звичаєвого права України. Вип. 3. – К.: ВУАН, 1928.– С. 116]. Тобто, за такий короткий період не може сформуватися певне усталене правове явище, оскільки для його визнання необхідне його використання протягом декількох поколінь. Революційний період є динамічним і події в ньому розвиваються досить стрімко швидкістю, при цьому в суспільстві панують певні суперечності, тобто в даних умовах не можна формування єдиного правила поведінки, яке б визнавалося суспільством. О. Малиновський зазначає: « Період революції це період бурхливої творчості звичаєвого права» [Малиновський О. Революційне радянське звичаєве право / Праці Комісії для виучування звичаєвого права України. Вип. 3. – К.: ВУАН, 1928.– С. 120] . Це право хоч і створюється суспільством, але воно створюється майже одномоментно, а не в результаті багаторазового повторення. Також варто звернути увагу на те, що революційний звичай не має якихось звичаєвих елементів попередніх революцій, тобто взагалі не має зв'язку з класичним розумінням поняття «звичай».

Ще одним аспектом революційного звичаєвого права є його співвідношення з революційною правосвідомістю, адже саме останнє явище зустрічається в працях дослідників становлення радянського права. За концепцією О. Малиновського революційний звичай з'являється : « керуючись революційною правосвідомістю» [Малиновський О. Революційне радянське звичаєве право // Праці Комісії для виучування звичаєвого права України. Вип. 3. – К.: ВУАН, 1928-с.]. Правосвідомість визначають як «форму суспільної свідомості, що відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та похідних від нього правових явищ» [Осипова Н.П., Тихомирова О. Д. Правосвідомість / Юридична енциклопедія. – Т.5: П – С. – К.: Укр. енциклопедія, 2003. – С.49]. Тобто, суспільство в перехідний період при створенні нового права спирається на своє суб'єктивне уявлення про чесність і справедливість, а також необхідністю налагодження життя в майбутньому. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що революційна правосвідомість перемоги революції слугує підставою для вирішення судом цивільних і кримінальних справ. Це можна помітити в перших нормативно - правових актах радянської влади, де вона офіційно проголошувалося як джерело права у разі відсутності тієї чи іншої норми в чинному законодавстві [Козаченко В. Революційна правосвідомість: темпоральні виміри // Часопис Київського університету права. – 2014.– №3 – С.44-48]. Прикладом може слугувати ст. 5 Декрету про суд № 1 в якій вказувалося:

«Скасованими визнаються всі закони, що суперечать декретам Центрального Виконавчого Комітету Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів і Робочого і Селянського уряду, а також про- грамам Російської соціал-демократичної робочої партії і партії соціалістів-революціонерів». Декрет про суд № 2: «наказував при здійсненні судочинства керуватися правилами Судових статутів 1864 р., оскільки вони не скасовані декретами ЦВК і не суперечать правосвідомості трудящих класів» [Козаченко В. Революційна правосвідомість: темпоральні виміри // Часопис Київського університету права. – 2014.– №3 – С.44-48]. Тож можна зазначити, що революційна правосвідомість є джерелом революційного звичаєвого права – за концепцією О.Малиновського, але, водночас, вона є джерелом і нормативно - правових актів в період становлення радянського післяреволюційного права. В результаті виходить певна правова дилема, оскільки фактично революційне звичаєве право є тотожним з революційна правосвідомістю.

Отже, концепція О. Малиновського про революційне звичаєве право не відповідає реальному змісту становлення права у перехідний період, тому що як уже було з'ясовано звичай не може бути сформований впродовж такого короткого проміжку часу. В цей період суспільство керується власною правосвідомістю, створюючи, ті норми, які відповідають їхнім ідеалам про нову справедливість, яка багато в чому йдуть в розріз з попереднім законодавством. Тобто саме поняття революційна правосвідомість є більш вірним при характеристиці права революційного періоду.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Севастіан Вікторук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Диктатура пролетаріату, декларативне «конституційне право» та реальність

Актуальність теми обумовлена важливістю дотримання принципу законності у структурі владно-державної діяльності.

Після Першої світової війни Україна переживала тяжку політичну, економічну, демографічну та моральну кризу. Скориставшись безсильністю українського народу та апатією значної кількості представників еліти, більшовицький режим з гаслами, на кшталт «Землю — селянам!», легко завоював довіру мас та порівняно швидко поглинув українські землі.

Проте владна номенклатура складалася не з безпосередніх вчорашніх передових революційних сил, а з осіб, яких називають Іванами Івановичами, проводячи аналогію з однойменною повістю-сатирою М. Хвильового «Іван Іванович» на новий радянський побут. Герої твору «проливали свою кров» у революцію, проте насправді терлися в кабінетах державних установ, тому, на їхній погляд, заслужили сите й забезпечене життя в гарній квартирі з меблями, з гувернанткою та кухаркою. На партійних зборах вони демонструють один перед одним свою вірність партійним ідеям та партійну дисципліну, обговорюючи неекономність одного з членів зібрання у вигляді викинутого, проте не до кінця списаного олівця. Дана повість яскраво символізує та розкриває всю суть радянського режиму, коли народ, який творив революцію, невідомим чином зник, а ті Івани Івановичі, які усвідомлено пересиділи всі події, ховаючись в кущах та оббиваючи пороги наркомів, прийшли до влади.

Очікування народу не були виправдані фактичними діями радянської правлячої верхівки, адже пропагандистська політика режиму носила не стратегічний, а тактичний характер.

Поряд із звичайним галузевим законодавством «розвивалося» й конституційне, що мало вияв спершу в Конституціях УСРР та УРСР 1919, 1929 та 1937 рр. Перші дві були недосконалими, вони характеризувалися браком положень про права й свободи, були спрямовані на легітимізацію встановлення радянських порядків в Україні й запровадження політики диктатури пролетаріату. Статті були пронизані пролетарським духом. Так, наприклад, в Конституції 1919 р. офіційно проголошувалося гасло «не працюючий не їсть». Воно демонструє примітивізм не лише Основного Закону, а й цільової діяльності влади. Недієвість положень Конституції 1929 р. проглядається у нормі ст. 63, в якій йшлося про вживання заходів до культурного та господарського піднесення території України, а вже через 3 роки, після оприлюднення Конституції, відбувається сумнозвісний акт геноциду українського народу, шляхом створення штучного масового голоду. З огляду на селянський опір радянській владі, голод був розрахованим на придушення українського національно-визвольного руху. Щодо цього Сталін висловлювався: «Якщо не візьмемось нині за виправлення становища в Україні, Україну можемо втратити… Поставити собі за мету перетворити Україну у найкоротший термін на справжню фортецю СРСР; на справжню зразкову республіку. Грошей на це не шкодувати» [Сталін Й.В. Твори. // Лист Сталіна до Кагановича від 11 серпня 1932 року. - Твер: "Північна корона", 2004. - Т. 17. - С. 571-573.].

Зміст Конституції УРСР 1937 р. був одним із найдосконаліших у світі (звичайно варто ураховувати її соціалістичну основу), адже закріплював основні права й обов'язки громадян на досить гідному й повному рівні. Проте постає питання - з якою метою вона була написана? Адже в радянських реаліях основне місце в правовому регулюванні суспільних відносин займав інститут пролетарської диктатури, яку Ленін тлумачив як «…нічим не обмежену, ніякими законами, ніякими абсолютно правилами не здвижиму, безпосередню владу, що опирається на насилля» [Ленін В. І. Філософські зошити // Повне зібрання творів. - К.: Видавництво політичної літератури України, 1972. – Т. 12. - С. 320].

У сучасному розумінні, з огляду на прийняття Конституції, проглядається апогей правового нігілізму, цілковита відсутність поняття законності та численні колізії у праві. Наприклад, ст. 102 проголошувала, що правосуддя в УРСР здійснюється Найвищим Судом УРСР, Найвищим Судом Молдавської АРСР, обласними судами, судами адміністративних округів, а також спеціальними судами СРСР, що створюються за постановою Верховної Ради СРСР, народними судами; ст. 111 проголошувала незалежність суддів, які підкоряються виключно законові. Тоді як можна пояснити діяльність позаконституційних судово-репресивних органів, таких як НКВС? На мій погляд - класовою ідеологією та квазідержавним утворенням у формі диктатури пролетаріату. У цьому разі, є всі підстави для висновку, що прийняття Конституції 1937 р. було направлене виключно на міжнародний показ із затвердженими принципами республіканізму, демократичними засадами владної діяльності і т.п. Проте комуно-більшовицький режим в реальному житті нехтував гарантованими конституцією принципами, зокрема законності. Для прикладу можна навести видану Сталіним шифрограму від 1939 р., якою було надано дозвіл на катування з метою дачі показань. Шифрограма прямо порушувала норму ст. 115 Кримінального кодексу СРСР (1926 р.), в якій зазначалося, що примус до дачі показань під час допиту шляхом застосування тортур, а також взяття під варту як запобіжний засіб з особистих, корисливих мотивів, карається позбавленням волі до п’яти років.

У підсумку слід зазначити, що виникнення та функціонування квазідержавного утворення СРСР є яскравою демонстрацією панування тоталітарного режиму, за якого державна влада, зосереджена в руках вузького кола осіб, ліквідовує конституційні гарантії прав і свобод особи шляхом насильства та поліцейських методів впливу на населення.

Науковий керівник – докт. юрид.наук, проф. Мірошниченко М. І.

Микола Волошин
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 4 курсу

Проблема впровадження інституту президентства за проектом Конституції Європейського Союзу

Перш за все, слід відзначити, що посади Президента Європейського Союзу на сьогодні за чинним законодавством ЄС не передбачено. Такий «статус», через невірне сприйняття адміністративних посад засобами масової інформації, найчастіше отримують Голова Європейської Ради, Голова Європейської Комісії та Голова Європейського Парламенту. Однак, враховуючи те, що за своєю етимологією слово «президент» у перекладі з латинської мови означає «головуючий», вважаємо у певній мірі допустимим вживати даний термін щодо вищенаведених суб'єктів.

Відповідно до першого варіанту проекту Конституції ЄС, Голова Європейської Ради наразі є основним представником ЄС на міжнародному рівні. Проектом було передбачено, що термін повноважень Голови Європейської Ради становить 2 роки і 6 місяців з можливістю продовження на другий такий же термін. При цьому, призначення та зняття з посади Голови було можливим лише за підтримки кваліфікованої більшості членів Європейської Ради. Фактично, Голова Європейської Ради був, у першу чергу - відповідальним за підготовку та головування на засіданнях Європейської Ради, але не мав виконавчих повноважень. Він також мав забезпечувати зовнішнє представництво Євросоюзу з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, при цьому не перебираючи на себе повноважень Верховного представника Європейського Союзу з закордонних справ і безпеки. Відзначимо, що Голова Європейської Ради не міг мати національного мандату. Передбачалося, що Голова Європейської Ради очолюватиме Раду та керуючи нею, повинен був забезпечувати належне здійснення роботи Європейської Ради у співпраці з Головою Європейської комісії. Проте, оскільки цей варіант проекту Конституції був відхилений, стала посада Голови Європейської Ради так і не була створена.

Іншою посадовою особою, за якою вбачаються ознаки президентства в ЄС виступає виборний Голова Європейської Комісії, який бере участь у саммітах Великої вісімки (G8). Він формально призначається міністерством Ради Європейського Союзу. Проте, на практиці, таке призначення здійснюється Європейською Радою. Його кандидатура повинна схвалюватись Європейським парламентом. Ця посадова особа, за законодавством ЄС, обирається на п'ять років. Його правління вважається дійсним через п'ять місяців після виборів до Європейського парламенту. Даний закон було затверджено Маастрихтським договором, до прийняття якого Комісія мала строк повноважень у чотири роки.

Відповідно до положень статті 26 проекту Конституції ЄС, Європейська Рада має кваліфікованою більшістю подати Європейському Парламентові кандидатуру Голови Європейської Комісії, а самого кандидата в Президенти може обрати лише Європейський Парламент більшістю голосів. У випадку, якщо кандидат не дістає підтримки більшості, Європейській Раді протягом одного місяця за тією самою процедурою належить подати на розгляд Європейському Парламентові нову кандидатуру. Проектом Конституції ЄС визначаються наступні повноваження Голови Європейської Комісії:

- визначення напрямків роботи Комісії;
- визначення внутрішньої організації Комісії, при цьому гарантуючи злагодженість, ефективність та колегіальність її роботи;
- призначення заступників Голови з членів Комісії.

Також посадовою особою, повноваження якої мають президентський характер, є Голова Європейського Парламенту, який здійснює контроль за дебатами та діями Європейського Парламенту. Він також представляє Європарламент як у межах Європейського Союзу, так і на міжнародній арені. Для набуття чинності більшості законів ЄС та бюджету Співдружності наявність підпису Голови Європарламенту визнається обов'язковою умовою. Правовому статусу Голови Європейського Парламенту присвячена невелика за обсягом норма частини 3 статті 19 проекту Конституції ЄС, відповідно до якої Європейський Парламент уповноважений обирати зі своїх членів Голову та членів президії. При цьому, власне компетенція Голови Європарламенту за редакцією проекту Конституції так і залишається не висвітленою.

Відзначимо, що проектом Конституції Європейського Союзу передбачено введення постійної посади Голови Європейської Ради і посади міністра закордонних справ, який очолюватиме Раду з закордонних справ. При цьому зазначається, що головування в інших конфігураціях Ради здійснюватиме колегія з трьох держав-членів.

Отже, виходячи з аналізу проекту Конституції Європейського Союзу слід дійти висновку щодо наявної невизначеності пріоритетного головуючого суб'єкта в рамках інституту загального президентства в ЄС. Донині як науковці – теоретики, так і практикуючі юристи не приходять до однозначного рішення щодо встановлення одноосібного керуючого європейською спільнотою, враховуючи наявну схожість правових статусів вищенаведених органів та посадових осіб.

Розглядаючи проблему виокремлення правової регламентації повноважень Президента Європейського Союзу слід зауважити, що інститут президентства в ЄС наразі носить лише загальний характер та стосується лише повноважень головування відповідними структурними органами Європейського співтовариства. Це призводить до виникнення ряду колізійних питань щодо визначення окремого суб'єкта, якого можна наділити спеціальним правовим статусом «Президент ЄС». Важливим критерієм у вирішенні даної проблеми, на нашу думку є питання доцільності централізації адміністративної влади у спільноті, яка пріоритетною метою своєї діяльності становитиме не політичні цілі, а взаємодію у економічній сфері. Сподіваємося, що автори Конституції Європейського Союзу, після внесення коректив до даного документу, з урахуванням позиції держав – членів, якомога швидше знайдуть найбільш оптимальний вихід із цієї ситуації, для того, щоб європейська спільнота, отримавши законодавчо встановлений правовий статус єдиноначального керівного органу ЄС, мала можливість вийти на якісно новий рівень свого становлення і розвитку.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Теремцова Н. В.

Катерина Воркуєва
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Особливості права публічних осіб на приватне життя в демократичному суспільстві

Актуальність теми дослідження обумовлена стрімким збільшенням втручання ЗМІ до приватного життя публічних осіб, як результат зростаючого суспільного інтересу відносно правомірності набутого ними майна, доходів, витрат, дотримання професійної етики і т. д.. Однак проблема полягає в тому, що журналісти дуже часто виходять за межі правомірного суспільного інтересу та виносять на широкий загал ті факти приватного життя публічних осіб, що не є принципово важливими для суспільства та не пов'язані з

професійною діяльністю публічної особи, а лише уявляють собою сенсацію, яка вигідно віддзеркалюється на рейтингах видання [Можаровська К. Захист ділової репутації публічних осіб / К. Можаровська // Юридичний вісник. – 2013. №3. – С. 140-144].

В цьому дослідженні зіставляються два основоположних права особи в демократичному суспільстві, а саме право на свободу слова та право на приватне життя. Протиставлення цих прав залишається предметом дискусії вже протягом декількох століть. Одною з перших країн, що законодавчо закріпила обидва права є США: в першому додатку до Конституції проголошено свободу слова, преси, в той час як в четвертому – гарантується право недоторканності особи, невтручання в приватне життя. Однозначних думок стосовно пріоритетності одного права над іншим практично немає, тому дослідження цієї теми є актуальним і досі.

Згідно з статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (підписаною 04.11.1950 р. та ратифікованою Україною 17.07.1997 р.), органи державної влади мають право втручатися в приватне життя особи з метою забезпечення національної безпеки, громадського спокою, підтримання економічного добробуту, запобігання злочинам, збереження здоров'я населення, захисту моралі, прав та свобод інших осіб. Однак, публічні особи становлять окрему групу осіб: межі дозволеного втручання в їх приватне життя є значно ширшими. Займаючи певну державну посаду, вони зобов’язуються надавати майнові декларації, перелік пов’язаних фізичних та юридичних осіб, дані про місця проживання, попередні місця роботи і т. д. [Нагнічук О. І. Свобода вираження поглядів щодо державних службовців у рішеннях Європейського суду з прав людини / О. І. Нагнічук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 64. – С. 345-351. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN].

Нещодавно в Україні було створено Відкритий Реєстр Національних Публічних Діячів України, який містить близько 12 тисяч профілів національних публічних діячів з позначенням базової інформації про стан їх сім'ї, майна, про їх освіту, наявність судимості, боргів і т. п.. Цей проект дозволяє більш ефективно контролювати важливі для суспільства сторони приватного життя публічних осіб.

Обов'язки зазвичай кореспондують певним правам. В даному випадку обов’язок публічних осіб надавати інформацію про певні сфери їх приватне життя відповідає праву суспільства на отримання достовірної інформації за вищеперерахованими положеннями з метою захисту власних інтересів. Отже, журналісти мають право в розумних межах втручатися в приватне життя публічних осіб задля задоволення правомірного суспільного інтересу. За допомогою журналістських розслідувань, можуть бути висвітлені подробиці злочинних діянь публічних осіб, схеми відмивання грошей, випадки хабарництва, таким чином це сприятиме швидкому затриманню зловмисників та притягненню їх до відповідальності [Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право» / Р. О. Стефанчук; Національна академія наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 41 с.].

Але в останній час робота ЗМІ все частіше зводиться до пошуку яскравих обкладинок та голосних сенсацій, що піднімуть продажі та принесуть максимально можливий прибуток. Тому журналісти під приводом захисту інтересів суспільства, заявляючи про власне конституційне право на свободу слова, оприлюднюють такі подробиці з приватного життя публічних осіб, що ніяким чином не впливають на якість виконання ними службових обов’язків, але сильно шкодять інтересам самих публічних осіб.

Наприклад, журналісти можуть оприлюднити скандальні подробиці життя, скажімо, судді апеляційного суду, що мали місце до зайняття ним цієї посади (залишив жінку з трьома дітьми, часто пив з друзями в барах, приймав легкі наркотики). Такі факти з життя судді не несуть суспільної користі та ніяким чином не впливають на виконання ним професійних обов’язків зараз, але сильно підривають його авторитет, довіру населення.

Більш того, деякі факти що публікуються, можуть бути невідомими навіть близьким родичам та друзям публічної особи, отже це може викликати проблеми у відносинах з родиною. Крім того, публічна особа може зазнати проблем зі здоров'ям в результаті нервового стресу та перенапруження від оприлюдненої інформації.

В такій ситуації доволі законним є відстоювання публічною особою її права на захист приватного життя, особливо тих його сфер, що відносяться до неповнолітнього віку, чи до часу, коли ця людина ще не була публічною особою. Також, публічна особа може вимагати нерозголошення інформації про її релігійні переконання, за виключенням випадку, коли така інформація була оприлюднена раніше самою публічною особою [Лісніча Т. В. Поняття публічної фізичної особи в законодавстві України / Т. В. Лісніча [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.pap.in.ua/2_2015/33.pdf]

Отже, задля максимізації забезпечення захисту обох груп прав та зменшення напруги між ЗМІ та публічними особами, вони мають дотримуватися принципу взаємної справедливості. ЗМІ мають поважати право публічної особи на приватне життя, тому перед тим, як оприлюднити компрометуючі матеріали про публічну особу, ЗМІ повинні запросити цю публічну особу до себе в офіс та вислухати її спростування, заперечення чи зауваження стосовно матеріалу, що готується до публікації. І потім вже оприлюднювати цю інформацію разом з відгуком публічної особи на нього. В свою чергу публічна особа повинна поважати право суспільства на достовірну інформацію з соціально важливих питань та право ЗМІ на свободу слова, тому у разі правомірного суспільного запиту стосовно певних сфер її особистого життя, вона має співпрацювати зі ЗМІ, а не подавати судові позови на них, чим ще більше ускладнювати ситуацію.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Кобан О. Г.

Катерина Гаєва
Національний університет біоресурсів і природокористування України, студентка 1 курсу

Культура мови юриста як невід'ємна складова його правової культури

Сьогодні українська мова відіграє виняткову роль у житті суспільства, у розвитку науки, культури й освіти. Тому підвищення рівня культури мовлення як важливого чинника формування цілісної культурно-національної ідентичності, а також ролі державних інститутів, що беруть участь в управлінні процесом становлення і подальшого розвитку державної української мови та її співіснування з мовами національних меншин, є предметом обговорення на круглих столах, семінарах, конференціях.

Великий вчений-мовознавець Іван Огієнко писав: «Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування» [Кацавець Р. Мова у професії юриста / Р.Кацавець. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С.5]. Дійсно, вона формує особистість, виявляє ділові якості, інтелектуальні й естетичні інтереси. У мові відображається інтелігентність людини, її вміння точно й правильно мислити, чітко й зрозуміло висловлюватись. Освічена, культурна людина постійно дбає про те, щоб знати закони і принципи української літературної мови, усвідомлює її комунікативну й інформаційну значимість.

Не останню роль мова відіграє і у діяльності юристів, де вона виступає не лише засобом правової інформації, а й засобом впливу на поведінку учасників суспільного життя. Мовний вплив буває різних типів: вплив людини на людину, людину на групу осіб та людини на аудиторію [Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д.Бабич. – Львів,

2010. – С.42]. Якщо діяльність юриста-практика – це, зазвичай, вплив людини на людину і людини на групу, то вплив на аудиторію більше характерний для юристів-науковців.

Оскільки мова людини – це її візитна картка, яка показує рівень інтелекту, оточення в якому формувалося її мислення, тому успіх професійної діяльності юриста напряму залежить від культура мови останнього і вказує на рівень його правової культури.

Культура мови правника охоплює різні мовні засоби, вироблені практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мови і задовольняють умови і мету спілкування. Серед загальних характеристик мовної культури вирізняють правильність, змістовність, доречність, достатність, логічність, точність, ясність, стисліть, простота та емоційна виразність, образність, барвистість, чистота, емоційність. Щодо мовної культури юриста, то сюди можна додати ще й правильну вимову, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, вміння акцентувати на головному, фонетичну виразність, інтонаційну розмаїтість, чітку дикцію, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою.

Окрім того, культура мови юриста залежить від форми її прояву і може бути усною чи письмовою, внутрішньою або зовнішньою, діалогічною чи монологічною, буденною і професійною. Але, незалежно від виду, мовна культура дозволяє правильно тлумачити законодавство та інші правові акти-документи, вести ділове листування. Низька культура мови юриста може викликати негативний відгук з боку співрозмовників. Тому юристу необхідно оволодіти навиками публічним виступів та промов, ораторською майстерністю, для того, щоб зрозуміло, точно, логічно, впевнено і переконливо висловлювати думки. Це одна з ключових умов для підвищення рентабельності судових дебатів. Для юриста мова, головним чином, відіграє роль переконання, тому вона повинна бути не тільки грамотною, а й аргументованою.

Таким чином, культура мови юриста є не лише складовою його правової культури, а й часто-густо визначає успіх його професійної діяльності, впливає на його репутацію, дозволяє досягати порозуміння, підтримувати на належному рівні психологічний контакт, здійснює прямий вплив на розвиток комунікативних процесів, тощо.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Качур В. О.

Олексій Ганжа
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
студент 5 курсу

Творчий аспект судового рішення в цивільній та господарській справі

Видатний філософ М. Бердяєв стверджував, що людина є істотою духовною, здатною вийти за свої межі, піднятися над собою, і ця здатність визначається прагненням творити: «У творчості людина долає сама себе; творчість є не самоутвердженням, а самовизначенням». До того ж творчість сьогодні, за переконанням Д. Мак Гейла, це не видатне явище, а елемент повсякденності. На думку українського конституціоналіста В. Речицького, сучасне життя характеризується вираженим прагненням людей до новизни і готовністю до творчості [Речицкий В. В. Символическая реальность и право. – Львов: «ВНТЛ-Классика», 2007. – С. 13-14], і творчий дух уже поступово просочується навіть у кабінети бюрократії.

І хоча суддя, за влучним твердженням колишнього голови Верховного суду Ізраїлю А. Барака, це всього лише людина, та при всьому бажанні відсторонитися від особистісних пристрастей вона не може відсторонитися від самої себе [Барак А. Судейское усмотрение. Пер. с англ. – М.: Изд-во НОРМА, 1999. – С. 171], однак неможливо заперечувати той факт, що право і особистість впливають один на одного і під цим впливом трансформуються, детермінуючи нові форми свого символічного буття. Так, особу, що здійснює правосуддя, ми не розглядаємо як звичайну людину – вона для нас є суддею, «особистістю в праві». Водночас позитивне право при здійсненні правосуддя символічно матеріалізується у іншу форму – рішення судді, що набирає законної сили для невизначеного кола осіб. Тут вже право отримує в особистості спосіб власного існування, реального буття, природним наслідком чого являється проявлення особистісного, коли рідка речовина права виливається у форму судового рішення та набуває міцності загартованого металу.

Тому оскільки судове рішення з'являється не лише завдяки розумовій, але й емоційній діяльності людини, воно не позбавлене людського суб'єктивізму. Проте цю слабкість можна використати і як сильну сторону завдяки демонстрації вправності творчості при написанні судового рішення.

Слід погодитись з думкою німецького філософа О. Гьофе, що суддя не повинен говорити як безглуздо базікаючий папуга, а має діяти скоріше творчо, але не стільки правотворчо, скільки в плані творчого тлумачення [Хеффе О. Справедливость: Философское введение / Отфрид Хеффе; пер. с нем. О. В. Кильдюшова. – М.: Праксис, 2007. – С. 80], мотивування та у цілому написання судового рішення. Це наштовхує на думку про те, що суддя є не «вустами закону», а радше «вустами, які говорять в межах закону».

Отже, позитивним прикладом конвергенції права та особистості може бути судове рішення, яке у творчому аспекті розглядається як правовий акт реалізації судової влади, специфічні властивості якого (формулювання змісту, стиль викладу (форма), особливості аргументації тощо) якісно відрізняють його від очікуваного, тобто гіпотетично законного та нейтрального за змістом та формою, у даній справі рішення. Це дозволяє створити позитивний імідж судді як сумлінного виконавця покладених на нього обов'язків з відправлення правосуддя.

Крізь призму концепції людського виміру права зупинимось на декількох прикладах того, якими творчими елементами можуть бути покращені судові рішення в цивільній та господарській справі:

1. Додаткова аргументація рішення вторинними джерелами.

Найчастіше на практиці зустрічається посилання у мотивувальній частині судового рішення на науково-практичний коментар (до ЦК, ГК, ЦПК, ГПК, окремих законів тощо), підручник, монографію тощо. Так, у цивільній справі № 2-1255 суд, пояснюючи юридичну природу принципу захисту обґрунтованих сподівань, послався на книгу С. Шевчука «Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції» (Київ: Реферат, 2006 р.). А у справі № 2-3227/10 суд взагалі звернувся до тексту Біблії для визначення терміну, що має значення для вирішення справи.

2. Самостійний аналіз та роз'яснення норми, що підлягає застосуванню.

Доволі часто у практиці вітчизняних судів можна зустріти поелементний аналіз складу цивільного правопорушення.

Цікавою з творчого погляду є справа № 902/178/16, в якій суд провів аналіз відомих правових способів захисту порушених прав – зобов'язально-правового та речово-правового. У іншій цивільній справі № 364/1046/16-ц суд надав самостійне роз'яснення такій категорії, як мирова угода.

3. Тлумачення та застосування принципів права.

В українській судовій практиці усе частіше можна зустріти самостійне тлумачення та застосування вже розтлумачених ЄСПЛ загальновизнаних принципів права, таких як верховенство права, правова визначеність, гуманізм тощо.

4. Оригінальні формулювання та висновки в тексті судового рішення всупереч усталеним канонам.

Вітчизняним прикладом судового поціновувача літератури є суддя Господарського суду Харківської області, який закінчив судове рішення у господарській справі фрагментом із віршу П. Тичини (№ 922/1882/16).

Деякі судді творчо «прикрасили» судові рішення метафорами «equality of arm» (№ 490/11163/14-к), «плід отруйного дерева» (№ 569/20068/13-к); латинськими сентенціями «nemo esse debet judex in propria causa» (№ 826/3341/15), «pacta sunt servanda», «dura lex, sed lex» (№ 826/4798/14) тощо.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Радутний О. Е.

Олена Джураєва
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
канд. юрид. наук, доц. кафедри
загальнотеоретичної юриспруденції

Теоретико-правова характеристика динаміки сучасної держави

У сучасних умовах розвиток теорії держави як складової загальнотеоретичної юриспруденції спрямовано на удосконалення уявлень про загальні характеристики держави, а також процесу формування нового образу держави та сучасної державності. Серед різних граней сучасної держави динаміка держави охоплює такі характеристики, як механізм держави, державний режим та функції держави. На думку Ю.М. Оборотова, зміни, які відбуваються в сучасній державі, перш за все виражені в інституційних змінах. Методологія цих змін пов'язана не з використанням, як було раніше, принципу проб і помилок, а заснована на принципі запозичення позитивного досвіду. Тим самим постійно відбувається звернення до нормативно-правових засад організації та діяльності державної влади інших державних утворень і спільнот держав, щоб перевести ці зміни в нормативи власного законодавства, яке забезпечує ефективну організацію і функціонування інститутів держави [Оборотов Ю.Н. Современное государство: от образа к реалиям / Ю.Н. Оборотов // Юридичний вісник. – 2014. – №6. – С. 7].

Проблематика складових частин динаміки сучасної держави та її особливостей активно досліджується в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як, М. Байтіна, Ю.Волошина, В. Журавського, М. Козюбри, В. Копєйчикова, В. Лемака, Ю. Оборотова, В. Шаповала, В. Чиркіна та інших.

Динаміка сучасної держави є певним відображенням особливостей її механізму. Саме від якості та професійності такої діяльності залежать не тільки рівень ефективності впровадження у життя державної політики, а й головне – забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян, створення умов реалізації потреб сучасного суспільства. Вивчення порядку організації та функціонування механізму сучасної держави пов'язано із всебічним аналізом його складових елементів. При чому таке дослідження має ґрунтуватися, в тому числі, на системному, інституціональному, функціональному та ціннісному підходах. Це пов'язано із тим, що механізм держави є певною системою, але лише системний аналіз не в змозі розкрити цілісну природу такого механізму. Для встановлення його сутності треба враховувати не лише існування органів, а й певних інститутів, які не є колективними суб'єктами права, але за їх відсутності діяльність

механізму сучасної держави неможлива. Не менше значення має використання функціонального підходу, бо саме завдяки йому розкривається соціальне призначення складових елементів механізму держави. Але усі вказані підходи по суті відображають інструментальний, суто технологічний аспект механізму держави, залишаючи поза увагою те, наскільки цей механізм відповідає потребам суспільства, і саме задля вирішення цієї проблеми необхідно використовувати ціннісний підхід [Сімутін В.В. Інститути держави як складові елементи механізму сучасної держави / В.В. Сімутін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 27(1). –С. 54].

Загалом, вивчення механізму сучасної держави, специфіки його організації, функціонування та правового забезпечення, становить один з пріоритетних напрямів загальнотеоретичних досліджень.

Питання розвитку та ефективного функціонування механізму сучасної держави пов’язано зі ступенем втілення та адаптування в державотворчу дійсність досвіду європейських держав та глобалізаційними процесами. При чому такий досвід, перш за все, має ґрунтуватися на тих принципах, які виступають основою формування організації та діяльності всіх інститутів механізму сучасної держави [Сімутін В.В. Перспективи організації та функціонування механізму сучасної держави / В.В. Сімутін // Jurnalul juridic national: Teorie si practica. Национальный юридический журнал: Теория и практика. National law journal: Teory and practice. – 2014. – С. 30, 34].

Вивчення організаційно-функціональної характеристики механізму сучасної держави потребує розгляду таких властивостей державного механізму, як системність і структурованість, що розкривають його юридичну природу, визначають зміст і правові межі функціонування, висвітлюють внутрішньоорганізаційні зв'язки між елементами, встановлюють основи його діяльності [Тіщенкова С.О. Організаційно-функціональна характеристика сучасного механізму української держави / С.О. Тіщенкова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №2. – С. 92– 93].

Вчення про функції сучасної держави є невід’ємною частиною державознавства. У наш час набуває актуальності питання «ревізії» функцій держави, необхідність якої пов’язана з трансформацією ролі держави у суспільстві. Усе частіше з’являються дослідження, присвячені обґрунтуванню нових функцій держави (інформаційна, податкова, міграційна, інтеграційна, боргова тощо). Між тим, одним з ключових теоретичних питань функціонування держави виступає інституційна зумовленість її функціонування. Функції держави часто розглядають у відриві від інституціонального аспекту, що, не відповідає сучасній методології дослідження. Саме інституціональний погляд на функцій сучасної держави надає змогу якісно розкрити їх зміст, сутність та реалізацію [Коломоєць О.В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми / О.В. Коломоєць // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 41].

Отже, динаміка сучасної держави – одне з найбільш принципових та масштабних питань, що входить не лише до сфери державознавства, але й загальнотеоретичної юриспруденції у цілому. Аналіз і спостереження за трансформаціями функцій держави дозволяє по-новому переосмислити тривалий історичний процес формування та еволюції змісту і суті функцій сучасної держави в широку розумінні цього значення.

Тарас Дідич
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, доцент, докторант

Сучасний стан упорядкованості суспільних відносин як результат соціалізації права в Україні

Сучасний стан соціалізації права в Україні можна розкрити, з одного боку, як стан упорядкованості суспільних відносин, що відображає досягнення мети утворення права, а з іншого боку – як стан відповідності утвореного права об'єктивним потребам розвитку суспільства. Саме пізнання закономірностей сучасного етапу розвитку правоутворення, встановлення особливостей сучасного стану такого розвитку дозволяє, на переконання І. Б. Романова, в подальшому керувати процесами розвитку, здійснювати цілеспрямовану зміну системи правових засобів і механізмів впливу на суспільні відносини, вчиняти ефективний організуючий вплив на правове життя в цілому [Романов И. Б. Правотворческая политика как правовая категория современной юридической науки / И. Б. Романов // Экономика, социология и право. - № 1. – 2014. – С. 177-180, с. 177]. Сучасний стан упорядкованості суспільних відносин як результат соціалізації права в Україні можна охарактеризувати в межах:

− інформаційного виміру, що відображає процес і результат упорядкування інформаційного обміну, який відбувається між суб'єктами суспільних відносин та забезпечує поширення і обмін інформацією про дозволену, належну і заборонену поведінку. Слід зазначити, що сучасний стан упорядкованості суспільних відносин відповідно до інформаційного виміру свідчить про недоліки інформаційного забезпечення суб'єктів правовою інформацією про зміни правового регулювання суспільних відносин, які виявляються у недостатній ефективності поширення правової інформації на суб'єктів, складності її сприйняття та обміну, високому рівні змінюваності правової інформації через існуючу динаміку змінюваності правових норм, хибне сприйняття змісту, сутності та значення правової інформації через перекручування з боку ЗМІ, непрофесійності суб'єктів тлумачення права тощо;

− ідеологічного виміру, що характеризує процес і результат усвідомлення індивідами змісту, сутності права, його авторитетності, формування моделей поведінки, їх оцінювання та обрання конкретної моделі власної поведінки. системи ідей, теорій і понять, в яких відображається стан осмислення і сприйняття суб'єктами права правової дійсності. Ідеологічний вимір сучасного стану впорядкованості суспільних відносин ґрунтується на системі теорій, ідей і принципів, які визначають авторитетність права, його належність до системи соціокультурних цінностей, об'єктивну необхідність існування і функціонування, його корисності для суспільства в цілому і для кожного індивіда зокрема. Сучасний стан упорядкованості суспільних відносин відповідно до ідеологічного виміру доводить низький рівень сприйняття суспільством правових норм, хибне сприйняття змісту правових норм що зумовлює формування помилкових моделей правової поведінки, наявним є низький рівень авторитетності права, що супроводжується посиленням критичного ставлення до права, нівелювання його регламентуючого значення;

− поведінкового виміру, що відображає процес і результат регламентуючого впливу права у поведінці суб'єктів. Поведінковий вимір сучасного стану впорядкованості суспільних відносин відображає морально-правовий клімат у суспільстві, який гарантував би реальну свободу поведінки в поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував її права, соціальну захищеність, повагу її гідності, тобто поставив би людину в центр економічних, соціальних, політичних, культурних процесів. Зазначений вимір сучасного стану впорядкованості суспільних відносин характеризується, з одного боку,

суб'єктивним аспектом, змістом чого є стан соціально-правової активності людини, у тому числі його участь у правотворчій, правореалізаційній діяльності, що зумовлено зростаючим значенням людського чинника в сучасному житті. А це дає змогу говорити про явище правової культури, насамперед щодо людини і відповідного співтовариства людей. З іншого боку, характеризується ціннісним аспектом, що відображає рівень віддзеркалення всіх цінностей людського і суспільного життя в самому праві. У даному випадку правова культура є системою цінностей у сфері права, що реалізуються в поведінці суб'єктів права. Серед цих цінностей можна назвати: державно-правову ідеологію, правові інститути, юридичну науку, політичні права, інтереси і потреби, правові принципи, форми народовладдя, законність і правопорядок, систему суспільного контролю і відповідальності громадян тощо. Сучасний стан упорядкованості суспільних відносин як результат реалізованості права в Україні крізь призму поведінкового виміру характеризується: низьким рівнем засвоєння суб'єктами права правових норм минулого і сьогодення, що мають національний та міжнародний характер; недостатньо високим рівнем охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина; недостатнім рівнем упровадження в сферу життєдіяльності суспільства та державного життя принципів законності та верховенства права; недостатньо ефективною роботою суб'єктів правотворчості, правотлумачення та правозастосування; зростанням рівня правового інфантилізму індивідів, особливо серед працівників судових і правоохоронних органів, правового ідеалізму (романтизму), внаслідок чого відбувається переоцінка реальних регулятивних та охоронних можливостей права; низьким рівнем правової активності громадян.

Сучасний стан відповідності соціалізованого права об'єктивним потребам розвитку суспільства в Україні можна охарактеризувати в межах:

− формального виміру, що відображає досягнення конкретних статистичних, математичних, правових та інших показників, отриманих у результаті реалізації права, що своєю чергою свідчить про досягнення мети, з якою пов'язане утворення права;

− реального виміру, що характеризує реально досягнутий правовий ефект за результатами реалізації права, який оцінюється з точки зору його витребуваності суспільством, обґрунтованості об'єктивними потребами його розвитку.

Проведений нами аналіз сучасного стану розвитку правоутворення в Україні стане основою для подальшого вивчення питань перспектив його розвитку в Україні та шляхів удосконалення.

Богдана Дричик
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Теолого-соціологічне розуміння права як основа морально-етичної парадигми суспільного розвитку

Вивчаючи систему права, в першу чергу варто відповісти на запитання, чим є право сьогодні. Б. О. Кістяківський називає право бінарним, при цьому акцентуючи увагу на множинності його поняття [Костицький В. В. «Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади» // Науково-практичний журнал. – 2013. – №2 (8) - С. 64]. Варто виділити теолого-соціологічне розуміння права, яке мало вагому цінність на всіх етапах розвитку цивілізації, не втративши свого значення і сьогодні.

Поширення християнства змінило культурний вигляд Європи: прийшло уявлення про Бога як про трансцендентну відносно світу Особу. Бог виступає не лише Творцем духовного і фізичного світів, але й джерелом морального закону – тобто Законодавцем, і найвищою моральною інстанцією – Суддею [Козлихин И. Ю., Поляков А. В., Тимошина Е. В. История политических и правовых учений. Учебник. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. – С. 112].

Запровадження у Римській імперії християнства державною релігією сприяло дослідженню питання походження держави та права через призму релігійних переконань та приписів. На думку Євсевія Кесарійського, Божественне слово надало людям уявлення про законне начальство і царську владу, створило суб'єктивну основу для заснування можливості влади. Монархічний принцип організації верховної влади заснований на такому баченні, що царська влада створена за образом його влади [Козлихин И. Ю., Поляков А. В., Тимошина Е. В. История политических и правовых учений. Учебник. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. – С. 115]. Іоан Златоуст, пояснюючи слова апостола Павла про те, що «кожна душа нехай буде покірна вищій владі», розглядає обов'язок підкорятися владі як релігійний обов'язок. Подібних поглядів дотримувалися і аналітики Середньовіччя, зокрема Фома Аквінський. Зовсім не виключається свобода людського вибору. Людині природньо прагнути до блага (ця теза піддавалася обґрунтуванню навіть Платоном у праці «Держава»), яке визначає мету людини. Фома Аквінський переконаний, що, коли є помилки у виборі мети, повинні застосовуватися поради, накази, повідомлення, заборони, нагороди та покарання – способи впливу на поведінку людей [Козлихин И. Ю., Поляков А. В., Тимошина Е. В. История политических и правовых учений. Учебник. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. – С. 116].

У «Сумі теології» Фома пише про чотири види законів: вічний, природний, людський та божественний. Вічний закон це прояв божественного розуму, а людський може трактуватися як позитивне право. Варто звернути увагу на такий факт, що на час написання праці Фоми католицизм був провідною, обов'язковою релігією для всієї Європи, а значить і вічний закон був обов'язковим, в багатьох випадках замінюючи позитивне право.

Людський закон не повинен був суперечити вічному і природному законам. Пригадаймо слова Бенедикта XVI, який сказав, що «жодний закон, підготований людиною, не може скасувати норму, написану Творцем». Це є вищою мораллю, яка має бути в праві, бо аморальний закон приречений на суспільне несприйняття, неприйняття та, зрештою, суспільне забуття. Тобто, щоб стати справді «правилом і мірилом» людських вчинків, закон повинен бути відомий тим, кому він адресований [Козлихин И. Ю., Поляков А. В., Тимошина Е. В. История политических и правовых учений. Учебник. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. – С. 118].

У другій половині XIX ст. було висунуте завдання дослідити право емпірично, як факт досвіду, і у взаємодії з іншими соціальними явищами. Вихідна точка права за такою методологією знаходиться в самому суспільстві. Тому головним методом пізнання права є безпосереднє спостереження за життям, вчинками людей, дослідження звичаїв [Козлихин И. Ю., Поляков А. В., Тимошина Е. В. История политических и правовых учений. Учебник. – СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2007. – С. 119].

Важливе значення для соціологічного розуміння права мали праці Євгенія Ерліха, який почав вивчати право як «живий порядок», як систему дійсно існуючих норм. Дослідники погоджуються з думкою, що правова настанова, офіційно затверджена в законі, тільки тоді стає нормою права, коли вона дійсно застосовується і фактично упорядковує соціальні відносини [Історія політичних і правових вчень. XX ст. / ред. В. С. Нерсесянц. М. – 1995. - С. 73]. Ерліх розумів право не як систему норм чи систему законодавства, а як організацію, інститут – сукупність соціальних зв'язків, певним чином структурованих.

Підсумовуючи вищевикладене можна із абсолютною впевненістю сказати, що земний порядок уявлявся як безпосереднє вираження божественної волі. Разом з тим людина не була позбавлена права вибору, свободи волі. Тобто за теолого-соціологічним праворозумінням, яке було закладене в період пізньої античності, право – це моральний імператив, в основу якого покладена Божественна воля і який визнаний, санкціонований державою, а також забезпечується нею. Аморальний закон приречений на суспільний негативізм, громадський осуд. Він не виконує однієї з основних функцій права – не формує правового порядку [Костицький В. В. «Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади» // Науково-практичний журнал. – 2013. – №2 (8) - С. 65]. А це означає, що суспільство буде протидіяти такому закону, не використовуватиме його. Представники цього підходу до праворозуміння переконані в тому, що норма починає регулювати суспільні відносини лише в тому разі, якщо вона отримує підтримку серед суспільства (соціуму). Таким чином, існує явний зв'язок між теологічним та соціологічним праворозумінням.

Норми постають втіленням Божественного закону, однак вони обов'язково повинні сприйматися людьми. Теолого-соціологічний підхід, на моє переконання, є одним із основних у вивченні права. Завдяки ньому ми можемо дослідити не лише джерела, ареал поширення, а й основну функцію норми права як складової системи права та пояснити людський фактор у виникненні цієї норми.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Богдан О. В.

Радислав Калитенко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Проблема деформації правосвідомості в Україні

Деформація правосвідомості, як явище викривлення уявлення про право та його сутності, є поширеною проблемою не лише на території України та пострадянському просторі, а й в усьому світі. Ця проблема стає згубною не для політичного режиму, уряду, а для самого населення, адже громадяни, які ставляться до своїх прав та обов'язків неналежним чином породжують беззаконня, корупцію, важке суспільне та політичне становище – саме ці явища, що стають наслідком деформації правосвідомості, ми можемо спостерігати і в Україні у їх повному або частковому вигляді.

Серед відомих проявів деформації правосвідомості виступають такі її прояви, як правовий нігілізм (скептичне ставлення до права), правовий дилетантизм (легковажне ставлення до права), правовий інфантилізм (несформованість знань про право), правовий ідеалізм (переоцінення можливостей права) та правова демагогія (навмисне викривлення уявлень про право). [Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. / О.Ф. Скакун. – К.: Правова єдність, 2010. – 520 с.] Найбільш поширеними проявами деформації правосвідомості в Україні серед суспільства є правовий інфантилізм, правовий ідеалізм та правовий нігілізм.

Якщо заглиблюватися в причини появи деформації правосвідомості серед громадян України, то слід зазначити, що негативна правова практика серед населення української території бере свій початок ще з часів, коли Україна перебувала під владою різних країн, що нав'язували своє законодавство етнічному населенню. Якщо брати до уваги більш близькі за часом причини, то звичайно не можна не згадати СРСР, у складі якого Україна перебувала більшу половину 20-го століття. Розвиток права Радянського Союзу відрізнявся від розвитку у капіталістичних країнах, тому зі здобуттям Україною

незалежності розвиток правової науки пішов іншим шляхом. Хоча слід зазначити, що деформація правосвідомості також була присутньою серед громадян СРСР, що спричиняє її такий самий вплив на сучасну правосвідомість, як і більш давні історичні події. Історичний чинник має великий вплив на викривлення правосвідомості людей.

Крім історичного чинника існують також проблеми, які розвиваються в наш час. До таких можна віднести нестабільне та суперечне законодавство України, що у свою чергу спричиняє розвиток вже існуючого правового нігілізму, адже недовершеність права, його недостатня сформованість стає наслідком його зневажання, скептичного ставлення до нього, що можна часто спостерігати в Україні. Антагоністом до правового нігілізму є правовий ідеалізм, адже у цьому разі можливості права значно переоцінюються. Такий прояв деформації правосвідомості українців існує та розвивається як наслідок правового інфантилізму. Сучасною причиною їх розвитку є необізнаність населення в правовій сфері, що є наслідком недостатньої роботи з підвищення рівня знань про право у громадян вже сучасної України.

Підсумком до причин розвитку деформації правосвідомості у громадян України можна зазначити, що більшість видів прояву викривлення правосвідомості бере свій початок ще до проголошення незалежності України, але ніщо не перешкоджає їм розвиватися або перероджуватися у нові види і сьогодні. Якщо говорити про поширені види деформації правосвідомості, то можна дійти висновку, що вони можуть бути тісно пов'язані з нестачею загальних знань про право у населення. Недостатня кількість знань спричиняє формування правового інфантилізму, що у свою чергу переходить у правовий ідеалізм. Розчарувавшись у надуманій вищій силі права, людина вдається до правового нігілізму, що своєю чергою може згодом перерости у повне ігнорування закону та свідоме його порушення.

То що чекає на суспільство, яке живе з деформацією правосвідомості? По-перше, слід зазначити, що таке суспільство ніколи не зможе стати громадянським суспільством, навіть в теорії, адже правосвідомість є підґрунтям для його існування. Також слід згадати, що громадяни, які не мають здорового уявлення про право, не можуть належним чином контролювати та впливати на діяльність законодавців. Такий сценарій подій може призвести до того, що держава почне будуватися на принципах екстрактивних інститутів, що у свою чергу через певний період часу призведе до занепаду такої держави. [Acemoglu D. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty / D. Acemoglu, J.A. Robinson. – New York: Crown Publishers, 2012. – 546 с.] За наявності деформації правосвідомості роль держави перетворюється з інструменту втілення волі народу на засіб керування ним.

В української нації було трохи менше тридцяти років, щоб побороти спадкову деформацію правосвідомості, виявити та викорінити найпоширеніші її види, але практика демонструє, що таку роботу не було завершено до кінця, а проблема деформації правосвідомості так і не є вирішеною. Однією з найбільших причин цього є порочне коло. Якщо нація століттями перебувала під владою інших країн, що стало наслідком занепаду правосвідомості, якщо законодавці не володіють потрібними правовими знаннями, якщо ці законодавці в свою чергу отримують владні повноваження шляхом виборів, на які приходить пересічний громадянин, який не має належного уявлення про право і державу, то висновок може здаватися очевидним. Саме ставлення громадянина до права і треба змінити. Урядовці повинні втілювати у життя закони, що мали б на меті підвищити насамперед їх авторитет, як людей, що працюють на добробут держави. Потрібно підвищити ефективність судочинства, правоохоронних органів, на загальнодержавному рівні розповсюджувати знання про власні права та обов'язки громадян України, загальні поняття про право і державу. Якісне законодавство підвищить ефективність правового регулювання, що у свою чергу підвищить рівень довіри та авторитет права серед громадян, які матимуть здорове уявлення про нього.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Дубов Г. О.

Катерина Кравчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант

Зародження правового забезпечення правотворчої діяльності суддів в Україні

Зважаючи на тривалий історичний процес становлення незалежності України сучасна система правового забезпечення функціонування системи судів являє собою значний масив різноманітних за юридичною силою, формою і сферою дії нормативно-правових актів. Високий рівень актуальності в науковому плані займають питання не лише стану правового забезпечення правотворчої діяльності суддів в Україні, але і історії його зародження, якою було закладено основу для подальшого розвитку правотворчої діяльності, її вдосконалення. Проголошення та подальше становлення незалежності України 1991 року стало початком побудови нової правової системи та системи законодавства, що визначили правові засади становлення та розвитку значного кола суспільних відносин, в тому числі і у сфері здійснення судочинства судами України, що триває і на сьогодні. Враховуючи довготривалий період перебування України у складі Радянського Союзу, логічно, що з набуттям незалежності значна частина нормативно-правових актів відповідно перейшла у спадок шляхом правонаступництва. Правовою основою становлення і розвитку правотворчої діяльності судів України стало прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 року та Акту проголошення незалежності України від 24.08.1991 року.

Перші зміни торкнулися Конституції Української РСР, яка була доповнена новими положеннями, які стосувалися заснування Конституційного Суду, як стане відомо в процесі подальшого дослідження, повноцінність відповідних положень буде досягнуто лише в 1996 році. Відповідно до положень чинної на той час Конституції Української РСР та з метою реформування судових органів і законодавства про судоустрій було прийнято Закон Української РСР «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року положеннями якого було запроваджено систему арбітражних судів в Україні. Зокрема зміст ст. 12 визначав повноваження, першість серед яких надавалася вивченню та узагальненню практики застосування судового законодавства, аналізу статистики вирішення господарських спорів, дачі роз'яснень арбітражним судам з питань практики застосування законодавства Української РСР, яке регулює відносини в господарській сфері [Закон Української РСР «Про арбітражний суд» від 04.06.1991 р.]. Таким чином природа і сутність виокремлених повноважень мали правотворчий характер.

Подальша активна робота з формування вітчизняного законодавства у сфері правосуддя ознаменувалася прийняттям Концепції судово-правової реформи, яка була схвалена Постановою Верховної Ради України 28 квітня 1992 року. На думку О. З. Хотинської-Нор, це справді був перший глибоко продуманий, концептуальний документ, в якому прослідковуються системний підхід до питання реформування судової системи держави та використання наукової методології [Хотинська-Нор О. З. Значення Концепції судово-правової реформи в Україні 1992 року у реформуванні судової системи. Погляд крізь час / О. З. Хотинська-Нор // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Том 12. – число 3(34). – С. 6–14, с. 8]. Концепцією було сформовано основні принципи судово-правової реформи; було визначено нові засади правового статусу суддів; передбачено особливості формування органів судової влади. Важливим кроком передбачалося запровадження адміністративного судочинства шляхом створення адміністративних судів [Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28.04.1994 р.].

Як бачимо, реформою було передбачено низку важливих заходів та принципів, які забезпечували незалежність та самостійність судової гілки влади та подальше створення

системи законодавства про судоустрій, що надало б змогу досягти відповідних завдань. Разом з тим, можна стверджувати, що саме Концепцією передбачалося створення Конституційного Суду, загальних та арбітражних судів з чітко визначеною компетенцією, що забезпечувало реалізації їх повноважень, в тому числі і правотворчих повноважень.

У 1992 році було прийнято Закон України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року та Закон України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року. Саме Законом України «Про Конституційний Суд України» було визначено повноваження Конституційного Суду України в частині розгляду справ про відповідність Конституції і законам України Указів і розпоряджень Президента України, Постанов Президії Верховної Ради України, законів та інших актів прийнятих Верхвоною Радою Республіки Крим та її Президією, а також постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України та Ради Міністрів Республіки Крим [Закон України «Про Конституційний Суд України» від 03.06.1992 р.].

Продовжував свою дію Закон УРСР «Про судоустрій України» від 5 червня 1981 року відповідно зміни до якого було внесено 24 лютого 1994 року, однак чинним він був до 2002 року. Важливе значення для розвитку правотворчої діяльності судами загальної юрисдикції відіграло положення закріплене ст. 40 відповідного закону. Зокрема передбачалося, що Верховний Суд України вивчає і узагальнює судову практику, аналізує судову статистику і дає керівні роз'яснення судам у питаннях застосування республіканського законодавства, шо виникають при розгляді судових справ. Керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України є обов'язковими для судів, інших органів і службових осіб, шо застосовують закон, по якому дано роз'яснення [Закон УРСР «Про судоустрій України» від 05.06.1981 р. № 2022-X]. Таким чином відповідними змінами було втілено реалізацію принципу щодо поділу органів юрисдикції на загальну та конституційну, а також нормативне визначення статусу обов'язковості роз'яснень Пленуму Верховного Суду України певним чином вказувало на правотворчу діяльність Верховного Суду України.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Бобровник С. В.

Павло Мельник
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 3 року навчання

До питання інтеграції догматичного та історичного методів пізнання проблеми протидії організованій злочинності в Україні

1.Вирішення проблеми протидії організованій злочинності в Україні має розроблятися з огляду на загрозу національній безпеці держави, яку несе з собою організована злочинність.

2. Організована злочинність подолала національні межі і набула транснаціонального виміру. З огляду на цю обставину, зміни та доповнення до Кримінального кодексу України, які відбулися за роки з часу його прийняття (2001 р.), є наочним підтвердженням того, як справедливо зауважує проф. Л.П.Фріс, що «…. більшість цих змін та доповнень викликані зобов'язаннями, прийнятими Україною при підписанні та ратифікації відповідних міжнародних угод, і належать до так званих конвенційних норм» [Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України на шляху до євроінтеграції / П.Л.Фріс //10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-

практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – 456 с. – С.88-92].

3.Складається враження, що організована злочинність – це винятково сучасний феномен. У цьому разі, розв'язання проблеми протидії організованій злочинності характеризується двома крайнощами: або на теоретичному, або на практичному рівнях. Звернення до історичного досвіду генези організованої злочинності в Україні залишається поза увагою. Утім, на наш погляд, саме історичний досвід є інструментом усвідомлення причин та умов проширення цього протиправного, загрозливого для суспільства і національної безпеки держави феномену. Нема потреби доводити, знання причин, полегшує постановку правильного діагнозу, а отже знаходження дієвих інструментів боротьби із хворобою.

4. Слід визначитись із перспективними методами, із допомогою яких має здійснюватися українська кримінально-правова політика протидії організованій злочинності в умовах євроінтеграції. Безумовно, провідним методом науки кримінального права має бути юридична догматика, але другим, в переліку існуючих методів, – історичний метод пізнання, або історизм, який тісно корелює з соціологією кримінального права. Соціологія кримінального права покликана інтегрувати історичний і практичний досвід протидії організованій злочинності.

5. Поєднання історичного досвіду з актуальними практичними завданнями сьогодення демонструє тісний зв'язок науки кримінології (кримінального права) з іншими галузями права, особливо з тими, предметом яких є охорона прав людини від злочинних посягань та дає уявлення про межі імплементації зарубіжного досвіду протидії організованій злочинності на національні терени.

6. Безумовно, вказаними методами не вичерпується арсенал методів науки кримінального права. Але саме поєднання цих методів на основі філософських принципів всеєдності, універсальності і унікальності буття забезпечує можливість формування уявлень про те, що в законодавчому догматі виражається результат історичного розвитку права.

7. Догматичний метод обмежується дослідженнями позитивних форм вітчизняного кримінального права і закладає основу для юридичного знання процесів регулювання суспільних відносин, які є предметом кримінального права. Історія права вивчає національні особливості кримінального права. Інтеграція догматичного та історичного знання демонструє взаємозв'язок законодавчих постулатів з особливими національними формами вираження права. Будь-які зміни в останньому здійснюються під впливом об'єктивних змін у суспільстві. Це відбувається приблизно за такою схемою: назрілі потреби суспільства, вимагають від законодавця адекватного реагування, що приводить до появи нових понять, які стають інструментом пізнання та розв'язання практичних потреб. Таким поняттям є «організована злочинність», як вищий рівень системної організації злочинного світу.

8. Історизм в науці кримінального права дозволяє з'ясувати початки кожного окремого законоположення, причини його прийняття та умови існування. При цьому забезпечується важлива умова: отримані знання будуть засновуватися не на здогадках і умоглядностях, а на конкретних історичних фактах, що певною мірою гарантує істинність отриманих наукових результатів. Більше того, історичний метод пізнання не вичерпується власне предметом науки кримінального права. Його значення набагато ширше, оскільки поширюється на практику правозастосування та законотворчої діяльності. Стосовно першого, історизм забезпечує певною мірою достовірність і точність тлумачення закону, заснованого на знаннях причин його появи та матеріалізованих у його змісті ідей. Законодавцю ж важливо знати еволюцію закону, позаяк спостерігаючи за його розвитком, він вносить зміни, відповідні потребам часу, і які найбільш оптимально будуть сприйматися в суспільстві. У цьому разі, набувають значення історико-правові

дослідження які, охоплюючи окремі періоди розвитку кримінального законодавства в Україні, забезпечать розуміння генези організованої злочинності та проблему її криміналізації, що має винятково практичне значення.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М. І.

Анна Наконечна
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
асист. кафедри теорії та філософії права

Деякі аспекти взаємовпливу потреб людини та її прав

Між правами людини і потребами існує тісний зв'язок, який дістає вираз у їхньому взаємному впливі .

Права людини надзвичайно важливі для кожної людини, оскільки вони є носіями цінностей, усталених у суспільстві. Та окрім цього, самі права людини є цінністю для людей, оскільки вони слугують інструментом сприяння задоволенню людських потреб та інтересів. Тому вони здатні здійснювати вплив на потреби людини, виконуючи низку таких самих функцій, які виконують інші правові явища, зокрема норми позитивного права.

Першою формою впливу прав людини на потреби називають функцію опредметнення потреб . Відомий радянський філософ-психолог О.М. Леонтьєв зазначав: «Потреба сама по собі, як внутрішня умова діяльності суб'єкта, це лише негативний стан, стан потреби, нестачі; свою позитивну характеристику вона отримує тільки в результаті зустрічі з об'єктом («реалізатором»…) свого опредметнення» [Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н.Леонтьев.-М.:Изд-во Моск.Ун-та,1971.- 40 с.]

Означена функція відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки від її реалізації залежить, чи та чи інша потреба зможе бути задоволена.

Другою формою впливу прав людини на потреби є вплив перших на види засобів задоволення потреб. Права людини здійснюють так звану орієнтаційну функцію, вказуючи людині, які засоби та в якій черговості їй слід використовувати для того, щоби задовольнити певну потребу.

Третьою формою впливу прав людини на потреби є співвимірна функція. Професор П.М.Рабінович зазначає, що «значущість вчинків, предметів, явищ не є однаковою для кожного суб'єкта і що вона, крім того, змінюється у соціальному часі та соціальному просторі». І далі: «Отже, сама ціннісна предметність об'єктивно ієрархічна і ця ієрархія є обов'язковою для відповідного способу існування суспільного суб'єкта. Їй має відповідати, ясна річ, і суб'єктивна ієрархія цінностей.» .

Ця функція, зазвичай, реалізується за посередництва таких техніко-юридичних засобів: 1) розташування опису праворозподілюваних цінностей, тобто засобів задоволення певних потреб — відповідно до їх порівняльної значущості — у нормативно-правових актах різної юридичної сили; 2) закріплення певних цінностей у правових нормах різної галузевої приналежності; 3) розподіл, розміщення детального опису цінностей у різних підрозділах одного закону (іншого нормативно-правового акта); 4) включення до нормативно-правового акта вказівки на черговість чи перевагу у виборі тих або інших цінностей (засобів) у відповідній ситуації; 5) законодавче закріплення заборони, безумовної неприпустимості зазіхання на певні цінності, які у даній системі суспільних відносин визначаються абсолютними. Інші ж блага, котрим, з точки зору законодавця, в якихось ситуаціях, зокрема при захисті цінностей абсолютних, може бути завдана та чи інша шкода, є — порівняно з першими — цінностями відносними; 6) встановлення у

законодавстві різноманітних за видом і розміром заохочень відповідно до рівня цінності дій суб'єкта; 7) законодавче ранжування видів та розмірів санкцій за правопорушення залежно від ступеня цінності об'єкта посягання [Рабінович П.М. Социалистическое право как ценность / П.М. Рабинович. — Одесса: Юрид. Лит, 2006. — 167 с.].

Вказана функція забезпечує правильну розстановку пріоритетів у цінностях задля забезпечення задоволення потреб, а також обов'язок понести відповідальність за порушення прав людини.

Четвертою формою впливу прав людини на потреби є розподільча функція . У соціально неоднорідному суспільстві права виступають передусім як засіб розподілу та надання основних соціальних благ, тобто вони слугують начебто формальним джерелом останніх. Вони стають, так би мовити, "співучасниками" задоволення найважливіших потреб суб'єктів, співорганізатором їх життєзабезпечення.

Зазначена функція сприяє забезпеченню розподілу благ відповідно до потреб людини, а тим самим – і задоволенню таких потреб. Однак слід пам'ятати, що внаслідок постійних загальносоціальних змін права людини не в змозі повністю забезпечити задоволення усіх потреб хоча би через недостатність відповідних благ(засобів задоволення).

П'ятою формою впливу прав людини на потреби є охоронна функція, яка полягає у тому, що права обумовлюють, «проектують» дії з охорони, захисту цінностей (засобів), а у разі їх пошкодження, знищення , встановлюють порядок їх відновлення.

Названа вище функція є ключовою, адже без охорони та захисту цінностей права людини не зможуть забезпечити задоволення потреб.

Шостою формою впливу прав людини на потреби є пізнавальна функція. Права фіксують у собі оцінку об'єктивної значущості явищ, предметів задля задоволення потреб суб'єкта. Здійснювана оцінка завжди являє собою — за її гносеологічною природою - пізнання, соціальної сутності явищ і предметів, тобто їх ролі, значення у задоволенні певних потреб тих чи інших суб'єктів [Рабінович П.М.Інструментальна цінність об'єктивного юридичного права./ П.М.Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2005 .- №3(42).-С.8-30].

Завдяки цій функції права людини надають їй можливість усвідомити значущість об'єктів, які повинні задовольнити її потреби.

Водночас, права людини, де і коли б вони не формувались, зумовлені однаковими за природою її соціальними потребами. Ці потреби, виступаючи по відношенню до прав людини як причини їх виникнення, формують їх сутнісну основу [Петров А.В. Про методологічні підходи до визначення категорій сутності права / А.В. Петров // Вестник Нижегод. Ун-та им. Н.И. Лобачевского. Серия Право. — 2003. — Випуск 1(16). — С.69-79]

Висновки. Вочевидь, потреби та права людини тісно взаємопов'язані. Останні впливають на формування, існування та задоволення потреби, виконуючи низку функцій стосовно перших (опредметнюючу, орієнтаційну, співвимірну, розподільчу, охоронну, пізнавальну). Водночас самі ж потреби людини зумовлюють, зокрема, формування її прав, будучи, так би мовити, об'єктивною соціальною основою останніх.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Рабінович П. М.

Євгенія Новікова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Актуальні проблеми правового регулювання наукової діяльності в Україні

Актуальність даної теми обумовлена сучасними тенденціями економічного та правового розвитку провідних держав світу, а саме: зосередження уваги на новітніх галузях виробництва, заснованих на високих технологіях, а також прагнення держав забезпечити високий рівень життя всього населення України. З огляду на це все більшого значення набуває наукова діяльність, що теоретично спрямована на розвиток науки у всіх галузях законодавства. Спрямованість України на євроінтеграцію обумовлює необхідність підвищення рівня економіки та її модернізацію, що може бути досягнуто, зокрема, завдяки впровадженню нових наукових розробок. Таким чином, вникає необхідність створення сприятливих умов для розвитку наукової діяльності через реалізацію її правового регулювання.

Правове регулювання – це здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування. Правове регулювання здійснюється через складну взаємодію багатьох правових явищ: правотворчості, правових норм та актів їх застосування, правовідносин, правосвідомості, правової культури та ін. [Загальна теорія держави і права // За редакцією проф. М.В. Цвіка, проф. О.В. Петришина // Харків «Право» 2002, с. 207.]

Промисловість, на прикладі України, базується в основному на чорній та кольоровій металургії, кораблебудуванні, аерокосмічній галузі; виробництві та постачання вузлів електростанцій, виробництві автомобілів, нафтогазову та хімічну промисловості. Ці напрями розвитку промисловості є громіздкими та вимагають наукового обґрунтування.

Слід зазначити, що в Україні здійснюється здебільшого розвинена система освіти. Однак, існують й певні недоліки. Наприклад, недофінансування, зменшення кількості дослідників та їх еміграція за кордон, незначний попит українських компаній на інновації, що загалом обумовлює невисокий рівень показників інноваційної діяльності, проблеми, пов'язані з інтелектуальною власністю, тощо. [Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://publications.europa.eu]. Через ці недоліки втрачається зацікавленість у здійсненні наукової діяльності. Тож, першочерговим завданням держави має бути сприяння переосмисленню ставлення суспільства до діяльності науковця, зокрема, підвищення її престижності, що можна зробити за наявності двох факторів: посилення соціального захисту науковців та надання їм певних пільг для активізації творчої, наукової діяльності для запобігання виїзду талановитих діячів за кордон та збільшення фінансування наукової сфери.

Внаслідок досягнення вищезазначеної мети, легше відбуватиметься перехід від «загального» до «особливого», тобто через зростання престижності наукової діяльності та притоку прогресивних талановитих науковців, активно розвиватимуться окремі галузі науки чи її сфери.

Однією з найменш розвинених сфер наукової діяльності в Україні є інноваційна діяльність, саме вона потребує першочергової уваги. Зважаючи на євроінтеграційні процеси, інноваційну діяльність слід наблизити до рівня існуючого в європейських країнах. В Україні не існує єдиної стратегії щодо розвитку інноваційних технологій. Діє Закон України про пріоритети інноваційної діяльності в Україні (прийнятий у 2011 році), а також дві цільові програми: Державна цільова науково-технічна програма досліджень у

Антарктиці на період 2011-2020 рр. та Державна цільова науково-технічна космічна програма.

Регулювання наукової діяльності здійснюється за допомогою Конституції України, Законів України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про наукову та науково-технічну експертизу», «Про наукові парки» та ін., постанов Кабінету Міністрів, рішень Міністерства освіти та науки, а також за допомогою нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування.

Основні правові, організаційні та фінансові засади функціонування та розвитку в сфері наукової та науково-технічної діяльності визначаються Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Імплементація цього документу стала початком реформування наукової сфери, що є втіленням у життя ключових рекомендацій аудиту науково-інноваційної системи України в рамках політичних інструментів програми «Горизонт-2020».

Згідно з законом передбачається функціонування Національної ради України з питань розвитку науки та технологій. Вона складається з Наукового та Адміністративного комітетів. Створення Національної ради України з питань науки та технологій є впевненим кроком до покращення правового регулювання наукової діяльності та подолання її недоліків. На засіданнях її Наукового комітету відбувається обговорення нагальних питань провідними вченими, а результати обговорення є рекомендаціями органам центральної виконавчої влади. Таким чином, проекти нормативно-правових актів зазнають критичного осмислення та вдосконалюються, що підвищує ефективність їх дії.

Серед іншого, цей закон передбачає створення Національного фонду досліджень, що має надавати гранти на конкурсній основі найкращим науковим проектам. За допомогою фонду планується значно покращити фінансування.

Отже, в Україні існує багато проблем, що пов’язані з науковою діяльністю. Головним чином їх вирішення ґрунтується на підвищенні престижності діяльності науковця шляхом надання та нормативного закріплення широких соціальних прав та фінансування наукової діяльності. Викорінення недоліків у сфері наукової діяльності потребує вдосконалення правового регулювання. Воно має здійснюватись через закріплення основних змін, прав чи принципів у нормативно-правових актах та вдосконалення системи їх реалізації. Підвищення ефективності правового регулювання у галузі наукової діяльності має вивести Україну на якісно новий рівень розвитку та поставити її на ряду з провідними європейськими державами.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Теремцова Н. В.

Владислав Новіцький
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
відділ теорії держави і права,
аспірант 1 року навчання

Проблемні аспекти методології науково-правових досліджень

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що однією з найбільш дискусійних та резонансних проблем Теорії держави і права, є правовий інститут методології в праві. В даному випадку, мова йде про цілий комплекс, складних, досі не вирішених питань, науковий диспут, відносно, яких триває не один десяток років. На наше глибоке переконання, до них необхідно віднести: 1) яке функціональне, науково-прикладне значення, має методологія в праві?; 2) проблематика термінологічно-категоріального

апарату даного правового інституту; 3) Класифікація наукових методів дослідження того, чи іншого об'єкта, предмета наукового пошуку та інші.

Зазначений діапазон тематичного дослідження, хоча він, далеко не повністю укомплектований та може наповнюватись додатковими компонентами, є предметом поглибленого, академічного аналізу. Представлена наукова робота, є спробою відповісти, лише на перше питання. Адже, це важливо, для кожного науковця, з'ясувати самому для себе, внутрішню природу такого правового інституту, як методологія в праві. Саме, наслідком такого усвідомлення, буде подальше формування власного, авторського визначення поняття «методологія» та вибір методів наукового дослідження. Окремо, слід наголосити на наступному, кожна аргументована думка, має право на життя та заслуговує належної уваги. Ми переконані в тому, що вірність даної тези, зумовлена наявністю широкого кола поглядів, до розуміння дефініції «методологія», класифікації наукових методів та переконань відносно місця методології в царині юриспруденції, яке є показником того, що кожен вчений, по різному підходить до вирішення вище наведених питань.

Переконавшись в актуальності піднятої проблематики, перейдемо до її аналізу. «Методологія не є самостійною наукою, локальною галуззю наукового знання, яка існує ізольовано від усієї системи наук. Вона є загальнонауковим феноменом, притаманним науці у цілому і кожній її галузі зокрема. [Методологія в праві : монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2017. – 111 с. – (Серія «Про українське право»).]. На нашу думку, для того, щоб визначитись, чи доцільно виділяти методологію, як окрему науку, потрібно з'ясувати термінологічну сутність дефініції «наука» та «наукова діяльність». «Наука – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність.»[Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. - 519 с.]. Законодавець, відповідно до п. 12, ч. 1, ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 року, визначив, що «наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження».

Таким чином, виходячи із аналізу зазначеного, можемо констатувати, що наука загалом та наукова діяльність зокрема, спрямовані на вироблення, систематизацію, застосування одержаного нового знання про дійсність. Продовжуючи думку, варто сказати про наступне, щоб отримати «нове знання», потрібно вивчати чітко виражений об'єкт та предмет дослідження. Кожна наука, має свій, специфічний об'єкт та предмет дослідження. «Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення або суспільні відносини, що потребують правового врегулювання. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження.»[«Методологія, організація та технологія наукових досліджень»: опорний конспект лекцій / Упорядники: Оніщенко Н.М.; Пархоменко Н.М.; Тарахонич Т.І.; Богініч О.Л.; Львова О.Л.; Сунєгін С.О.; Васецький В.Ю. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016, с. 56]. Методологія, це не процес або явище, яке формує проблему і не суспільні відносини, що потрібно нормативно врегульовувати, а сукупність структурованих методів, способів, прийомів, які виконують роль інструментарія, окремо взятого наукового дослідження.

Виходячи із вищевикладеного, потрібно погодитись із наступним, «Методологія наукового дослідження – специфічна сфера знань, яка займає відповідне місце в ієрархії пізнавальних сфер: між конкретними науками і філософією. Тому методологія науки спеціально не входить в предмет дослідження конкретних наукових дисциплін. Методологія виробляє загальні підходи і принципи, але не є «рецептурою» і «технологією» отримання нового знання. Корисне функціонування методології в

конкретних сферах пізнавальної діяльності виражається в критичному аналізі можливих варіантів вирішення проблеми і дискредитації антинаукових шляхів дослідження. [Оніщенко Н.М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду) / Н.М. Оніщенко // Держава і право. Серія «Юридичні науки». 2016. – Вип. 71. С. 10-11.]. Методологічні компоненти такі, як методи, способи, прийоми наукового дослідження, не продукують нового знання, а допомагають науковцю, пояснити внутрішню сутність обраного ним для аналізу певного об'єкту та предмету дослідження. «Методологія, як певна форма світоглядного підходу до дослідження конкретного об'єкта реальної дійсності, ґрунтується на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння даних явищ, їхньої реальної сутності.»[Селіванов В.М. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні // Право України. 2006. - № 4. –С. 24-25]. Крім того, наука, результати будь-якої наукової діяльність, це не якісь аксіомологічні постулати, а постійний пошук об'єктивного, істинного і саме тому, вчений, використовує методи, способи, прийоми, для того, щоб проілюструвати вірність чи хибність тієї або іншої теорії.

Отже, розглянувши вище зазначене, можемо констатувати наступне: 1) методологія, не є окремою наукою, це унікальна сфера знань, своєрідність, якої полягає у тому, що вона, допомагає науковцю, знайти найбільш ґрунтовний шлях, для вироблення, формування «новітнього знання» та удосконалення існуючих уявлень про навколишнє буття, шляхом проведення студіювання відповідної інформації відносно того, чи іншого об'єкта, предмета дослідження, на наявність хиб, а також недоліків; 2) методологія в праві, як опорна платформа всієї юридичної науки, на базі якої, потрібно здійснювати науковий пошук актуальних проблем Теорії держави і права. Однозначно, методологічна проблематика, має потребу, в її подальшому предметному дослідженні.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Оніщенко Н. М.

Олександра Онищенко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Закріплення принципу гендерної рівності у конституціях європейських країн у першій половині XX століття

Проблема гендерної рівності у сучасному світі привертає увагу багатьох дослідників. Оскільки, це є один із показників, що визначає ступінь демократизму суспільства. Досить довгий час права жінок не були законодавчо закріпленими. Вони не мали права брати участь у політичному житті країни, займати керівні посади, самостійно приймати важливі рішення. Але розвиток суспільства потребував нових законів, що регулювали б ці відносини.

Боротьба за гендерну рівність у різних європейських країнах стала можливою лише після буржуазних революцій, зокрема Великої французької революції кінця XVIII ст. Оскільки саме у той час було прийнято Декларацію прав людини і громадянина (1789 року), що вперше законодавчо закріпила основні права і свободи людини. Саме у цей час набирає поширення суспільно-політичний рух жінок за їх виборчі права. Першими серед європейських країн, де жінкам було надано виборче право були Норвегія і Фінляндії, до того ж законодавство надало право їм не лише голосувати, а й балотуватися в кандидати.[Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. —К.: Центр навчальної літератури, 2004. —с.462].

Норвегія це перша країна континентальної Європи, яка надала право жінкам брати участь у виборах. 11 червня 1913 року норвезький парламент одноголосно прийняв рішення щодо участі жінок у виборах на рівні з чоловіками. Фінляндія, отримавши широку автономію в складі Російської імперії, ввела у 1906 році загальне виборче право. Це остаточно було закріплено у 1917 році, після здобуття нею незалежності.

У Великій Британії, де суфражистки радикальними методами ще з кінця XIX ст. активно боролися за виборчі права для жінок, у 1919 році було проведено виборчу реформу, що дозволила жінкам, які досягли 30 років і мали нерухомість та прибуток не менше 5 фунтів стерлінгів або були заміжніми, брати участь у виборах. Першою жінкою, що отримала законне місце у палаті общин після виборів 1919 року, була леді Ненсі Астор. Пізніше було видано «Закон про народне представництво» 1928 року, що повністю закріпив гендерну рівність у виборчому праві королівства.[Ч.Поулсене «Английские бунтари» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.agitclub.ru/museum/revolution1/eng/poulsen19.htm]

У Франції аналогічний рух виник ще з часів вище згаданої Великої Французької революції. Французькі жінки активно боролися за свої права і навіть був розроблений проект «Декларації прав жінки і громадянки» 1791 р. написаний Олімпією де Гуж. Але це було відкинуто французьким керівництвом. Але не забуто французькими жінками,які у XIX ст. відновлюють свою боротьбу за гендерну рівність. Проте їхнє протистояння тривало аж до 1944 року. Оскільки саме 21 квітня 1944 року за постановою Тимчасового уряду жінки стали повноправними учасницями виборів.

У Німеччині не було юридичних підстав, які б забороняли жінкам брати участь у виборах. Проте на конституційному рівні це було закріплено лише у 1919 році Веймарською конституцією.

У Швеції жінки користувалися більш широкими правами ще задовго до XX ст. Так до офіційного проголошення рівних прав жінок і чоловіків у виборах, вони вже займали важливі посади - наприклад, Олівія Нордгрен, яка була найбільш відомою жінкою-політиком того часу. Швеція надала виборче право жінкам 1919 року і залишається провідною країною у питаннях гендерної політики і на сьогоднішній день.

У Нідерландах 15 травня 1919 року було прийнято закон, який допустив жінок до виборів. Вперше цим правом вони скористалися на загальних виборах 1922 року. У Данії була схожа ситуація, що й у Швеції. На державному рівні це питання було врегульовано лише у 1915 році після прийняття конституції.

Цей рух був підтриманий ще низкою країн. Так у Росії жінки отримали право голосу в 1917 році. А у 1918 році після Жовтневого перевороту у радянській Росії була видана Конституція, що закріпила рівність прав чоловіків і жінок. Конституція УСРР 1919 року також проголосила гендерну рівність. Польща надала виборче право жінкам у 1917 році, після того як звільнилася від Російської імперії. І першою жінкою, що була обрана до Сейму в 1919 році, стала Роза Померантц-Мельтцер.

Як підсумок, європейські конституції першої половини XX ст. дійсно закріпили гендерну рівність. Право голосу, можливість брати участь у виборах було закріплено на державному рівні, що дозволило жінкам обіймати державні посади, активно та законно займатися політичною діяльністю. У подальшому жіночі права було закріплено Конвенцією ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» 1979 року.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Юрій Почепцов
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
аспірант

Категоріальний вимір ефективності права

Проблема формування та розвитку порнятійно-категоріального апарату юридичної науки займає одне з центральних місць в системі наукових досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених-правознавців. Це пояснюється існуючою неусталеністю доктринального розуміння понять і категорій юриспруденції, з одного боку, та складністю і багатоаспектністю права як самостійного явища, з іншого, що обумовлює складність, багатоаспектість та варіативність відповідних правових явищ і процесів, а отже позначається на їх наукових дослідженнях, в тому числі і щодо їх категорального аналізу. Проблематика ефективності права не позбавлена відповідних категоріальних невизначеностей, що актуалізує необхідність вивчення існуючих підходів до розуміння і визначення ефективності права, їх критичного аналізу та вироблення удосконаленого формулювання поняття «ефективність права» як самостійного елементу понятійно-категоріального апарату юридичної науки.

На нашу думку, аналіз поняття «ефективність права» слід розпочати з етимологічного аналізу вказаного словосполучення, що дозволить з'ясувати смисл, що вкладається у вказані елементи словосполучення. Насамперед, слід звернути увагу на те, що словосполучення «ефективність права» складається з двох самостійних слів: «ефективність», що характеризує явище «право». Слово «ефективність» в енциклопедичних джерелах визначається як таке, що походить від латинського «effectivus», та перекладається як «дієвий», позначаючи явище чи процес, які спричиняють певний ефект, є дієвими [Современный словарь иностранных слов / Ок. 20 000 слов. – М.: Рус. яз., 1993. – 740 с., с. 728]. В тлумачних словниках української мови слово «ефективність» позначає абстрактний іменник до слова «ефективний», яке в свою чергу інтерпретується як такий, що характеризує будь-який об'єкт (пристрій, процес, засіб, вид діяльності тощо), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості. У змісті тлумачного словника вміщені ще і інші підходи до інтерпретації вказаного слова, водночас вони не можуть бути віднесені до характеристики права. Таким чином можемо підсумувати, що слово «ефективність» по відношенню до слова «права» здатне охарактеризувати право як таке, що відображає його суспільну корисність, продуктивність та інші позитивні якості. В свою чергу слово «право» інтерпретується як здійснювана державою форма законодавства, обумовлена соціальним устроєм держави, його змістом є система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, які виражають волю панівного класу або всього народу [Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. – 1728 с., с. 358, 917]. Таким чином можемо відзначити, що етимологічно словосполучення «ефективність права» позначає: по-перше, властивість системи встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, які виражають волю панівного класу або всього народу; по-друге, суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості вказаної системи правил (норм) поведінки; по-третє, процес і результат надання державою форми законодавству.

На нашу думку, найбільш доцільним продовженням наукового дослідження ефективності права як самостійної категорії буде виокремлення та аналіз ознак ефективності права та уточнення його доктринального визначення. До ознак ефективності права можливо віднести наступні:

1) за своїм змістом ефективність права пов'язана із дією права та характеризує стан поширення норм права на суспільні відносини, що здійснюється шляхом втілення вимог правових норм у поведінці суб'єктів права. Ефективність права виступає мірилом дієвості

права, визначає характер, зміст, процес та результат впливу права на поведінку його суб'єктів;

2) визначається, з одного боку, процесом впорядкування суспільних відносин, а з іншого боку – результатом такого впорядкування, що передбачено нормами права. Досягнення певного результату, тобто настання певних юридичних наслідків свідчить про рівень ефективності права;

3) змістом ефективності права є юридично значима поведінка суб'єктів права, а також кінцевий результат її здійснення;

4) визначається потребами і інтересами суб'єктів права, які реалізуються в результаті дії права, тим самим відображаючи рівень ефективності права;

5) характеризується об'єктивною та суб'єктивною сторонами, де об'єктивна сторона визначається реальною поведінкою суб'єктів права, що породжує відповідний результат впорядкованості суспільних відносин, а суб'єктивною стороною є стан відповідності поведінки суб'єктів права вимогам правових норм та ставлення суб'єктів права до змісту правових вимог;

6) відображає корисність права як засобу впорядкування суспільних відносин, стан та результат функціонування права в цілому;

7) визначається за допомогою системи критеріїв, що акумулюють показники реалізованості норм права, тим самим формують загальне уявлення про його ефективність;

8) відображає переваги та недоліки правових норм, є умовою для подальшого вдосконалення змісту правових норм, визначення шляхів усунення недоліків правового регулювання;

9) є критерієм якості правотворчої, правоінтерпретаційної та правозастосовної діяльності уповноважених суб'єктів.

Підбиваючи вищезазначене, вважаємо за доцільне уточнити визначення категорії «ефективність права», вклавши в основу його формулювання вказані нами ознаки. Так, ефективність права – це процес та результат втілення правових норм у життєдіяльність суспільства, що відображає корисність права як засобу впорядкування суспільних відносин, стан та результат функціонування права в цілому, визначається потребами і інтересами суб'єктів права, які реалізуються в результаті дії права, характеризується об'єктивною та суб'єктивною сторонами, де об'єктивна сторона визначається реальною поведінкою суб'єктів права, що породжує відповідний результат впорядкованості суспільних відносин, а суб'єктивною стороною є стан відповідності поведінки суб'єктів права вимогам правових норм та ставлення суб'єктів права до змісту правових вимог.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Бобровник

Юлія Ремінська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
кафедра теорії права та держави,
аспірант 2 року навчання

Концепти «міжнародного верховенства права» та «верховенства права у його міжнародному вияві»: до питання теоретико-правового розмежування понять

Експансія теоретико-методологічних досліджень верховенства права не оминула й вітчизняну юридичну науку. По суті, методологічній інтерпретації піддається ряд ідей, пов'язаних із різноманітними правовими стандартами, а особливо тих, що закріплені у

міжнародних нормативно-правових актах. Разом із тим, доводиться визнати, що відповідні дослідження здійснюються головним чином виключно з позицій міжнародного права, розглядаючи переважно проблему змістовних відмінностей міжнародної та національної правових систем. Зазначене, у свою чергу обумовлює актуальність теми дослідження для вітчизняної теорії права. Адже, центральна ідея поточної роботи зводиться до обґрунтування концептуального розмежування двох схожих за своєю правовою природою, але різних за своєю цільової детермінацією правових явищ.

У сучасній юридичній теорії до сих пір панівним залишається уявлення про верховенство права як концепт, що діє ефективно виключно в межах національних правових систем. Такий підхід є одностороннім, оскільки реально обмежує уявлення про функціональний діапазон цього принципу на більш глобальному рівні. Тому, доцільно вести мову про так звані «форми вияву верховенства права», які можна визначити як діалектично взаємопов'язані між собою існуючі об'єктивно явища, що розкривають особливості внутрішнього механізму детермінації верховенства права на конкретному рівні правового поля, а також дозволяються зрозуміти необхідність і зміст окремих напрямків їх вдосконалення. Зокрема, такими формами вияву є міжнародне верховенство права, верховенство права у його міжнародному вияві та національна версія верховенства права. У цьому зв'язку, враховуючи завдання сформульоване вище, особливу увагу необхідно зосередити саме на понятійно-субстанійному розмежуванні перших двох концептів.

Необхідність проведення зазначеного семантико-правового поділу понять «міжнародне верховенства права» (англ. «international rule of law») та «міжнародний вияв верховенства права» (англ. «rule of law in its international dimension») обумовлене наступним. Не зважаючи на наявність спільної цільової детермінанти – захист та забезпечення прав і свобод людини, вказані поняття не слід вважати тотожними. Основна відмінність полягає насамперед у площині дії такої детермінанти.

У юридичній літературі найбільш ґрунтовному аналізу підлягають аспекти, пов'язані саме із міжнародним верховенством права. Зазначена категорія є комплексною і у самому широкому сенсі охоплює усі процеси, опосередковувані міжнародним правом. Порівняльний аналіз наукових позицій надав можливість виокремити наступні найбільш поширені підходи до визначення цього поняття: 1) міжнародний стандарт, що застосовується до діяльності держав на міжнародному рівні, і який держава має поважати і використовувати у процесі своєї діяльності; 2) політико-правове явище, що слугує інструментом взаємодії держав як незалежних суб'єктів міжнародного права [pp. 53-59; Aust H. P. Complicity and the Law of State Responsibility / Helmut Philipp Aust., 2011. – 522 p. – (Cambridge Studies in International and Comparative Law)].

У той же час, питаннями міжнародного вияву верховенства права займався вельми обмежений перелік авторів. Здебільшого, означена тема лише побічно досліджується при аналізі системних властивостей самого міжнародного права або ж особливостей глобальних інтеграційних процесів у праві. У найбільш спрощеному вигляді, верховенство права у його міжнародному вияві уявляє собою результат діяльності міжнародних організацій у сфері розробки правових стандартів та створення відповідних механізмів «інкорпорації» таких стандартів у національне законодавство країн, що потребують модернізації правових відносин.

У цьому контексті, концепт верховенства права постає не тільки як ефективний засіб у міжнародних взаємовідносинах, але і як об'єкт удосконалення та змістовного розширення інструментальних можливостей суб'єктами міжнародного права з метою імплементації таких стандартів правового регулювання у національні правові системи. По суті, концептуалізація міжнародного вияву верховенства права відбувається шляхом його організаційно-правової модернізації на міжнародному рівні суб'єктами міжнародного права із залученням різного роду юридичних інструментів просування цієї ідеї у

національні правопорядки, зокрема окремих його структурних елементів (під-принципів та/або вимог).

Отже, у якості заключних рекомендацій доцільно запропонувати свій погляд на особливостях розмежування змістовних характеристик досліджуваних категорій. По-перше, якщо концепт міжнародного верховенства права характеризує якість міжнародної правової системи як середовища політичної взаємодії держав як суб'єктів міжнародного права у сфері забезпечення миру та безпеки, то концепт верховенства права у його міжнародному вияві – якість міжнародної правової системи як організаційно-правової основи взаємодії суб'єктів права (держав, міжнародних інституцій) у сфері міжнародних відносин. По-друге, міжнародне верховенство права передбачає міждержавну взаємодію, що ґрунтується на принципах суверенної рівності держав. А верховенство права у його міжнародному вимірі передбачає взаємодію організаційно-правового характеру, що ґрунтується на ключовій ролі принципу примату міжнародного права над правом національним. По-третє, міжнародне верховенство права матеріалізує правові інструменти, призначені для вирішення юридичного конфлікту між державами, а вияв – створює правові інструменти, призначені для подолання колізій у внутрішньому національному законодавстві, що регулює взаємовідносини між національним урядом та громадянами країни. Насамкінець, міжнародне верховенство права розглядається як втілення балансу міжнародних та національних інтересів. У той же час, верховенство права у його міжнародному вияві розглядається як міжнародно-правовий стандарт, що повинен бути запроваджений у національну правову систему з метою виконання країною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Малишев Б. В.

Андріана Романчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Єдність та боротьба протилежностей позитивного та природного права

У сучасній юридичній літературі обґрунтовано декілька концепцій права та відсутній єдиний підхід до визначення цього поняття, тому визначення права з точки зору єдності та протилежностей позитивного та природного права є нагальною проблемою юридичної доктрини.

Метою цієї наукової роботи є аналіз співвідношення позитивного та природного права з точки зору їх протилежностей та єдності, що надасть змогу наблизитися до подолання непорозумінь навколо даної проблеми, які породженні відсутністю усвідомлення розмежування цих категорій та характеру їх взаємодії.

Відомо, що всі існуючі концепції права можливо розподілити на дві основні доктрини: природно-правову та юридичний позитивізм.

Природне право пов'язане з правами та свободами, які формуються безпосередньо з природи самої людини та її потреб. Воно має загально-соціальне походження і ніяким чином не залежать від волі законодавця. «Вихідним пунктом доктрини природного права є утвердження ідеї природних, невідчужуваних прав людини, які не даруються їй державою, а належать від природи нарівні з розумом та іншими людськими якостями.» [М.І. Козюбра та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. - К.,2015. – С 33-34]

Позитивне право, в свою чергу, виникло із зародженням державності та має яскраво виражений штучний характер й існує як прояв волі конкретних суб'єктів, зокрема держави. Підтвердженням цього є визначення права, обґрунтоване професором Скакун: "Позитивне право тлумачиться як владне творіння держави, як система норм, викладених у законах та інших нормативних актах, що виражають державну волю і відірвані від реальних суспільних відносин".[Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. - Харків: Консум,2001. - С 215]

Спираючись на філософський закон єдності та боротьби протилежностей, можна зазначити, що праву, як і кожному явищу і Всесвіту загалом притаманний дуалізм або наявність протилежностей. У той же час дуальність є основою єдності та боротьби протилежностей в усьому та, зокрема, в праві. З огляду на це ми повинні проаналізувати природне та позитивне право як самостійні явища, що володіють певними особливостями:

- природне право виникає з появою людської цивілізації та культури, позитивне право - значно пізніше з початком формування державності;
- природне право походить від природнього порядку речей, тобто від природи людини і устрою всесвіту, позитивне право – штучно створене людиною та пов’язується з авторитетом держави. Саме тому норми позитивного право можуть як відповідати принципам природнього стану речей ,так і суперечити їм;
- відповідно до природно-правових доктрин права людини на життя, свободу, власність, особисту гідність вважаються належними їй споконвічно і безумовно. Уже самим фактом свого народження в якості людини кожний ними наділений, і ніхто не вправі зазіхати на них. Згідно з позитивно-правовою логікою, права людина одержує з рук держави, яка надає їх тією мірою, якою вважає за потрібне; вона може не тільки дати права, але і обмежити їх якщо визнає це необхідним;
- природне право не тотожне з чинним законодавством. Воно передбачає релігійно-метафізичні і морально-етичні основи, що надзвичайно розширюють і поглиблюють його юридичний зміст, пов´язують його з багатьма цінностями світової культури. Позитивне право ототожнює себе з чинним законодавством і тому воно існує дещо дистанційно від культури;
- норми природнього права мають релігійний, філософський та морально-етичний характер, який відсутній в позитивному праві, яке спирається виключно на волю держави;
- природно-правові норми відображені, окрім юридичних документів, у формі неписаних звичаїв і традицій. Позитивно-правові норми завжди передбачають письмову фіксацію у формалізованих нормативних актах юридичного характеру;
- основною метою природного права є вища справедливість, яка розуміється як універсальний ідеал, що відповідає основним підвалинам світопорядку. Для позитивного права - це задоволення інтересів держави; [Бачинин В.А. Антитеза естественного и позитивного права: философско-культурологический анализ / Бачинин В.А. // Общественные науки и современность. – 1999.– С 77]
- людина є основою позитивного права, а природне право розглядає не тільки людину, але в цілому реальний світ.

Боротьба, що обумовлена поділом права як єдиного цілого на позитивне і природне є основою закономірного розвитку права. Суперечності і відмінності між цими двома доктринами призводять у подальшому до зближення, об ‘єднання та взаємного вдосконалення права. «Природне і позитивне право є крайніми межами єдності або крайніми сторонами права як єдиної системи та відображають реальну ситуацію в суспільстві.» [Ткаченко В.І Природне та позитивне право: концепція єдності та боротьби протилежностей в праві/Науковий вісник - 2017 - №45 - ст .171-175] Природне і позитивне право протистоять одне одному, але водночас не можуть функціонувати дистанційно одне від одного, перебуваючи в постійному взаємозв’язку. Адже для того, щоб норми та ідеї

природнього права набули юридичної сили вони повинні бути втіленні в норми позитивного права та гарантовані примусом з боку держави. А в позитивному праві має міститися моральний аспект і воно має задовольняти природні потреби людини для того щоб повноцінно функціонувати.

Протилежності виявляють себе лише в процесі взаємодії, адже визначивши, наприклад, не справедливість позитивного права ми можемо оцінити її втілення в природному праві. І навпаки чим глибше ми розуміємо ідею справедливості природного права, тим точніше вона може бути втілена в законах. Отже, взаємодія та взаємозв'язок протилежностей позитивного і природного права дають змогу забезпечити єдність права в цілому.

Таким чином, природне і позитивне право протистоять одне одному, але, в той же час, необхідні одне для одного, перебувають в постійному взаємозв'язку. Вони характеризують одне й те ж явище, але з різних сторін. Природне право має об'єктивний характер та створюється у процесі життєдіяльності, позитивне право містить також суб'єктивний аспект, адже створене державою на основі природних прав.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Бобровник С. В.

Марина Руда
Національний університет біоресурсів і природокористування України, студентка 1 курсу

Доповідь Венеційської Комісії 2011 року та її значення для уніфікованого розуміння верховенства права

Зміцнення сучасної правової системи передбачає необхідність теоретичного осмислення основоположних ідей, на основі яких вона організовується і функціонує. Сьогодні таким принципом, що найяскравіше розкриває сутність права у всьому його різноманітті, є принцип верховенства права.

Принцип верховенства права («Rule of Law») увійшов до наукового обігу порівняно недавно і його значення для забезпечення ефективного правового регулювання є беззаперечним. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій з цієї тематики, серед українських науковців немає єдності щодо його розуміння, хоча М.І. Козюбра констатує, що спектр думок у підходах до трактування верховенства права у вітчизняному правознавстві дещо звузився, а його ототожнення з традиційними для нашої теорії та практики принципом верховенства закону чи з верховенством всіх нормативних актів, як це було в 90-х роках XX ст., нині майже не зустрічається [Козюбра М. І. Верховенство права і Україна // Право України.– 2012.- № 1-2. – С. 31].

Зазначимо, що цей принцип вже давно і успішно діє в багатьох зарубіжних країнах. Однак дискусія про його зміст також є далекою від завершення. Про це свідчать положення розділу 1 Доповіді «Верховенство права», схваленої Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні у 2011 р. (далі – Доповідь) [Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року) // Право України. – 2011. - №10. – С.168-184]. Зокрема, у п.4 Доповіді зазначається, що попри термінологічну схожість поняття «верховенство права» («Rule of Law») не завжди є синонімом понять «Rechtsstaat», «Estado de Direito» або «Etat de droit» (чи терміна «preeminence de droit», який застосовує Рада Європи), не виступає воно і синонімом ані російського поняття «верховенство закона», ані російського терміна «правовое государство». Тому автори поставили собі за мету викласти загальновизнане чітке розуміння поняття «верховенство права», що дозволить міжнародним організаціям, а

також національним та міжнародним судам тлумачити і застосовувати цю фундаментальну цінність (п.3).

Цінність цієї Доповіді полягає в тому, що в ній ми можемо знайти відповіді на низку питань, що стосуються поняття «Rule of Law». Зокрема, прослідкувати ґенезу цього поняття від античності і дотепер (розділ 2); побачити, як аналізується концепція «The rule of law» на національному та міжнародному рівнях (розділ 3), а також отримати характеристику його істотних елементів (розділ 4). На нашу думку, найбільш цінним для правозастосування є розділ 4, оскільки він розкриває головні складові елементи верховенства права.

Для виокремлення цих елементів автори за основу взяли 8 елементів, запропонованих Томом Бінґемом у його дослідженні «The Rule of Law» (2010): 1) доступність закону (в тому значенні, що закон має бути зрозумілим, чітким та передбачуваним); 2) питання юридичних прав мають бути вирішеними нормами права, а не на основі дискреції; 3) рівність перед законом; 4) влада має здійснюватися у правомірний, справедливий та розумний спосіб; 5) права людини мають бути захищені; 6) мають бути забезпечені засоби для розв'язання спорів без надмірних матеріальних витрат чи надмірної тривалості; 7) суд має бути справедливим; 8) дотримання державою як її міжнародно-правових обов'язків, так і тих, що обумовлені національним правом (п. 37).

Однак, враховуючи й інші підходи до розуміння обов'язкових елементів поняття «верховенства права» та елементів поняття «Rechtsstaat», було запропоновано «консенсус», який включає такі 6 елементів, як: a) законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; b) юридична визначеність; c) заборона свавілля; d) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тим, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; e) дотримання прав людини; f) заборона дискримінації та рівність перед законом (п.41).

Саме ці шість елементів були використані і в Додатку до Доповіді, який вміщує шість однойменних блоків питань для оцінки стану верховенства права в окремих державах [Верховенство права (доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року) // Право України. – 2011. - №10. – С.183-184].

Таким чином, Доповідь Венеційської Комісії 2011р. досягла поставленої мети і забезпечила уніфіковане розуміння верховенства права, вказавши шість головних елементів, що складають цей принцип.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Качур В. О.

Богдан Сичов
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
юридичний факультет,
студент 3 курсу

Біометричні дані як засіб захисту прав людини у сучасному світі

Стрімкий розвиток технологій та значне підвищення рівня терористичної загрози у поєднанні з підвищенням рівня світової злочинності, та удосконаленням засобів вчинення порушень і можливості зловмисників до ухилення від переслідувань та притягнення до відповідальності за вчиненні правопорушення, шляхом підробки засобів ідентифікації і крадіжки особи призвели до стрімкої та радикальної зміни способів та засобів ідентифікації та розпізнання особи на початку XXI століття. Ці засоби вперше в історії змогли надійно та гарантовано забезпечити розпізнання особи, адже використовують абсолютні та неповторні індивідуальні особливості кожного індивіда – біометричні дані.

Такий різкий та радикальний метод, ще на початку свого запровадження, одразу ж зустрів як прихильників так і противників, адже він значною мірою порушує питання дотримання прав людини, моральності, законності та людської гідності та інших основоположних визначальних факторів які дають змогу людині відчувати певну відмежованість та дистанційність, свого роду автономність, від держави, та питання використання та належного захисту такої важливої та невідновлюваної інформації.

Однак, в процесі впровадження та використання, такі засоби ідентифікації довели свою ефективність та значною мірою підвищили рівень безпеки та значною мірою унеможливили крадіжку особи, або використання фальшивої особистості, що не могло не відобразитись на рівні світової безпеки.

Усвідомлення особою факту наявності у держави непідробної інформацію про особу стимулює громадян до більш виваженої та законослухняної поведінки, що в свою чергу можна сприймати як засіб привентивного стримування осіб від вчинення ними правопорушень. На думку Триньової Я.О., яка порівнює таку функцію біометричних даних з нормативно-правовими актами, це не мусить сприйматись як приниження законослухняних громадян тим, що держава має сумніви у їхній законослухняності. В іншому випадку, взагалі, всю систему права (законодавства) необхідно було б скасовувати, адже всі нормативно-правові акти виконують превентивну функцію в більшій чи меншій мірі [Триньова Я. О. Використання біометричних даних: погляд з позиції de lege lata / Я. О. Триньова // Часопис Академії адвокатури України. - 2014. - № 1. - С. 171]. Вищезазначений підхід дозволяє стимулювати розвиток законослухняності, і як наслідок підвищення рівня дотримання прав людини індивідами стосовно один одного.

Однак, не варто забувати, що не тільки зловмисники можуть зловживати правами осіб, такі дії може виконувати і держава, в арсеналі якої знаходяться особисті дані, адже наявність такого виду інформації може сприяти розвитку неналежного обходження з ними, або навіть зловживаннями за їх допомогою. Останніми роками досить активним є впровадження біометричних технологій у сфері приватного бізнесу, що також породжує питання належного використання, зберігання та розпорядження такими даними суб'єктами приватного права в продуктах побутової техніки, засобах комунікації, охоронних системах та інших повсякденних речах.

Не варто забувати про той факт що за вдосконаленням засобів ідентифікації вдосконалились методи їхнього обходу, наприклад шляхом підробки відбитків пальців [Новий метод підробки відбитків пальців [Електронний ресурс] // Центр інформаційної безпеки. – 2012. – Режим доступу: http://www.bezpeka.com/ua/news/2012/11/27/NIST-tech.html.], імітації рогівки ока і т. п. Існує велика проблема відновлення та зміни засобу авторизації за допомогою біометричних даних, адже якщо пароль можна відновити, або змінити, то уразі втрати, або викрадення засобу біометричної ідентифікації, такі дані, як пароль, замінити не можливо, тому існує ймовірність постійного перебування особи у стані коли її інформацію захищену такими даними можуть використати злочинним чином.

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що зупинити розвиток та просування біометричних технологій у сучасному світі неможливо, але не слід забувати і про ризики, які такі засоби ідентифікації несуть у разі їхнього викрадення, чи неналежного використання. Переваги такого методу ідентифікації особи значною мірою переважають недоліки і поки що залишаються найнадійнішим засобом ідентифікації особи та вчиняють значний вплив на правосвідомість та сприйняття загрози неминучого покарання за вчинені правопорушення, однак в секторі приватного права та держав з високим рівнем корумпованості, та держав де такі дані будуть зберігатись не належним чином такі дані можуть нанести значної шкоди особі та сприяти порушенню її прав як з боку держави так і з боку приватних осіб.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Заморська Л. І.

Андрій Чернега
Київський університет ім. Бориса Грінченка,
факультет права та міжнародних відносин,
канд. юрид. наук, доц. кафедри публічного та приватного права

Про доступність до правової допомоги в Україні

Законом № 1401-VIII від 02 червня 2016 року на найвищому рівні унормовано виключну роль адвокатури у наданні правової допомоги, а саме ст.59 Конституції України прийнята в новій редакції – термін «правова допомога» замінений «професійною правничою допомогою», скасована частина друга. «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Відповідно до нововведеної ст.1312 носіями професійної правничої допомоги є виключно – адвокати. Так «для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 02.06.2016 р., № 1401-VIII].

З першого січня 2018 року законодавець здійснив першу спробу приведення чинного процесуального законодавства до положень ст.ст. 59 та 1312 Конституції України. Так відповідно до новостворених ст. 15 ЦПК України, ст. 16 ГПК України, ст. 16 КАС України – учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, проте представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога).

Це означає, що після прийняття відповідних змін до Конституції України та процесуальних кодексів, переважне право представляти та захищати інтереси громадян та юридичних осіб у адміністративних, цивільних, господарських справах та справах про адміністративні правопорушення належить як самим фізичним / юридичним особам або адвокатам, які здійснюють, так звану, професійну правничу допомогу, крім випадків, встановлених законом. Винятки щодо виключного представництва адвокатами відповідно до ч.4 ст.1312 Конституції можуть установлюватись законами. Зокрема, у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах та незначних справах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Про це мова йде у п.2 ст.60 ЦПК, п.2 ст.58 ГПК та п.2 ст.57 КАС України.

Звісно, Конституційні норми є основоположними, вони не можуть врегулювати абсолютно всі відносини, які можуть виникнути, і саме тому на їх виконання та задля деталізації положень приймаються закони. Але, незрозумілою є потреба встановлення монополії адвокатури саме на конституційному рівні. Оскільки в Україні діяв і був прийнятий новий профільний Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яким чітко визначені види адвокатської діяльності, в тому числі і право судового захисту у всіх судових справах та інстанціях. Такою ж є практика європейських держав щодо цього питання, де рівень процесуальних законів вважається достатнім для встановлення повної або часткової монополії адвокатури (Франція, Бельгія, Португалія, Німеччина, Нідерланди, Литва).

У світі «монополія адвокатів» на представництво інтересів в судах існує досить давно, як правило, в країнах «сталих демократій» Європи та світу. Саме виникнення адвокатури як професії історично було зумовлене необхідністю виокремлення певної частини юристів, кваліфікація яких вважалася достатньою для здійснення професійного захисту особи в суді. Якщо ж говорити про Україну, це – новація для вітчизняного права, як і для права країн пострадянського простору. Пікантності додає те, що «монополія» є конституційною, чого немає в інших країнах, навіть найрозвиненіших.

Відповідні зміни до Основного Закону у сфері надання правової допомоги є поспішними, необґрунтованими і такими, що не відповідають основним принципам права, в першу чергу верховенству права та окремим статтям Конституції України (ст.ст. 22, 59, 64) – кожен має право на правову допомогу та вільний вибір захисника. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Таким чином, зміна положень про вільний вибір захисника чи представника відносно закріплених прав і свобод людини і громадянина є обмеженням або скасуванням їх; Конституційним рішенням № 13-рп/2000 від 16 листопада 2000 р. – про право вільного вибору захисника та № 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 р. – про право кожного на правову допомогу [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р., № 13-рп/; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р., № 23-рп/2009]; міжнародно-правовим договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема ч.3 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та ч.3 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.) – що наголошують на вільному доступі до правової допомоги та виборі на свій розсуд захисника. Основним принципам, що стосуються ролі юристів (1990 р.) – передбачають право кожної людини звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав [Основні принципи, що стосуються ролі юристів прийняті Конгресом ООН від 07.09.1990 р.]; практиці Європейського суду з прав людини – 24 листопада 2011 р. ЄСПЛ оприлюднив рішення у справі «Загородній проти України» [Рішення Європейського суду з прав людини у Справі «Загородній проти України» від 24 листопада 2011 р.], яким встановлено, що не допуск у кримінальному процесі як захисника підсудного «фахівця в галузі права», який не має адвокатського свідоцтва, є порушенням права на справедливий суд Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та несумісний із принципом верховенства права.

ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Віталій Александрович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Конституційне законодавство УНР і Української Держави гетьмана П. Скоропадського: порівняльно-правовий аналіз

Актуальність обраної теми ґрунтується на бажанні провести порівняльно-правовий аналіз Конституції УНР 1918 року та «Законів про тимчасовий державний устрій України» (далі – «Закони про ТДУУ») гетьмана Скоропадського, що дасть змогу побачити відмінності цих актів, а також відмінності у баченні майбутнього України творців цих актів з правової та державотворчої точок.

Порівнюючи ці документи, варто згадати історію їхнього створення та прийняття. Конституція УНР розроблялась конституційною комісією у складі 100 осіб, що була створена Центральною Радою після проголошення Першого Універсалу, і була прийнята 29 квітня 1918 р. в день падіння Центральної Ради [Політологічна енциклопедія: навч. посібник : у 9 т. / А. О. Карасевич, Л. С. Шачковська. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – Т. 3 : Ж.Л. – С. 459-461. – 768 с.], а «Закони про ТДУУ» були прийняті відразу після приходу до влади гетьмана Скоропадського. Згадуючи структуру, можна зауважити, що Конституція УНР складалась з 83 статей, об'єднаних у 8 розділів, а «Закони про тимчасовий Державний устрій України» містили 7 розділів, що поєднували всього 44 статті.

Обидва документи були актами конституційного характеру і визначали основні засади держави, права та обов'язки громадян, містили перелік органів державної влади, їхні повноваження та функції. Зокрема, Конституція проголошувала УНР «державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною» [Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. – К., 1992. – С. 73-79. – 272 с.], містила норму за якою всією повнотою влади наділений народ, що здійснює її через Всенародні Збори України, в той час як «Закони про ТДУУ» наділяли владою самого гетьмана.

І Конституція УНР, і «Закони про ТДУУ» містили розділи, які стосувались прав громадян. Обидва документи містили положення за яким громадянство набувалось за певним законом, встановлювалась свобода пересування, проголошувалась недоторканість житла, неможливість проведення обшуків, а також взяття під варту без відповідного наказу. Однак, попри схожість деяких положень щодо прав громадян існували і деякі відмінності. Зокрема, Конституція УНР не містила положень, що стосувались майнових прав громадян, водночас «Закони про ТДУУ» визнавали приватну власність і всіляко її захищали. Якщо Конституція УНР встановлювала «листову тайну», скасовувала смертну кару, тілесні покарання, такі покарання, що принижують людську гідність, проголошувала рівність усіх громадян, то «Закони ТДУУ» не містили таких норм, проте вони закріплювали право громадян «гуртувати громади і спілки», а також встановлювала такі обов'язки громадян: 1) захищати Вітчизну; 2) платити податки і пошлини; 3) відбувати повинності.

Як зазначалось вище, ці документи містили положення, що стосувались організації влади, державних органів, їхні повноваження та функції. Якщо Конституція УНР за класичним демократичним принципом поділяла владу на законодавчу, виконавчу та судову, передавала законодавчу владу Всенародним Зборам УНР, виконавчу – Раді Народних Міністрів, судову – Генеральному Суду, закріплювала залежність виконавчої та судової влади від законодавчої, адже саме Всенародні Збори формували їх, то «Закони

про ТДУУ» закріплювали всю повноту влади за гетьманом, зокрема, він стверджував закони, призначав Отамана Міністра, керував відносинами з іноземними державами, по суті був Верховним головнокомандувачем, приймав та звільняв Міністрів, однак вони передбачали створення парламенту, також існував окремий розділ про Генеральний Суд, який призначався гетьманом. З цього можна зробити висновок, що за Конституцією УНР мала бути парламентською республікою, адже посада Президента була відсутня, а виконавчу та судову владу формував парламент – Всенародні Збори, а проаналізувавши «Закони про ТДУУ», можна також стверджувати, що Українська Держава була подібною до президентської республіки, адже був глава держави – Гетьман, існувала Рада Міністрів – дорадчий орган при гетьманові, передбачалось обрання парламенту – Сойму, окремо виділялась судова гілка влади.

Окрім таких основних засад, Конституція УНР та «Закони про тимчасовий державний устрій України» містили специфічні розділи, що регулювали окремі питання. Зокрема, Конституція УНР містила розділ «Національні союзи», який надавав права національним меншинам, а також розділ «Про тимчасове припинення громадянських свобід», який закріплював можливість обмежити права громадян на певний період, а «Закони про ТДУУ» не містили подібних положень, однак вони мали розділи, які не були в Конституції УНР, а саме: розділ «Про віру», який закріплював, що «первенстуюча в Українській Державі є віра християнська, православна» [Державний Вісник. – 1918, 16 травня. – №1.], а також розділ «Про Фінансову Раду», на яку покладались функції державного кредиту та фінансової політики.

Отже, конституційне законодавство УНР та Української Держави різнилося за такими критеріями як: 1) правами та обов'язками, якими наділялись громадяни; 2) ставленням до приватної власності; 3) формою державного правління та організацією влади; 4) наявністю особливих розділів, що регулювали певні суспільні відносини. Беручи до уваги ці критерії, можна сказати, що Конституція УНР була більш демократичною, а її творці бачили майбутню Україну, як демократичну правову державу, однак вона не набрала законної сили і не стала чинною, а «Закони про тимчасовий державний устрій України» досить ефективно діяли протягом семи місяців і привнесли, хоч і хиткий, але порядок. Цей факт надає перевагу останнім, бо історія судить не те, що заявлялось, адже декларувати можна багато чого, вона судить те, що було зроблено і втілене в життя.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Діана Багнюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Законодавчі підстави політики сегрегації в США в кінці XIX – в першій половині XX ст.

Актуальність даної теми зумовлена багатьма чинниками, зокрема рівність прав людей, незалежно від політичної, релігійної чи расової належності наразі є одним із важелів впливу США на міжнародній арені. Необхідність дослідження правового аспекту даного питання, спричинена увагою до проблем расової сегрегації афроамериканців, а також для запобігання застосування різних видів політики сегрегації на сучасному етапі розвитку людства, такої як гендерної сегрегації на ринку праці.

У міжнародному праві термін «сегрегація» визначають як різновид дискримінації, який полягає у фактичному чи юридичному відокремленні в межах одного суспільства

тих суспільних груп, які вирізняються за расовими, гендерними, соціальними, релігійними, мовними чи іншими ознаками, та в подальшому законодавчому обмеженні їхніх прав.

У Декларації незалежності США 1776 р. зазначалося, що «всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невід'ємними правами», проте прийняття 13-ї Поправки до Конституції 1865 р. стало поштовхом до запровадження політики сегрегації в південних штатах. Зміст поправки був такий: «Ні в Сполучених Штатах, ні в жодному іншому місці, що належить до їхньої юрисдикції, не повинні існувати ні рабство, ні примусова праця. Остання припускається лише як покарання за злочин, і в такому випадку винуватець має бути законно засуджений.». Рівність всіх громадян США була закріплена 14-ї Поправкою до Конституції від 1868 р., а 15-та Поправка вже проголошувала заборону обмеження виборчих права у зв'язку із расою, кольором шкіри або колишнім перебуванням у рабстві. З 1890 по 1910 рр. у південних штатах були прийняті нові конституції і закони, які поступово позбавляли темношкіре населення багатьох прав, отриманих ними в роки Реконструкції.

Законодавчі збори південних штатів приймали так звані, «чорні кодекси», як знак протесту щодо прийнятих поправок до Конституції. За порушення положень цих кодексів притягалися до відповідальності не лише негри, але й білі. «Чорні кодекси» позбавляли негрів права на працю, на свободу пересування, на судовий захист і самозахист і навіть на власних дітей.

Легалізованим початком політики сегрегації можна вважати закон, що був прийнятий у 1881 р. в штаті Теннессі про роздільний проїзд білих та чорних на залізничному транспорті. У південних штатах почали ухвалювати закони про роздільне користування білими та неграми і приміщеннями ресторанів, театрів та лікарень. Схожі акти суперечили також федеральному закону, так як Конгрес навіть спробував впровадити Акт про громадянські права від 1875 р. рівноправ'я у ресторанах, театрах, готелях і громадському транспорті – лише для того, щоб Верховний суд оголосив цю спробу неконституційною в 1883 р. Верховний суд став на позиції, що 14-та Поправка до Конституції США охороняла громадянські права від посягань тільки зі сторони державної влади, але не приватних осіб. А тому, залізничний транспорт, ресторани, лікарні є власністю приватних осіб, а отже і сегрегація визнавалася там допустимою. У 1882 р. Верховний суд встановив заборону на міжрасові шлюби, що введені в Південній Каролiні, Луїзіані, Міссісіпі та інших штатах Півдня.

Початком епохи «законів Джима Кроу» прийнято вважати 1890, коли в Луїзіані була введена расова сегрегація на залізниці. Верховний суд США постановою від 1896 проголосив про те, що «окремі, але рівні» права не суперечать Конституції США. Конституційний аргумент на захист сегрегації згідно з 14-ою Поправкою полягав у тому, що фраза «рівна охорона законом» не запобігає расовій сегрегації,що запроваджувались законодавством штатів.

Конституція штату Міссісіпі 1890 р. поклала початок законодавчій дискримінації «кольорових» щодо виборчих прав. Верховний суд США фактично підтвердив правомірність виборчих цензів. Рішенням у справі «Вільямс проти Міссісіпі» в 1898 р. суд заявив, що ценз грамотності, якщо він застосовується до всіх громадян-виборців і відсутні докази його дискримінаційного використання, не суперечать 15-ій Поправці.

Після Другої світової війни питання расової сегрегації набуло загальнонаціонального характеру. Так в 1948 р. Гаррі Трумен видав два виконавчі накази про десегрегацію: перший – забороняв дискримінацію під час прийняття на роботу до федеральних органів влади, а другий – проголошував рівність військовослужбовців незалежно від раси, релігії, кольору шкіри та національності.

До середини XX століття під тиском громадськості Верховний суд США став визнавати закони Джима Кроу антиконституційними. Останній з подібних законів був

скасований в 1964 р. після розгляду справи «Мотель «Серце Атланти» проти Сполучених Штатів», коли в Джорджії заборонили сегрегацію у громадських місцях.

Фактичним завершенням політики сегрегації стало ухвалення Конгресом у 1964 р. «Акту про громадянські права», який цілком однозначно забороняв дискримінацію в громадських місцях загального користування, системі освіти, при найманні на роботу та в будь-якій організації, що одержує фінансову підтримку держави. В наступні роки було ухвалено ще низку законопроектів, за якими чорношкірі одержували рівні виборчі права й заборонялася дискримінація при наданні житла.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступний висновок: політика сегрегації чорношкірого населення у США була зумовлена потребою залучати все більше робочої сили для роботи на плантаціях тим самим, шляхом примусу позбавляючи основоположних прав людини. Чинниками, що сприяли сегрегації у США стали «чорні кодекси», «закони Джима Кроу», рішення Верховного суду про тлумачення поправок до Конституції США про громадянські права людини. Через розгортання демократичного руху в середині XX століття на чолі з Мартіном Лютером Кінгом (його відома промова «У мене є мрія», що підняла визвольний дух чорношкірого населення), расова сегрегація припинила своє існування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Валерія Бараннік
Національна академія Служби безпеки України,
Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки,
студентка 1 курсу

Боротьба кримських татар за національно-державне самовизначення у 1917 році: історико-правовий аспект

Анексія Автономної Республіки Крим у 2014 р, ще більше актуалізували питання вивчення історичної самосвідомості корінного населення півострова, оскільки, для відновлення територіальної цілісності України необхідно мати чітке уявлення про специфіку його правового менталітету, який в значній мірі сформувався під час боротьби кримських татар за національно-державне самовизначення після розпаду Російської імперії у 1917 р.

Правосвідомість кримських татар та політичне самовизначення татарської інтелігенції того часу формувались в руслі політичної і ідеологічної програми їх національної партії Міллі-Фірка.

Революційні події в Петрограді на початку 1917 р. призвели до розпаду Російської імперії і спричинили розгортання національного руху на всій її колишній території. Не залишився осторонь і Крим, де ще в березні почали створюватися різноманітні національні об'єднання. З усіх національних рухів найвпливовішою силою були кримські татари [Іванов О.Ю. До питання правового регулювання забезпечення національної безпеки за доби української революції (1917 – 1921 рр.) /О.Ю. Іванов // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку (1 грудня 2017 р., м. Острог). – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2017. – С. 90-93.].

На Всекримському мусульманському з'їзді 6 - 7 серпня (24 - 25 липня) 1917 року було проголошено про створення національної партії кримських татар Міллі-Фірка та ухвалено її Першу програму. Програма висловлювала підтримку Тимчасовому уряду; відстоювала ідею скликання Всеросійських Установчих зборів; державний устрій майбутньої держави визначався як демократична федерація, де народи та мови мали б рівні права. В програмі

передбачалась загальне рівне, пряме, таємне голосування на виборах, свободу совісті та віросповідань [Бикова Т. Б. Міллі-Фірка // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2009. – Т.6 : Ла – Мі. – С. 737].

На підставі виробленої програми Міллі-Фірка 22 липня 1917 р. оприлюднила «Політичну декларацію кримських татар», що уточнювала їхню концепцію автономії. В ній висувалися вимоги скликання Установчих зборів для прийняття рішення про створення Російської Федеративної Демократичної Республіки, в якій Криму надавалася роль її окремого суб'єкта. При цьому під¬креслювалося, що татарський народ не ви¬магає для себе політичної автономії, проте не дозволить встановлення політичної гегемонії будь-якого іншого народу. [Бикова Т. Б. Створення Кримської АСРР (1917-1921 рр.) : моногр. / Т. Б. Бикова. – К., 2011. – 246 с.].

Таким чином, влітку 1917 р. в питаннях національно-державного самовизначення позиція Міллі-Фірка була досить поміркована і базувалась на позиціях створення національно-культурної автономної Кримської державності у складі оновленої демократичної Росії.

Проте поступовий розвиток демократичних перетворень в Росії був порушений Жовтневим більшовицьким переворотом у Петрограді. Останній не знайшов підтримки серед татар через породжені ним безвладдя і анархію, розв'язану війну з власним народом та заперечення права народів колишньої Російської імперії на самовизначення. За цих умов Міллі-Фірка закликала кримських татар на боротьбу з більшовиками, заявила про ініціативу створення на півострові автономної влади під лозунгом «Крим - для кримчан» та ухвалила рішення сформувати на півострові власній орган державної влади.

9 грудня 1917 р. у Бахчисараї відбулось відкриття Першого Курултаю кримськотатарського народу. Підсумками його роботи стало проголошення Кримської Народної Республіки, ухвалення Кримськотатарських основних законів – Національної конституції (Конституція), створення Національного уряду [Хаяли Р.И. Провозглашение Крымской Народной Республики и принятие «Основных законов крымскотатарского курултая» (декабрь 1917 года – январь 1918 года) / Р.И. Хаяли // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. - Вип. 24. Том 1. – С. 116-120].

Конституція проголошувала рівноправ'я всіх етносів майбутньої Кримської Народної Республіки; обрання кримського парламенту – Всекримських Установчих зборів; визначала основні державні засади Криму, що проголошувався республікою за формою правління і демократією за типом політичного режиму; визнавала повну незалежність законодавчої, виконавчої, судової влади [Национальная Конституция. Основний закон крымскотарского народа / Крымскотатарское национальное движение. Т.2. Документы. Материалы. Хроники //Сост. М.Н. Губогло, С.М. Червонная. – М., 1992. – С. 22–25.].

Відсутність навіть згадки про автономний устрій у складі російської федерації свідчить про чітку орієнтацію кримських татар на державний суверенітет півострова.

Отже, викладене вище дозволило дійти таких висновків. Історичними передумовами боротьби кримських татар за національно-державне самовизначення виступали розпад Російської імперії на початку 1917 р., насильницьке захоплення у жовтні місяці більшовиками влади в Росії, проведення у грудні того ж року Першого Курултаю кримськотатарського народу. До жовтня 1917 р. правовий устрій Криму розглядався в межах територіальної автономії у складі федеративної Росії.

Спираючись на рішення Першого Курултаю, як вищого представницького органу національного самоврядування кримських татар Крим отримав правовий статус – системи національних представницьких інституцій кримських татар.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Окіпнюк В. Т.

Ярослав Богданов
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Політико-правові погляди Миколи Міхновського

Аналізуючи історичні та літературні джерела, слід зазначити, що практично відсутні дослідження , які б спиралися на сучасні наукові методи й узагальнювали усі наявні матеріали про правничу діяльність Миколи Івановича Міхновського. Не проведено розгорнутий аналіз правової спадщини лідера українських самостійників.

Дана тема є актуальною, адже відсутні дослідження політико-правових поглядів Миколи Міхновського, відсутня їхня оцінка і, не дослідивши ці погляди, не можна проаналізувати хід та розвиток правової думки того часу.

М.Міхновський першим поглянув на сучасне йому становище України з точки зору правної легітимності і як юрист блискуче довів незаконність колоніального становища України в Російській імперії. У своїй праці він поставив нову мету українського суспільно-політичного руху: «Одна, єдина, нероздільна, вільна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі» [Міхновський М. Самостійна Україна.-Венцляр, 1917. – Репринтне видання // Міхновський М. Самостійна Україна. – К., 2000. – С. 32.]. Після «Самостійної України» відомою працею є «Десять заповідей Української Народної Партії».

Із тексту «Десять заповідей УНП» випливає, що М. Міхновський бачив майбутню Україну – самостійною, унітарною, соборною, демократичною державою, «Республікою робочих людей», в якій не було соціального та національного поневолення. Вони проголошували загальнолюдські універсальні цінності, однак заявляли: «Але москалі, поляки, мад'яри, жиди – це вороги нашого народу, як довго вони пануватимуть над нами й визискуватимуть нас» [Міхновський М. Самостійна Україна.-Венцляр, 1917. – Репринтне видання // Міхновський М. -К., 2000. – С. 26]. На мою думку, це не свідчить про шовінізм Міхновського, бо вона робить застереження «як довго вони пануватимуть над нами й визискуватимуть нас», вона просто відображає дійсний стан речей початку XX ст., коли корінне населення України було повністю національно й соціально упослідженим. Очевидно, що майбутнім Українській державі М.Міхновський не передбачав обмеження прав національних меншин, адже за наявності в українців власної державності зазначені вище народи не могли бути «поневолювачами». Представники неукраїнських етносів, які вороже ставилися до природного права українців створити власну державу на своїй землі, на думку Міхновського, мали бути вигнані з України: «Україна для українців, тому виганяй з неї усіх ворогів-зайдів» [Міхновський М. Самостійна Україна.-Венцляр, 1917.- Репринтне видання // Міхновський М. Самостійна Україна.- К., 2000. – С. 27-28]. Наголошу на тому, що М.Міхновський не наполягав на етнічності, як це йому закидають, бо він ніколи не заявляв, що «Україна лише для українців, тому виганяй з неї усіх зайдів».

Третя заповідь Миколи Міхновського базується на праві нації на самовизначення, заперечити гасло «Україна для українців» не вийшовши за межі здорового глузду неможливо (вийшло б «Україна не для українців»). Міхновський виходив із засади, що Україна, як батьківщина українців, призначена для того, аби українці на ній створили свою державу, реалізували право на самовизначення, на керівництво своєю землею та самими собою. Цілком логічно, що всі, хто це природне право заперечував, хто бажав зберегти поневолений стан нашого народу, мав бути усунений з України.

Політичний світогляд і політико-правові погляди М.Міхновського формувалися під впливом цілого ряду чинників. З упевненістю можна сказати, що фундамент його україноцентричного світогляду був закладений національним вихованням у родині,

впливом батька і старшого брата. Політико-правові погляди М.Міхновського остаточно сформувалися в київський період життя, який пов'язаний із навчанням в університеті, першими кроками у громадсько-політичній діяльності.

В українській державно-правовій традиції М.Міхновський вперше чітко поставив питання рівності націй незалежно від їхньої «історичності», наголосив на праві нації на самовизначенні, на приматі національної боротьби над соціальною. Він вніс на український грунт тезу про цінність нації, як важливої та невід'ємної складової всього людства, про справедливий національно-державний устрій як запоруку спокою, гармонії та миру в світі. Він вперше в Україні чітко задекларував ідею, що громадські права в українців можуть бути в повному обсязі забезпечені лише в незалежній Українській республіці. Зрештою, він вперше оголосив про необхідність повернення до правових відносин у стосунках між українськими та російським народом, до побудови їх на договірній або конституційній основі, яку він умовно називав поверненням до «Переяславської конституції». Міхновський вперше в модерній українській історії обґрунтував правову не правочинність панування Російської імперії над Україною, заклавши таким чином юридичну основу ідей самостійництва.

Отже, з огляду на все вищесказане, можна зробити висновок, що політико-правові погляди Миколи Міхновського впродовж життя зазнавали певної еволюції та коригування під впливом історичних обставин. Але все ж залишилося єдине незмінне – бажання побудови самостійної, соборної Української держави. Важливе місце в поглядах Міхновського посідала ідея формування в майбутній Україні державності з яскраво вираженим національним характером. Він сформував необхідність усунення з України експлуататорів, створення національної буржуазії, забезпечення українцям привілеїв у державному управлінні, освіті, науці, церкві. Саме за такими ідеями Міхновського, можна побудувати сучасну, міцну, незалежну державу, яка буде стояти високо на міжнародній арені.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Валерія Бурятова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Історико-правове значення Акту злуки УНР і ЗУНР для сучасної України

Актуальність теми дослідження обумовлена гостротою й нагальністю проблем, які постають перед нашою державою сьогодні. Це й окупація східних регіонів України, анексія Кримського півострова та посягання на цілісність держави в цілому. А причиною цього стало неусвідомлення необхідності об'єднання українських етнічних територій, що було закладено ще Актом злуки УНР і ЗУНР.

«Акт Злуки» – урочисте проголошення об'єднання 22 січня 1919 Української Народної Республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) в єдину українську державу. Можна стверджувати, що ця подія стала кульмінаційною в державотворчих змаганнях періоду Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Не зважаючи на вже існуючий доробок у науці з цього питання, ця тема не втрачає своєї актуальності, оскільки не буде зайвим проаналізувати той історичний факт, що Акт злуки не означав соборність для українських земель [Луцький М.І. Правовий аспект акту злуки УНР та ЗУНР / М.І. Лучицький // Науково-інформаційний вісник Івано-

Франківського університету права імені Короля Данила Галицького – 2014. – №9. – С.32-36.]

Акту злуки УНР та ЗУНР передувала драматична доля українських земель. Упродовж довгого часу українці потерпали від гноблення, а тому відчайдушно боролися за свою незалежність та соборність. 6 листопада 1918 р. Національна рада делегувала до Києва О. Назарука і В. Шухевича, які вели переговори з гетьманом Павлом Скоропадським про військову та морально-політичну підтримку Галичини. 10 листопада 1918 р. Національна рада доручила Державному секретаріату виробити потрібні заходи для об'єднання всіх українських земель в одну державу. Тим часом під тиском Директорії гетьман зрікся влади, передав державний скарб уряду і виїхав за кордон. Знову було відроджено Українську Народну Республіку. 1 грудня 1918 р. у Фастові між ЗУНР і УНР було підписано «предвступний договір» про злуку обох держав [Сеньків М.В. Акт злуки УНР і ЗУНР – знакова подія української історії // Історичні студії. – 2013 – С. 66-67]

Урочисте проголошення Акту Злуки (Великої злуки) відбулося в першу річницю четвертого універсалу УЦР - 22 січня 1919 року на Софійському майдані в Києві. Голова галицької делегації Д. Бачинський сказав: «Світла Директоріє і Високий Уряде Української Народної Республіки! На цій історичній площі ... стоїмо оце ми, законні й вольними голосами нашого народу вибрані представниками Західної України, а саме Галичини, Буковини і Закарпатської Русі, та доносимо Вам і заявляємо прилюдно перед усім народом України, перед усім світом і перед лицем історії, що ми ... власною волею хочемо і бажаємо обновити національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, – до якої стреміли наші великі гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна лучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу…» [Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Т. ІІ: Україна між двома силами. – Скрентон, 1963. – С. 53-54]

Слід підкреслити той факт, що бажання об'єднатися в одну державу було обопільним. Як Правобережжя, так і Лівобережжя прагнуло до духовної єдності. З цього приводу в універсалі Директорії зазначалося: «Од нині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народня Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які вмерли кращі сини України. Од нині є єдина незалежна Українська Народня Республіка. Од нині народ Український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну, самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду» [Україна. – 1919. – 24 січня]

Об'єднання земель УНР та ЗУНР так і не було завершене. На жаль, Злука мала декларативний характер і не мала імплементації в реальність. Проте сам факт об'єднання є одним із ключових у нашій історії. Я вважаю, що ця подія вчить нас єдності, а не розрізненості, гуртуванню, а не роздробленості. Акт Злуки є прикладом демократичного об'єднання двох самостійних державних одиниць.

Однак, значущість соборності не була усвідомлена, і ця трагедія протягнулася крізь роки і перетворилася на одну з найбільших проблем сучасності. Наслідком цього безвідповідального ставлення до власної державної цілісності стала анексія Криму та окупація східних регіонів. Наш «сусід» нахабно скористався цим і захопив території. Чому ми не цінуємо здобутків наших пращурів? Чому маємо вкотре вчитися на власних помилках? Звісно, це не привід зупинятися. Голова Волинської облдержадміністрації Борис Климчук дуже влучно висловився: «Треба йти, помилятись, набивати гулі, але йти» Справді, наша сила й полягає в тому, що ми, як фенікс із попелу, постаємо знову і знову. І Крим із Донбасом буде нашим. Обов'язово.

Таким чином, врахувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що об'єднання, хоч і залишилось лише юридичним, проте, мало велике значення для подальших процесів державотворення, адже воно засвідчило перспективність української нації. Акт Соборності надав завершеної форми самостійній українській державі, сприяв подоланню рудиментів федералізму в ментальності національної політичної еліти [Воскобійник Т. Акт Злуки УНР та ЗУНР 1919 року та правові аспекти їх взаємовідносин. – С. 116] Світ усвідомив, що Україна – не сировинний придаток Російської імперії, а самостійна держава, котра має право на самоідентифікацію та визнання світовою спільнотою.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Анастасія Гаврилюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Історико-правовий аналіз доцільності створення інституту присяжних в Україні

Існування суду присяжних має безліч переваг. Найголовніша з них, на мою думку, це те, що присяжні- це ознака громадянського суспільства, адже саме в такому суспільстві народ є безпосереднім учасником судового процесу, а населення правосвідомим, оскільки не покладає функцію здійснення правосуддя лише на вузький склад суду. Проте незважаючи на цю та інші переваги суду присяжних, досі існують сумніви чи зможе цей інститут скористатися усіма своїми перевагами, діючи в Україні, чи готове українське суспільство до повноцінного залучення цього інституту, чи є наші люди настільки правосвідомими, щоб зберігати об'єктивність і чесність як роблять це суб'єкти англосаксонської правової сім'ї, де існування інституту присяжних є чиненайорганічнішим явищем у цілому світі. Крапку у цьому питанні можна поставити за допомогою глибокого аналізу історичних процесів, які мали місце на території України і пов'язані з існування інституту присяжних.

Паростки ідеї суду присяжних з'явились у слов'янських народів ще в XV ст. Але остаточно ці суди сформувались і закріпились в Україні після судової реформи 1864р. Прихильники суду присяжних у період підготовки судової реформи 1864 вважали, що в суді присяжних повноваження з розділення вини і повноваження щодо призначення покарання будуть розділені, що обмежуватиме свавілля суддів. За реформою 1864 року присяжні засідателі для роботи в окружних судах обиралися земськими комісіями. Зазвичай, до списку присяжних включали людей, які мали довіру і повагу співвітчизників. Суд присяжних складався з судді та 12 присяжних. За результатами судового слідства присяжні виносили вердикт у якому давали відповіді на такі запитання: «Чи мав місце злочин?», «Чи винний у ньому підсудний?», «Чи з умислом він діяв?», «Чи заслуговує підсудний на поблажливість?». Присяжні зобов'язувались прагнути до одностайних рішень при винесенні вердикту. А для досягнення одностайності необхідно було всебічно досліджувати всі обставини справи. Лише у виняткових випадках було дозволено ухвалювати рішення більшістю голосів. При більшості голосів приймали думку, яка свідчить на користь підсудного. У подальшому розгляд справи здійснював суддя. Він отримував вердикт присяжних і, в разі згоди з ним, продовжував судочинство в загальному порядку, виносячи вирок. В разі незгоди з ним, суддя міг направити справу на новий розгляд судом присяжних в іншому складі[Тертишник В. Суд присяжних: суть, ідеї, історичний досвід та актуальні проблеми // Підприємництво, господарство і право. - 2003.- №.11.- С. 122-126]. Як ми самі можемо переконатися, процедура досить демократична і не

поступається в правовій об'єктивності американській. З огляду на це можна сказати, що Україна має майже двохсот річний досвід існування суду присяжних, тож імовірно, що питання про готовність нашого суспільства до інституту присяжних має відпасти.

Але, щоб бути об'єктивними, давайте розглянемо наступну історичну епоху, яка на довгий час залишила свій відбиток на правовій системі України. У радянську добу інститут присяжних продовжував існувати, просто функцію присяжних виконували судові засідателі. Всі ми знаємо про особливості судової системи в часи радянської влади, коли суди набували перш за все карально репресивних функцій. Тому не вдаючись в деталі, можна сказати, що народні засідателі існували радше «для кількості», судовий процес вирішував суддя одноособово, при цьому керувався не так законами, як в першу чергу робив те, що скаже партія.

Із розпадом радянського союзу настав новий період, який юристи охарактеризували періодом повного правового нігілізму. Правовий нігілізм проявляється тоді, коли більшість людей не знає або не розуміє закону, негативно ставиться до законодавства і необхідності дотримуватися його, не визнає суспільної цінності права. Його поява серед українців були спричинена якраз таки попередньою епохою радянської влади, наше суспільство опинилося в кризовому стані, економічній і політичній нестабільності, зміна ідеології та духовних цінностей, поява нових прошарків населення, зловживання владою вищими посадовими особами держави і як наслідок - юридична байдужість відставання, правова невихованість населення, відсутність правових знань, досвіду правової діяльності та відповідних навичок, неможливість формування чіткої життєвої позиції, ігнорування суспільством права - це все ті нещодавні явища, які не так давно переживала Україна і які частково присутні і досі. У зв'язку з цим населення втратило довіру до суду як такого, не говорячи вже про інститут присяжних, українці стали надавати перевагу позасудовим методам вирішення спорів і конфліктів. Зараз важко знайти українця, який би володів достатніми знаннями про присяжних, і ще важче знайти того, хто б погодився стати одним з них.

Отож, існування інституту присяжних на українських землях має тривале історичне коріння, суд присяжних дійсно існує з давніх часів, щоправда залежно від історичної доби він набував різних характеристик і мав свої особливості. Всього можна виділити три основні стадії формування інституту присяжних: перша-період після реформи 1864 року, коли функціонування цього інституту було найуспішніше і найефективніше, а авторитет присяжних був на високому рівні у суспільстві; друга-період радянської влади, коли суд присяжних перестав відігравати будь-яке помітне значення в процесі судочинства і перетворився на просту формальність; третя- період після розпаду СРСР, який характеризується розчаруванням народу в правосудді в цілому, а інтерес до інституту присяжних спостерігається тільки в вузьких професійних колах і розглядається здебільшого у науковому, а не практичному аспекті.

Тож, можливо, на даному етапі дійсно зарано говорити про повне введення інституту присяжних в українське судочинство, адже Україна ще не оговталась від наслідків попередніх історичних періодів, проте той напрямок розвитку, який обрала Україна після Революції Гідності дає надію на те, що в майбутньому інститут присяжних матиме можливість стати органічним явищем в українському судочинстві.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Діана Вус
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Статус української мови та мов національних менших в УНР періоду Української Центральної Ради

Актуальність теми полягає в дослідженні правового статусу мов національних меншин в українському законодавстві доби Центральної Ради 1917-1918 років, що має суттєве значення як для розвитку української правової системи, так і для демократизації політичних суспільних процесів. Адже саме цей період в історії українського права поклав початок законодавчому закріпленню державного статусу української мови.

Для того, щоб дати об'єктивну оцінку статусу української мови та мов національних меншин, а також детально дослідити політику Центральної Ради щодо цих меншин, потрібно, насамперед, розглянути компетенцію владних органів, які прийняли нормативно-правові акти та їх легітимність.

Варто почати з того, що у 1917 році після повалення самодержавства в Російській імперії склалися сприятливі умови для відновлення державності націй, що перебували під імперським гнітом. Саме у цей період розпочинає свою діяльність Українська Центральна Рада (УЦР), сформована ініціативою Товариством українських поступовців. До її складу входили також представники інших партій. Тобто УЦР діяла як загальноукраїнський політичний центр, була певною організацією , що стояла на чолі українського національно-визвольного руху.

Але згодом, після остаточного повалення Тимчасового уряду у листопаді 1917 року, Центральна Рада перетворюється на український парламент, тобто найвищий орган державної влади, і (що найважливіше для розкриття нашої теми) на загальноукраїнський представницький орган, що відображав інтереси не лише українців (етнічної більшості), але й національних меншин, які становили значну частку населення (більш ніж чверть від усієї кількості).

Підтвердженням цього є рішення Українського національного конгресу (з'їзду), що відбувся 6-8 квітня 1917 року у Києві. Саме конгрес надав УЦР право розширити свій склад на 15%, які у свою чергу відводились на представників національних меншин. Як наслідок, представництво у Центральній Раді мали також і російські, єврейські та польські політичні організації, що утворили у Раді власні фракції.

Варто наголосити, що таке відношення до національних меншин є нічим іншим як прямим посиланням на демократичний характер політики УЦР. Сама політична програма спрямовувалась на вирішення національного питання, яке у свою чергу відображало інтереси не лише українців, і містилась у формі чотирьох універсалів.

Досить важливим залишається також питання статусу національних меншин не лише у мовному контексті. Саме тому необхідно якомога детальніше розглянути даний пункт.

Отож перейдемо безпосередньо до ІІІ Універсалу Центральної Ради. За цим документом було затверджено програму таких соціальних перетворень як надання національним меншинам національно-персональної автономії (тобто права на утворення національних союзів на засадах самоврядування: можливість навчатися у школах рідною мовою, однак з обов'язковим вивченням української) та забезпечення політичних прав і свобод громадян УНР. У ньому зазначено, що:

1) «Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннь, союзів, страйків, недоторканности особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами»;

2) «… народам великоруському, єврейському, польському й иншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування у справах їх національного життя.» .

Наступними кроками політики щодо національних меншин став Закон від 9 січня 1918 р. про національно-персональну автономію. Статут Генерального Секретаріату передбачав публікування (а саме тлумачення) нормативно-правових актів мовами національних меншин. Більше того, ці положення широко використовувались на практиці для забезпечення інформування населення про прийняті акти. Прикладом може слугувати стаття 52 Закону «Про вибори до Установчих Зборів УНР», для яких списки кандидатів складалися українською мовою, проте могли доводитися до відома громадськості й «місцевими мовами». Таким способом Центральна Рада не лише закріплювала демократію, але й намагалась забезпечити підтримку населення різних національностей. В широкому вжитку російська, польська та єврейська мови використовувались здебільшого як засіб громадського спілкування.

Що стосується статусу української мови, то в жодному нормативно-правовому акті він не був остаточно закріпленим, хоча усі документи та, передусім, Конституція були видані саме українською.

Винятком є лише Закон Центральної Ради про запровадження української мови у банківській і торговій сфері 24 березня 1918 р. Підтвердженням цьому слугує витяг: «Всякого роду написи, вивіски… повинні писатися державною українською мовою…». У пункті 3 проголошено: «мовою в діловодстві має бути державна українська».

При даному дослідженні було б доречно навести позицію С. Петлюри, що «вояки-громадяни, члени організацій, повинні ... виховувати з себе дійсних синів свого народу і розмовляти виключно українською, також писати листи додому виключно рідною мовою» [Робітнича газета – Петлюра 2, 372].

Таким чином, враховуючи попередньо вказані докази легітимності влади УНР, здатність її самостійно ухвалювати закони, у нас є підстави стверджувати, що Закон про запровадження української мови у банківській і торговій сфері був чинним та відповідав усім нормам. Тож проаналізувавши усю попередню правову практику, можна зробити висновок, що це був перший нормативно-правовий акт в історії України, що закріплював статус української мови на законодавчому рівні.

На завершення слід підсумувати, що в Українській Народній Республіці під керівництвом Центральної Ради в демократичному контексті гармонійно співіснували офіційна державна українська мова (мова нормативно-правових актів) та мови державних меншин, що виконували роль тлумачення цих актів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Ярослав Галецький
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Еволюція поняття соціального захисту в законодавстві України

Важливим завданням будь-якої держави є соціальний захист. Його ефективність напряму залежить від багатьох чинників: загального стану країни, її економічного розвиту, менталітету населення та ін. Навіть у важкій ситуації, держава повинна забезпечувати його, хоча б тим, хто критично потребує цього. Нині Україна переживає нелегкі часи, тож використання досвіду предків може допомогти вирішити нагальні

проблеми у цій царині суспільного буття. Ще Статут Володимира Великого розповідає нам про заклади, що знаходились під опікою церкви та існували за рахунок десятини, які надавали допомогу хворим, бідним та бездомним. Про важливість уберігати незахищених вказує також київський князь Володимир Мономах у своєму «Повчанні дітям»: «Усього ж паче – убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступітесь самі, а не давайте сильним погубити людину…», «Також і бідного смерда, і вбогу вдовицю не давав я сильним обидити, і за церковним порядком, і службою сам наглядав.» [Володимир Мономах. Повчання дітям. У перекладі Л.Махновця./Ізборник [електронний ресурс]. Режим доступу: http://litopys.org.ua/litop/lit27.htm]. Ми вважаємо, що ці слова київського князя були і будуть актуальними у всі часи.

Соціальна складова була присутньою й в архіважливому документі українського народу – «Пактах й конституціях законів і вольностей Війська Запорозького». У розділі 16 обґрунтовується необхідність зменшення податків для бідних. Тут же ярмарковим об'їждчикам заборонялось стягувати мито «з убогих людей, які прибули на ярмарок, щоб щось продати або купити для власних потреб». Керівникам сучасної України варто було б звернути увагу на досвід Війська Запорозького, та не влаштовувати рейди по ринках, штрафуючи пенсіонерів та селян за несанкціоновану торгівлю, які ледве виживають, продаючи різноманітні продовольчі продукти власного виробництва, нажиті важкою працею.

На нашу думку, особливої уваги також вимагає законодавство Західноукраїнської Народної Республіки. Попри те, що держава була утворена та існувала у надзвичайно складні часи, на законодавчому рівні належним чином забезпечувались права соціально незахищених верств населення. Уряд ЗУНР, розуміючи усю складність тогочасної ситуації для населення створив мережу їдальнь для бідноти, дітей та людей похилого віку. Сільській і міській бідноті було виділено грошову допомогу. Окремим пунктом вважаємо за необхідне виділити порядок отримання землі в ЗУНР. Спочатку право на землю мали вдови загиблих, потім ветерани світової війни та вояки ЗУНР, за ними – малоземельні і безземельні селяни. Досвід із порядком видачі землі є надзвичайно актуальним і корисним для сьогоднішньої України. Часто із ЗМІ можемо почути про ветеранів АТО, які ризикували своїм життям, захищаючи Батьківщину та її громадян, а тепер не можуть реалізувати своє законне право на отримання землі.

Звісно, радянський період приніс надзвичайно багато бід українському народу. Однак, вважаємо необхідним проаналізувати радянське законодавство, адже ні для кого не секрет, що більшовики «зіграли» на нагальних проблемах тогочасного українського суспільства. Якби вони були вирішені – більшовикам не вдалося б взяти владу в Україні у свої руки та розпочати нещадний сімдесятирічний терор українського населення. Перша радянська конституція 1919 року показувала вищезгадану проблему – поширену бідність українського селянства, яку не вдалося побороти УЦР та Директорії. Пункт 1 розділу 1 говорить нам, що: «Українська Соціялістична Радянська Республіка є організація діктатури працюючих і експльоатуємих мас пролетаріяту і біднійшого селянства для перемоги над їх віковими гнобителями й експльоататорами капіталістами й поміщиками.». Дійсно, влада України 1917-21 рр. намагалася знайти вирішення проблеми різними підходами до земельного питання, що прямо впливало на добробут селянства, однак, на жаль, політика не дала бажаного результату, чим і скористались більшовики. Усі радянські конституції мали декларативний характер, не винятком була і ця. Попри декларацію допомоги і надання повноти влади найбіднішому селянству, реально радянський уряд проводив політику «червоного терору». Однак, земельне питання є невирішеним і сьогодні, в органах влади не вщухають дискусії про ринок землі. Попри це матеріальний стан більшості селянства, на нашу думку, дуже далекий від ідеалу. Тож таке формулювання має дати привід владі задуматися: чи не з'явиться сила, яка зможе посіяти розбрат в державі, спекулюючи на цій прогалині вітчизняного законодавства?

Конституція 1978 року формулювала право на соціальний захист у статті 41 таким чином; «Громадяни України мають право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також втрати годувальника. Це право гарантується соціальним страхуванням робітників, службовців і колгоспників, допомогою по тимчасовій непрацездатності; виплатою за рахунок держави і колгоспів пенсій за віком, інвалідністю і в зв'язку з втратою годувальника…». Варто зазначити, що тут вперше з'являється вказівка на механізм реалізації цього права.

Сучасна Конституція України визначає це право у статті 46: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.». Однак теза про те, що пенсії та ін. соціальні виплати мають забезпечити рівень життя не нижчим від прожиткового мінімуму видається нам недосконалою, адже останній на сьогодні складає від 1400 до 1900 грн. Та чи можна жити на ці кошти?

Отже, сучасний правовий розвиток України у цій сфері повинен враховувати досвід предків , що ,на нашу думку, збільшить ефективність функціонування законодавства.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М. І.

Анастасія Глоба
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Розвиток культури і освіти як наслідок законотворчої діяльності урядів УНР та Української Держави: порівняльно-правовий аналіз

Сфера культури завжди відігравала важливу роль у соціальному та політичному житті та була важливою складовою державотворчих процесів в Україні. Саме культуру можна вважати тою рушійною силою, яка сприяла розвитку національно-визвольного руху. В період національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр. особливо активізувалася діяльність української влади у сфері культури. Це було зумовлене створенням власне українських органів державної влади. Незважаючи на складну політичну ситуацію в країні, уряд робив усе для того, щоб через культуру просувати національні ідеї, та закріпити основні напрямки політики в цій сфері у нормативно-правових актах.

Початок Української революції ознаменував активізацію відродження національної культури. Значний державотворчий процес здійснював уряд Української Центральної Ради (надалі – УЦР) з налагодженням видавничої справи: за його участю було засновано 80 україномовних газет і журналів, видано 680 найменувань навчальної, історичної художньої, технічної та іншої літератури. Це зокрема сприяло поширенню національно-визвольних ідей, а також українських літературних творів (твори І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, В. Стефаника та ін.), наукових праць (роботи М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Міхновського, Б. Грінченка та ін.) тощо серед широких мас населення. В умовах складної політичної та соціально-економічної ситуації це було просто необхідно.

У цій сфері Центральна Рада наштовхнулась на нову проблему: неписьменність серед українського населення становила близько 70%, що було зумовлено необхідністю попередньої влади тримати у покорі народ, а шанс отримати освіту мали переважно діти панівних класів. Тому упродовж 1917 року під керівництвом УЦР було відкрито близько 5,4 українських шкіл, понад 100 українських гімназій, запроваджено україномовне

викладання в десятках медичних, агрономічних, технічних училищ і шкіл. За допомогою «Просвіт» в містах і селах створювалися хати-читальні, бібліотеки, гуртки з ліквідації неписьменності, серед населення поширювалася навчальна і художня література тощо [Купрійчук В. Реалізація політики українських урядів у сфері культури в період національно-визвольної боротьби 1917 - 1920 рр. [Електронний ресурс] / В. Купрійчук – Режим доступу до ресурсу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/12kvmnvb.pdf].

Діяльність УЦР продовжив Павло Скоропадський. На розвиток національної освіти та культури було спрямовано значні кошти: понад 227 млн. крб. Велику увагу було приділено саме розвитку вищої освіти: відкрито два державних університети в Києві та Кам'янці-Подільському, а в Полтаві – Український історико-філологічний факультет. Також було створено кафедри українознавства в усіх вищих навчальних закладах. Важливим також було ухвалення законів про обов'язкове вивчення української мови, літератури, історії та географії України в усіх середніх школах; про оголошення колишніх російських вищих шкіл українськими державними; про право захисту дисертацій українською мовою тощо [Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського: особливості законотворення (квітень-грудень 1918 р.) [Електронний ресурс] / Р. Я. Пиріг – Режим доступу до ресурсу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2010/4.pdf].

Крім того, гетьман проводив активну дипломатичну діяльність. Вихід Української Держави на міжнародну арену поставив перед Гетьманатом завдання готувати фахівців для роботи в дипломатичних представництвах. Для цього в Києві були засновані Консульський та Близькосхідний інститути, які готували фахівців-міжнародників [Культурна політика Центральної Ради [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studfiles.net/preview/5319529/page:29/]. Гетьман дав добро на відкриття нових навчальних закладів, які готували фахівців у галузях електротехніки, географії, міжнародних відносин. Катеринославські вищі жіночі курси було перетворено в університет, Одеські вищі жіночі курси – у жіночий медичний інститут тощо. Міністерство народної освіти заснувало ряд навчальних закладів для національних меншин України (наприклад, Єврейський приватний інститут).

Важливим напрямком політики гетьманського уряду в цій сфері було створення пунктів ліквідації неписьменності серед дорослого населення держави. Велику увагу було також приділено розвитку початкової та середньої освіти: близько 150-ти гімназій перейшли на державний кошт, було завершено створення єдиного типу початкової школи, було виділено кошти на матеріальну підтримку вчителів початкових шкіл, також було виділено гроші на дошкільне виховання та позашкільну освіту [Проданюк Ф. Національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського [Електронний ресурс] /– Режим доступу до ресурсу: http://uaznavstvo.univ.kiev.ua/ua/Almanac/Almanac%2005/prodaniuk.pdf].

Отже, цей період ознаменувався початком визнання політики українізації культурної сфери основним напрямом діяльності уряду, а також закріпленням її головних положень у нормативно-правових актах. Розпочала цей процес Українська Центральна Рада. Найбільше уряд приділяв увагу саме розвитку початкової та середньої освіти, а також значному розширенню українського видавництва. Однак кроки Центральної Ради не були достатньо рішучими, а через брак матеріальних коштів сфера культури була залишена без належної матеріальної підтримки. Уряд Скоропадського продовжив те, що було розпочато Центральною Радою, і за короткий термін перебування при владі зумів значно покращити ситуацію з культурою в Українській Державі. Потужною була матеріальна підтримка у цій сфері, крім того, рішучість дій уряду зумовила ефективність державної політики. Загалом, успіхи, досягнуті за цей період, дали значний поштовх розвитку освіти і науки в Україні, а також закріпили на законодавчому рівні національні ідеї, що в подальшому мало велике значення для відродження та становлення демократичної України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Максим Гончаренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Західноруське право в науковій спадщині М. Ф. Владимирського-Буданова

На сучасному етапі розвитку держави і права України все більше уваги в науці почало приділятися працям такого видатного представника Київської школи права як Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова. Його діяльність започаткувала основи щодо вивчення концепції західноруського права та розбудові вітчизняної історично-правової науки.

Важливим для вивчення є питання, чому Владимирський-Буданов звертається до наукової діяльності саме у сфері історії права. Основною причиною, звичайно, є певні обставини та процеси , які мали місце у суспільстві того періоду, а саме загострення національного питання у передреформену добу. Науковець робить для себе висновок, що «уяснення історичної долі народу неможливе без ознайомлення з історією його установ або точніше всього юридичного побуту». Він усвідомлює значення історії права, розвитку правничої думки для розуміння життя суспільства у різні історичні періоди [Яковкин И. М. Ф. Владимирський-Буданов / И. Яковкин. // Журнал министерства народного образования. – 1916. – №2. – С. 34].

Саме питання щодо дослідження західноруського права не було досліджене жодним з тогочасних істориків права не лише в Україні, а й за її межами. Перша монографія науковця вже заклала основу для вивчення цієї галузі історії права. Значну увагу автор приділяв збиранню історико-правових матеріалів з цієї області знань. Це було , до речі, однією з цілей закордонного відрядження у 1880-1881 роках, частину якого науковець провів у Головному архіві Царства Польського у Варшаві і Віленському Центральному архіві, вивчаючи західноруське право.

У 1882 році вчений призначається головним редактором Київської археографічної комісії, у томах видань якої видає зібрані і оброблені матеріали з історії помісного і селянського землеволодіння, церковного майна в Західній і Південно-Західній Русі у 12-17 ст. Автор досліджує важливе питання: утворення Литовсько-руської держави, етнічний склад населення земель, що увійшли до неї [Бондарук Т. І. Основоположники київської історико-юридичної школи./ - К, 1995. – 25 с. – С. 8].

У травні 1900 року Владимирський-Буданов обирається заслуженим професором Київського університету, історію якого науковець блискуче виклав у праці, присвяченій 50-річчю закладу [Антологія української юридичної думки : в 6 т. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка; упоряд. : І.Б. Усенко, Т.І. Бондарук, І.В. Музика. – Київ : Юридична книга. Т. 2: Історія держави і права України. Руська Правда. – 2002. – 592 с. – С. 137].

Наукова спадщина, залишена видатним вченим, досить різнобічна. Можна виділити ряд пріоритетних тем, яким він приділяв найбільшу увагу, найважливішою з яких була загальна історія руського права. Основні праці, що стосувалися цього питання, - це «Обзор истории русского права» і «Хрестоматии по истории русского права». Найбільша кількість монографій Владимирського-Буданова присвячена історії литовсько-руського права. Деякі дослідники праць вченого, наприклад, Ф.В.Тарановський, зазначали, що ці праці мають «більш місцеве значення», оскільки з'ясовують «деякі риси історико-юридичної топографії переважно південно-західного краю» [Тарановський Ф.В. Пам'яті М.Ф. Владимирського-Буданова // Юридичний вісник. – 1916. – № 3. – С. 1].

Стосовно науково-ідейної платформи, слід зазначити, що теоретичні конструкції вченого опиралися на більш загальні культурно-історичні, ніж спеціально-юридичні категорії, з висуванням на перше місце суспільного елементу. Право він розглядав у

природному зв'язку з економікою, освітою, релігією. Такий методологічний підхід давав змогу більш докладно з'ясувати особливості саме руського права, що власне і було головною метою науковця. Питання про реальне існування слов'янського права, особливо у контексті його відношення до німецького, чи навіть на противагу йому – одне із ключових у творчості Владимирського-Буданова. Ідея слов'янського права значно розвинулась під час закордонного відрядження. Науковець наголошував на важливості викладання історії слов'янського законодавства як складової частини курсу історії руського права.

Будучи першим дослідником багатьох питань з історії українського права, Владимирський-Буданов «розробив метод, який став класичним для наступної науки історії права» [Ісаєв І.А. Історія держави і права російського. – М., 1995. – С. 7].

Владимирський-Буданов зміг у своїх працях відтворити цілісну картину історичного розвитку руського права, а не просто поєднати окремі факти і фрагменти. Цей розвиток цілком вписується в теорію прогресу вченого.

Періодизація історичного розвитку, запропонована вченим, містила наступні етапи: період земський (княжий) – 9-13 ст., період Московської та Литовської держав – 14-16 ст., період імперії – 18-19 ст. Ця періодизація для нас має дві позитивні особливості. Перша полягає у тому, що Московська держава не є виключною правонаступницею Київської Русі, позбавляючи тим самим землі західноукраїнські та білоруські початку історії своєї державності. Також ця періодизація підкреслювала існування двох незалежних держав – Литовської та Московської, що стимулювало дослідників до вивчення впливу цих країн на українське право. Деякі вчені навіть приходили до висновків про автохтонний, самобутній характер власне західноруського права, що значною мірою зберегло давньоруські основи [Бондарук Т. І. Основоположники київської історико-юридичної школи./ - К, 1995. – 25 с. – С. 17].

Отже, наукова діяльність Владимирського-Буданова заклала основу дослідження західноруського права, тобто права, що розвивалося на сучасних українських, литовських та білоруських землях. Вчений зібрав велику кількість історико-правових матеріалів з цієї області знань. Створення даної концепції спричинило той факт, що українське право є самобутнім, самостійним, не є складовою частиною правових систем інших держав і потребує більш детального вивчення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Діана Господарець
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Правове забезпечення земельних реформ в Українській Народній Республіці ЦР та Західноукраїнській Народній Республіці (порівняльно-правовий аналіз)

Вже пройшло сто років з тих подій, коли відбулось піднесення українського національно-визвольного руху, з тих часів, коли територія України була оповита революцією. З ряду причин, що зумовили революцію чи не найголовнішою була проблема скрутного соціального становища більшої частини населення, а саме: не до кінця вирішене аграрне питання.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що земля як предмет державно-правового регулювання та використання у суспільному виробництві є найбільш універсальним індикатором визначення цивілізаційного рівня розвитку правової культури

народу. Порівняльно-правовий аналіз «Земельного закону УНР» Центральної Ради від 18 січня 1918 і Закону ЗУНР «Про земельну реформу» від 14 квітня 1919 року дає змогу дослідити характерні риси правового регулювання земельних відносин того періоду, виокремити головні відмінності цих документів, а також оцінити зміст, значення, декларативність та реальне втілення цих актів.

Закон прийнятий ЦР 18 січня 1918 року містив 3 розділи і 33 параграфи. Положення про скасування права власності без викупу «на всі землі з їх водами, надземними і підземними багатствами в межах УНР» (§1), які проголошувалися «добром народу УНР» (§2) в деякій мірі відповідали інтересам малоземельних і безземельних селян. У Законі зазначалось також, що «без різниці полу, віри і національності мають право користуватися всією землею всі громадяни УНР» (§3). §9 встановлював норму наділення для приватнотрудового господарства - така кількість землі, на якій сім'я або товариство, здійснюючи господарювання звичайним для своєї місцевості способом, мали б прибутки, необхідні як для задоволення своїх споживчих потреб. Оподаткуванню, зокрема, підлягали лише лишки землі понад установлену норму. Колишнім власникам, за рішенням волосних земельних комітетів, залишались ділянки з садами та виноградниками, які вони могли обробити власною працею [Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. – В.Ф.Верстюк / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К. : Наук. думка, 1996].

14 квітня 1919 року на території ЗУНР був прийнятий Закон «Про земельну реформу». На цій території України вирішення земельних питань співпало з досить невдалим моментом, а саме під час війни Польщею, а отже вимагало чіткого прийняття рішень і реформ. Як свідчить практика, земельна реформа постійно відстрочувалася і все ж таки було створено Державний Секретаріат земельних справ і прийнято компромісний закон. Закон «Про земельну реформу» включав 23 параграфи. Найголовнішими особливостями правового регулювання земельних відносин були: збереження принципу приватної власності; конфіскація земель поміщиків, церков, монастирів, а також набутих із метою спекуляції та тих, що не обробляли власники своїми силами; націоналізовані землі переходили до державного земельного фонду ЗУНР, з нього і мали наділятися земельними ділянками безземельні та малоземельні селяни; не мали права на отримання землі засуджені за дезертирство з лав української армії, за злочини проти Української республіки, її збройних сил, а також громадяни інших держав. В першу чергу земля надавалася жовнірам інвалідам, що втратили своє здоров’я в війнах та сиротам, які втратили годувальників. Без компенсації відбирали землі у власників, що воювали проти Української держави і набуті спекуляцією в роки війни [Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали: в 5. Т. Кер. роботи і відп. ред. О.Ю. Карпенко. – Т.1. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 336].

Основною відмінністю між цими законами було те, що Закон ЗУНР «Про земельну реформу» охороняв право приватної власності, яке вважається одним з природних прав людини а УЦР відкидала власність і брала до уваги лише користування, яке могло передаватись у спадок. Закон УЦР передбачав безкоштовне наділення селян землею, без викупу, в той час як вирішення цього питання у Галичині відкладалося на невизначений термін до скликання Сойму. Також можемо зробити висновок, що в основі закону УЦР лежав принцип соціалізації, а в основі закону ЗУНР принцип націоналізації.

Серед спільних рис спостерігаємо те, що закони спочатку передбачали конфіскацію землі, що в подальшому мала стати об’єктом розподілу між населенням. Велику роль у цих земельних законах, на мою думку, також відіграло нормативне визначення пріоритету надання землі категоріям безземельного та малоземельного населення.

Якщо порівнювати ці два закони, то на мою думку і Закон ЗУНР і Закон УЦР можна оцінювати по різному. Наприклад, закон ЗУНР з одного боку відображав споконвічні традиції ведення господарства і відповідав інтересам Антанти, на яку не полишали надій

керманичі держави. А з іншого, наділення селян землею не могло розпочатися перед закінченням війни й поверненням «жовнірів і полонених додому», а значить переносилося на невизначений час; нічого не говорилося про відшкодування власникам конфіскованих земель і яким способом нові власники мали наділятися землею - за викуп чи без нього. Однією з найбільших причин падіння УЦР була її відмова від негайного розв'язання аграрного питання. Законом УЦР хоча і проголошувалось, що земля без викупу передається народу - сільський пролетаріат в обіцянки і закони про землю не вірив, а з іншого боку ідея соціалізації землі викликала обурення заможного селянства яке агітувало всіх проти УЦР.

Отже, можна дійти висновку, що земельні реформи і на території УНР і на ЗУНР зробили певний крок вперед, порівняно із реформами і законодавством минулої доби, але все ж таки у багатьох аспектах були не послідовними і мали багато невирішених питань і недоліків. З огляду на політичну ситуацію та бойові дії, Закон УЦР не був реалізований, а Закон ЗУНР, хоч і ретельно готувався урядом, теж через боротьбу з поляками, неможливість провести вибори до Сойму так і не реалізував свої положення в життя, як наслідок цього – селяни самочинно вдавалися до поділу землі. Як наслідок, вказані закони мали лише декларативний характер. Автор вважає, що все це можна пояснити відсутністю можливості втілити стратегію державного будівництва, тиском з боку іноземних держав, браком часу й професіоналізму, політичними та ідеологічними протиріччями, які не дозволили напрацювати ефективні земельні закони і Центральній Раді УНР і Українській Національній Раді ЗУНР.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О. Й.

Юрій Грицун
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студент 1 курсу

Еволюція форми державного правління в Україні

Добробут кожної держави, її соціально-політичне становище неможливі без виваженої політики здійснення влади посадовими особами, яка б спрямовувалась на стабілізацію, розвиток та покращення життя громадян та осіб, які перебувають на території країни. Одним із способів організації та здійснення державної влади в країні є така категорія, як форма держави. Поняття – «форма держави» – включає в себе взаємопов'язані елементи, такі як: форму державного правління, форму державного устрою та форму державного (політичного) режиму.

Форма державного правління - це важливий елемент форми держави, який характеризує структуру організації влади, порядок утворення та повноваження вищих органів державної влади, їх відносини між іншими органами державної влади, політичними партіями, соціальними групами та населенням в цілому.

На думку сучасного дослідника теорії права С. К. Бостана, форма державного правління незалежної України пройшла у своєму розвитку шість етапів [Бостан С. К. Форма правління незалежної Української держави: етапи розвитку, проблеми, перспективи / С. К. Бостан // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 103–110]. Перший період – це час першої спроби становлення українського парламентаризму. Він розпочався після ухвалення Верховною Радою УРСР Закону «Про концепцію нової конституції України» від 19.06.1991 р., відповідно до якого формою державного правління була парламентська республіка. Цей період був найкоротшим і тривав до президентських виборів першого грудня 1991 року.

Другий етап тривав з грудня 1991 р. по червень 1996 р. і характеризувався встановленням парламентсько-президентської республіки. На ньому вперше встановлювались відносини між законодавчою та виконавчою гілками влади. Так, спроби Президента України Леоніда Кравчука посилити повноваження глави держави відобразилися у створенні нової посади – представника президента у Верховній Раді. Такий інститут в певній мірі зміцнив виконавчу вертикаль влади, проте пріоритет належав парламенту.

Третій етап змінив форму державного правління України в бік президентсько-парламентської республіки. Він розпочався з моменту ухвалення Конституції України від 28 червня 1996 р. Наука теорії права визнає таку форму правління достатньо збалансованою, як таку, що може забезпечити оптимальну взаємодію різних гілок влади в державі для досягнення поставлених перед нею цілей. Проте, на практиці постійне політичне протистояння органів владних повноважень в країні, соціально-економічна ситуація в державі призвели до «Помаранчевої революції», яка спричинила зміни конституційного законодавства України в січні 2006 р.

Наступний етап розпочався першого січня 2006 року, коли зміни до Конституції України набули юридичної сили. З цього моменту Україна перейшла на рейки парламентсько-президентською республікою. Президент втратив можливість відправляти уряд у відставку (за винятком двох міністрів: оборони та закордонних справ). При цьому Кабінет Міністрів України залишався відповідальним перед Президентом України. В такий спосіб глава держави втратив серйозні важелі впливу на виконавчу гілку влади. Даний період тривав до жовтня 2010 р. і завершився скасуванням означених змін.

П’ятий етап розпочався у жовтні 2010 р., коли Конституційний суд України ухвалив рішення, згідно з яким Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року визнано неконституційним. В такий спосіб Україна знову повернулася до президентсько-парламентської республіки. Повноваження Верховної Ради України та народних депутатів скоротилися з п'яти до чотирьох років. З п'яти до чотирьох скоротились також повноваження сільських, селищних, міських, районних, обласних рад. Верховна Рада України могла лише надавати згоду на призначення Президентом України прем’єр-міністра. Звузився також перелік підстав, відповідно до яких народні депутати могли бути позбавлені мандатів. Натомість, повноваження президента розширювались. Він мав право призначати за згодою Верховної Ради України прем’єр-міністра, припиняв повноваження глави уряду та приймав рішення про його відставку. Також глава держави призначав за поданням прем’єра членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняв їхні повноваження на цих посадах.

Останній етап розпочався в червні 2014 року і триває до нині. Україна повернулася до парламентсько-президентської форми державного правління. Така зміна спричинена процесом інтеграції до Європейського Союзу, де, як відомо, означена модель правління притаманна багатьом країнам. При цьому слід зазначити, що де-юре, Україна є парламентсько-президентською республікою, проте президенту належить більше повноважень, ніж в інших державах Європи з такою формою правління [Аверчук Р. Повноваження і вплив Петра Порошенка: скільки влади у президента / Р. Аверчук // ЛІГА. Новини. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/articles/politics/11602384-povnovazhennya_vpliv_petra_poroshenka_sk_lki_vladi_u_prezidenta.htm.]

Наприклад, президенти в інших парламентсько-президентських державах часто втрачають провідну роль у формуванні міжнародної політики або змушені розділяти її із урядом. В той же час, президент України має право обирати міністрів оборони та міністра закордонних справ. Іншою особливою рисою, яка залишає президенту частину впливу на виконавчу гілку влади, є право призначати голів місцевих державних адміністрацій. Окрім того, президент може втручатися у роботу уряду, скасовуючи його постанови та

направляти їх на розгляд Конституційного суду. Президент України має вирішальну роль у призначенні генерального прокурора, тоді як в інших парламентсько-президентських країнах, зокрема в Хорватії, його обирає парламент.

Отже, в Україні закріплена парламентсько-президентська форма правління, проте на практиці президент виконує більше владних повноважень, ніж у інших європейських країнах з такою формою правління. Намагання глави держави сконцентрувати владу у своїх руках суперечить принципам функціонування парламентсько-президентської республіки та міжнародному досвіду організації такої форми правління. Відтак, на нашу думку, вважаємо за доцільне адаптувати українське конституційне законодавство до стандартів країн Європейського Союзу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Мацелюх І. А.

Ірина Грищук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

До питання політико-правової оцінки Будапештського меморандуму

Сьогодні в Україні тема ядерного статусу є досить актуальною та болючою в умовах політичної, територіальної та економічної нестабільності. Ми знову повертаємось до обговорення питань щодо відновлення ядерного статусу. Особливо загострилося це питання після початку агресії Російської Федерації та порушення міжнародно-правових норм і забезпечення гарантій щодо незалежності ,суверенітету та охорони існуючих кордонів України. Наявність ядерної зброї на території України надала б гарантії щодо непорушності її суверенітету та цілісності територій.

Радянський Союз припинив своє існування у 1991 році, й Україна успадкувала значні запаси ядерної зброї: 176 міжконтинентальних балістичних ракет, 44 важких бомбардувальники, оснащених більш ніж тисячею ядерних крилатих ракет великої дальності, а також 1240 боєголовок .[Костенко Ю. Історія ядерного роззброєння України / Ю. Костенко. – К.: Ярославів Вал, 2015. – 464 с.] Однією із умов отримання політичної , економічної та фінансової підтримки міжнародними спільнотами була відмова від всіх запасів ядерної зброї. Це складне рішення приймалось під тиском з боку США та Росії , які невпинно переконували тодішнє керівництво України у необхідності якнайшвидше вивезти ядерну зброю, адже до їхніх інтересів не входив той факт, що новостворена держава може володіти таким величезним запасом зброї. Саме тому,16 листопада 1994 року Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року, згідно з яким було визначено, що Україна, як абсолютний власник всіх успадкованих від СРСР запасів ядерної зброї, має наміри повністю їх позбутися. В обмін на це найбільші ядерні держави повинні були гарантувати Україні безпеку від будь-яких форм агресії чи тиску. 5 грудня 1994 року між Леонідом Кучмою (президентом України), Борисом Єльциним (президентом Росії), Джоном Мейджором (прем'єром Великобританії) і Біллом Клінтоном (президентом США) був підписаний Будапештський меморандум за підсумками саміту ОБСЄ. Згідно з умовами договору Україна відмовляється від ядерного арсеналу, їй надають гарантії захисту її суверенітету. У якості держав-гарантів виступили − США, Велика Британія та Росія ,а згодом меморандум підтримали Франція та Китай, які також являються ядерними державами. Серед основних зобов'язань держав-гарантів − поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам

здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, отримати будь-які переваги; домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.[Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_158]

Зазначимо, що на даний час частина цих зобов'язань сьогодні свідомо не виконується, адже один із гарантів – Російська Федерація − порушила суверенітет, анексувала Крим і розв'язала безпрецедентну воєнну агресію на Сході України.

Згідно Будапештського меморандуму, Україна повинна була передати всі свої ядерні боєголовки в Росію до 21 травня 1996 року. В 2001 році було зроблено фінальні кроки щодо встановлення без'ядерного статусу України − ліквідовано останню шахтно-пускову установку міжконтенентальних твердопаливних ракет СС-24. До січня 2002 року всі стратегічні бомбардувальники на українській території були демонтовані або ж передані Росії, всі МБР були ліквідовані або в розібраному вигляді очікували ліквідації, а всі пускові установки МБР були знищені.

Варто зазначити те, що головним недоліком меморандуму являється відсутність положень ,які б регламентували порядок дій при посяганні на цілісність території, суверенітет та незалежність України державами-гарантами. Відсутність чіткого механізму дій призводить до порушення зобов'язань, взятих на себе підписанням Будапештського меморандуму Російською Федерацією за що її досі офіційно не було притягнуто до відповідальності.

Спроби проведення консультацій, про які зазначено в меморандумі, не принесли ніяких позитивних наслідків. Наприклад, консультація, яка відбулась в березні 2014 року ,після анексії Криму ,на рівні міністрів закордонних справ, була проігнорована Росією. Як результат консультації − обіцянки застосування санкцій щодо Росії. Подальших консультацій не було і планується ,адже принаймні, допоки до них не приєднається Росія, інакше їхня користь нульова.

Добровільна відмова України від ядерної зброї трактується як пожертва в обмін на свою незалежність. Тоді перед нами постає питання чи існувала альтернатива вибору в Україні між статусом ядерної та без'ядерної держави та якими б були правові наслідки у випадку відмови підписання Будапештського меморандуму. З однієї сторони, існувала б загроза міжнародної ізоляції та постійного політичного тиску зовні, особливо з боку США та Росії. Крім того, наявність ядерної зброї передбачає значні матеріальні витрати та високий рівень відповідальності державного апарату не лише перед громадянами держави, а й перед світом в цілому. А з іншої, Україна, маючи третій у світі ядерний потенціал, забезпечила б собі досить стійку авторитетну позицію на світовій арені. Наявність ядерної зброї була б потужним стримуючим фактором від посягань на незалежність та суверенітет України та , можливо, вберегла нас від таких прикрих подій, що відбуваються на території держави.

На нашу думку, дане рішення про прийняття без'ядерного статусу було дуже передчасним. Україна мала цілком реальний шанс для створення незалежної, демократичної країни зі статусом ядерної держави, однак існувало декілька проблем реалізації даної мети, серед них основними є: відсутність розвиненої економічної системи, неспромога фінансово забезпечити підтримку ядерної зброї в належному стані та брак кваліфікованих кадрів для обслуговування даного типу зброї.

На теперішньому етапі, на жаль, поновлення ядерного статусу є не найкращим варіантом з огляду на сучасну економічну та політичну ситуацію в країні, адже можна наразитися на санкції з боку міжнародного співтовариства , забути про європейську інтеграцію, втратити підтримку міжнародних кредиторів.

Ми вважаємо ,що одним із основних варіантів для вирішення даної ситуації, як на нашу думку, є створення системи належного забезпечення безпеки України шляхом запровадження високоточної і потужної неядерної зброї, яка б не становила високої небезпеки для людства, проте була б здатна завдати швидкого й нищівного удару по критичній інфраструктурі ймовірного агресора (хімічні заводи, ядерні та інші електростанції, важливі урядові та військові об'єкти, забезпечення тощо). Як на нашу думку, ідея повного ядерного стримування є не актуальною та не відповідає сучасним реаліям облаштування світу, краще зосередити увагу на створенні високоточної і потужної зброї, яка б поєднувала в собі засоби розвідки, управління, доставки та ураження.

Науковий керівник – канд.істор.наук, асист. Крижевський А. В.

Владислав Громик
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Регулювання кримінально-правових відносин у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

Невпорядкованість та розмаїтість чинних в Українській гетьманській державі джерел права стали причинами систематизації національного права, що було вигідним не лише для російського уряду й української верхівки, а й для козацької старшини.

8 липня 1743 року у Глухові було підписано проект Кодексу під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ», що став результатом роботи кодифікаційної комісії, створеної у 1728 році з найкращих українських правників. Даний нормативно-правовий акт засвідчив високий теоретично-юридичний рівень та демократичність українського проекту. Звід був чітко структуризований і складався з 30 глав, що поділялися на 532 артикули та 1607 пунктів. Левова частка правових норм припадає на кримінальне (карне) право.

Норми кримінального права мають своє відображення у десяти главах. Це свідчить про важливість даної галузі права та необхідність регулювання кримінально-правових відносин українського соціуму першої половини XVIII ст.

Залежно від ступеня суспільної небезпечності кримінально-правові норми Війська Запорозького, вміщені у Правах 1743 р., передбачали три основні види кримінальних діянь: злочин – найтяжче протиправне діяння; провина – правопорушення середньої тяжкості; переступ (проступок) – дрібне правопорушення [Історія держави і права України: Підручник. / Захарченко П.П. – К.: Атіка, 2005. – С. 167].

Суб'єктом злочину вважали особу, яка досягла 16-річного віку, вільну і невільну (гл. I арт. 1 п. 1) Не підлягали кримінальній відповідальності особи чоловічої статі, що досягли 16 років, жіночої статі – до 13 років, а також літні люди, старші 70 років (гл. XX арт.44 п.7). У Зводі з огляду на злочинний намір злочини поділялися на навмисні, з необережності та випадкові, хоча й чітких критерії визначення форми вини ще не було встановлено.

Виходячи з послідовності розміщення розділів у Кодексі 1743 р., А.І. Яковлів поділяє злочини на такі види: 1) проти релігії: богохульство, чаклунство (всі 6 арт. II гл.); 2) політичного характеру проти монарха й держави: державна зрада, фальшування монети (майже всі арт. III гл.); 3) проти обов'язків служби: неявка на військову службу (арт. 12 гл. V), підробка документів судовим писарем (арт. 6 гл. VII); 4) проти життя й здоров'я

людини: ґвалтовний наїзд, напад (арт. 2-3 гл. ХХ), вбивство (наприклад, арт. 4-16 гл. ХХ); 5) проти особистої свободи: протиправне ув'язнення, мучення голодом; 6) супроти честі: образа на словах, наклеп, образа чином (арт. 56-57 гл. ХХ); 7) проти моралі: перелюб, двоєженство тощо (низка арт. Х, ХХ та ХХІІІ гл.); 8) супроти чужого майна: розбій (арт. 19-21 гл. ХХ), грабіж (низка арт. ХХІІ гл.), крадіжка. Розділи розміщено в порядку зменшення суспільної небезпеки злочинів. [Яковлів А. І. Український кодекс 1743 року «Права, по которым судится малороссійскій народ»: його історія джерела та систематичний виклад змісту. – Мюнхен: Заграва, 1949 р. – С. 152-154].

Метою покарання було залякування, запобігання повторності вчинення злочину, відплата, завдання страждань злочинцеві, експлуатація праці злочинця, відшкодування заподіяних збитків. Система покарань була досить складною. Більшість норм називали вид покарання, але не визначали його межі. Допускалася множинність покарання (до прикладу, п. 4 арт. 27 Про нічну бійку ХХ гл.). Покарання поділяли на основні та додаткові.

Поряд з кримінальними покараннями передбачалися покарання матеріального таліону («око за око», «зуб за зуб»), поряд з публічними покараннями – кари приватні. Дуалізм приватних та публічних засад в кримінальному праві найбільше проявився саме в системі покарання, яка до кінця XVIII ст. не зуміла вирішити конфлікт між приватними й публічними інтересами. Можна погодитись з думкою проф. Я. Падоха, який вважав, що «звідси й узяв свій початок найбільший дефект кримінального права Української гетьманської держави – брак якісної системи кар з відмежуванням кар публічних від кар приватних, а також кар взагалі від позбавлених всякого карного змісту цивільних зобов'язань, дарма, що породжених злочином» [Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.) навч. посібник. / І. Й. Бойко. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 194].

Слід також відзначити широкий спектр покарань, прописаний у даному документі. Серед встановлених кар можна виділити наступні: 1) смертна кара: проста й кваліфікована (п. 1 арт. 3 гл II); 2) тілесні покарання: калічницькі та ганебні (п. 4 арт. 9 гл. ХХ); 3) позбавлення волі: ув'язнення або арешт (п. 3 арт. 56 гл. ХХ); 4) вигнання та заслання; 5) позбавлення честі: позбавлення публічних і цивільних прав або позбавлення почесних звань; 6) майнові покарання: конфіскація, плата на користь потерпілого, грошові стягнення, головщина (п. 1 арт. 1 гл. ХХ); 7) дисциплінарні покарання для військовиків. [Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / Упорядник та автор нарису К. А. Вислобоков: за ред.. Ю. С. Шемшученка. – К. 1997. – С. 39 – 419].

Рецидив за Кодексом завжди збільшує кару або загострює її. Пом'якшуючими обставинами вважаються природні дефекти, божевілля й безпам'ятство (гл. ХХ арт. 44 п. 2), неповноліття, стан сп'яніння (гл. ХХ арт. 44 п. 9), ненавмисність, непереборні обставини (наприклад, голод), необхідна оборона тощо. Співучасть у вчиненні злочину передбачала м'якші покарання, проте часто співучасник міг отримати таку ж кару, як і злочинець (п. 2 арт. 13 гл. ХХІ). Розвинутим був інститут давності, який базувався на 3-річному і 10-річному термінах.

Отже, проаналізувавши «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., можна дійти висновку, що частина кримінально-правових відносин стала значно досконалішою в порівнянні з попереднім кримінальним законодавством. Серед характерних рис карної системи варто виділити наступні: 1) жорстокість та різноманітність покарань; 2) забезпечення приватних інтересів потерпілих осіб; 3) зменшення або збільшення кари залежно від соціального стану потерпілого й винного; 4) один злочин тягнув за собою кілька покарань. Чіткість викладу правових норм, техніка систематизації, різновидність злочинів та ряд інших ознак вказують на те, що регулювання кримінально-правових відносин у Зводі законів займає чільне місце.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Дарина Гунда
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Адвокатська професія в Античних країнах V ст. до н.е.–V ст. н.е.

У будь-якому цивілізованому суспільстві можливість одержання кожною особою правової допомоги є важливим благом. Кожна людина має невід'ємне право на юридичну допомогу, яке виступає одним з найважливіших факторів активної участі населення у житті країни. Ускладнення суспільних відносин призвело до потреби в появі адвокатури як специфічної сфери діяльності. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю визначення відповідної ролі адвокатури як інституту громадянського суспільства. Адже сучасний етап розвитку українського суспільства, інституціональні зміни вимагають вдосконалення організації та функціонування цього важливого інституту.

Прийнято вважати, що саме з римської адвокатури почався розвиток світової адвокатури. Наступним перехідним етапом у розвитку римської адвокатури після періоду «родинної» адвокатури був так званий інститут патронату, який започаткував розвиток вільної адвокатури [Святоцький О. Д. Адвокатура: історія і сучасність / О. Д. Святоцький, В. В. Медведчук. – К. : Ін Юре, 1997. – С. 16.]. Відносини між патронами та клієнтами будувалися за аналогією з родинними відносинами. Це відбувалось наступним чином: клієнт обирав собі патрона із патриціїв(кровні римські громадяни), приписувався до їх роду й отримував право називатися родовим іменем. Зв'язки, що їх поєднували вважалися священними, постійними і навіть спадковими. Клієнт мав певні повинності перед патроном. Згодом, при перших царях, внаслідок нових соціальних і політичних умов патронат став розпадатися. Виокремився приватноправовий елемент, що передбачав покровительство хазяїна рабам та судово-процесуальний елемент захисту, котрий надавався особам патрицієм, які зверталися до нього за допомогою. У цю сферу діяльності була введена новела, відповідно якій патрон звільнявся від усіх обов'язків щодо клієнта, за винятком обов'язку захищати його в суді. У свою чергу клієнт віддячував послугою чи подарунком за допомогу у процесі. Відносини між ними втратили постійний, довірчий і спадковий характер. Так, з патронату виникла справжня адвокатура. Спочатку вона повністю перебувала в руках патриціїв «оскільки лише вони допускалися до управління в державі, відправлення правосуддя й патронату» [Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: навч. посіб. / І. Ю. Гловацький. – К. : Атіка, 2003. – С.12.]. Проте після видання XII таблиць знання законів перестало бути прерогативою патриціїв і всі отримали можливість вивчати їх. Таким чином, сформувалося дві категорії осіб, які надавали правову допомогу: юрисконсульти та адвокати в судовому засіданні. Адвокати мали певні привілеї: вони звільнялися від служби у війську, мали пільги щодо сплати податків, оплата їхніх послуг була великою.

Демократичний устрій, розвиток ораторського мистецтва, усність та публічність розгляду справ судами, панування змагального принципу як у цивільному, так і в кримінальному процесах сприяли ранньому виникненню та розвитку адвокатури в Стародавній Греції. Постала необхідність судового захисту для осіб, які не володіли юридичними знаннями та красномовством. Важливого значення греки надавали саме ораторському мистецтву. Адже той, хто погано говорив, як правило, програвав справу. Так, Цицерон [Цицерон, Марк Туллий (106-43 до н. э.). О старости; О дружбе; Об обязанностях / Цицерон; [Пер. с латин. и коммент. В. О. Горенштейна]; Изд. подгот. В.О. Горенштейн и др. – Репринт. воспроизведение текста изд. 1974 г. – М.: Наука, 1993. - С. 87] прославляв це мистецтво як засіб здобуття багатства (ad opes augendas), бо воно робить багатьох людей залежними від тебе. Особам, котрі не мали цього таланту, доводилось просити рідних та друзів про допомогу в складанні позовних й судових промов. Пізніше з'являється окрема

сфера діяльності – складання промов (так званих логографів). Особи, що займалися цією справою називалися логографами чи диктографами. Першим професійним логографом вважається Антифон (V ст. до н. е.), який ввів звичай брати плату за складення судових промов. Роль логографів не зовсім задовольняла потреби судового захисту, адже вона полягала тільки в складанні обвинувальних та позовних промов. Логографи не брали участі у судовому засіданні, а тому не могли заперечувати вимоги обвинувача чи позивача безпосередньо [Васьковский Е. В. Организация адвокатуры [Електронний ресурс] / Е. В. Васьковский. – Режим доступу : advokatrus.ru.]. Окрім логографім, розвитку набував усний захист, який проявлявся спочатку у вигляді «родинної» адвокатури, а потім вільнодоговірної. Грецькі адвокати, щоб досягти своєї цілі, використовували різні засоби захисту. Відомі випадки, коли вони благали суддів про помилування підсудного, приводили з собою його дітей, рідних і друзів, які своїми сльозами мали пом'якшити суворість суду тощо. Слід зазначити, що позивачі та їх представники в суді були обмежені в часі свого виступу. Час визначався водяними годинниками, тому всі справи поділялися на «справи з водою» та «справи без води».

У республіканський період адвокатура залишалася вільною професією, хоча адвокатура практично й не отримала законодавчої регламентації. Єдине питання, котре все ж було регламентовано Законом Цінція 204 р. до н. е. стало питання оплати праці адвокатів. Гонорар адвокат міг отримати лише після закінчення розгляду справи судом у вигляді подарунка. За часів імперії римська адвокатура, зазнала певних змін. Перш за все, це позначилося на значному обмеженні адвокатської професії як вільної. Так, за кодексами Юстиніана адвокатура вводилася у рамки певної системи, в якій адвокатська професія прирівнювалася до державної служби.

Зі сказаного доходимо висновку, що потреба в появі адвокатури була пов'язана з ускладненням суспільних відносин, появою необхідності в особах, які б володіли достатнім рівнем знань з питань застосування правових норм. У Античних країнах адвокатура бере свій початок з родинної адвокатури, яка згодом трансформувалась в патронат (у Римі) та систему логографів (у Греції). Особливістю адвокатури міст-полісів було те, що вона була більш пов'язана з ораторським мистецтвом, ніж із правознавством. Наступним етапом стало становлення вільної адвокатури, яка згодом була частково регламентована та певною мірою обмежена.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Олеся Дем'янчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Ідеї федералізму та національно-персональної автономії через призму державно-правової пропозиції Михайла Грушевського

Початок ХХ століття ознаменувався для українського народу відродженням власної державності, формуванням національних пріоритетів, становленням ідеї власної самостійницької держави. Особливість періоду Української революції 1917-1921 рр. лежить у площині цивілізаційного вибору, адже ідеологічно вона була продуктом синкретизму західних політичних догматичних поглядів , а соціокультурно – відтворювала специфіку марксистського мислення, що мав відмінні від Заходу цивілізаційні підстави.

Центральне місце серед ідеологів України кінця XIX – першої третини XX ст. належить М. Грушевському, який в роботі «Звичайна схема «русской» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» обґрунтував історичну закономірність здобуття Україною державності. Його історико-правові погляди виходять з розуміння українського історичного процесу, який розглядався ученим у контексті єдиного культурного потоку на тлі еволюційного розвитку людства.

Розбудова української державності розпочалася зі створення Української Центральної Ради, яка для вирішення національних проблем на порядок денний поставила питання про впровадження принципів автономії та федерації в найважливіші законодавчі акти. Набули поширення ідеї Михайла Грушевського як очільника УЦР. Так на З'їзді народів у Києві 10 вересня 1917 р. у промові від імені українських організацій Михайло Сергійович проголосив: «Для нас, українців, державна незалежність знаходиться не попереду, а позаду нас. У свій час ми жили держав¬ним життям як самостійна держава», – він не відкидав факт союзу з Росією, але визнав порушення прав українського народу «старою династією» [Свободный союз. Киев. 1917. № 2 (ноябрь)]. Проголошення принципу федералізму було фактично ствердженням «збереження наших [українців] державних прав. Але при цьому ми розглядаємо федерацію не як шлях до самостійності, а як шлях до інших перспектив» [Свободный союз. Киев. 1917. № 2 (ноябрь)].

На думку Грушевського утвердження демократично-федеративних засад сприяло б вивільненню «творчої енергії», яка в свою чергу сприяла принципу повного і необмеженого самовизначення народів, поширенню ідеї вільного союзу братніх народів, знищенню переважання одних народностей над іншими, забезпеченню розбудови нового життя народів.

Загалом розроблену М. Грушевським модель державно-політичного устрою України, яка базувалася на принципах автономізму і федералізму, підтримувала більшість складу Центральної Ради та українських політичних партій. Тому федералістські ідеї лежали в основі багатьох кроків Центральної Ради по забезпеченню законності своєї діяльності в рамках Російської держави та українського суспільства.

Надзвичайно широко розвинув Михайло Сергійович ідею національно-персональної автономії як складову автономістської ідеї періоду Центральної Ради (на рівні з національно-територіальною та національно-культурною) – так Центральна Рада хотіла ще більше підкреслити ідею українського народоправства і демократії.

Конкретизація національно-персональної автономії випливала із загальної ідеології провідників українського демократичного руху. Сам Грушевський зазначав : «Ми не на те доводили право кожної народності на її національне самоозначення.., аби тепер відмовляти якій-небудь народності сього права…» [Грушевський М. Народностям України // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: Т-во «Знання» України, 1991р. – С.103-105]. Він обґрунтовував та обстоював рівноправність усіх націй і народностей України, їх представництво в органах влади й установах, загальне, рівне при таємному голосуванні виборче право, розвиток національної мови, культури, фінансову підтримку організацій національних меншин.

За тлумаченням Грушевського право кожної нації в межах УНР на національно-персональну автономію акумулювало у собі ідейно-теоретичні напрацювання української політичної думки попередніх десятиліть. В цілому принцип позатериторіальної автономії правомірно розглядався як такий, що мав забезпечувати права іноетнічних громадян незалежно від етнічного походження особи чи місця її проживання, тому є підстави стверджувати, що етнополітична стратегія була орієнтована на побудову суспільства, в якому однаковою мірою мала бути захищена етнічно-культурна ідентичність національних меншин, їх колективні інтереси і створені умови для особистісного самовизначення у самому широкому розумінні. Сама ж модель національно-персональної автономії, що основувалася на ідеях Грушевського, дозволяла задовольнити інтереси

особистості, нації та держави одночасно, не порушуючи територіальної цілісності держав та не перешкоджаючи прогресивним інтеграційним процесам [Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук, В. Войналович, О. Галенко та ін.; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К., 2000 р.]

Така консенсусна стратегія держави мала сприяти вихованню громадянської ідентичності, отже, й загальнонаціональній консолідації суспільства. "Повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії" [Грушевський М. Народностям України // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: Т-во «Знання» України, 1991р. – С.103-105] – визначав М. Грушевський.

Отже, складна зовнішньо- та внутрішньополітична ситуація вимагала УЦР здійснити низку демократичних перетворень, великий вплив на ідеологію яких здійснила саме державно-правова позиція Михайла Грушевського як очільника УЦР, який у свою чергу хотів надати українцям «право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю» [Грушевський М. Народностям України // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: Т-во «Знання» України, 1991р. – С.103-105]; не лише законодавчо забезпечити права національних меншин, але й ввести їх у загальні конституційні рамки держави.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М. І.

Вікторія Душкевич
Національна академія Служби безпеки України,
Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки,
студентка 1 курсу

Історико-правові аспекти ліквідації Кримської Народної республіки (кінець 1917-перша половина 1918 р.)

Кожен народ в той чи інший період прагне створити власну,демократичну та самостійну державу з власними законодавчими та виконавчими органами. Проте не завжди на щляху до перемоги все йде добре,трапляються перепони.Як в далекому 1917 так і сьогодні цією перепону є Російська Федерація.

15 жовтня 1917 р. З'їзд представників кримськотатарських організацій одноголосно ухвалив рішення про скликання Курултаю, тобто кримськотатарського парламенту. Він мав стати вищим національним органом влади і, зокрема, вирішити питання про автономію Криму.

Тут варто згадати, що за ІІІ Універсалом Центральної Ради Крим не входив до території Української Народної Республіки. [Посібник «Мій конспект. Історія України. 10 клас» Урок 13. Україна в кінці 1917 року. Крим 1917 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://history.vn.ua/lesson/ukraine-history-2017-lessons-10-class/13.php]

Курултаєм у Кримському ханаті називався з'їзд беїв і мурз, який обирав хана. Назвавши новітній найвищий орган влади Курултаєм, кримськотатарські інтелектуали апелювали до самосвідомості свого народу і до його історичної пам'яті, але формування цього органу відбувалося на принципово інших засадах, притаманних модерним націям. Вибори до Курултаю відбулися 17 листопада 1917 року в п'яти виборчих округах Криму. [Кошелєв М. Як народжувалася державність кримських татар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hromadske.ua/posts/yak-narodzhuvalas-derzhavnist-krymskykh-tatar]

Проте не завжди все йде за планом,цього разу більшовицькі організації півострова після отримання повідомлення з Петрограду також активізували свої дії. У Севастополі

вони почали надсилати агітаторів на кораблі, підприємства та військові частини. На початку листопада місцеві більшовики отримали нове підкріплення: в Крим з Петрограду прибула значна група партійних працівників, котрі мали «досвід революційної боротьби». Моряки Чорноморського флоту теж відгукнулись на ці події. Завдяки тому, що вони перебували під впливом більшовиків, моряки підтримали жовтневий переворот. 6 листопада 1917 р. в Севастополі відкрився Загальночорноморський флотський з'їзд. Спочатку на ньому головував есер Моренко, але вже на другий день його зняли, а натомість головою став більшовик, матрос Платонов . З'їзд прийняв резолюцію, в якій зазначалося, що він вважає «обраний Центральний виконавчий комітет Всеросійського З'їзду рад єдиним носієм верховної влади та закликає всіх матросів, солдатів, робітників та селян згуртуватися навколо рад і підтримати їх в боротьбі з контрреволюцією» [Атлас М. Л. Борьба за Советы. Очерки по истории Советов в Крыму 1917-1918 гг. / М. Л. Атлас. – Крымиздат, 1933. – С. 144]

Але створити численне боєздатне військо Кримська Народна Республіка не встигла. Більшовики мали за собою більшість особового складу Чорноморського флоту, а Центральна Рада та Генеральний Секретаріат УНР самоусунулися від розв'язання проблем флоту і Криму (тим часом за українських соціалістів-революціонерів на виборах до Всеросійських Установчих Зборів проголосували 24,5% моряків – більше, ніж за самих лише більшовиків, без союзників, але більшовики змогли нейтралізувати проукраїнські сили Чорноморського флоту, які не мали підтримки й директив із Києва).

Спроба в січні 1918-го силами лише кримськотатарської кінноти з ходу взяти Севастопользакінчилася безуспішно. Після боїв, які точилися впродовж усього січня та першої половини лютого, підпорядковані петроградському Совнаркому формування, що переважали своїх противників чисельно та мали краще озброєння, встановили свій контроль над усім Кримом. Н.Челебіджіхан, який на той час був головою Всекримського Мусульманського виконкому і муфтієм – головою Таврійського мусульманського духовного управління був досвідчений в галузі релігії та права, мав досвід процесу державотворення ,який він отримав під час навчання в Стамбулі та Петербурзі та здатним об'єднати всі сили для досягнення національного суверенітету свого народу який намагався домовитися з більшовиками про припинення бойових дій, був під час переговорів у Сімферополі заарештований, перевезений літаком до в'язниці в Севастополь і там 23 лютого розстріляний.

Рештки кримськотатарських та інших антибільшовицьких формувань пішли в гори, звідки здійснювали набіги на захоплені військами Совнаркому міста й селища, проте самостійно звільнити півострів вони не мали змоги. Та вже у квітні більшовицька влада у Криму впала під ударами Запорозького корпусу армії УНР під командуванням полковника П. Болбочана. Коли українські війська просувалися півостровом, їх зустрічали квітами, до них приєднувалися кримськотатарські повстанці. Та на вимогу німців українське військо на початку травня 1918 року змушене було полишити Крим. [Чубаров Р. 100 років Курултаю кримськотатарського народу. Режим доступу: https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/100-rokiv-kurultayu-krymskotatarskogo-narodu].

Проте ще однією із причин є неспроможність владної верхівки Курултаю втримати всю повному влади в своїх руках. Через негаразди та сварки між чинами спровркувався розпад сильної та на перший погляд незалежної влади, але яка не змогла отримати достатньої підтримки у населення і яка поступово втратила довіру до себе як до сильної та демократичної влади.

Можна дійти висновку ,що навіть у час масових репресій та утисків кримські татари одні з перших змогли зробити перший крок у самостійність. Хоч спроби були невдалі . Виходячи з проведеного аналізу, причини занепаду КНР полягали, головним чином, у тому, що більшовики захопили весь півострів і почали масовий терор, а вищі органи та

посадовці КНР через недостатню підтримку населення і суперечки між собою просто не змогли їм протистояти.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Окіпнюк В. Т.

Мар'яна Жила
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Правовий статус жінки в українському суспільстві: історико-правовий аналіз

Проблема прав жінок, рівноправ'я статей – це одна із актуальних проблем сучасності. Актуальність її полягає в тому, що в процесі розбудови демократичної, правової держави, формування громадянського суспільства в Україні необхідне удосконалення законодавства та правової системи в сфері політики щодо жінок.

Мета доповіді – привернути увагу до проблеми гендерної рівності в Україні та розкрити в історичній ретроспективі особливості правового регулювання більшості питань, що стосуються прав жінок в українському суспільстві.

На відміну від багатьох середньовічних країн Європи, жінка періоду Руси-України володіла правосуб'єктністю. Підтвердженням цього є: згода нареченої на укладання шлюбу, захист законом її життя, честі та гідності. Але найголовнішим було те, що жінка володіла правом власності на майно. Перша згадка про це міститься вже у договорі 911 р., де зазначалося, що дружина має право на певну частку майна, спільного з чоловіком. Ст. 106 «Руської Правди» засвідчує як про спадкові права жінки, так і про її право, на відміну від чоловіка, вирішувати, хто з дітей отримає материнський спадок [Коновалова І.О. Становище жінки за Руською правдою та церковними статутами Володимира та Ярослава / І. Коновалова // Юридичні науки: проблеми та перспективи – 2017 – с. 16 – 17]. Заміжні жінки, представниці вищих суспільних станів, мали так зване власне «жіноче» майно та одноосібно розпоряджалися ним. Русь-Україна була єдиною країною в середньовічній Європі, де жінка мала право успадкування після смерті чоловіка.

У Галицько-Волинській державі за жінкою зберігався широкий спектр особистих та майнових прав. Після смерті чоловіка вона могла стати главою в родині, а дочки мали право успадковувати майно батька. Жінки володіли «материзною» – земельною ділянкою (частина посагу), якою могли вільно, в одноосібному порядку, розпоряджатись. Проте, за магдебурзьким правом жінка визнавалася обмежено правоздатною та дієздатною, а її інтереси представляв опікун чоловічої статі. [Аніщук Н.В. Правове станвище жінок за давньоруським законодавством / Н. Аніщук – 2003 – Актуальні проблеми держави і права с. 121]

У складі Великого Князівства Литовського заможні українські жінки і надалі користувались широкими правами. Дружина мала ніким і нічим не обмежене право продавати, купувати, заставляти, передавати іншій особі належне їй рухоме та нерухоме майно. [Пономарьов А. Звичаєве право і правові уявлення /Пономарьов А. //Українці: Історико-етнографічна монографія: у 2 кн. – кн. 1. – Опішне, 1999. – С. 352-357]

Високим соціальним статусом та широкими особистими правами користувалася жінки і в часи Гетьманщини. Вони виконували владні повноваження, втручалися у справи чоловіків, часто впливали на їхні рішення. Наприклад, значну владу і вплив на козаків Правобережної України мала дружина фастівського полковника Семена Палія Феодосія. Вона приймала послів, що приїздили до полковника. За відсутності чоловіка керувала господарськими справами полку. Після заслання Палія до Сибіру очолювала оборону

Фастівщини від нападів поляків та московитів. [Луговий О.К. Визначне жіноцтво України. К. 1994. – С. 157] Зокрема існує легенда, згідно з якою лише жінка могла зберегти життя засудженому на смерть козакові, якщо погоджувалася одружитися з ним.

В умовах перебування українських земель у складі Австро-Угорської та Російської імперій правове регулювання більшості питань, що стосувалися прав жінок, здійснювалося на підставі цивільного законодавства відповідних країн. У контексті цих двох різних законодавчих систем важливо виокремити деякі спільні принципи, що обумовлювали конкретні права та можливості українських жінок. Так спільною характерною прикметою було безумовне визнання чоловіка главою родини. Інститут влади чоловіка закріплювався на законодавчому рівні та впроваджувався у судову практику. Саме чоловік визначав місце проживання сім'ї, передавав дружині своє прізвище та права свого стану, мав вирішальний голос у внутрішньосімейних справах, володів пріоритетним правом опіки та влади над дітьми, представляв інтереси сім'ї в громадських та державних органах влади і в суді. Отже, у правовому сенсі дружина була особою, підлеглою чоловікові. [Шапенко Л.О., Капустяк І.О. Правове становище жінки в Україні: від минулого до сучасності / Л. Шапенко. І. Капустяк // Порівняльно–аналітичне право – 2016 – Випуск 1 – С. 41-43]

З утворенням УРСР на законодавчому рівні впроваджувався принцип формальної рівності чоловіків та жінок. Нормою Конституції УРСР 1978 р. закріплювалась рівність усіх громадян перед законом незалежно від статі. Верховною Радою УРСР у 1980 році було ратифіковано Конвенцію ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» та деякі інші документи.

Із здобуттям Україною незалежності впроваджуються в життя нові принципи, які забезпечують рівноправність чоловіків та жінок. Після прийняття Конституції незалежної України (1996 р.) було прийнято ряд законів, спрямованих на реалізацію гендерної рівності: «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» (2005 р.), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) тощо. Але і сьогодні повністю вирішити цю проблему не вдалося: заробітна плата жінок буває часто меншою у порівнянні з чоловіками, при прийомі на роботу багато роботодавців надають перевагу чоловікам, у політичній сфері жінки мають меншість у владі і.т.п.

У підсумку слід зазначити, що протягом історії спостерігається процес закріплення прав українських жінок на законодавчому рівні, визначення їх правового статусу, місця і ролі в громаді та в сім'ї, визнання рівними з чоловіками. Проте проблема гендерної рівності в Україні остаточно не розв'язана та вимагає комплексного підходу до її вирішення.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М. І.

Нана Заболотна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Державно-церковні відносини в Римській імперії до легалізації християнства

Актуальність теми обумовлена тим, що проблематика виникнення християнства має важливе значення для розуміння особливостей взаємодії держави і церкви, соціальної ролі останньої на сьогоднішньому етапі. Відтак, постає проблема дослідження багатогранної природи християнства як культурного феномену, адже релігія від античності і до сьогодні

була і залишається чинником, який відіграє ключову роль у визначенні вектору розвитку суспільства зокрема та й держави загалом.

Передумови виникнення християнства є, здебільшого, ідеологічними та соціально-політичними. Воно виникло в І ст. в Палестині, яка знаходилась після завоювань Помпея в складі Римської імперії [Ковалев С. И. История Рима. // Издательство ленинградского университета. – 1986. – С. 673]. Після поразки революції у II- І. ст. до н.е. нижчі верстви населення перебували в пригніченому стані, адже у них не залишилося жодної надії на повалення рабовласницького устрою Риму. Такий історико- політичний фон виявився сприятливим для розвитку різних релігійних течій. Пригнічений настрій охопив нижчі верстви населення і на цьому ґрунті виникає віра в нову революцію. Очевидно, класова ідентифікація була відсутньою і необхідним став певний об'єднувальний чинник.

Питання взаємовідносин держави і церкви є контраверсійним. Джерела, які описують історію ранньої церкви у відносинах з офіційною владою, здебільшого написані богословами та теологами, які в силу апологетики намагалися захистити від критиків власну віру. Церква стверджує про 10 інцидентів гонінь християн (не враховуючи інцидентів місцевого значення).

Для цілісного дослідження означеного питання необхідним є його аналіз як з історичної, так і з правової точки зору. Так, історичні джерела відтворюють листування римського імператора Траяна з тогочасним римським політиком, адвокатом Плінієм Молодшим. У одному з листів Пліній розповідає про звинувачення, висунуті проти християн, при цьому просить державну владу дати додаткові роз'яснення про те, як з ними боротися. Відповідь імператора відобразилася у відповідному рескрипті, в якому глава держави наголошував, про недоцільність проводити спеціальні пошукові заходи для затримки християн, а притягувати до відповідальності лише у тому випадку, коли ті відмовилися від жертвоприношення на користь язичницьких Богів [Болотов В. В. Лекции по истории древней церкви // Аксион эстин. – 2006.– Т. II. – С. 67-68].

У перші століття нашої ери жертвоприношення у Римські імперії було обов'язковим для усіх громадян незалежно від суспільного статусу чи етнічної приналежності. Відтак, можна зробити висновок, що переслідування християн ніколи не мало офіційного загальнодержавного характеру.

Серед документів, які достеменно підтверджують смерті християн, переслідуваних владою Риму, зберігся датований II століттям судовий протокол під керівництвом префекта Джуніо Рустико, у якому він допитує святого Юстина та його однодумців про принципи та мотиви їх релігії. Після короткого діалогу префект спершу погрожує їм стратою за те, що вони не хочуть зректися своєї віри та принеси жертву язичницьким богам. Після відмови їм було винесено смертний вирок [Atti e Passioni dei martiri, introduzione di A.A.R. Bastiaensen, testo critico e commento a cura di studiosi vari, Fondazione Lorenzo Valla // Arnoldo Mondadori Editore, Milano. –2014. – С. 52-57].

Септимій Север розпочав нову хвилю переслідувань, при цьому гоніння стосувалося іудеїв. Так, на початку 202 року він видав едикт, у тексті якого вказано, що іудаїзм заборонено під страхом суворих покарань. Така ж санкція загрожувала і християнам. Обидві релігії, з точки зору влади, інтерпретувалися як неподільні. На рубежі нашої ери християни ще не сприймалися римлянами як незалежна релігія, а тільки як одна з похідних сект іудейської віри.

Перше історично встановлене короткочасне гоніння було проведено за часів Деція у 250 р. Імператор видав едикт, відповідно до нього, всі мешканці імперії зобов'язувалися були здійснювати жертвоприношення в честь пантеону язичницьких богів у присутності спеціальної комісії і отримати сертифікат (libellus), який підтверджував би факт жертви. Християнство несумісне з політеїзмом, тож послідовники відмовлялись (втікали, підкуповували чиновників) і були страченими, як єпископ Фабіан. [Christopher Scarre Chronicle of the Roman Emperors: the reign-by-reign record of the rulers of Imperial Rome //

Thames & Hudson. –1995. – С. 170]. Оскільки християни за своїм вченням не визнавали ніякого божества, окрім єдиного власного Бога, обов'язкове поклоніння та принесення жертви імператору унеможливлювало виконання цього акту.

Імператор Валеріан у 253 році видав едикт про заборону церковних організацій, а в 257 року – про заборону здійснювати богослужіння. Єпископи, пресвітери і диякони, які порушували дані приписи ув'язнювалися. Таку ж політику продовжив імператор Діоклетіан. Він фанатично виступав за язичницький політеїзм на чолі з Юпітером. На початку четвертого століття видав чотири едикти, в яких заявив про свій намір знищити саме ім'я християн. В першому з них наказ намісникам провінцій заарештувати всіх священнослужителів. В другому представникам влади було наказано зробити все, щоб змусити їх зректися власної віри. Третій наказ стосувався розповсюдження цієї суворої міри на основну масу віруючих, які всі без винятку піддавалися репресіям. Останній едикт 304 р. стосувався практики здійснення жертвоприношень, яка була загальнообов'язковою для кожного громадянина. Її недотримання загрожувало смертною карою [Эншлен Ш. Происхождение религии // Рипол Классик. – 2013. – С. 185].

Отже, криза Римської імперії початку нової ери пов'язувалася безпосередньо з поширенням нової релігії, а відтак державна влада ставила собі за мету знищити її докорінно. Така боротьба тривала більше двох століть. Проте, репресії, застосовані до сповідників християнства, не знищили їх, а, навпаки, вплинули на організаційну структуру церкви, посилили консолідацію вірян, створили плацдарм для утворення нової світової релігії, яка впродовж усієї історії потужно впливала на розвиток держави і права, та й до нині не втрачає свого значення.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Мацелюх І. А.

Ілля Зазуляк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Правовий статус Православної Церкви за доби Української революції (1917-1921 рр.)

Дослідження правового статусу Православної Церкви та його зміни, що відбувалися разом зі змінами у політичній системі країни в період Української революції, є важливим, оскільки відображає як важливий напрям внутрішньої політики цих урядів, так і певні зміни в суспільному ладі, що відбулися протягом Революції.

Перед початком Української революції Української Православної Церкви як такої не було, проте існувала така негласна одиниця у складі Російської Православної Церкви, як єпархії українських губерній. До її складу входила Київська митрополія та кілька єпархій, які підпорядковувалися безпосередньо Священому Синодові. Православна церква була державною релігією Росії царської доби. Після проголошення республіканського ладу з Тимчасовим урядом на чолі Росія формально стала світською державою.

У квітні 1917 відбулося проголошення Першого універсалу Української Центральної ради, у якому було проголошено новий політичний лад на території дев'яти губерній бувшої Росії. Українська Центральна рада не відігравала активної ролі у справах конфесій на своїх підвладних територіях, стараючись зберігати нейтралітет по відношенню до будь-яких конфесій, визнаючи їх рівними між собою [Стародуб А. В. Юрисдикційна політика Російської Православної Церкви 1917 – 1921 років: український аспект:

Автореферат. – К.: Поліграфічна дільниця Ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 1999. – 20 с. – С. 12].

У ці часи вперше постало також серйозне питання щодо автокефалії чи автономії Української Православної Церкви. На початку 1918-го року було скликано Всеукраїнський православний церковний собор, який схвалив рішення про автономію УПЦ, відхиливши при цьому пропозицію про створення автокефальної Церкви [http://orthodox.org.ua/page/khronologiya – Хронологія історії Української Православної Церкви].

Від 29 квітня 1918 року ситуація змінюється. До влади приходить Петро Скоропадський, який у своєму конституційному документі, Законах про тимчасовий державний устрій України, другий з семи законів повністю присвячує проблемі релігії в країні. У ньому, названому «Про Віру», було вказано таке: «Передовою в Українській Державі вірою є християнська, православна» (ст. 9), тобто бачимо встановлення Православної Церкви у якості державної релігії, хоча й наступною статтею закону встановлювалася рівність усіх віросповідань у правах та у свободі відправляти служіння за своїм обрядом [Д-р К. Костів. Конституційні акти відновленої Української Держави 1917– 1919 років і їхня політично-державна якість. – Торонто: Українська Друкарня, 1964. – 186 с. – С. 124]. Таким чином, можливо побачити, що Церква, знову об'єднавшись з державою, стала використосуватись державною владою як один з інструментів політичного впливу, а також як знаряддя для боротьби з католицьким впливом [П. Скоропадський. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К.: Наш формат, 2016. – 454 с. – С. 408].

Проте така політика у відношенні Православної Церкви була недовгою. До влади в Україні приходить Директорія Української Народної Республіки на чолі з Симоном Петлюрою. Його позицію щодо питання про самоуправління Церкви можна вивести з однієї цитати, узятої з його листування: «На мою думку, справа національної Церкви нашими церковними діячами не доведена до логічного кінця...» [Петлюра С. З листа до І. Огієнка. Статті. – К., 1993. – С. 213].

За правовою системою, яка діяла в УНР доби Директорії, усі конфесії мали рівні свободи, як і права осіб не залежали від їхньої належності до певної конфесії. Таким чином, Україна знову стала світською країною.

Проте державна влада здійснила кілька безпрецедентних спроб впливу на справи релігій: у грудні 1918 року було затримано кількох архієреїв Української Церкви, які співпрацювали з гетьманським урядом, а на початку 1919 року було створено перший в історії України державний орган для нагляду за справами релігійних організацій – Міністерство ісповідань. Окрім того, 1 січня 1919 року було видано ініційований Олександром Лотоцьким «Закон про Верховну Владу в Українській Автокефальній Православній Миротворчій Церкві», яким було створено нову гілку Православної Церкви – Українську Автокефальну Православну Церкву, яка тепер була повністю самостійною від Москви у своїх внутрішніх справах. Найвищим органом УАПЦ став Святий Синод, який мав найвищу законну, судову й адміністративну владу. При цьому, Українська Православна (автономна) Церква залишалася у своїх правах та свободах [Андрусишин Б. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР): Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 176 с.].

Зовсім іншим було становище церкви на територіях, захоплених більшовиками. Вони мали однією з цілей своєї діяльності повну заборону діяльності не лише православної церкви, а й будь-якої іншої «релігійної отрути». Тому невдовзі після свого приходу до влади в Україні ними у 1919 році було видано декрет «Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви», за яким всі маєтки церкви та релігійних товариств були оголошені народним майном, церквам заборонялося нагромаджувати багатства та володіти власністю, а також усі предмети релігійного культу віддавалися в безоплатне

користування релігійних товариств. Проводячи таку агресивну релігійну політику, вони все ж стверджували, що «жодних переслідів церкви не було і нема» [Соколов В. Православна церква в роки громадянської війни. Антирелігійна бібліотека. – Х.: Державне видавництво України, 1930. – 72 с. – С. 12, 54].

Таким чином, підсумовуючи усе викладене вище, можливо побачити, що як сама Українська Православна Церква, так і її правовий статус за час Української революції 1917-1921 років змінювався щонайменше три рази, пройшовши шлях від невід'ємної частини держави за формулою «православіє, самодєржавіє, народность» до остаточно забороненої організації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Мацелюх І. А.

Ганна Захарченко
Київський коледж готельного господарства,
факультет правознавства,
студентка 4 курсу

«Еклога» як джерело українського права

«Еклога» або як вона офіційно називалася «Вибрані закони, стисло здійснені Львом і Костянтином, мудрими і благочестивими царями, із інституцій, дигест, кодекса і нових постанов великого Юстиніана, з виправленням у сенсі великого людинолюбства», видана у 741 р. Мета її створення полягала у врегулюванні правовідносин, скорочення обсягу та спрощення розуміння законодавства Юстиніана, адже попередні норми права були написані латиною, яка в той період вийшла з ужитку. На Русь вона потрапила у грецьких оригіналах одночасно з появою перших священиків із Візантії. Уже в такому вигляді церковно-судові інстанції використовували її в судочинстві. Перекладена церковно-словянською мовою, вона міститься в давніх руських кормчих, щоправда, у фрагментарному, а не повному обсязі.

Більш детально регулювалися шлюбно-сімейне відносини, узгоджуючи імператорське законодавство із правилами християнської церкви. «Еклога» регламентувала процес створення сімейного союзу, який складався із двох стадій: заручин та весілля. Перший її титул визначив порядок заручин, які відбувалися із дотримання наступних вимог: досягнення семирічного віку; згода наречених батьків та родичів; відсутність підстав, що унеможливлюють створення сім'ї (кровна спорідненість до третього ступеня включно, свояцтво та духовна спорідненість до другого ступеня включно).

Другий титул Еклоги передбачав порядок укладення шлюбу. Він укладався між юнаком, що досяг п'ятнадцятирічного віку та дівчиною – тринадцяти років шляхом підписання письмового договору в присутності трьох свідків. У разі бідності подружжя та за наявності обставин, що унеможливлювали підписання шлюбного договору, законодавець дозволяв оформити шлюб через церковне благословення. Відтак священик виступав не лише державним службовцем, який реєстрував та засвідчував дану подію, але вперше на законодавчому рівні шлюб отримав церковний зміст, як таїнство через благословення [Мацелюх І. А. Джерела церковоного права за доби українського Середньовіччя: монографія / І. А. Мацелюх. – Київ : Талком, 2015. – С. 98-99]. Отже, «Еклога» значно зменшувала вік набуття повноліття. На відміну від Кодекса Юстиніана (VI ст.), за яким повноліття наступало у 25-річному віці, вона його встановлювала на 10 років раніше.

«Еклога» зменшила кількість підстав для розлучення. Окрім блуду, присутнього в законодавстві Юстиніана, приводом для розлучення були: виношування намірів вчинити зле один проти одного; знаючи про злі наміри інших людей проти чоловіка (дружини) не

повідомили їх про це; у разі душевної хвороби або прокази чоловіка або дружини. Проте були й певні особливості, що встановлювалися окремо для чоловіка і для дружини. Чоловік в односторонньому порядку міг розпочати процедуру розлучення у разі, коли дружина вчинила перелюбство. Однак подібне діяння на давало підстав дружині ініціювати процедуру розлучення з чоловіком. Дружина ж могла розлучитися у тому разі, коли чоловік упродовж трьох років сімейного життя не зможе довести свою фізичну здатність до шлюбу. Дружина ставала рівним із чоловіком суб'єктом у спадковому праві. Їй дозволялося спадкувати майно після смерті чоловіка, а діти стають залежними від своєї матері.

«Еклога» розширила перелік злочинів проти церкви, додавши до них неправдиву присягу, зречення від християнства або неприйняття до нього, образу духовенства, викрадення церковного майна, кровозмішення тощо.

На цьому тлі варто порівняти окремі норми візантійської «Еклоги» з положеннями «Закону судного людем», створеного болгарами для Русі на початку X ст. У обох законодавчих актах мовиться про покази очевидців як один із основних видів доказу для винесення судами справедливого рішення. На відміну від приписів «Судного закону», якими рекомендується закликати до свідчень у суді людей правдивих, шанованих, без лукавства і ворожості, вихованих у страху перед богом, «Еклога» «наперед вважає прийнятними» свідків за ознаками заняття, посади чи за рівнем матеріального забезпечення. У разі залучення до процесу свідків, покази яких будуть заперечуватися, законодавець пропонує для встановлення істини вибивати з них свідчення батогом [Эклога. Византийский законодательный свод VIII века. – М.: Наука, 1965. – С. 63]. У той час як у створеному для русинів джерелі права увага акцентується на моральних характеристиках людей, що мають свідчити у суді, у Візантійській імперії закон ставив якість свідків і довіру до показів у пряму залежність від їхнього посадового чи майнового статусу.

Велику увагу «Еклога» приділила шлюбно-сімейному праву. Різноманітні форми правопорушень у цій сфері суспільних відносин зумовили карні переслідування, що передбачали, у тому числі і смертну кару. Щоправда, порівняно із законодавством Юстиніана, все виразніше проглядається тенденція її заміни тілесними покараннями. Серед інших видів покарань вказаної категорії злочинів виділяються відрізання носа, оскоплення, вистриження бороди, вусів та вигнання. В окремих місцях «Еклога» спеціально вказує на те, що покарання здійснюються незалежно від соціального становища злочинця. Такі приписи свідчать про наміри державної влади зменшити існуючі соціальні контрасти та поставити під ретельніший контроль діяльність заможних верств населення.

Правові заходи, спрямовані на пом'якшення системи покарань, відмови від застосування по окремих видах злочину граничних санкцій, заміна їх тілесними та грошовими штрафами зустріла шалений спротив з боку духовенства. Вселенським Собором, що відбувся в 787 р. у м. Нікеї, політику імператорів-іконоборців було засуджено, а відтак «Еклога» втратили свою чинність через неприязнь до її творців. Тим не менше частина правових норм «Еклоги» зустрічається в подальших збірках візантійського законодавства, окремих редакціях «Номоканонів», а також у руських Кормчих книгах, що є одним із свідчень її застосування у вітчизняній правовій системі.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Тимофій Зуйков
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

З'їзд поневолених народів Росії 1917 року та його історичне значення для сьогодення

Актуальність теми обумовлена нинішнім станом речей у світі, у якому немає місця для загального миру й порозуміння серед різних народів, які пов'язані між собою не лише на засадах рівності, а й залежності, коли інтереси однієї суверенної держави мають підпорядковуватися політиці іншої. Історія повторюється спіраллю. І вирішенню конфліктів сьогодення допомагає аналіз їхніх «братів» з минулого. Тому аналіз З'їзду поневолених народів Росії 1917 року разом із столітнім досвідом може вказати правильну путь для спільного вирішення проблемних питань, що виникають у цих народів в останні десятиліття, чи хоча б нагадає, що вони накопичуються, а не зникають.

З'їзд поневолених народів Росії 1917 року – це з'їзд представників народів і областей, які прагнули федеративної перебудови колишньої Російської імперії. Відбувся 21-28 верес. (8-15 верес.) у Києві з ініціативи Української Центральної Ради. Проходив у приміщенні Педагогічного музею. Роботі з'їзду передувало прийняття УЦР II Універсалу, який, з одного боку, закріпив статус Генерального секретаріату Української Центральної Ради як крайового органу виконавчої влади, а з другого – містив положення, згідно з якими реалізація національно-персональної автономії України ставилася в залежність від скликання Всеросійських Установчих зборів. На з'їзд прибули представники татар, євреїв, білорусів, естонців, молдован, донських козаків, Союзу козацьких військ та бурятів – усього 93 особи. Представники російської інтелігенції на з'їзд не приїхали, продемонструвавши цим самим, що російська інтелігенція, як і Тимчасовий уряд, залишаються на позиціях централізації та русифікації. Замість них прибув представник Тимчасового уряду – зрусифікований кадет українського походження М. Славинський. Дві третини учасників з'їзду належали до різних соціалістичних партій. Це позначилося на настроях делегатів і роботі з'їзду, а також на винесених ним оцінках політичних подій, які були лише позитивними. Українську націю представляли лише автономісти, самостійників туди не допустили. М. Грушевський вважав, що 8 днів роботи з'їзду були справжнім святом єднання поневолених народів колишньої Російської імперії. З'їзд ухвалив низку постанов: про національно-персональну автономію (визнаючи її необхідність), про загальнодержавну та крайові мови, про Установчі збори, про Раду народів у Києві (склад Ради та її компетенція) і про Раду національностей при тимчасовому управлінні. Крім цього, з'їзд прийняв окремі ухвали стосовно польської, білоруської, латиської, литовської народностей, а також козацтва. Наприкінці своєї роботи з'їзд обрав Раду народів, яка мала перебувати в Києві й доручив їй очолити роботу зі створення Російської Федерації на теренах колишньої Російської імперії. Головою Ради було обрано М. Грушевського. Одним із перших заходів Ради народів стало видання окремого журналу, присвяченого ідеї федерації і справі практичного втілення її в життя. Головний результат з'їзду полягав у тому, що він окреслив реальні перспективи подальшого розвитку Росії, – на засадах або централістського, або федеративного демократ устрою. Представники малих народів зрозуміло і недвозначно висловилися на користь останнього варіанта. [Реєнт О.П., Андрусишин Б.І. З'їзд поневолених народів (8-15 вересня 1917 р.)// Енциклопедія історії України. К. – 1984. – С. 672].

Та чи можливо таке у наші дні? Коли постає це питання, то одразу ж виникає багато запитань. Які зусилля для цього необхідні? Як і де його організовувати сьогодні? Чи всі ті народи, представники яких були присутніми на з'їзді 1917 року, усвідомлюють реальний стан захищеності їх суверенітету зараз, через сто років після того? А що робити етносам, які не мають ані сформованої нації й національної свідомості, ані власної держави? Ми

впевнені, що, якби їм ніхто не заважав й ніщо не заважало, вони обов'язково рано чи пізно вирішили б для себе, який шлях їм обирати: кабали чи зверхності у відносинах з іншими етносами, народами, державами. І зважаючи на те, як близько до середини між цими двома крайнощами – до паритетності – вони будуть балансувати, буде збільшуватися чи зменшуватися ступінь їх залежності від інших. Щоб цього досягти, на нашу думку, варто спочатку навчитися поважати себе. І тоді ніяка «сила Голіафа» не встоїть перед «наснагою Давида». Якщо боятися висловити свою думку, щоб не розчарувати інших; якщо є брак самоповаги; якщо постійно скаржитисяся та приміряти на себе роль жертви, то про яку волю тоді може йти мова? Щоб змінитися, найперше потрібно навчитися чинити опір. Потрібно бути сильними спочатку для самих себе, і тоді з'явиться підтримка інших. Хтось казав: "Людей не можна змінити, можна тільки показати їм шлях, а потім викликати гостре бажання йти цим шляхом". Можливо, що зараз є така потреба скликати подібний з'їзд, з іншою назвою, у дещо зміненому форматі, але все ж є. Відмінність такого з'їзду від більшості світових конференцій чи саммітів полягатиме у тому, що доля народів, що зазнали якихось утисків з боку інших держав, буде вирішуватися ними самими ж, а не тими, хто уявляє себе вершителем доль і вказує, у який кому спосіб розвиватися.

Отже, на підставі вищесказаного можна зробити висновок, що, по-перше, історія – це зброя, яку було б добре навчитися правильно й вчасно використовувати; по-друге, скликати подібний З'їзд треба якнайшвидше, поки ще суспільство не впало на той рівень нестабільності, який панував у 1917 році; а по-третє, необхідно зрозуміти, що сили й розуму потрібно шукати насамперед в самих себе, щоб допомагати, а не просити допомоги в інших. З'їзд поневолених народів Росії 1917 року засвідчив, що будь-якого результату можна досягти – Російська імперія все-таки стала, як того хотіли представники її народів, федерацією у вигляді СРСР, а потім РФ – у нього потрібно повірити й зрозуміти, як найраціональніше це реалізовувати, а вже питання часу вирішить історія.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Олександр Іванов
Національна академія Служби безпеки України,
викладач кафедри теорії та історії держави і права

До питання історіографії правового статусу Криму

Одним із актуальних напрямів вітчизняних історико-правових досліджень в силу відомих подій стало проведення наукових розвідок щодо ретроспективного аналізу статусу Криму. Такі праці зорієнтовані як на реалізацію функції контрпропаганди в інформаційній війні з Російською Федерацією (далі – РФ), так і на висвітлення передумов здійснення останньою анексії Автономної Республіки Крим (далі – АРК) у 2014 р. Втім, системних досліджень загальноісторичного та історико-правового плану із зазначених питань наразі бракує, вони стосуються переважно лише окремих аспектів цієї проблематики. Тому задля дотримання принципу системності в наукових дослідженнях необхідно здійснити огляд історіографії правового статусу Криму з часів, коли Росія почала реалізацію своїх експансіоністських намірів щодо цієї території.

Загалом початок наукових досліджень щодо Кримського Ханства у межах Російської імперії (як історичних, так і географічних) пов’язується з розробкою самодержавною владою стратегії щодо економічного освоєння нових територій та їх «ненав’язливого обрусіння». Відтак, відповідні праці відзначаються тенденційністю та не можуть претендувати на наукову об’єктивність. Наука слугувала інструментом реалізації загарбницької політики. Так, С. Богуш-Сестренцевич у своїй праці «Історія Тавриди», виданій невдовзі після реформи адміністративно-територіального устрою у Криму 1802 р., зазначав, що історія Криму має розглядатись як невід’ємна частина загальної

російської історії. Початком же наукових досліджень щодо кримських земель у Російській імперії можна вважати 1767 р., коли для імператриці Катерини ІІ при сходженні на престол була підготована доповідь – записка «Про Малу Татарію». У цьому документі значна увага приділялась і обґрунтуванню стратегічного значення території півострова для розвитку російської економіки, опису сприятливих кліматичних умов для ведення сільського господарства.

Асиміляторська політика російського самодержавства спричинила масову еміграцію представиків татарської національності до Османської імперії та країн Західної Європи. Серед них значне місце посідала інтелігенція, у зв'язку з чим мало місце створення значного масиву різнопланових видань, у яких висвітлювалась російська політика на колишніх землях Кримського Ханства. Це були головним чином спогади, викладені у формі художніх творів, мемуарів та листувань. Характерною їх рисою стало відмінне від ідеологізованого російського викладення кримської історії з демонстрацією дійсних намірів самодержавства щодо приєднаних території та чинених ним утисків корінного населення. З викладу історії окремих кримськотатарських родин можна довідатись про особливості інтеграції колишніх ханських територій до політико-правової системи Російської імперії. Завдяки появі цих творів представники іноземних держав дізнавались про дійсний стан справ у самодержавній Росії, що негативно вплинуло на її позиції на міжнародній арені.

Об'єктивне висвітлення історико-правової реальності за доби перебування Криму у складі Російської імперії мало місце не лише у працях кримськотатарської еміграції першої половини ХІХ ст. Такою ж рисою відзначалися наукові доробки кримськотатарських істориків у перші десятиліття радянської влади. У цей час одним із центральних елементів політичного курсу СРСР була політика «коренізації» – створення режиму максимального сприяння розвитку національних меншин. Відповідно, не існувало перешкод для розвитку їх національних мов та культури. За таких умов, зокрема, стало можливим неупереджене висвітлення історії свого етносу. Однак характерно також і те, що кримськотатарські історики видавали свої праці російською мовою, а не національною кримськотатарською. Втім, їх наукова цінність на сьогодні дуже висока.

Праці радянських істориків, написані напередодні та у перші десятиліття після передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР у 1954 р., відзначаються чітким ідеологічним ухилом на обстоювання концепції існування українського та російського «братніх народів». У них описується роль Росії як «старшого брата», який у попередні століття сприяв розвитку економіки Криму і, дбаючи знову ж таки про благополуччя цього регіону, пішов на такий «подарунок». Разом з тим, доволі правдиво у зазначеній групі джерел висвітлюється формування тісних соціально-економічних зв'язків між Кримською областю та УРСР у період повоєнної відбудови (1945–1954 рр.).

Діяльність кримськотатарської інтелігенції в еміграції, а також представників дисидентського руху в СРСР, які займалися захистом прав депортованих у 1944 р. народів, сприяла розвитку історико-правових досліджень щодо Криму у зарубіжних країнах. Зокрема, доволі активно розвивався цей науковий напрям у США у рамках вивчення розвитку національностей СРСР. У працях відповідних науковців присутня критика позицій радянських колег із посиланнями на конкретні першоджерела. Зокрема, робляться спроби демонстрації реальної політики Московського царства та Російської імперії щодо Кримського Ханства. Спростовується роль Московії нібито у визволенні останнього з-під гніту Османської імперії, ставляться під сумнів їх васальні відносини.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. знову відбулась активізація російських історичних досліджень щодо Криму. Це було зумовлено тим, що після розпаду СРСР територія Криму знову стала спірною. За таких умов перед українськими дослідниками постало завдання із підготовки контрпропагандистських праць. Втім, активізація зазначеного напряму вітчизняними науковцями припала на першу половину 2000-х рр.

Протягом першого десятиліття української незалежності було проведено лише декілька науково-практичних конференцій з питань історії Криму та статусу кримськотатарського народу. Втім, системні дослідження з цих питань розпочалися переважно лише після вчинення РФ анексії АРК у 2014 р.

Таким чином, проведений вище огляд наукової літератури з питань історії статусу Криму надав підстави об'єднати відповідні джерела у такі групи за періодами їх створення: праці, створені у перші десятиліття після включення Кримського Ханства до складу Російської імперії (1783 р.); науковий доробок та мемуарна література представників кримськотатарської еміграції середини XIX ст.; літературні джерела середини – другої половини XIX ст.; напрацювання кримськотатарських дослідників 1920-х – 1930-х рр.; публікації радянських дослідників середини та другої половини XX ст.; розробки зарубіжних науковців та представників діаспори (української та кримськотатарської) другої половини XX ст.; новітні дослідження. Подальша перспектива наукових розвідок із зазначених питань вбачається у висвітленні впливу історико-правових чинників на формування сучасної правової реальності в АРК.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Окіпнюк В. Т.

Микола Івкін
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Законодавче забезпечення судоустрою за доби гетьмана Павла Скоропадського

Кожна політична сила, приходячи до влади в Україні, обов'язково розпочинала із законодавчого закріплення засад діяльності державної влади загалом і судової системи зокрема. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського не є винятком, вся діяльність її органів регламентувалася виключно нормативно-правовими актами.

Цей процес почався з перших днів проголошення Української Держави. Так, 29 квітня 1918 р. «Законами про тимчасовий державний устрій України» Генеральний суд було проголошено вищою судовою інстанцією, а також «вищим охоронителем і захисником закону».

На початку своєї діяльності гетьман використовував законодавство Російської імперії. З метою впорядкування юридичної термінології 20 травня 1918 р. була створена, при міністерстві судових справ, комісія з вироблення української юридичної термінології. Ці кроки були здійснені для подолання постійного перекручування змісту, що зумовлено відсутністю української юридичної термінології. Неабияка праця була зроблена С.П. Роздоловським, який переклав українською мовою та передав до міністерства судових справ такі законодавчі акти: «Статут про кари, які призначають мирові судді», «Статут карного судочинства», «Статут цивільного судочинства задля мирових суддів» [Іванова А. Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період Центральної Ради, Гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії – К.: Наук. думка, 2011. – С. 109].

25 травня 1918 гетьман затвердив закон «Про титул, ім'ям якого твориться суд в Україні» – проголосив, що суд на території України твориться «Ім'ям закону Української Держави».

Законом від 2 червня 1918 р. уточнювалися структура та функції Генерального суду до утворення Державного Сенату. 8 липня 1918 р. гетьман затвердив закон «Про утворення Державного сенату» як вищої державної інституції в судових і адміністративних справах, який запроваджувався в Українській Державі з 1 вересня 1918 р. Він відтворював

більшість норм імперського законодавства судової реформи 1864 р. щодо структури інститутів, порядку їх функціонування, органів Правительствующего сенату Російської імперії та обсягів повноважень касаційних установ. Закон має низку новаторських принципів, узгоджених із суспільно-політичними змінами, що сталися за останні 50 років [Степанюк А. Г. Законодавче забезпечення діяльності Державного Сенату Української Держави у 1918 р. // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2012. – Вип. 20. Ч. 2. Т. 1. – С. 79–81].

8 липня 1918 р. затверджено закон «Про судові палати й апеляційній суди». Відповідно Київська, Харківська, Одеська судові палати залишались діючими. У концепції судової влади чітко простежується повернення від розуміння народу як джерела судової влади до традиційного для Російської імперії ототожнення глави держави як головного джерела та носія влади, de jure обмеженого Конституцією та законом [Захарченко П. П. Історія держави і права України: Підручник. – К.: Атіка, 2005. – С. 257].

Окремою ланкою судової системи був Одеський комерційний суд, діяльність якого впродовж проведення усіх судових реформ було піддано лише незначним коригуванням. Комісія з реформи Комерційного суду в Українській Державі була створена 25 квітня 1918 р. Вона складалася з 4-х членів під головуванням В. Д. Гаврика. Законом «Про судові палати й апеляційні суди» було змінено структуру та практику оскарження рішень Одеського комерційного суду [Бігун В. С. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / І. Й. Бойко, Т. І. Бондарчук. – К.: Наук. думка, 2015. – С. 331-332].

30 травня гетьман затвердив закон «Про військову підсудність», відповідно до якого за певних підстав компетенція військових судів могла поширюватись на цивільних осіб. Засади діяльності військових судів встановлював закон «Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію» від 21 червня 1918 року. Військові судові установи у своїй діяльності мали керуватися колишніми російськими законами, якщо «постанови в цих законах не будуть суперечити новим законам Української держави» [Терлюк І. Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2011. – С.389].

На території Української держави діяли органи судової влади іноземних держав. Так наказ Германа фон Ейгорна № 21 проголошував юрисдикцію німецьких судових інституцій щодо широкого кола протиправних дій. Зокрема, 7 травня 1918 р. командир І армійського корпусу Менгельбір оголосив мешканцям м. Харкова й околиць про поширення юрисдикції німецьких військово-польових судів на такі види злочинів: підбурювання до заколоту проти німецьких військ, підбурювання до непослуху серед німецьких військовослужбовців, підпал, потоп, вивільнення з-під варти затриманих у справах, що розглядаються військово-польовими судами [Бігун В. С. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / І. Й. Бойко, Т.І. Бондарчук. – К.: Наук. думка, 2015. – С. 348-349].

Отже, за час існування Української Держави П. Скоропадського була створена судова система і велася робота для забезпечення її повноцінного функціонування, зокрема видання нормативно-правових актів та вдосконалення попереднього законодавства. Не обходилося й без втручання з боку представників німецької військової влади у діяльність судових установ, що гальмувало розвиток національної судової системи.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Іван Ільченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Особливості правотворчих процесів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського

Після здобуття Україною незалежності і державного суверенітету ми маємо змогу по-новому подивитися на постать Павла Скоропадського. Звернення до теми: «Особливості правотворчих процесів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського» є актуальним нині, адже перешкоди на шляху утвердження України, як незалежної держави, багато в чому співпадають, з проблемами П. Скоропадського. Це, наприклад, невміння української політичної еліти запровадити реформи, які б дійсно поліпшили життя народу, нездатність дійти спільної думки. На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку України актуальним і необхідним стає підвищення рівня державно-політичної свідомості як частини самосвідомості народу. Нам потрібно усвідомлювати, що без аналітичного осмислення минулого неможливо формувати засади сучасного державотворення. Тому я вважаю нам потрібно враховувати історичний досвід розбудови Української держави гетьманом Скоропадським, для того, щоб не повторити його помилок.

Досвід державотворчої роботи цього періоду важко переоцінити. Гетьманський уряд взяв курс на послідовне реформ, які мали вивести Українську державу з соціального хаосу та розрух. Із приходом до влади Скоропадського законодавчий процес в Українській Державі зазнав трансформації, що було передусім пов'язано зі зміною форми державного устрою.

Якісна нормативна регламентованість законодавчого процесу у цей період свідчить про неабияку увагу Гетьмана до проблем законотворення. Значну роль у законодавчому процесі Української Держави відіграли комісії, які обговорювали законопроекти та готували за ними висновки для подання на розгляд Ради Міністрів. Законодавчу діяльність Павло Скоропадський розпочав із встановлення правових засад свого правління, прийнявши «Закони про тимчасовий державний устрій». Окремий розділ Законів був присвячений основним принципам дії законів на території Української держави та фіксував подальший загальний порядок видання законів. [Іванова А. Законодавчий процес і законодавча техніка у період Центральної Ради, Гетьманату П.П. Скоропадського та Директорії: дис…канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького – К., 2005. – 85 с.]

Обов'язковість цього етапу для конкретного випадку залежала від характеру законопроекту, а іноді від рішення Ради Міністрів. Тому першою стадією законодавчого процесу в період Гетьманату вважалось здійснення уповноваженим суб'єктом права законодавчої ініціативи. Однак замість "класичного" внесення проекту до спеціального органу, законопроекти в Українській державі вносились до Ради Міністрів. Право законодавчої ініціативи наділялись міністерства, державна канцелярія та Гетьман. За загальним правилом законопроекти вносились через Державну канцелярію та мали бути підписані міністром і посвідчені директором департаменту. Після письмового затвердження Гетьмана закон посвідчував Державний секретар. Юридичне значення етапу посвідчення затвердженого закону Державним секретарем полягало в засвідчені законності видання акта та його відповідності основним законам держави. Момент набуття законом чинності традиційно тісно пов'язувався із моментом оприлюднення.

Завдяки залученню до справи висококваліфікованих спеціалістів розпочалося налагодження нормального економічного життя. Було введено національну тверду валюту, засновано банківську систему, розпочато підготовку земельної реформи.

Скоропадському вдалося втілити в життя те, чого марно домагалася соціалістична Центральна Рада. Позаяк до влади прийшли майновиті люди (Дорошенко, Костяківський, Василенко, Міхновський та ін.), які не тільки найбільше дорожили своїм чесним іменем, але й жертвували своїми статками на розвій української справи. Українська Держава отримала визнання на міжнародній арені, встановивши з багатьма країнами дипломатичні відносини. У світі почали сприймати Україну як незалежну державу, а не як частину Росії. Гетьман усвідомлював, що закріпити незалежність України можна буде лише тоді, коли буде створена боєздатна армія, тому Скоропадський приділяв значну увагу військовому будівництву, тож створення міцного організованого війська повинно було сприяти забезпеченню кордонів Української держави. Було залучено до служби старий досвідчений генералітет і офіцерство, яке мало за плечима не лише закінчену академію Генерального штабу, а й досвід Першої світової війни.

Не оминув увагою П. Скоропадський і культурну та науково освітню галузі, про що свідчать два відкритих українських університети, десятки українських середніх навчальних закладів, які утримувались державою та Національна академія наук. Гетьман, попри ті складні умови, продемонстрував великий приклад, як можна виробити та реалізувати ефективну державну політику у галузях науки, освіти та культури. Тому я вважаю, що саме на цих галузях потрібно акцентувати значну увагу, тому що вони забезпечують формування, становлення, розвиток і збереження нації.

Підведемо підсумки досвіду правління Павла Скоропадського. В умовах сучасного державотворення потрібно акцентувати увагу на деяких аспектах. Серед очевидних позитивних рис державотворчого процесу можна назвати його регламентованість з перших днів існування Української держави , а тому відносну стабільність і прозорість, набуття досвіду організації державної служби, розроблено план організації армії, створення центрів підготовки кадрів для армії, визнання суверенітету Української держави з боку майже двох десятків країн . Варто виділити також негативні риси, оскільки їх було чимало. Я вважаю, що однією з важливих негативних рис, була відсутність кваліфікованих кадрів, а також неунормованість української правничої термінології, яка спричинила відсутність термінологічної єдності законів, а також відсутність чітких критеріїв обрання тієї чи іншої форми нормативно-правового акту, не вдалося провести мобілізацію і реалізувати план зі створення боєздатної армії.

В сучасних реаліях державотворення, нам потрібно враховувати відповідний досвід наших попередників, адже на мою думку, це лише єдиний спосіб побудувати сильну і незалежну державу.

Науковий керівник – канд.істор.наук, асист. Крижевський А. В.

Інна Ісакова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Законодавче забезпечення місцевого державного управління та самоврядування за доби Української держави П. Скоропадського

Місцеве управління та самоврядування як найдемократичніші форми управління держави на теренах українських земель мають дуже давню історію і демократичну традицію. Розвиток місцевого самоврядування в кожній державі є свого роду індикатором демократичності країни, суспільства загалом.

Місцеве управління та самоврядування, як засіб децентралізації влади, здатне забезпечити ефективне управління на місцях і стати дієвим механізмом створення гідного середовища існування людини та громади в цілому, коли держава забезпечує через національне законодавство належні для цього повноваження і разом із громадою відповідні ресурси. З метою ефективної роботи місцевого управління та самоврядування потрібно провести якісні реформи, які матимуть дієву законодавчу базу. А для цього ми повинні проаналізувати й використати найкращі зразки законодавчого забезпечення місцевого управління та самоврядування доби Української держави.

Формування української державності у 1918 році відбувалося на тлі складних політичних зворушень. Із приходом до влади П. Скоропадського було проведено ряд реформ, частина яких була спрямована на організацію місцевого управління та самоврядування. Однак, поряд із нововведеннями широко використовувалася законодавча база Російської імперії: Указ Петра І «Про створення 8 губерній» від 18 грудня 1708 р., зокрема Київської губернії, яка включала в себе міста, що дістали назву Мала Росія, який згодом було доповнено Указом Павла І від 12 грудня 1796 р. «Про новий поділ держави на губернії і намісництва» та низка інших нормативно-правових актів, продовжували діяти також окремі закони Тимчасового уряду та Центральної Ради, однак лише за тієї умови, що вони не суперечитимуть політичним засадам Української держави.

Формуванню дієздатного апарату місцевого управління та самоврядування заважали різноманітні чинники: проблеми організаційного характеру, що виникли за часів утворення державних адміністрацій, відсутність повноцінних структур громадського самоврядування, «хронічний» конфлікт центральних та місцевих органів державної влади з органами місцевого самоврядування та ін. Однак, антиурядова позиція органів самоврядування викликала зворотну реакцію влади. Приміром, у травні Міністерство внутрішніх справ заборонило з'їзд представників міст, а за спеціально прийнятим Законом «Про надання губернським старостам права розпускати волосні земські зібрання та управи» від 29 червня 1918 р., губернський староста отримував право розпустити органи місцевого самоврядування з дозволу міністра внутрішніх справ, якщо їхні дії шкодили налагодженню справ і суперечили державним інтересами. Зміни стосувалися і розпуску місцевих органів влади УНР: було ліквідовано земельні комітети, на їх місці утворювалися нові адміністративні органи на чолі зі старостами, котрі мали повноваження фактично нарівні з російськими губернаторами. Тобто, за основу була взята російська модель місцевого державного управління.

Згідно із Законом «Про поділ України на землі» гетьманський уряд повернувся до старої (російської) схеми територіально-адміністративного устрою і додав до вже існуючих губерній нові округи. Також, відповідно до закону "Про тимчасове розповсюдження Української державної влади" від 25 травня 1918 р., ухваленого П. Скоропадським, до Української держави було прилучено декілька повітів, які склали одну губернію – Холмську, і вперше за сотню років були інтегровані в українську політичну систему, та визнано, що у разі приєднання до країни нових територій на них негайно поширюється гетьманська державна влада.

Також у системі адміністративно-територіального поділу було запроваджено особливу одиницю – градоначальство, яке поширювалося на Київ та Одесу. Згодом П. Скоропадський наполягав на запровадженні суто козацьких чинів, у тому числі і у сфері місцевого управління – столичного і міського отамана. Їх повноваження були подібні до обсягу влади, який мали старости на селі чи у волості.

Були збережені земські та міські управи органів місцевого самоврядування, але змінено виборчий закон щодо цих інституцій. Відповідно до нового закону про вибори до земств від 5 вересня 1918 р. уводилася куріальна система – дві курії залежно від суми земського податку. Пости місцевих адміністраторів посіли місцеві поміщики, земські діячі та судді. Також, 30 листопада 1918 р. – було видано закон «Про зміну, доповнення та скасування

діючих узаконень про волосні, повітові і губернські установи по управлінню сільськими місцевостями», яким поновлювався інститут колишніх «земських начальників» і утворювалися повітові та губернські ради в сільських справах.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. По-перше, формування органів місцевого самоврядування відбувалося в умовах нестабільної політичної ситуації. По-друге, дії гетьмана Скоропадського були направлені на територіально-адміністративну перебудову з метою уніфікації державного управління та ліквідації гетьманської опозиції. По-третє, незважаючи на те, що перебудова місцевого самоврядування не була пріоритетним завданням, значні зміни таки були запроваджені. І нехай, П. Скоропадський намагався більше врахувати інтереси великих землевласників, котрих влаштовувала російська модель місцевого управління, але це був новітній для свого часу крок. Можливо, якби пропоновані зміни були у повній мірі запроваджені і не існувало конфліктів поміж українських державних діячів, то Україна не втратила б щойно проголошену незалежність.

З огляду на вищесказане доходимо висновку, що тема законодавчого забезпечення місцевого управління та самоврядування в Україні є досить актуальною повсякчас. Адже вся система місцевої влади постійно потребує якісних змін. І тому, за сучасних умов розвитку країни, уряд повинен послугуватися історичним досвідом українського місцевого управління та самоврядування, зокрема доби Української держави, солідним науковим продуктом для успішного проведення адміністративно-територіальної реформи в інтересах людей, а не чиновництва. Тому сьогодні вкрай необхідно налагодити тісний зв’язок науковців з практиками державного управління і місцевого самоврядування з метою створення та фінансування наукових програм, які б забезпечили ефективну діяльність місцевого управління та самоврядування.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П. П.

Яна Карпяк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Ознаки демократизму в конституції Пилипа Орлика 1710 р.

В історико-правовій літературі конституція «Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis…», більш відома сьогодні широкому загалу під назвою «Конституція Пилипа Орлика» чи «Бендерська Конституція» посідає визначне місце. Цей документ, на нашу думку, є визначною пам'яткою політичної та правової думки козацько-гетьманської доби. Вивчення його змісту нині заслуговує на особливу увагу.

Наразі Конституція Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 р. є досить актуальною, адже зважаючи на значні проблеми та труднощі у розвитку сучасної української держави їй просто необхідний поштовх, що забезпечив би потужні зміни. Саме «Конституція…» і є тим джерелом до якого варто звернутися та дослідити його ґрунтовніше. Ця історична пам’ятка містить низку демократичних та прогресивних ідей, таких як : виборність всіх посад, відділення гетьманської казни від державної, звітування гетьмана перед старшинами, недоторканість особи та майна, підтримка соціально незахищених верств населення. Запозичивши ці важливі постулати демократизму наша держава зможе досягти значних успіхів.

Слід підкреслити, що цей документ майже на 70 років випередив Декларацію Про незалежність США (1776 р.), майже на 80 років одну з перших у світі конституцій –

Конституцію США (1787 р.), французьку Декларацію прав людини і громадянина (1789 р.) і перші європейські конституції Польщі та Франції (1791 р.). Також варто відзначити, що саме «Конституція» вперше в умовах московської окупації стала «маніфестом державної волі українського народу перед цілим культурним світом» [Оглобин О. Бендерська Конституцыя 1710 р. // Оглобин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / Ред. Л.Винар.. упор. І. Гирич, А.Астаменко. – 2-е доповнене видання. – Нью-Йорк, Київ. Львів, Париж, Торонто, 2001. – С. 361-371].

За формою Конституція П. Орлика – це договір між генеральною старшиною і Запорізьким військом, з одного боку та новообраним гетьманом – з іншого. Документ має досить чітку структуру, складаючись з преамбули та 16 пунктів.

Усі цивілізовані країни нині живуть за принципом «трьох основних стовпів юриспруденції», що уособлюють законодавчу (парламент), виконавчу (уряд) та судову (суд) гілку влади, винахід такого поділу приписують Монтеск'є. Але чи були погляди Монтеск'є цілком оригінальними? Звертаючись до дослідження, проведеного суддею Конституційного суду України, кандидатом юридичних наук – Віктором Шишкіним, можемо стверджувати, що Монтеск'є народився 1689 р., тобто в 1710 р. йому було двадцять один. Філософські праці з викладом ідеї поділу влади Монтеск'є почав друкувати тільки згодом («Перські листи» – 1721 р., «Роздуми про причини величі та падіння римлян» – 1734 р., «Про дух закону…» – 1748 р.). Отже, ідеї Монтеск'є аж ніяк не могли обумовити погляди Пилипа Орлика на організацію законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади. Можна припустити, що, навпаки, у Монтеск'є була можливість ознайомитись з працями і документами Пилипа Орлика, написаними латиною.

Безумовно один із демократичних аспектів, що містяться у «Конституції…» можемо знайти у розділі 6, що визначав основні принципи державного управління. В ньому йшлося про створення своєрідного козацького парламенту – Гетьманської військової ради. До її складу входила генеральна старшина, полковники та генеральні радники. Вона мала збиратися у гетьманській резиденції тричі на рік- на Різдво, на Великдень, та на Покрову. Таким чином, можемо побачити обмеження одноосібної влади гетьмана, а також розвинену законодавчу гілку влади.

Виконавча влада належала гетьманові та генеральній старшині, що діяли у період між скликаннями Генеральної військової ради. Судова гілка влади врегульовувалася 7 розділом «Конституції…», що передбачав утворення Генерального суду, який розглядав справи щодо скарг на гетьмана, генеральну старшину, полковників, генеральних радників, знатних товаришів чи інших урядовців. Отже, судова гілка влади була відокремленою та неупередженою.

Досить прогресивні положення розглядалися у розділі 9, що стосувалися обмеження влади гетьмана у фінансовій сфері. Тобто майно та державний скарб відокремлювалися від особистого майна гетьмана. Також обирався генеральній підскарбій із «людини значної та заслуженої». Привертає увагу той факт, що йдеться не про «призначення», як це було в традиціях самодержавства, а про «вибори», що є необхідним компонентом демократії.

У десятому пункті говориться про обмеження експлуатації козаків та посполитих (селян) у такий спосіб : «Щоб пани полковники, сотники і всілякі військові і посполиті урядники не важилися панщини та роботи своїх приватних господарських козаків і посполитих людей тих, які до їхнього уряду не належать і не є під їхньою персональною Державою [Угода та конституція Пилипа Орлика // Розбудова держави. – 1995. – №5. – С.10-11].

Важливим є і одинадцятий розділ, що надавав особливий захист окремим категоріям простого люду: а) вдовам (дружинам козаків); б) їхнім осиротілим дітям; в) господарствам козаків та жінкам у відсутності чоловіків.

Також «Конституція..» «суворо постановляла» - «щоб ясновельможний гетьман не лакомився на жодні подарунки чи обіцянки і нікому не доручав полковничої булави чи інших військових і посполитих посад з огляду на особисті стосунки та щоб силоміць нікого не нав'язував». Тобто, зробимо висновок що це положення стосується антикорупційної діяльності. У розділі 13 йшлося про право міст на самоврядування, що власне і було магдебурзьким правом. Цей пункт стосується місцевого самоврядування та його важливості для успішної розбудови демократичної держави.

У підсумку можна сказати, що конституція Пилипа Орлика не лише проголошувала незалежну Українську державу республікою, а й закладала підвалини поділу влади, юридично закріпила систему виборів посадових осіб. Вона передбачала встановлення національного суверенітету та визначення державних кордонів, забезпечення прав людини, створення правового суспільства на засадах єдності і взаємодії трьох гілок влади. Конституція закріплювала ще не знані у тогочасній Європі засади демократичного суспільства. Також у «Конституції..» присутні елементи усіх трьох ідеологій, що були поширеними у часи американської та французької революції : 1) ідеологія лібералізму та демократизму; 2) ідеологія республіканізму; 3)ідеологія християнства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Поліна Клименко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Кримське питання в політиці уряду Української Держави П. Скоропадського

Зараз наша держава переживає складний етап своєї історії. Адже за короткий час на Україну звалилося чимало проблем, які потягли за собою інші. Це і «Революція гідності», відділення Донбасу та введення туди російських військ, і як наслідок антитерористична операція. Крім того ще однією проблемою стала анексія Криму, наслідком чого було тривале протистояння між Росією та Україною за територію Криму.

Крим завдяки своєму стратегічному положенню в Чорному морі багато століть був сферою політичних інтересів багатьох держав. Серед яких в найбільшу конфронтацію вступили Росія та Україна. Після передання Криму Україні в 1954 році, та після здобуття Україною незалежності в 1991 році кримське питання було заморожено, і півострів був залишений у складі України. Але зараз, після того як Росія анексувала Крим, а кримське населення в своїй більшості розуміє необхідність перебування півострова в складі України, є важливим зрозуміти чому так сталося, що Росія зараз має претензії на Крим, і які прорахунки уряду Української Держави призвели до того, що півострів потрапив до рук більшовиків. Ну і ,звісно, який зв'язок сучасних подій навколо Криму з подіями 1917-1918 рр.

Дослідження кримського питання в добу Гетьманської України є надзвичайно важливим, оскільки саме П. Скоропадський зрозумів необхідність приєднання півострова до України.

З початком Всеросійської революції 1917 року, та поваленням монархії, нації, які входили до складу Російської імперії починають розробляти власні проекти автономії і кримські татари та українці не виключення. Вони створюють свої уряди: в Україні - УЦР, а в Криму - Курултай. Ні Крим, ні ЦР не мали в планах об'єднання, хоча Крим мав територіальну близькість з Україною. Центральна Рада не розуміла важливості Криму. Так в Третьому Універсалі територія УНР була окреслена без Криму.

Після приходу до влади Скоропадського та створення Української Держави було піднято питання про кримський півострів. Гетьман взяв курс на об`єднання з кримським півостровом, на що були причини. Відтак, міністр внутрішніх справ Дорошенко наголошував, що «…ми не змогли зректися Криму з цілого ряду дуже поважних причин: політичних – не бажаючи мати під рукою якийсь П'ємонт для майбутньої неділимої Росії, стратегічних – не можучи залишати у чужих руках Севастопіль, як базу для української фльоти і ключ до панування на Чорному морі; нарешті були причини чисто етнографічні – високий процент українського населення в Криму. Вже не згадую про тісні економічні взаємини з Україною, без продуктів якої він не міг вижити» [Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 -1920): Науково-популярне видання. – К.; Темпора, 2007. – с. 299]. Важливість Криму для України була очевидною це зазначав і професор І. Кістяківський «Крим дає домінацію над північним Чорним морем, охорону чи небезпеку українським портам» і його від відокремленість від Української Держави загрожує їй відкиненням «… на схід і північ в обняття Москви…» [ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1- Арк. 6]. Але натомість зі своєї сторони провідні кримські сили не розуміли важливості для них України. Татарська верхівка більше тяжіла до Німеччини та Туреччини і вела з ними переговори, щоб утворити Кримське ханство під протекторатом Четвертного союзу. А новий Кримський крайовий уряд, орієнтувався на Антанту і мав на меті відновлення «єдиної та неподільної Росії». А тепер постає питання чи Україна потрібна кримському півострову? Як виявилося потрібна, адже після того як Скоропадський увів економічну блокаду півострова населення почало висловлювати невдоволення, через тяжку економічну ситуацію. І уряд Сулькевича був змушений йти на переговори з українським урядом. В ході цих переговорів урядом Скоропадського було розроблено проект автономії Криму в складі Української Держави. Це був прогресивний демократичний документ, як для того часу та за тих умов, що склалися. Це ми можемо сказати, відкривши розділ Конституції України «Автономна Республіка Крим», положення якого мають багато спільного з проектом автономії 1918-го року (ми гадаємо, що, частково, цей проект і ліг в основу даного розділу Конституції). Але незважаючи на всі зусилля гетьманського уряду, владу в Криму отримали більшовики, які давно готували підґрунтя для захоплення Криму, адже він був важливий і для Росії щоб поширити свій вплив у Чорному морі.

Отож Україна втратила останню можливість приєднати до своєї території Крим. На основі нашого дослідження можна сказати, що вини українського уряду в цій ситуації не було. Адже Україна мала свої проблеми, які потрібно було вирішувати. Крім того, на основі вивчених джерел ми можемо зазначити, що кримська політика гетьманату була перспективною та доцільною за даних обставин. Але недовершеність кримського питання була зумовлена певними чинниками. Основним серед яких на нашу думку було те, що після Першої Світової війни відбулися негативні для України зрушення системі міжнародних відносин. Через, що вона не мала підтримки з боку інших держав і залишилася сама в боротьбі проти більшовизму.

Ну і на останок хочеться зазначити, що зараз Росія використала майже ту саму стратегію що і 100 років тому. Для того, щоб приєднати Крим, Росія спочатку підготувала підґрунтя для цього. Росія поступово вводила до кримського уряду «своїх» людей, крім того вербували людей для підтримки їх політики. І тому коли уряд Сулькевича був в скрутному становищі та втратив довіру населення, Росія швидко прибрала до рук уряд Криму і цим самим отримала владу на півострові. Так сталося і зараз, Росія за допомогою «своїх» людей провела псевдо вибори, які підтвердили прихильність населення до Російського уряду. Хоча якщо говорити на чистоту, то і Україна і Росія мають свої плани на Крим. Але якщо враховувати інтереси самого населення Криму, то звісно їм економічно вигідно співпрацювати з Україною, через територіальний зв'язок. Та й у сфері управління півостровом Україна надає кримському уряду більші повноваження ніж Росія.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Борис Ковальчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Закріплення права на носіння зброї в історії США

Актуальність даної теми є дуже важливою у наш час. Однією з причин, чому сьогодні американці можуть правомірно володіти вогнепальною зброєю і мають на це конституційне право, є те, що рівень злочинності в деяких штатах у декілька разів перевищує допустимі межі, що у свою чергу призводить до багатьох людських жертв. Ось чому спори на дану тему не припиняються. Деякі вчені вважають, що самооборона є сутністю даного права, а інші, що саме зброя є причиною всіх злочинів.

До кінця XIX століття небагато американців вагалися в своєму праві на озброєння. Творці Конституції США вважали, що зброя в приватній власності є необхідною для захисту трьох важливих і основоположних прав – «особистої безпеки, особистої свободи і приватної власності». Озброєні люди могли захищати себе і своїх сусідів від злочинів, а свої права від тиранії.

У Сполучених Штатах, які мають Англійську загальну правову традицію, давнє право на зберігання і носіння зброї було визнано до створення письмової національної конституції. На сьогоднішній день це право окремо охороняється конституцією США та багатьма конституціями штатів.

Вперше право зберігання і носіння зброї було закріплене в Другій поправці до Конституції США від 15 грудня 1791 року, яка була прийнята як частина Біллю про права, який також містить такі гарантії, як передбачені Першою Поправкою права на свободу релігії, мови, друку та зібрання, і права народу з Четвертої Поправки бути впевненими у тому, що недоторканність особи, помешкання, документів та власності не буде порушена безпідставними обшуками та арештами. У ній було сказано «Оскільки для безпеки вільної держави потрібне добре організоване народне ополчення, право народу на зберігання та носіння зброї не повинне обмежуватися». [Б.Й. Тищик, Історія держави і права зарубіжних країн: новий час. – 2013, – С.161]

Варто вказати, що у ранній редакції 1787 року Конституція не містила Біллю про права. Але незважаючи на це, громадяни США були озброєні і готові захищали свої свободи [С. Холбрук, Право США // Друга поправка Біллю про права США. – 2013. – №13. – С.240].

У сучасному американському суспільстві Друга поправка продовжує викликати широкі дискусії, особливо окремі її положення, такі як «добре організована міліція» (тут «міліція» в значенні «ополчення»). Буквальний текст «well regulated Militia» може мати також і значення «належним чином керована міліція». Згідно з визначенням Верховного Суду США, вислів «добре організована» (well-regulated) означає не більше ніж підтримка дисципліни і бойової підготовки в належному стані.

З давніх часів ведуться дебати про те, чи можна великій кількості людей володіти зброєю і чи варто взагалі урядам монополізувати її. Ці суперечливі думки були відображені в історії Англії. У тексті Біллю про права 1689 року говориться, що: «право громадянина на носіння зброї є публічним визнанням відповідно до державних обмежень природних прав опору та самозбереження, коли санкцій суспільства і законів недостатньо для стримування актів жорсткого утиску». На нашу думку, ці слова передають суть того, як зароджувалась Американська республіка.

Протягом 143 років друга поправка до Конституції США була єдиним актом федерального рівня, яка регулювала питання, пов'язані з використанням зброї населенням. Тільки в 1934 р в США був прийнятий закон «Про вогнепальну зброю». Він визначав правила продажу зброї, а так само була проголошена заборона на придбання громадянами

певних видів зброї, наприклад, кулеметів. Поправки, пізніше внесені в закон, вводили заборону на володіння зброєю для певних категорій громадян. [Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навч. Посібник. – К.: – 730 С. – С. 534]

Отже, суперечка навколо Другої поправки залишається напруженою і вкрай політизованою, оскільки ставки дуже великі. Американці страждають від високого рівня збройної злочинності, ситуація з якою, як наполягають багато хто з них, викликана або погіршена легким доступом до вогнепальної зброї. На їхню думку, якщо цього позбутися, вулиці стануть безпечнішими. Тисячі федеральних, державних і місцевих положень про вогнепальну зброю містять Звід законів, але гарантія права на озброєння, передбачена Другою Поправкою, є перешкодою для істотного зменшення або заборони вогнепальної зброї, чого так прагнуть групи по контролю зброї.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Ірина Ковальчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Тенденції розвитку кримінального права в Російській імперії у ІІ половині XIX–початку XX століття

Кримінальне право як одна з основних галузей права, на сучасному етапі розвитку ставить собі за мету покарання за вчинений злочин, виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів. Така загальноприйнята концепція передбачає нерозривний зв'язок усіх її складових та вважається оптимальною для безперешкодного функціонування системи протидії правопорушенням.

В. М. Іванов та О. В. Ободовський, досліджуючи кримінальне право періоду ІІ половини XIX–початку XX століття наголошують на певній демократизації законодавства, яка відбулася під впливом легалізації буржуазних відносин. Проте, чи справді кодекси російського карного права тих часів відповідали природним правам?

Проти ствердної відповіді на це запитання свідчить ряд аргументів. По-перше, суперечність аспекту деліктоздатності є суттєвим недоліком кодифікації. Настання юридичної відповідальності за злочини з 7-річного віку є, на перший погляд, алогічним та надмірно жорстоким. У такому ранньому віці індивід не здатний самостійно приймати адекватні рішення, із цього випливає, що принцип відсутності складу злочину за відсутності суб'єктивної сторони не застосовували. Фактично, ставлення особи до неправомірного діяння не було основною пом'якшувальною обставиною. У даному випадку, повертаючись твердження про мету карного права, варто відзначити, що орієнтація на превенцію майбутніх злочинів була мінімальною, кара непропорційно відносилася до вчинку, а про виправлення кримінального суб'єкта не йшло навіть мови.

Система покарань була надзвичайно складною, відповідно до «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1846 р. з редакціями 1866 і 1885 рр. Покарання поділялися на дві частини: кримінальні й виправні. До перших належали: позбавлення усіх прав стану в поєднанні зі смертною карою або з висланням на каторжні роботи до Сибіру чи Кавказу; позбавлення всіх прав стану означало втрату всіх привілеїв, пов'язаних із належністю особи до певного стану, припинення шлюбних відносин, втрату права власності, яке переходило до спадкоємців, позбавлення батьківських прав; клеймування засуджених до каторжних робіт; тілесні покарання для осіб, від них не

звільнених. До виправних покарань належали: догана; штрафи; арешт; ув'язнення; передання на службу до виправних арештантських рот.[Захарченко, Петро Павлович. Історія держави і права України: підручник / П. П. Захарченко. – Київ: Атіка, 2005. – С. 229]

Смертна кара як інститут покарання все ще існувала, хоч і не застосовувалась до осіб, молодших за 21 рік. Покарання замінювалося ув'язненням або каторжними роботами. Із цим пов'язане ще одне звірство – таврування представників нижчих станів, яке продовжувалося до 1863 року. Порушення природних прав людини на рівність, справедливість та повагу до честі й гідності ідуть врозріз із думкою вчених про демократизацію, оскільки здійснення судочинства за становою ознакою зумовлювало ряд безчинств та гальмувало розвиток кримінального права.

У подальшому, із виданням Кримінального уложення 1903, індивідуалізація покарань перейшла у кардинально новий напрямок. На законодавчому рівні був закріплений принцип призначення покарання з огляду на індивідуальні ознаки конкретної особистості та конкретного злочину. Серед покарань того часу особливу увагу привертає ув'язнення у фортеці. Можна розглядати цей превентивний захід як психологічний прийом тиску на особистість. Відома Петропавлівська фортеця утримувала лише політичних злочинців, це свідчить про жорстоку караність злочинів проти самодержавства. Пережитки феодального минулого зберігають і каторжні роботи як особливо жорстокий метод розправи із вбивцями. Їх призначали на термін від чотирьох до п'ятнадцяти років. Проте, чи можна назвати це виправним заходом, якщо особа за період відбуття покарання втрачала фізичне та психічне здоров'я? Реабілітація та акліматизація у подальшому житті ставали неможливими. Позбавлення станових прав, яке разом із громадськими зачіпало особисте життя (розірвання шлюбу та позбавлення батьківських прав) у сучасній правовій площині є взагалі неприпустимим. Явним є факт порушення не лише природних прав, а і моральних принципів. Тілесні покарання, як архаїчний пережиток, акцентували увагу на нехтуванні людською гідністю.

Єдиним, на мою думку, прогресивним заходом, що може забезпечити перевиховання злочинця, на той час було ув'язнення у виправному домі, яке могло бути достроково припинено за умови належної поведінки. Інший аспект – чітка послідовність заміни покарань на м’якші (наприклад, після смертної кари – безстрокова каторга, а замість неї – строкова і т.д.) нівелювала принцип індивідуалізації у кримінальному законодавстві, але однотипне призначення покарань виключало можливість впливу на судочинство.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що кодифікації карного права в Російській імперії другої половини XIX–початку XX століття містили ряд нововведень, які заклали фундамент подальшої демократизації та гуманізації у галузі кримінального права. Проте, самі кодекси у повному обсязі не відповідали принципам природних прав людини та суперечили усталеним моральним нормам українців як окремої нації у складі імперії. Джерелом формування даних нормативно-правових актів стало правоспадкування від абсолютної монархії XVII–XVIII століття, що у майбутньому спричинило ідеологічне зіткнення із принципами законодавства України. Факт патологічного несприйняття та ігнорування чужорідних правил підтримував революційні настрої в суспільстві, що у подальшому спричинило крах імперії.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М. І.

Віталій Копишинський
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Політико-правові погляди С. Дністрянського на становлення власної державності в Україні

Вивчаючи політико-правове становище України, зокрема його історію, дуже важливо враховувати характерні риси національного розуміння державності. Звідси випливає актуальність аналізу наукової (насамперед правничої) спадщини українських науковців, які не лише розуміли національну специфіку, а й відображали це розуміння у своїх працях.

Станіслав Дністрянський – український вчений-правник і політичний діяч, котрий був одним із тих правознавців ХХ ст., які своїми новаторськими поглядами сформували сучасне бачення держави як такої. В сучасній юридичній літературі постать Станіслава Дністрянського розглядається в двох аспектах: з одного боку – як засновника нової течії українського цивільного права, в процесі розробки якого він поступово витворив фундамент української правової термінології, а з іншого – як визначного теоретика конституціоналізму. У 1920 році ЗУНР на чолі з Євгеном Петрушевичем замовляє у професора Дністрянського новий проект Конституції для Західноукраїнської Народної Республіки. Спираючись на демократичні положення Конституцій інших держав (Франції та США зокрема), вчений підготував власну модель української держави, заснованої на принципі верховенства права [Савчак А. Західно-Українська Народна Республіка в Конституційному проекті С.Дністрянського // Вибори та демократія. – 2008. – № 4 (18). – С. 59]. Так, під впливом ідей Локка та Руссо, вчений вміщує в свій проект положення про об'єднання ЗУНР з Великою Україною на основі права народів на самовизначення. Згідно своєї «теорії суспільних зв’язків», вчений обґрунтував право державного самовизначення українців на їхній етнічній території на підставі національних демократичних традицій та теорії права народів на самовизначення.

У вітчизняному праві Дністрянський був одним із перших правознавців, який запропонував на рівні Основного Закону Республіки закріпити статус майбутньої України як правової держави та дав «конституційне визначення» останнього. Ось так вчений трактує це поняття: «Новітня держава поставила собі завдання стати осередком усього права… вона й називається правовою державою між іншим тому, що бажає собі охопити весь правовий лад на своїй території під свою владу» [Дністрянський С. Загальна наука права і політики. – Прага, 1923. – С. 49].

За своїми поглядами Дністрянський був класичним представником соціологічної школи права, оскільки розглядав право як явище суспільне. У його працях неодноразово знаходимо тезу: «… для людини, ізольованої від світу, не треба ні конституції, ні законів». Отже, саме право може функціонувати тільки там, де існують «суспільні зв’язки» [Дністрянський С. Загальна наука права і політики. - Прага, 1923.Т.1. – С. 9]. Важливо, що вчений розглядав державу новітнього часу виключно як державу конституційну в широкому розумінні цього поняття. До того ж, така держава вбачалася йому обов’язково як держава правова і демократична, суверенна, незалежна, соціальна, яка прагне ефективно вирішувати численні соціальні проблеми. За таких умов лише праця людини повинна стати єдиним реальним мірилом рівності між людьми і, відповідно, стану справедливості в суспільстві.

В основу свого бачення майбутньої держави він поклав принцип свободи, причому не лише свободи особистої та політичної, але й економічної. Згідно з проектом Станіслава Дністрянського, держава, поважаючи приватну власність, повинна взяти під захист «економічно слабших перед економічно сильнішими». Вчений також неодноразово наголошує, що приватна власність є вихідною точкою правової системи, однак він

підкреслює, що це лише «засіб заспокоєння індивідуальних економічних потреб», який може бути обмежений з огляду на загальне добро.

Його погляди на нову державу формувалися під впливом австрійської конституційної традиції та політичних подій в період після Першої світової війни, що впливали на розвиток конституціоналізму в Європі та світі загалом. Тому, як досвідчений парламентар та правник, він чудово розумів практичне значення державних законів та важливість їх ієрархічної структури, де б Конституція була непорушною основою національного законодавства. Вчений наголошує, що у новітній державі потрібно створити спеціальну систему захисту Конституції з метою недопущення необґрунтованих змін її положень. [Дністрянський С. Загальна наука права і політики. – Прага, 1923.Т.1. – С. 59].

«Новітня держава» повинна захищати і виражати волю всього народу, що є не лише суб'єктом права, але й прямим творцем (джерелом) права. В уявленні вченого конституційна держава початку ХХ століття була такою, яка насамперед відповідала двом головним вимогам «французької конституанти» – закріплювала права людини та проводила поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (за теорією Монтеск'є) [Дністрянський С. Теорія конституції.// Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. – Львів, 1999. – С. 193].

За Дністрянським, майбутня держава повинна мати форму кооперації усіх народних елементів з метою ефективного використання духовних і природних сил народу. У цьому висловлюванні можливо прослідкувати авторську концепцію громадянського суспільства. Однак вчений логічно підтверджував, що будь-яке суспільство повинно мати непорушну правову опору, якою і мала б виступати Конституція. Він був переконаний, що тільки той основний закон держави, який тісно пов'язаний з ментальністю народу, має майбутнє і може стати ефективним регулятором найважливіших суспільних відносин. [Усенко І.Б. Наукова спадщина академіка С.С. Дністрянського / І.Б. Усенко // Правова держава. Щорічник наукових праць. – К., 1996. – С. 232].

Зрештою, саме тому Станіслава Северіновича Дністрянського можна вважати творцем нової української теорії та історії держави і права. Аналізуючи науковий доробок вченого можна зробити висновок, що його наукові напрацювання в юридичній сфері є вагомою спадщиною української правничої думки, а його ідеї та концепції державотворення не втратили актуальності і по сей день. В свою чергу нам, як сучасному поколінню, в руках якого доля розвитку української державності, на основі історичного досвіду потрібно віднайти ті шляхи вирішення проблем державного будівництва, які б максимально ефективно втілювались у життя.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О. Й.

Наталія Косташ
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Історико-правове значення Конституції УНР 1918 як важливої сторінки українського державотворення

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що Конституція Української Народної Республіки містила засади, що наближені до сучасного розуміння демократичних прав та цінностей, закріплювала найважливіші правові інститути, що вплинули на подальше формування суверенної держави та на історію всього українського народу. Саме тому,

дослідження змісту цього конституційного акту є вкрай важливим для вітчизняної юридичної науки, зокрема, історії українського права.

Після Конституції П. Орлика Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) 29 квітня 1918 року є найбільш помітним явищем в розвитку конституційного законодавства України. Основний Закон УНР 1918 визнавав народ України єдиним джерелом влади. Одним з головних принципів Конституції був поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Законодавчу владу мав уособлювати парламент – Всенародні Збори (ст. 23), виконавчу – уряд – Рада Народних Міністрів (ст. 24), судову – Генеральний Суд УНР (ст. 25). Основний Закон держави виходив з того, що кожна гілка влади має своє призначення («функції»). При цьому особливо наголошувалося, що жодна з них не має права виконувати функції іншої (ст. 63) [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В. О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.165-167]. За формою державного устрою УНР визнавалася парламентською республікою. Варто зазначити, що в нормативно-правовому акті нічого не було сказано про посаду президента, а найвищою посадовою особою держави мав бути голова Всенародних Зборів, який виконував «всі чинності, зв'язані з представництвом Республіки» [Захарченко П. П. Історія держави і права України / П.П. Захарченко. – 265 с. – С. 181].

Велика увагу в законі приділялося захисту прав людини. Ніхто не мав права обмежити на території України свободу слова, друку, віросповідання, права на страйк». Стаття 13 встановлювала, що громадяни УНР і ніхто інший не може бути заарештований на її території без судового рішення інакше як на «гарячому вчинку». Але і в такому випадку він мав бути відпущений не пізніше як за 24 години, якщо суд не встановить підстав для його затримання [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В.О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.167].

В Конституції проголошувалася повна свобода вибору місця проживання і пересування. Загальне, рівне, таємне виборче право (активне і пасивне) надавалося тільки громадянам УНР, яким на день виборів виповнилося 20 років. Його позбавлялися лише особи, визнані у законному порядку божевільними [Захарченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Захарченко. – 265 с. – С. 181]. Користування громадянськими правами було рівним для чоловіків і жінок. Воно не залежало від народження, віри, національності, освіти, майна, оподаткування [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В. О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.167]. В окремих випадках Конституція передбачала можливість обмеження (не більше ніж на три місяці) політичних прав і свобод. Це могло статися за рішенням Всенародних зборів чи Ради Народних Міністрів у разі війни чи внутрішніх заворушень [Захарченко П.П. Історія держави і права України / П. П. Захарченко. – 265 с. – С. 181].

Прогалиною в Конституції УНР 1918 р. була невизначеність компетенції місцевих органів влади. Заявивши, що «УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування» (ст. 5), Конституція цілковито не дбала про розмежування компетенції між місцевими і центральними державними установами [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В. О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.168]. Треба зауважити, що в Основному Законі УНР нічого не зазначено про право власності громадян. Приватна власність на засоби виробництва (перш за все земельну) не заперечувалась, але і не гарантувалася. Крім того, Конституція також не окреслювала кордонів України, хоча й зазначала, що її територія є неподільною [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В. О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.174].

Конституція залишала поза увагою проблеми організації судової системи УНР. Вона встановлювала лише, що Генеральний Суд є найвищою касаційною інстанцією для всіх судів Республіки і неможе бути судом першої та другої інстанції та мати функції

адміністративної влади. Всі інші проблеми організації та компетенції судових установ Конституція відносила до поточного законодавства УНР [Рум'янцев В. О. Конституція УНР 1918. [Електр. ресурс] // В. О. Рум'янцев // Збірник наукових праць. – 2006. – №11. – 175с. – С.173].

Конституція УНР 1918 не була оголошена і не набула юридичної сили, однак її можна визначити як важливий історичний документ, який є проявом осмислення і застосування правил і засобів законодавчої техніки. Нормативно-правовий акт має досить високий рівень його зовнішнього оформлення. Структура документу грунтується на логічному викладі його змісту, що визначається видами суспільних відносин, які ним врегульовані. В цілому, конституційний акт регулює різноманітні важливі види суспільних відносин, характеризується високим рівнем узагальнення [Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Українській Народній Республіці Періоду Української Центральної Ради / Ж. О. Дзейко. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2007. – С. 108].

Отже, можна дійти висновку, що прийняття Основного закону УНР стало наслідком використання демократичних традицій минулого, державотворчих пошуків під час національно-демократичної революції. Незважаючи на окремі вади, Конституція могла б стати гідною правовою базою для розвитку законодавства УНР, однак гетьманський переворот звів нанівець впровадження її в життя. Цей документ зміг створити модель незалежної держави, яка побудована на принципах демократії та верховенства права. Хоча Конституція 1918 не діяла жодного дня, проте вона стала взірцем законотворчості для інших країн.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Катерина Крамаренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Голокост: трагедія єврейського народу через призму рядянської державної політики

Геноцид єврейського народу став темою наукових пошуків провідних вчених світу вже близько 60-ти років. Однак широкі дискусії з цього питання в Україні розпочалися лише після проголошення незалежності. Це викликано тим, що проблема осмислення Голокосту довгий час лишалася забороненою темою за радянської влади.

Офіційна політика комуністичної партії особливо не наголошувала на долі єврейського населення в період нацистської окупації та будь-якими способами уникала цієї сторінки історії. Жертви Голокосту в масовій свідомості належали до категорії «мирних радянських громадян», які постраждали від «німецько-фашистських загарбників». Як результат, радянський період залишив по собі недостовірні відомості про Голокост. Тому серйозне зацікавлення цією проблематикою є своєрідним викликом для сучасної української історіографії.

Однією з перших спроб виваженої й серйозної розмови про україно- єврейські стосунки часів нацистської окупації стала стаття Філіпа Фрідмана, опублікована 1959 року. Автор констатував брак серйозних досліджень теми, ненадійність і нерепрезентативність джерельної бази, а також наявність «глибокої прірви» між інтерпретацією подій єврейськими і українськими істориками, не в останню чергу через той самий брак надійних джерел [Портнов А. Концепції геноциду та етнічних чисток: західні наукові дискусії // Україна модерна. – 2008. – №2. – 114с. – С.102].

Чи не перша ініціатива осмислення Голокосту від його витоків до сучасності належала львівському історику Я.Й. Грицаку, висловлена в низці його науково-публіцистичних есе, а також в численних публічних лекціях, в яких він, з-поміж іншого, активно популяризував тезу відомого американського історика Т. Джадта про «визнання провини за Голокост як вступний квиток до сучасної Європи». Виходячи з цієї концепції, питання сприйняття Голокосту в Україні невідворотно пов'язане з цивілізаційною орієнтацією та ідентифікацією українського суспільства пострадянської доби [Медведовська А.Ф. Голокост в Україні в суспільній думці кінця XX- початку XXI ст.: дис. канд. істор. наук : спец. 07.00.01 / Литвинова Т.Ф.-239с. – С.4].

Деякі історики, говорячи про знищення євреїв, у дусі радянських ідеологічних настанов писали про «допомогу єврейських колабораціоністів» нацистам. Так, у книзі Т.С. Першиної стверджується, що винищення гітлерівцями 200 тисяч чоловік у Яновському концтаборі було здійснено за «допомогою сіоністів» [3. Першина Т.С. – Указ. соч. – С. 69]. Тим не менш, в радянській історіографії знищення євреїв згадувалося і в контексті критики «дій українських націоналістів», яких звинувачували у сприянні нацистському геноцидові.

Якщо порівняти комуністичну ідеологію з нацистською, то можна побачити, що перша набагато небезпечніша, бо вона покладається на загальнолюдські універсальні цінності, набагато успішніше маскує свої злочини. У комуністичній системі важче передбачити, хто стане її наступною жертвою. За комунізму кожен може у той чи інший момент опинитися в ролі ворога, тоді як нацизм визначає своїх ворогів наперед [Докл. див.: Dean C. J. Recent French Discources on Stalinism, Nazism and «Exorbitant» Jewish Memory. – P.56]. Цим можна пояснити недостатню увагу світової спільноти до злочинів сталінізму, у тому числі й до геноциду єврейського народу, зважаючи на їх незрозумілість і позірну аналогічність.

Так чому ж радянська влада так старанно уникала будь-яких згадок про Голокост? У першу чергу, це протидія німецькій пропаганді на окупованих територіях, яка переконувала місцеве населення в тому, що ця війна ведеться виключно проти євреїв та комуністів. Зважаючи на це, потрібно було перебільшити масштаби втрат радянських громадян-неєвреїв, або приписати єврейські жертви росіянам, українцям білорусам та іншим народам СРСР. Такі дії мали місце для того щоб, по-перше, обґрунтувати мотивацію до боротьби з окупантами, по-друге, щоб нейтралізувати враження, що це війна за євреїв, яке побутувало як в тилу, так і на окупованих територіях.

Уже з 1991 р. сприйняття Голокосту українською спільнотою отримало нове забарвлення, порівняно з попереднім радянським етапом. У вересні 1991 р. відбувся перший офіційний мітинг у Бабиному Ярі, на який прибули іноземні делегації, в тому числі з Ізраїлю. Майбутній президент України, а на той час Голова Верховної Ради України Л. Кравчук, у публічній промові приніс вибачення єврейському народу за тих українців, які брали участь у гітлерівському геноциді. Спеціально для цього мітингу зусиллями єврейських організацій було встановлено пам'ятник єврейським жертвам Бабиного Яру у вигляді бронзової менори. З того часу кожен рік 29 вересня церемонія пам'яті проводилась єврейськими організаціями біля цього пам'ятного знаку [Медведовська А.Ф. Голокост в Україні в суспільній думці кінця XX- початку XXI ст.: дис. канд. істор. наук : спец. 07.00.01 / Литвинова Т.Ф. – 239с. – С.125].

Важливе значення має проект Постанови ВРУ «Про 70-річчя трагедії Бабиного Яру» в 2011 р., який містив повний набір радянських термінологічних штампів, таких як «жертви фашизму», «різні національності», «мирні громадяни». Також цей документ постановив щорічно відзначати День пам'яті жертв Голокосту 27 січня. А вже з 2012 р. Україна на державному рівні приєдналась до відзначення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, проголошеного резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 1 листопада 2005р.

Отже, процес входження проблеми Голокосту до суспільної свідомості широкої аудиторії й загальноісторичного наративу в Україні відзначався певною конфронтацією різних дискурсів, привнесених до української суспільної думки з радянської офіційної політики. У меморіальній сфері радянська інерція проявлялася у байдужості держави єврейської спадщини в цілому і геноциду євреїв зокрема. І лише в результаті зближення західного та пострадянського просторів після падіння «залізної завіси» переважно зусиллями зарубіжних істориків почався процес онауковлення проблеми Голокосту в Україні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Катерина Лазаренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Проблематика національно-персональної автономії в період революційних перетворень в Україні (1917-1918)

Початок 1917 року став визначальним для українців, адже революційні події дали поштовх процесам державотворення. Першим вітчизняним вищим представницьким органом в історії українського народу ХХ ст. стала Українська Центральна Рада (надалі УЦР), діяльність якої полягала у домаганні народоправства і суто демократичного ладу у відокремленій автономній Україні. Поряд з цим постало питання про врегулювання міжнаціональних відносин, адже близько чверті населення українських губерній складали представники 20 національностей. Зважена демократична політика УЦР була спрямована на залучення їх до процесу розбудови поліетнічної держави. М.С. Грушевський зазначав так: «Повнота національного життя, котрої ми добиваємось для українського народу, не повинна затоптати інших національностей і обмежувати їх значення до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії».[Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – Київ: Т-во «Знання» України, 1991. – С. 103]

Осмислення УЦР ролі національних меншин у становленні держави з багатоетнічним суспільством знайшло своє відображення в І та ІІ Універсалах, де лунав заклик «негайно прийти до згоди і порозуміння з демократією тих національностей і разом з ними приступить до підготовки нового правильного життя» [Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – К., 1996. – Т.1. – С.101-105]. Окрім політичного представництва в УЦР, національні меншини, зокрема росіяни, поляки та євреї, отримали право відстоювати свої інтереси в органах виконавчої влади. Свідченням цього стало створення при Генеральному Секретаріаті окремого підрозділу – секретарства з національних справ, котре очолив С. Єфремов. Прагнення будувати Українську Народну Республіку в тісній співпраці з усіма народами були втілені у ІІІ Універсалі, у якому зазначалось, що «народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їх права і свободи самоврядування у справах їх національного життя» [Робітнича газета. – 1917. – 8 листопада.]. Важливо зазначити, що Міцкевичу, Зільберфарбу та Одинцю надано право вирішального голосу у справах щодо відповідно польської, єврейської та російської національностей на правах генеральних секретарів. Ці часи також ознаменувались появою польських, єврейських та ін. навчальних закладів, національних театрів, культурно-освітніх товариств. Особливу активність проявляла єврейська спільнота, що не задовольнилась створенням верхівки автономного будинку, а прагнула створити мережу місцевих демократичних громад, що

сформувала б міцний фундамент. Більше того, були зроблені важливі кроки з реалізації даної ідеї шляхом прийняття Закону «Про створення єврейських громадських рад і про вибори їх членів» Центральною Радою 2 грудня 1917 р., однак він був тимчасовим, адже його чинність обмежувалась до 1 січня 1919 р. Для Спілки демократичних учителів на видання підручників мовою ідиш із загального міністерства освіти було виділено 50 000 карбованців, а також УЦР прийняла Закон «Про відкриття єврейської вчительської семінарії».

Використання мов національних меншин стало наступним кроком забезпечення їхніх прав у державній сфері. Наприклад, за Статутом Генерального Секретаріату зазначалась можливість публікації правових актів російською, єврейською та польською мовами з метою донесення їх до відома громадськості.

Враховуючи багатонаціональний склад населення України, передбачалося вирішити питання національних меншин шляхом прийняття «Закону про національно-персональну автономію», що був ухвалений 9 січня 1918 р. УЦР одноголосно.

Закон передбачав наступне: створення національними меншинами Національного Союзу, органами якого були Національні збори (законодавча влада, котра обиралась загальним таємним голосуванням) та Національна Рада(виконавчий орган, обраний Національними зборами). На нашу думку, закон містить деякі суперечливі положення: право Національного Союзу на самостійні фінансові дії та оподаткування своїх членів та право Національних Союзів в УНР з'єднатися з Національними союзами дотичних націй, які існували в межах Російської Республіки(цей параграф був прийнятий, враховуючи натяк у IV Універсалі на можливість федеративного зв'язку з народними республіками бувшої Російської держави). Ми вважаємо, що перше положення сформульовано некоректно, адже оподатковувати громадян може лише держава, а у другому положенні зазначається про можливість участі іноземних громадян у державному органі УНР, що відповідно фінансується з державного бюджету.

Тема національно-персональної автономії актуальна як в період злету революційних ідей 1917 року, так і сьогодні після Революції Гідності. Якщо українська влада говорить про те, що «Крим – це Україна» – вона повинна відстоювати права та інтереси кримських татар, що потерпають від гноблення та агресії. Реформуючи всі сфери суспільного життя, влада повинна брати до уваги позицію національних меншин, задля безпеки та взаєморозуміння в державі. На жаль, після ухвалення українським парламентом 5 вересня 2017 року нової редакції Закону «Про освіту» представники угорської, польської та румунської громад виступили на захист прав дітей щодо мови викладання у школах.

Враховуючи вищезазначене, хочеться наголосити на важливості проблеми національно-персональної автономії для українського народу в різні часи. Унікальними особливостями є добровільність визнання себе представником національної меншини, з метою задоволення своїх етнокультурних запитів, здатність до конструктивного діалогу, що включає в себе не лише підтримку з боку держави, але й наявність активності серед національних меншин, моральне обличчя нації та співпраця з приводу нагальних питань розвитку демократичної держави.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Олексій Левкович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Інститут громадянства в Українській Народній Республіці
в період Центральної Ради

Питання інституту громадянства є дуже важливим для кожної держави, адже громадянин – це особа, яка перебуває у юридичному взаємозв'язку з певною державою [Марчук. В. П. Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. – С. 19]. Метою даної роботи є дослідження інституту громадянства часів Української Народної Республіки періоду Центральної Ради (далі УНР) на основі Закону «Про громадянство Української Народної Республіки» та Конституції УНР («Статут про державний устрій, права і вольності УНР») та визначення його характерних рис.

Одні з перші згадок про громадянство в УНР містяться у I, II та III Універсалах, де українців названо «громадянами міст і сіл», «громадянами України» та «громадянами Республіки України» відповідно. Проте такі «натяки» на запровадження громадянства в УНР не можна трактувати як правове закріплення цього явища, адже I та II Універсали є політико-правовими, а не нормативно-правовими актами. III Універсал не містить в собі конкретних норм права пов'язаних з громадянством УНР, а зміст поняття громадянства як правового інституту не розкривається [Суржинський М.І. Інститут громадянства України: конституційно-правовий аспект. К.: Наукова думка, 2011. – С. 30].

Найбільш детально зміст громадянства УНР розкривають Закон «Про громадянство Української Народної Республіки» від 2 березня 1918 р. та II розділ Конституції УНР від 29 квітня 1918 р. Вищезазначені нормативно-правові акти розкривають зміст поняття «громадянин УНР». Так, згідно ст. 7 Конституції УНР, «громадянином УНР вважається кожна особа, яка це право набула порядком, приписаним законами УНР». Ст. 1 Закону «Про громадянство УНР» більш конкретно характеризує вищевказане поняття. Згідно з нею, громадянином УНР слід вважати кожного, «хто народився на території України і зв'язаний з нею постійним перебуванням та на цій підставі бере собі свідоцтво своєї приналежності до громадян УНР».

Однією з ключових особливостей інституту громадянства УНР є те, що після опублікування Закону «Про громадянство УНР» особа має в обов'язковому порядку визначитись чи хоче вона бути громадянином УНР чи ні. У випадку, якщо особа не хоче бути громадянином УНР то вона має на протязі 3 місяців від дня опублікування вищевказаного закону подати про це заяву місцевому комісару, вказавши громадянство до якого особа хоче належати. Якщо особа бажає стати громадянином УНР то вона, як зазначалося вище, має отримати свідоцтво. Для цього потрібно було урочисто поклястися на вірність УНР.

Із вищезазначеної ст. 1 Закону «Про громадянство УНР» випливають підстави набуття громадянства УНР. Якщо особа не відповідала їм, то, згідно ст. 6 цього ж Закону, вона може подати прохання про прийняття в громадянство УНР до місцевих органів влади за місцем проживання. Чиновник робить заключення та передає його народному міністрові внутрішніх справ, який остаточно приймає рішення. Таке прохання особа може подати лише за умови, що вона прожила останні 3 роки на території УНР або якщо вона документально доведе тісний зв'язок з Україною. Щодо набуття громадянства жінкою, то згідно ст.9 Закону «Про громадянство УНР», вона слідувала громадянству свого чоловіка, якщо не відмовлялася від нього протягом 3 місяців від моменту опублікування цього закону. Діти до повноліття мали те ж громадянство, що й батько, а з 14 років могли його змінити. Також варто зазначити, що всі вищезазначені шляхи та підстави набуття громадянства не діяли на осіб, які уже мали громадянство іншої держави, адже подвійне

громадянство було заборонене в УНР [Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. К.: Атіка, 2006. – С. 171].

Конституція УНР та Закон «Про громадянство УНР передбачали процедуру позбавлення громадянства. Вихід із громадянства міг відбутися з власної волі, за вищезазначеною процедурою, або за рішенням суду. Згідно Конституції УНР, для самостійного зречення своїх громадянських прав потрібно було подати заяву до Уряду УНР.

Закон «Про громадянство УНР» та Конституція УНР закріплювали ряд прав і обов'язків громадян УНР. Вони мали право на обрання з 20 років представників до законодавчих установ та органів місцевого самоврядування, на свободу зміни місця перебування, на свободу слова та друку, на участь у страйках, право працювати в державних установах та інші. Разом з тим громадяни УНР мали й певні обов'язки перед державою: підтримувати державу всіма силами та засобами, коритися її законам, боронити від ворогів, підтримувати добрий лад, порядок, свободу, рівність. Згідно Конституції УНР, всі громадяни УНР є рівними у своїх громадянських правах та обов'язках, не залежно від статі, віри, національності, освіти, майнового стану.

Існують деякі фактори, які негативно відобразилися на розвитку інституту громадянства УНР. Так, усі питання громадянства було віднесено до компетенції Міністерства внутрішніх справ, а не найвищого органу державної влади; ставилася неконкретизована вимога, щоб особи, які прагнуть набути громадянство УНР, «непомічені були ніколи в діяльності проти Української держави», щоб родом занять були тісно пов'язаними з територією України (ст. 7 Закону «Про громадянство УНР»); незважаючи на окупацію, були визначені досить стислі терміни, що значно ускладнювало процес набуття громадянства [Суржинський М.І. Інститут громадянства України: конституційно-правовий аспект. К.: Наукова думка, 2011. – С. 30].

Отже, можна зробити певні висновки. По-перше, інститут громадянства УНР характеризується певними специфічними рисами, яких не мали інститути громадянства інших країн: обов'язковість вибору чи відмови від громадянства, процедура набуття громадянства. По-друге, певні норми законів є прогресивними, адже завдяки положенню про обов'язковість вибору чи відмови від громадянства УНР в наш час можна було б уникнути ідеологічних війн між кількома народами в одній державі. До недоліків можна віднести те, що низку положень зазначених законів було сформульовано не конкретно, що створювало можливість їх використання з антидемократичною метою.

Науковий керівник – канд.істор.наук, асист. Крижевський А. В.

Марина Леонтієва
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Ідеологічні основи перших актів про права людини

Сучасній людині нелегко зрозуміти, що філософські ідеї про права і свободи людини в минулому сприймалися як соціальні утопії, ідеї великих філософів-мислителів минулого, які на багато випереджали свій час, дуже важко приживалися у свідомості людей і суспільстві в цілому. В ході буржуазних революцій у Франції, Англії, Америці були зроблені перші спроби втілити ці ідеї в реальність, саме тоді на законодавчому рівні були закріплені основні права і свободи людини, які використовуються і понині.

Визнання прав людини сьогодні є невід'ємним фактором легітимізації державної влади. Поширеним серед демократичних держав є зв'язок практично всіх державотворчих процесів із реалізацією принципу забезпечення та захисту прав людини. Це викликає інтерес до перших актів про права людини, що дало б нам змогу дослідити ідеї, які сьогодні є основою будь-якого демократичного суспільства.

Значний вплив на зміст перших актів про права людини мало християнство. Світогляд, сформований під впливом цієї релігії, якісно відрізнявся від будь-якого іншого, що панував в ті часи. Головною відмінністю стало визнання християнством абсолютної рівності усіх людей перед Богом, незалежно від статті, станової, расової приналежності тощо.[Ishay M. The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era / Micheline Ishay., 2008. – с. 70 – (University of California Press).] Ці ідеї вже були виражені у «Дванадцяти статтях» 1525 – маніфесті Реформації та Християнської війни у Німеччині, який деякі вчені вважають першим документом в історії прав людини. Визначальним є той фактор, що рівність та свобода людей пояснюються тут із точки зору саме християнина, посилаючись на Бога, Творця. Така тенденція зберігається і в значно пізніших актах, наприклад, Декларації незалежності Сполучених Штатів 1776, де Бог наділяє людину невід'ємними природними правами. Попри це не можна вважати християнство єдиною основою розвитку прав та свобод людини. Тут необхідно звернути увагу на те, що, наприклад, французька Декларація прав людини та громадянина 1789 не містить жодних посилань на Бога і заперечує ідеї християнства, натомість звертаючись до заступництва Верховної Істоти.

Якщо зважати на думку деяких вчених, перші акти про права людини були створені тоді, коли власне поняття «права людини» у сучасному розумінні не існувало. Це поняття стало логічним продовженням пануючої тоді ідеї «природних прав» людини. Ця ідея не в останню чергу пов'язана із обмеженням влади монарха (раніше держава наділялася божественною необмеженою владою), що була закріплена в усіх перших актах про права людини. [Origins of Human Rights [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.globalization101.org/human-rights-vs-natural-rights/.] Розробка концепції природних прав людини належить англійському філософу Джону Локку. Він описував «природній стан», в якому всі особи володіли природними правами, включаючи право на життя, свободу та власність. Модна побачити, що ця ідея була втілена як у американській Декларації незалежності 1776, так і в французькій Декларації прав людини та громадянина 1789.

Проте невід'ємні природні права (на життя, свободу та власність) у різноманітних документах відрізнялися, що було пов'язано з різними історичними реаліями розвитку окремих держав. Так, наприклад, «батьки-засновники» Сполучених Штатів, ґрунтуючись на вченні Локка, закріпили в Декларації Незалежності США такі невід'ємні права, як життя та свобода, і додали власне – прагнення до щастя. У той же час французька Декларація 1789 не закріплює право на життя як невід'ємне, згадки про нього немає у жодній із статей Декларації. На нашу думку, це пов'язано із необхідністю страти Людовіка XVI, що б у іншому випадком стало порушенням цього права, а також необхідністю виправдання революції як такої. Однак, французька Декларація прав людини та громадянина невід'ємним проголошує право власності, чого немає у Декларації незалежності 1776. Такі відмінності пов'язані із умовами, в яких приймалися декларації (революція у Франції і фактична відсутність революційних подій у США), а також особливостями поглядів укладачів цих актів.

Особливу увагу, розглядаючи втілення природних прав у перших актах про права людини, варто приділити такому природному праву людини як право на «безпеку і спротив пригнобленню». Фактично це право має своє вираження, окрім французької Декларації про права людини і громадянина, і в Декларації Незалежності США у такій тезі: «народ має право та обов'язок повалити такий [деспотичний] уряд і встановити нову

форму убезпечення народу в майбутньому». Найімовірніше поява подібного права пов'язана із подіями, які спричинили укладання актів, де воно закріплено. Тривала деспотична влада на території Франції, зловживання з боку представників англійської корони в США примусили населення цих держав убезпечити себе від можливого повторення цих подій.

Основною ідеологією, що лягла в основу перших актів про права людини, став класичний лібералізм, прибічниками якого були Дж. Локк та Т. Джефферсон (один з укладачів Декларації незалежності 1776). У всіх документах, що закріпили досягнення перших буржуазних революції, прослідковуються окремі ідеї, притаманні цьому вченню. Велике значення для укладання цих актів мала ідея «суспільного договору».

Ідея «суспільного договору» зайняла визначальне місце у революціях, про які говорилося вище. Закріплення конституційної монархії у Англії (Білль про права 1689) сприймалося більшістю представників класичного лібералізму як позитивний крок для розвитку держави. Ми бачимо слідування ідеї суспільного договору, що обмежує владу держави у всіх актах перших буржуазних революцій. Запровадження принципу стримування і противаг, обмеження королівської влади та навіть встановлення республіки у США та Франції є прямим вираженням цієї ідеї на практиці.

Таким чином, значний вплив на укладання перших актів про права людини мали християнство та інші релігії (Культ Верховної істоти у Франції), що послуговувалися ідеалами та принципами християнства. Велику роль відіграла ідеологія класичного лібералізму, що принесла концепцію «природних прав» та «суспільного договору». Особливе місце варто надати й історичним подіям, які передували укладанню цих актів та здійснили вплив на зміст цих документів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Святослав Лютий
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студент 1 курсу

Інститут прав людини в конституціях України 1918 та 1996 рр.: історично-порівняльний аналіз

Періоди в історії 1917 року та 1991 року характеризуються розпадом двох імперій, у складі яких знаходилась Україна. Йдеться про Російську, на руїнах якої постає Українська Центральна Рада, з одного боку, та про радянську імперію, розпад якої прискорив процеси створення новітньої української держави. Певні паралелі в історично-правових явищах однієї та іншої доби дали нам підстави порівняти конституційне законодавство в частині дотримання прав людини і громадянина.

Початок ХХ ст. ознаменувався важливими змінами в конституційному законодавстві, які ґрунтувалися на концепції природнього права, в основі якого лежать демократичні та гуманістичні принципи. Незважаючи на те, що державотворчі процеси не були завершені, фундаментальні засади, закладені Конституцією УНР 1918 р., були відображені в основному законі сучасної України. У словах про прагнення «розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну і правову державу», що звучать у преамбулі до Конституції 1996 р., можна виразно бачити спадкоємність державно-правової традиції українського народу, принаймні у ХХ ст.

Хоча мета ухвалення обох конституцій була подібною, проте обставини не були тотожні. Так, Конституція УЦР вимушено проголошувала незалежність і була інструментом геополітичної боротьби проти рядянської та німецької окупацій, а

Конституція 1996 року була зорієнтована на забезпечення прав і свобод людини та громадянина в суверенній державі.

«Конституція Української Народної Республіки» 1918 р. («Статуту про державний устрій, права і вільности УНР») складалася із восьми розділів, де у другому закріплювалися права громадян України. Проаналізувавши його, ми можемо констатувати, що конституційний документ закріпив такі права та свободи людини як право на життя, заборона катування, право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу до приватного та сімейного життя, свобода думки, совісті та релігії, свобода вираження поглядів, свобода зібрань та об'єднань, заборона дискримінації та інші. Крім того, що Конституція Української Народної Республіки 1918 р. не оминула регламентації політичних прав громадян, у тому числі і права вільних виборів.

Варто також зазначити, що положення Конституції УНР передбачали можливість тимчасового обмеження або часткового припинення громадянських свобод. Так, законодавець прямо та вичерпно встановив підстави, термін таких обмежень, вказав на суб'єкта їх запровадження. Зокрема, такі обмеження можуть наступити лише «у випадку державної конечности», а саме «під час війни або внутрішніх заворушень», обсяг обмеження громадянських свобод визначається виключно законами, ухваленими «Всенародними Зборами» не більше як на три місяці [Медвідь А. Б. Правова регламентація прав та основоположних свобод людини у конституційних актах УНР 1917-1921 рр. / А. Б. Медвідь // Економіка та право. – № 1 (43). – 2016. – 100 – 107]

Аналізуючи положення Конституції України 1996 р., в контексті гарантування прав і свобод людини і громадянина, вважаємо за доцільне поділити їх за своїм змістом на п'ять груп: політичні, економічні, соціальні, культурні, громадянські. Так, до останніх належать: право на життя; право на повагу гідності; право на свободу та особисту недоторканність; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; недоторканність житла невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання.

Політичні права полягають у взаємовідносинах особи і держави як політичної організації, особи і органів державної влади та місцевого самоврядування, особи і політичних партій та інших інститутів держави і суспільства. До цих прав і свобод належать: право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення; право на свободу об'єднання у політичні партії і громадські організації; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації тощо.

Соціально-економічні права і свободи – це суб'єктивні права і свободи у сфері економічних відносин. До цих прав за Конституцією України належать, насамперед, право приватної власності; право на підприємницьку діяльність; право громадян на користування об'єктами права публічної власності; право на працю; право на страйк; право на відпочинок; право на соціальний захист; право на житло; право на медичну допомогу і медичне страхування; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо.

До культурних (духовних) прав і свобод належать: право на освіту; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності [Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката: у 2 ч. / О. Д. Святоцький, Т Г. Захарченко, С Ф. Сафулько та ін.; Зазаг. ред. С. Ф. Сафулька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – Ч. 1. – 616 с.].

Як бачимо, сучасна Конституція України, взявши за основу положення конституційного законодавства УЦР, врахувавши європейський досвід, значно розширила

перелік основних прав і свобод людини і громадянина. Ті положення, які чітко не були виписані в добу існування Центральної Ради, зрештою, знайшли гідне місце в основному законі незалежної України.

Отже, правова думка, що зародилася ще в період існування Кирило-Мефодієвського товариства, знайшовши своє перше закріплення в Конституцій УНР 1918 р., не була викорінена режимом радянської імперії, а змогла примножитися кращими традиціями європейського конституціоналізму та відтворитися в основному законі вільної України. Концепції суверенної демократичної держави, природніх прав людини не були втрачені, а знайшли гідне місце у правовій системі сучасності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл.. Мацелюх І. А.

Іванна Матушкіна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Концепція правової держави та її реалізація в законотворчому процесі Української Центральної Ради

Питання розбудови правової держави є проблематичним для всіх країн світу й України зокрема. Протягом всієї історії нашої держави були численні спроби розробити механізм встановлення такої форми держави. Однією з найяскравіших спроб стала діяльність Української Центральної Ради, досвід якої наше покоління може перейняти для продовження цієї справи.

Актуальність даної теми обумовлена тим, що нині ідея правової держави є одною з найбільш провідних у політиці України, адже це забезпечить необхідні умови для процвітання нації, прогресивного розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства. Окрім того, це питання не є достатньо освітленим, тому потребує подальшого вивчення та дослідження.

Перш за все, слід зазначити, що правова держава — це політична організація суспільства, у якому право пов'язує і підкоряє собі державну владу, а основні права особи та її соціальна безпека складають зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом [Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – С.140]. Втілення такої концепції ставили собі за мету видатні діячі УЦР, про що свідчить низка нормативно-правових актів.

Основним таким документом є Статут про державний устрій, права і вольності УНР. В ньому на законодавчому рівні закріплені і гарантовані природні права і свободи людини, державний та народний суверенітет; забезпечені соціальний плюралізм, захист інтересів особи державою, розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову гілку.

Ці принципи складають основу створення правової держави, а закріплення їх в «основному законі» засвічує пріоритетне прагнення Центральної Ради до перетворення української держави на правову. Так вчений Лаговська Світлана зазначає, що для встановлення засад правової держави саме в Конституції є надзвичайно важливим: «Доречно зауважити, що закріплення в Основному Законі положень, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, а людина – найвищою соціальною цінністю, права і свободи якою гарантуються державою, стало визначальним кроком в становленні державності, початком нового етапу модернізаційного процесу.» [Лаговська С. С. Особливості становлення правової держави в Україні // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – №65. – С. 44]

Не менш важливими для дослідження є Універсали, більшість яких зробили крок до вищезгаданої мети. У Першому Універсалі встановлені взаємні права та обов'язки держави і особи; у Третьому Універсалі - верховенство прав людини та гарантування їх дотримання і захисту, а також законодавче забезпечення незалежності суду; у Четвертому Універсалі розширено та вдосконалено перелік невід'ємних свобод громадянина, гарантується право народу на управління державними справами. Цими засадами влада ставила Україну на рейки правової держави.

Законом про громадянство УНР було встановлено принцип верховенства закону, обов'язок кожного дотримуватися законоположень, взаємну відповідальність народу та держави.

Ознаки правової держави можна простежити і в галузевому законодавстві УЦР.

Трудове законодавство також мало орієнтацію на вищезазначену концепцію, а саме поліпшення соціально-економічного рівня життя населення, умов їх праці та забезпечення соціальної захищеності. Це можна простежити у Законі «Про 8-годинний робочий день» від 25 січня 1918 року, що був направлений на покращення стану працівників, охорони їх праці та забезпечення їхніх інтересів.

Законодавство у соціальній сфері передбачало створення налагодженої системи освіти та доступ населення до неї. Зокрема Законом «Про шкільне правління» від 5 грудня 1917 року секретарство освіти отримало повноваження контролювати більшість просвітних установ, що значно покращувало управління закладами освіти. Така політика є необхідним аспектом правової держави.

Формування державного устрою країни теж не обійшлось без засад створення правової держави, а саме необхідності нагляду за дотриманням принципу верховенства закону населенням. В Україні губернські, повітові комісари Центральної Ради, коменданти міст і містечок контролювали виконання рішень української влади; ради селянських депутатів і волосні, повітові, губернські земельні комітети, на яких покладалися обов'язки порядкування не тільки земельною власністю, а й сільськогосподарським інвентарем [Терлюк І. Я. Історія держави і права України / І. Я. Терлюк. – К. : Атіка, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westudents.com.ua/knigi/418-storya-derjavi-prava-ukrani-terlyuk-ya.html].

Таким чином, досвід Української Центральної Ради встановлення правової держави на теренах українських земель є надзвичайно важливим та цінним, адже він заклав механізми для встановлення та просування цієї ідеї не тільки для сучасників, а й для майбутніх поколінь, що мають враховувати їх здобутки і прорахунки на сучасному етапі розвитку країни.

Унікальна діяльність керівників Ради назавжди ввійде в історію України як зразок відчайдушного прагнення до оновлення та прогресу Батьківщини. Навіть незважаючи на важке економічне становище, складну політичну ситуацію як в середині країни, так на міжнародній арені, вони ставили концепцію правової держави на провідне місце і йшли до її реалізації всіма доступними шляхами.

І, хоча не все вдалося втілити в життя, впевнена, що ці видатні діячі назавжди заклали у свідомості народу ідею створення незалежної, суверенної, прогресивної, правової держави.

Науковий керівник – канд істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Іванна Мацелюх
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, докторант

Церковний суд та його компетенція у Великому князівстві Литовському

Входження українських земель до складу Великого князівства Литовського супроводжувалося процесом християнізації литовців, які на той час були язичниками. В таких умовах залишалися чинними джерела церковного права державного походження Русі, які регулювали діяльність церковних судів. Йдеться про великокнязівські церковні устави, що закріпили предметну та персональну підсудність церковних судів, а також уставні грамоти, які визначили територіальну юрисдикцію. Історичні джерела не фіксують до початку XIV ст. бодай жодного нормативного акуту державної влади, який би руйнував стару систему функціонування церковного суду. Відтак, спочатку церковне судочинство Великого князівства Литовського зберігало риси попередньої епохи.

Укладення Кревської унії 1385 р. змінило релігійну ситуацію. Православна церква повільно, проте неухильно втрачала підтримку «державної католицької влади». Незважаючи на те, що нормативно-правових актів, які б прямо забороняли ортодоксальну віру, нами не виявлено, проте відомо, що віруючі-католики поступово отримували переваги у державному, політичному та суспільному житті [Мацелюх І. А. Джерела церковного права за доби українського Середньовіччя [монографія] / І. А. Мацелюх. – К.: Талком, 2015. – с. 147 – 148]. Втрата православною церквою державної підтримки та суспільного авторитету супроводжувалася загальнодержавними реформами судової системи. Останні уникли пошуку балансу між християнськими релігіями Заходу та Сходу, віддавши повний пріоритет у сфері судочинства світській владі. В таких умовах відбулося звуження компетенції церковного суду, яка, окрім того, на практиці системно порушувалася.

Унормувати існуючий дисбаланс намагалися великі князі литовські відповідними загальнодержавними грамотами. Історично першою стала «Грамота польського короля Владислава III Ягайловича греко-руському духовенству про зрівняння його свободах, вірі і правах з духовенством Римсько-Католицьким, и про надання йому в управу духовних судів та існуючих церковних землеволодінь» від 22 березня 1443 р. Нею законодавець заборонив світським чиновникам втручатися у церковно-судовий процес, а також підтверджував за церковним судом раніше існуючу юрисдикцію, не деталізуючи при цьому перелік підсудних справ. «Ні урядовцям, ні старостам, ні підданим, – наголошував текст грамоти, – … до єпископів, владик Грецького і Руського віросповідання в суди їх попівські, а ні в розводи від цього часу ніяким способом не перешкоджали» [Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т / собранные и изданные археографической комиссиею. – СПб. : Типография II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1846. – Т. 1. (1340 – 1506 гг.). – № 42. – с. 56].

Нечіткість законодавчих положень у сфері визначення компетенції церковного суду не розв’язало проблему порушення юрисдикційних повноважень. Ймовірно, її вирішення покладалося на наступне джерело - «Жалувану грамота Литовського Великого князя Олександра нареченому Київському митрополиту Йосифу і православним єпископам Литовських і Руських областей, про недоторканість Святительського суду і церковного майна на основі так званого «Свитку Ярослава» від 20 березня 1499 р. Приписи нормативно-правового акту також не визначають компетенцію церковного суду, а лише містять відсилочну норму, яка переадресовує до Церковного уставу Великого князя Ярослава: «Те право, яке записано в свитку Ярослава, підтверджуємо у всьому князівстві Литовському і в панствах наших Руських» [Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т / собранные и изданные археографической комиссиею. – СПб. : Типография

II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1846. – Т. 1. (1340 – 1506 гг.). – № 166, с. 189]. При цьому в документі також наголошується на забороні втручання світської влади у діяльність церковного суду. Відтак, бачимо, що у Великому князівстві литовському компетенція церковного суду де-юре залишалася такою як і в Руській державі.

Підтверджувала церковну юрисдикцію, не вказуючи на її об'єм і «Жалувана підтверджуюча грамота Київському митрополиту Йосифу і православним єпископам Литовських і Руських областей про недоторканість святительських прав і суду, а також церковного майна і доходів» від 2 липня 1511 р. Лише митрополит та єпископи вправі були «судити та вирішувати і всякі справи духовні справляти і непокірних карати» [Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т / собранные и изданные археографической комиссиею. – СПб. : Типография II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1848. – Т. 2. (1506 – 1544 гг. - № 65, с. 81–83].

В такій же тональності звучить 26 арт. III розд. Другого Литовського Статуту 1588 р. Кодифікаційний акт застерігає від втручання світських чиновників в роботу церковних судів, забороняючи їм викликати до світського суду осіб духовного сану [Статути Великого князівства Литовського [Текст] : у 3 т. / ред. С. В. Ківалов [та ін.]. - О. : Юридична література, 2002 . - Т. 2 : Статут Великого князівства Литовського 1566 року. - 2003. - 558 с.]

Таким чином, правова система Великого князівства Литовського характеризувалася відсутністю чіткого нормативного врегулювання компетенції церковних судів, що на практиці призводило до системного порушення їх предметної та персональної юрисдикції. Традиційно, церковні суди мали розглядати справи щодо вчинення злочинів проти віри, церкви, шлюбно-сімейні спори (розлучення, розпуста, перелюбство, кровозмішення, розподіл майна, спадкові справи), проте ознайомлення з матеріалами актів Литовської метрики та відповідною джерельною базою свідчать, як про дотримання усталених принципів, так і на їх порушення, в тому числі і самою державною владою.

Владислав Михайлішин
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Судоустрій та судочинство в Українській Державі гетьмана П. Скоропадського

Ознаками державотворення незалежної України є перманентність реформ, революційні коливання, політична та економічна нестабільність, що призводять до правового нігілізму та політики абсентеїзму, які в свою чергу тільки посилюють кризу та розповсюджують на всі сфери життя українського народу. Тому саме зараз перед українською юридичною наукою, зокрема історією держави і права, постало широке коло проблем, що потребують ґрунтовної наукової розробки і вирішення, що дозволило б уникнути цілого ряду помилок. Досвід українського правотворення дає можливість критично та кваліфіковано підійти до сучасних правових реформ й ефективніше використовувати надбання наших попередників. Адже саме зараз в нашій державі здійснюються ряд реформ у сфері судочинства. Тому наразі треба якомога об'єктивніше, без надмірної ідеологізації та критики проаналізувати здобутки та недоліки українських урядів періоду відродження української державності початку XX століття.

Феномен Української Держави гетьмана П. Скоропадського і сьогодні викликає великий інтерес та неоднозначні оцінки серед науковців. Суттєвий внесок у дослідження питань розвитку української державності зроблено сучасними вітчизняними науковцями:

Ю.Вовком, О.Волохом, Ж.Дзейко, О.Шевченком, Б.Тищиком, В.Кульчицьким, О.Мироненком та ін/ [Подковенко Т. О. Законодавство про судоустрій та судочинство у період гетьманату Павла Скоропадського//Часопис «Держава і Право»-2006.№4.-С.147].

Потрібно зазначити, що прихід до влади Павла Скоропадського у квітні 1918 р. зумовив категоричну відмову від попередньої політики Української Центральної Ради й зміну політичного, економічного та правового курсу країни. Основні напрями та шляхи розвитку Української Держави були визначені та проголошені у «Грамоті до всього українського народу» та «Законах про тимчасовий державний устрій» від 29.04.1918 р. Гетьман обіцяв «твердо стояти на сторожі порядку й законності в Українській Державі» [Подковенко Т. О. Діяльність міністерства Юстиції за часів гетьманату Павла Скоропадського// Часопис Історія Держави і Права. - 2011. - №7. - С.11].

Для охорони та захисту закону в державі призначався Генеральний суд. Загальне керівництво системою правосуддя покладалося на Міністерство судових справ (з 15.07.1918 р. - Міністерство юстиції), першим міністром якого став М.Чубинський. Міністерство юстиції мало провадити не лише складну адміністративну діяльність всього відомства, на нього покладалася ще роль консультанта та координатора з розроблення законопроектів, які вносилися іншими міністерствами та відомствами. З огляду на це акцентувалася увага на першочерговості проведення реформи, яка передбачала створення вищої установи з судових та адміністративних справ - Державного Сенату. Створений Законом Центральної Ради від 02.12.1917 р. Генеральний суд не міг виконати цього завдання, адже його компетенція була досить обмежена і включала лише судову діяльність та нагляд за судовими постановами. Внаслідок чого постав вибір створити або вищу установу із судових та адміністративних справ, або паралельно-касаційно-апеляційну інстанцію, що порушило би принцип єдності касаційної інстанції, прийнятий у більшості цивілізованих державах. Крім того Центральна Рада не встановила для кандидатів на посади генеральних суддів і прокуратури ні спеціального освітнього цензу, ні службового стажу. Це була насущна проблема оскільки в основі підбору кандидатів до будь-якої судової установи повинен лежати принцип професіоналізму.

8 липня 1918 року був прийнятий закон «Про утворення Державного Сенату», яким скасовувався Генеральний суд і дотримувався принцип єдності касаційної інстанції. Окрім цього, було ведену ще одну новелу про допуск обвинувачених і їх довірених до усної дачі пояснень на стадії передачі справи до суду. Це стало значним кроком уперед на шляху допуску захисту до участі на всіх стадіях процесу.

Також була проведена реформа апеляційних судів, що полягала у створенні апеляційних судів по всій території України того часу із збереженням принципів авторитету, незалежності та незмінюваності суддів.

Залишалася нагальна проблема із діяльністю судів, оскільки за звітом Міністерства юстиції було зазначено, що функціонування судів була практично паралізоване загальною розрухою в державі. Не в кращому стані були й окружні суди держави, не спроможні виконувати свою головну функцію з розширенню розгляду важливих справ за участю присяжних. З оглядом на таку ситуацію було розроблено і внесено 24 травня 1918 р. законопроект про тимчасові правила виборів присяжних засідателів, за яким окружним судам дозволялось користуватися черговими списками присяжних засідателів, які булло складено 1916р [Законодательные акты 1918 года. Законы Украинской державы. (Законы, постановления, инструкции, циркуляры). Вып. V. - Одесса, 1918.- С. 5].

3 червня 1918р. було прийнято Закон «Про надання окружним судам права проведення попереднього слідства». Структура Міністерства за весь період значно розширилась, майже у п’ять разів збільшилась чисельність особистого складу, що вказує на інтенсивність роботи яка проводилася цим міністерством. [Подковенко Т.О. Законодавство про судоустрій та судочинство у період гетьманату Павла Скоропадського//Часопис «Держава і Право» - 2006. №4. - С.151].

Отже, за досить незначний час існування Гетьманату П. Скоропадського була створена власна українська судова система і велася робота, спрямована на забезпечення її повноцінного функціонування. Найвищою судовою інституцією були Генеральний суд, а згодом - Державний Сенат на якого покладалася також роль консультанта та координатора з розроблення законопроектів, які вносилися іншими міністерствами та відомствами. Судова система була зрозумілою для всього люду, а найголовніше доступною для будь-якої людини. Результатом діяльності судових органів було зменшення правопорушень шляхом поширення принципів права і законності в тогочасному суспільстві. Саме за часів Української Держави було проведену реформу апеляційних судів, що полягала у створенні судів другої інстанції на всій території України. Оскільки більшою мірою апеляційна інстанція зменшує вірогідність казусу під час судового розгляду справи. Отже, в сучасних умовах реформування судової системи доречно було б звернутися до вже набутого досвіду діяльності судової гілки влади доби ХХ ст.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Микола Музичук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Правовий статус українців в Румунії в міжвоєнний період

ХХ століття було добою глобальних потрясінь найбільшими з яких є Перша і Друга світові війни. Вони виникли внаслідок територіальних засіхань різних держав та складних відносин між ними та світовою кризою. Одні країни виходили з кризи шляхом державного регулювання, проведення економічних реформ при збереженні демократичних засад в той час як інші встановлювали тоталітарні режими. Усі вони стали на шлях боротьби за перерозподіл світу. Особливо драматичними ці події були в країнах Центральної та Східної Європи після закінчення Першої світової війни. Проблема правового статусу українських земель у складі Румунії у міжвоєнний період не отримала достатнього вивчення у радянську добу. Разом з тим, і сьогодні залишається відкритим питання територіальних претензій Румунії щодо Північної Буковини та Бессарабії. Тому особливої уваги заслуговує питання її політики щодо України.

У Першій світовій війні, за рахунок приєднаних земель, Румунське королівство збільшило свою територію більш ніж удвічі. Захоплення Румунією земель сусідніх держав докорінно змінило етнополітичну ситуацію в країні. Якщо в Старому королівстві кількість румунів сягала 89,3%, то в повоєнній країні – 57,8% [Иорданский А.А. Румыния. Народ, его история, экономика, политика и вооруженные силы. – М.; Л., 1926. – С.147.] У Бессарабії румуни в значній кількості з'явилися тільки після окупації. Це були поліцейські, чиновники, солдати, які отримали землю, відібрану в селянства. Саме це обумовило суперечливість внутрішньополітичного курсу уряду Румунії та викликала глибокі деструктивні процеси. 25 січня 1918 р. румунські війська захопили Кишинів а протягом січня була окупована Бесарабія. Вона була приєднана до Румунії як область з широкою автономією та певними правами на самоврядування. Однак рішення Сфатул-Церій 27 березня 1918 р. щодо запрошення румунських військ визначило долю Бессарабії в складі королівства. Румунський парламент проголосив про приєднання Бессарабії, Буковини та Трансільванії 29 грудня 1919 р. У 1920 р. Верховна рада Ліги Націй підтвердила права королівства на зазначені території. Згідно зі ст.59 Сен-Жерменського

мирного договору від 10 вересня 1919 р., березневої та серпневої угод з Туреччиною 1920 р. передбачався - захист прав національних меншин на приєднаних Румунією територіях. Зокрема, виголошувався намір створення умов для використання іншомовними громадянами права вільно користуватися рідною мовою усно, письмово і перед судом [Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток. – Чернівці, 2005. – С.151]. Однак уже за кілька місяців, скориставшись складністю та непевністю міжнародної ситуації, Румунія розпочала наступ на права меншин. Починаючи з 1 січня 1920 р. румунська мова набула статусу офіційної в Буковині. Для Буковини це був відчутний крок назад. При цьому колишні суто українські округи об'єднали з румунськими, щоб забезпечити в новостворених одиницях різні посади, які займали етнічні румуни. Зміна адміністративно-територіальної структури звела нанівець виголошену адміністративну автономію.

Окупація у 1918 році Румунією Буковини призвело до створення тут крайового уряду. Загальне керівництво краєм виконували два міністри-делегати, один з яких представляв Буковину в румунському уряді. Крайовий уряд встановив також систему добору управлінських кадрів, яких мав подавати міністр-делегат. У квітні 1920 р. посаду міністра-делегата ліквідували, запровадивши замість неї посаду голови регіональної комісії з уніфікації. Подальші реформи відбулися вже в умовах королівської диктатури. 2 січня 1938 р. прем'єр Румунії О.Ґога виступив по радіо з промовою, в якій зазначив, що керуючись націоналістичними положеннями кузистської партії, уряд налаштований розв'язати національне питання шляхом витіснення національних меншин з усіх царин господарського та державного життя. На початку січня 1938 р. уряд ухвалив постанову про перевірку громадянства національних меншин, що оселилися в Румунії після 1918 р., і зобов'язав роботодавців скласти списки робітників і службовців нерумунського походження [Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. 1934–1939. – М., 1963. – С.208.]. Прийнята у 1923 р. конституція була скалькована з бельгійської. Однак Румунія не була правовою державою і конституційні засади залишалися формальністю. У ст. 31 проголошувалося, що територія королівства не може колонізуватися народностями чужої раси. У ст.18 декларувалося, що тільки етнічні та натуралізовані румуни мали право володіти нерухомістю на селі. Останній принцип широко застосовувався під час запровадження аграрної реформи, унаслідок якої селяни не румунського походження утратили свої маєтки. Слід зазначити, що становище українців на приєднаних територіях у 1918–1920 рр. можна охарактеризувати як катастрофічне. Поліетнічне населення сільськогосподарських провінцій, якими були Північна Буковина та Бессарабія, стало заручником аграрної реформи, у результаті якої буковинське селянство отримало лише 8 тис. га землі. Через це живилась ненависть у місцевого населення до румунського і спричинили низку заворушень на цьому ґрунті. Ще складнішою була ситуація в Бессарабії. Під румунізацію потрапили всі суспільні верстви провінції: дрібна буржуазія та селянство потерпали від податків й усевладдя, місцева інтелігенція та чиновництво були приречені на фізичне вимирання. Одразу після окупації місцеве самоврядування в Бессарабії фактично було знищене, натомість були створені так звані комісії самоврядування, метою яких стала розробка положень нового закону про самоврядування міст і повітів. Маючи невизначений, вони були позбавлені реальних повноважень та впливу.

Отже, можна зазначити, що правовий статус українців на території Румунії визначався її нормативно-правовими актами державного права. Відповідно, українці перебували в залежному (підлеглому) стані, не маючи жодних прав на реалізацію себе як окремого етносу.

Науковий керівник – д.ю.н., проф. Захарченко П.П.

Валерія Наумова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Особливості функціонування інституту суду присяжних засідачів за Судовою реформою 1864 року в Україні

Роль суду присяжних як інституту здійснення народовладдя закріплюється частино 4 статті 124 Конституції України. Для кращого розуміння особливостей формування та функціонування відповідного інституту необхідне подальше дослідження історії його становлення.

Новизною роботи є те, що хоч Судовій реформі 1864 року й присвячено багато робіт, проте питання щодо впровадження суду присяжних за реформою 1864 року в Російській імперії залишаються недослідженими. Автор детально аналізує основні аспекти запровадженого інституту. Велика увага також приділена особливостям функціонування присяжних на українських землях.

Отже, вперше в українських землях громадяни отримали можливість набути досвіду в сфері здійснення судочинства з моменту запровадження Олександром II Судових статутів 20 листопада 1864 року. У законі «Заснування судових установ» («Учреждение судебных установлений») законодавець передбачив місце інституту присяжних засідателів у системі судочинства. В Україні першим досвідом стало запровадження зазначеного інституту в 1867 році на територіях Харківського, Сумського та Ізюмського судів. В останню чергу він отримав практичне застосування в 1880 році в Правобережній Україні - Київському, Уманському, Кам'янець- Подільському, Житомирському та Луцькому судах.[Мацькевич М. М. Історико-правові аспекти розвитку суду присяжних в Україні після судової реформи 1864 р. / М. М. Мацькевич. // Європейські перспективи. – 2015. – №4. – С. 5–9.]

Глава II, розділ II «Про присяжних засідателів» встановлювала їх склад, порядок обрання та складання загальних і чергових списків (статті 81–109). Тут визначалося, що присяжні засідателі обираються з місцевих обивателів усіх станів, хто перебуває у російському підданстві, кому не менше 25 і не більше 70 років і хто проживає не менше двох років у тому повіті, де відбуваються вибори присяжних засідателів. Ними не можуть бути особи, що перебувають під слідством, виключені зі служби, боржники, хто перебуває під опікою, сліпі, глухі, німі, «позбавлені розуму», хто не знає російської мови. [Єрмолаєв В. М. Суд присяжних в Україні: історико-правові аспекти (до 150-річчя судової реформи 1864 р.) / В. М. Єрмолаєв. // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – №2. – С. 27–41.]

Першим складався загальний список присяжних засідачів (статті 84-94). Обов'язково повинні міститися данні про ім'я, прізвище, по-батькові, звання, віросповідання, освіту та місце проживання в алфавітному порядку. Перелік присяжних має бути направлений до голови Комісії до 1 червня кожного року, а потім оприлюднений до 1 жовтня того ж року за статтею 91. Особлива примітка була зроблена для Київської, Волинської та Подільської губерній, у яких не пізніше 1 серпня кожного року списки надаються головам повітових Комісій – губернаторам для перегляду. Вони мали право виключити зі списку будь-якого кандидата без вказівки на причину, якщо не визнавали кандидата гідним обіймати посаду присяжного засідача. Відредаговані списки повертались Комісії не пізніше 1 вересня. [Свод Законов Российской Империи. Том XVI. Раздел II "Об общих судебных местах". Глава II "О присяжных заседателях" [Електронний ресурс]]

На другому етапі складався черговий список присяжних з осіб, які відповідали вимогам статей 81-88 і повинні були призиватися для участі в судових засіданнях наступного року . Одночасно з черговим списком складався список запасних засідателів з 6 осіб на кожний період засідання. До списків уносилися лише особи православного віросповідання.

Порядок залучення присяжних засідателів до участі в судових засіданнях і у вирішенні кримінальних справ визначався Статутом кримінального судочинства .[Єрмолаєв В. М. Суд присяжних в Україні: історико-правові аспекти (до 150-річчя судової реформи 1864 р.) / В. М. Єрмолаєв. // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – №2. – С. 27–41.]

Комісія складалася з представника з'їзду мировых суддів, мировых суддів міста та повіту, земських дільничих керівників або мировых посередників, прокурора окружного суду, повітового справника або окружного керівника поліції, поліцмейстера. Особливої уваги заслуговує місто Одеса, де в роботі Комісії також беруть участь посадові особи загального поліцейського керування за призначення Міністерства Внутрішніх Справ та міський голова. Керував роботою повітовий або окружний ватажок дворянства, який міг запрошувати до участі в обговоренні податкового інспектора або міського судового слідчого для отримання необхідних відомостей або вказівок (ст. 97).

За статтею 97 для полегшення роботи дозволялось поділити Комісію на відділення, кожне з яких самостійно укладає список. Кількість осіб у списку визначалась населеністю відповідної території та чисельністю ймовірних засідань (якщо планувалось не більше чотирьох періодів засідань, то обирали 60 присяжних на кожен такий період, а якщо від п'яти періодів, то до списку вносили по 60 осіб на перші чотири засідання та 40 на подальші). [Свод Законов Российской Империи. Том XVI. Раздел II "Об общих судебных местах". Глава II "О присяжных заседателях" [Електронний ресурс]]

Стаття 104 суворо заборонила викликати особу для виконання функцій присяжного більше, ніж раз на рік. Також наступного року надавалась можливість відмовитися від ролі присяжного засідача. Остаточні варіанти списків публікуються в місцевих виданнях у перших числах грудня. Особливої уваги заслуговують 9 Західних губерній, а також Бессарабська, Катеринославська, Полтавська, Таврійська, Чернігівська та Херсонська губернії. У примітці до статті 107 говориться, що євреїв у списках має відповідати процентному співвідношенню загальної кількості осіб єврейського населення, підзвітній Комісії, до всього населення місцевості.

Підсумовуючи, автор вважає, що запровадження суду присяжних було одним з найбільш демократичних та радикальних перетворень у судовій системі Російської імперії. Аналіз законодавства щодо його функціонування дає змогу детальніше вивчити недосконалі сторони відповідного інституту та спрямувати зусилля на їх покращення в межах сучасної України. Глобальна демократизація судової системи та підвищення довіри до правосуддя з боку народу можлива лише за правильної організації суду присяжних.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О.Й.

Артем Нор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

П. П. Скоропадський і К. Г. Маннергейм : не втілені задуми будівничих незалежних України та Фінляндії

Дослідження державотворчих процесів в роки Української революції 1917-1921 рр. є важливим не лише для вітчизняної історико-правової науки, а й для сучасної України загалом та української нації зокрема. Надзвичайно важливою для України є постать П. Скоропадського як для Фінляндії Карла Густава фон Маннергейм. Обидва розпочинали будівництво власних держав, території яких до 1917 року були у складі Російської імперії.

Щоправда, якщо перший не досягнув своєї мети, емігрувавши за кордон, то другий – державу вистраждав, оборонив і розбудував.

П. Скоропадський та К. Г. Маннергейм розпочинали службу в одному з найпривілейованіших підрозділів російської імператорської лейб-гвардії – кавалергардському полку, що був наближеним до імператора. Їхнє спілкування, як повідомляють історичні джерела, тривало і після спільної служби (свідченням цьому є листування між ним, що тривало майже до 1940-х рр. [Маннергейм К.Г. Мемуары/ Маннергейм К.Г. – Москва: Вагриус, 1999. - 512 с.]. Це власне дає поштовх до роздумів «Чому ж Маннергейм досягнув своїх цілей, а П.Скоропадський – ні?».

Відповідь нами бачиться така:

по-перше, на момент приходу П. Скоропадського до влади, Україна була знесилена невмілим керівництвом в умовах революції та умовами Брест-Листовського мирного договору, що уклали у свій час делегація УНР, у складі якої були доволі недосвідчені представники національної еліти. Крім того, на відміну від П. Скоропадського, діячі Української Центральної Ради першочергово розбудовувала українську націю, а не державу, що було програшною стратегією, наслідки якої лягли на плечі новообраного гетьмана П. Скоропадського. Тому гетьман був змушений покладати величезні надії на зовнішньополітичні сили аби заручитися підтримкою у скрутні часи на новому етапі державного будівництва. Вважаємо таку одно - векторну орієнтацію також хибою і прорахунком у державотворчій політиці глави Української Держави. Це сковувало потенціал держави, що, зрештою, призвело до повстання проти неї. До того додавалася відсутність досвідчених спеціалістів, що могли б ефективно використовувати наявні ресурси задля створення добре озброєної, вишколеної та боєздатної української армії. У той самий час, як К. Г. Маннергейм, будучи очільником новостворених збройних сил, спирався на власні внутрішні ресурси, унаслідок чого фінська армія розгромила розташовані у південній Фінляндії загони червоної гвардії. Це можна віднести до успіхів у політиці, що намагався впровадити регент Королівства Фінляндського. Адже за наявності гострої потреби у створенні війська, було проведено колосальну роботу. Ним як головнокомандувачем, генерал-лейтенантом відразу ж був відкинутий міліційний принцип формування армії, згорнута діяльність «військових комітетів» та був узятий курс на створення саме регулярної армії, на основі загальної військової повинності (Закон від 18 лютого 1918 року), з високою дисципліною, офіцерськими та унтер-офіцерскими званнями, відзнаками тощо. Це дало можливість основі збройних сил, що називалися «щюцкор», у короткий термін (протягом 3-4 місяців) відстояти свою незалежність у боротьбі з російсько-більшовицькими військами;

по-друге, армія Фінляндії перемогла без міжнародної воєнної допомоги. Лише одна Німеччина відправила на допомогу фінам незначний контингент, що складався із 9-10 тис. чол., в складі Балтійської дивізії генерал-майора графа Р. фон дер Гольця (7 тис.) і бригади полковника барона фон Бранденштайна (2-3 тис.). Вважаю це доволі скромним внеском Німеччини, адже в Україну були спрямовані масштабніші сили : 20 німецьких піхотних і 2 кавалерійські дивізії, а також 8 піхотних і 2 кавалерійські дивізії Австро-Угорщини. Усього у військах західних союзників налічувалося понад 300 тис. солдатів. [Барон Карл-Густав Маннергейм і Павло Скоропадський: Королівство Фінляндія і Українська Держава [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://newzz.in.ua/main/1148869597-baron-karl-gustav-mannergejm-i-pavel-skoropadskij-korolevstvo-finlyandiya-i-ukrainskaya-derzhava.html];

по-третє, не можна не згадати, що Україна ,як і Фінляндія, ніколи не мала повноцінної держави, адже загарбницько-войовнича політика сусідніх держав не давала можливості для її незалежного розвитку, піднесення національної свідомості фінів, самостійного функціонування правової системи тощо. Хоча Фінляндія, порівняно з Україною, мала столітню автономію, а, відтак, значно більшу інституційну перевагу, [Підлуцький О. Г.

Карл Маннергейм: маршал, який переміг Сталіна [Електронний ресурс] / Олексій Георійович Підлуцький. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/SOCIETY/karl_mannergeymmarshal,_kotoryy_pobedil_stalina.html] .

П. Скоропадський чудово усвідомлював, що йому слід завойовувати прихильність українського народу, адже він був зацікавлений у піднесенні національної свідомості українців та створенні максимально сприятливих умов для життя народу, розвитку держави безпосередньо. Яскравим прикладом діяльності П.Скоропадського задля покращення ситуації у державі, були судові реформи, відкриття чималої кількості навчальних закладів, та безцінний вклад у культурну діяльність. Особливо хочеться відзначити створення Української академії наук, що було урочисто відкрито 27 листопада 1918 р.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що як П. Скоропадського так і К. Г. Маннергейма поєднувало бажання піднести національну свідомість, навіть у найбільш несприятливих умовах контрреволюцій, а також величезний військовий досвід, що пізніше знайшов своє безпосереднє застосування. Та на відміну від К.Г. Маннергейма, П. Скоропадський не зумів виявити достатньо стійкості у власних переконаннях, що власне й зумовило те, що Україна не стала за його часів незалежною. Втім, ці постаті заслуговують на детальне вивчення, з метою недопущення повторення їхніх помилок.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П.П.

Ольга Овсійчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Особливості проведення Міської реформи 1870 року в Україні

В умовах удосконалення роботи органів місцевого самоврядування гостро постає потреба вивчення їх історичного розвитку. Неможливо створити повноцінну систему без всебічного, неупередженого вивчення історичного досвіду, накопиченого в тому числі і органами міського самоврядування, які функціонували в Україні у другій половині XIX – першій половині XX століття.

Фактором новизни цієї роботи є осмислення практично-правових аспектів реформи міського самоврядування в Російській імперії 1870 року через призму аналізу методики проведення реформи з огляду на особливості її втілення, що були закріпленні законодавчо.

Міська реформа 1870 р. проводилася відповідно до «Городового положення» 16 червня 1870 р. Законом було створено нові за змістом та функціями органи міського самоврядування: міську думу – розпорядчий, всестановий, представницький орган міської громади, міську управу – виконавчий орган громадського управління та міського голову, який керував одночасно як управою, так і думою. [Свердлик З. М. Організація діловодства в Думі та Управі міста Києва(1870-1917 роки): дис. канд. іст. наук / Свердлик З. М. – Київ, 2016. , с.37]. До компетенції цих органів належали такі питання: 1) справи по благоустрою міста; 2) завідування пристроєм і змістом вулиць, площ, мостових, садів, парків, водопроводів, каналів, стічних труб, ставків, мостів; 3) справи дотичні добробуту населення; 4) заходи щодо забезпечення народного продовольства, пристрій ринків і базарів; 5) застереження проти пожеж та інших лих, про забезпечення заподіюваних ними збитків; 6) піклування про заснування і розвиток торгівлі і промисловості, про пристрій

пристаней, біржі та кредитних установ; 7) піклування про благодійні заклади і лікарні, завідування ними на підставах, зазначених для земських установ.

Також варто зазначити, що в цьому документі було визначено порядок проведення виборців та окреслено, хто має право обирати і бути обраним.

«Міське положення» 1870 р. було спробою реорганізації устрою міського суспільства. Ним було покладено початок нової системи, яка ґрунтувалася на розумінні народних потреб та ліберальних принципах.

«Міське положення» 1870 р. вводилося в Україні поступово. У ньому обумовлювалося, що воно негайно вступає в дію в Катеринославі, Керчі, Миколаєві, Сімферополі, Херсоні; в інших містах і посадах це має бути зроблене "в найближчий, за можливості, час". Спочатку не поширювалося на столиці та Одесу. Лише 20 червня 1872 р. було прийнято правила про його застосування до Петербурга, Москви та Одеси. Нововведення стосувалися процедурних питань, передбачали спрощення механізму функціонування дум. [Запровадження міського положення 1870 року в містах Таврійської губернії: віддзеркалення специфіки південного регіону / В. Константінова // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. — К., 2011, с.182].

П.Є. Коцебу в жовтні 1870 р. повідомив міністру внутрішніх справ, що Севастополь потребує поширеності «Положення» на своїй території, адже місто має фінансову можливість домогтися процвітання зі спорудженням залізниці і покращенням порту. Міністр внутрішніх справ відповів, що з його боку перешкод немає, і що нові міські установи мають бути відкриті в Севастополі не пізніше осені 1871 р. Це стосувалося Феодосії, Ялти, Бердянська, про який генерал-губернатор писав: «володіючи немаловажними коштами, за своїми торговими оборотами, господарством і кількістю населення стоїть не нижче багатьох губернських міст». Але не у всіх містах Півдня нововведення запроваджувалися з готовністю. Через півтора року після початку реформи, 30 листопада 1871 р. генерал-губернатор писав, що до нього досі не надійшли подання від Таврійського губернського керівництва про введення Міського положення в ряді міст, тоді як «в багатьох інших містах ввіреного моєму управлінню краю, які знаходяться за кількістю населення і значенням своїм на однаковій і навіть на набагато нижчій ступені, дозволено вже ввести сказане Положення» [Запровадження міського положення 1870 року в містах Таврійської губернії: віддзеркалення специфіки південного регіону / В. Константінова // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. — К., 2011, с.183].

За «Міським положенням» 1870 р., розпорядчим органом міського самоврядування м. Києва стала міська дума, яка складалася із гласних, кількість яких була пропорційною кількості виборців міста, а саме – 72 гласних. У Київській думі була представлена вся міська громада, яка вступала у відносини з іншими владними органами для вирішення справ, що стосувалися громади, діяла від її імені у випадках, передбачених законодавством. Виконавчим органом самоврядування м. Києва була міська управа, яка формувався з числа гласних, які ставали членами управи. Крім міської думи й управи, до установ міського самоврядування належали міські виборні збори, які скликалися раз у чотири роки з метою обрання гласних міської думи. [Свердлик З. М. Організація діловодства в Думі та Управі міста Києва(1870-1917 роки): дис. канд. іст. наук / Свердлик З. М. – Київ, 2016., с.38]

Враховуючи специфіку умов розвитку міст Південно-Західного краю та національного складу населення, ще у 1870 р. була створена спеціальна урядова комісія для збору пропозицій стосовно введення тут нового міського положення. Після спеціальної постанови Державної Ради, затвердженої царем 29 квітня, та окремого указу урядового Сенату від 6 червня 1875 р. міська реформа почала впроваджуватися на Волині, першим її кроком було відкриття 6 березня 1876 р. органу нагляду і контролю за міським самоврядуванням у губернії. Містом, у якому була апробована міська реформа, став

губернський центр – Житомир. Перші вибори до міського управління відбулися на початку 1877 р. – через сім років після початку реформи [Бармарк М. Особливості проведення міської реформи 1870р. у Волинській губернії / М. Бармарк. // Україна в контексті європейської історії. – 2014 , с.84-85].

Автор вважає, що запровадження нововведень, передбачених Міськими положеннями 1870 р., продемонстрували різні стратегії міських громад і міських верхівок, зумовлені специфікою ситуації в кожному міському поселенні. На території підросійської України положення 1870 р. в повній мірі стало впроваджуватися лише з 1875 р. після прийняття закону про початок проведення цієї реформи в Південно-Західних губерніях . Проте і в інших губерніях фактично міське положення починало діяти в середині 70-80-х роках XIX ст. Міська реформа 1870 р. швидкими темпами впроваджувалась на півдні України та дещо затримувалась у своєму розвитку на Правобережжі.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О.Й.

Дар'я Осінська
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу

Розмежування законодавчих повноважень між Українською Центральною Радою та Генеральним Секретаріатом

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що діяльність як і Української Центральної Ради так і Генерального Секретаріату відіграла важливу роль у становленні і розвитку сучасної української держави. Досвід, отриманий із законодавчої діяльності попередників допоможе українській державі під час формування сучасного законодавства.

В наш час важливо розмежовувати повноваження Української Центральної Ради та Генерального Секретаріату, для визначення коло питань, якими вони володіли, та якою компетенцією були наділені. Важливо зазначити, що Центральна Рада та Генеральний Секретаріат почали існувати як органи законодавчої влади вже після проголошення України Українською Народною Республікою.

Доречно почати з аналізу діяльності УЦР. Її законодавча діяльність вміщувала два види діяльності: робота над конституцією і — паралельно — постійна робота над підготовкою законопроектів. Вже на той час існував чіткий розподіл на закони та підзаконні акти. Центральна Рада за час свого існування прийняла близько 130 законів, тим самим, вносячи великий вклад в розвиток українського законодавства [Єрмолаєв В.М. Механізм народовладдя за конституцією УНР 1918 р. (до 90-річчя конституційного акту України) // Вісник Академії правових наук України. - 2008. - №3(54). - С. 152-158].

Аналізуючи законодавчу діяльність Центральної Ради, не можливо не торкнутися законодавчої діяльності Генерального Секретаріату. Проблема цього питання полягає в тому, що функції між ЦР та Генеральним Секретаріатом на той час не були розподілені.

Була спроба припинити цю правову невизначеність законопроектом від 20.04.1918 “Про скріплення і кодифікацію закону”. Цим законом передбачалось створення нових державних органів: Державного секретаря і Державну Канцелярію. Завданням Державного секретаря було своїм підписом скріплювати всі закони, акти, постанови Центральної Ради, а Державної Канцелярії - займатися кодифікацією законів. На жаль, проект так і не прийняли [Подковенко Т. Законодавча діяльність Центральної Ради // Актуальні проблеми правознавства: Науковий збірник ЮІ ТАНГ. - Тернопіль, 2001. - С.122-129].

Так як в період Центральної Ради чіткого механізму підготовки і затвердження законопроектів не існувало, він був досить простий та без особливого порядку внесення законопроектів.

25 листопада 1917 р. Центральна Рада ухвалила закон про порядок затвердження законів, тим самим намагаючись розподілити права на їх затвердження між Центральною Радою та Генеральним Секретаріатом. Відповідно до цього закону право видавати закони для Української Народної Республіки належить Центральній Раді, а право видавати розпорядження — Генеральним Секретарям Української Народної Республіки.

В законодавчому процесі також брали участь і Генеральний Секретар, і Українська Центральна Рада. Законодавча ініціатива або готовий законопроект надходив до відповідної комісії, яка сама готувала законопроект, або ж розглядала представлені головним чином Генеральним Секретарем та окремими секретарями за 2-3 дні до початку засідання. Прийняті закони підписували: голова УЦР, його товариши чи заступники або один із секретарів Ради. Прийняті закони друкувалися в газеті "Вісник з Української Центральної Ради" (квітень — листопад 1917р.), "Вісник Генерального Секретаря УНР" (січень — травень 1918р.) [Єрмолаєв В. М. Українська Центральна Рада : організація і порядок роботи // Вісник Національного юридичного університету внутрішніх справ. - 2006. - Вип. 32. - С.196-201].

Отже, підводячи підсумки, хотілося б наголосити на тому, що розмежування між законодавчою діяльністю Української Центральної Ради та Генерального Секретаріату як такого не існувало. Простий процес проходження законопроектів також унеможливлював існування розподілу функцій між представниками законодавчої влади під час законодавчої ініціативи. Проте, слід зазначити, що намагання розмежувати повноваження між УЦР та Генеральним Секретаріатом, шляхом прийняття відповідних законів, свідчать про те, що влада намагалася всіма зусиллями покращити законодавчу процедуру.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Єрмолаєв В. М.

Софія Осташевська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Становлення законодавства про охорону авторських прав в Англії 18-19 ст.

Розвиток будь-якого суспільства важко уявити без інтелектуальних і культурних надбань. Бурхливий розквіт авторської думки обумовлює актуальність теми дослідження становлення законодавства про захист інтелектуального права. Батьківщиною інституту інтелектуальної власності вважається Англія. Саме тут зародилися підвалини для розвитку основ авторського права. У науковій літературі останнього часу знайшла особливе відображення проблема захисту авторських та суміжних прав. У сфері дослідження історичного аспекту становлення даного інституту слід відмітити праці таких науковців, як В. М Антонов, В. Валлє, О. В. Афонін, О.М. Харченко, І.С. Руденко, О. П. Сергеев, С.В. Бондаренко та ін.

Виникнення ідеї охорони авторського права пов`язано, насамперед, з появою цензури і впровадженням друкарства, що спричинило значний ріст доходу друкарів і продавців. Це викликало різке обурення з боку авторів, які почали активно виступати за захист власних прав.

У відповідь на численні оскарження і протиріччя Парламент Англії в 1709 році приймає «Статут королеви Анни», названий на честь королеви, за часів правління якої

статут і було ухвалено. Акт визнаний першим в історії законом, який визначав та охороняв авторські права авторів і видавців. Зміст цього закону був виражений в його розширеній назві: «Акт про заохочення шляхом наділення авторів і покупців правами на копіювання друкованих книг на вказаний нижче період часу».

Статут позбавив видавців довічного права використовувати куплені ними авторські рукописи, узаконивши право автора на власний твір протягом 14 років з моменту його відповідної офіційної реєстрації. Після закінчення цього терміну твір вважався суспільним надбанням і передруковувати його дозволялося будь-кому. Тим не менше «Статут» дозволяв авторові знову подати заявку на продовження його права на твір ще на 14 років, однак сумарне правоволодіння на твір не могло перевищувати 28 років. У цьому документі також було введено термін «копірайт», який, однак, у 1710 році мав ще дуже вузьке значення: право використання друкувальної машини на тиражування окремого твору. [Авторське право у видавничій справі в питаннях і відповідях. /Афонін О. / – К.: Нора-Друк, 2010. – с.1].

Статут, з однієї сторони, робив наголос на охороні прав автора, застерігаючи від опублікованих творів, а з іншої, обмежуючи це право певним терміном, розширював доступ суспільства до творчого надбання. За таких умов на практиці найбільшу вигоду мали власне видавці, оскільки автор міг опублікувати свій твір, лише передавши їм право на друк. Але незважаючи на обмеження автор все ж таки став основною фігурою, чиї авторські права визнавала та охороняла держава. [Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – с. 22, 23]. Закон запобігав монополії на продаж книг та встановлював інститут суспільного надбання шляхом обмеження строку дії авторського права та позбавлення власника авторського права можливості забороняти використання свого твору після того, як цей твір куплено. Винагорода автору, однак, залишалася мінімальною. Рукопис не мав ринкової ціни доти, доки автор не передав свої права видавцеві. Отже, для отримання гонорару за твір автор повинен був передати право на опублікування твору видавцю. Таким чином, Закон перемістив акцент охорони з прав видавця на права автора, що на думку В. Валлє, стало значним кроком на шляху до становлення сучасної концепції охорони авторського права. [Історія становлення та розвитку захисту авторського права / Уклад. Кочина О.С. : 2014.- с. 2].

У 1842 р. в Англії був прийнятий «The Copyright Act» – Закон про захист загального авторського права. Він скасував колишні закони про авторське право і передбачав, що в майбутньому авторське право на кожну книгу, опубліковану за життя її автора, буде поширюватися на решту часу життя автора та на сім наступних років після його смерті. Якщо цей період буде менший, ніж сорок два роки після першої публікації, то авторське право зберігатиметься протягом сорока двох років незалежно від дати смерті. Будь-яка робота, опублікована після смерті автора, залишатиметься правом власника рукопису на той самий термін - сорок два роки [Catherine Seville, Literary Copyright Reform in Early Victorian England: The Framing of the 1842 Copyright Act. – Cambridge University Press. 1999.- p.276].

Згодом був прийнятий закон, що регулював охорону художніх творів (1862 р.), який надавав право на захист авторства на картини, малюнки та фотографії протягом життя автора та семи років опісля його смерті. 1882 року був прийнятий акт, що охороняв право захисту авторського права на музичні твори та композиції на термін, передбачений актом 1862 року.

Отже, в період 18 -19 століття в Англії відбулося значне переосмислення принципів реалізації авторського права. Була прийнята низка законодавчих актів, що встановили основні засади і положення про регулювання прав інтелектуальної власності. Автор стає основною фігурою у правових відносинах, його інтереси набувають пріоритетного значення, а права безперечно визнаються та охороняються державою. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що саме англійське законодавство поклало початок

становленню та розвитку авторського права як ключової галузі права інтелектуальної власності, яке в свою чергу покликане захищати свободу вільного самовираження особи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Тетяна Перепелюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Особисті та майнові відносини подружжя в Арабському Халіфаті

Проблема нерівності чоловіків та жінок є зовсім не новою. Ця тема є дуже широкою, а також дуже важливою, оскільки вона пов’язана з благополуччям та щастям у родині. Протягом всіх століть люди намагаються зрозуміти хто є головним в сім`ї чоловік чи жінка, що на сьогодні, теж є дуже актуальним. Обрана тема висвітлює: на яких засадах будувалось шлюбно-сімейне право в Арабському Халіфаті, які були привілеї у чоловіків, яку роль відігравала жінка і діти в сім’ї, та види і підстави розлучення. Цими проблемами цікавилося багато вчених таких як: Л. Васильєв, Б. Заходер, Д. Уінтл, І. Фільштинський, Ж. Сурдель, та багато інших.

Шлюбно-сімейне право Арабського Халіфату було побудоване за принципом нерівності жінок з чоловіками, що відігравав негативну роль в суспільному житті країн Сходу [Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. / 5-те вид., перероб. і допов. - К. : Істина, 2005. - 768с. - С. 263]. Було яскраво виражено: - залежність жінки від чоловіка; - зосередження всієї влади в руках чоловіка, як глави сім'ї, що мав необмежену кількість прав та привілеїв, на відміну від жінки та дітей.

Мусульманська релігія і шаріат розглядали шлюб - як релігійний обов'язок мусульманина, який оформлюється договором купівлі-продажу. Насправді, шлюбний договір, нерідко, виступав, своєрідною, торгівельною угодою. Формально для укладення шлюбу була потрібна згода сторін, при укладанні шлюбного договору жінка не виступала рівноправною стороною, а розглядалася предметом договору [Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2008 - 730 с. - С. 271]. Оскільки, вважалося, що волю нареченої вправі висловити батьки, шлюбний договір часто перетворювався на замасковану форму продажу дівчини, то, фактично, батько розпоряджався шлюбною долею своїх дочок. За шаріатом мусульманин не мав права одружуватися з невіруючими і відступниками від ісламу, але дозволялося одружуватися на жінках, які сповідують іншу релігію, оскільки передбачалося, що чоловік зверне свою дружину в мусульманську віру. Коран визнавав за мусульманином право мати до чотирьох дружин одночасно, також можна було мати наложниць з числа рабинь. Чоловік зобов'язувався надати кожній дружині майно, житло і одяг, які відповідали його положенню [Хома Н.М. Х 76 Історія держави та права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 4-те видання, стереотипне. - Львів: "Новий Світ-2000",2007. -480 - С. - 276-277]. Вийшовши заміж, жінка переходила під владу чоловіка, повинна була уникати зустрічей зі сторонніми чоловіками, не показуватися в громадських місцях тощо. На практиці утримувати кількох дружин, а тим більше спеціальні гареми з невільницями могли лише представники верхівки феодального суспільства.

Мусульманська релігія обгрунтовувала принижене і залежне положення жінки в сім'ї. Дружина не брала участь у витратах по господарству, що покладалися на чоловіка, але

була зобов'язана вести домашнє господарство, виховувати дітей. Її право брати участь самостійно в майновому обороті було вкрай обмежено. Маликіти, наприклад, вважали, що дружина без згоди чоловіка може розпоряджатися не більше ніж третьою частиною майна. Коран дозволяв чоловікові застосовувати до дружин різні покарання, включаючи тілесні: "А тих, непокори яких ви боїтеся, увещайте, і покидайте їх на ложах, і ударяйте їх" [К. Е. Ливанцев Л67 История государства и права средних веков. - СПб.: Питер, 2003. - 283 с. - (Серия "Учебное пособие"). - С. 196-197].

В мусульманському праві докладно визначалися підстави для розлучення і його процедура. Будь-який з чотирьох шлюбів міг бути розірваний, число наступних шлюбів і розлучень не регламентувався. Шаріат розрізняв кілька видів розлучень: - по самому порядку, та - за його юридичних наслідків. Наприклад, було можливе тимчасове розлучення, що передбачає своєрідний випробувальний термін. Хоча, приводи для розлучення були точно визначені (відступництво від ісламу тощо), чоловік міг розлучитися з дружиною і без пояснення причин у спрощеній формі (талак), вимовивши одну з встановлених фраз: "ти відлучена" або "з'єднайся з родом". Дружина могла вимагати розлучення лише через суд, посилаючись лише на суворо окреслені підстави: чоловік мав фізичні недоліки, не виконував подружніх обов'язків, жорстоко поводився з дружиною або не виділяв засобів на її утримання.

У разі розлучення чоловік повинен був виділити дружині необхідне майно "згідно звичаю". Розлучена жінка протягом трьох місяців залишалася в будинку колишнього чоловіка, щоб визначити, чи не є вона вагітною. У разі народження дитини, вона повиненна залишитися в будинку батька. Після розлучення діти віддавалися під владу чоловіка і зберігали право успадковувати майно колишнього подружжя. Діти віддаються дружині лише в тому випадку, якщо чоловік не в змозі був утримувати їх.

Отже, на підставі вищезазначеного хочеться зробити висновок, що мусульманське право санкціонувало звичаї патріархального родового ладу, коли відновилися в сім`ї повновладдя чоловіка і безправ'я жінки, та поділило відносини на : Майнові (управління майном, що визначались за шлюбно-сімейним договором, і поділ майна при розлучені), та Особисті (право анулювання шлюбу, обов'язок жінки - підкорятися власному чоловіку, та обов'язок сумісного проживання). В шаріаті нічого не згадувалось про права жінки, а ось чоловік - був необмеженим володарем, та главою сім'ї. Шаріат перевершив у цьому відношенні навіть римське право, на ранній стадії його розвитку та європейське феодальне право.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Руслан Перкій
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Законодавча техніка в період Директорії

Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що в сучасному світі історія становлення законодавчої техніки є одним із найважливіших фундаментальних компонентів системи нормотворчості. З огляду на сучасне становище нашої країни, виникає потреба у детальному науковому аналізі історії вітчизняної правової практики, що, перш за все, дасть можливість подолати різноманітні колізії та прогалини у регулюванні нормотворчої діяльності. Детальний аналіз здобутків та недоліків

українських органів державної влади на початку XX століття дозволить більш об'єктивно і критично підійти до процесу модернізації сучасних правових реформ.

Після зречення від влади гетьмана П. Скоропадського вся її повнота перейшла до Директорії і розпочався третій етап будівництва української державності в період 1917-1920 рр. Директорія розпочала свою діяльність з часткового відновлення законодавства УЦР. Окрім того прямо не йшлося і про скасування всіх нормативно-правових актів періоду Української Держави гетьмана П. Скоропадського, а тому можна констатувати, що закони і постанови гетьманського уряду частково залишалися чинними.

Аналізуючи конкретні критерії викладу правового матеріалу, у першу чергу потрібно звернути увагу на відсутність чітких правил для обрання форми конкретного нормативного акта. Оскільки у двох однотипних актах інколи документ іменується законом, а іноді – постановою, що свідчить про ототожнення цих форм нормативно-правових актів. Виходячи з цього, можна припустити, що закони і постанови були однаковими за юридичною силою, а всі інші акти вважалися підзаконними, але скасування закону відбувалося лише шляхом видання іншого закону.

Спочатку всі законопроекти готували члени Ради комісарів та ухвалювали на засіданні, а оприлюднення відбувалося лише після затвердження Директорією. Разом з тим, значно розширилось коло законодавчої ініціативи із створенням РНМ. Також частково було врегульовано процедуру прийняття законів. Закон «Про тимчасові статути кабінету Міністрів і Ради Народних Міністрів, про порядок затвердження й оголошення законів і постанов та про скасування попередніх законів у цій справі» від 14 лютого 1919 р. передбачав подання законопроекту на розгляд до Ради Народних Міністрів, а потім на затвердження до Голови Директорії.

Неабияке значення мали Закони «Про тимчасове верховне правління» і «Про Державну Народну Раду» від 12 листопада 1920 р., оскільки було змінено процедуру прийняття закону. Правом законодавчої ініціативи наділялися члени Державної Народної Ради, реалізація якого відбувалася внесенням законодавчих пропозицій до ДНР через її Президію. Після цього у парламенті проводилося голосування, а у разі ухвалення законопроект подавався на затвердження безпосередньо до Директорії.

Проте Голова Директорії не завжди дотримувався даних критеріїв затвердження законів, що свідчить про порушення законотворчого процесу.

Структуризація законодавчого акта у більшій мірі залежала від текстуального обсягу. Закон, який складався із невеликої кількості речень, не потребував додаткової структуризації. У більш громіздкому законодавчому акті правовий матеріал поділявся на відповідну кількість статей. А у великих за обсягом актах застосовували таку структурну одиницю як розділ, що об'єднував декілька статей.

До новацій даного періоду можна віднести «примітки», які мали особливе місце і встановлювали особливості застосування норм. Іншою формою конкретизації були додатки до закону. Наприклад, закони «Про штати установ» обов'язково містили додатки зі всіма розрахунками.

Разом з тим, не було чіткого встановлення меж дії законодавчих актів, а при виникненні колізій між двома нормами діяла норма, яка прийнята пізніше. [Іванова А. Законодавчий процес і законодавча техніка у період Центральної Ради, Гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії: дис…канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького – К., 2005. – 155-157 с.].

1 січня 1919 р. Законом «Про державну мову в УНР» українська мова набула статусу державної мови, що зобов'язувало до застосування її всіма публічними установами.

Однак, паралельне застосування двох мов породжувало численні неузгодження, оскільки на території України ще діяли закони Російської держави. З цієї причини було поставлено питання перекладу частини законодавства українською мовою. В результаті

масштабного перекладу можна спостерігати юридичні колізії, які виникали через відсутність термінологічної єдності.

Врешті, станом на 1920 рік в УНР діяли закони Тимчасового уряду, УЦР, Російської імперії, Гетьманату та Директорії. Тому систематизація всього матеріалу була вкрай необхідною. У зв'язку з цим, підготовка збірника активно проводилася у 1919 році, з цією метою було створено два нових відділи: термінологічної комісії і кодифікаційний відділ. Результатом тривалої роботи стало зібрання матеріалів до збірника важливих законів за п'ять років, але тяжкі умови існування значно вплинули на законодавчу роботу. Ще одним неприємним фактом є втрата частини матеріалів. Тому єдиним виходом із такого становища вбачалося видання Повного збірника усіх законів УНР – як чинних, так і не чинних. Але через складні політичні умови робота з кодифікації не отримала логічного завершення у вигляді чинного кодифікованого законодавства Директорії.

Отже, підсумовуючи здобутки даного періоду, можна виокремити роботу з кодифікації законодавства, яка відбувалася у два етапи. Перший з яких був завершений - його результатом стала підготовка Повного зібрання законів української держави за п'ять років. Другий етап був розпочатий, але завершення не отримав. Разом з тим активно розпочався процес становлення, розвитку та закріплення української мови як державної. Варто також виділити негативні риси, оскільки їх було чимало. Як-от недостатня урегульованість законодавчого процесу та законодавчої техніки, наявність невисокого рівня зовнішнього оформлення законів і відсутність мотивації їх прийняття. До того ж, чітко простежується недостатній ступінь повноти правового регулювання, оскільки права і обов'язки суб'єктів здебільшого були закріплені надто поверхнево.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Богдана Підгурська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Виборче законодавство Австро-Угорської імперії з другої половини XIX ст. до створення ЗУНР

Процес становлення демократичної держави в цілому залежить від розвитку таких інститутів як парламент та парламентаризм. Особливості становлення, розвитку та функціонування сучасного українського парламентаризму пов'язані з історичним минулим Української держави. В цьому контексті значний інтерес викликає аналіз виборчої системи Австро-Угорщини другої половини XIX ст., яка вплинула на основні характеристики представницької владної системи та стала важливим чинником у процесі політичного виховання українського суспільства, що, власне, і зумовлює актуальність теми дослідження.

Буржуазна революція 1848 р. призвела до суттєвих змін в політичній системі Австрійської імперії. Це виразилось у тому, що українське населення вперше отримало можливість долучитися до політичного життя країни як суб'єкт правовідносин. Адже, Конституція 1848 р. передбачала створення загальнодержавної законодавчої інституції - Держаного Сейму (Reichstag). Парламент мав стати спільною законодавчою владою для австрійських, чеських країв і також для Галичини з Буковиною. Однак згодом через реакційний наступ парламент був розпущений, а Конституція 1848 р. була скасована. Як наслідок – національний рух на кілька років втрачає свою активність.

Згодом становище поневолених народів покращилося після конституційних змін 1861 р. та перетворення імперії на двоцентрову державу – Австро-Угорщину 1867 року. Однак

здобутки українського народу в політичній сфері залишались мізерними. Адже, ні в Австрії, ні в Угорщині, які формально вважалися конституційними державами, не могло бути й мови про загальне виборче право. Верхня палата австрійського парламенту не обиралася, а призначалася імператором з найвідоміших дворян імперії та верхівки духовенства. Кількість членів палати панів становила від 150 до 170 осіб. Українців було лише 4. Нижня палата парламенту до 1873 р. обиралася не прямими виборами, а крайовими сеймами. Введена 1873 р. куріальна система виборів обмежувала коло виборів. За цією системою, доповненою ще спеціальною виборчою географією, українське населення, яке становило 13% населення Австрії, 1879 р. посилало до парламенту тільки 3 депутатів (з 353), а 1897 р. – 11 (з 425) [Історія держави і права України: акад. курс : підручник// Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К. Ін Юре, 2015. – с. 341].

У такій політиці Відня можна простежити прагнення балансувати на суперечностях і створити таку систему противаг, у якій би залишалось місце для втручання уряду. Забезпечення в законі преференцій для вищих верств означало сприяння політично сильнішим народам та слабші стартові позиції, для тих, хто лише починав розбудовувати національну інфраструктуру.

Лише 1907 р. в Австрії запроваджується загальне виборче право, але жінки, військовослужбовці та молодь до 24 років не мали права голосу. Загалом, загальне виборче право мало формальний характер, адже від виборів відлучалися значні верстви населення, але при цьому забезпечувалися інтереси панівних націй. Так, на парламентських виборах 1907 р. серед німецького населення 1 депутат обирався від 40 тис. виборців, чехів - 55 тис., поляків - 52 тис., українців - 102 тис. Внаслідок цього, у 1907 р., незважаючи на підтримку 13% виборців, українці отримали лише 6,2% мандатів парламенту. Для порівняння, за німецьких представників проголосувало 38,4% (45,1% депутатських місць), поляків -14,1% (15,7% складу парламенту [Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / В.Ф.Солдатенко (кер.) та ін.; Ін-т політ. і етнонац. дослід. ім. І.Ф.Кураса НАНУ. - К.: Парламентське видавництво, 2009. - с. 86].

Встановлення загального виборчого права австрійським парламентом спричинило активні дії української громадськості в сфері демократизації виборчої системи до крайових сеймів. Наприкінці 1908 р. українська сеймова фракція висунула вимогу запровадити загальне виборче право, але вона була відхилена польською більшістю. Натомість з польського боку було запропоновано ряд проектів виборчої реформи, які пропонували українцям від 16 до 29% місць в сеймі [Михальський Юрій. Польська суспільність та українське питання у Галичині в період виборів 1908 р.: З історії польсько-українських стосунків. — Львів: Каменяр, 1997 – с. 36–37]. Після тривалої польсько-української боротьби щодо виборчої реформи до Галицького сейму, цісар санкціонував новий виборчий закон 8 липня 1914 р. Згідно з ним запроваджувався національний кадастр, загальне і пряме виборче право за таємного голосування, обмежене VI куріями. Українцям гарантувалося 27,2% мандатів від загальної кількості депутатів. Вибори до нового сейму мали відбутися у жовтні 1914 р., але Перша світова війна не дозволила це здійснити на практиці.

Реформування виборчої системи Буковини було започатковане ще 1903 р., але робота з розгляду законопроекту затягнулася через розбіжності позицій політичного середовища Буковини та Відня. Буковинський сейм прийняв на основі міжнаціонального компромісу новий виборчий закон 1909 р. Він закріплював принципи загального і прямого виборчого права, таємного голосування в V станово-майнових куріях, були запроваджені національні виборчі округи. Саме це дало змогу наблизитись до пропорційної системи національного представництва. [Никифорак Михайло. Буковина в державно-правній системі Австрії (1774–1918 рр.). — Чернівці: Рута, 2004. – с. 159–168]. Таким чином, на виборах до сейму у 1911 р., поступившись лише румунам, представники українських політичних партій отримали 27% мандатів.

Отже, участь української громадськості у становленні парламентаризму в Габсбурзькій імперії поступово сприяла розвитку суспільно-політичної свідомості українського населення, наближенню політичних інститутів до європейських стандартів. Хоча закріплені державою принципи загального виборчого права на практиці не діяли, але парламент Австрії завжди мав українське національне представництво. Українці отримали можливість конкурувати з іншими народами Австро-Угорщини на виборах та, таким чином, шукати можливі шляхи посилення політичного впливу. Про високий рівень демократизму для того періоду свідчила виборність не лише представницьких загальнодержавних органів, а й представницьких органів коронних країв та органів місцевого самоврядування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Іванна Полив'яна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентки 1 курсу

Система права та управління в іспанській колоніальній імперії

Актуальність системи права та управління в іспанській колоніальній імперії обумовлена сучасними тенденціями економічного та правового розвитку провідних держав світу. Досліджуючи дане питання більшого значення набуває наукова діяльність, що теоретично спрямована на розвиток науки в усіх галузях законодавства.

Система права та управління в іспанській колоніальній імперії утворювалося поступово, шляхом узагальнення нормативних положень основними з яких були: римське право; варварські правди; канонічне право. Досліджуючи дані положення можна виділити римське право, яке мало більш значний вплив на формування іспанського права. З положень римського права запроваджено значну частину норм, що відображено в статтях Цивільного кодексу Іспанії. Іспанське право утворилося шляхом об'єднання чисельної кількості різних середньовічних регіональних правових систем, що не завжди застосовувалися до населення. [Електронний ресурс: [http://www.abcspain.ru.]

До середини XVI ст. в Іспанській Америці склалася система колоніальної адміністрації. Досконалого розвитку було досягнуто в XVIII столітті за роки правління іспанських Бурбонів, після чого сталася криза. Вказаний період завершився визвольною революцією 1810-1826 рр.

У XVIII ст. адміністративний поділ визначався за назвою генерал-губернаторами. В їх управлінні знаходилася військова, цивільна та судова влада, але самі вони повністю залежали від волі монарха й суворо контролювалися метрополією. Контроль здійснювався аудієнцією - адміністративно-судовими колегіями, під юрисдикцією яких знаходилися певні території. Вони ж заслуховували фінансові звіти віце-королів і генерал-капітанів.

Містами і сільськими округами управляли коррехідори, що призначалися віце-королями і генерал-губернаторами. Там, де переважало індіанське населення, коррехідори займалися організацією примусової праці і збором податків. Існували також: кабільдо (органи міського самоврядування, до складу яких входив Рехідор. З-поміж останніх вибиралися алькальди - мери міст та округів і альгуасіли - начальники міської поліції).

Віце-королі і генерал-губернатори служили від трьох до п'яти років, після чого поверталися на батьківщину. Щоб вони не піддавалися спокусі вийти з-під контролю корони, їм заборонялося брати з собою родину або одружуватися по прибуттю до Нового Світу, займатися там торгівлею і набувати власність. Широке поширення набула практика

продажу посад, що сприяла поповненню державної скарбниці. Це неминуче породжувало в колоніях хабарництво, казнокрадство, незаконні побори з населення і інші зловживання.

Діти, що народилися в колоніях від шлюбів уродженців Іспанії утворювали особливу категорію населення, яка мала назву креоли. Хоча формально білі та уродженці метрополій і колоній мали рівні права, креоли дуже рідко допускалися до верховного війська, цивільних і церковних посад. Однак креольська верхівка займала міцні позиції в органах місцевого самоврядування – контролювали через них поліцію, судочинство першої інстанції, ціни, тарифи і т.д. Внутрішній порядок і зовнішня безпека колоній забезпечувалася креольським ополченням. З цього ж середовища поступово формувалася місцева торгова і промислова буржуазія.

На початку XVII століття в Іспанській Америці виникли перші консуладо - об'єднання підприємців, що нагадують купецькі гільдії середньовічної Європи. Тепер креоли отримали реальну можливість відстоювати свої права і протидіяти тим рішенням колоніальної адміністрації, які завдавали шкоди їх економічним інтересам.

Важливою віхою в усвідомленні іспанської імперії як «світової» стало царювання Карла V. Його девіз «Plus Ultra», покликаний спочатку уособлювати гуманістичну концепцію безмежності можливостей людини, швидко став також символом глобальної імперії. Нехай «імперією» в розумінні Карла V і його спадкоємців могла бути тільки Священна Римська імперія, той факт, що їх влада простягалася далеко за межі самої Іспанії, безумовно, надавало свідомості іспанських правителів імперський характер. [Електронний ресурс: http://novist.history.spbu.ru]

Отже, колоніальна імперія Іспанії перша прийшла до тих порядків, які пізніше були поширеними і в інших імперіях. Соціально-правовий устрій, що створився на підставі звичаєвої європейської феодальної ієрархії. В разі Іспанії залежність індіанців ґрунтувалася на боргових відносинах. Колоніальна політика Іспанії стала наслідками, що відобразилися в історії інших країн, саме, як потужна Іспанська колоніальна імперія.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Ірина Пономарова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка І курсу

Історико-правовий аналіз судової системи УНР

Із початком утворення молодої держави України постало питання щодо побудови нової судової системи, яка була б дієвою. Судова система в Україні від моменту набуття державою незалежності фактично перебуває у стані постійного реформування. І це свідчить про те, що нам варто повернутися до нашої історії для того, щоб вивчити позитивний та негативний досвід зародження українського правосуддя. Тому ми вважаємо, що тема, яку ми обрали є досить актуальною для вивчення.

Лютнева революція 1917 р. поставила перед Центральною Радою питання про необхідність створення в Україні власної судової системи. Делегати з'їзду українських юристів, що відбувся в червні 1917 р., зажадали негайно розпочати відновлення і творення українського права. Ідею створення власної судової системи було сформульовано Центральною Радою в Декларації її Генерального секретаріату від 27 червня 1917 р., де зазначалося: «Завданням Секретаріату в справах судових має бути підготовка судових інстанцій на Україні до тих форм і до того стану, в якому вони мають бути в автономній Україні». 7 листопада 1917 р. Центральна Рада проголосила

III Універсал. На політичній арені сформувалася Українська Народна Республіка, яка скасувала смертну кару й гарантувала «свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканності особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами».

УЦР 2(15) грудня 1917 р. прийняла Закон «Про утворення Генерального суду». Генеральний Суд складався з 3 департаментів: цивільного, карного і адміністративного та виконував усі функції, належні до того Сенату у справах судових і справах нагляду над судовими установами і особами судового відомства [Судові установи в період діяльності Української Народної Республіки/11.1917 – 01.1920 / [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал «Судова влада України». – Режим доступу: http://vla.court.gov.ua/sud0390/100/40/].

Також Генеральний Суд виконував свої функції на території всієї України і мав здійснювати нагляд за судовою діяльністю суддів УНР в межах, установлених законом. Члени Генерального суду мали звання генеральних суддів. Керівництво Генерального суду належало старшому за віком генеральному судді. На думку дослідника В. Німченко, особливістю його спеціалізації було надання йому права розглядати справи, пов'язані зі скоєнням злочинів не тільки цивільними, а й військовими особами, тобто спеціальними суб'єктами судочинства, що й вилилося у тимчасовому здійсненні правосуддя у сфері діяльності Головного Військового Суду. Особливі суди передбачалось у майбутньому скасувати.

Центральна Рада обирала п'ятнадцять суддів за поданням Генерального секретаріату (згідно зі штатним розписом, затвердженим постановою Центральної Ради від 24 березня 1918 р., Генеральний суд діяв у кількості 18 генеральних суддів) [Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник / І.Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.]. Їх повноваження до затвердження Генерального Суду на підставі Конституції визначались дореволюційним російським законодавством, зокрема «Учреждением судебных установлений»; цим же законодавством керувались суди першої інстанції. Після формування персонального складу, Генеральний Суд мав розробити регламент і подати його через Секретарство судових справ, що мало значний вплив на діяльність Генерального Суду, на затвердження УЦР [Судова система УНР: структура, нормативні акти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sites.google.com/site/igroupteamsite/istoria-derzavi-ta-prava-ukraieni/sudova-sistema-unr-struktura-normativni-akti].

При Генеральному суді створювалась прокуратура (прокураторія), яка мала подвійне підпорядкування: по вертикалі та по горизонталі. Всі прокурорські працівники працювали у складі загальних судів, а саме при окружних судах працювали окружні прокурори, а при апеляційних — старші прокурори. Прокураторію Генерального Суду, а поза тим її регламент, затверджувало Секретарство судових справ, яке також надавало одному з прокурорів звання старшого і доручало йому провід прокуратури. На початку січня 1918 р. УЦР ухвалила закон «Про упорядження прокураторського нагляду на Україні».

Щодо адвокатури та нотаріату, то дані інститути продовжували діяти згідно законів Російської імперії при окружних судах. Законом від 30 грудня 1917 р. УЦР визнала неправомочність Київської, Харківської і Новочеркаської судових палат і ухвалила закон «Про заведення апеляційних судів», за яким їх повноваження і внутрішня організація майже не відрізнялись від попередніх судових палат.

Починаючи з лютого – березня 1918 р. виникає нагальна потреба в організації військово-революційних та військових судів. Право створення військово-революційних судів надавалося головним губернським комендантам (посади запроваджено 14 лютого 1918 р.). Згідно з «Інструкцією військовому революційному судові» (5 березня 1918 р.), їх підсудність поширювалася на усіх військових та цивільних громадян УНР у випадках вчинення ними таких злочинів, як: убивство, підпал, зґвалтування, грабіж та розбій [Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник / І.Я. Терлюк. – К.:

Атіка, 2011. – 944 с.]. 18 квітня 1918 р. Генеральне писарство подало на розгляд УЦР законопроект про надання Генеральному Суду також функцій Головного Військового Суду щодо справ, вирішуваних на території Україні. Але внаслідок зміни політичної ситуації він так і не був.

Отже, проаналізувавши систему судів Української Народної Республіки можна зробити висновок, що новостворена держава, яка лише стала на ноги система юстиції була досить розвиненою та чіткою. Існувала інстанційність та апеляція, яку можна вважати досить прогресивним явищем, а особливо був розвинений інститут прокуратури. На нашу думку, судова система УНР вдалим прикладом для побудови сучачної судової системи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Ірина Практика
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Виникнення ідеї суфражизму та її юридичне оформлення у Великобританії в XIX – XX ст.

Актуальність теми дослідження обумовлена зростаючим інтересом до проблематики гендерної рівності, її соціальною значимістю, а відтак і необхідністю розуміння сутності цієї тенденції. Повна політична дієздатність жінки, яка зараз сприймається як щось самоочевидне, досягалась шляхом довготривалої боротьби.

Означена проблема характеризується малорозробленістю в сучасній правовій історіографічній літературі, тому пропонуємо простежити за зародженням ідеї суфражизму, акцентуючи увагу на її юридичному втіленні. Суфражизм як політичний рух за надання жінкам політичних прав на рівні із чоловіками бере свій початок у першій половині XIX ст. Поява означеного явища зумовлена різноманітними факторами, серед яких ключову роль відіграла індустріальна революція та поява нових сфер трудової зайнятості.

XIX ст. у Великобританії позначилося розвитком раціональних поглядів на політичні права і свободи, виникнення нових політичних доктрин та теорій. Жінок середнього класу прогресивні кола почали сприймати як потенційних рушіїв соціального вдосконалення. Емансипація стала економічно вигідною, адже це створювало додаткову робочу силу на ринку праці та політичний електорат.

Одним із перших теоретиків фемінізму як гуманістичної філософії загалом і суфражизму зокрема став член Британського Парламенту Джон Стюарт Мілль. З його ініціативи був створений неофіційний комітет для складання петиції і збору підписів з метою вирішення питання по надання виборчих прав жінкам. 7 червня 1866 року Мілль представив її у Парламенті. Він, зокрема, пропонував у конституційному законодавстві заміни слова «чоловік» на «людина». В такий спосіб жінки у Англії отримали б право голосу. Пізніше означену депутатську ініціативу Міль назвав найважливішою справою свого життя [John Cunningham Wood John Stuart Mill: Critical Assessments. // Taylor & Francis. – 1991. – С. 289]. Означена петиція має велике історико-правове значення. Уже через рік вона породила нові дискусії і стала потужним каталізатором на шляху набуття жінками рівнозначних із чоловіками політичних прав.

Проте державна влада не була готова до посилення феміністичного руху. Із прибічниками та жінками, які виходили на протести, жорстко боролися. Частина з них була заарештована поліцією і кинута до в'язниці, частина – відбулася сплатою штрафу

[Malcolm Chandler Votes for Women 1900-28 // Heineman. – 2001. С.9]. Учасниць руху маркували як небезпечних для суспільства маргіналів. Уряд явно вважав емансипацію деструктивною для влади концепцією, тож боровся з популяризацією руху, намагаючись скомпрометувати його.

Впродовж всього періоду боротьби жінок за свої права прослідковується певна тенденція. Палата громад англійського Парламенту завжди була налаштована лояльніше, ніж Палата лордів, але перманентні суперечності всередині партій унеможливлювали досягнення консенсусу.

Перші спроби ухвалити законопроект (Conciliation Bill), який передбачав виборчі права для одного мільйона жінок, які володіють майном у розмірі 10 фунтів стерлінгів, були вжиті в 1910 р. Він отримав підтримку в Палаті громад, але не набрав чинності, через відсутність підтримки у Палаті лордів. У відповідь на це 300 суфражисток ініціювали протестний марш біля Парламенту, де вони зіткнулись з жорстокістю міліції, штурмом та арештами. Цей день пізніше назвуть «Чорна п'ятниця», адже агресії з боку міліції щодо жінок, носила сексуальний деморалізуючий характер [Frank Meeres Suffragettes: How Britain's Women Fought & Died for the Right to Vote // Amberley Publishing. – 2014. – С. 47].

Актуалізація означеної проблеми відбулася в кінці 1916 р. на початку 1917 р. на міжнародній конференції, що відбувалася у Лондоні. Там обговорювалася можливість надання жінкам як активного, так і пасивного виборчого права. Дана проблема стала однією зазнала численних дискусій та обговорень. Злам вектору політики спричинило визнання жіночого внеску у трудовій сфері в період Першої світової війни. Своєю працею вони продемонстрували можливість бути нарівні із чоловіками, а тому наполегливо вимагали набути і виборчі права.

Зрештою, 19 червня 1917 р. Палата громад проголосувала за законопроект про внесення змін до Закону про народне представництво (the Representation of the People Bill). На початку січні 1918 р. його також підтримала Палата лордів, адже депутати не хотіли допустити повторення чергової політичної кризи. [Harold L. Smith The British Women's Suffrage Campaign 1866-1928: Revised 2nd Edition // Pearson Education. – 2007. – С.88]. Дії влади були спрямовані не на захист жінок, а були скоріше демонстративним популістським кроком, який був продиктованим політичними умовами.

Таким чином, у 1918 р. жінки вперше в історії Англії отримали виборче право. Щоправда воно обмежувалося високим майновим цензом та віком старше 30 років. Лише 2 червня 1928 року жінки отримали право голосу за тих же умов, що й чоловіки. Нарешті, довга боротьба жінок активісток врешті завершилася, незважаючи на опір та гальмування з боку державної влади. Незважаючи на те, що гендерної рівності ще досі не досягнуто повністю, надання жінкам виборчого права у Великобританії стало важливим етапом на шляху до неї.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Мацелюх І.А.

Максим Процько
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Порівняльно-правовий аналіз військового законодавства Української держави та Західноукраїнської Народної Республіки

Якісне військове законодавство є основоположним базисом обороноздатності держави. Останнім часом у нашому суспільстві часто постають питання щодо вдосконалення системи військового законодавства України, а також підвищення ефективності його

застосування, зокрема в умовах проведення антитерористичної операції на сході нашої країни. У цьому контексті, вважаю необхідним дослідити положення військового законодавства Української держави та Західноукраїнської Народної Республіки в рамках порівняльно-правового аналізу. Актуальність дослідження полягає в тому, що порівняльно-правовий аналіз військового законодавства Української держави та Західноукраїнської Народної Республіки виконано вперше в галузі історії українського права.

Новостворена Українська держава була зацікавлена у створенні потужного боєздатного війська. 2 червня 1918 року гетьман П. Скоропадський наказав військовому міністру до вироблення загального статуту козацтва скасувати всі приватні і вільно-козачі організації. Але Генеральна Козацька Рада, заснована на Всеукраїнському з'їзді в Чигирині ще 6-7 жовтня 1917 року, продовжувала діяти. 10 жовтня 1918 року було затверджено закон про відновлення українського козацтва. Статут Генеральної Козацької Ради окреслював її головне завдання – поновлення історичного козацтва на чолі з гетьманом. Організаційна побудова українського козацтва передбачала добровільні формування за адміністративно-територіальним принципом на чолі з виборними отаманами: волость – сотня, повіт – полк, губернія – кіш. Законодавча база військового будівництва Української держави часів Гетьманату складалася з кількох основних нормативно-правових актів, зокрема Закону про загальний військовий обов'язок від 24 липня 1918 року, а також Закону «Про політично-правове становище службовців військового відомства» від 1 серпня 1918 року.

Армія Української Держави за законом від 24 липня 1918 року про загальний військовий обов'язок утворювалася переважно для боротьби із зовнішнім ворогом. У кожній губернії, за винятком найменшої Таврійської, розташовувався армійський корпус кадру. Начальники українських військових залог отримали спеціальну інструкцію оперативного відділу Генерального штабу «Про взаємовідносини української військової влади до австро-угорської і німецької» [Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). - Львів, 1992. - 704 с. – С. 456], де зазначалося, що «всі українські сили, які ведуть боротьбу з більшовиками, підкоряються німецькому вищому командуванню і від нього одержують завдання». По всій Україні діяло 108 військових повітових комендатур. У підлеглості комендантів знаходились резервні сотні, які в разі потреби мали протидіяти антивладним виступам. 24 липня 1918 року затверджено закон «Про обов'язковість військової повинності й про заклик 5000 осіб для комплектування Сердюцької дивізії». Комплектування починалося 31 липня у Києві. Призов новобранців проводився на підставі особливої інструкції. Першочергова увага приділялася соціальному походженню призовників. Зазначалося, що «козаки для укомплектування Сердюцької Гетьманської дивізії вибираються при близькій співучасті і контролю повітових організацій хліборобів, виключно з сімейств землевласників-хліборобів, тих, що мають більшу кількість землі». До призову обирались молоді люди віком від 18 до 25 років. Норма набору від повіту становила 125 осіб, кожний з яких повинен був мати персональне посвідчення від відповідальної організації хліборобів. Перевага віддавалася добровольцям. 18 червня 1918 року гетьман видав наказ про початок дострокового призову, в якому встановив термін служби: в піхотних і артилерійських частинах (крім кінної артилерії) – 2 роки, в інших – 3 роки [Вінцковський Т.С. Політичні діячі України: 1917–2004. – Х.: Видавнича група «Основа», 2005. – 112 с. – С. 260-263]. У Західноукраїнській Народній Республіці збройні сили посідали чільне місце, так як існувала реальна загроза польської експансії, тому законодавець був змушений визначити засади правового регулювання військової сфери. Процес формування Галицької Армії розпочався відразу після Листопадового повстання 1918 року у Львові. Небезпека полягала в тому, що польський політичний провід у Галичині виступив за приєднання до Польщі тих українських земель, на яких польська культура домінувала. Війна стала своєрідним каталізатором створення власних збройних сил. Українська Національна Рада

запровадила загальний військовий обов'язок, військово-територіальний поділ держави. Мобілізації до Галицької Армії підлягали чоловіки віком від 18 до 35 років. [Кравчук М. Організаційно-правові засади формування війська ЗУНР. – Тернопіль, 2008. – С. 21-26]. Державний секретаріат військових справ 15 листопада 1918 року проголосив загальну мобілізацію чоловічого українського населення вказаних вікових категорій. Творенням і розбудовою Української Галицької Армії керувала Начальна команда УГА (НКУГА). 21 листопада 1918 року в українських військових підрозділах налічувалось 161 старшина і 4517 стрільців [Чумак І.О. Організація і структура армії Західноукраїнської народної республіки. Науково-практична Інтернет-конференція 11.12.2013 - Секція №7].

Існував цілий ряд нормативно-правових актів військового законодавства, зокрема Наказ головної команди українських військ про закінчення українсько-польського перемир'я від 21 листопада 1918 року, Приказ до впоряду піхоти Західноукраїнської Народної Республіки (Станіславів, 1918 р.) [Польовий статут Армії ЗУНР], Наказ № 2873 до всіх комісарів повітових і військових частин [Наказ державного секретаря військових справ Д.Вітовського про заборону демонтажу чи продажу об'єктів шляхів сполучення] від 25 січня 1919 року, Наказ [коменданта Першого Галицького корпусу полковника Микітки про здачу населенням вогнепальної та січової зброї, а також усілякого роду амуніції на теренах, звільнених від поляків] від 24 червня 1919 року, Наказ військам (№21) Начальної команди УГА (м.Дунаївці) від 1 серпня 1919 року. Вбачається, що військове законодавство не було систематизоване належним чином.

З огляду на зазначене, можемо зробити висновки, що основною відмінністю між військовим законодавством Української держави часів Гетьманату та ЗУНР була юридично закріплена структура військ, їх чисельність, а також особливості управління ними, спільним є наявність чітко закріпленого військового обов`язку, проведення загальних мобілізацій у випадку зовнішніх загроз.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О.Й.

Влада Пузир
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 1 курсу

Законодавство Наполеона Бонапарта та його вплив на судову реформу Російської імперії

Революція 1789 – 1794 рр. розпочала хвилю законодавчих перетворень у сфері судочинства Франції. Зміни у цій частині були продовжені у пореволюційний період. Так, в Уложенні цивільного судочинства 1806 р., Уложенні кримінального судочинства 1808 р. та в галузевих кодексах, а саме в Цивільно-процесуальному кодексі 1806 р., котрий набрав чинності з 1 січня 1807 р., та в Кримінально-процесуальному кодексі 1808 р., що почав діяти з 1 січня 1809 р. відображені особливості судової реформи.

Нове законодавство ґрунтувалося на ідеях рівності усіх перед законом, уведено чіткі критерії злочинів, визначено поняття вини, коло можливих покарань. Законодавець наголошував на призумції невинуватості та давав право на оскарження судового рішення в апеляційному та касаційному порядку [Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.) : навчальний посібник / Б. Й. Тищик. – Львів : Світ, 2013. – С. 403]

Відповідно до приписів УЦС і УКС Франції, касаційний суд здійснював перевірку судових рішень лише з огляду на дотримання норм права попередньою судовою інстанцією. Судді касаційного суду призначалися виконавчою гілкою влади. Сформувався принцип незмінюваності суддів, що забезпечував їм довічне або безстрокове перебування

на посаді, а також забороняв переміщення судді з однієї посади на іншу без його згоди [Черниловский З. М. Всеобщая история права и государства / З. М. Черниловский. – М. : Юрист, 1996. – с. 409]. Касаційний суд у своєму складі мав три відділення і складався із 49 членів. Він попередньо розглядав будь-яку касаційну скаргу з метою встановлення юридичних підстав для скасування рішення. Якщо таких підстав було недостатньо, скарга відхилялася, але рішення з цього приводу мало бути обґрунтованим письмово. У противному разі скарга мала бути передана на обговорення, де по ній ухвалювалося одне із двох рішень – задовольнити скаргу або відхилити її. Касаційна скарга в «інтересах закону» передбачали звернення генерального прокурора при касаційному суді, за власною ініціативою чи пропозицією міністра юстиції до касаційної інстанції у разі, якщо касаційна скарга жодною стороною не подана, а рішення набуло законної сили [Bellet Pierre. Grandeur et servitudes de la Cour de cassation // Revue internationale de droit comparé, 1980. Vol. 32 N°2, Avril-juin. P. 294].

Авторитет касаційного суду був підвищений постановою 1837 р., якою розширювалися його повноваження у частині обсягів тлумачення судового рішення попередньої інстанції. Касаційний суд отримав можливість ухвалювати обов'язкові для нижчих судів рекомендації щодо застосування норм закону у конкретному судовому випадку.

За зразком французького касаційного суду впродовж XIX ст. створюються подібні суди у Бельгії, Італії, Швейцарії, Японії, окремих країнах Латинської Америки [Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність : монографія / С. Ю. Обрусна. – Х.: ХНУВС, 2010. – с. 17]. Проте, подекуди, започаткований у Франції інститут, у інших країнах набув певної специфіки. Так, 20 листопада 1864 р. офіційно розпочалася судова реформа Російської імперії. Новий документ, що мав регулювати судоустрій та судочинство держави, отримав назву Судових статутів

Зміст судової реформи знайшов відображення в чотирьох законах: «Учреждение судебных установлений»; Статут кримінального судочинства; Статут цивільного судочинства; Статут про покарання, які накладалися мировими суддями [Максимов О. Умови та специфіка запровадження судової реформи 1864 року на Правобережній Україні/О.Максимов// Волинські історичні записки. Том 5. 2010. – С. 49-55].

Статутами 1864 р. вводилася чітка вертикаль судової влади в Російській імперії. Нова судова система поділялася на такі групи судів: мировий суд; з'їзд мирових суддів, що був апеляційною інстанцією для першого. Наступною ланкою була система загальних судів, що складалася з: окружних судів; судових палат; Сенату [Максимов О. Умови та специфіка запровадження судової реформи 1864 року на Правобережній Україні / О.Максимов // Волинські історичні записки. Том 5. 2010. – С. 49-55].

В такий спосіб за зразком французької системи права запроваджувалися нові принципи судочинства і процесу, а саме: незалежність суду, відокремленість від адміністрації, створення безстанового суду, рівність усіх перед судом, запровадження інституту присяжних засідателів, впровадження прокурорського нагляду, усність, гласність, публічність судових засідань, забезпечення рівності сторін, змагальність процесу та презумпція невинуватості [Захарченко П. П. Історія держави та права України / П.П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – С. 224].

Таким чином, судова реформа, проведена в Російській імперіях, до складу якої входили українські землі, орієнтувалися на кращі тогочасні зразки, рецепійовані із існуючих європейських судових систем. Російська судова система та процесуальне законодавство як цивільне, так і кримінальне орієнтувалася на процесуальні цінності, здобуті Францією у ході революції 1789-1793 рр.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Мацелюх І.А.

Денис Репік
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант кафедри історії права та держави

Держава та церква у творчій спадщині О. Лотоцького за доби Української революції 1917 – 1921 рр.

Історичний досвід Української революції яскраво ілюструє, що на початку XX століття політичний небосхил був яскраво осяяний постатями, які знаходилися в авангарді національно-визвольного руху. Зайнявши належні місця в політичній ієрархії, вони внесли свою частку у становлення української державності. Серед плеяди державотворців особливу увагу привертає творча спадщина О. Лотоцького. У ній він сформував нові ідеї розбудови моделі взаємин держави та церкви, які до нині не втратили своєї актуальності.

Невиразна стратегія Української Центральної Ради в конфесійній сфері сприяла поглибленню кризи в церковному житті. Ситуація отримала перспективу лише після утворення Української Держави гетьмана П. Скоропадського, коли О. Лотоцький восени 1918 року був призначений на посаду міністра ісповідань. Головна проблема, на думку нового міністра, що негативно впливала на розвиток державно-церковні відносини, полягала у існуванні старої церковної ієрархії. Падіння Російської імперії та встановлення української влади не вплинули на кадрові зміни правлячих єпископів церкви, які були переважно російськими за національністю (з 25 правлячих та вікарних єпископів лише три були українцями за походженням) [Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради): Навч. посібн. – К.:Либідь, 1997. – С. 29]. Так, на другій сесії Всеукраїнського Помісного собору в червні 1918 року представники церковної влади ухвалили проект «Про тимчасове Вище управління православної церкви в Україні». Документ проголошував автономію православної церкви в Україні із збереженням канонічного зв'язку з Російським патріархом. Церква не відокремлювалась від держави, а посередниками між ними мав бути митрополит Київський та міністр ісповідань [Хроника со Всеукраинского церковного собора // Церковно-общественная мысль. – 1918. – №15-16. – С.26.].

Рішення церковного собору було негативно сприйнято О. Лотоцьким, тому подальша його діяльність спрямовувалася на обґрунтування доцільності та втілення ідеї створення автономної української православної церкви. «Основна засада української державної влади полягає в тому, що в самостійній державі має бути і самостійна церква, цього вимагають інтереси і держави, і церкви, – наголошував О. Лотоцький, – уряд, що розуміє свої державні обов'язки, не може згодитися на те, щоб осередок церковної влади перебував в іншій державі» [Зневажена справа // Тризуб. – Париж, 1927. – №12. – С. 7 – 8.]. Таку позицію міністр ісповідань висловив на третій сесії Всеукраїнського Помісного собору, а свій виступ завершив словами: «В імені Уряду Української Держави маю за честь оголосити його тверду і непохитну думку, що Українська Церква має бути автокефальною» [Лотоцький О. Українські джерела церковного права / О. Лотоцький. – Варшава, 1931. – С.133 -134]. Промова міністра ісповідань викликала бурхливі дискусії і ряд ієрархів висловили думку, що за такого державного втручання в церковні справи краще відокремити церкву від держави за зразком більшовицької Росії.

Означену пропозицію міністр зустрів із застереженням, мовляв «відділення церкви від держави у фінансовій сфері є доцільне, проте держава має здійснювати загальний нагляд за церквою у межах дотримання законності в країні, так як це вона здійснює і за іншими установами, організаціями» [Лотоцький О. Автокефалія / О. Лотоцький. – Варшава, 1935. – С.142].

Міністр ісповідань у своїх офіційних промовах, про що він згадував у своїх мемуарах, обстоював необхідність проголошення автокефалії за ініціативи новоствореної держави:

«Джерелом церковної автокефалії є державна влада, адже історія взагалі не дає іншого порядку утворення автокефальних церков, як той, що коли певний народ самовизначає себе національно чи державно, то це натурально провадить до установлення у нього автокефальної Церкви» [Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава, 1939. – (Праці УНІ. – Т.XL. – (Серія мемуарів, кн.5). – С. 81 – 84]. Висловлена позиція, з одного боку, вирішує проблему державно-церковних відносин, проте, на думку окремих богословів, вона не відповідає нормам канонічного права, що не санкціонують державну владу бути у статусі джерела для утворення автокефальної церкви.

Зрештою, О. Лотоцькому вдалося втілити власну ідею у Законі Директорії УНР «Про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви» від 1 січня 1919 року. Відповідно до нормативного акту, вища влада української церкви передавалася Всеукраїнському Церковному Собору. Для вирішення загальноцерковних справ створювався церковний Синод. Українська церква не підпорядковувалася Російському патріарху і утримувалася за рахунок державного бюджету [Лотоцький О. Українські джерела церковного права / О. Лотоцький. – Баунд-Брук: Вид-во Св. Софії УПЦ в США, 1984. – С. 297 – 298].

Таким чином, політико-правова концепція взаємин церкви і держави, сформована О. Лотоцьким, була втілена у відповідному Законі, однак революційні виклики того часу, більшовицька агресія, відсутність підтримки серед церковних ієрархів, невдача константинопольської дипломатичної місії не дозволили реалізувати приписи нормативно-правового акту.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мірошниченко М.І.

Тетяна Риженко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Інститут опіки та піклування за «Кодексом Законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану» від 31 травня 1926 року

У наш час одним із найгостріших питань для українського суспільства є проблема забезпечення сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У зв’язку з тяжкими соціально-економічними реаліями, війною на Сході України, неналежним медичним обслуговуванням та погіршенням матеріальних умов соціальне сирітство, як соціальна аномалія, має тенденцію до зростання. Так, за даними офіційної державної статистики в Україні станом на 1 січня 2016 року зареєстровано 73 тис. 182 дітей-сиріт. Тому, необхідною умовою захисту дітей в українському суспільстві є вироблення державної політики через можливість створення потужної нормативно-правової бази. У цьому контексті актуальності набуває науковий аналіз основних положень «Кодексу Законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану» УСРР від 31 травня 1926 року з метою урахування національних правових традицій, що сприятиме удосконаленню законодавчого регулювання та покращенню становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Характеризуючи стан сімейного законодавства УСРР, можемо припускати, що на його розвиток вплинули події Української революції 1917-1921 рр., унаслідок яких відбулися докорінні зміни в усіх галузях суспільного життя, а також — у регулюванні шлюбно-сімейних відносин. З моменту встановлення радянської влади на теренах України першими законодавчими актами шлюбно-сімейного права стають декрети РНК України

«Про організацію відділів запису актів громадянського стану», «Про розлучення» від 20 лютого 1919 року. 20-ті роки XX століття продовжили традиції удосконалення сімейного законодавства. У зв'язку з новими соціально-економічними умовами в період НЕПу 1923 р. було переглянуто регулювання деяких питань шлюбно-сімейних відносин. Так Народним комісаріатом юстиції УСРР було прийняте рішення про підготовку до видання нового кодексу. Результатом цих процесів стало прийняття III сесією Центрального Виконавчого комітету Української СРР 31 травня 1926 року «Кодексу Законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану» (далі – Кодекс), який вступив у дію з 1 січня 1927 року [Гопанчук В.С.Сімейне право України. Київ, 2002. С.21-23].

У цей Кодекс поряд з іншими правовими нормами про шлюб, сім'ю та усиновлення увійшло 55 статей, які складали окремий розділ та регулювали питання опіки й піклування. Проаналізувавши основні положення правового документа, можемо зробити наступні висновки.

Метою опіки було піклування про особу підопічного, управління його майном та представництво його в усіх справах та випадках. У ст.56 чітко зазначалися умови встановлення опіки. Вона встановлювалася над недієздатними, тобто неповнолітніми, психічнохворими, «недоумкуватими» та марнотратниками.

Органами, що безпосередньо відали справами опіки та піклування були президії сільських, селищних, міських Рад, а в містах, у яких утворено міські районні Ради, – президії міських районних Рад. Вони також здійснювали контроль над дотриманням виконання обов'язків опікунами. Органи опіки та піклування призначали опікуна з осіб, близьких підопічному або з осіб, виділених для цього громадською організацією.

Варто зазначити, що при встановленні опіки враховувалися навіть індивідуальні якості опікуна та його здатність до несення покладених на нього обов'язків. Так опікун зобов'язувався турбуватися про здоров'я та виховання підопічного, його навчання, сприяти підготовці до суспільно-корисної діяльності.

Як і раніше, без уваги не залишилося питання майнових правочинів (ст.90-98) [Кодекс Законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану: офіційний текст зі змінами та доповненнями на 1 липня 1949 р., з постатейними матеріалами та додатками. Київ, 1949. С.21-41].

Цікавою була процедура призначення опікуна. Йому відправлялося письмове повідомлення та видавалося відповідне посвідчення, а відомості про його кандидатуру публікувалися в місцевому (обласному) офіціальному органі преси, а також — у газеті «Вісті ЦВК УСРР». Опікун міг протягом місячного терміну з дня оприлюднення оголошення оскаржити постанову про призначення перед вищим опікунським органом [Кодекс Законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану: офіційний текст зі змінами та доповненнями на 1 липня 1949 р., з постатейними матеріалами та додатками. Київ, 1949. С.32-33; 89-90].

Важливим було запровадження можливості оскаржень дій опікунів до органів опіки та піклування як самими підопічними, так і державними установами, громадськими організаціями та третіми особами, що вказує на соціальну захищеність підопічного та відстоювання його природних прав.

Новелою Кодексу був визначений перелік тих, хто не може виконувати обов'язки опікуна. До когорти таких осіб належали: неповнолітні, особи, позбавлені судом батьківських прав або права бути опікуном, особи, виключені з громадських організацій трудящих, особи, позбавлені виборчого права.

На нашу думку, варто звернути увагу на ст.100 Кодексу, оскільки вважаємо її положення показником ефективності та результативності функціонування інституту опіки та піклування, а також — критерієм виконання обов'язків покладених на опікунів. Згідно зі статтею опікуни щорічно, не пізніше 1 лютого поточного року, повинні були надсилати

відповідним органам загальний звіт про свою діяльність. Форма таких звітів установлювалася інструкцією, яку видавав Народний комісаріат охорони здоров'я і Народний комісаріат освіти УСРР [Кодекс Законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану: офіційний текст зі змінами та доповненнями на 1 липня 1949 р., з постатейними матеріалами та додатками. Київ, 1949. С.21-41].

Таким чином, аналіз загальних положень Кодексу дає підстави стверджувати про значний розвиток законодавства у цій галузі та розроблення достатньої кількості регулятивних норм. На це вказує вагоме значення інституту опіки та піклування в сімейному законодавстві УСРР, оскільки він відіграв важливу роль при вирішенні проблем соціального характеру, сприяв встановленню опіки над дітьми, батьки яких загинули в роки радянсько-німецької війни. По-друге, став зразком для подальшого удосконалення сімейного законодавства, що знайшло своє відображення в «Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю» 27 червня 1967 року та в «Кодексі про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року».

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Ольга Романюк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Конституційно-правові гарантії прав людини за Конституцією УРСР 1937 р.

Під час дослідження даного питання визначено основні ідеї політики радянського партійно-державного керівництва, яке знайшло своє відображення в Конституції УРСР 1937 року. Важливість даного питання при формуванні чинного апарату для забезпеченні гарантій прав людини, має містити собі не тільки чітко встановлену систему нормативно-правових актів, які регулюють дане питання, а й забезпечувати, насамперед, її життєдіяльність. По-друге, ідеологічний пресинг, який був посилений найвищим радянським керівництвом, відображався й на динаміці досліджень, які почали з'являтися лише у другій половині 1950-х р., а також на оцінках, тому навіть ті праці, які торкалися цієї проблеми, були далекі від об'єктивності.

Гарантії прав, свобод людини і громадянина з прийняттям Конституції 1937 р. формувались в умовах панування тоталітарного режиму. Політика, яка проводилась урядом СРСР залучалась завдяки репресивно-каральних органів, які існували у всіх сферах життєдіяльності тогочасного суспільства. Тоталітарний режим, який в СРСР характеризувався відчуженням народу від власності й політичної влади, контролем компартійної верхівки над усіма сферами життя суспільства [Танцюра В.І. Політична історія України: навчальний посібник / В.І. Танцюра. - К.: Академвидав, 2008. - С. 134]. Панування єдиної ідеології, яка відкрито порушувала свободу і права громадянина внаслідок запровадження системи донощиків та методів залякування суспільства призвело до утримання тоталітарного режиму аж до розпаду радянського Союзу.

Попри існування диктаторського режиму приймається основний закон - Конституція УРСР 1937, який проголошено одним із найдемократичніших конституції, де вміщено найширші демократичні права і свободи людини.

Радянський Союз до початку 1936 р. ухвалив вже дві Конституції, які обумовлювали економічне і політичне становище в країні. Порівняно з текстом 1929 р., третя Конституція УРСР містила багато нових положень, статей, розділів та підрозділів і була демократичною за змістом і демагогічною та декларативною на практиці.

Оцінюючи зміст конституції можна стверджувати, що даний нормативно-правовий акт містить в собі положення для побудови рівноправного, незалежного суспільства з урахуванням інтересів трудящих при гарантуванні свобод. Проте основні положення суперечили на практиці державній політиці.

Складалася Конституція 1937 року з 13 розділів та 146 статей. Новими виокремленими розділами були положення про суд і прокуратуру, основні права і обов'язки громадян, виборчу систему та порядок зміни Конституції.

Аналізуючи основні положення Конституції УРСР 1937 р. О.М. Мироненко зазначає, що ними було закріплено основні соціально-економічні права громадян; а от демократичні свободи (слова, друку, зібрань, мітингів, походів, демонстрацій, совісті, об'єднання у громадські організації) лише декларувалися але фактично не забезпечувалися. Вперше на конституційному рівні, продовжує автор, КП(б)У надавався статус «керівного ядра» всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних [Мироненко О.М. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 // Енциклопедія історії України. - К.: Наукова думка, 2008. - С. 306 - 307].

Згідно з Конституцією 1937 року, проведення виборів відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Ст. 123 забезпечувала за громадянами свободу совісті, церкву в УРСР відокремлено від держави, а школу від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнавалося за всіма громадянами.

У ст. 134 Конституції декларувалися демократичні принципи реалізації виборчих прав громадян та зазначається на відсутності виборчих цензів: вибори депутатів є загальними. Громадяни УРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав.

Уперше, порівняно з попередніми Конституціями радянської України, ст. 136 гарантує право жінок «обирати і бути обраними нарівні з чоловіками».

За змістом ст. 92 характеризуються демократичні принципи судочинства, насамперед верховенство права та принцип незалежності суддів. Проте, аналізуючи статтю, можна зазначити, що реальна суть суперечила дійсності.

За ст. 119 гарантувалось матеріальне забезпечення в старості, а також - в разі хвороби і втрати працездатності. Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників і службовців за рахунок держави, безплатною медичною допомогою трудящим, наданням у користування трудящим широкої сітки курортів. Але, розглядаючи систему соціального забезпечення, можна зазначити, що ці положення, зазвичай, були надані для авторитарно-правлячої верхівки.

Ст. 122 декларує рівноправність громадян УРСР, незалежно від національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом. І в ній зазначалося: «Яке б то не було пряме чи посереднє обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги - караються законом»

Громадянам УРСР забезпечувалося недоторканість особи. Арешт міг бути лише за постановою суду або з санкції прокурора, відповідно ст. 126. Ст. 127 недоторканість житла громадян і тайна листування охороняются законом, і тут державна політика перечить закону, який має найвищу юридичну силу, адже сталінська політика повністю порушила права, які зазначені у вище сказаних статтях.

Отже, всі зазначені вище демократичні положення Основного Закону УРСР 1937 року в умовах тоталітарної диктатури не були наповнені реальним змістом. Радянський Союз

був державою, побудованою на федеративних засадах, яка могла забезпечувати широкими повноваженнями суб'єктів, але насправді існував жорсткий централізований режим в державі, де з союзного центру - Москви регулювалися всі сфери життя на території України. Це призвело до маріонетковості суб'єкта союзу та встановлення терору, який був притаманний політиці Й. Сталіна, де здійснювалося цілковите ігнорування демократичних прав і свобод.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Захарченко П.П.

Оксана Руда
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Історія становлення концепції «належної правової процедури» в США

Роль концепції «належної правової процедури» у сучасності все більш зростає, оскільки важливим є її соціальне значення у праві як гарантії ефективності процесу правотворення, правореалізації, захисту прав і свобод громадян. Актуальність концепції обумовлюється, насамперед, необхідністю визначення способу реалізації юридичних норм, оскільки важливіше з'ясувати не те, що потрібно робити, а те, яким чином це можна здійснити.

Отож, «належна правова процедура» (з англ. - due process of law) – це застосування права органами правосуддя відповідно до встановлених державою юридичних норм та процедур для гарантування захисту прав людини і громадянина [Шевчук Станіслав. Основи конституційної юриспруденції. – Харків: Консум, 2002. – С.62].

Доктрина належної правової процедури походить з Англії і була викладена у Великій хартії свобод (Magna Charta Libertatum) 1215 р., де вперше закріплювались конституційні права, свободи і їх юридичні гарантії.

На мій погляд, незважаючи на те, що дана концепція сформувалась саме в англійській правовій системі, тут у належній правовій процедурі більше передбачалося втілення концепції природної справедливості, тому вона й сприймалася суддями як еквівалент природ¬ного права. А от зовсім іншого значення набуває ця доктрина у праві США, де формуються фундаментальні принципи цієї процедури, вироблені американською доктриною та судовою практикою Верховного суду.

Перш за все, важливе значення має той факт, що дана концепція чітко закріплюється у чинному основному законі США – Конституції 1787 року, а саме у її п'ятій та чотирнадцятій поправках. Поправка п'ята забезпечує особі, що звинувачується у скоєнні злочину, справедливе судове розслідування. Відповідно до чотирнадцятої поправки, вводились рівний захист законів і заборона на позбавлення прав інакше як за вироком суду.

П'ята поправка набула вагомого значення у «справі Міранди», адже до цього часу Верховний суд США не застосовував положення про неприпустимість примушення до надання свідчень. Саме у справі Miranda v. Arizona 1966 року Верховний суд встановив загальні вимоги до допиту підозрюваних - «правило Міранди», та необхідність оголошення підозрюваному його прав – «попередження Міранди» [Белламі Р. Три моделі прав і громадянства // Лібералізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2002. –С.176].

Чотирнадцята поправка стала важливою у боротьбі із расизмом. Цьому сприяло рішення Верховного суду США у справі Brown v. Board of Education 1954 року, де суд оголосив, що роздільні школи суперечать конституційним нормам про «рівний захист

законів», відтак закріплювалось расове рівноправ'я громадян. Дивно, що лише через рішення у конкретній справі судовий орган видав розпорядження про реалізацію конституційних положень, хоча мав би застосовувати їх на постійній основі.

Важливо зазначити, що Верховний суд впродовж тривалого часу не сприяв поширенню норм «належної правової процедури» на юрисдикцію судових органів, але саме у 1960-х роках, за головування Е. Уоррена, процедура все більше пов'язується із здійсненням правосуддя, а зазначені положення діють як гарантії від свавільного і незаконного посягання на життя, свободу і власність з боку уряду.

Характерно, що і на сучасному етапі розвитку даної концепції, США все більше розширює сфери її дії та зміст. Наприклад, Верховний Суд включив до належної правової процедури відкрите судове слухання, незалежність та неупередженість суду, право на адвоката [Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Барнхем. – К. : Україна, 1999. - С.200-215].

Крім того, в другій половині XX ст. в США з'явилися концепції «адміністративної належної правової процедури», за якою передбачалося формування адміністративного процедурного законодавства, і «матеріальної належної процедури», що передбачала існування прав, які держава не може порушувати незалежно від того, яку б процедуру вона не встановлювала [Бернам У. Правовая система США. 3-й выпуск. М.: Новая юстиция, 2006. - С. 588].

У кримінальному процесі судова практика також додала гарантію від необґрунтованих обшуків, арештів, правило про тягар доведення, право на швидкий та справедливий суд [Боботов, С.В. Введение в правовую систему США / С.В. Боботов, И.Ю. Жигачев. – М.: Норма, 1997. – С.246].

Тому, на наше переконання, основним призначенням належної правової процедури в праві США є утвердження таких процедурних обмежень для органів влади, які б не надавали їм можливості перевищувати повноваження і спонукали до гарантування захисту прав і свобод людини від свавільства держави.

Отже, суд покликаний виконувати державну функцію захисту прав і свобод особи. Сучасне розуміння принципів судової влади ґрунтується на загальновизнаних ідеях справедливого судового розгляду. Ці стандарти були утверджені ще у другій половині XX ст. та беруть свій початок у концепціях як «природної справедливості», розвиненої англійськими суддями починаючи із XII ст., так і американської «належної правової процедури», передбаченої Конституцією США 1787 р. та доповненої судової практикою.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

Микита Сердюков
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Військове законодавство Української держави П.Скоропадського 1918 р.

XX століття має неоднозначний вплив на розвиток сучасного осмислення будівництва держави. Повалення монархічного режиму, спроби створення самостійної та незалежної держави – це безсумнівно залишило відбиток на сучасному розумінні державотворення та правосвідомості. Актуальність теми дослідження полягає у вивченні та висвітлені основної політики Гетьманату щодо розбудови регулятивно-правової бази стосовно військової справи, організації діяльності війська у забезпеченні внутрішньодержавного порядку.

Новизна тез складається із дослідження політико-правової ситуації тогочасної держави через призму аналізу військового законодавства Української держави, яке відігравало одну з основоположних ролей за тогочасних умов.

Політичні та військові прорахунки діяльності Центральної Ради призвели до перевороту 29 квітня 1918 року. На думку Павла Скоропадського, саме сильна влада мала змогу змінити хід подій на землях України. Переворот пройшов майже без пострілів, тільки командування 1-го полку Січових Стрільців чинили збройний опір новоствореній владі. Вплив німецького командування на реформацію та реорганізацію війська був вагомим, через це можливо зазначити на поверхневих реформах війська. За умовою від 24 квітня 1918 року німецьке командування і майбутній Гетьман Павло Петрович повинен був створити українське військо, але дії цього війська повинні були визначатися згодою німецького командування.

Слід зазначити, що відповідно до «Законів про тимчасовий державний устрій України», головнокомандувачем війська був Гетьман, а відповідно до розбудови збройних сил було створене Військове Міністерство, що складалася із 13 Штабів , Управлінь. План організації Української Армії бух ухвалений у середині вересня 1918 року Радою Міністрів, за яким територія держави поділялася на 8 корпусних районів у складі двох дивізійних округів.

Для нормалізації функціонування війська у кінці травня 1918 року Генеральний Штаб розробив законопроект про загальні підстави військової служби. Базисом цього законопроекту були такі положення: 1.Армія Української держави охороняє державу від зовнішніх ворогів і підтримує порядок в державі по заклику горожанської влади. 2.Гетьман є верховним Головнокомандувачем. 3.Гетьман затверджує старшин та призначає відповідних начальників головних управ і командантів корпусів на пропозицію Військового Міністерства, начальників дивізій і бригад , полковників на пропозиції командантів дивізій, осаулів, сотенних і півсотенних на пропозиції полковників. Підстаршин іменує полковник на пропозиції сотених [Дорошенко Дмитро Іванович Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання/Упоряд.: К.Ю.Галушко. - К.: Темпора, 2002. - 164 с.].

Важливого значення для створення української армії були накази та постави військового міністра та Військової Офіції . Наказ Військової Офіції від 23 травня 1918 року №180 визначав норми за якими встановлювався порядок у сотнях, зазначаючи на «усунені непотрібного елементу». За наказом від 22 червня 1918 року за № 252, за яким військова влада в губернії зосереджувалась в руках начальника корпусу, всі військові установи повинні були підлягати начальнику корпусу, а також повітові коменданти. За наказом № 339 від 20 липня 1918 року було встановлено текстуальну норму військової присяги. Задля забезпечення виконання основних цілей армією, серед яких охорона від зовнішнього ворогу та підтримання внутрішнього порядку був виданий наказ від 15 травня 1918 р. №159 «Влада Губерніальних і Повітових Комендантів утворюється… для допомоги громадянській владі (губернським і повітовим старостам) у випадках необхідності подавлення анархії і бешкетів» [4 Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.1074. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.33]

Але перш ніж ухвалити план організації Української армії, 24 липня 1918 року Рада Міністрів ухвалили закон «Про порядок призначення осіб на урядову службу» та закон «Про загальний військовий обов’язок», де був затверджений план організації армії. Згідно до нової організації Українського Війська, армія повинна була б складатися із 8 армійських корпусів, 1 сердюцької дивізії, 8 корпусних кінних полків, 1 окремої таврійської пішої бригади, 4 кінних дивізій, 1 окремої кінної бригади, 2 понтонних куренів,3 окремих важко-гарматних(вернуться) бригад, 3 повітряних іспектур, 2 іспектур повітрено-плавних батальйонів,1 ескадрилі бомбардових літаків,1 повітряної школи,

4 залізничних куренів, 9 інспектур кінного ремонту, 8 ремонтих депо і 1 булавного кінного полку,1 запасних кінних полків і 108 повітових комендатур [Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.) / Упорядкування, покажчики Б.З.Якимовича, передмова Я.Р.Дашкевича. – Вид. 4-те, змін. і доповн. – Львів, 1992. – С.426]. 1 серпня вийшло доповнення до закону , згідно за яким «Про політично-правове становище служачих військового відомства».

Після передачі Чорноморського флоту німцями Український державі, 11 листопада 1918 року з'явився наказ гетьмана про прийняття «боєвого розкладу фльоту, тимчасового табелю доповнювання кораблів і штабів із тим, щоб призначити старшин, священників і кондукторів фльоту». Пізніше наказом від 12 листопада буде оголошено набір новобранців і установлення штабу навчального відділу новобранців фльоти.

Павло Скоропадський пишався минулим свого славетного роду, тому 2 червня 1918 року Гетьман звернувся до Міністерства військових справ із планом про відновлення козацтва, а 16 жовтня 1918 року видав універсал про відновлення козацтва.

Отже, законотворчий здобуток Української держави сягає приблизно 400 актів різної юридичної сили. Менш ніж за рік Павло Скоропадський спробував відновити дієздатність українського війська, запроваджуючи при цьому реформи та реорганізації, але через німецький супротив реформи так і лишилися лише спробою.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Вовк О.Й.

Валерія Серьогіна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Соціалістичні та націонал-демократичні ідеї розбудови української держави доби Центральної Ради

Минуло 100 років з часу віковічних подій створення у березневі дні 1917 р. Української Центральної Ради. Історичний досвід того періоду найбільш повчальний для сучасного державного будівництва, тому ця тема є надважливою для сучасних процесів українського державо- і правотворення.

Лютнева революція в Росії та падіння самодержавства спричинили бурхливе піднесення українського національно-визвольного руху. Епіцентром українського національного життя став Київ. Тут 17 березня 1917 року представники партій і громадських організацій створили Українську Центральну Раду. Ключову роль в її утворенні, зміцненні та визначенні основних напрямків діяльності відігравали три провідні соціалістичні українські партії, а саме: УПСР,УПСФ, УСДРП. Головою Центральної було обрано М. Грушевського.

Розглядаючи можливість автономного устрою України у складі оновленої демократичної Росії, Грушевський наголошував, що державний уклад цивілізованих народів - це суверенний союз народу, який шляхом планової діяльності задовольняє індивідуальні, національні та загальноукраїнські солідарні інтереси у напрямку послідовного розвитку суспільства.[Мірошниченко М.І. Історія вчень про державу та право: навчально-методичний посібник – К.: РВВ КІВС, 2001.- С.178].

Швидкому зростанню авторитету,популярності та впливовості УЦР сприяло те, що вона обстоювала близькі та зрозумілі народу ідеї національно-територіальної автономії та популярні в суспільстві ідеї соціалізму.

Внаслідок невизнання Тимчасовим урядом ЦР як виразника волі українського народу і відмова надати Україні автономії було виголошено 1 універсал ЦР(10 червня 1917), яким було проголошено автономію України, запровадження податку на рідну справу та створення Генерального секретаріату-тимчасового революційного уряду України.

Можна навести декілька аргументів, які пояснюють переважання ідей автономії, над ідеями створення самостійної держави на даний період діяльності ЦР.

По-перше, основною програмною засадою більшості політичних партій та сил Центральної ради була саме політична автономія. По-друге, ідея самостійності не набула ще поширення, визнання та популярності в масах, а по-третє, серед української політичної еліти поширеними були сподівання на справедливе і раціональне вирішення національного питання революційною демократією в Росії.

Другий універсал, який був підписаний 3 липня 1917 року можна вважати поступкою російському Тимчасовому урядові, компромісом та кроком назад порівняно з 1 універсалом. Така угода була природним наслідком соціалістичної політики Центральної Ради і через те ані вона, ані її соціалістичні фракції не були готові проголосити повну самостійність України.

Продовжуючи власну державотворчу лінію, 7 листопада 1917 року ЦР ухвалює 3 Універсал, у якому проголошувалось утворення УНР і накреслено широку програму дій: скасування поміщицького землеволодіння; запровадження 8-годинного робочого дня; надання національним меншинам «національно-персональної автономії» та ін. Щоправда Третій універсал проголосив УНР, але ще в федерації з Росією. У ЦР було відоме негативне ставлення Росії до автономії України, і вже з тієї причини обстоювати далі федерацію з Москвою було великою помилкою українських соціалістів.

Вже в грудні 1917 р. ЦР одержала ультиматум Раднаркому, у якому, з одного боку, визнавалась УНР, а з іншого - робились грубі втручання у її внутрішні справи. Згодом розпочалась війна між УНР та радянською Росією. У цей час для Центральної Ради ключовими стали завдання: мобілізувати та організувати український народ для відсічі агресора; формально відмежуватись від більшовицького режиму; створити передумови для самостійних переговорів з Німеччиною та її союзниками. Одвічне твердження соціалістичних кіл УЦР, про те, що в соціалістичному суспільстві лише міліції достатньо, в даному контексті подій зіграло з ними злий жарт. Спробою реалізувати ці завдання і став 4 Універсал, ухвалений 11 січня 1918 року. Лейтмотивом цього документа була теза: «Однині УНР стає самостійною, ні від кого не залежною,вільною,суверенною державою українського народу». Починаючи з даного періоду Центральна Рада усвідомила необхідність розбудови самостійної української держави.

29 квітня 1918р. відбулось останнє засідання Центральної Ради,на якому було прийнято Конституцію УНР. Конституція не була реалізована, проте мала велике історичне значення. Вона увібрала в себе провідні ідеї української та світової правової думки та лягла в основу майбутньої української законодавчої діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що загалом політика Центральної ради мала на меті побудувати Державу, яка базуватиметься на принципах соціалізму, проте різноманітні політичні,економічні та міжнародні фактори змусили керівництво частково поступитися своїм ідеям та взяти курс на побудову націонал-демократизму на теренах України.

Українська Центральна Рада була переконана, що Україна зі своїми відкритими кордонами утримає свою самостійність без армії, тільки сильною вірою в соціалістичне братерство. І це було її непростимою помилкою проти нації, бо через те була змарнована рідкісна нагода відродження і закріплення своєї державності.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Олег Сидоренко
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студент 1 курсу

Види злочинів та система покарань за звичаєвим правом Запорозької Січі

Унікальним феноменом національно-політичного життя українського народу кінця XV століття стала поява військово-політичної сили – козацтва, яке згодом стала творцем нової української державності. Будучи вільними від чиновників, козаки твердо відстоювали звичаї своїх предків. Коли в Україні діяли писані джерела права такі як Литовські статути, акти князівської та королівської влади, церковне та магдебурзьке право, то козаки продовжували керувалися лише нормами звичаєвого права. На Запорожжя звичаї та порядки потрапляли з усієї України, адже джерелом формування Запорізької Січі були різноманітні верстви українського населення Великого князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої. Вони вважали, що писані закони обмежують їхні права і вольності. Цей факт чітко підмітив видатний український історик козацтва М. Костомаров, який заявив: «Козаки завжди були вороги всякого писаного закону, будь-якого історичного і родового права. На те у них вільність, рівність, загальний вирок; вони ненавиділи те, що підтримувалося привілеями, - походження і право дворянської влади над людьми» [Костомаров Н.Н. Исторические произведения. Автобиография / Н.Н. Костомаров – К. : Изд-во при Киевском университете, 1989. – 736 с.]. Виходячи з цього, ми б хотіли дослідити систему звичаєвого права на Запорозькій Січі загалом та акцентовано зупинитися на системі карного права зокрема.

Система злочинів і покарання запорізького козацтва ґрунтувалася лише на звичаєвому праві. Основоположним принципом останнього був «здоровий глузд» [Панько І., Струс В. Злочини та покарання Козацької доби / І. Паньонко, В. Струс // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2010. – Вип. 5. - С. 158 – 163]. Отже, на Запорожжі виділялися такі види злочинів, за вчинення яких наступала достатньо жорстока юридична відповідальність. Найтяжчим вважалося вбивство козаком козака, за здійснення якого, «тільки в цьому докажеться», обвинуваченого закопували в землю разом із його жертвою. За стародавнім козацьким повір'ям вважалося, що під землею жертва вічно душитиме свого кривдника, адже вбивцю зв'язували і клали під труну. Заподіяння тілесних ушкоджень у п'ному вигляді із застосуванням зброї інколи каралося переламуванням однієї ноги. За більшу провину переламували руку і ногу, що фактично означало відлучення від козацького ремесла. Найтяжчі з них — дезертирство, програш бою, ухилення від зайняття посади, на яку козака обрало товариство, пияцтво під час походу. За здійснення протиправних діянь цієї категорії на злочинця очікувала смертна кара. П'яного під час морського походу викидали за борт, а під час суходільного маршу — прив'язували до коня і ганяли степом, доки винуватий не помирав. Для профілактики пияцтва на Запорожжі існував Гадючий острів, куди січовики відправляли невиправних пияків, де й кидали їх напризволяще. До них відносили крадіжку, розбій, неповернення боргу. Залежно від об'єкта посягання розрізнялася крадіжка особистого майна і майна всього запорозького товариства. В останньому випадку обвинуваченого очікувала смертна кара. Неповернення боргу тягнуло за собою приковування до лафета гармати. Винний звільнявся лише в тому разі, коли повертав борг, або хтось із родичів чи друзів поручався за нього. Позаяк жінки не могли перебувати на Січі, досить поширеними видами злочину були мужолозтво і скотолозтво, за вчинення яких також передбачалася смертна кара [Захарченко П. П. Історія держави та права України / П. П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – С. 129 – 130].

Окрім того, на Запоріжжі звичаєм не передбачалось судових виконавців – катів. Виправданням цієї прогалини в законодавстві було те, що лицарям не гоже було бруднити свої руки кров'ю беззбройної жертви, але все ж комусь потрібно було виконувати дані

функції, і ці функції переходили до рук іншого злочинця засудженого на смерть. Були і випадки коли такої людини просто не було, тоді ж вирішували відкласти виконання вироку до поки такий не з'являвся. Вирок, традиційно виконували подалі від осель та транспортних шляхів. Заборонялося також приводити вирок у дію під час православних свят [Вербинець Л. Судівництво і кара на Запоріжжю / Вербинець Л. // Українське козацтво. – 1973. – № 2 (24)]

Особливістю запорізького законодавства виділявся спосіб уникнення смертної кари. Помилування можна було здобути якщо котрась дівчина захоче вийти за засудженого заміж. Але такі випадки ставались в паланкових козаків і дуже рідко [Захарченко П. П. Історія держави та права України / П. П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – С. 129 – 130].

Як бачимо основним видом покарання була смертна кара як проста, так і кваліфікована. Проте, у військовому товаристві застосовували і інші біль м'які покарання як вигнання з полку чи Січі. Перед вигнанням на особі ставили тавро або надрізали вухо, щоб помічений знак не дозволив злочинцю повернутися у лави козацтва [Панько І., Струс В. Злочини та покарання Козацької доби / І. Паньонко, В. Струс // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2010. – Вип. 5. - С. 158 – 163].

Таким чином, на Запорозькій січі існувало особливе звичаєве карне право, яке неписаними нормами регламентувало систему злочинів і покарань. Злочинними вважалися усі діяння, що посягають на життя, здоров'я, честь, гідність козака, а також будь-які прояви порушення військової дисципліни. За такі злочини застосовувалися суворі покарання, переважно смертна кара. Метою застосування таких санкцій була необхідність підтримки належного порядку серед козацької спільноти.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Мацелюх І.А.

Олена Сінько
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Конституційне законодавство ЗУНР

Актуальність нашої теми полягає у дослідженні конституційного законодавства ЗУНР з метою встановлення його переваг та недоліків, що дозволить використати досвід права і державотворення при розв'язанні сучасних проблем конституційного законодавства України. Основне завдання проаналізувати та розкрити головні аспекти нормативно-правових актів конституційного характеру Західноукраїнської Народної Республіки, звернути увагу на їх особливості.

19 жовтня 1918 р. була оголошена «Прокламація Української Національної Ради» про створення Української держави на українських етнографічних землях Австро-Угорщини. Ця держава включала Східну Галичину з граничною лінією Сяну з Лемківщиною, Північно-Західну Буковину з містами Чернівці, Строжинець і Серет та українську смугу північно-східної Угорщини. Варто зазначити, що саме 4 пункт зазначав, що УНРада виготовить конституцію на засадах «загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступництвом та правом національно-культурної автономії». [Невідомі конституції України − К, 1992 − С. 97].

13 листопада 1918 р. УНРада затвердила конституційні основи новоствореної держави, які були викладені у «Тимчасовому основному законі про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», (або як зазначають історики права «Тимчасова Конституція»). [Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції

України, − К., 1992. − С.96]. Вона складалася з п'яти артикулів (І.-Назва; ІІ.- Границі; ІІІ- Державна суверенність; ІV.- Державне заступництво; V.- Герб і прапор). На нашу думку, цей нормативно-правовий акт був заснований на достатньо демократичних засадах.

Перший артикул закріпив назву «Західноукраїнська Народна Республіка». Другий артикул встановив кордони новоствореної держави. Наступний артикул закріпив державну ″суверенність″, яка поширювалася на всю зазначену територію. [Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України, − К., 1992. − С.96]. Хотілось би відмітити, що таке ж положення закріплене у сучасній Конституції України у розділі І, статті 2. Це обов'язкова умова для кожної самостійної країни.

Четвертий артикул надав право на владу народові (ідентичне положення закріплено у статті 5 Конституції України), вводилося голосування на рівних, пропорціональних правах. Важливим аспектом було запровадження права голосу для жінок.

Останній розділ визначив символіку. Гербом був Золотий Лев на синім полі, обернений у праву сторону, державна печать мала довкола напис «Західно-Українська Народня Республика». [Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України, − К., 1992. − С.96]. Варто зауважити, що у ніч на 1 листопада 1918 р. у місті Львів на ратуші замайорів блакитно-жовтий прапор, який до речі є чинною символікою й донині (стаття 20 Конституції України). У цей же день УНРада видала «Відозву», у якій зазначалося, що доля новоствореної держави в руках людей та в законом порядку будуть установлені державні органи, та два звернення: «До населення міста Львова» і «Український народ». У цих перших правових актах зазначалося, що всім громадянам, національним меншинам гарантувалася свобода і право вибору, рівність незалежно від національності і віросповідання. [Історія Держави і Права України. В. Д. Гончаренко, 2013.− С.432.] На наш погляд, це були достатньо демократичні засади, які б дозволили створити таку ж державу.

«Тимчасова Конституція» зобразила лише основні контури будівництва нової демократичної української держави, тому її було доповнено іншими законодавчими актами. Дбаючи про створення повноцінного парламенту, 31 березня 1919 р. УНРада ухвалила «Закон про скликання Сейму ЗУНР», а згодом 14 квітня – «Виборчий Закон». Фактично, ці акти доповнили четвертий артикул «Тимчасової Конституції», у якому закріплювалося положення про виборче право, віковий ценз для якого становив 20 років. [Історія Держави і права України, В. Іванов.−С.394.] Зауважимо, що сучасна Конституція України дозволяє право голосу з 18-ти років.

За соціальною ознакою в парламенті ЗУНР переважали середні й заможні селяни, світська інтелігенція та духовенство, а відтак вона мала суто український характер і спрямування. 4 січня 1919 р. прийнято декілька конституційних актів, що регламентували її компетенцію та організацію, а саме: «Закон про Виділ УНРади»; «Статут про доповнення»; «Про спосіб оголошення законів та розпоряджень». Зокрема було прийнято «Закон про утворення Президії УНРади». До неї входили: голова – президент і чотири його заступники. [УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917- 1920 рр.). П. Гай-Нижник. − С. 212.]

«Закон про Виділ УНРади» найповніше розкрив її діяльність. Він закріпив усі її повноваження та обов'язки: призначати начальників верховних державних урядів, членів правительства, приймати й уділяти їм димісії, виконувати право амністії. [Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України, − К., 1992. − С.97].

Закон «Про державну мову» від 15 лютого 1919 р. проголосив державною мовою українську (а саме параграф 1). Закріплювалося право уживання її в писемному, усному вигляді та в «урядових зносинах з державними властями» (параграф 2). Звісно й зараз стаття 10 Конституції України закріплює статус української мови як державної.

Таким чином, безперечно ЗУНР проводила активну законодавчу діяльність, яка вже тоді була зорієнтована на міжнародно-правові стандарти, відповідала їм і навіть дещо випереджала. Вони визначили загальнолюдські цінності головним орієнтиром у своїй

законодавчій діяльності, але, на жаль, їх законотворча ініціатива обмежувалася відсутність часу та умовами військових дій. Можна стверджувати, що конституційне законодавство було на належному рівні. «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» був побудований на демократичних засадах, а деякі його положення відображенні у сучасній Конституції України.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Тетяна Ткач
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Проблема реалізації права на віросповідання в УРСР у 1929 – 1942 рр.

Свобода віросповідання як найважливіше досягнення людства є невід'ємним компонентом загальнолюдських цінностей, основних демократичних прав і свобод людини. В умовах орієнтації курсу України на європейську інтеграцію та конституційне проголошення і закріплення розбудови правової, демократичної держави постає питання забезпечення права на свободу віросповідання. Реалізація цього права напряму залежить від характеру відносин держави та релігійних організацій, становлення таких взаємозв'язків, їх правового регулювання. Сучасне законодавство України про захист права на свободу віросповідання залишається у стадії реформування. Така необхідність обумовлюється зокрема тим, що за роки незалежності Україна хоч конституційно і закріпила те, що вона є світською державою, проте аналіз реальної ситуації доводить, що свобода віросповідання залежить від взаємин держави і церквою. З цього формується державна релігійна політика. Неможливим є розгляд реалізації права на свободу віросповідання без аналізу його історичного розвитку в Україні. Досить важливим є вивчення стану свободи віросповідання у період радянської України, зокрема у 1929 – 1942 роки.

1929 рік став переломним для СРСР, який пережив кардинальні зміни у внутрішньополітичному і економічному курсах. Зміни відбулись і в політиці уряду щодо релігії. «Релігійний неп» попереднього періоду був припинений і перетворився на жорстоку антирелігійну боротьбу. У попередні роки боротьба з релігією мала більше пропагандистський характер, то з 1932 по 1937 роки велась відкрита боротьба проти церкви і вірян, цей період навіть отримав назву «безбожної п'ятирічки». Кінець 1920-х – поч. 1930-х були піковими в діяльності всесоюзної антирелігійної спілки – «Союз безбожників». Під їх егідою виходили антирелігійні газети та журнали, організовувались масові заходи пропаганди: лекції, демонстрації, диспути, тощо. У період до 1936 року до лав «безбожників» входили понад 5 млн осіб, серед них 2 млн – діти [Никольская Т. К. Русский протестантизм и государственная власть в 1905—1991 годах. — СПб.: Изд-во Европейского университета, 2009. — С. 106]. 1929 року відбувся II з'їзд союзу безбожників, на який прибуло 1200 делегатів. З'їзд продемонстрував позицію народу щодо релігії. Пропаганда атеїзму здійснювалась відкрито, ЗМІ несли у маси лозунги «Бога немає!», «Релігія – опіум для народу!». Однак, при всьому напорі антирелігійна пропаганда не приносила бажаних плодів. Перепис населення 1937 року показав, що 1/3 городян і 2/3 жителів сільської місцевості назвали себе віруючими. За даними церковного історика протоієрея Владислава Ципіна саме результати перепису спричинили «чистку» рядів безбожників.

Перша Конституція СРСР, прийнята в 1924 р, не містила розділів, присвячених основним правам і обов'язкам громадян, залишивши регулювання цього інституту на рівні конституцій союзних республік. Конституція РРФСР 1925 не внесла жодних змін, залишились положення про відділення церкви від держави і школи від церкви, а також про визнання за всіма громадянами свободи релігійної і антирелігійної пропаганди. 8 квітня 1928 року було прийнято постанову ВЦВК і РНК УРСР «Про релігійні об'єднання», яка витіснила релігію і церкву практично з усіх сфер суспільного життя. Їм заборонялося здійснювати громадську та соціальну діяльність [Шмелев Г.М. Русская православная церковь, ее деятельность и экономика до и после 1917 года // Вопр. истории. 2003. №11. С. 36–51].

У 1929 р в Конституцію РРФСР 1925 року була внесена поправка про свободу здійснення релігійних культів для всіх громадян. Дане формулювання було закріплене в Конституції СРСР 1936 р, а потім і в Конституції СРСР 1977 р. «Свобода релігійних віросповідань» тлумачилась як діяльність віруючих стосовно сповідування своїх релігійних догматів, таке розуміння було відображено і в Конституції від 5 грудня 1936 року в ст. 123.

Віруючі та духовенство здійснювали опір антирелігійній політиці. Тільки за 1930 рік у СРСР було зафіксовано 1487 масових. У 1930-1931 року вийшов ряд секретних циркулярних листів і постанов уряду і Наркомфіну про впорядкування податкового обкладення релігійних об'єднань і духовенства, збільшено податкове обкладання церковнослужителів. 26 січня 1930 Комісія з питань культів змінила порядок прийняття рішень про закриття церков. Остаточне рішення про ліквідацію церковної установи мали крайові і обласні виконкоми, а віруючі лише мали право оскаржити їх рішення в Комісію з питань культів. 31 грудня 1929 року Комісією з питань культів при Президії ВЦВК був прийнятий закон про врегулювання церковного дзвону та його заборону, оскільки він заважав роботі і відпочинку трудящих. 16 травня 1931 року Комісія з питань культів ухвалила клопотання про дозвіл зняття дзвонів з молитовних будинків. Дзвонову бронзу передбачалося використовувати для виготовлення дрібної монети.

Пік репресій проти «релігійників» припав на період Великого терору 1937-1938 років. У 1937 році вийшов секретний оперативний наказ НКВД, згідно з яким «церковники і сектантські активісти» були оголошені «антирадянськими елементами» та підлягають репресіям. Реалізація цього наказу почалася в серпні 1937 року. На пленумі ЦК ВКП (б) в жовтні 1937 року виникла дискусія про небезпеку релігійних організацій для майбутніх виборів до ВР СРСР. У зв'язку з чим пленум прийняв директиву, яка дозволяє «в найближчі дні забезпечити оперативний розгром церковного і сектантського контрреволюційного активу».

Отже, метою діяльності комуністів було знищення церкви у суспільстві. Радянський тоталітаризм потребував внутрішнього ворога, для виправдання своїх економічних й соціальних поразок та терору щодо громадян. Під приціл було взято церкву, зважаючи на наявність в Україні також греко- та римо-католицької церкви, це стало підставою для здійснення репресій і проти них, оскільки багато священиків були поляками чи німцями, щоб уникнути іноземного дипломатичного втручання, щодо них проголошувались політичні вироки без суду та слідства. Такі дії були потрібні для того, щоб виправдатись перед іншими країнами на міжнародній арені, а водночас знищити церковні установи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Лєра Харахаліль
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Особливості сімейно-шлюбного права у період Великого князівства Литовського XIV–XVI ст.

Питання шлюбно-сімейних відносин у процесі розвитку і становлення держави ніколи не втрачає своєї актуальності. Усім відомо, що суспільство формує державу, а основою суспільства є сім'я. З другої половини XIV по XVI століття українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського. Розвиток українського народу у цей період був специфічним. Особливої уваги на даному етапі історії заслуговують саме шлюбно-сімейні відносини. Адже після прийняття Литовських статутів сімейне право на українських землях зазнало значних змін.

З XVI століття у Великому князівстві Литовському було узаконено форму церковного шлюбу. З огляду на це, законодавством було визначено порядок укладення шлюбу, яке здійснювалося у декілька етапів: сватання та оглядини, заручини, вінчання і, урешті-решт, весілля. Розглянемо дані етапи та звернемо увагу на юридичні наслідки кожного з них.

Сватання і оглядини не несли за собою ніяких правових наслідків, оскільки вважалися підготовчою стадією. Правові наслідки наставали лише після заручин, які могли проводитися при свідках та з виконанням певних символічних дій. Слід зауважити, що сторона, яка відмовилася від одруження після заручин, була зобов'язана виплатити передбачену угодою недотримку, як відшкодування матеріальних витрат на підготовку до укладення шлюбу. Цікавим є той факт, що заручини могли мати місце і у дитячому віці. Укладення шлюбного договору відбувалося після сватання і заручин представниками нареченої та нареченого. У Литовських статутах докладно розглянуті питання щодо порядку оформлення шлюбних договорів та наслідки їх невиконанння. Майнові відносини були головною частиною таких договорів. Шлюбний договір у Литовських статутах мав назву "інтерциза", у якій визначали посаг нареченої та віно. Після укладеннння інтерцизи її записували в гродських книгах.

Слід зауважити, що Литовські статути особливої уваги приділяли питанням, які стосувалися віна. Литовським статутом 1588 року встановлювався обов'язок батьків дбати про своєчасний запис майбутнім зятем віна на користь їхньої доньки, для того щоб попередити зловживання учасниками подружжя спільним сімейним майном. Литовські статути 1566 та 1588 років затвердили, що розмір віна не повинен перевищувати 1/3 нерухомого майна чоловіка. Стаття 2 п'ятого розділу Литовського статуту 1588 року визначала, що розмір віна повинен був удвічі перевищувати розмір посагу дружини. У статті 1 п'ятого розділу аналогічного статуту визначалися порядок оформлення вінового запису та процедура встановлення його достовірності. [Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX -XX ст.) : підручник / І.Й. Бойко. – К. : Атіка, 2013. – С.109]

Важливим питанням у процесі укладення шлюбу є добровільність його учасників. З цього питання артикул 31 розділу третього Литовського статуту 1566 року визначав " княгинь, пань, вдов, княжних, панянок, дівок-шляхтянок і всякого іншого стану походження земського, як людей вільних, під вільним пануванням нашим господарським, зберігати їх при вольностях їх і силою ні за кого їх давати не маємо без волі їх, за кого захочуть, за того вільно піти."

Право на укладення шлюбу мали не всі. У Великому князівстві Литовському дане право мали особи, які досягли шлюбного віку, які не були в іншому шлюбі, і не перебували у кровній спорідненості одне з одним. Не могли вступати в шлюб монахи, римо-католицькі священники та особи, які вже тричі перебували у шлюбі. Слід

зауважити, що за нормами канонічного права, заборонялося вступати в шлюб з масульманами та євреями. Дівчатам, які не досягли шлюбного віку, заборонялося виходити заміж без згоди батьків або найближчих родичів (у випадку відсутності перших), в іншому випадку вони втрачали право на спадкування. Відповідно до Литовського статуту 1588 року шлюбний вік для дівчат становив 13 років, для чоловіків - 18.

Шлюб вважався укладеним, суспільно визнаним та юридично оформленим лише після весілля, незалежно від того, відбулося церковне вінчання чи ні.

Цікавим для вивчення є питання прав та обов'язків подружжя у Великому князівстві Литовському. Варто зазначити, що у Литовських статутах були визнані майнові права жінок та рівноправність учасників подружжя стосовно їхніх дітей. Це давало можливість жінкам бути не слугами чоловіків, а господинями у домі. Чоловік мав прерогативу у сім'ї, був власником будинку та відповідно усіх, хто в ньому проживав, вважався представником сім'ї у судових та державних органах. Чоловік міг віддати дружину та дітей у тимчасове рабство, передати їх в найм або ж під заставу, тобто використати замість себе як засіб повернення боргу.

Посаг дружини, хоч і переходив у спільну власність сім'ї, проте забезпечувався нерухомим майном чоловіка. Тому майнові правовідносини подружжя визначалися майном, яке кожен з них, вступаючи у шлюб, вносив у сім'ю. Власність подружжя могла бути спільною чи роздільною. Майнові права дітей під час життя їх батьків були досить обмеженими.

Зрештою, звернемо увагу на питання розлучення у ВКЛ. Розірвання шлюбу відбувалося за згодою обох сторін. До світського суду зверталися особи, які укладали шлюб за звичаєвим правом, вінчані зверталися до церковного. Варто зазначити, що церковне законодавство, охороняючи шлюб та сім'ю, визначило тільки два приводи для розлучення - тривалу та невиліковну хворобу одного з подружжя і перелюбство. [Захарченко П.П. Історія держави і права України : підручник / П.П. Захарченко – К. : Атіка, 2004. – С. 64]

Отже, аналізуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що у період перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського інститут сімейного права досяг значного розвитку. На цьому етапі було узаконено форму церковного шлюбу, зменшений шлюбний вік жінки, важливим елементом шлюбних договорів стало визначення віна, що записувалося чоловіком на користь своєї дружини, було чітко визначено його розмір та багато іншого. Вище зазначене дало поштовх до подальшого удосконалення та демократизації інституту сімейно-шлюбних відносин на українських землях.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Юлія Хімін
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Основні напрямки розвитку кримінального права в Українській Державі Павла Скоропадського

У період розбудови незалежної, демократичної, правової української держави та формування громадянського суспільства українські правники звертаються переважно до досвіду країн Західної Європи, Канади та США, не надаючи належної уваги дослідженню

української правової спадщини, що відіграє важливу роль. Вирішення актуальних проблем, пов'язаних з реформуванням та вдосконаленням правової системи сучасної України, великою мірою залежить і від дослідження та засвоєння історичного досвіду, знання тих правотворчих процесів, які мали місце в історії раніше, адже використання світового досвіду завжди є ефективнішим, якщо воно ґрунтується на вивченні вітчизняної правової спадщини, і дозволяє уникнути сліпого запозичення зарубіжних ідей і творити своє самобутнє право, яке походить з власного історичного досвіду. Особливої уваги заслуговує дослідження закономірностей та особливостей розвитку кримінального права періоду українського державотворення 1917–1921 років.

Прихід до влади гетьмана П. Скоропадського став початком нового етапу державотворення. Центральну Раду було ліквідовано, а П. Скоропадського на Всеукраїнському з'їзді хліборобів-землевласників у Києві (29 квітня 1918 р.) проголошено гетьманом всієї України, а замість Української Народної Республіки утворено Українську Державу. Зміна влади, устрою, перебудови в економічному, політичному та соціальному житті значним чином вплинули і на кримінальне право.

Кримінальне законодавство Української Держави розвивалося у трьох напрямках. По-перше, це злочини проти держави, охорони громадського порядку та спокою (до цього напрямку відносилися: протиправні діяння спрямовані на зміну, повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, посягання на життя посадової особи, бандитизм, контрабанда та ін.). По-друге, це злочини проти власності - крадіжка, грабіж, шахрайство, умисне знищення чи пошкодження майна та ін. По-третє, це господарські злочини - боротьба із спекуляцією різних видів, свідченням цього є Тимчасовий закон про кримінальну відповідальність за перевищення граничних цін та за спекуляцію (24 липня 1918 р.). Але, крім цих трьох напрямків, встановлювалося покарання і за інші види злочинів (наприклад, злочинів проти особи, військової підсудності, хабарництва) [Чуваков О. А. Кримінальне право в Україні (1917-1922 рр.): автореф. дис. на здобут¬тя наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право, кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. А. Чуваков. - Харків, 2003. - С. 11 - 12.].

На забезпечення політичної та економічної безпеки держави, охорони державного порядку та громадського спокою були спрямовані такі акти, постанови: « Постанова про деякі тимчасові заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою» (26 липня 1918 р.), що надавала право передавати справи, про вчинення злочинів, що здійсненні в тих місцевостях, де не оголошено військовий стан, до Військового суду. До числа цих злочинів належали ті, що становили небезпеку для державного порядку та громадського спокою, й були передбачені «Законом про військову підсудність» (30 травня 1918 р.), це зокрема: зрада держави, шпигунство, опір, повстання проти влади, антидержавна агітація, підробка грошових знаків та інші. У вересні з цією ж метою було затверджено і акт-постанову «Про міри проти осіб, які загрожують державній безпеці Української Держави та її правопорядку» (24 вересня 1918 р.), що надала право на обшуки, вилучення та попередні арешти осіб, запідозрених у здійсненні злочинів, що загрожують державному правопорядку. Правовим засобом боротьби проти страйків та саботажів, які охоплювали все більше різних підприємств, стало прийняття "Постанови про відновлення на Україні сили закону Російської держави від 2 грудня 1905 року про покарання за участь у деяких страйках" (19 липня 1918 р.), яка передбачала переслідування в кримінальному порядку й сувору відповідальність за будь-які заклики чи агітацію до страйків [Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право, кримінологія; кримінально-виконавче право» / П.Л. Фріс. – Київ, 2005. – 35 с.].

Значна увага приділялася і злочинам проти власності. Велася боротьба з крадіжками, розбоями, шахрайством, присвоєнням та розтратою майна. Особливо це стосувалося галузі сільського господарства, де набули поширення такі злочини, як умисне знищення

або пошкодження сільськогосподарського інвентарю та товарів виробництва, підпали. З метою врегулювання цих проблем було ухвалено «Тимчасовий закон про заходи боротьби із розрухою сільського господарства» (8 липня 1918 р.), що регулював використання інвентарю, встановлював обов'язкове виконання місцевим населенням термінових сільськогосподарських робіт, встановлював покарання за псування, знищення посівів чи реманенту (арешт до 3-х місяців і штраф 500 крб). [Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: підручник / Коваленко В. В. та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 648 с.]

Окремо законодавець намагався захистити особу гетьмана. Про це свідчить законопроект «Про захист життя, недоторканості й честі особи Гетьмана всієї України» (27 листопада 1918 року), що забороняв розповсюдження творів чи малюнків, що містять образу, глум чи погрозу особі гетьмана, на території держави.

Також контролювалася діяльність військовослужбовців, особливо прикордонних служб. Було прийнято закон (2 вересня 1918 р.) щодо відповідальності державних службовців чи військовослужбовців, задіяних у контрабанді, що передбачав кримінальну відповідальність за контрабанду та участь в ній [Кісілюк Е. М. Кримінальне право в період українського державотворення (1917-1921 рр.) : монографія / Е. М. Кісілюк. Київ : Вид-во Європейського університету, 2011. 232 с.].

Отже, варто відзначити каральну спрямованість кримінального права, що була зумовлена анархо-кримінальною ситуацією, яка склалася на той час. Кримінально-правові норми Української Держави були направлені на врегулювання найбільш важливих галузей державного та громадського життя. Значна увага приділялася гарантуванню державної безпеки та громадського спокою. Вдалося розробити кримінально-правову законодавчу базу для боротьби зі злочинністю, в умовах революції, що забезпечувала правопорядок в країні та залишилась безцінним досвідом для нащадків.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Володимир Цюприк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Політика П. Скоропадського щодо формування особового складу вищих органів державної влади Української Держави

Для успішного становлення держави у всі часи необхідно було в першу чергу налагодити ефективний уряд, який має бути дієздатним, виконувати покладені на нього функції та відповідати викликам епохи, а для його створення потрібні спеціалісти, що зможуть забезпечити нормальну роботу механізму держави. На сьогодні, питання визначення критеріїв та призначення посадових осіб є також досить гострою проблемою, що характеризується певною невизначеністю. А постійні люстрації і реформи поки що не можуть вирішити проблему з кадрами, адже часто професійні кадри мають погану репутацію, а нові ще зовсім недосвідчені.

З подібною проблемою зіштовхнулася й Українська Держава, тому, можливо, на сучасному етапі розвитку України слід звернути увагу на досвід наших попередників, щоб не допустити їх помилок і піти тим шляхом, який допоможе уникнути проблем з кадровою політикою, зокрема щодо призначення перших осіб держави як міністрів та членів вищої судової інстанції.

П. Скоропадський вважав, що кандидатів на державні посади слід обирати перш за все за принципом професійності кадрів, а вже потім оцінювати популярність, ідейні переконання кандидата і його лояльність до влади.

Вірність гетьмана цим переконанням частково можна прослідкувати в формуванні уряду. Яскравим прикладом призначення вищого посадовця за рівнем професіоналізму було призначення міністром фінансів поляка А. Ржепецького, який мав великий досвід роботи на керівних посадах комерційних установ, таких як банки та синдикати. Результати не змусили довго себе чекати, оскільки, як зазначають деякі науковці, найбільші успіхи спостерігалися саме у фінансовій сфері. Міністр послідовно відстоював інтереси України у відносинах з окупаційними властями. Міністерству вдалося виробити нову податкову систему, заснувати Державний і Земельний банки. Ржепецький залучив до співробітництва досвідчених службовців з колишньої Петербурзької експедиції виготовлення цінних паперів, і з їх допомогою почалася підготовка до переходу на українську валюту [Уряди Української Держави - Історія [Електронний ресурс] // Урядовий портал. — Режим доступу: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_ id =661535&cat_id=661211].

Людиною з досвідом керівничої державної діяльності також можна вважати третього Отамана Ради Міністрів Ф. Лизогуба, який у різний час займав посади голови Полтавської земської управи, члена ради для заведення земського самоврядування при намісніку Кавказу, а також голови відділу іноземних підданих Міністерства закордонних справ Росії при ТУ.

Щодо міністерства освіти, то його також очолював професійний науковець і освітянин М. Василенко, професор права та відомий історик. Результатом функціонування його міністерства була українізація шкіл усіх ступенів і двох університетів - Київського і Кам'янець-Подільського. Велике значення мало заснування у листопаді 1918 р. Академії наук України, яку очолив всесвітньо відомий вчений академік В.І. Вернадський, Національної бібліотеки, Національного архіву. Знову розгорнулася українська видавнича справа [Органи центральної влади та управління[Електронний ресурс]//Історія держави і права України. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1886031345517/pravo/organi_ tsentralnoyi_vladi_upravlinnya].

Щодо формування керівних посад судової влади, то слід зазначити, що й тут в основу було покладено принцип професійності працівників. Про це свідчить те, що до кандидатів, зокрема на посаду голови вищої судової інстанції країни — Державного сенату, пред'являлися такі вимоги: наявність вищої юридичної освіти і не менше 15 років трудового стажу в судових органах на посадах не нижчих судового слідчого чи товариша прокурора окружного суду, на адвокатській службі чи викладацькій роботі [Степанюк А.Г. Державний Сенат Української Держави у 1918 р.: нормативне забезпечення діяльності [Електронний ресурс] / А. Г. Степанюк // Офіційний веб-сайт Київського апеляційного адміністративного суду. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://kaas.gov.ua/law-library/articles/s/192-derzhavnij-senat-ukrajinskoji-derzhavi-u-1918-r-normativne-zabezpechennya-diyalnosti.html].

Також, можна виокремити те, що в основу кадрової політики закладався принцип об’єднання різних політичних сил в одній державній владі очевидно з метою консолідації всіх українських партій задля розбудови нової держави. Так, на посаду міністра закордонних справ було призначено Д. Дорошенка, представника українських соціалістів. При цьому, згідно зі спогадами гетьмана, Дорошенко не був професіоналом своєї справи, оскільки навіть не знав іноземних мов і часто відхилявся від політики гетьмана. Також, слід зазначити, що і призначення Лизогуба було в деякій мір об’єднувальним кроком, оскільки той був представником «октябристів» в українському уряді, що складався переважно з «кадетів».

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що гетьман Павло Скоропадський вважав найбільш доцільним вирішення кадрового питання переважно шляхом відбору кандидатів в першу чергу за ознакою професійності, а потім вже згідно з політичними поглядами кандидатів. Проте слід зазначити, що іноді саме погляди грали ключову роль, зокрема призначення Дорошенка міністром закордонних справ при його невідповідності деяким вимогам цієї посади. У цьому та в деяких інших випадках зіграло роль бажання гетьмана до об'єднання політичних сил, проте цю ідею здійснити в повній мірі так і не вдалося. Слід зазначити, що кадрова політика професійності кадрів не була суто позитивним чи негативним явищем, оскільки, з одного боку, спеціалісти найкраще розумілися на справі та могли ефективно виконувати свої обов'язки, а з іншого їхня іноді антиукраїнська і проросійська позиція дуже негативно впливала на перебіг справ і, на думку деяких дослідників, стала однією з причин падіння Другого Гетьманату.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В. О.

Людмила Черняхівська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Механізм прийняття поправок до Конституції США

Актуальність даної роботи полягає у тому, що США є однією із найрозвиненіших держав світу в сфері економіки, політики та юриспруденції. Конституція США залишається дієвою протягом всієї їх історії, тому варто звернути на неї увагу для того, щоб перейняти конституційний досвід цієї країни.

Конституцію США часто називають залізною, адже нею не передбачено можливостей та способів зміни її положень. Так, вона є найстарішою конституцією і її текст, затверджений ще у 1787 році, чинний до сьогодні. Та все ж, незважаючи на те, що сам текст Конституції незмінний, у ст.5 передбачено можливість внесення поправок до неї. Цей процес є досить складним, тому що механізм внесення змін унеможливлює прийняття поправок, які є необґрунтованими чи у яких немає справжньої необхідності. Остання ратифікована поправка розглядалася більше двохсот (!) років. За більш ніж 200 років було прийнято 33 поправки до Конституції США, 27 з яких було ратифіковано.

Розглянемо безпосередньо механізм прийняття цих поправок. Спочатку за запропоновану поправку повинно бути віддано не менше 2/3 голосів в обох палатах Конгресу. Після того, як її підтримає Конгрес, вона переходить на ратифікацію до штатів. Поправка вважається прийнятою, якщо її ратифікують не менше, ніж 3/4 штатів. Для того, щоб уникнути занадто довгого розгляду поправок, Конгрес може обмежити термін ратифікації, встановивши його у тексті поправки (зазвичай це 7 років).

У тому випадку, якщо Конгрес відмовляється прийняти певну поправку, незважаючи на волю штатів, на вимогу законодавчих зборів 2/3 штатів може бути скликаний спеціальний Конвент, за допомогою скликання якого штати можуть домогтися прийняття певної поправки [The Constitution of the United States of America, Analysis and Interpretation. 2002 Edition. Онлайн ресурс. Режим доступу https://web.archive.org/web/20090114043027/http://www.gpoaccess.gov/constitution/pdf2002/015.pdf]. Отже, варто зазначити, що у будь-якому випадку переважає інтерес народу, що ще раз підтверджує високий рівень демократичності даної Конституції. Насправді, можливі і інші способи прийняття поправок, але за всю історію вони ні разу не використовувалися. Це, зокрема, скликання Конституційного Конвенту 2/3 штатів, який

пропонує поправки і передає їх на ратифікацію штатам. Подані зміни повинні бути ратифіковані законодавчими органами чи Конвентами не менше, ніж 3/4 штатів. Отже, Конституція США надає ще 3 шляхи подання поправок: подання Конвентом і ратифікація Конвентом, подання Конвентом і ратифікація законодавчими органами штатів, подання Конгресом і ратифікація Конвентом (використовувався тільки раз приймаючи 21 поправку). [The United States Constitution: Amendments. Онлайн ресурс. Режим доступу: https://www.usconstitution.net]

Цікавим є той момент, що президент не відіграє ніякої ролі у прийнятті поправок до Конституції. Він не може накласти вето на внесення пропозиції про поправку чи її ратифікацію. Цей факт зазначено у статті 5 Конституції США, яка також була підтверджена рішенням Верховного Суду США у 1798р.

Даний механізм прийняття поправок до Конституції є досить прогресивним і продуманим, адже він унеможливлює сваволю правлячих сторін і враховує інтереси і позицію переважної більшості штатів. Так, доволі легко прийняти якусь поправку, якщо вона дійсно необхідна для країни, і доволі складно, або й навіть неможливо, якщо більшість штатів не підтримують дану пропозицію.

Окрім офіційного способу внесення поправок до Конституції, існують і неофіційні методи її зміни. За різних обставин можна по-різному інтерпретувати статті Конституції. До прикладу, на різне тлумачення можуть впливати зміни обставин життєдіяльності суспільства, коли одна стаття, не змінюючи тексту, змінює суть та значення. Також судді Верховного Суду США мають вагому роль, адже вони є основними арбітрами інтерпретації Конституції і саме вони вирішують, як її розуміти.

Оскільки Конституція США є найпершою, то вона вплинула на створення конституцій інших держав і відповідно на способи їх зміни. Загалом, у більшості конституцій зберіглася традиція попереднього голосування та прийняття більшістю парламенту. Практично, зараз немає жодної конституції де не вимагалося б схвалення змін кваліфікованою більшістю. У федеративних державах зазвичай проводиться голосування і суб'єктами федерації, а в деяких унітарних країнах – місцевими адміністративними одиницями. Також в багатьох унітарних державах зараз практикується ускладнений подвійний вотум: спочатку поправка приймається кваліфікованою більшістю, а потім проводиться повторне голосування через певний проміжок часу (Італія), іншим складом парламенту (Швеція, Норвегія, Голландія, Фінляндія), на референдумі (Австралія, Франція) і т.д. Тенденція до двоступеневого голосування, закладена в Конституції США, певним чином вкоренилася в конституційному праві інших країн, які визнали такий механізм прогресивним і достатньо розвиненим, щоб застосувати його на власній практиці. [Кудінов О. А. Конституційне право зарубіжних країн. М., 2007. С. 62.]

Сам принцип внесення змін та доповнень до Конституції, який зародився у США, унаслідували інші держави (Венесуела, Чехословаччина, Югославія). Конституція цих країн забороняє змінювати основний текст, проте передбачає можливість внесення поправок, кожна з яких має свій послідовний номер і дату ратифікації. Частина країн заборонили зміну лише певних положень. Наприклад, у Німеччині заборонено змінювати принципи правової, демократичної держави, принцип поділу Федерації на землі і співробітництва земель; у Греції – статтю про свободу совісті; у Португалії – право на демократичну опозицію і т.д. [Маклаков В. В. Конституції зарубіжних держав. М., 2007 С. 608.].

Порівняно з механізмом внесення поправок до Конституції США, спосіб зміни Конституції України є значно простішим. По-перше, її текст можна змінювати. По-друге, внести законопроект про певну зміну теж простіше (його може подати президент або третина народних депутатів від Конституційного складу ВРУ). По-третє, голосування проводиться тільки Верховною Радою (референдум скликається лише у деяких випадках). Україні варто було б перейняти конституційний досвід США, щоб досягнути стабільності

і уникнути постійних змін її положень, що негативно впливають на процес державотворення.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Крижевський А.В.

Оксана Чумак
студентка 1 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет, студентка 1 курсу

Аналіз концепції національно-персональної автономії та спроби її впровадження за часів УНР

1917 рік – час великих перетворень. Його також називають роком пролетарської революції, хоча революція це чи переворот – питання дискусійного характеру. На тлі повалення самодержавства утворюється Українська Центральна Рада (надалі УЦР), яка почала виборювати право України на автономію, а згодом і незалежність. Головним документом, який дає змогу оцінити погляди тогочасного уряду, є Статут про державний устрій, права і вільності УНР 1918 року, прийнятий УЦР в останній день свого існування. У своїй роботі я розглядаю VII розділ цієї Конституції (про Національні союзи) та ідею про національно-персональну автономію (надалі НПА), яка детально розписана у ньому. [Грищенко Ю. Національне питання в Україні У 1917–1921 роках / Юлія Грищенко. // Український історичний збірник. – 2015. – №18. – С. 204–205.]

Україна все ще залишається багатонаціональною державою (і з розвитком світової глобалізації це становище тільки укріплюється та поглиблюється), яка має проблеми із регіональною політикою, підтвердженням чого є анексія Криму та війна на Донбасі, спричинені у тому числі слабкою національною свідомістю та проблемами із самовизначенням населення цих територій. Особливої актуальності НПА також набуває через те, що пропонує альтернативну відповідь на питання про вироблення конкретного механізму демократизації і гуманізації міжнаціональних відносин. Адже ця концепція дозволяє, з одного боку, задовольнити інтереси особистості, нації та держави, а з іншого, не перешкоджати прогресивним інтеграційним процесам.

До того ж ідея НПА є досить самобутнім та у певному сенсі унікальним рішенням влади для того часу, тому заслуговує історичного синтезу з боку дослідників історії українського права. [Козляков В. Є. Національно-персональний автономізм: історіографія дослідження // Праці БДТУ. Серія 6: Історія, філософія. – 2012.]

Аби краще зрозуміти мотиви впровадження національно-персональної автономії, треба розглядати її в історичному контексті, зважаючи на погляди людей, що стояли за цим рішенням. Винниченко та Грушевський були послідовниками марксистських ідей, соціалістами, тому не дивно, що вирішення суспільних проблем вони черпали у працях австрійських марксистів К. Реннера і О. Бауера. Однак ще одним важливим чинником для УЦР було бажання отримати більше електорату, підтримки з боку населення, аби втримати свою владу, особливо враховуючи їх хитке положення на той момент. Тому не можна заперечувати можливість декларативного характеру (який також простежується в Універсалах УЦР) запровадження національно-персональної автономії. Не виключено, що ситуація була б схожа на те, як 22 вересня 1922 р. польський сейм ухвалив закон про автономію трьох східно-галицьких воєводств (щоб заспокоїти українську громадськість), однак фактично це був політичний маневр, що на тільки суперечив вже обраному вектору Конституції Польщі 1921-ого року (вона містила санаційні настрої, закріплені згодом у 1926, які передбачали політику державної асиміляції щодо непольських народів), а й

сприяв полегшенню польського утвердження на українських землях. Тобто акт у тому випадку лише робив вигляд задоволення українських інтересів та лояльності до них, фактично ж був інструментом укріплення влади. Так само концепція НПА у Конституції УНР не пройшла шлях від де-юре (тобто закріплення) до де-факто (реалізації), що не тільки ускладнює аналіз цієї ініціативи, але й наштовхує на сумніви щодо можливості її впровадження, а також форми, яку б вона отримала, навіть якби була приведена у життя.

Через те, що НПА існувала виключно на папері, і механізм її роботи не був достатньо прописаний, залишається ряд невирішених питань. Не сказано, яким чином обирається пріоритет законодавчої ініціативи (яку має кожен Національний союз) у випадку, коли вони суперечать одна одній. Так само незрозуміло, як відбувається взаємодія, розподіл компетенції та повноважень між Національними союзами та органами місцевого самоврядування. Недосконалість цієї концепції також полягає у тому, що не всі члени однієї нац. меншини мають однакові політичні погляди, економічні та соціальні потреби, що зумовлює протиріччя усередині НПА та на виході унеможливлює компроміс щодо законодавчої ініціативи, розподілу коштів й інших питань. Частково через це у сучасному світі НПА заміщена національно-культурною автономією, бо цей варіант є оптимальнішим (адже таким чином община має право відстоювати власну самобутність та культурні потреби без зайвої політизованості).

Влучну контр-аргументацію проти концепції НПА 8 липня 1918 р. надав голова гетьманського уряду Ф. Лизогуб: «Закон про національно-персональну автономію» виданий у часи Української Народної Республіки, припиняє свою дію, а національні міністерства скасовуються через те, що «національні привілеї можуть сприяти тільки розквіту національної боротьби». Цей політичний діяч чудово розумів, яку загрозу можуть нести національні непорозуміння у момент і без того складного становища України. Через проросійські настрої, відсутність чіткої національної самовизначеності значної частини населення, і тим не менш недопущення існування біпатридів, законодавчі акти мали внести ясність та об'єднати народ водночас. Що і було зроблено за допомогою прийняття Закону «Про громадянство Української Держави», що визнавав громадянами всіх російських підданих, які перебували на території України під час видання цього закону (це був так званий «нульовий варіант» отримання громадянства), тим не менш не заперечуючи право національних меншин на задоволення своїх культурних та соціальних потреб. Таким чином відкинення концепції НПА не скасовувало інтересів національних меншин, але зменшувало рівень бюрократії у врегулюванні цього питання.

З одного боку, на думку В.А. Тишкова, задоволення етнічних інтересів через екстериторіальну національно-культурну автономію не має суперечити розвитку загальної лояльності до громадянської нації, а навпаки мала б зміцнювати її, тобто сприяти українській консолідації [Козляков В. Е. О некоторых аспектах реализации идей культурно-национального автономизма в современных условиях (на материалах Беларуси и России / В. Е. Козляков. // Труды БГТУ. – 2016. – С. с. 66–70.].

Однак це скоріше стосується держав із стабільною політичною ситуацією. Що ж до років існування УНР, то врахування усіх існуючих думок за допомогою створення Національних союзів, лише б посилило розбіжності у поглядах, розбрат та невизначеність, а також поглибило б одну з найбільш рокових недоліків політики УЦР – нерішучість та зволікання з прийняттям реформ.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Діана Чупрій
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Англо-перські та російсько-перські договори XIX ст. як джерела права Ірану

Безперервність існування держави Ісламської республіки Іран як правонаступниці монархічної Персії (назва Ірану до 1935 р.) зумовлює нерозривний зв'язок історії цієї держави та її сучасної правової дійсності. Вона сформована багатьма чинниками, одним з яких є складна система джерел іранського права. До них належать: Конституція, кодекси, мусульманське та звичаєве право, нормативно-правові акти, підзаконні нормативні акти, правові доктрини, ратифіковані норми міжнародні права, а також міжнародні договори, укладені Іраном протягом своєї історії [Кулагина Л. М. Россия и Иран (XIX - XX век) / Л.М. Кулагина – М. : Ключ-С, 2010. - с. 231]. Вони формували його зовнішню та внутрішню політику, устрій, економічний, політичний розвиток та територіальний склад, актуальний донині. Велика кількість цих угод укладена у XIX ст. – період, коли Іран поступово ставав маріонеткою в руках сусідніх Британської та Російської імперій.

На початку XIX ст., Персія лишалася самостійною, хоча й слаборозвиненою, феодальною державою в межах земель сучасних Вірменії та Азербайджану, частково – Туркменістану, Грузії, Афганістану та Пакистану. «Велика гра» - масштабне геополітичне протистояння Росії та Британії, яке розгорталося в Центральній та Південній Азії, стало визначальним для долі цілого ряду країн в коловороті цих буремних подій, серед яких була і Персія. Дж. Керзон небезпідставно вважав, що географія та історія зробили Росію домінуючою в Північній Персії, а Британія, яка турбувалася про Персію як про сировинний придаток та майбутню буферну зону для Індії від російського наступу, мала інтерес щодо центрального та південного Ірану [Казем-Заде Ф. Борьба за влияние в Персии. Дипломатическое противостояние России и Англии / Ф. Казем-Заде – М.: Центрполиграф, 2004. – с. 11].

У XIX ст. точок дотику інтересів країн-суперниць в регіоні стає критично багато, відтак почалося військове, економічне, політичне та дипломатичне протистояння, у якому кожна із сторін маніпулювала Персією. Спроби урегулювання ситуації призвели до укладання міждержавних договорів, котрі в тій чи іншій мірі вплинули на формування іранського права та держави.

Англо- та російсько-перські договори XIX ст. є взаємозалежними та такими, що комплексно впливали на правову дійсність тогочасної держави. Даний вплив можна розцінити як всебічний, адже ці джерела права регулювали відносини у внутрішньо- та зовнішньополітичній, економічній та соціальній сферах.

Наразі примітним є факт, що ці договори досі не розглядалися комплексно як чинник формування держави та права Ірану. Для зручності аналізу англо- та російсько-перських договорів XIX ст. у історико-правовому вимірі пропонуємо їх умовну класифікацію за одним із критеріїв, а саме – за об'єктами регулювання в угоді чи її частині. Таким чином, дані договори поділяються на:

1) Політичні: Англо-перська політико-торговельна угода 1800 р. (зобов'язала Персію за потреби виступити на захист Індії, а Британію - забезпечити її спорядженням); Агло-перська угода 1809 р. (укладена в ході російсько-перської війни - Британія зобов'язалася надавати військове спорядження та виплачувати субсидію, аби тільки шах продовжував війну та відмовився від допомоги Франції); Гюлістанський мирний договір 1813 р. (підвів риску під російсько-перською війною та закріплював за Росією право тримати Каспійський флот); Туркманчайський мирний договір 1828 р. (закріпив за Персією контрибуцію в 20 млн рублів та територіальні втрати. Росія визнала Абас-Мурзу спадкоємцем перського престолу. Персія не мала перешкоджати переселенню вірмен в

Росію); Конвенція про боротьбу з работоргівлею в Перській затоці 1851 р. (англійці здобули право проводити огляд та обшук перських торгових суден); Англо-перський мирний договір 1857 р., (по завершенню дворічної війни зобов'язав Тегеран визнати незалежність Афганістану та Герату та звертатися у разі конфлікту з цими країнами до посередництва Англії);

2) Територіальні: Гюлістанський мирний договір 1813 р. (за кожною стороною зберігалися ті землі, які знаходилися під їхньою владою в момент підписання договору); Туркманчайський договір (підтверджував територіальні надбання Росії за договором 1813 року, а також закріпив Східну Вірменію, Єреванське і Нахичеванське ханства у складі Російської імперії); Російсько-перська угода 1869 р. (вирішила конфлікт, викликаний висадкою в Красноводській затоці загону російських військ. Росія визначила сферу свого впливу до Атрека і зобов'язалася не зводити тут військових укріплень); Російсько-перська Конвенція 1881 р., (визначила спірний кордон між країнами по річці Атрек та заклала юридичну основу російсько-перських відносин : до 1917 р. всі російсько-перські угоди базувалися на її пунктах) [Азійське питання. «Велика гра» на Сході /Е. Шварц – Єреван: «Лінгва», 2009. – 67 с.].

3) Торговельні: Англо-перська політико-торговельна угода 1800 р. (надавала англійським та індійським купцям право селитися в іранських портах та право безмитної торгівлі); Гюлістанський мирний договір 1813 р. (російські купці мали право вільної торгівлі у Персії, а перські – на території Росії); Торговий трактат 1828 р. (російські купці отримали право вільної торгівлі на всій території Персії); англо-перський торговий договір 1841 р. (Тегеран змушений був продублювати торгові привілеї, надані Росії в Турманчайському договорі).

Англо- та російсько-перські договори XIX ст. мають специфічний характер у порівнянні з іншими міжнародними нормативними договорами. Укладені Тегераном з однією із країн-суперниць, умови угод досить часто були продиктовані іншою, яка навіть не була стороною договору. Ці договори послідовно та всебічно затверджували напівколоніальний статус країни, якою власне, вона і увійшла в XX ст.: у Англо-російській конвенції 1907 р. Персія розглядається суто як сукупність сфер впливу країн-суперниць [Дарабади П. Центральная Евразия в «большой геополитической игре» второй половины XIX – начале XX в. // Кавказ и глобализация – 2007. - №3(1). – с.136-148]. Численні територіальні зміни лишилися незмінними і донині.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Карпічков В.О.

Дмитро Шикір
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу

Конституція УНР 1918 року та її вплив на розвиток конституційного законодавства України

Актуальність теми мого дослідження обумовлена недосконалістю сучасного конституційного законодавства України та необхідністю його удосконалення шляхом вивчення та конкретизації тих конституційних нормативно-правових актів, які значною мірою вплинули на відродження і розвиток українського конституційного законодавства. Саме таким нормативно-правовим актом є Конституція УНР 1918 року, більшість статей якої було використано для написання основного закону України – Конституції 1996 року, та яка після Конституції Пилипа Орлика є найбільш помітним явищем в розвитку конституційного законодавства України.

Робота над проектом Конституції розпочалася після проголошення Української Народної Республіки, оскільки ця історична подія поставила на порядок денний необхідність прийняття Основного Закону.

29 квітня 1918 року о 17 годині в останній день свого існування Мала Рада майже одноголосно ухвалила постатейно в трьох читаннях текст Конституції практично без змін, у тій редакції, яка була запропонована комісією. Вона включала 8 розділів і 83 статті.

У науковій літературі Основний Закон УНР оцінюється по-різному. Так, М. Стахів, український правник, історик і суспільно-політичний діяч, зазначав, що в основу конституційного проекту було покладено принципи державного устрою Австрії та США. Конституція «приймала автономний, а не федеративний принцип, бо встановлювала єдину державну владу, але давала автономним органам громад, волостей і земель не тільки автономію у своїх власних справах, а й передавала їм на місці державну владу» [Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Т. 3. Скрентон, 1959, С. 111].

На думку Андрія Яковліва, українського ученого, історика, правника, громадського і політичного діяча, Конституція УНР 1918 року була нічим іншим, як тільки логічним довершенням раніше розпочатої і фактично вже зробленої роботи [Стецюк Н. Андрій Яковлів (1872–1955). Вибори та демократія. 2007, № 1, С. 62].

А тепер ми б хотіли більш повно охарактеризувати основні статті Конституції УНР 1918 року та показати їх вплив на розвиток юридичної науки та техніки, а саме на розвиток конституційного законодавства України.

Основні засади побудови Української Народної Республіки як держави суверенної, самостійної і ні від кого не залежної були викладені в першому розділі Конституції. Сувереном у державі виступав народ, тобто усі громадяни УНР. Свої суверенні права народ здійснював через Всенародні Збори України (статті 1–3). Конституція проголошувала єдність і неподільність території Української Народної Республіки. Без згоди Всенародних Зборів при кваліфікованій більшості в 2/3 голосів не могли відбуватися ніякі зміни кордонів УНР (ст. 4).

Щодо другої глави Конституції, то вона була присвячена правам громадян УНР. За ними визнавалося широке коло особистих свобод – недоторканність особи й домашнього вогнища, таємниця листування, свобода місця перебування, а також політичних прав – активні й пасивні вибори, свобода слова, друку, совісті,страйку. Більшістю цих прав могли користуватися всі мешканці УНР, а повнота громадянських прав належала тільки українським громадянам обох статей після досягнення ними 20-річного віку.

Користування громадянськими правами було рівним для чоловіків і жінок. Воно не залежало від народження, віри, національності, освіти. Проголошення гендерної рівності у Конституції 1918 року мало дуже прогресивне значення не лише для України, а й для більшості інших європейських країн, в яких на той час ще не була проголошена юридична рівність чоловіка та жінки.

Конституція УНР 1918 року проголосила гарантії захисту прав громадян. Наприклад, стаття 13 встановлювала, що громадяни УНР і ніхто інший не може бути заарештований на її території без судового рішення інакше як на «гарячому вчинку». Тобто проголошувався принцип «презумпції невинуватості», який гарантував кожній людині, яка проживала на території України, гарантії її захисту від незаконного арешту.

Щодо третьої, четвертої та п’ятої глав Конституції, то вони були присвячені державному механізму Української Народної Республіки.

Одним з головних принципів Конституції УНР був поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Згідно з цим будувалася структура центрального державного апарату. Законодавчу владу мав уособлювати парламент – Всенародні Збори (ст. 23), виконавчу – Рада Народних Міністрів (ст. 24), судову – Генеральний Суд УНР (ст. 25) Основний Закон

держави виходив з того, що кожна гілка влади має своє призначення. При цьому особливо наголошувалося, що жодна з них не має права виконувати функції іншої (ст. 63).

Треба зауважити, що в Конституції 1918 року нічого не зазначалося щодо прав власності громадян. Приватна власність на засоби виробництва (перш за все земельну) не заперечувалась, але і не гарантувалася. Таким чином, найголовніше питання соціально-економічної організації суспільства, яке і викликало революцію, – питання власності на землю – на конституційному рівні лишалося нерозв'язаним.

Через гетьманський переворот Конституція УНР 1918 року не набрала чинності. Але зміст Основного Закону доби Центральної Ради дає підстави стверджувати, що з точки зору права він хоча й був недостатньо професіональним, проте важливим як документ часу, статті якого були використані при укладанні Конституції України 1996 року та інших важливих нормативно-правових актів, які дозволили Україні стати незалежною і суверенною державою. Саме Конституція УНР 1918 року донесла до нас провідні ідеї творців української державності.

І нарешті, Конституція УНР 1918 року відіграла роль величезної історичної ваги – юридично оформила відродження державності України та справила великий вплив на розвиток конституційного законодавства.

Науковий керівник – канд. істор. наук, асист. Кричевський А.В.

Анастасія Шинкарук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу

Реформування британського парламенту в XX ст.

На даний момент в Україні розглядається питання реформування парламенту, тому особливо актуальним є вивчення позитивного досвіду політичних перетворень у розвинутих демократичних країнах. Англія є зразком парламентської монархії, на яку повинні рівнятися всі інші країни світу. Ця країна вже провела низку реформ, що стосуються її двопалатного органу правління, частина з яких була проведена у XX ст. У той же час політична система Англії характеризується високим рівнем стабільності й ефективності.

Вже у другій половині XIX ст. у Англії виконавча влада, можна вважати, мала суттєвий вплив на Палату громад, яка є виборною. Через це у 1911 році була проведена реформа парламенту. Акт про парламент 1911 р. обмежив законодавчі повноваження Палати лордів. Приводом для його прийняття стало відхилення верхньої палатою урядового законопроекту про бюджет. Згідно з Актом 1911 р., фінансовий законопроект, прийнятий Палатою громад, але не затверджений протягом місяця Палатою лордів, представлявся на підпис королю і ставав законом. За цим актом усякий білль, що спікер палати відносив до фінансового характеру, повинен був іти на підпис королю, минаючи Палату лордів, а всякий інший білль (публічний закон), якщо він відхилений Палатою лордів, повертається в палату громад для нового голосування. Будучи підтвердженим і знову відхиленим тричі (протягом двох років), цей білль направляється на підпис королю, минаючи Палату лордів. Посилаючись на вище описане, пери були позбавлені права вето на рішення Палати громад. З 1911 року депутати нижньої палати стали одержувати платню. Термін ротації парламенту зменшився від семи до п'яти років. Варто зазначити, що Акт про парламент 1911р. вперше підняв питання про перспективу обрання верхньої палати, але цього не відбулося й дотепер.

Можна підсумувати, що реформа 1911 року являла собою черговий варіант компромісу між аристократією та буржуазією. Значення цієї реформи полягало у тому, що вона підсилила роль контрольованої кабінетом Палати громад, обмежуючи права верхньої палати – Палати лордів.

В 20-ті – 30-ті рр. XX ст. відбулися реформи партійної системи. Вони внесли серйозні зміни в соціальну базу, керівництво та орієнтацію всіх трьох партій.

У 1949 р. був прийнятий Закон Про зміну Акту про парламент 1911 р., що скоротив до одного року термін можливого вето Палати лордів щодо нефінансових біллей. Він підірвав старий англійський парламентаризм із його необмеженою волею суперечок. Спікером вважали особу, яка головує в нижній палаті та її призначення стало залежати від уряду, ставлеником якого вона і зробилася.

В 1958 р. був введений інститут довічного перства і стало можливим членство в Палаті лордів жінок. У цьому ж році було запроваджено "Дозвіл відсутності". За його наявності було подолано питання низької явки парламентарів.

Найбільшого розмаху реформаторські ідеї відносно Палати лордів досягли у кінці XX ст. Здобувши перемогу на виборах в Палату громад в 1997 р., лейбористська партія на чолі з Тоні Блером стала рішуче впроваджувати свої реформаторські плани. Так, у 1999 р. був обмежений інститут спадкового перства. Палату лордів залишили 667 спадкових перів (із 759). Відповідно до угоди лейбористського уряду і консервативної опозиції, 92 спадкових пери, які залишилися, були обрані на ці вакансії від партійних груп.[Моренчук А. Політична реформа Великобританії: стан і перспективи // Актуальні проблеми країнознавчої науки. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція. [Електронний ресурс] / Моренчук А. – Режим

доступу:https://internationalconference2014.wordpress.com]. Таким чином, після ухвалення Закону в 1999 р. Палата лордів стала досить залежною від уряду.

Низка новітніх дослідників обстоюють позицію, що британський парламентаризм як форма правління у XX ст. переживала кризу. Зокрема Н.С. Крилова стверджує: «…характерним для Великобританії є витіснення Парламенту зі свого, в XIX столітті часом провідного, місця на роль взагалі-то другорядного інституту» [Лузин, В.В. Парламентская модель разделения властей (на примере Великобритании) / В.В. Лузин // Право и политика. – 2000. – №6. – С. 27–37.].

Інші науковці наголошують, що вже до середини XX ст. верховенство Парламенту перетворилося на всевладдя уряду [Политическая система Великобритании / под ред. и с пре- дисл. Н.С. Крыловой. – М. : Юрид. лит., 1984. – 381 с.]. Тим не менше, варто визнати, що тенденції XX ст. у взаємовідносинах між гілками влади вказували на переваги в уряду. Вплив парламенту на всю виконавчу владу обмежувався.

Отже, у XX ст. дійсно було проведені значимі реформи парламенту Англії. Вони були пов'язані з тим, що виконавча влада почала контролювати Палату громад. Реформа 1911 року являла собою черговий варіант компромісу між аристократією та буржуазією. Реформа 1949 року підірвала старий англійський парламентаризм із його необмеженою кількістю суперечок. Після ухвалення Закону в 1999 р. Палата лордів стала досить залежною від уряду.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Левчук М. В.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Олександра Волченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу ОР «Магістр»

Добровільне безоплатне донорство крові: перспективи правового регулювання в Україні

Донорська кров та її компоненти є стратегічними продуктами, які дозволяють врятувати життя чи покращити здоров'я мільйонам людей, адже використовуються для лікування та в якості сировини при виготовленні лікарських засобів. Концепція добровільного донорства крові та її компонентів в правовому просторі Європейського Союзу регуламентована нормами Директиви Європейського Парламенту і Ради від 27.01.2003р. №2002/98/ЄС (далі – «Директива №2002/98/ЄС), яка відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2014р. №1141-р включена до актів законодавства ЄС, імплементація яких здійснюється згідно із схваленими планами. Більше того, відповідно до Додатку XLI до Глави 22 «Громадське здоров'я» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе обов'язок імплементувати в національне законодавство Директиву №2002/98/ЄС протягом 3 років з дати набрання чинності вказаною Угодою, тобто до 01 вересня 2020 року. Відтак, дослідження питання регулювання безоплатного донорства крові у світовому та європейському законодавчому просторі видається безсумнівно актуальним.

У Директиві №2002/98/ЄС міститься вимога впровадити та розвивати систему добровільного безоплатного донорства крові, зокрема, у ч.1 ст.20 вказаної Директиви встановлено: «Держави ЄС повинні вжити необхідних заходів для заохочення добровільних та неоплачуваних донорів, щоб кров та компоненти крові були забезпечені за рахунок таких донацій».

ВООЗ переконує, що добровільний безоплатний донор є «золотим стандартом», а донори що мають фінансову або іншу зацікавленість – потенційно небезпечна в теоретичному сенсі категорія. Здійснення плати знижує справжню цінність донорства крові; комерціалізація донорства крові порушує принцип альтруїзму, на якому засновано добровільне донорство [Донорство: залучення донорів крові та її компонентів : навч. посіб за заг. ред. С. Гайдукової, С. Видиборця, О. Сергієнка. – Київ-Вашингтон, 2014. – С. 6, 69].

Ще у 1975 році 27 сесією Всесвітньої Асамблеї охорони здоров'я в ч. 2 резолюції № WHA28.72 було встановлено: «Асамблея настійно закликає держав-членів ВООЗ розвивати національні служби переливання крові на основі добровільного донорства крові, щоб забезпечити безпечні, адекватні, достатні поставки крові та захистити здоров'я донорів і реципієнтів» [Utilization and supply of human blood and blood products : World Health Assembly resolution dated 29.05.1975 No. WHA28.72 // Resolutions and decisions of 28th World Health Assembly. – Geneva, 1975]. Через 30 років вказані положення були підтверджені в резолюції № WHA58.13, у тексті якої було закріплено заклик до створення та зміцнення системи із залучення та збереження добровільних безоплатних донорів крові з тим, щоб забезпечити безпечні і адекватні поставки крові, а також – справедливий доступ до безпечної крові і продуктів крові [Towards 100% voluntary blood

donation: a global framework for action // World Health Organization. – Switzerland, 2010. – С. 15].

Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця зазначає, що добровільний безоплатний донор крові здає кров по своїй добрій волі і не отримує жодної плати (ні грошима, ні в іншій формі). Водночас, невеликі символічні подарунки, освіжаючі напої та відшкодування безпосередніх транспортних витрат є сумісними з добровільним безоплатним донорством [Towards 100% voluntary blood donation: a global framework for action // World Health Organization. – Switzerland, 2010. – С. 25]. Для досягнення 100% добровільного безоплатного донорства крові держава повинна спрямовувати свою діяльність на такими векторами: 1) включення принципу 100% добровільного донорства крові до національної програми щодо донорства крові та до національного законодавства; 2) прийняття урядом держави програми щодо просвіти донорів; 3) достатні фінансові ресурси для функціонування служби крові; 4) підвищення кваліфікації працівників служби крові, спеціалістів з маркетингу та комунікацій для успішного інформування, освіти та мотивації донорів; 5) підвищення рівня довіри населення до служби крові; 6) створення національної бази даних про донорів та інформаційної системи управління [Towards 100% voluntary blood donation: a global framework for action // World Health Organization. – Switzerland, 2010. – С. 22-28].

В Україні принцип добровільності донорства крові та її компонентів закріплений у ч.1 ст.2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів», зокрема, донорство крові та (або) її компонентів визначено як «добровільний акт волевиявлення людини». Засада здійснення давання крові та (або) її компонентів безоплатно або з оплатою встановлена у ч.4 ст.2 вказаного Закону і передбачає можливість для донора за його власним особистим визначенням здати кров без отримання за це жодного грошового заохочення або ж за певну грошову суму. Плата за виконання донорської функції встановлена у Порядку оплати давання донорами крові та (або) її компонентів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1821 від 27.12.2006 р. У нашій державі на разі лише здійснюються поодинокі спроби впровадити безоплатне донорство крові, однак ініціюються такі спроби, не законодавцем, а громадськими активістами. Так, в рамках проекту «ДонорUA» було впроваджено бонусну програму, яка заохочує людей бути регулярними донорами: здав кров безкоштовно, завантажив свою довідку, отримав сто балів, які можна використати на кіно, на театр, на фотосесію.

На відміну від України, у провідних європейських державах на рівні законів заборонено грошову винагороду за донорство крові і встановлено, що донація є актом солідарності, доброї волі, правосвідомості донора (Закон ФРН від 01.07.1998 р. «Про переливання крові», Закон Італії від 21.10.2005 р. № 219.

Таким чином, за практикою європейського правового регулювання в Україні слід на рівні закону закріпити принцип добровільного безоплатного донорства крові та її компонентів, а також – реальні механізми його практичної реалізації. Зокрема, на нашу думку, у Законі України «Про донорство крові та її компонентів» доцільно: (1) виключити норми про винагороду донорам крові за здачу крові; (2) закріпити принцип стовідсоткового добровільного безоплатного донорства кроі та її компонентів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Гревцова Р.Ю.

Віталіна Говорун
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна,
аспірант 3 року навчання

Закон як підстава для обмеження права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції

Відповідно до статті 31 Конституції України, втручання у право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути здійснене лише у випадках, передбачених законом. Отже, будь-яке втручання у це право без закріплення його в законі буде вважатися неправомірним та таким, що порушує права людини. Конституція не дає вичерпного визначення поняття «закон» в розумінні статті 31, тому в даному випадку виникає необхідність звертатися до інших нормативно-правових актів та теоретичних напрацювань.

На жаль, офіційні визначення закону в Україні сьогодні містяться лише у підзаконних нормативно-правових актах і є неповними, або ж такими, що не можуть застосовуватися у якості універсального тлумачення норм Конституції.

Ще у 2010 році на розгляд до Верховної Ради України було внесено Проект Закону «Про нормативно-правові акти», в якому закон визначався як нормативно-правовий акт, що приймається відповідно до Конституції України Верховною Радою України або безпосередньо народом України на всеукраїнському референдумі, який регулює найбільш важливі суспільні відносини, крім тих, врегулювання яких належить до конституційних повноважень інших державних органів та органів місцевого самоврядування, шляхом встановлення статусу, загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів таких відносин та відповідальності за порушення зазначених правил. Проте, цей законопроект так і не був прийнятий і визначення поняття «закон» на законодавчому рівні залишається відсутнім.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 КЗпП України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 було визначено, що терміном «законодавство» охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України. Тобто, законодавство – це вся сукупність законів та підзаконних нормативно-правових актів. Не заглиблюючись в дискусію щодо доцільності такого («широкого») тлумачення терміну «законодавство», можна дійти висновку, що Конституційний Суд включає поняття «закон» до категорії «законодавство» і стоїть на позиції, що закон є окремим видом нормативно-правового акту.

Аналіз наведених положень наштовхує на думку, що в розумінні статті 31 Конституції поняття «закон» вживається у вузькому розумінні і означає прийнятий на основі Конституції та відповідно до неї, у встановленому порядку Верховною Радою України нормативно-правовий акт, що регулює найважливіші суспільні відносини. Проте, таке визначення не узгоджується із практикою Європейського суду з прав людини.

Європейський суд широко тлумачить поняття «закон», включаючи до нього всі акти, на яких базуються дії органів державної влади. «Законом» визнаються акти законодавчого органу (власне закони), правові акти загального характеру нижчого рівня, а також неписане право. Що стосується втручання в право на повагу кореспонденції, «законом» Європейський Суд визнавав королівський декрет, тюремні правила, інструкції та накази. Свавільним діям з боку органів державної влади при цьому протистоїть ряд критеріїв, яким повен відповідати такий «закон». Адміністративна практика при цьому не визнається «законом».

До прикладу, У справі Мелоуна проти Сполученого Королівства [Eur. Court H.R. Malone v. the United Kingdom, Judgment of 2 August 1984. Series A. No. 82.Para.84] Суд розглядав питання про те, чи мало законну підставу розпорядження про прослуховування телефонних розмов. У той час телефонне прослуховування регулювалося адміністративною практикою, подробиці якої не публікувалися, вона не мала також спеціального законодавчого закріплення. Тому Суд вирішив, що прослуховування телефонних розмов на підставі такої практики є порушенням статті 8 Конвенції. У справі Хана проти Сполученого Королівства [Eur. Commission H.R. Applications 2749/66, De Courcy v. the United Kingdom, Decision of 11 July 1967. Yearbook. 1967. No. 10.] Суд визнав що використання прихованого пристрою для підслуховування владою Сполученого Королівства не відповідало закону, оскільки не існувало встановленої законом системи, що регулює використання подібних пристроїв (при її використанні керувалися Інструкцією Міністерства внутрішніх справ, яка не була схвалена законодавчо і не була опублікована).

В національній правовій системі питання втручання у право громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції частково регулюється КПК України. Окремі положення щодо здійснення втручання у право громадян на таємницю кореспонденції містяться також в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінально-виконавчому кодексі України, Законі України «Про попереднє ув'язнення». Ці нормативно-правові акти є законами в розумінні статті 31 Конституції і їх положення не суперечать один одному.

Разом з тим, існує низка підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють втручання у право громадян на таємницю кореспонденції. Наприклад, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», Наказ МВС України від «Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації ДПС України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»

Висновок: Оскільки перелічені документи деталізують норми законів і не можуть передбачати ніяких додаткових обмежень прав громадян, буквальне тлумачення конституційного формулювання «у випадках, передбачених законом» дозволяє зробити висновок, що процедура втручання може бути конкретизована на рівні підзаконного акту, але випадки можливого втручання повинні визначатися лише законом.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Фрицький Ю.О.

Тамара Губанова
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
канд. юрид. наук, директор,
Заслужений юрист України

Щодо питання реформування юридичної (правничої) освіти в Україні

Формування і розвиток конкретної соціальної сфери практичної діяльності без імплементації міжнародного досвіду є безперспективним. В умовах реформування судової системи, прийняття нового законодавства для утвердження справедливого судочинства відповідно до вимог Загальної декларації прав людини, Європейської

конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Лісабонської стратегії та принципів Болонського процесу, Закону України «Про вищу освіту» 2014р., «Про освіту» 2017р., Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021р. та світових освітніх стандартів виникає надзвичайне непросте завдання щодо формування нових концепцій, доктрин, підходів до професійної підготовки фахівців у галузі права. Потребують вирішення нормативно-правові, організаційні, фінансові та кадрові питання реформування системи юридичної освіти [Денисенко М.П., Бреус С.В. Вища освіта в Україні: проблеми та перспективи. Вчені записки Університету «КРОК». 2013. Випуск 33. С. 17-24].

Як основа соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства, освіта проголошена державним пріоритетом нашої країни.

Огляд наукових публікацій свідчить про те, що серед головних проблем в умовах трансформації сучасної правової системи України виділяються наступні: невідповідність вітчизняної юридичної освіти сучасним потребам суспільства і держави; невизначеність змісту стандартів юридичної освіти; необхідність підвищення її якості; зниження рівня правової культури і правової освіченості; складні процеси інтернаціоналізації та інтеграції вищої юридичної освіти в Україні в європейський та світовий освітянські простори [Освіта увійшла до короткого списку цілей розвитку ООН після 2015 року. URL: https://pon.org.ua/international/3249-osvita-uvijshla-do-korotkogo-spisku-cilej.html].

Через існуючі історичні традиції і реалії ми маємо досить суттєві відмінності не тільки в системі вищої вітчизняної юридичної освіти у порівнянні з європейською чи світовою системами вищої юридичної освіти, а і в класифікації освітніх програм.

В Україні система вищої юридичної освіти функціонує за безпосереднього «державного регулювання». Ліцензування (правомочність розпочати освітню діяльність) й акредитацію (право проводити освітню діяльність) юридичних навчальних закладів здійснює Міністерство освіти та науки України. З набранням у 2014 році Законом України «Про вищу освіту» чинності, автономія закладів вищої освіти значно розширилась, хоча право ліцензування освітньої діяльності так і залишилось у Міністерства освіти і науки України, а право акредитації освітніх програм надано Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти, проте поки де-юре.

Разом з активним обговоренням реформ у вищій освіті найактивніше обговорюються реформи в юридичній освіті, а саме Закон України «Про вищу освіту» 2014р., Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії». Це і не дивно, тому що зміни, закладені в них, не залишають байдужими багатьох освітян. Відкритим залишається питання про статус коледжів у системі закладів вищої освіти [Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2020 роки. URL: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf].

Ми наважимося проаналізувати окремі положення «реформаторського» законопроекту.

Відповідно до статті 1 проекту цього нормативного-правового документа, юридична (правнича) освіта – вища освіта за спеціальністю «право», здобуття якої відбувається за наскрізною програмою в рамках магістерського рівня вищої освіти, а правнича школа – вищий навчальний заклад або структурний підрозділ вищого навчального закладу, що здійснює підготовку правників [Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії: проект Закону України від 28.09.2017 № 7147. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5IJ00A.html].

Запропонована схема отримання освіти для 4-х розглянутих професій в рамках вищезгаданого законопроекту «Про юридичну (правничу) освіту та загальний доступ до правничої професії»: зовнішнє незалежне оцінювання; загальноосвітня програма підготовки молодшого бакалавра (2 роки); отримання диплому молодшого бакалавра; скорочена освітня програма за спеціальністю «право» (2 роки); отримання диплому бакалавра; інтегрована магістерська освітньо-наукова програма за спеціальністю «право»

(3-3.5 років); єдиний фаховий іспит; отримання диплому магістра; отримання доступу до правничих професій (суддя, прокурор, адвокат, нотаріус) на вітчизняному ринку праці.

Підготовку юристів в Україні, як йдеться у зазначеному законопроекті, можуть здійснювати правничі школи, які перебувають у підпорядкуванні центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки (класичні університети, профільні університети), та приватні вищі навчальні заклади, які отримали ліцензію центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Сьогодні багато зовсім полярних поглядів щодо реформ в вищій юридичній освіті. Висловлюючи думку більшості, ми наважимося сказати, що один закон чи законопроект, чи інший нормативно-правовий акт не зможе реформувати систему юридичної освіти загалом. Реформування юридичної освіти відбувається, насамперед в головах тих, хто цією освітою займається. На наш погляд, можливо потрібно диференціювати вищу юридичну освіту, як просто систему розвитку людини і вищу юридичну освіту для допуску до правничих професій, зазначених в «реформаторському» законопроекті.

На жаль, систему вищої юридичної освіти в Україні побудовано таким чином, що студенти не мають можливості отримувати разом з теоретичними знаннями якісні навички практичної підготовки. Майбутніх юристів не навчають (або частково навчають) як правильно складати процесуальні документи, якісно відбирати і систематизувати інформацію, робити публічні виступи, вести ділові переговори та ділове листування.

Також слід запровадити окрему навчальну дисципліну для засвоєння студентами правничого дослідження, правничого аналізу та правничого письма.

Досвід інших країн свідчить, що вони використовують більш гнучкі методи державного регулювання у поєднанні з механізмами професійного самоврядування. Наприклад, в Японії підтримка правничих шкіл тісно пов’язана з результатами їх діяльності. В США доступ до правничої професії регулюється асоціаціями юристів. Як правило, головними вимогами є закінчення чотирьохрічного коледжу за будь-якою освітньою програмою та трирічної юридичної школи, яка акредитована Американською асоціацією юристів та складанням іспиту на право займатися адвокатською практикою [Одерій С. ЮНЕСКО та оновлення підходів до забезпечення якості вищої освіти. Рідна школа. 2006. № 10. С. 5–7].

Отже, у підсумку до вищесказаного, нам варто наголосити на тому, що для успішного реформування вітчизняної юридичної (правничої) освіти варто взяти до уваги комплексну науково обґрунтовану методологічну основу розвитку освіти в Україні, з забезпеченням участі у регулюванні правничої освіти поряд з Міністерством освіти і науки України, Міністерством юстиції, органів самоврядування правничих професій спільно з органами самоврядування правничих шкіл, поєднуючи з цим сприяння у становленні організаційної, фінансової, академічної, кадрової автономії вищих навчальних закладів, що здійснюють юридичну освітню підготовку майбутніх правників.

Богдана Довженко
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
студентка 1 курсу

Проблемні питання притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів

В науковій думці дисциплінарна відповідальність суддів розглядається як особливий, самостійний вид юридичної відповідальності, який застосовується у специфічній сфері людського життя і пов’язаний із професійною діяльністю спеціальних суб’єктів – суддів. Однією з гарантій незалежності суддів є особлива процедура притягнення їх до

дисциплінарної відповідальності, яка регламентується Конституцією України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» та Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Так, відповідно до ст.126 Конституції України незалежність і недоторканість гарантується Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь який спосіб забороняється. Суддю не може бути притягнено до відповідальності за ухвалене ним рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Викладені конституційні вимоги зазначені також в ст. ст. 48 та 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Підставою дисциплінарної відповідальності для судді є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто винного, протиправного порушення службових обов'язків. Відповідно до п.22 ч.1 ст.92 Конституції України відповідальність за діяння, які є дисциплінарними проступками, встановлюється виключно законами України.

Слід відмітити, що порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності значно різняться від порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців чи інших працівників судової системи. В.М Василенко ці особливості вирізняє за суб'єктивним складом, видами стягнень, колом осіб, уповноважених притягувати до дисциплінарної відповідальності та накладати дисциплінарні стягнення, а також порядком накладення й оскарження дисциплінарних стягнень [Василенко В.М. Дисциплінарна відповідальність суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження./ В.М.Василенко // Право і безпека. 2011. № 3(40). С. 88-99].

В той час, коли державні службовці, чи інші працівники суду можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності безпосередніми керівниками суду, чи керівниками вищої ланки судової системи, в порядку підлеглості, то відносно суддів, діє особливий порядок притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Суб'єкт, який здійснює дисциплінарне провадження та накладає на них дисциплінарне стягнення знаходиться поза межами судової системи. Дисциплінарне провадження розпочинається Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя за скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарна скарга), поданого відповідно до ст.107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», або за ініціативою Дисциплінарної палати чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом.

Встановлюється особливий порядок дисциплінарного провадження. Розгляд дисциплінарної справи відбувається у відкритому засіданні Дисциплінарної палати, в якому беруть участь суддя, скаржник, їх представники.

Законодавець встановлює значно підвищені вимоги щодо строку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та строку дії дисциплінарного стягнення, що ставить їх у нерівні умови, з іншими категоріями працівників суду, у тому числі і державних службовців органів влади всіх рівнів, робота яких не менш відповідальна чим у суддів. На наш погляд дані норми порушують конституційні права суддів передбачені ст. 24 Конституції України про рівність всіх громадян перед законом, та входять у протиріччя з Кодексом законів про працю України та Законом України «Про державну службу».

Так, відповідно до вимог ч. 11 ст. 109 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження, той час як до державного службовця цей термін встановлено в межах одного року, а для працівника, на якого розповсюджується трудове законодавство – в межах шести місяців.

Дострокове погашення, чи дострокове знаття з суддів дисциплінарного стягнення взагалі, не передбачено. Слід зазначити, що ст. 110 Законом України «Про судоустрій та статус суддів» встановлюється порядок погашення дисциплінарного стягнення суддів. Термін погашення дисциплінарного стягнення судді, притягнутого до дисциплінарної відповідальності залежить від виду покарання до якого притягнутий суддя: в межах від шести місяців до трьох років, що ставить їх в нерівні умови з державними службовцями та іншими з працівниками судової системи. По завершення цього терміну суддя вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення. В той же час, Законом України «Про державну службу» та Кодексом законів про працю встановлюється порядок зняття дисциплінарного стягнення. Якщо протягом року після накладення дисциплінарного стягнення не буде застосоване нове дисциплінарне стягнення, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення та передбачає його дострокове зняття до закінчення цього терміну.

Більше того, навіть у статті 39 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюється норма при якій, особа, яка була піддана адміністративному стягненню, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню.

Тому, зазначені проблеми дисциплінарної відповідальності суддів потребують подальшого наукового дослідження та врегулювання на законодавчому рівні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, викл. Мельник Я.Я.

Наталія Задирака
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, доц. кафедри адміністративного права

Правовий режим публічного майна: теоретичні аспекти

Категорія правового режиму характеризується багатоаспектністю в політичному, економічному, соціальному і правовому вимірах. Правовий режим публічного майна має публічне (адміністративно-правове) забарвлення, що зумовлюється особливостями цього правового інституту, а також суміжних інститутів інших галузей – права власності, підприємницького права і т.п. Це встановлює основоположний характер правового режиму публічного майна для формування належної практики реалізації відповідного інституту адміністративного права. Водночас на доктринальному рівні не достатньо розроблено сутнісні характеристки зазначеного явища як юридичної категорії, у тому числі в об'єктному вимірі.

За етимологією термін «режим» у перекладі з латинської означає управління, командування, керівництво, керування. Онтологічним описом терміна «режим» є: державний лад, поєднання засобів і методів здійснення влади; чітко встановлений порядок життя (праці, відпочинку, лікування, сну тощо); система обов'язкових правил, вимог, норм, принципів, встановлених для будь-якої діяльності; стан, положення, статус кого-небудь чи чого-небудь [Мінка Т.П. Онтологічна характеристика правового режиму / Т.П. Мінка // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 123-127., с. 124]. У цьому сенсі правовий режим публічного майна на доктринальному рівні найчастіше тлумачиться за двома напрямками: загальнотеоретичний підхід (С.С. Алексєєв, В.М. Баранов, Д.Д. Коссе, М.І. Матузов, В.Д. Перевалов, А.С. Спаський, Е.М. Шамсумова та інші); спеціальногалузевий рівень (Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, Д.С. Денисюк, С.Ф. Константінов,

В.К. Колпаков, Ю.О. Тихомиров та інші).

Зважаючи на те, що досліджуваний правовий режим здійснює нормативну регламентацію відносин у сфері використання публічного майна, ефективність його функціонування залежить від належної «технології» та логічної обґрунтованості відповідних адміністративних процедур при реалізації зазначеного механізму. У визначеному плані механізм адміністративно-правового забезпечення, регулювання визначає шляхи імплементації регулятивних заходів при проведенні публічного управління відносинами щодо публічного майна. Натомість правовий механізм встановлює змістовний вимір конкретних адміністративних процедур, інструментів діяльності публічної адміністрації при використанні публічного майна.

На переконання М.А. Баламуш, саме суспільні відносини встановлюють специфіку адміністративно-правового регулювання в межах правового режиму як штучно створеного державою реального правового засобу, зміст якого визначається через об'єкт і предмет відповідного режиму [Баламуш М.А. Міграційний режим в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Баламуш Мар'яна Анатоліївна. – Запоріжжя, 2017. – 206 с., с. 16].

Як вказує Л.О. Головко, у цьому сенсі йдеться про підтримання відповідного суспільного становища й економічного зростання, підвищення якості життя, соціальної активності, ступеня незалежності людини та довіри до владних інституцій, забезпечення належного рівня добробуту, свободи, поваги, економічної ініціативи та ін. [Головко Л.О. Право корпоративної власності в процесах суспільної трансформації в Україні : [монографія] / Л.О. Головко. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2012. – 224 с., с. 13]. Власне, у частині використання та правової охорони публічного майна об'єктом правового режиму будуть виступати суспільні відносини, спрямовані на задоволення національних інтересів держави щодо раціонального й ефективного використання відповідного капіталу, а також публічних інтересів суб'єктів приватного права в частині підтримання правопорядку та безперешкодного використання майна загального користування. Предметом же вказаного режиму мають виступати нормативно регламентована модель поведінки публічної адміністрації та згаданих суб'єктів приватного права задля мінімізації негативних діянь і подій в цій сфері.

При дослідженні особливостей правового режиму публічного майна необхідно уточнити, що регулятивний характер цієї юридичної категорії обумовлює її складові елементи. Структура правового режиму публічного майна віддзеркалює динамічний бік правовідносин із його використання та правової охорони, що реалізується через модифікацію всіх його елементів: правових способів і засобів, явищ тощо (норм права, юридичних фактів, правової ідеології, правосвідомості, правових принципів та ін.), у зв'язку з чим у правовій матерії реалізуються телеологічні характеристики правового режиму публічного майна. У цьому сенсі зазначений правовий режим висвітлює зовнішню форму виникнення, зміни, припинення відповідних суспільних відносин за допомогою взаємодії правових інструментів, методів правового регулювання і т.п. Це забезпечує належну динаміку зазначених суспільних відносин та обумовлює цілі регламентації правової охорони публічного майна та задоволення публічних інтересів учасників суспільних відносин із його використання.

По суті, правовий режим публічного майна через механізм адміністративно-правового забезпечення, регулювання апріорно включає в себе кореспондуючі норми права, в основу яких покладено відповідні правила поведінки [Вакарюк Л. Норма права та правовий режим: співвідношення понять / Л. Вакарюк // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 1. – С. 171-176., с. 174]. Відтак, без юридичних норм цей правовий режим не може бути практично імплементованим, що створює умови для діалектичної взаємодії вказаних юридичних категорій. Разом з тим, для реалізації правового режиму публічного майна норми права не відіграють домінантної ролі, а лише опосередковано впливають на його змістовне наповнення. Правовий режим публічного майна як прояв

нормативності права не повинен спиратися суто на об'єктні характеристики окремих видів публічного майна, а насамперед має встановлювати пов'язану з ними поведінку суб'єктів відносин у сфері використання публічного майна. По суті, залежно від своїх цілей і завдань такий правовий режим публічного майна визначає імперативно-диспозитивний характер основоположних для нього правових регуляторів, зокрема, юридичних норм.

Враховуючи зазначене, адміністративно-правова природа правового режиму публічного майна постає як взаємодія правових рамок і належних інституційно-функціональних інструментів, що гарантували би можливість здійснення окремими особами своїх прав і обов'язків щодо публічного майна, а також специфіку функціонування публічної адміністрації в указаній сфері, яка відображала б аксіологічні характеристики під час правової охорони публічного майна. При цьому адміністративно-правові характеристики вказаного режиму можна розглядати через організаційно-управлінські процедури, базове завдання яких стосується гарантування національної безпеки та правопорядку.

Альона Казанцева
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 3 року навчання

Щодо розуміння сутності державного регулювання

Трансформаційні процеси в соціально-економічній та політичній сферах суспільного життя, що зумовлені переходом до ринкових принципів функціонування економіки, не можуть не впливати на сутність та зміст державно-владної діяльності. Якщо раніше центральне місце в межах цієї діяльності займало державне управління, то сьогодні його сфера поступово звужується, особливо в економічному секторі. Відтепер в межах державно-владної діяльності на перший план виступає державне регулювання суспільних відносин. Це зумовлює необхідність детального дослідження змісту та сутності цієї нової для адміністративно-правової доктрини категорії.

Питання щодо сутності державного регулювання були предметом дослідження таких вчених як В. Бевзенко, Р. Болдвін, Ю.Ващенко, М. Кейв, М. Лодж, Р. Познер та ін. Праці цих науковців стали теоретичним підґрунтям для проведення дослідження.

Метою доповіді є аналіз існуючих підходів до розуміння державного регулювання, сформованих зарубіжними та вітчизняними науковцями.

У науковій літературі можна зустріти різні визначення поняття «державне регулювання». Так, Р. Болдвін, М. Кейв та М. Лодж у своєму дослідженні з теорії, стратегії та практики регулювання пропонують розглядати регулювання як «сукупність певних специфічних правил», «цілеспрямований вплив держави» та «всі форми соціального та економічного впливу». При цьому, науковці зазначають, що безвідносно до якогось конкретного підходу у загальному розумінні державне регулювання є діяльністю, яка обмежує та (або) запобігає виникненню небажаної поведінки, а також сприяє або стимулює бажану [Baldwin R., Cave M. & Lodge M. Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice. – New York : Oxford University Press, 2012. – p. 3].

Р. Познер розглядає регулювання як прямий контроль необхідний для забезпечення належного функціонування ринків, які перебувають у стані природної монополії. До такого контролю науковець відносить контроль за прибутками, тарифами, якістю послуг, розширенням та звуженням сфери надання послуг, а також контроль за доступом на

ринок [Posner R. Natural monopoly and its regulation / Richard A. Posner. – Washington D.C.: CATO Institute, 1999. – p. 1-2]. На нашу думку, розуміння державного регулювання не можна зводити виключно до здійснення прямого контролю. Адже у сучасному розумінні державне регулювання переважно передбачає непрямі засоби впливу, які спрямовані на забезпечення бажаної поведінки суб'єктів господарювання.

У вітчизняній науковій літературі державне регулювання традиційно визначають через такі категорії як «діяльність», «вплив», «форма впливу», «комплекс засобів», тощо. Однак, за допомогою цих категорій також визначається і сутність державного управління. Відповідно принципово важливим є визначення того, який із зазначених термінів здатний повною мірою розкрити специфіку саме державного регулювання і відповідно дозволить розмежувати його із державним управлінням.

У загальному розумінні і державне управління, і державне регулювання є владною діяльністю відповідних органів публічної адміністрації, яка передбачає наявність цілеспрямованого впливу на певні об'єкти. Цілком слушною у цьому контексті є позиція В. М. Бевзенка, який звертає увагу на подібність внутрішньої структури державного управління та державного регулювання, яка традиційно представляється через взаємодію трьох елементів: суб'єкт, об'єкт впливу та власне вплив, який утворює між зазначеними категоріями взаємозв'язок, організовуючи їх у цілісну систему, забезпечуючи функціональність як державного управління, так і державного регулювання [Бевзенко В.М. Поняття та ознаки державного регулювання // Адміністративне право. – 2006 – № 11. – с. 108.].

Не применшуючи значення впливу при визначенні сутності державного регулювання, вважаємо що ця категорія є занадто загальною і не дозволяє чітко провести розмежування з державним управлінням. Тому ключовим при визначенні державного регулювання, на нашу думку, є не просто здійснюваний вплив, а характер такого впливу, який опосередковується через категорію «метод».

У теорії адміністративного права метод визначають як спосіб, прийом чи засіб впливу. Наявність певних способів, прийомів та засобів впливу передбачає як державне управління, так і державне регулювання. Проте, такі засоби суттєво відрізняються за своїм характером. Якщо в межах держаного управління переважно застосовуються засоби прямого владно-організуючого впливу, то в межах державного регулювання – непрямого. Таким чином, вважаємо, що державне регулювання необхідно розглядати саме як комплекс певних способів, прийомів та засобів непрямого владно-організуючого впливу. Це формулювання, з одного боку, дозволяє врахувати спільну з державним управлінням організаційну природу та сферу застосування, а з іншого боку, вказати на різний за характером вплив на відповідні об'єкти, а відтак провести розмежування з державним управлінням вже на етапі визначення поняття.

Способи, прийоми та засоби регулюючого впливу, по суті, є певними інструментами, що використовують у своїй діяльності органи державного регулювання для здійснення впливу. У контексті визначення цього поняття найбільш близькою до нашої позиції є точка зору Ю. В. Ващенко, яка розглядає державне регулювання у певних сферах економіки як комплекс правових, економічних та технічних засобів [Ващенко Ю.В. Адміністративно-правовий статус енергетичного регулятора в Україні: сучасний стан та перспективи реформування у контексті європейської інтеграції : монографія / Ю.В. Ващенко. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – с. 22]. Проте, на нашу думку, в межах дослідження сутності державного регулювання більш доцільним вбачається використання терміну «інструмент», оскільки саме цей термін є більш характерним для доктрини адміністративного права в зарубіжних країнах, а отже дозволить узгодити вітчизняну термінологію її із тією, яка є загальновизнаною в усьому світі.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ващенко Ю.В.

Вікторія Клинчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Ознаки та цілі державного регулювання у сфері транспорту

Будь-який предмет, процес або явище характеризується певними ознаками та цілями, за допомогою яких ми можемо визначити подібні і відмінні риси носія ознак у порівнянні з іншими об'єктами пізнання. Тому варто дослідити ознаки та цілі державного регулювання у сфері транспорту, щоб мати змогу відокремлювати цей процес від інших процесів, які відбуваються у державі.

Окремі питання з приводу дослідження ознак та цілей державного регулювання у сфері транспорту висвітлено у наукових працях таких вітчизняних вчених, як В. Грабельников, В. Степанов, С. Матійко, Г. Міщенко, М. Погребицький, А. Павлюк.

Варто почати з того, що державне регулювання у сфері транспорту створює умови для діяльності та функціонування суб'єктів природних монополій у сфері транспорту та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках у сфері транспорту в напрямку, який є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток системи транспорту в цілому.

Тому ми пропонуємо визначити такі ознаки державного регулювання у сфері транспорту:

1. державне регулювання є соціальним, політичним явищем, видом суспільної діяльності, а також формою реалізації державної влади, зміст якої полягає у створенні умов, за яких забезпечується виконання законів у сфері транспорту: впорядкуванні, налагодженні, визначенні напрямків розвитку, підкорення певному порядку, встановленні вірної взаємодії, створенні умов нормальної роботи [Ткач М. Державне регулювання та державне управління: співвідношення понять / М. Ткач // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – №8. – С. 118];
2. державне регулювання має особистий апарат реалізації (державне регулювання повинно здійснюватися незалежними органами, які будуть регулювати діяльність суб'єктів природних монополій у сфері транспорту, сприяти розвитку конкуренції, формувати цінову політику, сприяти ефективному функціонуванню товарних ринків на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів);
3. органи державної влади, як суб'єкти державного регулювання у сфері транспорту, діють у межах компетенції, визначеної для них у відповідних нормативно-правових актах, і наділені необхідними функціями та повноваженнями;
4. держава виступає в ролі регулятора суспільних відносин у сфері транспорту;
5. державне регулювання передбачає встановлення певних стандартів, нормативів, лімітів, квот, тарифів тощо, дотримання яких є обов'язковим для суб'єктів природних монополій у сфері транспорту та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках у сфері транспорту [Ткач М. Державне регулювання та державне управління: співвідношення понять / М. Ткач // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – №8. – С. 118];
6. об'єктом впливу при державному регулюванні є середовище, що оточує суб'єкта, діяльність якого регулюється;
7. державне регулювання полягає у здійсненні опосередкованого впливу переважно на не підпорядковані організаційно об'єкти;
8. цілі державного регулювання визначаються політикою держави;
9. метою державного регулювання є реалізація політики держави, спрямованої на ефективне використання різноманітних ресурсів, гарантування прав і свобод людини.

Також для повноцінного розуміння державного регулювання у сфері транспорту потрібно дослідити цілі цього процесу. Ціль – те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти [Словник української мови [Електронний ресурс] : в 11 томах. – 1977. – Том 8. – Режим доступу : http://sum.in.ua/].

До цілей державного регулювання у сфері транспорту слід віднести:

1. економічний розвиток держави;
2. забезпечення потреб населення у перевезеннях;
3. стабільний рівень цін;
4. забезпечення конкурентоздатності на ринку транспортних послуг;
5. збалансованість публічних і приватних інтересів у сфері транспорту;
6. сприяння раціональному використанню ресурсів.

Отже, на підставі аналізу ознак державного регулювання у сфері транспорту, ми можемо зробити висновок, що за допомогою цього процесу створюються умови для діяльності суб'єктів та об'єктів регулювання, в напрямі, який є бажаним для держави, і за яким відбуватиметься наступний розвиток сфери транспорту

При цьому основною метою державного регулювання у сфері транспорту є забезпечення ефективності функціонування ринків транспортних послуг на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів транспортних послуг.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ващенко Ю.В.

Дімітрій Коіч
Дійсний член КПНЗ «Київська мала академія наук учнівської молоді», секція «Правознавство», учень 11-Б класу гімназії «Діалог».

Проблеми антикорупційної політики України та способи їх вирішення

В Україні набуває все більшого розвитку і загроз економічна та політична криза, підґрунтям якої є широкомасштабна системна корупція, що вразила всі сфери суспільного життя і державної влади. Прагнення до незаконного збагачення представників усіх гілок влади, що супроводжується продемонстрованою міжнародній спільноті низько-результативною антикорупційною боротьбою, негативно позначається як на зовнішньому іміджі, так і на інвестиційному рейтингу України і реформуванні її сучасної політики. Світовий історичний досвід доводить, що корупція, за відсутності відповідного реагування і діючих бар'єрів, стрімко розростається, вражаючи все нові сфери та рівні національної економіки. Внаслідок цього відбувається інституалізація корупції, формуються соціальні практики, які перетворюють її в невіддільну частину життя суспільства, при цьому, спотворюється мета найбільш багатообіцяючих реформ, в чесності та легітимності проведення яких змушено зневіритися населення..

Корупція, а особливо в умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в державі, є серйозною загрозою національній безпеці України. Вона стала одним із негативних чинників, що істотно впливають, як на зниження ефективності національної системи державного управління зокрема, так і на функціонування органів державної влади загалом. Корупція підриває стабільність і систему правопорядку, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян.

Протидія корупції в Україні ускладнюється тим, що корупційні стосунки набули поширення на всіх рівнях державної влади та управління, в політичному процесі загалом. Нею вражені практично всі гілки влади і владні інститути, органи місцевого самоврядування. Ефективність антикорупційних рішень, які приймають на вищому

державному рівні, нівелюється внаслідок їх свідомого блокування чи нехтування. [Електронний ресурс] Офіц. Веб-портал Дніпровського державного аграрно-економічного університету/ Наукове видання: «Державне управління: удосконалення і розвиток»/2016/]. Відчутними факторами, що стають підґрунтям для економічної корупції на українських теренах і через які репутація України за кордоном впала до найнижчих позначок є тінізація економіки, утвердження криміналізовано-клановых утворень, експорт фінансових активів в офшорні зони, відсутність дієвої системи декларування статків публічних осіб, аморфна модель звітності і контролю.

За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованою у світі: у 2012 і 2013 роках держава займала 144 місце із 176 країн, в яких проводилися дослідження. За 2016 рік Україна отримала 29 балів із 100 можливих. За цими показниками і за темпами поширення корупційних дій можна зробити висновок про досить неефективну систему боротьби з корупцією в державі. Найбільшими проблемами можна вважати кадрову політику новостворених антикорупційних інституцій, наводячи приклад щорічного подання близько 60 000 електронних декларацій до НАЗК, штаб відділу з перевірки декларацій якого складає лише 56 чоловік [«Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» [Електронний ресурс] Четвертий раунд оцінювання GREKO/2017/ Режим доступу: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017]; проблему впровадження автоматизованої системи перевірки електронних декларацій (в НАЗК відмовились від запропонованої Програмою розвитку ООН системи); питання практичних міркувань судової реформи через яку майже в 20 судах країни не лишилось суддів; проблему смислової коректності перекладу низки нормативно-правових актів та термінів; дійсної співпраці між провідними антикорупційними інституціями та іншими органами державної влади та ін.

Виходячи з поставлених проблеми в роботі було опрацьовано низку рекомендацій з їх вирішення, ґрунтовані досвідом та пропозиціями міжнародного сектору, організацій, як наприклад GREKO.

Справді, наразі нова антикорупційна реформа є недосконалою і має значні проблеми своєї реалізації та ефективності та не дає відчутних змін, проте не потрібно забувати, що наша нова система існує лише четвертий рік і досі вдосконалюється. Жодна реформа не може змінити систему, яка формувалася протягом десятків років за такий короткий час. Поки кожен з нас не зрозуміє, що корупція це проблема усієї держави і всього українського суспільства нічого не зміниться. Це явище системне і тому долати його треба також гуртом і системно.

Науковий керівник – зав. відділенням Кот Т.Ю.

Михайло Кравченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, старш. наук. співроб.

Нормативне закріплення системи джерел адміністративного права України: проблеми і перспективи

В межах національної правової системи України досить складно знайти іншу галузь права, яка б відігравала таку вагому роль у функціонуванні українського суспільства та держави як адміністративне право України. Причиною цього є те, що норми цієї галузі права регламентують досить велику кількість суспільних відносин, які окреслюються

предметом адміністративного права України. До нього ми віднесемо: 1) суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади, насамперед, публічною адміністрацією прав і свобод людини і громадянина; 2) суспільні відносини, які мають місце у сфері управління об'єктами державної, республіканської та комунальної власності[100 ответов на 100 вопросов по Общему административному праву: учеб. пособ. / под ред. Р.С. Мельника.–Киев: Юринком Интер, 2017.– С.36.]; 3) суспільні відносини, які мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади; 4) суспільні відносини у сфері взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства[Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С.Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – С.56.].

Норми адміністративного права України неможливо уявити поза межами джерел адміністративного права як формалізованих, так і неформалізованих. На наш погляд, найповнішу класифікацію джерел адміністративного права України дав Р.С. Мельник[Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С.Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – С.89-104.].

Разом із тим, виникає питання про те, чи повинна система джерел адміністративного права України отримати своє нормативне закріплення? Якщо так, то у якому нормативному акті? Із яких компонентів вона має складатися? Чи потрібно нормативно врегулювати специфіку взаємодії різних джерел адміністративного права України, визначати правила подолання колізій, випадки застосування аналогії права та аналогії закону, вирішувати інші важливі питання з позиції практики саме на нормативному рівні?

Відповідаючи на ці питання, на наш погляд, необхідно виходити із наступного:

по-перше, обґрунтування системи джерел адміністративного права виключно на рівні науки адміністративного права України, на наш погляд, є недостатнім. Адже, з однієї сторони, у науці адміністративного права України існують різні уявлення як про систему адміністративного права України, так і про систему його джерел, а, з іншої сторони, для потреб практики, необхідно нормативно визначити специфіку взаємодії різних джерел адміністративного права України, наприклад, законів України та підзаконних нормативно-правових актів або нормативно-правових актів і правових звичаїв як джерел адміністративного права України; визначити порядок вирішення правових колізій; можливість застосування аналогії права і аналогії закону щодо регулювання адміністративних правовідносин та інші питання;

по-друге, аналіз законодавства України дозволяє нам стверджувати те, що на нормативному рівні існує значна кількість прикладів закріплення системи джерел права різних галузей права України. Так, наприклад, ст.4 ЦК України нормативно закріплює систему джерел цивільного права [Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. –Ст. 356.]. Система джерел господарського права закріплена у ст. 7 ГК України [Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – № 19–20. – № 21–22. – Ст. 144.]. Питанню про систему джерел кримінального права присвячена ст.3 КК України [Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.].

Одним із найкращих прикладів нормативного закріплення системи джерел права на рівні галузі права є ст. 4 ЦК України [Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. –Ст. 356.] в якій закріплена структура системи джерел цивільного права України. Перевагами закріпленої у ЦК України системи джерел цивільного права є: а) нормативно закріплено верховенство Конституції України та законів України у регулюванні цивільних відносин; б) закріплено декодифікаційні механізми, які не дозволяють «розмивати» зміст приписів Конституції України та законів України, в частині регулювання цивільних відносин; в) визначений статус міжнародних

договорів та правових звичаїв як джерел цивільного права; ґ) закріплено механізми подолання колізій тощо. Цей позитивний досвід також можна залучити при нормативному закріпленні системи джерел адміністративного права України.

По-третє, якщо говорити про систему джерел адміністративного права України то, така система могла б знайти свого нормативного закріплення у Адміністративному кодексі України необхідність створення якого була офіційно визнана, ще у Концепції адміністративної реформи України [Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України №810/98 від 22 липня 1998 р.//Офіційний вісник України. – 1999. - № 21. – Ст. 32.]. Разом із тим, Адміністративний кодекс України, у тому варіанті, який запропонований Концепцією адміністративної реформи України не передбачав створення єдиного нормативного-правового акту, який би послідовно врегулював підгалузі та інститути загального адміністративного права України. Згідно із згаданою Концепцією цей Кодекс мав складатися з чотирьох кодексів, які мали окреме спрямування. При цьому, жоден із цих кодексів фактично не міг об'єктивно визначити всю систему джерел адміністративного права України.

Враховуючи потреби правозастосування і цінність нормативного закріплення системи джерел адміністративного права України для суб'єктів адміністративних правовідносин ми переконані у необхідності нормативного закріплення системи джерел адміністративного права України у межах майбутнього Адміністративного кодексу України.

Євген Литвиненко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Кодифікаційні акти у законодавстві країн Європейського Союзу

Кодифікація адміністративного законодавства в країнах Європейського Союзу використовувалася як одна із провідних форм систематизації законодавства задовго до вступу європейських країн до даної регіональної організації. Сучасний результат кодифікації адміністративного законодавства в країнах Європейського Союзу ґрунтується на засадах кодифікації (принципах, об'єктах, фундаментальних цінностях), що сформувалися до утворення Європейського Союзу. У другій половині XX ст. основна увага приділялася розвитку соціального, міграційного, податкового законодавства, спрощенню адміністративних процедур, порядку подання петицій до органів публічної адміністрації, оскарження адміністративних актів до адміністративних судів.

Кодифікаційний акт є безпосередньою метою будь-якої кодифікаційної діяльності, що затверджується відповідним правотворчим органом, а його зміст спрямований на якісний перегляд чинного законодавства, усунення суперечностей, викликаних розвитком правового регулювання суспільних відносин. Тому важливо забезпечити не тільки теоретико-методологічні засади кодифікаційної діяльності, але й постійний характер такої роботи, що в європейській практиці дістало закріплення у вигляді заснування самостійних органів, що безпосередньо здійснюють таку роботу.

Слід зазначити, що хоча вид кодифікаційного акту за назвою може співпадати в країнах Європейського Союзу та в Україні, проте їх зміст, структура, об'єкти кодифікації різняться.

У 2015 році Вища комісія з кодифікації займалася проектами з кодифікації семи кодексів: Кодексу відносин між громадянами та адміністрацією, частин Споживчого кодексу, Освітнього кодексу, Кодексу з призначення пенсій інвалідам війни та жертвам війни, Кодексу дорожнього руху, Кодексу морського рибальства, Кодексу урбанізму, Кодексу транспорту, а також приділялася увага питанням ре-кодифікації положень ордонансу (постанови) № 45-154 від 2 лютого 1945 року.

Серед перспектив кодифікаційної роботи було визначено проведення доопрацювання положень Споживчого кодексу, регламентарної частини Кодексу з призначення пенсій інвалідам війни та жертвам війни.

Окрему увагу пропонувалося приділити розробці законодавчої частини Загального кодексу державної служби; а також розробці загальної частини Кодексу публічних закупівель з метою модернізації заходів протидії корупції. Останні пропозиції стосувалися анонсованих урядом Франції завдань транспозиції положень директив в національний правопорядок, підготовку нового кодексу на зразок накшталт підготовленого Кодексу відносин між громадянами та адміністрацією [Rapport annuel 2015 de la Commission supérieure de codification // Data base “Legifrance”. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/content/download/10346/120114/version/3/file/rapport_annuel_CSC_2015.pdf]

У колишніх комуністичних країнах питання запровадження європейських стандартів захисту прав людини постало особливо гостро, проте, на відміну від України, такими країнами як Польща, Угорщина, Естонія, Болгарія вдалося модернізувати підходи до правового регулювання адміністративних процедур з урахуванням спільних європейських цінностей – поваги прав людини, демократії, верховенства права, що становлять серцевину європейського адміністративно-процедурного законодавства. [Administrative Procedures and the Supervision of Administration in Hungary, Poland, Bulgaria, Estonia and Albania. SIGMA Papers №17, Paris, OECD Publishing, 134 p.// Data base «OECD». URL: http://dx.doi.org/10.1787/ 5kml6198lvkf-en. (Date of review 12.04.2017)]

У Болгарії адміністративний процедурний кодекс було вперше прийнято у 1970 р., що також припадає на період сильного впливу комуністичних ідеалів на адміністративне законодавство.

У процесі кодифікації адміністративного законодавства дістали нормативного закріплення важливі права громадян, а саме: право на рівність усіх громадян перед законом, недискримінацію, надання офіційної інформації, прийняття адміністративних рішень відповідно до вимог due process (належної процедурної форми) та процедурної справедливості.

В Угорщині основні кроки реформи адміністративного права відбулися наприкінці 60-х рр. XX ст. Зокрема, було прийнято “Загальні правила державних адміністративних процедур”, що розглядалося як суттєва інновація в прийнятті адміністративних актів та рішень. Відбулася консолідація в одному кодифікованому акті різноманітних спеціальних процедур на основі спільних загальних вимог. Важливим здобутком прийняття означеного документа є також встановлення відповідальності адміністративних органів за прийняті ними адміністративні акти регуляторного характеру, а також прийнятих в порядку нагляду. Переважно передбачалася модель адміністративного оскарження до вищестоящого органу, а не модель судового оскарження.

У 1981 р. було внесено важливі зміни, що передбачали модель судового оскарження адміністративних актів. А також у 1991 р. було внесено зміни до Конституції Угорщини та зазначеного кодифікованого акту, згідно з якими модель судового оскарження стала основною формою їх перегляду. Слід відмітити, що зміни до Конституції Угорщини та “Загальних правил державних адміністративних процедур” передбачали врахування вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у тому числі щодо

належної процедури розгляду адміністративних справ, що має особливе значення для розвитку адміністративного права.

Розвиток вітчизняного адміністративного законодавства засвідчує поступ лише в окремих сферах: адміністративне судочинство, митне право, фінансове і банківське право, освітнє право, соціальне право, міграційне право. Досі не прийнятими щалишаються надзвичайно важливі кодифікаційні акти у сфері адміністративних процедур та звернень громадян, адміністративно-деліктного права, публічного майна, інформаційного права. З огляду на це, дослідження видів кодифікаційних актів у країнах Європейського Союзу створить теоретико-методологічну основу удосконалення кодифікаційної роботи в Україні, у тому числі кодифікації адміністративного законодавства.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Вільгушинський М.Й.

Світлана Матчук
Національна академія внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, виклад. кафедри
адміністративного права і процесу

Адміністративний порядок розгляду земельних спорів

Питання розмежування підвідомчості земельних спорів під час вирішення судами питань щодо прийняття позовних заяв до свого провадження й досі залишається одним з найбільш проблемних у судовій практиці. Відсутність однорідної судової практики у цій сфері пояснюється, передусім, широким спектром земельних відносин та великою різноманітністю земельних спорів, що можуть виникати з цих відносин, які, відповідно, можуть розглядатись як загальними та господарськими, так і адміністративними судами.

Відповідно п. 1 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України компетенція адміністративних судів поширюється на спори фізичних та юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. Таким чином, якщо виходити із зазначеного, то земельні спори, стороною у яких є суб'єкт владних повноважень, розглядаються адміністративними судами. Суб'єктом владних повноважень згідно з п. 7 ч. 1 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ним управлінських функцій [Кодекс адміністративного судочинства України від 6.07.2005 р. № 2447-IV (в ред. від 7.01.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 35-36, № 37. – Ст. 446]. Тобто справа, стороною в якій є орган державної влади чи місцевого самоврядування, буде адміністративною лише в тому разі, коли такий орган буде здійснювати владні управлінські функції.

У зв'язку з цим необхідно розрізняти ці органи як суб'єкти владних повноважень і як суб'єкти господарювання [Лейба Л.В. Проблеми розмежування підвідомчості земельних спорів // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні» (м. Хмельницький, 14-15 травня 2010 року). – Хмельницький, 2010. – С. 27]. Від того, в якій іпостасі виступатиме такий орган у кожному конкретному спорі, буде залежати, якій юрисдикції він підпорядкований – адміністративній чи господарській.

1. Варто звернути також увагу на постанову Пленуму Верховного суду України «Про внесення змін та доповнень до постанови Верховного суду України від 16 квітня 2004 року №7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді

цивільних справ» № 2 від 19 березня 2010 року, у якій зазначається, що ті земельні та пов'язані із земельними відносинами майнові спори, сторонами в яких є юридичні особи, а також громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності, розглядаються господарськими судами, а всі інші – в порядку цивільного судочинства, крім спорів, зокрема, щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень при реалізації ними управлінських функцій у сфері земельних правовідносин, вирішення яких згідно з п.1, 3 ч.1 ст.19 Кодексу адміністративного судочинства віднесено до компетенції адміністративних судів [Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7 (в ред. 19.03.2010 р.) //Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 6. – стор. 22].

Органи влади здійснюють свої управлінські функції у відносинах, пов'язаних з управлінням в галузі використання земель. Зокрема, такі питання, як встановлення та зміна меж адміністративно-територіальних утворень, планування використання земель, землеустрій, контроль за використанням та охороною земель, моніторинг земель, ведення державного земельного кадастру, охорона земель підвідомчі адміністративним судам.

Тим часом, існують й інші погляди на складність цієї проблеми. Деякі спеціалісти вважають, « якщо відносини пов’язані з управлінською функцією – це адміністративна юрисдикція. Але варто розуміти, що управлінська функція пов’язана з певним управлінням діяльності, але в жодному разі з управлінням власності. Якщо вирішується питання власності – це цивільні та земельні відносини, і їх варто розглядати лише в цивільних та господарських судах, залежно від суб’єктного складу спору» [Шевченко Д. Земельні спори під пильним оком суддів / Д. Шевченко // Земельне право України: теорія і практика. – 2009. - № 9. - С. 33].

Останні аналітичні дослідження, здійснені у Вищому господарському суді України, засвідчують, що судова практика у земельних спорах паралельно розвивається різними юрисдикціями, суди посідають діаметрально протилежні позиції в однакових за контекстом обставин справах як при вирішенні питання юрисдикції суду стосовно розгляду спору, так і щодо правозастосування при вирішенні конкретного спору по суті. Очевидно, критерії визначення юрисдикції занадто по-різному розуміються та застосовуються суддями, що, напевно, може бути пояснено критичною проблематичністю визначення єдиних концептуальних підходів, закладеною у кардинальних змінах процесуального законодавства.

Марина Міхровська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, асист. кафедри
адміністративного права

Електронне урядування в сфері охорони здоров’я

За останнє десятиліття електронне урядування стало невід’ємною частиною всіх сфер життя суспільства. Охороноздоровча сфера теж не стала винятком, хоча досить довго очікувала на нововведення та реформи.

Так, у 2017 році, окрім іншого, було затверджено нову Концепцію реформування електронного урядування (далі – Концепція), де містилися основні напрямки майбутньої “електронізації” медичної сфери, а вже у 2018 році набув чинності Закон, що дав старт

такій довгоочікуваній медичній реформі “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення”, який вперше визначив, що електронна система охорони здоров’я - це інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує автоматизацію ведення обліку медичних послуг та управління медичною інформацією шляхом створення, розміщення, оприлюднення та обміну інформацією, даними і документами в електронному вигляді, до складу якої входять центральна база даних та електронні медичні інформаційні системи, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією, даними та документами через відкритий програмний інтерфейс.

Так, Концепція встановила, що основними кроками для впровадження електронного урядування в медичну сферу є:

1. створення базових медичних реєстрів, у тому числі медичних працівників, лікарських засобів, установ;
2. запровадження електронної медичної картки пацієнта та електронного рецепту;
3. запровадження єдиних відкритих стандартів медичної інформатики;
4. розвиток телемедицини;

Якщо перші два кроки є цілком очікуваними і зрозумілими, то останні два викликають деякі питання щодо їх змісту.

Так, медична інформатика – це галузь науки, що швидко розвивається. Вона орієнтована на біомедичну інформацію (дані та знання, їхнє зберігання, передачу та обробку, використання для розв'язання проблем або прийняття рішень). Вона вивчає закономірності і методи одержання, зберігання, опрацювання і використання знань у медичній науці та практиці з метою розширення обріїв і можливостей пізнання, профілактики і лікування хвороб, охорони і поліпшення здоров'я людини.

Завданнями медичної інформатики є:

- дослідження інформаційних процесів в медицині;
- розробка нових інформаційних технологій медицини;
- вирішення наукових проблем створення та впровадження обчислювальної техніки в медицину [Основні поняття медичної інформатики//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal /u_nurse/lectures_stud]

Таким чином, запровадження єдиних відкритих стандартів медичної інформатики дасть змогу перейти до ефективних управлінських рішень у відповідній сфері та знизить до мінімуму кількість організаційних помилок.

Що ж стосується останнього напрямку – розвитку телемедицини - це напрямок медицини, що в дослівному перекладі з грецької означає “дистанційна медицина” або “медицина на відстані”, і є комплексом дій, технологій та заходів, що застосовуються при наданні медичної допомоги, з використанням засобів дистанційного зв’язку у вигляді обміну електронними повідомленнями (у випадках, коли відстань є критичним чинником). Головною метою телемедицини є поліпшення здоров’я населення шляхом забезпечення рівного доступу до медичних послуг належної якості. Пріоритетні завдання телемедицици:

- збереження медичної таємниці та конфіденційності, цілісності медичної інформації про стан здоров’я пацієнта;
- створення єдиного медичного простору;
- сприяння підвищенню якості допомоги та оптимізації процесів організації та управління охороною здоров’я;
- формування системних підходів до впровадження та розвитку телемедицини в системі охорони здоров’я.

Таким чином, електронне урядування на сьогодні є одним з основних інструментів діяльності публічної адміністрації в усіх її сферах без виключення. Важливим є те, що медична реформа, визначена як пріоритетна в масштабах держави на найближче

майбутнє, за допомогою електронного урядування може бути впроваджена швидко та комплексно.

Цікавим є той факт, що наразі електронне урядування виступає як інструмент для впровадження медичної реформи, а також як її невід'ємна складова її змісту, тому його роль в державі загалом і в медичній сфері зокрема важко переоцінити. Для держави ж важливо на сьогодні використовувати всі можливості електронного урядування без винятку для впровадження системних і глибоких змін, яких медична сфера потребує вже давно. Проте лише системний підхід та послідовність кроків, а також, безперечно, запозичення позитивного міжнародного досвіду зможуть зробити цю реформу ефективною та комплексною.

Яна Михайлюк
Київський університет ім. Бориса Грінченка,
факультет права та міжнародних відносин,
канд. юрид. наук, ст. виклад.

Надання транскордонних адміністративних послуг: досвід Європейського Союзу та перспективи України

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю запровадження досягнень інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність публічної адміністрації. Останні зміни українського законодавства свідчать про підвищення інтересу держави до формування інформаційного суспільства в Україні, а також розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій у публічному секторі. Однак, розвиток системи надання адміністративних послуг в електронній формі стримується наявністю великої кількості проблем правового, організаційного та матеріально-технічного характеру.

З прийняттям Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року № 918-р, введено поняття транскордонних електронних послуг. Кінцевою метою Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, яку планується реалізувати до 2020 року, є забезпечення надання електронних послуг в усіх сферах суспільного життя, надання інтегрованих електронних послуг, а також запровадження транскордонних електронних послуг.

Правове регулювання надання транскордонних адміністративних послуг в Україні на сьогодні відсутнє, однак адаптація українського законодавства до законодавства ЄС обумовлює необхідність розвитку зазначеного інституту та створення правових та організаційних передумов його впровадження у практичну діяльність органів публічної адміністрації.

Розвиток правового регулювання надання транскордонних публічних послуг у країнах ЄС розпочався з 2014 року, зокрема з прийняттям Регламенту Європейського Парламенту та Ради «Про електронну ідентифікацію і трастові послуги для електронних трансакцій на внутрішньому ринку і скасування Директиви 1999/93/ЕС» № 910/2014 від 23 липня 2014 року, Рішення Європейського парламенту та Ради «Про створення програми сумісності рішень і загальних рамок для європейських публічних адміністрацій, підприємств і громадян (ISA2 програма) в якості засобу для модернізації публічного сектору» № (ЄС) 2015/2240 від 25 листопада 2015 року та ін.

Враховуючи те, що «сучасним напрямом реформування надання електронних послуг у ЄС є передусім створення єдиного цифрового ринку публічних послуг. Зважаючи на те, що ринок електронних публічних послуг у країнах ЄС стрімко розвивається, важливим

завданням на сьогодні видається забезпечити сумісність між системами надання електронних публічних послуг різних країн-членів» [Михайлюк Я. Б. Адміністративні послуги у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльно-правовий аналіз / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Пухтецької А. А. – К.: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. – С. 101].

Першим практичним кроком розвитку системи транскордонних публічних послуг була програма «STORK», яка «з урахуванням технології ІД-ідентифікації є доступною у кожній країні та забезпечує систематизацію даних згідно з загальноприйнятою технічною та юридичною схемами, що забезпечує розуміння між користувачами один з одним» [STORK: making life easier, public services more secure // Research*Eu Focus Magazine. – 2012. – No. 12. – P. 15].

Пізніше запроваджена комплексна програма розробки засобів для надання транскордонних публічних послуг (англ. – «The Connecting Europe Facility (CEF Digital)»), основним завданням якої є «створення основної центральної платформи обслуговування на рівні ЄС, до якої зможуть долучитися національні платформи (електронні сервіси), і тим самим створити зв'язок між різними національними електронними сервісами» [Connecting Europe Facility. Digital Service Infrastructures [Electronic resource]. – Access mode: https://ec.europa.eu/connecting-europe-facility-cef-digital-service-infrastructures – (Viewed on April 19, 2018). – Title from the screen].

Зазначена платформа повинна забезпечувати надання великої кількості публічних послуг в електронній формі у межах різних сфер публічного життя, таких як охорона здоров’я або правосуддя. Інтеграція електронних сервісів надання публічних послуг дозволить спростити електронну ідентифікацію особи за принципом одноразовості, забезпечуватиме ефективний обмін інформацією, у тому числі безпечну транскордонну передачу електронних документів та здійснення платежів.

Останнім реалізованим проектом у рамках надання транскордонних адміністративних послуг є Муніципальний проект електронної ідентифікації (англ. – «eIDAS Municipalities Project»), що запрацював на початку 2018 року за принципом взаємного визнання європейських ідентифікаційних номерів для доступу до публічних послуг. Зазначений сервіс дає змогу громадянам країн-членів ЄС електронним шляхом підтвердити свою ідентичність на основі національного електронного ідентифікатора. На сьогодні цей сервіс доступний для користувачів у Нідерландах, Австрії, Бельгії та Німеччині та поступово впроваджується в інших країнах в межах ЄС.

Висновки. Одним із елементів розвитку в Україні системи електронних адміністративних послуг є забезпечення надання транскордонних адміністративних послуг, що вимагає реалізації широкого кола заходів як правового, так й організаційно-технічного характеру. Зокрема, адаптації українського законодавства до законодавства ЄС, у контексті запровадження правового регулювання надання транскордонних адміністративних послуг, а також розробки ефективного національного механізму електронної ідентифікації з урахуванням можливості подальшого взаємного визнання електронних ідентифікаторів з країнами – членами ЄС. Для створення передумов інтеграції національних електронних сервісів надання адміністративних послуг до загальноєвропейських платформ, такі сервіси повинні будуватися на основі принципів одноразової ідентифікації, надання більшості послуг через єдиний портал, безпеки обміну документами, захисту персональних даних та безпеки здійснення електронних платежів.

Юлія Оврамець
Вищий адміністративний суд України,
секретар судового засідання

Сутність та значення публічних закупівель в адміністративному праві України

Незважаючи на наявність порівняно великої кількості досліджень у сфері публічних (державних) закупівель, в доктрині адміністративного права України дотепер відсутнє єдине розуміння концептуального поняття – «публічні закупівлі». Крім того, в правовій доктрині точаться гострі дискусії з приводу того, чи слід розглядати публічні закупівлі в якості інституту адміністративного права. Малодослідженість окресленої теми робить її актуальною не тільки на доктринальному, але і на правозастосовчому рівні.

Інститут публічних закупівель займає особливе місце в адміністративному праві України, метою якого є забезпечення виконання державою своїх соціально-економічних завдань. Як зазначає І. Пахомов, адміністративне право – це сукупність юридичних норм, обумовлених національною ідеєю та ідеями свободи, справедливості і формальної рівності, науково-обґрунтованою програмою соціально-економічного розвитку суспільства, встановлених або санкціонованих державою, які регулюють суспільні відносини у сфері організаційно-владної діяльності структур виконавчої влади [Пахомов І. Проблеми розвитку інститутів адміністративного права України та шляхи їх вирішення // Право України. – 2007. - №10. С.3-5, с.3]. Цілком погоджуємось із таким підходом до розуміння адміністративного права. На нашу думку, інститут публічних закупівель регламентує програму (політику) реалізації соціально-економічного розвитку суспільства.

Діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до закріпленої за ними компетенції у сфері публічного управління охоплюється предметом адміністративного права. З огляду на те, що публічні закупівлі здійснюються за державні кошти відповідно до річного плану закупівель з метою задоволення суспільних потреб у визначених ресурсах і забезпечення розв’язання інших соціально-економічних завдань, то інститут публічних закупівель також лежить в площині адміністративного права.Пропонуємо поняття «публічних закупівель» розглядати як інститут адміністративного права, що визначає процес реалізації державного замовлення, який полягає в придбанні державними замовниками товарів, робіт, послуг за найбільш вигідними ринковими умовами з метою задоволення публічного інтересу (суспільних потреб).

Характеризуючи публічні закупівлі як інститут адміністративного права, доречним буде навести ознаки адміністративно-правових відносин: 1) наявність державного органу як неодмінного суб’єкта правовідносин; 2) з числа юридичних фактів - тільки юридичні акти державних органів індивідуального значення є дійсними; 3) державний управлінський орган зобов’язаний реалізовувати свої матеріально-правові й процесуальні права; 4) кожен із суб’єктів правовідносин може виступати одночасно у кількох рольових функціях: як суб’єкт «владо відносин», як суб’єкт, наділений правом покарання; 5) учасники адміністративних правовідносин не є рівноправними суб’єктами; 6) адміністративні правовідносини можуть виникати з ініціативи однієї сторони незалежно від волевиявлення іншої; 7) адміністративно-правові відносини проявляють себе у кількох відносинах; 8) правозобов’язаний суб’єкт має виконувати свої обов’язки під загрозою санкцій у вигляді юридичної відповідальності [Коваль Л.В. Адміністративне право: курс лекцій / Л.В. Коваль. - К. : Вентурі, 1996. - 208 с., с. 19].

Вважаємо, що інститут публічних закупівель поширюється на суспільні відносини у сфері публічного адміністрування у зв’язку із здійсненням органами публічної адміністрації своїх публічних функцій. Виникнення відносин із публічних закупівель пов’язане із об’єктивізацією волі публічної адміністрації в реальній поведінці конкретних владних посадових осіб. В даних правовідносинах держава виступає представником публічного інтересу і всі дії державних органів повинні узгоджуватись із положеннями

Конституції України. Іншими словами, діяльність органів публічної адміністрації має забезпечувати загальне благо народу України, а не приватний інтерес окремих посадових осіб. На нашу думку, адміністративний метод регулювання публічних закупівель якраз і направлений на захист державного (загальносуспільного) інтересу від зловживання посадових осіб державного апарату.

Проведений аналіз законодавства України дає нам можливість стверджувати, що всі вище наведені ознаки адміністративних відносин є справедливими для публічних закупівель. По-перше, адміністративний метод регулювання поширюється на замовників, які є розпорядниками бюджетних коштів. По-друге, замовники закупівель зобов'язані виконувати ті соціально-економічні завдання, які нормативно на них покладені. По-третє, замовники публічних закупівель не є вільними і мають право діяти виключно на основі річного плану. По-четверте, публічні закупівлі є об'єктом державного та громадського контролю і за наявності найменших підстав можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку.

З огляду на те, що інститут публічних закупівель перебуває в площині адміністративного права, то йому притаманний імперативний метод регулювання. Основною метою адміністративно-правового інституту публічних закупівель є, з однієї сторони, забезпечення виконання державою своїх функцій і, з іншої сторони, захист державного (загальносуспільного) інтересу. Захист загальносуспільного інтересу в сфері публічних закупівель досягається через реординаційні відносини – учасники закупівель можуть вимагати від держави (замовників закупівель, контролюючих органів) діяти виключно у спосіб, прямо передбачений законодавством.

Адміністративний метод регулювання публічних закупівель покликаний не допустити розтрати замовниками бюджетних коштів, придбання товарів, робіт, послуг за завищеними цінами, лобіювання інтересів окремих приватних суб'єктів господарювання, вимивання бюджетних коштів на компанії-одноденки. З огляду на це замовники публічних закупівель, які є розпорядниками бюджетних коштів, не можуть мати найменших дискреційних повноважень. На нашу думку, від ефективності адміністративного регулювання процесу публічних закупівель залежить якість виконання державою соціально-економічних функцій, а також наповнюваність Державного бюджету.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ладиченко В.В.

Олеся Радишевська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
канд. юрид. наук, доц. кафедри адміністративного права,
директор Центру польського права

«Public administration», «New public management», «Good Governance» як категорії сучасного адміністративного права України

Термінологічний апарат будь-якої сфери суспільного буття, не виключенням є і юриспруденція, проходить декілька стадій: нові терміни запозичуються із сусідніх терміносистем, переносяться до національної, відбувається їх уточнення й адаптація, а потім - інституціоналізація, перетворення у норму права і правозастосування. Такий багатостадійний процес мають пройти й терміни «публічна адміністрація» («Public administration»), нове публічне управління («New public management»), належне (добре) врядування («Good Governance»). Проте сьогодні надалі триває дискусія щодо

адекватного перекладу з англійської мови на українську означених термінів та окреслення їх змісту.

Нагадаємо, що до переліку суспільних відносин, що перебувають у сфері регулювання норм адміністративного права, зараховують, зокрема: у ході державного управління у різних сферах, реалізації делегованих повноважень недержавними інституціями; діяльності органів публічної адміністрації, їх посадових осіб щодо забезпечення реалізації та захисту в адміністративному порядку прав і свобод громадян, надання приватним особам адміністративних послуг; у процесі внутрішньої організації та діяльності апаратів усіх публічних органів, а також у зв'язку з проходженням публічної служби тощо. [Авер'янов В. Б. Предмет адміністративного права: нова доктринальна оцінка / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2004. – № 10. – с. 27.] Тобто, нормами адміністративного права регулюються й суспільні відносин, що мають управлінський характер і стосуються сфери публічного управління. Тому означені поняття можемо вважати за категорії адміністративного права, якщо вони знаходять свій законодавчий прояв у нормах права, що є частиною адміністративного права.

Так, у сучасній адміністративно-правовій доктрині поняття «публічна адміністрація» розглядається у трьох аспектах: інституційному, функціональному, змішаному [Leksykon prawa administracyjnego materialnego. 100 podstawowych pojęć / pod red. T. Bąkowskiego, K. Żukowskiego ; Warszawa : Wydaw. C. H. Becka, 2016. – c. 1-2]. Відповідно до інституційного підходу, публічна адміністрація – це певна інституційна система, до складу якої входять різні органи та організаційні одиниці (суб'єкти), які виконують публічні функції відповідно до норм права, що є обов'язковими на усій території держави. При функціональному підході – це діяльність відповідних структурних утворень щодо виконання публічних функцій по відношенню до інших суб'єктів права на основі відповідних правових норм. Як наслідок, при інституційному підході говоримо про категорії суб'єктів публічного права (у деяких випадках і приватного права), що виконують публічні функції, а при функціональному – про процесуальний характер, завдання, цілі, інструменти їхньої діяльності. При змішаному підході тлумачення терміна поєднуються основні показники інституційного та функціонального концептів.

Проте в 70-х роках XX століття у спеціалізованій літературі з науки про адміністрацію (теорії публічної адміністрації), що часто виділяють у правових доктринах європейських країн, а також у вітчизняній науці державного управління все більше використовують термін «нове публічне управління» («New public management»). Окрема група зарубіжних дослідників навіть вважає, що термін «публічна адміністрація» (виключно у його функціональному аспекті) втратив свою актуальність, адже передумови розвитку окремих публічних інституцій та реалії функціонування суб'єктів публічного сектору змінилися, а отже змінилися і завдання, цілі та механізми їх діяльності. Все більше у наукових дискусіях лунають питання: «Скільки «держави» повинно бути у державі?», «Як органи публічної влади можуть ефективніше виконувати свої функції?» тощо. Відповіді на ці питання необхідно шукати в принципах публічного управління, що були запозичені із недержавного (приватного) сектору, зокрема йдеться про ефективність, результативність, гнучкість прийняття адміністративних рішень, зменшення кількості суб'єктів, що виконують публічні функції та скасування ієрархічності між ними, делегування владно-управлінських функцій суб'єктам нижчого рівня або приватному сектору (децентралізація), посилення механізмів зворотного зв'язку між приватними особами та публічними органами, сервісний вимір діяльності органів публічної адміністрації за схемою: «громадянин – споживач, а публічні органи – надавачі публічних послуг». Яскравим проявом проникнення у законодавче поле України концепції «нового публічного управління» є прийняття низки законодавчих актів, в т.ч. «Про адміністративні послуги», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та інших, що стосуються функціональної, фінансової та територіальної децентралізації тощо.

Водночас у зарубіжній юридичній літературі та у робочих документах міжнародних організацій ми зустрічаємо ще один термін - «належне (добре) врядування» («Good governance»). Так, експерти Світового банку визначають «врядування» («governance») як систему традицій та інституцій, завдяки яким влада в державі здійснюється в інтересах загального блага, що включає способи обрання, моніторингу та заміни влади, здатність влади ефективно розпоряджатися ресурсами та здійснювати виважену політику, повагу з боку громадян та держави до інституцій, що здійснюють соціальні та економічні взаємовідносини між ними [Managing Development : The Governance Dimension. A Descussion Paper. - WB : Washington D. C., 1991. – 76 p.]. Тому якість врядування повинна «вимірюватися» динамічним переліком показників, зокрема такими як: публічність та прогнозованість, політична стабільність та відсутність насилля, ефективність уряду, якість регулятивної діяльності, верховенство права, контроль за корупцією.

Організація економічного співробітництва та розвитку до цього списку принципів долучає: відкритість та прозорість у діяльності демократичних інституцій, чесність та рівність у справах, що стосуються приватних осіб, зокрема в механізмі надання консультативних послуг й участі в ухваленні рішень, результативність та ефективність адміністративних послуг, ясність, прозорість та можливість застосування норм права на практиці, сталість та цілісність при формуванні публічної політики, високі етичні стандарти поведінки службовців [Режим доступу: http://www.oecd.org/home/0,2987,en_264920118511111,00.html].

Проте наведений перелік принципів належного (доброго) врядування можемо уточнити і політичними принципами, наведеними у Білій книзі Європейського врядування (Європейська комісія, 2001), зокрема: відкритість, залучення громадськості, відповідальність, ефективність та консолідація. Названі принципи забезпечують демократичне врядування, побудову демократії та верховенства права у державах-членах ЄС на всіх рівнях врядування (глобальному, європейському, національному, регіональному та локальному). [European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. – COM (2001). – 428 (final). – Brussels, 2001. – 25.07.2001. – 35 p.

Зауважимо, що науковою спільнотою ЄС (ReNEUAL – Research Network on EU Admistrative Law) обговорюються тенденції запровадження на території ЄС єдиних Модельних правил адміністративної процедури Європейського Союзу (Model Rules on EU Administrative Procedure), що розкрили б зміст поняття «good governanve» та закріпили принципи належного (доброго) врядування на наднаціональному рівні [Model kodeksu postępowania administracyjnego Unii Europejskiej ; prof. dr hab. M. Wierzbowski, prof. dr H. C. H. Hofmann, J.-P. Schneider, J.Ziller. – Warszawa: C. H. BEK, 2015. – 360 s.] Також і в Україні чекає на своє прийняття Адміністративно-процедурний кодекс України, що на національному рівні має закріпити засади взаємозв'язків і взаємодії приватних осіб з публічними органами, враховуючи принципи належного врядування.

Отже, термін «публічне врядування» («Public governance») варто розглядати як більш широке поняття порівняно з термінами «публічна адміністрація» чи «публічне управління». Сьогодні концепція належного врядування витісняє поширену раніше концепцію нового публічного управління з її однобічною орієнтацією на ефективність. Вона наповнює нову концепцію гуманітарною та соціальною складовою, формує новий підхід до розуміння публічного врядування та завдань суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких повинна бути відкритою, доступною, підзвітною і підконтрольною, виконувати сервісну функцію по відношенню до приватних осіб. Тому національні нормативно-правові акти, що будуть базуватися на концепції належного (доброго) врядування, повинні врахувати не лише ефективність і результативність діяльності органів публічної влади, але й визначати механізми та принципи взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з інституціями громадянського суспільства.

Ігор Скляренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу ОР «Магістр»

Особливості оскарження рішень про добровільне об'єднання територіальних громад

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст. У цих правовідносинах безпосередньо задіяні органи місцевого самоврядування, які можуть виступати ініціаторами такого об'єднання, здійснювати його організаційно-технічне забезпечення та приймати рішення про таке об'єднання. У зв'язку з цим, у судовій практиці зустрічаються випадки оскарження відповідних рішень, дій чи бездіяльності в порядку адміністративного судочинства.

Так, Лучанський сільський голова Лохвицького району Полтавської області звернувся до суду з позовом до Полтавської обласної ради, третя особа без самостійних вимог на предмет спору - Полтавська обласна державна адміністрація, про визнання протиправним та скасування рішення Полтавської обласної ради про схвалення перспективного плану формування територій громад Полтавської області. Позивач звернув увагу на те, що ці сільські ради не мають спільної межі, що порушує вимоги підп. 2 п. 1 ст. 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Суд погодився з цим, однак відмовив у задоволенні позову, вказавши при цьому, що оскаржуване рішення має рекомендаційний, необов'язковий характер [Постанова Полтавського окружного адміністративного суду від 05 листопада 2015 року у справі №816/2655/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53404430].

Наведемо інший приклад. Слов'янський міськрайонний суд Донецької області визнав протиправними та нечинним з моменту прийняття рішення Прелеснеської сільської ради від 30.07.2015 року № 6/35-361 «Про добровільне об'єднання територіальних громад». У мотивувальній частині, цей суд вказав, що в судовому засіданні було встановлено порушення процедури об'єднання територіальних громад, не дотримані передбачені законодавством строки громадського обговорення питання щодо об'єднання територіальних громад, а відтак не була з'ясована думка територіальної громади с. Майдан щодо їх добровільного об'єднання в Черкаську об'єднану територіальну громаду, у зв'язку з чим Прелесненська сільська рада (орган місцевого самоврдування с. Майдан) не мала права приймати рішення про об'єднання територіальних громад без урахування їх думки [Постанова Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 08 квітня 2016 року у справі № 243/9399/15-а [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/57079111]. Однак, Донецький апеляційний адміністративний суд скасував це судове рішення. Він вказав, що постановою Центральної виборчої комісії на 25 жовтня 2015 року були призначені перші вибори депутатів Черкаської селищної ради та Черкаського селищного голови Слов'янського району. Ці вибори відбулись, новостворені органи місцевого самоврядування набули повноважень. Також суд зазначив, що порушень в процесі добровільного об'єднання з матеріалів справи не вбачається [Постанова Донецького апеляційного адміністративного суду від 31 травня 2016 року у справі № 243/9399/15-а [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/58040655].

У зв'язку з цим, необхідно звернути увагу на проблеми, що можуть виникнути при реалізації рішення суду, яким скасовується рішення органу місцевого самоврядування про об'єднання з іншою громадою.

По-перше, проекти таких рішень, що потім затверджуються відповідною радою, повинні, зокрема, містити найменування територіальної громади, яка має намір приєднатися, із зазначенням відповідних населених пунктів (п. 1 ч. 1 ст. 7, п. 1 ч. 2 ст. 8^2

зазначеного Закону України). Якщо рішення одного з таких органів місцевого самоврядування буде скасоване, то автоматично з'являються підстави для скасування аналогічних рішень інших органів місцевого самоврядування територіальних громад, що об'єднуються, адже затверджене рішення про об'єднання вже не буде містити повного переліку населених пунктів, що входять до об'єднаної громади. Таким чином, об'єднана територіальна громада утворена з порушенням закону, а відтак, таке об'єднання можна визнати незаконним та скасувати.

По-друге, як випливає із зазначених судових рішень, Черкаська (об'єднана) селищна рада на момент судового розгляду набула відповідних додаткових повноважень, а тому могла приймати різноманітні рішення, що теж повинні були б бути скасовані. Слід відзначити, що Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не містить норм, що безпосередньо регулювали б ці питання. Цей Закон України не передбачає особливого порядку оскарження чи скасування подібних рішень. З цього випливає, що реалізувати на практиці подібне рішення буде надзвичайно складно, адже воно безпосередньо зачіпатиме всіх жителів відповідної громади.

Таким чином, щоб уникнути зазначених проблем, необхідно, по-перше, передбачити скорочений строк звернення до суду з позовом про оскарження рішення про об'єднання територіальних громад (наприклад, два місяці з моменту його прийняття) і, по-друге, встановити скорочений строк розгляду такого спору судом (наприклад, місячний строк для кожної інстанції). Це дозволить уникнути значних фінансових, організаційно-технічних витрат, пов'язаних із скасуванням добровільного об'єднання територіальних громад.

Слід наголосити, що суд повинен на власний розсуд застосовувати заходи забезпечення позову у спорах щодо оскарження добровільного об'єднання територіальних громад. Закріплення обов'язку зупиняти дію такого рішення чи забороняти відповідачу або іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору, може призвести до зловживань з боку позивача. Метою таких зловживань буде затягнення процесу такого об'єднання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Радишевська О.Р.

Катерина Солодова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 3 року навчання

Обов'язок застосування практики Європейського суду з прав людини суб'єктами публічної адміністрації: законодавчі недоліки

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) здійснює потужний вплив як на економічний, соціальний, так і на адміністративно-правовий аспекти функціонування та діяльності держави, що обумовлює необхідність подальшого вивчення даної проблематики, зокрема у контексті її впливу на діяльність суб'єктів публічної адміністрації.

Одним із основних нормативно-правових актів, що визначає статус рішень Європейського суду з прав людини в нашій країні, наразі є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», стаття 17 якого встановлює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Зазначене законодавче положення, відповідно, збільшило кількість джерел права, якими у процесі відправлення судочинства мають послуговуватися суди. При

цьому відкритим залишається питання про можливість поширення дії названої статті на суб'єктів публічної адміністрації. Висловлюючи власну точку зору на поставлене запитання, наголосимо, що для суб'єктів публічної адміністрації визначальною є не 17, а 19 стаття названого Закону, в якій йдеться про те, що міністерства, інші центральні органи виконавчої влади забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці ЄСПЛ.

Зупинимося на аналізі процитованого законодавчого положення більш детально, що передбачає пошук відповіді на наступні запитання:

1) чи є практика ЄСПЛ джерелом права і для міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, адже категорія «джерело права» у законі вживається лише щодо судів?

2) що розуміється під категорію «адміністративна практика»?

3) Конвенція та практика ЄСПЛ мають враховуватися лише міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади або ж вони є визначальними й для інших суб'єктів публічної адміністрації?

Відповідаючи на перше з поставлених запитань, зазначимо, що обов'язок публічної адміністрації використовувати практику ЄСПЛ у якості джерела права виходить насамперед із самої сутності її функціонування. Адже діяльність публічної адміністрації полягає не у «сухому» виконанні законів, а у самостійній розсудливій та оперативній діяльності з метою всебічного забезпечення прав та свобод людини і громадянина. За таких обставин суб'єкти публічної адміністрації у своїй діяльності мають керуватись провідними демократичними принципами, гарантованими громадянам на рівні не тільки національного законодавства, а й міжнародних угод, зокрема, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ, як її невід'ємної частини. З цього приводу ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово вказував, що Конвенція є інструментом захисту прав людини, при цьому національним органам влади (автор. не тільки судам) треба віддавати перевагу такому її тлумаченню, яке було б найбільш сприятливим для досягнення цілей та реалізації завдань цієї угоди, а не тому, що надавало б вузьке визначення зобов'язань сторін (справи Loizidou v. Tyrkey, Wemhoff v. Germany).

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини показує, що у них сформульовано низку вимог до визначення компетенції, інструментів діяльності та відповідальності суб'єктів публічної адміністрації (справи Novik v. Ukraine, Olsson v. Sweden, A, B and C v. Ireland, справа Donadze v. Georgia, Galina Kostova v. Bulgaria та інші). Важливо зазначити, що практика ЄСПЛ має дуже вагоме значення для суб'єктів публічної адміністрації, оскільки уточнює, регулює та регламентує дії цих суб'єктів на кожному етапі здійснення їх діяльності навіть у тих аспектах, які не врегульовані на законодавчому рівні. Наприклад, варто згадати принцип пропорційності, який не викладено в тексті Конвенції, однак на рівні теорії права визнано одним із основних принципів діяльності публічної адміністрації. Саме цей принцип детально характеризується та систематично згадується в рішеннях ЄСПЛ (справи Sunday Times v. United Kingdom, Campbell v. United Kingdom).

Вказану нами позицію щодо важливості офіційного визнання практики ЄСПЛ у якості джерела права підтверджує і Рекомендація Rec (2004) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини [Рекомендація Rec (2004) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_574]. Пункт 26 даного акта вказує, що компетентні державні органи повинні забезпечити, щоб відповідальні особи в місцевих та центральних

органах влади брали до уваги Конвенцію та практику Суду для уникнення порушень. Самі ж судді ЄСПЛ у своїх рішеннях вказують на охарактеризований нами аспект, зазначаючи неправомірність того, щоб публічний орган, в тому числі й суд, діяли з порушенням норм Конвенції [R (Ullah) vs Special Adjudicator [2004] 2 AC 323, per Lord Bingham [Electronic resource] Access mode: publications.parliament.uk/pa/Id200304/ldjudgmt/jd040617/ullah-2.htm].

Висвітлюючи відповідь на наступне запитання, необхідно наголосити: незважаючи на те, що в тексті Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» неодноразово згадується поняття «адміністративна практика» (статті 13, 14, 19 Закону), законодавець не уточнює, що ж мається на увазі під адміністративною практикою. Виходячи із загальних положень адміністративного права та теорії публічного адміністрування, можна зробити висновок, що під адміністративною практикою доцільно розуміти вироблені у процесі функціонування суб'єктів публічної адміністрації процедури її діяльності, у межах яких приймаються необхідні рішення або вчиняються відповідні дії. Дане твердження є корисним з точки зору правозастосування положень вказаного вище Закону.

Формулюючи відповідь на останнє запитання, акцентуємо увагу на тому, що система суб'єктів публічної адміністрації має багато складових, в тому числі й органів, що не входять ані до виконавчої, ані до жодної іншої з гілок влади, органів влади, які не мають статусу органів державної влади, муніципальних суб'єктів публічної адміністрації, а також суб'єктів з делегованими повноваженнями. Вказані суб'єкти публічної адміністрації відіграють однаково важливу роль у житті держави і суспільства. Аналізуючи положення законодавства на предмет функцій діяльності таких органів, можна дійти висновку, що вони здійснюють функції публічного управління, які за своєю суттю не відрізняються від функцій, що покладені на міністерства, інші центральні органи виконавчої влади тощо (Закон України «Про Центральну виборчу комісію», Закон України «Про Національний банк України» та ін.). Таким чином, при здійсненні своїх повноважень суб'єкти публічної адміністрації різних рівнів визначають оптимальний спосіб їх виконання, обираючи ту чи іншу форму і спосіб їх реалізації, з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Відтак, суб'єкти публічної адміністрації усіх рівнів повинні керуватись одними й тими джерелами права з метою уникнення розбіжностей у правозастосуванні та належному виконанні покладених на них функцій.

Отже, можна зробити загальний висновок, що українське законодавство потребує уточнення в частині кола осіб, для яких практика Європейського суду з прав людини є джерелом права. Відповідно, на наш погляд, частина п'ята статті 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» має бути викладена у наступній редакції: міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, а також суб'єкти делегованих повноважень застосовують у своїй діяльності Конвенцію та практику Суду як джерело права, забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування вимог адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Мельник Р.С.

Марія Філоретова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Трискладовий тест обгрунтованості втручання у право на свободу мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини

Можливість особи використовувати свої основоположні або будь-які інші права завжди передбачає наявність певних обмежень, що запроваджуються з метою дотримання прав інших осіб або встановлюються на користь функціонування держави. Не є виключенням і право особи на свободу мирних зібрань.

Конвенцією про захист прав та основоположних свобод (далі – Конвенція) передбачено як право особи на свободу мирних зібрань, так і підстави обмеження вказаного права. У справі Махмудов проти Російської Федерації Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) вказує на те, що термін "обмеження" має тлумачитися як такий, що відноситься до заходів, що були вжиті до і під час публічного зібрання і до каральних заходів, які могли бути вжиті після зібрання [Рішення ЄСПЛ у справі "Махмудов проти Російської Федерації" від 26.05.2016р. Режим доступу: http://www.garant.ru/products/ipo/prime doc/2467600/].

Для оцінки виправданості втручання у права особи ЄСПЛ використовує у своїх рішеннях, так званий, "трискладовий тест". Трискладовий тест – це юридична конструкція, що є засобом для перевірки наявності необхідних умов для обмеження прав, гарантованих Конвенцією. Тест вказує на те, що будь-яке обмеження права має пройти перевірку на відповідність сукупності трьох умов - втручання здійснене "згідно з законом", втручання відповідає легітимній меті, втручання "необхідне у демократичному суспільстві". Обмеження, що не відповідає таким умовам, порушує право особи. І хоча назва "трискладовий тест" є досить умовною і прямо не передбачена практикою ЄСПЛ, проте його умови зазначаються в багатьох рішеннях ЄСПЛ. [Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». – К.: ВАІТЕ, 2017. – 192 с].

Так, вказана юридична конструкція знаходить своє відображення у рішенні ЄСПЛ у справі "Джавіт Ан. Проти Туреччини", де ЄСПЛ тлумачить норму ч. 2 ст. 11 Конвенції та зазначає, що будь-яке обмеження буде їм суперечити, якщо не буде доведено, що воно відповідає трьом зазначеним умовам: "передбачено законом", переслідувало одну або більше легітимні цілі, визначені у пункті 2, і було "необхідним у демократичному суспільстві" [Рішення ЄСПЛ у справі "Джавіт Ан. Проти Туреччини" від 20.02.2003р. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2261.html].

Під "втручанням, що передбачене законом", перш за все, мається на увазі наявність законодавства, що передбачає можливість здійснення втручання. ЄСПЛ наголошує, що правило не може вважатися "законом", якщо воно не сформульовано з достатнім рівнем точності, що дозволяє громадянину регулювати свою поведінку: він повинен мати можливість (у разі необхідності після відповідної консультації) передбачити в розумній за даних обставин мірі наслідки, які можуть настати після вчинення ним дії.

До того ж, у п. 43 рішення у справі "Власов проти Росії» встановлюється, що "вислів "згідно із законом" не просто вимагає, щоб оскаржуваний захід мав підставу у національному законодавстві, він звернений водночас до якості такого закону. Зокрема, положення закону мають бути достатньо чіткими у своїх термінах, а також закон має передбачати засоби юридичного захисту проти свавільного застосування" [Рішення від ЄСПЛ у справі «Власов проти Росії» від 12.06.2008р. Режим доступу: http://europeancourt.ru/tag/vlasov-protiv-rossii/].

Обмеження має бути не лише "встановлене законом", але й повинно переслідувати законну (легітимну) мету, зазначену у п. 2 ст. 11 Конвенції. ЄСПЛ зазначає, що згідно з вказаною нормою Конвенції обмеження права на свободу зібрань необхідно тлумачити вузько, щоб їх перелік був абсолютно вичерпним, а їх визначення обов'язково чітким [Рішення від ЄСПЛ у справі "Сидиропулос та ін. проти Греції" від 10.07.1998р. Режим доступу: http://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2014/03/Sidiropulos-v11.-Greece.pdf]. Таким чином, легітимними цілями втручання у право на свободу зібрань, відповідно до Конвенції, є інтереси національної або громадської безпеки, запобігання заворушенням або злочинам, охорона здоров'я чи моралі або захист прав і свобод інших осіб.

У багатьох справах найскладнішим є визначення "необхідності втручання у демократичному суспільстві", оскільки у вказаному питанні держави користуються певною свободою розсуду. Однак ЄСПЛ встановив, що критерій "необхідність в демократичному суспільстві" держави мають застосовувати у зв'язку з однією з конкретних підстав для обмеження права, яка згадується у відповідній статті: посилання держави на загальну необхідність як на підставу для обмеження прав і свобод буде неправомірним. Аналізуючи практику ЄСПЛ, до критеріїв визначення "необхідності в демократичному суспільстві" можна віднести такі: 1) причини, що виправдовують втручання, є "відповідними та достатніми", 2) для такого втручання є "нагальна суспільна потреба", 3) втручання повинно бути пропорційне законній меті. Будь-яке непропорційне втручання не буде вважатися "необхідним у демократичному суспільстві".

Отже, застосування адміністративними судами "трискладового тесту" при здійсненні втручання у право осіб на мирні зібрання є підґрунтям для винесення належного, обґрунтованого та законного рішення. Слід зазначити, що наразі національні суди дуже рідко використовують практику ЄСПЛ щодо статті 11 Конвенції. Відомі лише поодинокі випадки перевірки відповідності обмеження права на мирні зібрання вимогам вказаного тесту, що безперечно негативно відображається на ситуації з дотриманням прав людини в Україні.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Смокович М.І.

Тетяна Ященко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Актуальні питання визначення місця національних комісій, що здійснюють державне регулювання у певних сферах економіки, в системі органів влади України

Важливість встановлення місця державних органів у системі органів влади пов'язана із визначенням правил та процедур взаємодії між такими органами, характеру та типу відносин, які можуть виникати між ними (субординації, координації, реординації). Від цього також залежить порядок їх утворення, реорганізації, ліквідації, підзвітності, можливість скасування актів тощо.

Особливості системи органів державної влади в Україні, проблеми визначення місця у зазначеній системі окремих державних органів досліджуються, зокрема, у роботах таких вчених, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. В. Ващенко, В. А. Дерець, М. С. Міхровська, О. В. Совгиря, О. Ф. Фрицький, Н. Г. Шукліна. Утім, єдиного підходу щодо розуміння статусу та місця у системі державних органів таких суб'єктів публічної адміністрації, як національні комісії, що здійснюють державне регулювання у певних сферах економіки, наразі у юридичній науці немає. В актах законодавства України, що

закріплюють правові засади організації та діяльності зазначених комісій, вони визначаються як «державні колегіальні органи», що дає підстави для дискусії щодо визначення їх статусу та місця всистемі державних органів.

На сучасному етапі розвитку держави і суспільства традиційна тріада влад, закріплена в положеннях ч. 2 ст. 6 Конституції України, вже не може у повному обсязі охопити і однозначно розмежувати всю множину суб'єктів, які реалізують функції держави. У низці країн світу оптимізація витрат на утримання апаратів державних органів обумовила делегування окремих видів діяльності приватним суб'єктам, співпраця з іншими країнами – до утворення колегіальних наднаціональних органів.

В Україні вже тривалий час існують органи, які, хоча і відносяться до системи органів виконавчої влади, однак, мають особливий статус – центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (далі – ЦОВВ зі спеціальним статусом). Так, Ю. В. Ващенко звертає увагу, що основними ознаками центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом є особливі завдання та повноваження [Ю.В. Ващенко Адміністративно-правовий статус енергетичного регулятора в Україні: сучасний стан та перспективи реформування у контексті європейської інтеграції : монографія / Ю.В. Ващенко.- К.: Юрінком Інтер, 2015. – 288 с., 139], які в свою чергу детермінують місце відповіднихорганів у системі органів виконавчої влади.

Нова модель регулювання, зокрема щодо ринків фінансових послуг, викликана необхідністю підвищення рівня експертних знань у фахівців, які розробляють та приймають управлінські рішення, виведення їх із-під підпорядкування політичним органами, створення умов для реалізації послідовної політики [G. Majone, The transformation of the regulatory State, Osservatorio sull` Analisi di Impattodella Regolazione, Retrieved from: www.osservatorioair.it, settembre 2010, 8] є вагомими аргументами на користь створення державних органів, які не вписуються у традиційну структуру апарату держави.

На користь не віднесення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкофінпослуг), до ЦОВВ зі спеціальним статусом свідчить, зокрема, наступне.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (далі - Закон) Нацкомфінпослуг є державним колегіальним органом. Згідно з п. 12 ч. 1 ст. 92 Конституції, організація та діяльність органів виконавчої влади визначаються виключно законами України. У Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» ані національні комісії, ані державні колегіальні не визначаються як центральні органи виконавчої влади (у тому числі, зі спеціальним статусом). Згідно із положеннями Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» (ч. 1 ст. 24) ЦОВВ зі спеціальним статусом можуть бути утворені Кабінетом Міністрів України. Таким чином, формування системи органів виконавчої влади є сферою повноважень Уряду та Верховної Ради України.

Положення про Нацкомфінпослуг затверджується указом Президента України; Президент України одноособово призначає на посади та звільняє з посад голову та членів комісії, затверджує граничну чисельність працівників комісії. Такі повноваження базується на ст. 23 вищезазначеного Закону. Однак, проаналізувавши норми Конституції, ми можемо прийти до висновку, що повноваження Президента України визначаються виключно Конституцією і серед них немає повноважень щодо формування та забезпечення нормативно-правового регулювання діяльностідержавних колегіальних органів, незалежних регуляторів, національних комісій тощо.

Яскравим прикладом послідовного виведення законодавцем зазначених органів із системи органів виконавчої влади є ЗаконУкраїни «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних

паперів і фінансових послуг» від 07.07.2011 року, яким словосполучення «органи виконавчої влади» було змінено на «державні органи». Таким чином, національні комісії та їх діяльність було включено у сферу регулювання зазначеного закону, що ще раз підтверджує неможливість на підставі чинного законодавства включення національних комісій до системи органів виконавчої влади.

Низка повноважень національних комісій, що здійснюють державне регулювання у певних сферах економіки, є близькою за правовою природою до традиційних повноважень органів виконавчої влади (наприклад, розроблення і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів, вимог до діяльності, здійснення державного регулювання та нагляду). Утім, новітні виклики висувають і нові завдання перед державою, пов’язані із пошуком нових модернізованих форм взаємодії держави та суспільства. Виведення національних комісій за межі усталеної ієрархічної системи органів виконавчої влади в цілому відповідає світовим тенденціям. Проте, з огляду на те, що компетенційні акти відповідних положень прийняті на неоднозначних правових підставах, подальші законодавчі розробки та ініціативи мають бути спрямовані, передусім, на приведення їх у відповідність до вимог Конституції України.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ващенко Ю.В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Назар Білоцерковець
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Класифікація суб'єктів правовідносин у сфері електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг

Ефективне державне регулювання правовідносин у сфері передання інформації, надання та отримання електронних довірчих послуг є однією з найголовніших передумов, підвалин для впровадження в Україні електронного урядування. Тому аналіз правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг є безумовно важливим для розвитку електронного урядування в Україні, що свідчить про актуальність теми дослідження.

Доцільність класифікації суб'єктів вказаних правовідносин зумовлена наявністю у процесах передання інформації багаторівневих взаємовідносин учасників, функції та повноваження яких мають бути чітко виділені. Якісне врегулювання функцій та повноважень цих суб'єктів на законодавчому рівні є можливим лише за умови їх правильної класифікації.

Метою цієї роботи є аналіз існуючих наукових підходів до класифікації суб'єктів правовідносин у сфері електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг, а також надання власних пропозицій щодо класифікації цих суб'єктів залежно від їх правового статусу.

В науці існують різні підходи до класифікації та найменувань суб'єктів правовідносин у сфері електронних довірчих послуг в цілому та електронного документообігу зокрема.

Виходячи з можливостей застосування технології електронних підписів, суб'єктів системи електронного документообігу, на думку Д.В. Шибаєва, слід розділяти на дві групи: власне суб'єкти-учасники електронного документообігу та суб'єкти, які забезпечують процедури електронного документообігу.

До учасників електронного документообігу він відносить адресанта (фізичну чи юридичну особу, від імені якої направляється документ) та адресата (фізичну чи юридичну особу, якій направлений документ адресантом).

До суб'єктів, які забезпечують процедури електронного документообігу, він відносить: організатора системи електронного документообігу (особу, яка уповноважена створювати правила роботи в системі); посадову особу уповноваженого засвідчувального центру, технічний персонал; системних адміністраторів, які забезпечують коректну роботу програмного забезпечення; особу, яка здійснює поставку програмного забезпечення; укладача документа як особу, яка створює інформацію в електронно-цифровій формі, але не має права її підписувати (наприклад, секретар підписувача); суб'єкта, який забезпечує безпеку обміну електронними даними [Шибаев Д.В. Унификация организационно-правового обеспечения электронного документооборота органов государственной власти субъектов Российской Федерации: дис. …кандидата юрид. наук: 12.00.14 / Шибаев Дмитрий Вячеславович. – Москва, 2011, с. 120, 128, 137-138].

В. Комісаров пропонує класифікувати суб'єктів електронного документообігу на три категорії: укладач електронного документа; посередник (особа, яка виконує допоміжні функції); адресат. При цьому він зазначає, що за певних обставин до отримувача документа можна віднести і посередника, якщо в його функціональні обов'язки входить перевірка електронного підпису. Але за таких обставин посередник-отримувач документа

не є адресатом [Об электронном документе: Проект Федерального закона Российской Федерации № КВЯ/82 от 20 декабря 2000 года [Електронний ресурс] / URL: http://www.libertarium.ru/25162].

Шамраєв А.В. пропонує виділяти двох суб'єктів – власника електронного підпису (юридичну особу) та користувача (уповноважену особу) [Шамраев А.В. Правовое регулирование информационных технологий (анализ проблем и основные документы). Версия 1.0.– / Шамраев А.В. – М.: Статут, Интертех, БДЦ-пресс, 2003, с. 157].

На думку В.І. Квашніна, основними суб'єктами відносин по застосуванню електронних підписів є три суб'єкта: користувач сертифіката ключа підпису; власник сертифіката ключа підпису та засвідчувальний центр [Квашнин В.И. Правовые аспекты использования электронной цифровой подписи в договорных отношениях с участием предпринимателей: дис. …канд. юрид. наук: 12.00.03 / Квашнин Владислав Игоревич. – Санкт-Петербург, 2010, с. 81].

На нашу думку, описані вище підходи не є комплексними, адже: 1) вони ґрунтуються на моделі правовідносин, яка властива виключно "криптографічним" електронним підписам з асиметричними ключами; 2) вони враховують суб'єктів надання та отримання виключно електронних підписів, тоді як відносини у сфері електронної ідентифікації включають використання значної кількості інших електронних довірчих послуг; 3) переважна більшість запропонованих класифікацій не включає в себе суб'єктів державного регулювання правовідносин у сфері електронної ідентифікації.

Більш повна та комплексна класифікація була запропонована французьким науковцем Жан Ноель Колін, на думку якої правовідносини у сфері електронних довірчих послуг ґрунтуються на трьох ключових суб'єктах: 1) суб'єкт, особа чи система, які мають намір підтвердити свою ідентифікацію; 2) сторона-суб'єкт сертифікації, яка підтверджує ідентифікацію суб'єкта; 3) сторона, яка довіряє (сторона-заявник, яка вимагає у сторони-суб'єкта сертифікації підтвердити ідентифікацію іншого суб'єкта) [Jean-Noel Colin. Du secret a la confiance... quelque elements de cryptographie // Herve Jacquemin. L'identification electronique et les services de confiance depuis le Reglement eIDAS. Bruxelles: Edition Larcier, 2016, c.26].

Класифікація, яка включає в себе суб'єктів державного регулювання у сфері електронних довірчих послуг, відображена в Законі України "Про електронні довірчі послуги" (надалі – "Закон"), згідно зі статтею 11 якого суб'єктами відносин у цій сфері є користувачі електронних довірчих послуг; надавачі електронних довірчих послуг; органи з оцінки відповідності; засвідчувальний центр; центральний засвідчувальний орган; контролюючий орган.

Висновки. Ми пропонуємо класифікувати суб'єктів правовідносин у сфері електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг залежно від їх правового статусу на три групи: 1) провайдерів електронних довірчих послуг (посередників); 2) користувачів довірчих послуг (безпосередніх учасників документообігу); 3) суб'єктів державного регулювання у сфері електронної ідентифікації. Така класифікація може бути застосована не лише до "криптографічних" засобів ідентифікації, а й до засобів, що ґрунтуються на будь-яких інших технологіях. Крім цього, вона може бути застосована не лише до електронних підписів, а й до інших електронних довірчих послуг.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ващенко Ю.В.

Анна Бойко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Окремі аспекти правового регулювання обробки персональних даних у соціальних мережах

Запропонована тема, присвячена правовому регулюванню обробки персональних даних в соціальних мережах, є актуальною сьогодні як для України, так і для багатьох інших розвинутих країн, що шанують верховенство права і закону.

Варто зазначити, що в умовах сьогодення постійно зростає кількість використання персональних даних, що збираються та обробляються з використанням соціальних мереж.

Як засвідчує практика, саме у сфері використання персональних даних, зокрема у соціальних мережах, виникає значна кількість правопорушень та судових спорів, що пояснюється недостатньо ефективним правовим регулюванням охорони персональних даних, увагою з боку відповідних суб'єктів правовідносин до питання правової охорони персональних даних в соціальних мережах.

Щодня велика кількість українців, і не тільки, проходять реєстрацію в соціальних мережах, і піддаються ризику порушення щодо них прав їх персональних даних. Тож, питання правового регулювання процесу обробки персональних даних осіб у соціальних мережах є дуже важливим і актуальним питанням.

Предметом роботи є правове регулювання обробки персональних даних у соціальних мережах.

Метою роботи є дослідження ролі норм українського законодавства щодо обробки персональних даних у соціальних мережах.

Обробка інформації в системі - це виконання однієї або кількох операцій, зокрема: збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрації, приймання, отримання, передавання, які здійснюються в системі за допомогою технічних і програмних засобів.

У випадках, передбачених законом, доступ до інформації в системі може здійснюватися без дозволу її володільця в порядку, встановленому законом.

Тож, яким чином здійснюється сам процесс обробки персональних даних. Якщо розглядати фактичну складову змісту обробки персональних даних, то слід зазначити, що володільці, розпорядники персональних даних, самостійно визначають:

- мету та підстави обробки персональних даних;
- категорії суб'єктів персональних даних;
- склад персональних даних;
- порядок обробки персональних даних.

Виключно порядком обробки персональних даних слід вважати наступне:

- спосіб збору та накопичення персональних даних;
- строк та умови зберігання персональних даних;
- умови та процедуру зміни, видалення або знищення персональних даних;
- умови та процедуру передачі персональних даних, а також перелік третіх осіб, яким можуть передаватися персональні дані;
- порядок доступу до персональних даних осіб, які здійснюють обробку, а також суб'єктів персональних даних;
- заходи забезпечення захисту персональних даних;
- процедуру збереження інформації про операції, пов'язані з обробкою персональних даних та доступом до них.

Згода суб'єкта на обробку його персональних даних повинна бути добровільною та інформованою. У випадку соціальних мереж – така згода може надаватись шляхом реєстрації у певній соціальній мережі зокрема.

У досліджуваних нами соціальних мережах згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно-телекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції шляхом проставлення відмітки про надання дозволу на обробку своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, за умови, що така система не створює можливостей для обробки персональних даних до моменту проставлення відмітки.

Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних.

Однак така заборона не застосовується, якщо обробка персональних даних здійснюється за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних (повна реєстрація у соціальній мережі користувача);

Нещодавно, новини були переповнені інформацією про те, що британська аналітична компанія Cambridge Analytica зберігала та аналізувала дані про понад 51 млн громадян, що мають сторінки у Facebook, у більшості випадків, як виявилось, без їхнього відома та згоди. Є підозри, що ці дані могли бути використані під час президентської кампанії 2016 року в США [Facebook потрапила під приціл регуляторів США та Британії через персональні дані. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ua.interfax.com.ua/news/general/493344.html]. Тож, правове регулювання, зокрема України, майже не контролює такі випадки, а українське законодавство в сфері захисту персональних даних потребує доопрацювання.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що вищезазначений перелік складових обробки персональних даних є загальним, адже у мережі Інтернет можна зустріти дуже велику кількість різних порядків обробки персональних даних різними соціальними мережами.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Олександр Голод
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу ОР «Магістр»

Юридична сутність технологій штучного інтелекту: поняття та властивості

Нині відбувається невпинний розвиток і впровадження штучного інтелекту в усіх сферах суспільного буття. Тенденція йде до розширення функцій і масштабів задач, виконання яких доручається програмним рішенням на основі штучного інтелекту. В містах будуються цілі smart квартали, роботи надають медичні консультації пацієнтам щодо способів лікування, державні органи використовують штучний інтелект під час реалізації своїх владних повноважень. У зв'язку з цим гостро постає питання регулювання правовідносин, що виникають з приводу застосування технологій штучного інтелекту. Першочерговим же для доктринального вивчення і врегулювання на законодавчому рівні таких відносин є коректне розуміння технологій штучного інтелекту як правової категорії.

Штучний інтелект є багатогранним явищем, а тому надати йому визначення, спираючись виключно на понятійний апарат фізико-математичних наук, неможливо. Першим поштовхом для вивчення штучного інтелекту стала сформована А. Тюрінгом

теза, що за наявності необхідної комп'ютерної програми можна зімітувати будь-яку логіку мислення, тим самим замінивши її дії, які вважалися не придатними для виконання машиною на ті, які б вона могла виконати. Зовсім скоро науковці почали розглядати поряд із технічними і філософські аспекти штучного інтелекту, де основним питанням стало «Чи здатна машина мислити?». Прибічники механічних теорій в філософії стверджують, що тварини як і будь-які інші істоти — це складний механізм. Тобто штучний інтелект має бути уподібненням людського розуму і філософські науки розкривають сутність штучного інтелекту через категорію людини. Завдяки такому порівнянню із людиною і її інтелектом зумовлюється значна різностороність явища штучного інтелекту.

Надбаннями ж тривалих вивчень технологій штучного інтелекту стали їх наступні визначення:

1. Штучний розум — технічні системи, які реалізують операції сприйняття, зберігання й переробки інформації і формують на цій основі доцільну поведінку в широкому класі середовищ [Енциклопедія кібернетики / Відпов. ред. Глушков В.М. – Т.2 (М-Я). – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1973. – С. 569].

2. Штучний інтелект — функціональні можливості електронно-обчислювальних машин вирішувати типові для людини задачі з метою підвищення ефективності здійснення різних форм інтелектуальної (творчої) діяльності [Бостром Ник. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии / Ник Бостром : пер. С англ. С. Филина. – М. : Манн, Иванов, Фербер, 2016. – С. 326].

Перше визначення сформульвоне представниками точних наук й корелюється з питанням «Як функціонує штучний інтелект?», коли друге — представниками філософських вчень і відповідає на питання «Чи здатна машина мислити?».

Для юридичних наук людина є суб'єктом правовідносин, із чого випливає основне питання, яке надасть змогу правильно й повноцінно в рамках правознавства розкрити поняття технологій штучного інтелекту: «Чи є машина або програма, створена на основі технологій штучного інтелекту, самостійним суб'єктом правовідносин?».

Допоки штучний інтелект принципово не відрізняється від інших інформаційно-комунікаційних технологій і є не більше, ніж інструментом в руках індивіда у досягнені поставленої мети. Прояви слабкого штучного інтелекту дозволяють вести мову лише про його здатність виконувати складні мисленєві операції в рамках закритої системи знань або на виконання наперед передбачених завдань. Так штучний інтелект нероздільно пов'язаний із суб'єктом, який його застосовує, повністю підкорюється його волевиявленню.

Юридично важливі ознаки технологій штучного інтелекту:

1. Реалізація ролі однієї із сторін правовідносин.

2. Обмеженість операцій з використанням штучного інтелекту правовим статусом володільця.

3. Нелінійність мислення і прийняття рішень.

4. Потребує обширного масиву даних.

Підсумовуючи викладені роздуми, варто сформулювати наступне юридично значиме визначення технологій штучного інтелекту.

Технології штучного інтелекту — це здатні до нелінійного і самостійного прийняття рішень машини та/або програми, які використовується особою в рамках власного правового статусу для автоматизації виконання покладених на себе обов'язків або реалізацію своїх прав з метою задоволення особистого інтересу.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Марія Дубняк
Науково-дослідний інститут
інформатики і права НАПрН України,
канд. юрид. наук, ст. наук. співроб.
відділу правового забезпечення
інформаційних технологій

Значення фіксації юридичних фактів під час виконання смарт-контрактів

Невід'ємною складовою смарт-контрактів є наявність середовища його виконання. На разі таким середовищем (платформами) виступають системи на базі блокчейн технологій (Ethereum, Codius, Counterparty та інші). Основною властивістю смарт-контракту є автоматичне виконання всіх його умов без безпосередньої участі його сторін. Однак, через брак індикаторів у вигляді цифрових даних, які свідчать про виконання певного етапу контракту, реалізація цієї основної властивості є практично неможливою. Зазначена проблема на даному етапі частково вирішується за допомогою програмних засобів т. зв. «оракулів» – комп'ютерних програм, які збирають інформацію з оточуючого світу та форматують її у цифрові дані, придатні для обробки в блокчейн системах [Карионов Е. Приложения «Оракулы» или как стать полезным смарт-контракту. URL: https://medium.com/truckviewer/приложения-оракулы-или-как-стать-полезным-смарт-контракту-d5db9f9711e5 (дата звернення: 17.04.2018)]. Фактично «оракул» є цифровим агентом, який генерує цифрові дані, що підтверджують виконання істотних відповідно до алгоритму конкретного смарт-контракту, і фіксують юридичний факт їх виконання.

Отже, для повноцінного функціонування смарт-контрактів необхідно забезпечити автономний від сторін контракту механізм виконання його алгоритму на базі взаємодії «технології блокчейн» та «оракулів». Зазначене завдання щодо забезпечення автономного виконання алгоритму контракту складається із двох частин – технологічної та правової.

До технологічної частини відноситься програмне забезпечення та протоколи обміну даними, а також наявність інфраструктурної складової (датчики, сенсори, мережі передачі даних тощо), які створюють умови для того щоб збирати інформацію для «оракулів».

До правової частини відноситься дослідження та встановлення правового алгоритму виконання договору, виявлення переліку юридичних фактів, які свідчать про виконання певного етапу договору чи його частини, а також формування рекомендацій про те, які юридичні факти можуть бути індикатором початку чи закінчення виконання певного етапу договору та які дані необхідні для використання в блокчейн системах.

Актуальним правовим завданням є дослідження, пов'язані із виявленням: правового алгоритму виконання договору; даних, які свідчить про виконання його певних етапів та джерел їх походження; механізмів фіксації оракулами певних юридичних фактів.

В якості прикладу розглянемо договір купівлі-продажу, який здійснюється за допомогою веб-сайту, виявимо алгоритм виконання такого договору та наявність юридичних фактів, що свідчать про виконання його певних етапів, а також види даних, які їм відповідають.

До алгоритму виконання договору купівлі-продажу, який здійснюється на базі веб-сайту, можна віднести: розміщення інформації на веб-сайті про товар, який пропонується до продажу; фіксація волевиявлення покупця щодо придбання обраного товару; підтвердження продавця про отримання заявки або прийняття замовлення до виконання; попередня оплата товару, передача товару транспортній організації; надання інформації покупцю про трек-код для відстеження переміщення відправленого товару; доставка товару до місця його одержання; надання перевізником інформації про доставку товару до місця одержання; приймання товару (відмова від приймання товару); сплив строку повернення товару у зв'язку із виявленими недоліками.

Отже, для смарт-контрактів у сфері роздрібної торгівлі необхідна правова фіксація повної послідовності юридичних фактів, наприклад, таких: обрання покупцем

конкретного товару (оформлення замовлення, надіслання заявки тощо); підтвердження продавця про його наявність (надіслання повідомлення, групування товару зі складу покупця до передачі транспортній організації); оплата товару (попередня оплата гаранту, резервування коштів на рахунку тощо); передання товару продавцем перевізнику (товарно-транспортна накладна, поява трек-коду в системі з інформацією про місце доставки); надання інформації продавцю і покупцю про стан переміщення товару (повідомлення про прохід контрольних пунктів по всьому маршруту доставки), отримання товару (відвантаження у місце доставки); сплив строку повернення товару у зв'язку із виявленими недоліками (встановлюється продавцем в умовах доставки).

Здійснення операцій купівлі-продажу через веб-сайти та різноманітні платформи принципово спрощують збір цифрових даних, які є індикаторами виконання умов певних етапів договору. Разом з тим, це потребує вирішення технологічних питань представлення фіксації моменту настання певних юридичних фактів у цифровій формі, яка дозволяє обробляти цю інформацію програмними засобами, що забезпечують укладання та виконання смарт-контракту на технології блокчейн.

Отже, при укладанні смарт-контракту на його сторони покладається обов’язок передбачити в умовах контракту всі алгоритми та послідовність виконання його етапів, виявлення інформації, яка може підтвердити юридичний факт виконання певного етапу та джерел її походження (необхідно для програмування «оракулу»).

Таким чином, теорія договірного права потребує деякого переосмислення, адже правники мають адаптуватись до способу мислення, який відповідає логіці функціонування та виконання смарт-контрактів, які відрізняються від механізмів укладення та виконання звичайних договорів.

Анастасія Левченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про рекламу

Значення інституту адміністративної відповідальності в цілому не можна перебільшити, оскільки вона є першочерговим важелем впливу на забезпечення законності поведінки приватних осіб у всіх сферах суспільного життя. Тому проблеми, які виникають у сфері притягнення до адміністративної відповідальності, потребують швидкого реагування. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності забезпечує дотримання законодавства у сфері реклами суб’єктами рекламної діяльності. Однак, вона повинна бути оперативною та мати дієвий вплив на поведінку правопорушників. На сьогоднішній день стан ринку рекламних послуг свідчить про неефективність існуючих заходів адміністративної відповідальності. Як наслідок, актуальним є дослідження обставин, через які не реалізується головне призначення адміністративної відповідальності – припинення правопорушення і недопущення подібних правопорушень в подальшому, а також визначення способів та напрямків усунення недоліків.

До вищезазначених обставин, у першу чергу, можна віднести недосконаліть законодавства щодо встановлення вимог до рекламної діяльності. В законодавстві України по відношенню до фізичних осіб та юридичних осіб приватного права діє принцип відносної зв’язаності: дозволено все, що не заборонено законом. Тоді як органи

державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені в законі. З одного боку, такий підхід захищає суб'єктів рекламної діяльності від свавілля суб'єктів владних повноважень. З іншого боку, якщо законодавець не встигає врегульовувати нові види рекламної діяльності, вони стають полем для зловживань. Так, загальних заборон, які стосуються захисту прав дітей у сфері реклами, недостатньо для притягнення до адміністративної відповідальності за незазначення інформації, яка є важливою для правильного сприйняття рекламного ролику, але зазначення якої не вимагається в законодавстві.

По-друге, в статті 27 Закону України «Про рекламу» від 03.07.1996 року № 270/96-ВР закріплено неповний перелік учасників рекламної діяльності, які повинні були б нести відповідальність за порушення законодавства про рекламу. На думку Мамчур Л. В., «рекламна агенція повинна нести основний тягар відповідальності» [Мамчур Л. Актуалізація правових передумов для викорінення сексистської реклами в Україні. Маркетинг в Україні. 2016. № 3. С. 34-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2016_3_6] за випадки розміщення реклами з порушенням законодавства, оскільки вона, виступаючи професійним учасником рекламного ринку, заробляє на її створенні і розповсюдженні. Однак, оскільки рекламна агенція не визначена як суб'єкт правопорушення, вона не може бути притягнута до адміністративної відповідальності.

По-третє, існуючі розміри штрафів не залежать від доходів учасників ринку реклами. Розмір штрафу відповідно до частини 4 статті 27 Закону України «Про рекламу» прив'язується до вартості розповсюдженої реклами, яка встановлюється в договорі. Однак такий підхід не враховує можливість заниження вартості реклами та отримання основного доходу за інші послуги, пов'язані з рекламною діяльністю. Як наслідок, якщо стягнення не відповідає реаліям економічного життя країни, це значною мірою знижує рівень ефективності адміністративної відповідальності юридичних осіб [Стрельников, Андрій Вікторович. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рекламу : дис... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 198 с. С. 152]. На противагу неефективному підходу до визначення розмірів штрафів в рекламному законодавстві можна звернутися до прикладу антимонопольного законодавства, в якому розмір штрафу прив'язується до доходу суб'єкта господарювання, за умисне заниження якого також притягують до відповідальності, але вже Державна фіскальна служба України.

По-четверте, варіативність існуючого переліку санкцій за порушення прав дітей у рекламному повідомленні не відповідає потребам правозастосування. Так, у випадку порушення законодавства про рекламу Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів можуть бути вжиті наступні заходи: накладено штраф, подано позов про заборону відповідної реклами (ці два заходи мають характер юридичної відповідальності) або її публічне спростування (цей захід є спеціальним способом захисту суб'єктивних інформаційних прав). В таких умовах рекламодавець, який систематично порушує законодавство, зазнає такого ж негативного впливу, як і рекламодавець, який порушив законодавство вперше. При цьому до суб'єкта рекламної діяльності не можуть бути застосованими більшість санкцій, які передбачені в статті 239 Господарського кодексу України, а саме: обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; ліквідація суб'єкта господарювання; вилучення прибутку (доходу).

По-п'яте, контрольна процедура, яка передує процедурі притягнення до адміністративної відповідальності, не в повній мірі узгоджується із загальними положеннями Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V. Існування колізії в нормах, які стосуються контрольної діяльності, породжує оскарження законності прийнятих уповноваженими органами рішень. Як наслідок, навіть за наявності ознак правопорушень в діях суб'єкта рекламної діяльності, останній не притягається до адміністративної відповідальності через незаконність дій контролюючих органів. При цьому незаконність

найчастіше породжується виключно суперечливістю нормативно-правового регулювання контрольної діяльності, а не безпосереднім порушенням законодавства органами державної влади.

Підсумовуючи загальну характеристику проблем, які існують у сфері реклами та стосуються процедури притягнення до адміністративної відповідальності, слід зазначити наступне. Вищезазначений перелік є невичерпним та стосується лише найбільш гострих питань, які потребують втручання. В той же час описані проблеми є серйозними недоліками правового регулювання, які потребують усунення. В іншому випадку держава не зможе забезпечувати ефективний захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, в першу чергу, дітей, у сфері реклами, попереджувати заподіяння шкоди фізичному, психологічному та моральному здоров'ю дітей, а також протидіяти протиправній поведінці. Вирішувати окреслені вище проблеми притягнення до адміністративної відповідальності необхідно, передусім, шляхом внесення науково обґрунтованих змін до Закону України «Про рекламу», які б узгоджувалися з іншими нормативно-правовими актами.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Ващенко Ю.В.

Уляна Охнич
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу ОР «Магістр»

Актуальні проблеми правового регулювання інституту лікарської таємниці

Вперше поняття лікарської таємниці сформувалося у клятві Гіппократа: «Що б при лікуванні - також і без лікування - я не бачив чи не почув стосовно людського життя з того, що не варто коли-небудь розголошувати, я промовчу про те, вважаючи такі речі таємницею». Звичайно, у результаті впливу часу, розвитку права та законодавства у різних країнах по-різному закріплено дане поняття. Сьогодні право пацієнта на таємницю про стан здоров'я врегульовано низкою міжнародних документів у сфері захисту прав людини і спеціальних актів у сфері охорони здоров'я.

Універсальними документами про права людини закріплено принцип недопустимості безпідставного втручання в особисте і приватне життя (ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 8 Конвенції про захист прав людини і осно- воположних свобод). Інститут лікарської таємниці врегульовано також спеціальними міжнародними актами у сфері охорони здоров'я, а саме: Міжнародним кодексом медичної етики, Лісабонською декларацією стосовно прав пацієнта, ст. 6 Європейської хартії прав пацієнтів, ст. 10 Конвенції про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини.

Що стосується національного законодавства, то передусім Конституцією України у ст. 32 кожному гарантовано охорону особистого життя. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. Одним із різновидів професійної таємниці, що забезпечує конфіденційність особистого життя особи, є лікарська таємниця. Правове регулювання лікарської таємниці в Україні передбачено ст. 286 Цивільного кодексу та ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Однак, норма ст. 286 Цивільного кодексу України містить тільки визначення права на таємницю про стан здоров'я, не даючи при цьому визначення поняття «лікарська таємниця» [Москаленко К. Розголошення лікарської таємниці: деякі питання теорії та практики // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – С. 27].

На основі аналізу вітчизняного законодавства визначаємо, що об'єктом лікарської таємниці виступають відомості, що її становлять. Чинним законодавством не встановлено вичерпного переліку такої інформації. На нашу думку, об'єктом лікарської таємниці слід визначати всю інформацію про пацієнта, яка стала відома медичному працівникові або іншій особі у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків. Саме тому неможливо встановити вичерпного переліку таких відомостей про особу.

До суб'єктів лікарської таємниці можна віднести: медичних працівників; фармацевтичних працівників; немедичний персонал закладу охорони здоров'я; працівників страхових організацій; посадових осіб органів управління охорони здоров'я осіб, відомості яким були передані у встановленому законом порядку (органи досудового розслідування, суди, адвокати) тощо.

Важливою особливістю є те, що українське законодавство не містить вичерпного переліку суб'єктів, які зобов'язані зберігати лікарську таємницю. Як бачимо, суб'єктами лікарської таємниці є й ті особи, для яких така таємниця постає професійною таємницею через службові обов'язки, покладені на таких суб'єктів. Аналіз чинних правових норм дає підстави стверджувати, що відомості про стан здоров'я особи зобов'язані зберігати всі, кому такі відомості стали відомі.

Отже, лікарська таємниця є професійною таємницею, зміст якої становить інформація, що була отримана в процесі лікування та інформація про факт і привід звернення до медичного закладу, стан здоров'я і захворювання пацієнта, факт медичного огляду та його результати, інтимне і сімейне життя пацієнта та іншу інформацію про хворого, яку особа, що належить до суб'єктів лікарської таємниці, не може нікому і ніколи розголошувати, крім випадків встановлених законодавством. [Удалова Л. Д. Лікарська таємниця в кримінальному процесі України [текст] монографія / Л. Д. Удалова, Є. В. Кузьмічова-Кисленко. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – с.30]

На основі аналізу національного законодавства приходимо до висновку, що правове регулювання інституту лікарської таємниці в Україні характеризується відсутністю чіткого законодавчого регулювання, а саме нормативного визначення власне терміну «лікарська таємниця». Складність нормативного регулювання даного інституту полягає в тому, що питання переліку суб'єктів зберігання лікарської таємниці, відповідальності за розголошення лікарської таємниці чи випадків законного розголошення лікарської таємниці регулюються різноманітними законодавчими актами, що у результаті створює можливості для різноманітних зловживань не лише з боку державних органів, але й з боку недобросовісних пацієнтів.

Таким чином, для належного регулювання суспільних відносин у сфері захисту лікарської таємниці вважаємо за доцільне, насамперед, дати визначення терміну «лікарська таємниця», розширити перелік відомостей, що становить лікарська таємниця та передбачити види відповідальності за розголошення лікарської таємниці.

З метою вирішення актуальних проблем правового регулювання захисту лікарської таємниці пропонуємо доповнити ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я визначенням терміна «лікарська таємниця», сформованим наступним чином: «Лікарська таємниця – це відомості про стан здоров'я, факт медичного обстеження, огляду та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина України, іноземця або особи без громадянства, отримані медичними, фармацевтичними та іншими працівниками в процесі профілактики, діагностики, лікування та реабілітації».

Крім цього, варто передбачити відповідальність за розголошення лікарської таємниці у ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я:«За розголошення лікарської таємниці винні особи несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно з законодавством».

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Гревцова Р.Ю.

Вікторія Роллер
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Військовий інститут,
ад'юнкт штатний науково-організаційного відділення

Особливості визначення кібероборони у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»

Президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер назвав кібербезпеку ключовим пріоритетним напрямом у 2018 році. Він визначив кіберзагрози такими ж важливими питаннями, як і питаннями змін у кліматі, міграційні питання та питаннями захисту Європейських кордонів. Європейською Комісією запропоновано введення єдиних технічних стандартів визначення кіберзагроз, які мають бути прийняти учасниками добровільно. [Електронний ресурс: https://www.cov.com//media/files/corporate/publications/2017/09/the_eu_gets_serious_about_cyber.pdf].

Таким чином європейська спільнота вже вкотре акцентує увагу на необхідності регулювання та регламентування питань запобігання та відсічі кіберзагроз.

Сучасна політична ситуація в Україні, агресія з боку Російської федерації визначають необхідність встановлення правового регулювання інформаційних відносин, а саме інформаційної безпеки та захисту від кіберзагроз. Ще одним пов'язаним з цим фактором є збільшення кількості кібератак на державні та приватні структури та посилення їх потужності, як то атака вірусом „Petya", що показала неспроможність організацій та компаній виявити загрози та швидко їх ліквідувати [Електронний ресурс: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2381398-cru-za-atakou-virusu-petya-v-ukraini-stoat-rosijski-vijskovi-wp.html].

З іншої сторони збільшується кількість відомостей, які щоденно передаються шляхом направлення на електронні ресурси: від оплати комунальних послуг до подачі декларацій державних службовців. Всі ці фактори вказують на необхідність встановлення правового регулювання цієї сфери суспільних відносин.

05 травня 2018 року набуває чинності Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (далі - Закон про кібербезпеку).

Важливим елементом Закону про кібербезпеку є введення поняття кібероборони. Закон дає таке визначення: «кібероборона - сукупність політичних, економічних, соціальних, військових, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів, які здійснюються в кіберпросторі та спрямовані на забезпечення захисту суверенітету та обороноздатності держави, запобігання виникненню збройного конфлікту та відсіч збройній агресії».

Але у той же час Закон України «Про оборону» дає визначення оборони України як системи політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Таким чином, поняття кібероборони майже тотожне визначенню оборони, крім декількох відмінностей : визначення кібероборони як сукупності, а оборони як системи заходів. Академічний тлумачний словник визначає систему як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь [Електронний ресурс: http://sum.in.ua/s/systema]. В той же час сукупністю є неподільна єдність чого-небудь; загальна кількість, сума чогось [Електронний ресурс: http://sum.in.ua/s/sukupnistj]. Якщо ми говоримо про заходи спрямовані на забезпечення оборони держави більш вдалим терміном у даному випадку є застосування терміну система, оскільки заходи мають плануватися та здійснюватися у своїй єдності. Сукупність є занадто вузьким терміном у даному випадку.

Наступною відмінністю є простір у якому здійснюються заходи оборони, а саме у кібероборонi- це кіберпрості, визначення якому також надане у Законі про кібербезпеку. Отже, в українському правовому просторі з'являється нове поле правового регулювання. Особливостями кіберпростору є його територіальна необмеженість, те, що він утворюється в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних.

Останньою частиною визначення є призначення оборони та кібероборони. Якщо оборона спрямована на підготовку до збройного захисту та його фактичного здійснення у разі необхідності, то кібероборона спрямована на:захист суверенітету та обороноздатності держави, запобігання виникненню збройного конфлікту та відсіч збройній агресії. На мою думку, дане визначення є неповним та таким, що не точно відображає сутність кібероборони. Оскільки кібероборона здійснюється у кіберпросторі, то і відсіч агресії відбувається не лише у разі збройниного конфлікту, а і у разі кібератаки. Адже кібероборона може виникнути у разінаявності кіберагресії. В той же час Закон про кібербезпеку використовує поняття кіберзахист, та відносить до його функцій виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем. У статті 8 Закону про кібербезпеку у визначенні функцій Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України зазначається, що до їх компетенції входить здійснення заходів з підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони). Отже, у зв'язку з нечітким відмежуванням між термінами та їх наповненням, при практичному застосуванні норм Закону про кібербезпеку можуть виникнути труднощі з виділенням питань що відносяться до кіберзахисту або кібероборони.

Таким чином можна зробити висновок про те, що прийняття в Україні закону, що регулює питання кібербезпеки є актуальним, потрібним та важливим кроком. Але, звертаючись до тексту самого Закону про кібербезпеку можливо встановити, що недосконалістьвідмежування понять кіберзахисту та кібероборони може призвести до невірного застосування Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» на практиці.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Коропатнік І.М.

Марина Романчук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 1 курсу ОР «Магістр»

Правове регулювання обробки біометричних персональних даних за статею 26 Закону України «Про національну поліцію»

Незаконне збирання та збереження, зловживання з боку органів державної влади, надмірне та незаконне втручання в життя людини, використання біометричних персональних даних з метою обмежити права і свободи людини і громадянина – реалії сьогодення, які обумовлюють актуальність дослідження та глибшого вивчення даної проблематики.

Предметом даного наукового дослідження є правові підстави обігу біометричних персональних даних в органах національної поліції. Метою роботи є надання висновків щодо повноцінності правового регулювання обігу біометричних персональних даних та їх значення.

В національному законодавстві, нажаль, відсутнє визначення біометричних персональних даних, проте таке визначення пропонуємо взяти з Загального регламенту захисту даних (General Data Protection Regulation, далі = GDPR), який вступає в силу з травня 2018 року. Відповідно до GDPR, біометричні персональні дані - особисті дані, отримані внаслідок специфічної технічної обробки, що стосуються фізичних, фізіологічних чи поведінкових характеристик фізичної особи, які дозволяють або підтверджують унікальну ідентифікацію цієї фізичної особи, такі як зображення обличчя особи чи дактилоскопічні (відбитки пальців) дані.

В Україні на даний момент обробка біометричних персональних даних регулюється відповідно до ч.2 ст. 26 ЗУ «Про національну поліцію», відповідно до якої Під час наповнення баз (банків) даних, щодо осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт), поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК).

Ключовим органом, на який покладено функції з формування інформаційних ресурсів Національної поліції, є Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України згідно з наказом МВС України від 22.10.2014 № 1122 «Про затвердження Положення про Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України».

Проте за загальним правилом обробки біометричних персональних даних, коли ми оброблюємо будь який вид персональних даних, обов’язковим є визначення мети обробки персональних даних в спеціальних законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних. При цьому обробка персональних даних має здійснюватися для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних. Персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, не довше, ніж це необхідно для законних цілей, у яких вони збиралися або надалі оброблялися.

Проте, на даний момент МВС ще не затверджено положення про порядок обробки, зберігання біометричних персональних даних. Тобто мета, порядок такої обробки, час зберігання біометричних персональних даних і т.д. є невизначеними, що суперечить положенням ЗУ «Про захист персональних даних».

Слід зазначити, що GDPR розглядає біометричні дані як спеціальну категорію чутливих особистих даних. Хоча GDPR в цілому забороняє обробку чутливих персональних даних, він визнає певні особливі підстави такої обробки, головним чином, явну згоду суб'єкта даних, виконання конкретних договорів або обробки для певних конкретних цілей. В національному ж законодавстві, особливі підстави обробки біометричних персональних даних не визначені, проте визначені загальні підстави обробки персональних даних, відповідно до яких на даному етапі повинна здійснюватися обробка біометричних персональних даних (ст.11 ЗУ «Про захист персональних даних»).

Підводячи підсумки слід зазначити, що збирання та зберігання біометричних персональних даних національною поліцією є незаконним з огляду на відсутність спеціального положення, та може бути причиною свавілля з боку національної поліції по відношенню до громадян, а також може слугувати причиною витоку інформації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Анастасія Соляр
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Право суб'єкта персональних даних на заперечення проти використання його даних

Актуальність теми дослідження обумовлена наявністю недосконалих положень щодо забезпечення виконання прав суб'єктів персональних даних у Законі України «Про захист персональних даних» (далі по тексту – Закон) у порівнянні з європейськими стандартами. Предметом даного дослідження є право суб'єкта персональних даних на заперечення проти використання його даних, передбачене п. 5 ч. 2 ст. 8 Закону, а також положеннями європейського законодавства, з метою удосконалення Закону шляхом уникнення підміни понять.

Буквальне тлумачення змісту Закону дає розуміння цього права як такого, що включає випадки обробки персональних даних, на які особа попередньо дала згоду, а також випадки, передбачені законом як автоматично законні (передбачені ч. 5 – 7 ст. 6 Закону).

Посібник з Європейського права у сфері захисту персональних даних, підготований спільною програмою Європейського Союзу (ЄС) та Ради Європи включає у право на заперечення такі аспекти: право на заперечення проти автоматизованих індивідуальних рішень, право на заперечення, пов'язане з конкретною ситуацією суб'єкта персональних даних, і право на заперечення проти подальшого використання даних в цілях прямого маркетингу. [Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. – К. : К.І.С., 2015. – 216 с.].

Щодо першого пункту, окремого права заперечення обробки персональних даних Конвенцією про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі по тексту – Конвенція 108) не передбачає. Однак, як відомо, дана встановлює лише стандартизований мінімум захисту прав людини, і держава, яка ратифікувала Конвенцію 108, має право закріплювати положення про права людини, що покращують їхній захист та не суперечать Конвенції 108.

Закон містить окреме положення щодо права на захист від автоматизованого рішення, яке має для суб'єкта правові наслідки (п. 12 ст. 8 Закону). На рівні Ради Європи таке право закріплене Рекомендацією щодо профайлінгу, сфера дії якої поширена лише на питання, пов'язані із профайлінгом. Відповідно до даної Рекомендації «профайлінгом» є метод автоматичної обробки даних, який полягає в застосуванні набору даних, що характеризують категорію осіб, які будуть застосовуватися до окремих осіб, зокрема для того, щоб прийняти стосовно них рішення, або для аналізу та прогнозування її особистих вподобань, поведінки і ставлення. (пп. «d», «e» п. 1 Рекомендації щодо профайлінгу). П. 5.3 даної Рекомендації передбачає право суб'єкта відмовити у використанні його особистих даних у профайлінгу на основі виправданого заперечення, якщо закон не передбачає проведення профайлінгу у контексті персональних даних. Тобто на суб'єкта даних покладається обов'язок надати причини такої відмови.

На відміну від автоматизованих рішень, заперечення суб'єкта щодо використання його персональних даних у сфері цільового маркетингу не потребує будь-якого обґрунтування з боку суб'єкта. Це передбачено, зокрема, цим же положенням Рекомендації щодо профайлінгу, а також Рекомендацією Ради Європи щодо захисту персональних даних, що використовуються для прямого маркетингу. Закон не передбачає окремого положення щодо прямого маркетингу та права на заперечення проти використання персональних даних у цій сфері. Однак, як вказували автори науково-практичного посібника щодо захисту персональних даних за редакцією М. Бема, «в Законі ці права викладено в загальних рисах у пунктах 5, 12 та 13 частини другої статті 8 Закону». [Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний

посібник/ Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. – К. : К.І.С., 2015. – 220 с]. Із тексту даних положень не зрозуміло, чи потрібно суб'єкту даних обґрунтовувати його заперечення проти використання даних (як у випадках із автоматизованими рішеннями чи у випадках, пов'язаних із конкретною ситуацією суб'єкта), чи таке пояснення не вимагається, достатньо лише заперечення суб'єкта (як у сфері цільового маркетингу).

Однак, автори цього ж посібника вказують, що право на заперечення, передбачене п. 5 ст. 8 Закону було запозичене із Директиви ЄС 95/46/ЄС 1995 року, яка «закріплює право особи у випадках, передбачених статтею 7 (e) та (f) Директиви (аналог пунктів 2 та 6 частини першої статті 11 Закону), заперечувати проти обробки її персональних даних на обґрунтованих законних підставах, що стосуються її особистої ситуації. Якщо такі заперечення обґрунтовані, володілець повинен припинити обробку її персональних даних.» [Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник/ Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. – К.: К.І.С., 2015. – 220 с.]. Крім цього, автори розглядають цільовий маркетинг як такий, що охоплюється п. 6 ч. 1 ст. 11 Закону.

Загальних регламент захисту даних (General Data Protection Regulation – GDPR), який набере чинності 25 травня 2018 року замінить Директиву ЄС містить чітке розмежування поняття згоди суб'єкта персональних даних на обробку його даних та право на заперечення проти обробки даних. Як логічно випливає із аналізу тексту GDPR – право на заперечення проти обробки персональних даних особа має лише у випадках обробки даних без попередньої згоди суб'єкта із метою, передбаченою законом в інтересах суспільства та або підкріплених виправданою метою (ст. 6, пункти «e», «f» GDPR). Тобто всі інші випадки стосуються ненадання згоди або відкликання згоди суб'єкта, але не заперечення проти використання.

Таким чином, задля уникнення підміни понять у Законі та удосконалення механізму захисту права суб'єкта даних на заперечення пропонується внести зміни до формулювання п. 5 ч. 2 ст. 8 Закону із посиланням на конкретні випадки, у яких таке право виникає (пп. 2 та 6 ч. 1 ст. 11 Закону), а також окремо зазначити сферу цільового маркетингу як такого, що не потребує обґрунтування суб'єктом під час заперечення проти використання його даних у цій сфері відповідно до рекомендацій Ради Європи, які хоча і носять рекомендаційний характер, однак містять стандарти захисту прав людини.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Мар'яна Цьвок
Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут права та психології,
канд. юрид. наук, асист. кафедри
адміністративного та інформаційного права

Міжнародний досвід захисту персональних даних органами публічного управління

Сьогодні, в час стрімкого розвитку інформаційних технологій, безперервного обміну інформацією виникає гостра проблема в надійному захисті персональних даних. Особистими даними можна маніпулювати та використовувати в незаконних цілях, що може мати масштабні негативні наслідки. Це підтверджує нещодавній скандал з приводу використання в американській виборчій кампанії персональних даних 50 млн. користувачів соцмережі Facebook, зібраних в 2016 році без їх згоди. За таких умов особливої актуальності набуває питання ефективної діяльності суб'єктів відносин, пов'язаних з захистом персональних даних, зокрема органів публічного управління.

Право на захист персональних даних в Європейському Союзі є фундаментальним правом, яке закріплене в таких актах, як Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, Договором про функціонування Європейського Союзу та Хартією основних прав Європейського Союзу. Зараховуючи право на захист даних до фундаментальних прав, ЄС підтверджує важливість технічного прогресу та прагне захистити право на захист даних, відповідно до його розвитку. Згідно із ст. 8 Хартії кожен має право на захист своїх персональних даних. Такі дані повинні бути оброблені тільки для конкретно визначених цілей та на підставі згоди відповідної особи або інших правомірних підстав, передбачених законом. Кожна людина має право на доступ до даних, зібраних стосовно неї, і право на їх виправлення. Дотримання цих правил підлягає контролю незалежним органом.

Створення та діяльність таких органів в ЄС передбачено «Загальним Регламентом Захисту Персональних Даних», який набирає чинності 25 травня 2018 року. Регламент уніфікує існуючі в європейських країнах норми щодо захисту персональних даних громадян ЄС і забезпечує їх надійний захист. Відповідно до Регламенту кожна країна – учасниця ЄС повинна створити незалежні Органи Захисту Даних, що будуть здійснювати нагляд за дотриманням норм Регламенту з метою захисту основних прав та свобод фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та сприяння їх вільному обігу у межах ЄС. Деякі держави-члени (наприклад, Німеччина) створюють кілька Органів Захисту Даних на федеральному рівні. Інші (наприклад Данія) призначають окремі державні органи, відповідальні за дотримання різних аспектів захисту даних. Ці органи повинні бути вільними від усіх зовнішніх впливів та державного контролю зокрема [Dr. Detlev Gabel, Tim Hickman. Chapter 14: Data Protection Authorities – Unlocking the EU General Data Protection Regulation.White and Case. 2017. URL: https://www.whitecase.com/publications/article/chapter-14-data-protection-authorities-unlocking-eu-general-data-protection].

Завданнями наглядових органів є: контроль та забезпечення застосування норм Регламенту; сприяння поінформованості громадськості з приводу прав, гарантій, правил та розуміння ризиків щодо обробки персональних даних; сприяння поінформованості контролерів та обробників про свої зобов'язання відповідно до Регламенту; надання інформації будь-якому суб'єкту даних щодо здійснення його прав та, у відповідних випадках; розгляд скарг, поданих суб'єктом даних та їх розслідування; проведення розслідування щодо застосування норм Регламенту, в тому числі на основі інформації, отриманої від іншого контролюючого органу чи іншого органу публічної адміністрації; виконання інших завдань, пов'язаних з захистом персональних даних.

Кожен наглядовий орган наділяється слідчими, коригувальними, дозвільними та консультативними повноваженнями.

Регламентом передбачено право суб'єктів даних скаржитися у різні Органи Захисту Даних, в залежності від того, де вони живуть або працюють, або від місця порушення їх прав. Суб'єкт даних має право також подати скаргу до національного суду у випадку не задоволення його скарги Органом Захисту Даних.

Важливим повноваженням Органу є також право накладати штраф за порушення норм Регламенту та визначати розмір такого штрафу. Варто зазначити, що суми штрафів, передбачені Регламентом є надзвичайно великими, до прикладу максимальний штраф, який може бути накладений становить більше 20 мільйонів євро, або чотири відсотки від всього обороту підприємства за попередній фінансовий рік.

Отже, можна зробити висновок, що Органи Захисту Даних важливою частиною механізму ЄС щодо захисту фундаментального права на захист персональних даних. Вони незалежні, наділені достатніми повноваженнями та ресурсами для ефективного захисту персональних даних, а їх діяльність сприяє формуванню правової обізнаності та довірі громадян ЄС до середовища в якому вони живуть та розвиваються. Вивчення зарубіжного

досвіду діяльності органів публічної адміністрації щодо захисту персональних даних є важливим для України, оскільки процес європейської інтеграції вимагає адаптацію основних положення про їх захист, відповідно до європейських стандартів.

Євгенія Чернецова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Захист права на конфіденційність персональних даних про стан здоров'я Європейським судом з прав людини

Актуальність теми обумовлена тим, що в сучасному інформаційному суспільстві, при динамічному розвитку технологій все менше здається можливим зберігання конфіденційними певної інформації, яку б особа бажала зберегти в таємниці. При розгляді даного питання доцільним є звернення до міжнародного досвіду регулювання цього питання, а саме, до підходів Європейського суду з прав людини (надалі – «ЄСПЛ»), які висвітлені у його рішеннях. Метою роботи є дослідження сутності і змісту права на конфіденційність персональних даних про стан здоров'я на підставі аналізу та узагальнення практики ЄСПЛ. Предметом дослідження є право на конфіденційність персональних даних про стан здоров'я. Відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Саме у контексті цього права ЄСПЛ тлумачить право на конфіденційність персональних даних як один із його аспектів.

Щодо права на конфіденційність персональних даних стосовно стану здоров'я, то його захист стає все більш актуальним у зв'язку з світовою тенденцією впровадження електронної медицини. Певні кроки у цьому напрямку робить і Україна. Аналізуючи практику ЄСПЛ щодо захисту персональних даних, можна дійти висновку, що значна частина рішень стосується саме права зберігати конфіденційними дані про стан свого здоров'я. При цьому, це право не слід ототожнювати з лікарською таємницею. Це поняття є більш ширшим і виходить за межі інформації, яка була відома лише лікареві і пацієнту [Щербіна А.О. Правовий режим використання персональних даних пацієнтів у закладах охорони здоров'я / А.О. Щербіна // Форум права. – 2013. – №1. – С. 1219-1226]. Можна сказати, що ці поняття відносяться як ціле і частина.

Юридично визначене поняття інформації про стан здоров'я міститься у Регламенті (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради "Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних, який скасовує Директиву 95/46/ЄС" (Загальний регламент захисту персональних даних). Воно розкривається як особисті дані, пов'язані з фізичним або психічним здоров'ям фізичної особи, в тому числі щодо надання медичних послуг, які розкривають інформацію про її стан здоров'я. Цей Регламент набуде чинності 25 травня 2018 року. Враховуючи, що ЄСПЛ неодноразово зазначав, що Директива 95/46/ЄС має застосовуватися як продовження Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то положення цього Регламенту доцільно ретельно аналізувати і впроваджувати в українське законодавство, зокрема, закріпивши легальне визначення інформації про здоров'я у Законі України про захист персональних даних».

У справі «І. проти Фінляндії» ЄСПЛ вказав, що захист персональних даних, зокрема медичних даних, має принципове значення для того, щоб людина користувався своїм правом на повагу до приватного та сімейного життя, як це передбачено статтею 8 КЗПЛ.

Повага до конфіденційності даних про стан здоров'я є життєво важливим принципом у правових системах усіх Договірних Сторін Конвенції. Необхідно не лише поважати почуття приватності пацієнта, а й зберігати його довіру до медичної професії та до медичних послуг в цілому [I. v. Finland, no. 20511/03, 17 July 2008]. ЄСПЛ вказує, що оцінку законності втручання в право на приватність шляхом розголошення інформації про стан здоров'я особи треба робити при кожному розгляді судової справи, враховуючи конкретні обставини, тобто немає якихось універсальних критеріїв і меж втручання. В будь-якому випадку суд має встановити: (а) чи було втручання в право особи на повагу до приватного життя (шляхом порушення права на конфіденційність персональних даних); (б) якщо таке втручання було, то чи було воно виправданим, що означає оцінку чи було воно здійснене згідно із законом, переслідувало легітимну мету і було необхідним у демократичному суспільстві. Лише якщо у сукупності відповіді на всі ці питання будуть позитивними, то суд може не визнавати порушення статті 8 Конвенції. У справі «Пантелеєєнко проти України», наприклад, ЄСПЛ вказав, що було порушено право позивача при розголошенні у відкритому судовому засіданні при розгляді питання притягнення його до кримінальної відповідальності за службове правопорушення, суд одночасно досліджував докази, включаючи витребувану інформацію про наявність у заявника психічної хвороби. ЄСПЛ вказуючи на безумовний факт того, що такі відомості становлять собою чутливі персональні дані, визнав факт втручання у особисте життя. Як було виявлено, наявність чи відсутність психічного розладу ніяким чином не впливала на дії заявника і не мала відношення до характеру правопорушення. Тобто була порушена така підстава як необхідність у демократичному суспільстві [Пантелеєєнко проти України, № 11901/02, 29.06.2006]. А у справі «М. С. проти Швеції», навпаки, враховуючи те, що приватна та конфіденційна інформація про історію хвороби заявниці була розкрита без її згоди певній кількості людей у страховій службі було визнано втручання у особисте життя особи. Але, при цьому було зазначено, що таке втручання було відповідно за закону і мало законну мету – встановити причину її хвороби, чи була вона від травми чи від діагнозу попереднього. Оцінивши всі фактори, суд не визнав порушення права особи, гарантованого статтею 8 КЗПЛ. Можна дійти висновку, що узагальнивши, зокрема, практику ЄСПЛ у новому Регламенті (ЄС) 2016/679 встановлюється, що обробка персональних, включаючи відносини з охорони здоров'я, моніторинг та попередження, запобігання або боротьби з інфекційними захворюваннями та іншими серйозними загрозами здоров'ю може бути здійснена за умови дотримання принципу пропорційності.

Таким чином, виходячи з практики ЄСПЛ, суди повинні оцінювати факти порушення права на конфіденційність персональних даних про стан здоров'я з огляду на те, чи було воно законним, переслідувало легітимну мету і було необхідним у демократичному суспільстві. При цьому, в законодавство України про захист персональних даних необхідно імплементувати положення нового Регламенту Європейського Союзу щодо захисту персональних даних.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Андрій Чорноус
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Правова природа інформаційних ресурсів та їх місце в інформаційно-комунікаційних системах

Актуальність теми обумовлена тим, що в контексті існуючих глобалізаційних процесів значення матеріальних, природних, трудових, енергетичних та інших ресурсів зменшується у порівнянні з інформаційними ресурсами, які, хоча й існували раніше, почали здобувати економічно-вартісну оцінку доволі нещодавно.

При цьому інформаційні ресурси залишаються ключовим структурним компонентом інформаційно-комунікаційних систем, які забезпечують інформаційну підтримку всіх сфер функціонування інформаційного суспільства та уможливлюють інформаційну взаємодію, зокрема, органів публічної адміністрації та їх структурних елементів.

Саме за допомогою інформаційних ресурсів індивідуальні знання перетворюються в колективні, що дозволяє вважати інформаційні ресурси основою держави та, зокрема, її владно-управлінської діяльності. Створювані на базі інформаційних ресурсів інформаційні продукти й послуги все частіше стають одним з основних активів на сучасному світовому ринку товарів та послуг.

Що ж до поняття інформаційного ресурсу, то в структурному та предметному сприйнятті інформаційний ресурс зазвичай розглядається як окремий документ, сукупність документів або інший візуально об'єкт, який акумулює відомості (інформацію), сформовану за певною ознакою або критерієм [Бачило И. Л. Информационное право: учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов; под ред. Б. Н. Топорнина. – 2-е изд., с изм. и доп. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с. – С. 130].

Як правило, інформаційні ресурси виступають основою знання, яке здатне акумулювати в собі досвід людства і визначати подальший вектор його розвитку. Так, зокрема, на думку Бачило І. Л., інформаційні ресурси є потенціалом і рушійною силою розвитку держави на початку третього тисячоліття [Бачило И. Л. Информационные ресурсы развития Российской Федерации: Правовые проблемы / Отв. ред. И. Л. Бачило. - М. : Наука, 2003. – С. 5].

На законодавчому рівні визначення інформаційних ресурсів міститься в Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 04 лютого 1998 року № 74/98-ВР [Про Національну програму інформатизації: Закон України 04 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 181], де останні визначаються як сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Аналогічне визначення інформаційних ресурсів міститься у Наказі Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 06 червня 2003 року № 512/7833 «Про затвердження Методики визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації». При цьому варто згадати, що дане визначення поєднувало в собі дані, їх місце (засіб) зберігання, взаємозв’язок між інформаційними елементами, відомості про процеси надходження, зберігання та обробки інформації тощо. Необхідно зазначити, що в даному випадку мова йде саме про інформаційні ресурси, які зберігаються в різних інформаційних системах (комп’ютерні бази даних, бібліотеки, архіви) та зафіксовані на матеріальних носіях, що дозволяють ідентифікувати використану інформацію [Нестеренко О. В. Проблеми формування національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки / О. В. Нестеренко // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2010. – Т. 12. – № 2. – С. 216].

З розвитком технологій на передній план стали висуватися проблеми власності і володіння інформаційних ресурсів, визначення прав доступу, формулювання вимог до інформаційного ресурсу як товару. Певні інформаційні ресурси в державі стали набувати статусу національних. Це, в першу чергу, інформаційні ресурси, які містять інформацію з різноманітних аспектів діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також юридичних осіб і громадян, що відповідають нормативно встановленим вимогам до структури й утримання, та зареєстровані відповідно з регламентованою процедурою. Наприклад, найбільш розвинутою в країні є сфера національних ресурсів науково-технічної інформації.

В той же час, сучасний стан впровадження державної інформаційної інфраструктури в Україні та використання державних інформаційних ресурсів характеризується безсистемністю, некоординованістю, непостійністю та неузгодженістю, що, у свою чергу, суттєво зменшує ефективність, результативність та гнучкість публічного управління національними електронними інформаційними ресурсами. Як результат, в органах публічної адміністрації України на сьогоднішній день впроваджена значна кількість комплексних інформаційних та інформаційно-комунікаційних систем, у тому числі державних реєстрів, систем відомчого електронного документообігу, автоматизації типової діяльності та систем підтримки прийняття управлінських рішень, які не сумісні між собою, використовують різні технології, стандарти та формати діяльності. Так, зокрема, яскравим прикладом є суцільна неузгодженість структурної побудови веб-порталів органів судової влади, виконавчої та законодавчої влади та наявність у кожного веб-сайту органу державної влади унікальних особливостей.

Висновки. В контексті вище вказаного, узагальнивши та проаналізувавши існуючі доктринальні та нормативні визначення поняття інформаційного ресурсу як ключового компоненту державної інформаційної інфраструктури, останній варто визначити як документ або масив документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних та інших інформаційних системах).

На даному етапі розвитку національного та глобального інформаційних суспільств проблемним залишається питання узгодження та координації інформаційних ресурсів різних інформаційно-комунікаційних систем (зокрема, систем органів державної влади та місцевого самоврядування), що різко погіршує ефективність інформаційної взаємодії та безперебійність функціонування Національної інформаційної інфраструктури України.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, доц. Вільгушинський М.Й.

Вікторія Шимановська
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Деякі аспекти реалізації права фізичної особи «на забуття» в соціальних медіа

Актуальність теми дослідження обумовлена популярністю соціальних медіа з великою кількістю користувачів, які добровільно надають свою персональну інформацію і опиняються під загрозою порушення недоторканності особистого життя в частині незаконного використання даної інформації іншими особами.

Предметом даної наукової роботи є право на забуття, як невід'ємна частина фундаментального права особи на недоторканність приватного життя в розрізі соціальних медіа, з метою визначення можливості та шляхи його реалізації на даних Інтернет платформах.

Вперше правове закріплення «права на забуття» (англ. «right to be forgotten») в Європі було встановлено Європейським Судом Справедливості у справі Google Spain v. AEPD травні 2014 р. Чоловік із Іспанії звернувся до пошукової системи «Google» з проханням видалити посилання на стару статтю про його попереднє банкрутство, стверджуючи, що не існує законних підстав для того, щоб застаріла інформація залишалася доступною в Інтернеті [«Google Spain SL and Google Inc. проти Agencia Española de Protección de Datos (AEPD)» [ВП], C-131/12, § 2, CJEU, рішення від 13 травня 2014 року].

Європейський суд визнав, що відповідно до Директиви 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб під час обробки персональних даних і про вільне переміщення цих даних» пошукові системи є «контролерами даних», тому вони повинні розглянути всі прохання і зупинити розповсюдження неважливої або застарілої інформації в пошукових запитах. Згідно з рішенням, оператор пошукової системи зобов'язаний видаляти зі списку результатів пошуку посилання на веб-сторінки, які містять персональну інформацію.

Проблема в тому, що рішення стосувалося лише пошукових систем, які не являються видом соціальних медіа, адже не мають ознаки соціальності, тобто елементу спілкування між користувачами платформи.

Директива 95/46/ЄС буде замінена більш оновленим Загальним регламентом захисту даних (англ. General Data Protection Regulation), який набирає чинності 25-го травня 2018-го року.

Відповідно до регламенту, «контролером даних» є фізична або юридична особа, державний орган, агенція чи будь-який інший орган, який самостійно або спільно з іншими визначає цілі та засоби обробки персональних даних. Отже, виходячи з тлумачення можна зробити висновок, що соціальні мережі являються «контролерами даних», оскільки при реєстрації користувача вони отримують його згоду на обробку і використання персональних даних.

Стаття 17 Регламенту передбачає право володільця даних вимагати від контролера видалення особистої інформації, без необґрунтованої затримки, а контролер зобов'язаний видаляти особисті дані, якщо вони більше не потрібні відповідно щодо цілей, для яких вони були зібрані чи оброблені.

Відомо, що користувачі можуть самі видаляти свої сторінки разом з інформацією, яка на них міститься, але водночас, навіть після видалення зберігається така функція як «поновлення сторінки», обравши яку можна знову все відновити. Наявність такої функції свідчить про те, що дана інформація навіть після видалення залишається на сервері соціальних мереж і згодом, до неї все одно можна буде отримати доступ.

Постає питання чи може користувач вимагати видалення особистих даних із серверів соціальних мереж, чи є потрібною дана інформація щодо цілей, для яких вона була зібрана? Відомо, що основним завданням соціальних мереж є обмін інформацією між користувачами. Тобто, якщо особа вимагає видалення персональних даних це означає, що вона більше не зацікавлена в цьому способі обміну інформацією.

В Україні «право на забуття» чітко не прописано, але його можна витлумачити із Закону України «Про захист персональних даних». На думку автора, право на забуття в соціальних медіа – це право особи, за певних умов, вимагати видалення її персональної інформації як з он-лайн доступної сторінки соціальної мережі, так і з її серверів.

Закон України в статті 8 закріплює право суб'єкта персональних даних спочатку відкликати згоду на обробку персональної інформації, і якщо після цього вона, все ж таки, залишається на сервері - вимагати захисту своїх персональних даних від незаконної обробки.

Також, відповідно до ч. 2 ст.15 персональні дані підлягають видаленню або знищенню у разі припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником. Тобто, видаляючи особисту сторінку особа розриває правовідносини з володільцем персональних даних і закон зобов'язує, в нашому випадку соціальну мережу, видалити персональну інформацію не тільки з он-лайн доступу, але і з серверів, розглядаючи її як неподільне ціле.

Отже, підводячи підсумок важливо зазначити, що Європейський Союз намагається якомога детальніше виписати захист права недоторканності приватного життя особи (анг. «privacy») в частині захисту персональної інформації, адже сучасні проблеми (наприклад, скандал з витоком персональних даних 87 млн. користувачів соціальної мережі Facebook) лише демонструють їх недостатню захищеність та уразливість.

Підводячи підсумок необхідно зазначити, що відповідно до Загального регламенту захисту даних ЄС фізична особа має право на забуття в соціальній мережі, а саме знищення інформації з серверів, після видалення особистої сторінки, шляхом вимагання видалення особистої інформації від контролера інформації у зв'язку з відсутністю відповідності цілям, для яких вона була зібрана чи оброблена.

В Україні не дивлячись на наявність спеціального закону «Про захист персональних даних» право на забуття теж не закріплюється, та якщо широко тлумачити зазначені норми, можна дійти висновку, що особа припинивши правовідносини з володільцем даних має право вимагати повного видалення особистої інформації з серверів соціальної мережі. Закон, на відміну від Регламенту ЄС, не вимагає наявності такої ознаки, як відповідність цілям, задля яких вона збиралися, що навіть, в деякій мірі, полегшує шлях захисту права на недоторканність особистого життя (приватність) в соціальних медіа.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

Єлизавета Шрам
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 3 курсу

Охорона даних про пацієнтів в базах даних, створених на основі технологій розподілених реєстрів

Актуальність теми дослідження обумовлена проведенням в Україні медичної реформи. Одним із її завдань є створення електронної системи охорони здоров'я, яка би поєднувала всі медичні інформаційні ресурси в єдину платформу. На реалізацію такого завдання створюється безліч баз даних, що містять інформацію про пацієнтів. Очевидно, що інтегрувати всі бази, забезпечити цілісність системи важко. У світі для цього застосовуються і поступово набувають поширення технології розподілених реєстрів, насамперед технологія блокчейн.

Слід зазначити, що впровадження технології задля зберігання медичних даних має певну специфіку з огляду на особливий режим регулювання такої інформації. Зокрема українським законодавством (ст. 11 Закону України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних») встановлюється її конфіденційність і спеціальне регулювання будь-яких операцій із нею, таких як збирання, зберігання, використання та поширення. Доступ до інформації про стан здоров'я гарантується насамперед самій особі, іншим – за умови добровільної згоди пацієнта, з урахуванням таких винятків як автоматичний доступ батькам (усиновлювачам), опікуну, піклувальнику особи. Окремо слід указати на існування в законодавстві поняття «медична таємниця».

Відповідно, при застосуванні технології блокчейн у галузі охорони здоров'я, зважаючи на такі її технічні характеристики як розподілений характер, запис інформації в єдиний ланцюг, мають бути враховані особливості правового регулювання інформації про пацієнтів, а отже, має бути забезпечено високий рівень захисту даних та чітко регламентовані права доступу до інформації.

Метою дослідження є визначення основних аспектів охорони даних про пацієнтів в базах даних, створених на основі технологій розподілених реєстрів з урахуванням міжнародного досвіду та українського законодавства.

Насамперед зазначимо, що при написанні коду та створенні баз даних на перших етапах необхідно враховувати правове регулювання інформації про пацієнтів. Базові принципи обробки даних мають закладатися в основу системи, що, окрім того, має бути гнучкою задля можливості впровадження подальших нормативних змін.

Надзвичайно важливою є належна ідентифікація учасників системи.Технологія блокчейн передбачає існування розподіленої бази даних, що зберігається одночасно у всіх учасників системи.Так,доступ до системи та робота з нею мають контролюватись.

Зазначимо, що для ідентифікації кожен учасник системи має бути унікальним та єдиним користувачем із відповідним ім'ям. Зважаючи, що блокчейн – це код, таким «ім'ям» має виступати спеціальний ключ – набір символів. У літературі відзначається, що в такому контексті доцільно використовувати певну єдину універсальну національну систему. У Фінляндії код кожного мешканця продукується в реєстрі населення і прив'язується до номера соціальної страховки. Такий код необхідний для здійснення фінансових транзакцій. Відмітимо, що практика використання для цілей ідентифікації особи банківських систем або фінансових є досить поширеною у світі. Цікаво, що в США в 2007 році відмовилися від запровадження унікальних і універсальних ідентифікаторів пацієнтів, мотивуючи таке рішення побоюваннями щодо втрати приватності даних. [Madis Tiik Access Rights and Organizational Management in Implementation of Estonian Electronic Health Record System / Madis Tiik [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://digi.lib.ttu.ee/i/file.php?DLID=813&t=1] На нашу думку, доцільно використовувати вже існуючі засоби ідентифікації окремої особи задля уникнення великої кількості окремих неузгоджених інформаційних систем. В Україні для такої системи можуть використовуватися коди платників податків або Bank-ID. Також слід звернути увагу, що в ЄС у 2014 році щодо електронної ідентифікації було видано спеціальний нормативний акт No 910/2014, який стане обов'язковим до запровадження членами ЄС з вересня 2018 року. Цим документом закріплюються основні вимоги до схем ідентифікації: від рівня безпеки та структури до доступності для людей з обмеженими можливостями.

Враховуючи специфіку сфери та важливість медичних даних, актуальною є участь у системі так званого контролера або аудитора, завданням якого буде виключно моніторинг функціонування ресурсу. У системі eHealth Онтаріо навіть розроблений спеціальний стандарт здійснення аудиту [eHealth Ontario Health Care Audit Event Standard / eHealth Ontario [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ehealthontario.on.ca/en/standards/view/health-care-audit-event].

У такому контексті слід звернутися до питання управління електронним медичним реєстром. Незважаючи на розподілений характер блокчейна, управління системою на відміну від зберігання даних може здійснюватися централізовано. Розпорядником такого інформаційного ресурсу в рамках медичної реформи має стати новостворена Національна служба здоров'я України. Відповідно до Положення про Національну службу здоров'я України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1101, її повноваження охоплюють забезпечення функціонування електронної системи охорони здоров'я та забезпечення ведення реєстрів, що входять до складу електронної системи охорони здоров'я, інших державних електронних баз та реєстрів, інших інформаційних систем у сфері, що належить до її компетенції. Відповідно контролером такої системи в Україні має виступати Міністерство охорони здоров'я, до компетенції якого належить контроль за додержанням законодавства в сфері охорони здоров'я.

Таким чином, охорона даних про пацієнтів в базах даних, створених на основі технологій розподілених реєстрів забезпечується не лише традиційно системою кібербезпеки. Для досягнення належного рівня захисту даних мають враховуватись режим регулювання при написанні коду, права доступу до інформації та ідентифікації осіб у системі. Окрім того, при застосуванні технології розподілених реєстрів для збереження єдності системи та цілісності доцільно вводити аудит та контроль баз даних та операцій з ними.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Заярний О.А.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Олег Білозьор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 4 курсу

Поняття та зміст мікропруденційного регулювання у фінансово-правовій доктрині зарубіжних країн

Актуальність теми дослідження обумовлена нещодавнім проголошенням в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу посилення мікропруденційного регулювання Національним банком України. Разом з тим, зазначена тема не містить спрямованого дослідження в роботах вітчизняних вчених. Мікропруденційне регулювання згадується в роботах Бачо Р.Й., Крилова В.В., Ніконова М. В., Мордань Є.Ю., однак лише в контексті загальної системи державного регулювання банківської системи. Окремі елементи зазначеної теми досліджуються також у роботах Коріньок Я.О, Костюченко Я.О., Парипа К.В., але зазначені роботи спрямовані на дослідження саме макропруденційного регулювання. У той же час, тема мікропруденційного регулювання набула широкого поширення серед зарубіжних фінансово-правових дослідників: зокрема, у наукових працях Деватрипонта М., Тайрола Дж., Д'Халстер К., Джиані Де Ніколо, Ґамба А., Крокетта А. та багатьох інших.

Пруденційне регулювання, відповідно до фінансово-економічного словнику, визначається як система норм накладання спеціальних обмежень на кредитні установи, спрямованих на зменшення банківського ризику, та система норм, які регулюють відносини контролю центрального банку за дотриманням цих обмежень кредитними установами [Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Фінансово-економічний словник // К.: Знання, 2007. — С. 762]. Однак, зазначене визначення не відрізняє макро- та мікро- рівнів пруденційного регулювання, розкриваючи це поняття виключно у якості певної системи норм. У той же час, Ворикська комісія здійснює диференціацію зазначеної категорії, зазначаючи, що мікропруденційне регулювання є системою заходів, спрямованих на перевірку можливості окремих банків надати відповідь на екзогенні ризики, не включаючи при цьому перевірку ендогенних ризиків або аналіз системних наслідків загальної поведінки банків [The Warwick Commission on International Financial Reform: The praise of unlevel playing fields : The report of the Second Warwick Commission / University of Warwick. - Coventry, 80 S., Ill., graph. Darst. - ISBN 978-0-902683-96-9, 2009. — p. 12]. Зазначене визначення уточняється групою інших зарубіжних дослідників: мікропруденційне регулювання визначається як нагляд на рівні окремих підприємств або нормативне регулювання державними регуляторами фінансових інституцій, яке спрямоване на забезпечення того, щоб баланси окремих фінансових установ були стійкими від економічних шоків, та полягає у застосуванні глобальних нормативних стандартів щодо достатності банківського капіталу, коефіцієнта використання позикових важелів та ліквідності (наприклад, стандартів Базель III) [Dr Alan Bollard, Bernard Hodgetts, and Mike Hannah. Where we are going with macro and micro-prudential policies in New Zealand? Basel III Conference in Sydney On 25 March 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.rbnz.govt.nz/-/media/ReserveBank/Files/Publications/Speeches/2011/5105435.pdf]. Зазначене визначення включає до змісту мікропруденційного регулювання не тільки нормативні відносини між державним регулятором та фінансовими установами, але й відносини з нагляду на рівні конкретних підприємств, наводячи також

приблизний перелік економічних показників банківської діяльності, які підлягають нагляду.

Таким чином, ми можемо виокремити певні ознаки мікропруденційного регулювання, які є спільними для наведених визначень: це регулювання спрямоване на перевірку стійкості окремих банків щодо ризиків зовнішнього походження; воно здійснюється державним регулятором фінансових установ за допомогою перевірки економічних показників, які мають значення для стійкості окремих банків під час кризових явищ; зазначене регулювання не включає в себе загальні процеси, що є спільними для всієї банківської системи; метою мікропруденційного регулювання є обмеження ймовірності краху окремих фінансових установ, а не усієї системи зазначених установ у цілому.

У зазначеному вище звіті Ворикської комісії також зазначається, що зміст мікропруденційного регулювання складає сертифікація працівників у фінансовому секторі; правила щодо того, які активи можуть утримуватись тими чи іншими особами; перевірка листингу, продажу та звітності щодо фінансових інструментів; а також перевірка показників вартості та ризикованості активів – у тій частині, що стосується стабільності банківських установ та захисту клієнтів цих установ. У той же час, як вже зазначалося під час Базельского економічного форуму, регулювання банківської діяльності неможливе лише на мікро- або макро- пруденційному рівні, оскільки фінансова стабільність на макрорівні забезпечується у тому випадку, якщо кожна фінансова установа є стійкою, але і стійкість окремої фінансової установи оцінюється з урахуванням відповідних системних ризиків [Crockett, A. Crockett, A. 2000. “Marrying the micro- and macroprudential dimensions of financial stability”. BIS Speeches [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.bis.org/review/rr000921b.pdf]. Це твердження було відображено у п. 20 Основних Базельских принципів, де зазначено, що при застосуванні наглядового підходу на основі ризиків наглядові та інші органи повинні оцінювати ризик у більш широкому контексті, ніж представлено в балансових звітах окремих банків. Тому в процесі нагляду за окремим банком потрібно також враховувати макроперспективу. У цьому контексті слід зазначити про нещодавне запровадження Національним банком України коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), що розраховується окремо для кожного банку, у сукупності з впровадженням щорічної оцінки стійкості банківського сектору у цілому. Вважаємо, що це в цілому узгоджується з заявленим посиленням, відповідно, макро- та мікро-пруденційного регулювання, зазначених в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2018 рік, а також відповідає Базельским принципам банківського регулювання та світовій фінансово-правовій доктрині. В свою чергу, імплементація зазначених положень буде сприяти інтеграції нашої країни до світового економічного суспільства та утвердженню світових стандартів банківського регулювання в Україні.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Павло Ванюшин
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 1 курсу ОР «Магістр»

Світовий досвід побудови системи соціальних (страхових) внесків

Актуальність теми дослідження, в першу чергу, обумовлена проведенням в Україні пенсійної реформи та збільшенням кількості осіб, що отримують різного роду соціальні виплати, через проведення військових дій на сході країни.

Перша стаття Конституції України визначає Україну як соціальну державу. Але треба зауважити, що не тільки декларування в Конституції робить дану сферу пріоритетною, дозволяючи більшості населення України користуватися різними видами пільг, але й об'єктивні обставини. Так, станом на кінець 2017 р. в Україні кількість пенсіонерів дорівнювала 11 938 838.

Провідні країни світу по різному формують систему соціальних внесків. Так, в Німеччині існує окремий законодавчий акт «Соціальний Кодекс». Більшість населення там є учасниками програми обов'язкового добровільного страхування здоров'я, яка має автономний характер. Рівень пенсійного забезпечення залежить від трудових доходів протягом життя, суттєвим доповненням стають і приватні пенсії підприємств. Інститут соціальних внесків в Швеції складається з трьох складових: страхування здоров'я, страхування від безробіття та пенсія. Головною перевагою соціальних внесків у королівстві є те, що вони здійснюються за солідарною системою: зі зростанням доходів зростає і ставка виплат. Наприклад, в Австралії існує п'ять ставок податку, якщо дохід людини в рік не перевищує 6000, то вона звільняється від сплати податку, коли ж дохід становить більше 180000 на рік, ставка податку дорівнює 45 %. В Японії соціальне страхування є пріоритетом для уряду країни. Основною метою японського соціального страхування є забезпечення громадян у разі тимчасової або постійної втрати працездатності. Для цієї мети там створюються обов'язкові або добровільні фонди, які складаються з виплат працівників, роботодавців та держави. [Козоріз Г. Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України ; Львів, 2013. – Вип. 1(99). – С. 176-185.].

Найбільша перепона, що існує у сфері соціальних виплат є розподіл фінансової відповідальності між суб'єктами. Соціальні внески пропорційно розподіляються між роботодавцями та застрахованими. Наприклад, частка виплат застрахованих осіб стосовно загальної суми внеску становить: у Німеччині - 20,2%, Австрії – 17,2%, Чехії – 12,5%.

Посилаючись на досвід європейських країн, можна виокремити 5 основних типів адміністрування збору страхових внесків:

1. Паралельне здійснення окремими установами соціального страхування своїх функцій. Управління системою є децентралізованим і відокремленим від податкової системи. Такими країнами є Данія, Австрія.

2. Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, збору внесків, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас, страхові виплати, ведення відповідних баз даних та обліку застрахованих здійснюються окремо кожним з фондів соціального страхування. Таку схему адміністрування застосовують Бельгія, Іспанія.

3. Єдина установа, яка здійснює збір страхових внесків, є відповідальною і за здійснення виплат, ведення обліку застрахованих та зберігання необхідних даних. Подібну адміністрацію мають Чехія, Греція.

4. Функції збору, контролю, примусового стягнення та управління грошовими потоками здійснює податкова адміністрація. Є певні розбіжності щодо органів, відповідальних за реєстрацію та облік застрахованих, але в цілому таку модель адміністрування практикують Естонія, Угорщина.

5. На єдину установу покладаються всі функції, непов'язані зі збиранням внесків, тоді як збір і розподіл внесків здійснюють податкові органи. Таку модель (із найбільшим ступенем інтеграції) можна знайти у Великій Британії, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Ісландії.

Ефективність роботи реформованої системи адміністрування пов'язана із обсягом зібраних внесків. Визначення цього взаємозв'язку шляхом співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено внески, до фактичного фонду оплати праці в зазначених країнах,

дає змогу стверджувати, що більший ступінь інтегрованості системи забезпечує збільшення її доходів. Перші три типи адміністрування характеризуються у такими співвідношеннями: 84,5%, 86,8% та 88,4% відповідно. Останній тип демонструє показник збирання внесків на рівні 100%. Проте четвертий тип з консолідованою функцією збору в податковій адміністрації, але децентралізованими рештою функцій дав низький результат – 73,5%.

Не виникає жодних сумнівів, що для реформування України потрібно змінити систему соціального страхування, яка була отримана у спадок від УРСР. В частині адміністрування таких зборів з України можна брати приклад з існуючої системи єдиного соціального внеску. Звертаючись до шведського досвіду у сфері соціального страхування, Україна повинна перейти на солідарну систему. В країні, де рівень бідності становить 39,4 %, а середня заробітна плата становить на лютий 2018 р. 7828 грн., не може продовжувати існувати система, при якій пересічний громадянин платить такий же відсоток, що і лідер рейтингу «Forbs». Впроваджуючи пенсійну реформу держава забула вирішити питання недержавних пенсійних фондів, що успішно існують в таких країнах, як США, де приватні пенсійні фонди відіграють важливу роль в сфері інвестицій.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Анна Головацька
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Перспективи застосування Україною світового досвіду сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Актуальність теми дослідження обумовлена активною увагою науковців та практикуючих юристів на особливості правового регулювання єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні та можливість імплементації норм європейського законодавства у цій частині до законодавства Українського.

На сьогоднішній день, усталеними є дві концепції соціального страхування:

1. Концепція Бісмарка (наяскравіший приклад – Федеративна республіка Німеччина)
2. Концепція Беверіджа (Велика Британія)

Система соціального страхування Федративної республіки Німеччина складається з ряду страхових договорів, що укладаються на підставі Кодексу соціального права. Так, на сьогодніній день, система соціального страхування включає такі види страхових договорів:

- Договір медичного страхування
- Договір обов'язкового страхування на випадок виникнення необхідності в догляді у випадку хвороби або старості
- Договір пенсійного страхування
- Договір страхування на випадок втрати роботи
- Договір страхування від наслідків нещасного випадку на виробництві

Страхові внески до фондів соціального страхування, які акумулюють кошти та здійснюють відповідні виплати у випадку настання страхових випадків, сплачують як роботодавці, так і наймані працівники. для яких страхові внески мають загальнообов'язковий характер. Навідміну від України, адже з початку 2016 року наймані

працівники більше не належать до переліку платників єдиного соціального внеску. Тягар зі сплати соціальних внесків розподіляється між роботодавцями та найманими працівниками у рівних частках, однак, виключення становлять страхові внески на випадки хвороби – більшу частину внеску сплачують саме працівники, однак, внески на страхування від наслідків нещасних випадків у повному обсязі сплачуються роботодавцями [Виды страхования в Германии : Центр помощи иммигрантам Хайльбронн-Франкен. - [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.welcomecenter-hnf.com/ru/kadry/prozhivanie/vidy-strakhovanija.html]. Розмір страхового внеску прямо залежить від розміру доходу самої застрахованої особи. Тобто, чим вищий дохід – тим більший розмір відповідного внеску.

Модель соціального страхування в Великобританії формувалось на основі позицій, що були висловлені В. Беверіджем. Саме він запорпонував при здійсненні організації системи соціального захисту застосовувати два основні принципи – принцип універсальності, який полягав у поширенні даної системи на все населення Великобританії, а також, принцип одноманітності та уніфікації соціальних послуг, що полягав у встановленні однакового розміру пенсій і допомоги.

Систему соціального забезпечення Великобританії можна поділити на дві частини – охорона здоов'я (майже на 100 відсотків фінансується за рахунок коштів держави), та соціальне страхування (фонд соціального страхування формується за рахунок страхових внесків працівників та роботодавців). Разом з тим, зазначимо, що страхування від наслідків нещасних випадків на виробництві повністю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету [Ярова Л. В. Французький та британський досвід систем соціального захисту / Л. В. Ярова. // Наукові праці. – 2011. – №163. – С. 118–121].

Таким чином, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день система соціального страхування та сплати страхових внесків в Україні має як подібні, так і відмінні риси з система соціального страхування європейських країн. Вважаємо, що при здійсненні подальшого реформування системи соціального страхування в Україні, безумовно необхідно враховувати зарубіжний досвід. Зокрема, за необхідне вважаємо, запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення та обов'язкового медичного срахування, що дасть змогу формувати децентралізовані фонди коштів за рахунок самих застрахованих осіб, а також, підвищить рівень соціального дубробуту населення України.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Губерська Н.Л.

Ольга Дудун
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 4 курсу

Імплементація положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA)

Предметом даного дослідження є сучасні процеси з імплементації положень Закону США "Про податкові вимоги до іноземних рахунків" (далі FATCA - Foreign Account Tax Compliance Act). Актуальність дослідження пов'язана з тим, що 23.03.2018 р. Кабінетом Міністрів України було подано до Верховної Ради України Проект Закону № 0179 «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США «Про

податкові вимоги до іноземних рахунків», а отже такі вагомі кроки у співробітництві із контролюючими органами США викликають науковий інтерес.

7 лютого 2017 року між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки була підписана Угода для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень FATCA (далі – Міжурядова Угода) . Угода спрямована на підвищення рівня дотримання міжнародного податкового законодавства та забезпечення застосування положень Закону FATCA на основі здійснення внутрішнього звітування та автоматичного обміну інформацією відповідно до ст.27 Конвенції між Урядом України та Урядом США про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і капітал та Протоколу до неї, укладених у м. Вашингтон 4 березня 1994 р.

Основна мета закону FATCA - це запобігання ухиленню від сплати податків податковими резидентами США, які розміщують фінансові активи поза США.

Правовий статус резидентів України підписання цієї Міжурядової Угоди майже не зачіпає, за виключенням фінансових установ, а перш за все, банків. Для цих суб'єктів виникають обов'язки щодо укладання спеціальних угод та підключення до системи обміну інформацією з IRS, а після цього – здійснення контролю за рахунками клієнтів – резидентів США, що відкриті у фінансових установах – резидентах України. Важливо зазначити, що в разі ратифікації Верховною Радою Міжурядової угоди, України стає партнерською юрисдикцією США. Даний аспект має істотне значення, адже фінансові установи партнерської юридикції стають підзвітними IRS у частині виконання вимог, встановлених Міжурядовою Угодою. Проведення контролю проводиться за наявності відкритого у звітній фінансовій установі України «американського підзвітного рахунку», що відповідно до Міжурядової Угоди означає фінансовий рахунок, який належить одній або більше американським особам чи неамериканському суб'єкту господарювання з однією або більше контролюючими особами, який є зазначеною американською особою. Незважаючи на вказане раніше, рахунок не вважається американським підзвітним рахунком, якщо такий рахунок не ідентифіковано як американський підзвітний рахунок після застосування процедур комплексної експертизи, зазначених в Додатку I. Додаток I містить положення щодо комплексної перевірки з виявлення американських підзвітних рахунків та платежів окремим фінансовим установам, які не беруть участь, та надання по ним звітів. При цьому згідно Додатку I Міжурядової Угоди, що інформація до IRS передається тільки в тому випадку, якщо сумарний баланс рахунку становить більше 50 000 дол (для фіз.осіб) та 250 000 дол (для юр.осіб).

Тож, пропонуємо розглянути проблематику імплементації FATCA в розрізі ролі і значення таких законодавчих змін для правової системи України. На нашу думку, хоч Міжурядова Угода є двосторонньою, однак зобов'язання за Угодою, про які йшлося вище, виникають лише в української сторони, натомість американська сторона має лише права вимагати подання звітності про фінансові активи. Фінансові установи США не зобов'язані розкривати інформацію щодо фінансових активів, що знаходяться у юрисдикції США, але належать резидентам України. Така свого роду «нерівноправність» Договірних сторін пов'язана з тим, що Україна приєдналася до FATCA на умовах моделі 1B, за якою обмін інформацією невзаємний та опосередкований. Ознака «опосередкованості» означає, що фінансові установи подають необхідні дані спочатку до компетентних органів своєї держави, а останні передають її до IRS. Напротивагу, угоди, що засновані на моделі 1A, мають взаємний характер обміну інформацією. За моделлю 1 США здійснює співробітництво з Австралією, Білоруссю, Болгарією, Канадою, Іспанією, ОАЄ, Великобританією, та загалом з більшістю країн.

Також FATCA передбачає модель 2, що також поділяється на 2 підсистеми (2A та 2B). Згідно моделі 2 фінансові установи подають інформацію безпосередньо IRS. Модель 2A підлягає застосуванню для країн, що не мають підписаних Угод про обмін інформацією

чи Угод про уникнення подвійного оподаткування. Натомість, якщо такі угоди підписані, застосовується модель 2Б. За моделлю 2 США співпрацює з Арменією, Австрією, Іраком, Японією тощо.

Другим проблемним аспектом є те, що по суті через підписання й можливу ратифікацію Міжурядової Угоди Україна імплементує законодавство іншої держави. Так, згідно ч.1 ст.4 Угоди кожна звітна фінансова установа України вважається такою, що виконує положення розділу 1471 Податкового кодексу США. Тобто США в межах здійснення контролю та обліку інформації згідно FATCA поширює дію Податкового кодексу США на фінансові установи України в цій частині. Більше того, в разі ратифікації угоди звітні фінансові установи стають PFFI (Participating Foreign Financial Institution – іноземні фінансові установи, що беруть участь), і відповідно до п. d ч.1 ст.4 Міжурядової Угоди на них покладається обов'язок утримувати 30% з кожного платежу з американського джерела, будь-якій фінансовій установі, що не бере участь (NPFFI – Non-Participating Foreign Financial Institution). Тобто, якщо Міжурядова Угода не була б підписана і українські фінансові установи вважалися NPFFI, з кожного платежу з американського джерела, що б здійснювався українській фінансовій установі підлягало б утриманню 30% для подальшого перерахування цих коштів до IRS.

Отже, підвищення рівня дотримання міжнародного податкового законодавства та системоутворюючі тенденції, що їх запроваджує FATCA з одного боку сприяють налагодженню міждержавного співробітництва. Однак з іншого боку, той факт, що законодавство однієї держави створює зобов'язання для іншої дещо нівелює принцип рівності у договірних міждержавних відносинах.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Юлія Житник
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Особливості фінансування діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, як спеціально уповноваженого органу щодо реалізації державної регуляторної політики

Відповідно до Закону України від 22.09.2016 № 1540-VIII "Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг" Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі - Регулятор, НКРЕКП), є постійно діючим незалежним державним колегіальним органом, метою діяльності якого є державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Особливість правового статусу Регулятора обумовлена специфікою відносин, у яких він бере безпосередню участь, а саме: 1) трьохсуб'єктний склад: споживачі послуг (фізичні та юридичні особи), суб'єкти господарювання, які є постачальниками зазначених послуг, та держава (в особі НКРЕКП); 2) Регулятор виступає арбітром між споживачами та постачальниками послуг з метою забезпечення балансу інтересів (як загального суспільного, так і приватного та державного); 3) особливий статус суб'єктів господарювання - державне регулювання здійснюється лише щодо тих суб'єктів, які діють на ринках, що перебувають у стані природної монополії, або на суміжних ринках; 4) стратегічно важливі сфери, регулювання в яких є метою діяльності НКРЕКП, а саме:

енергетика (електрична енергія, природний газ, нафта та нафтопродукти) та комунальні послуги (теплова енергія, вода, побутові відходи).

Як бачимо, НКРЕКП є особливим державним органом, який має незалежно, неупереджено та об'єктивно реалізовувати повноваження, визначені нормами чинного законодавства.

Варто відзначити, що незалежність як основний принцип забезпечення якісного здійснення повноважень проявляється у декількох вимірах: інституційна, функціональна та фінансова. На нашу думку, досить часто визначальну роль відіграє саме фінансова незалежність.

Згідно з положенням частини 4 ст. 5 Закону України "Про НКРЕКП" до гарантій незалежності Регулятора належить самостійний розподіл коштів, які виділені йому на відповідний рік, а також розпорядження ними. Більш деталізовано зазначену гарантію у статті 11 зазначеного закону, відповідно до якої фінансування Регулятора, його центрального апарату й територіальних органів здійснюється за рахунок надходження до спеціального фонду Державного бюджету України внесків на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, відповідно до статті 13 цього Закону. Внески на регулювання зараховуються до доходів спеціального фонду Державного бюджету України, не підлягають вилученню та використовуються за цільовим призначенням на фінансування діяльності Регулятора, його центрального апарату і територіальних органів. Статею 13 цього ж Закону визначено порядок сплати внесків на регулювання.

Що стосується бюджетного законодавства, то слід відмітити наступне.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України: 1) пункт 14 частини третьої статті 29 передбачає, що джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів є інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України; ч. 4 цієї ж статті - якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального чи спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу; 2) пункт 17 частини четвертої статті 30 закріплює, що кошти, отримані до спеціального фонду Державного бюджету України, спрямовуються відповідно на реалізацію програм та заходів, визначених законом про Державний бюджет України (за рахунок джерел, визначених пунктом 2 частини третьої статті 15, пунктом 14 частини третьої статті 29 та пунктом 5 частини третьої цієї статті цього Кодексу).

Оскільки Бюджетним кодексом України не визначено серед джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України такого джерела, як внески на регулювання, а також не закріплено серед видатків фінансування на утримання постійно діючого колегіального органу, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, тому на підставі положень Бюджетного кодексу України вважаємо за необхідне звернутись до положень Закону України "Про Державний бюджет України на 2018 рік".

Відповідно до пункту 7 частини 1 статті 11 Закону України від 07.12.2017 № 2246-VIII "Про Державний бюджет України на 2018 рік" джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України на 2018 рік у частині доходів є, зокрема, також такі надходження, як внески на регулювання, які сплачуються суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, відповідно до статті 13 Закону України "Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг".

Зазначеній нормі щодо джерела формування спеціального фонду кореспондує положення статті 14 щодо спрямування коштів, отриманих на відповідну ціль, а саме: пунктом 16 частини 1 статті 14 цього ж Закону закріплено, що кошти, отримані до спеціального фонду Державного бюджету України, спрямовуються на забезпечення

функціонування постійно діючого незалежного державного колегіального органу, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг (за рахунок джерел, визначених пунктом 7 статті 11 цього Закону).

Отже, на підставі зазначеного вище, можемо прийти до висновку, що з метою виконання положень Закону України "Про НКРЕКП" та забезпечення реалізації принципу незалежності Регулятора (а саме: фінансової) Законом України "Про Державний бюджет України на 2018 рік" передбачено як джерело формування спеціального фонду внески на регулювання, а також серед видатків - спрямування коштів на забезпечення функціонування НКРЕКП, однак положення статей 29 та 30 Бюджетного кодексу України новими пунктами щодо внесків на регулювання як джерел надходжень спеціального фонду та видатків на забезпечення функціонування Регулятора не доповнено. Тому вважаємо за доцільне необхідність внесення змін до Бюджетного кодексу України з метою виконання статті 13 Закону України "НКРЕКП", оскільки Закон України "Про Державний бюджет України" діє протягом відповідного бюджетного періоду, а його норми мають тимчасовий характер.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Якимчук Н.Я.

Маріанна Казацька
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
аспірант 2 року навчання

Щодо зростання фіскальної спрямованості акцизного оподаткування

Вже кілька років поспіль акцизне оподаткування зазнає суттєвих законодавчих змін. Більшість таких змін обґрунтовується необхідністю адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. Однак шлях адаптації українського податкового законодавства навряд чи можна назвати послідовним та виваженим, а аналіз змін у регулюванні акцизного податку свідчить про їх хаотичний та безсистемний характер.

Для прикладу достатньо згадати встановлення та подальше скасування акцизного податку з роздрібного продажу пального. Операції з роздрібного продажу пального почали оподатковуватися акцизним податком з 01.01.2015 року. Водночас вже з 01.01.2017 року реалізація пального була вилучена із визначення терміну «реалізація суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів» (абзац третій пп. 14.1.212 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України), і акцизний податок з роздрібного продажу пального було перенесено до основної ставки акцизного податку, що сплачується виробниками та імпортерами.

При цьому власне введення акцизного податку з роздрібної торгівлі підакцизними товарами жодним чином не можна вважати кроком на шляху до адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС. Запровадження вказаного податку не тільки не вимагається Угодою про Асоціацію, а й фактично не відповідає основним засадам акцизного оподаткування.

З огляду на зазначене, відповідно до пункту 6 розділу ІІ «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» № 1791-VIII від 20.12.2016 року Кабінет Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом повинен був розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо скасування акцизного

податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі тютюнових виробів, передбачивши для забезпечення збалансованості місцевих бюджетів відповідне збільшення ставок акцизного податку на тютюнові вироби в абсолютних значеннях.

Однак, з огляду на те, що акцизний податок з роздрібного продажу підакцизних товарів є джерелом значних податкових надходжень до місцевих бюджетів, було вирішено залишити його ще на невизначений період часу. У зв'язку з цим Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 07.12.2017 р. № 2245-VIII, зазначене імперативне зобов'язання норми пункту 4 розділу XIX Податкового кодексу України щодо необхідності щорічного подання Кабінетом Міністрів України законопроекту про збільшення ставок акцизного податку, визначених в абсолютних величинах, було змінено - на подання такого законопроекту у разі необхідності.

Вищевказане досить яскраво демонструє непослідовність податкової політики держави в сфері акцизного оподаткування. Станом на сьогоднішній день з боку Кабінету Міністрів України проект зазначеного закону так і не був внесений на розгляд Верховної Ради України і акцизний податок з роздрібного продажу підакцизних товарів продовжує справлятися.

Окрім цього, детальний аналіз змін в акцизному оподаткуванні в Україні за останні декілька років також свідчить про превалювання фіскальної спрямованості таких змін. Зокрема, посилення фіскальної функції акцизного податку було пов'язано з: розширенням переліку підакцизних товарів, збільшенням розміру ставок акцизного податку, збільшенням мінімального акцизного податкового зобов'язання із сплати акцизного податку з тютюнових виробів, підвищенням мінімальних цін на окремі види алкогольних напоїв тощо.

Одночасно з цим спостерігається посилення контролю за справлянням акцизного податку. При цьому, варто відмітити, що власне контроль за справлянням акцизного податку має певні особливості, оскільки передбачає не тільки паперовий (електронний) контроль, а й безпосередній фізичний контроль за виробництвом, зберіганням та рухом підакцизних товарів. І якщо деякі форми та засоби такого контролю суттєво не ускладнюють адміністрування акцизного податку (як то система електронного адміністрування пального, маркування алкогольних і тютюнових виробів, акцизні накладні тощо), то запровадження інших форм контролю, зокрема що стосуються безпосереднього фізичного обліку підакцизних товарів, може бути досить обтяжливим для платників акцизного податку.

Таким, наприклад, є встановлення витратомірів-лічильників та рівнемірів-лічильників рівня пального у резервуарі, якими відповідно до пункту 230.1 статті 230 Податкового кодексу України мають бути обладнані акцизні склади, на території яких здійснюється виробництво, оброблення (перероблення), змішування, навантаження-розвантаження, зберігання пального. Встановлення зазначених лічильників повністю покладається на платника акцизного податку з реалізації пального. І вже з 1 січня 2019 року відсутність витратомірів-лічильників та/або рівномірів-лічильників на акцизних складах буде тягнути за собою накладення відповідного штрафу. Отже, фактично посилення контролю за справлянням акцизного податку здійснюється шляхом покладення додаткових обов'язків щодо обліку та звітності саме на платників податків.

Таким чином, аналіз законодавчих змін в акцизному оподаткуванні свідчить про активне використання акцизів в якості фіскального інструменту для наповнення дохідної частини загальнодержавного та місцевих бюджетів. Зазначені зміни до податкового законодавства не враховують соціально-економічні підстави акцизного податку та його регулятивний вплив на споживання підакцизних товарів. Задоволення публічного фіскального інтересу в акцизному оподаткуванні відбувається як шляхом збільшення

податкового тягаря для кінцевих споживачів підакцизних товарів, так і шляхом покладення додаткових обов'язків щодо його адміністрування на платників акцизного податку. Відсутність системності та послідовності при реформуванні акцизного оподаткування негативно впливають на якість податково-правового регулювання, а також ще більше ускладнюють і без того казуїстичну та неузгоджену систему правових норм з питань акцизного податку.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Пришва Н.Ю.

Юлія Кривовид
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Офшорні зони як засіб мінімізації оподаткування

Актуальність теми дослідження обумовлена, тим що світовий офшорний бізнес є однією із найбільш динамічних галузей світової економіки. У зв'язку з цим є важливо дослідити правову природу основ функціонування офшорного бізнесу.

Так, згідно з даними Tax Justice Network та Міжнародного валютного фонду на кінець 2011 р. розмір капіталів, які знаходяться в офшорах по всьому світі становить близько 18,5 трильйонів доларів США, такі показники з кожним роком зростають. З України в офшори до 2014 року спрямовано понад 165 млрд доларів, а 2015 року в офшори та низько податкові юрисдикції з України виводиться від 8 млрд дол. США (дані Tax Justice Network) до 11,6 млрд дол. США на рік.

Значний розвиток бізнесу за допомогою створення офшорних компаній в Україні припав на початок 90-х років, у зв'язку з політико-правовою нестабільністю в країні, складним податковим законодавством, недовірою підприємців і громадян до судової системи, а також зі скасовуванням монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність.

На сьогодні половина світового капіталу здійснюється через офшорні компанії. На нашу думку, сучасну економіку вже неможливо уявити без офшорної діяльності, яка використовується суб'єктами господарської діяльності по всьому світу.

Аналізуючи закордонну та українську наукову літературу, можна стверджувати, що не існує єдиної точки зору щодо визначення категорії «офшорна зона» та закріплення її характерних правових елементів.

На думку Х. Маккана, термін «офшорна зона – це вся або частина території країни, де встановлюється і використовується пільговий режим функціонування компаній з офшорним статусом, які ведуть свою діяльність поза межами території реєстрації та проводять операції з майном чи коштами нерезидентів». [Mc Cann H. Offshorre Finance. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.].

Наразі в Україні існують різні підходи, щодо формування нормативно-правової бази для здійснення офшорної діяльності. Як зазначає, Н.І. Морозюк, що офшорний бізнес потрібен державі, але якщо буде присутній контроль з боку держави, основа для якого повинна бути досконала нормативно-правова база для діяльності офшорного бізнесу [Морозюк Н. И. Оффшор-экспресс / Н. И. Морозюк // Природа офф- шорного бизнеса. — 1999. — No 7. —С.17-19].

Існує безліч офшорних схем та офшорних зон,де застосовуються складні схеми з використанням одного офшору, тобто сучасні офшорні схеми мають складну і налагоджену систему,що в податкових органів практично немає можливості

звинувачувати суб'єктів господарської діяльності які їх використовують, у незаконних чи сумнівних діях.

Методи застосування офшорного бізнесу стає деталі різноманітним. До сьогодні застосовується широкий спектр офшорних послуг, які можуть задовольнити будь-які вимоги клієнта.

Так, для мінімізації податків та захисту свого бізнесу та капіталу, офшорні зони використовують в усіх різновидах господарської діяльності та по всьому світу. Великий інтерес українського бізнесу до офшорних механізмів містить дві важливі обставини: нестабільністю фінансових інститутів України ,високим ступенем ризику[Обушак Д. М. Офшорні зони, проблеми їх контролю і регулювання в Україні та світі / Д. М. Обушак, М. П. Дранович. — БДФА., 2007 — С48-52].

Відомі офшорні зони умовно можна поділити на три групи: класичний офшор, коли компанії звільняються від усіх податків і звітностей; зони з низьким рівнем спадкування; інші офшори, у яких компанії отримують певні переваги в плані ведення бізнесу та оподаткування [Clemens F. Taxevasion, tax avoidance and tax expenditures in developing countries: A review of the literature / F. Clemens //Oxford University Centre for Business Taxation. – 2010. – 76 p].

Отже, основними перевагами офшорних зон є наступні:

1) спрощена і прискорена процедура реєстрації іноземних осіб;

2) нерезидентам установлюються знижені ставки зі сплати податку з прибутку та прибуткового податку з фізичних осіб;

3) компанії звільняються від державного валютного контролю;

4) конфіденційна діяльність, що реалізується веденням закритих реєстрів акціонерів і директорів;

5) ефективна й недорога банківська система;

6) низькі податки або їх відсутність;

7) банківські рахунки в будь-якій валюті;

Ми вважаємо, що варто брати під сумнів популярність офшорних зон серед українського бізнесу. Особливістю системи офшорних зон є те, що первинний фінансовий контроль місцевих урядів офшорних зон не здійснюється, тобто податкові служби закордонних країн практично доступу не мають, є ідеальним місцем для капіталів. В цьому аспекті, потребується особлива увага належної законодавчої бази щодо застосування та використання механізмів офшорної діяльності бізнесом в Україні.

Думки про створення вітчизняного «податкового раю» виникли в Україні досить давно. Офшорні зони є специфічним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності та збільшення надходження до бюджетів депресивних територій, завдяки розширенню податкової бази та мінімізації величини податкового навантаження.

При цьому, офшорному бізнесу притаманні негативні риси, через те, що «податкові гавані» та «фінансові раї» можуть стати ключовою ланкою в різноманітних схемах нелегального ухилення від оподаткування, що призводить до недотримання українським бюджетом значної кількості податків.

З метою поліпшення ведення підприємницької діяльності та формування сприятливих умов для її довгострокового планування необхідно в Податковому кодексі України дати визначення поняття «офшорна юрисдикція» [Супрун Л. Офшорні компанії у сучасній діловій практиці / Л. Супрун // Юридичний журнал. – 2011. – No 1. – С. 55–57].

Таким чином, на сьогодні одним із найважливіших завдань будь – якої держави світу є контроль над офшорним бізнесом. Потрібно , щоб податкове законодавство постійно вдосконалювалося тоді офшорні зони почнуть використовувати як законний засіб мінімізації оподаткування.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Микола Ломакін
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу

Аналіз інтегративної функції податку

Постановка проблеми: Сьогодні в Україні відбуваються кардинальні перетворення в соціально-економічній сфері, де значна увага приділяється створенню ефективної системи оподаткування, адже податкова політика – головна складова прогресивного розвитку держави. Податки – складна і надзвичайно впливова на всі економічні явища та процеси фінансова категорія. Відсутність податків паралізує фінансову систему держави в цілому, робить її недієздатною і в кінцевому підсумку – позбавленою будь-якого сенсу.

Внутрішній зміст податків розкривається через ряд функцій, які вони виконують. Функції податків є визначальними при формуванні податкової системи країни. Варто зауважити, що податки є категорією об'єктивною та історичною, їх функції змінюються залежно від способу виробництва, рівня розвитку продуктивних сил, форм оподаткування тощо. В теорії оподаткування не існує єдиного переліку функцій податків. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі вчені виділяють досить велику кількість функцій, тому дане питання є одним з найбільш дискусійних в податковій теорії. В цьому контексті актуальною, однак, мало дослідженою залишається інтегративна функція податку, яка в умовах глобалізації, розвитку геополітичних та економічних відносин все частіше проявляється у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу: Вперше інтегративну функцію виділив Джейн Фрекнелл-Хагз. Однак, зауважу, що вона сьогодні не виділяється вітчизняними дослідниками. Суть даної функції полягає в певному узгоджені податкових норм між країнами для більш вільного руху товарів/ послуг, капіталу і людей, що неодмінно призводить до поліпшення зовнішньоекономічних процесів, вирівнювання оподаткування, покращення механізмів правового контролю, а в результаті і надходжень до бюджету.

Варто звернути увагу на те, що інтегративна функція податку є актуальною для країн, які об’єднуються в економічні та політичні союзи. Класичний в цьому контексті – Європейський Союз. Податкова політика є обов’язковим елементом для всіх країн-членів ЄС, і прийняття певних рішень у цій сфері однією з країн може мати наслідки не тільки в межах цієї країни, а й у сусідніх державах. У межах єдиної ринкової системи Європейського Союзу країни-члени повинні працювати разом над виробленням податкової політики, а не шукати різні шляхи її формування.

З такою думкою погоджується С.Т. Девко, зазначаючи, що реалізація стратегічної мети інтеграційних процесів – забезпечення вільного переміщення капіталів, товарів і робочої сили – вимагає вирівнювання податкових умов в таких питаннях як співвідношення податків на споживання і прибуткових податків, співвідношення податкового навантаження на юридичних і фізичних осіб, визначення переліку податків, які є основою формування доходів бюджету [Гармонізація податкової політики країн Європейського Союзу в умовах інтеграції / С. Т. Девко // Економічний вісник університету. - 2013. - Вип. 20(1). - С. 140].

З огляду на те, що Європейський союз присвятив багато зусиль до розробки пропозицій щодо загальноєвропейської зведеної корпоративної податкової бази, спрямованої на забезпечення однакових способів оподаткування, Джейн Фрекнелл-Хагз припускає, що узгодження податкових систем буде основним завданням будь-якої сучасної податкової системи, адже на стику податкових систем різних держав саме їх узгодження є однією із найскладніших областей оподаткування [International Taxation in an Integrated World: National Bureau of economic research. - 2014. - P. 65].

В сучасних умовах інтегративна функція податку проявляється в наступних напрямах:

• Гармонізація принципів побудови податкових систем;
• Гармонізація структури податкових систем;
• Зближення принципових підходів і механізмів податкового регулювання;

Важливою проблемою інтегративних процесів вцілому та інтегративної функції податку зокрема є міжнародна податкова конкуренція, яка є одним із чинників, що зумовлює розвиток глобального фінансового ринку і забезпечує економічну могутність транснаціональних корпорацій. Протягом останніх десятиліть відбулася якісна зміна у сприйнятті податкової конкуренції національними урядами. Якщо у «доглобальну добу» податкова конкуренція була побічним ефектом, що випливав з природних розбіжностей між законодавством різних країн, яке орієнтувалося на внутрішні пріоритети, то на даний момент міжнародна податкова конкуренція стає інструментом, який цілеспрямовано використовується урядами для створення конкурентних переваг власної країни. Зрештою, такі дії призводять до порушення і нехтування інтегративною функцією податку, однак, це питання потребує подальших правових досліджень.

В сучасному міжнародному товаристві надзвичайно актуальною є проблема подвійного оподаткування, яка вирішується, зокрема, підписаннями договорів про уникнення подвійного оподаткування. Вплив цих договорів на активізацію економічної співпраці між Україною та іншими державами є очевидним, виходячи з ролі проблеми подвійного оподаткування доходів нерезидентів у механізмі прийняття рішень ними щодо здійснення інвестицій. Зауважу, що підписання подібних договорів є проявом інтегративної функції податку і є необхідним для гармонійного розвитку нашої країни та підвищення її інвестиційної привабливості.

Висновки: Як бачимо, функції податків є визначальними при формуванні податкової системи країни. В цьому контексті актуальною є інтегративна функція податку, яка в умовах глобалізації, розвитку геополітичних та економічних відносин все частіше проявляється у сфері оподаткування. Суть даної функції полягає в певному узгоджені податкових норм між країнами для більш вільного руху товарів/ послуг, капіталу і людей, що неодмінно призводить до поліпшення зовнішньоекономічних процесів, вирівнювання оподаткування, покращення механізмів правового контролю, а в результаті і надходжень до бюджету.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Руслан Мельниченко
Київський національний
торговельно-економічний університет,
юридичний факультет,
аспірант 3 року навчання

Адміністративний механізм роботи суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні

Актуальність окресленої теми обумовлюється тим, що станом на сьогодні у вітчизняній правовій доктрині немає жодного дослідження, яке б мало своїм предметом адміністративний механізм роботи суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні. Від вивчення даного питання залежать подальші шляхи розвитку податкового контролю трансфертного ціноутворення в Україні.

Резюмуючи проведений нами аналіз, а також дослідження податкового законодавства України зробимо спробу окреслити адміністративний механізм взаємодії (алгоритм роботи) розгалуженої системи органів ДФС України в процесі здійснення податкового контролю трансфертного ціноутворення. На нашу думку, адміністративний механізм

взаємодії (алгоритм роботи) суб'єктів податкового контролю трансфертного ціноутворенню складають дванадцять етапів.

1) Територіальні органи ДФС України на постійній основі здійснюють моніторинг господарської діяльності платників податків, які стоять в них на обліку. Якщо під час первинного аналізу виявлено ризики невідповідності умов контрольованих операцій платника податку принципу «витягнутої руки» та/або заниження податкових зобов'язань, контролюючий орган має право письмово звернутися до платника податку із запитом про надання інформації, а у випадку ненадання такої інформації – самостійно може прийняти рішення про проведення документальної позапланової перевірки. Слід звернути увагу, що запит і перевірка територіального органу на даній стадії податкового контролю є тільки передумовою перевірки центральним апаратом ДФС України порушень правил трансфертного ціноутворення.

2) Територіальний орган, який в ході здійснення моніторингу контрольованих операцій або безпосереднього аналізу звітів встановив факт проведення платником податків контрольованих операцій, звіт про які не подано або які не включено до поданого звіту, або ж встановив невідповідність умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки», зобов'язаний ініціювати перед центральним апаратом ДФС України направлення запиту до платників податків щодо подання документації з трансфертного ціноутворення.

3) Центральний апарат ДФС України за результатами розгляду звернення територіального органу приймає рішення про направлення запиту платнику податків щодо подання документації з трансфертного ціноутворення або недоцільності його направлення, про що інформує ініціатора запиту.

4) Незалежно від роботи і звернень територіальних органів центральний апарат ДФС України, за результатами аналізу звітів з урахуванням результатів первинного аналізу інформації про здійснені контрольовані операції, може самостійно прийняти рішення про направлення запиту платнику податків щодо надання документації з трансфертного ціноутворення, про що інформує територіальний орган, в якому платник перебуває на обліку.

5) Територіальний орган після отримання від центрального апарату ДФС України повідомлення щодо направлення запиту платнику податків про подання документації з трансфертного ціноутворення здійснює контроль за дотриманням платником податків строків надання документації, встановлених ПК України.

6) З моменту отримання витребуваної центральним апаратом ДФС України документації з трансфертного ціноутворення, територіальним орган, який зазначено у запиті, здійснює аналіз наданої платником податків документації на предмет повноти розкриття інформації, а також достатності та повноти обґрунтувань, наведених платником податків у документації, що дає змогу дослідити відповідність умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки». Результати аналізу разом із документацією протягом 15 робочих днів з дати її отримання направляються до центрального апарату ДФС України.

7) У разі, якщо надана платником податків документація з трансфертного ціноутворення не містить всієї необхідної інформації, перелік та обсяг якої визначений податковим законодавством України, або ж якщо в ній неналежним чином обґрунтовано відповідність контрольованих операцій принципу «витягнутої руки», центральний апарат ДФС України надсилає такому платнику податків повторний запит з вимогою додатково надати протягом 30 календарних днів з моменту його отримання інформацію та/або обґрунтування відповідності умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки».

8) Територіальний орган, в якому платник перебуває на обліку, після отримання від центрального апарату повідомлення про направлення повторного запиту, знову здійснює контроль за дотриманням платником податків строків надання документації, встановлених ПК України.

9) З моменту отримання витребуваної центральним апаратом ДФС України додаткової документації з трансфертного ціноутворення, територіальним орган, який зазначено у запиті, повторно здійснює аналіз наданої платником податків документації і надсилає до центрального апарату ДФС України результати свого аналізу разом із документацією протягом 15 робочих днів з дати отримання.

10) У випадку, якщо платник податків проігнорував запит ДФС України або ж прострочив надання документації, територіальний орган ДФС, в якому перебуває на обліку платник податків, проводить документальну позапланову перевірку з метою фіксації порушень платником податків обов'язку складення документації з трансфертного ціноутворення про свої контрольовані операції, а також надання на запит даної інформації контролюючому органу.

11) Для прийняття рішення про проведення перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» територіальний орган направляє до центрального апарату ДФС України інформаційне повідомлення з обґрунтуванням підстав для проведення такої перевірки. Територіальний орган може прийняти наказ про проведення перевірки дотримання принципу «витягнутої руки» виключно після отримання від центрального апарату ДФС України відповідного погодження.

12) За результатами звернення територіального органу центральний апарат ДФС України протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати отримання інформаційного повідомлення приймає рішення про погодження або мотивоване заперечення такого погодження. При цьому, за рішенням центрального апарату до участі в перевірках дотримання принципу «витягнутої руки» можуть бути залучені посадові особи із центрального апарату ДФС України та/або інших територіальних органів.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. Крегул Ю.І.

Дмитро Сидоренко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студент 2 курсу

Біткоїн та Блокчейн. Надбання цифрового прогресу

Протягом останніх років суспільство неодноразово ставало свідком стрімкого росту і падіння курсу Біткоїна. Та чи є достатньо надійною і стабільною цифрова валюта?

Теорія. У 2015 році задовго до значного стрибка курсу Біткоїна The Economist [Електронний ресурс. [Режим доступу]: https://goo.gl/tuYZkF] порівнював попит на віртуальну валюту із Тюльпановою лихорадкою 17-го століття. Експерти передбачали резонансну подію, яка спричинить стрибок криптовалюти. Так і сталось у 2017 році. Однак основний акцент припадав на стабільність: за рік до цієї публікації Біткоїн коштував у чотири рази більше. У цей період попиту найбільший у світі обмінник «Mt Gox» обвалився, а 5 січня «Bitstamp», інший обмінник, призупинив операції та повідомив про зникнення 19,000 одиниць криптовалюти внаслідок хакерської атаки. Ситуація стабілізувалась тільки тоді, коли курс Біткоїну досягнув середньої позначки. Події тих часів поетапно нагадують сучасність: Біткоїн внаслідок значного стрибку курсу став справжньої сенсацією, а потім відбулась низка обвалів, що спричинила вирівнювання курсу. Із цим пов'язано багато факторів: реклама криптовалюти і ICO заборонена в Facebook і Instagram; YouTube теж планує заборону; жорстка риторика Південної Кореї; масштабна серія зламів «Coincheck»; банківська група Великої Британії «Lloyds» заявила

про блокування транзакцій на покупку криптовалют з кредитних карток; аналогічне повідомлення надійшло від «JPMorgan» і «Bank of America».

В Україні вперше про Біткоїн було згадано у листопаді 2014 року. Тоді НБУ підкреслив, що на території України єдиною платіжною одиницею є гривня, а Біткоїн – це грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися на території України як засіб платежу. На даний час Біткоїн теж не підпадає під визначення валюти. Однак як тоді розцінювати майнінг – добування Біткоїну на так званих «біткоїн-фермах»?

Законодавство забороняє створювати заміну єдиній платіжній одиниці. Якщо майнери лише створюють криптовалюту, то довести порушення закону неможливо. Роз'яснення НБУ 2014 року не встановлює відповідальність за використання криптовалюти, а лише застерігає. Прямо заборонений Біткоїн у Болівії, Таїланді, В'єтнамі, Еквадорі. У 2017 році НБУ запропонував чітко окреслити правовий статус Біткоїна на території України. Такий хід необхідний, оскільки більшість юристів занепокоєні проведенням операцій з крипто валютами. Вірогідність махінацій є доволі високою. Податкова служба може визнати подібні операції нереальними, а угоду нікчемною. У Верховній Раді було зареєстровано два законопроекти щодо визначення статусу криптовалют («Про обіг криптовалюти в Україні» та «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні»). Так, перший проект трактує цифрову валюту як «програмний код» (об'єкт права власності). Дана пропозиція не сумісна із рішенням Суду ЄС від 22 жовтня 2015 року у справі «Хедквіст проти Швеції». Суд встановив, що Біткоїн був створений як платіжний засіб. Водночас другий законопроект визначає її «фінансовим активом» (тотожно до практики Японії). У сфері регулювання криптовалютних операцій представлені різні органи: НБУ проти НАЦКОМФІНПОСЛУГ і НКЦПФР. Різняться і принципи відносин: регулювання проти стимулювання. За першим документом держава не несе жодних зобов'язань перед власниками криптовалюти і не гарантує діяльність криптовалютних бірж. Це не вигідно, оскільки за умов гарантування розвитку ринок криптовалют ефективно інтегрується в економіку. Водночас другий законопроект пропонує стимулювання майнерів криптовалюти у вигляді знижених тарифів на електроенергію і максимального спрощеного оподаткування. Перший законопроект передбачає, що добутком криптовалюти можуть займатись фізичні особи, ФОП чи юридичні особи. Натомість другий зсуває акцент винятково на фізичних і юридичних осіб зі статусом суб'єкта господарської діяльності. Тож постає питання, чи доцільно у рамках стимулювання встановлювати обмеження щодо майнінгу. Криптовалюту може добути кожен охочий. Це і стало причиною популярності даного явища. Надмірний контроль з боку держави тільки поглибить протиріччя між нею і користувачами. А стимулювання стане відправним кроком розвитку цифрової валюти. У НБУ стурбовані тим, що Нацбанк не зможе контролювати у повному обсязі операції з Біткоїном. Положення першого законопроекту про створення НБУ біржі криптовалют, яка здійснюватиме моніторинг усіх транзакцій, ідентифікацію і персоніфікацію користувачів, є порушенням основоположного принципу операцій з цифровими валютами. Найбільш оптимальним варіантом є покласти відповідальність на відповідні регулятори (міжнародна практика).

Загалом, слід відзначити, що найбільш вигідним кроком є об'єднання переваг обох законопроектів в один документ, який би повною мірою висвітлив ідею цифрових валют і гарантував їх розвиток на території України.

Принцип функціонування Блокчейн. Блокчейн - це публічний реєстр, який зберігається на безлічі комп'ютерів одночасно і містить всю інформацію про транзакції. Останнім часом державні структури починають активно запроваджувати Блокчейн для використання. 20 вересня 2017 Уряд схвалив Концепцію розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року, у якій йшлось про застосування Блокчейну для ефективної оптимізації громіздких процесів. «ORSGROUP» пропонує наступний етап

використання Блокчейну. Гіперсмарт-контракти (HSC), розроблені компанією ORS, - це об'єднання штучного інтелекту і Блокчейна. Завдяки новим стандартним блокам потужні алгоритми стануть доступними, а традиційна економіка об'єднається з криптоекономікою.

Підбиваючи підсумки варто відзначити, що, попри хитний статус Біткоїна, дана віртуальна валюта є справжнім проривом. Біткоїн відкрив очі суспільству на існування альтернативних грошових одиниць. Однак на ринок негативно впливає невимушена монополія Біткоїна. Проведене дослідження, згідно з яким Біткоїн залежить від гучних новин про державне регулювання. Отже, рівномірне використання кожного із видів криптовалют може призвести до їхнього природного вирівнювання.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. Ковалко Н.М.

Анастасія Туз
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Застосування договорів про уникнення подвійного оподаткування в контексті оподаткування «прозорих осіб»

В термінології податкового права під «прозорими особами» («transparent entities») розуміють осіб, що наділені правосуб'єктністю (відповідно до норм цивільного права), але які не визнаються самостійними суб'єктами в цілях оподаткування. Це означає, що з точки зору податкового права вони «проглядаються» до рівня осіб, які є засновниками такої юридичної особи, тобто оподаткування доходів «прозорої особи» здійснюється на рівні її засновників. Практика країн світу щодо оподаткування «прозорих осіб» є різною: одні країни визнають таких осіб самостійними суб'єктами для цілей оподаткування, інші – ні [Grundy M. The World of International Tax Planning / Milton Grundy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 142 c.].

Класичними прикладами «прозорих осіб» є британські Limited Liability Partnership (LLP) та американські Limited Liability Company (LLC). Нормативно-правовим актом, який врегульовує питання статусу LLP є Limited Liability Partnerships Act 2000. Відповідно до секції 1 вказаного акту, LLP є юридичною особою корпоративного типу, яка наділена правосуб'єктністю, відмінною від правосуб'єктності її учасників. Оподаткування прибутку LLP регулюються секцією 10 Limited Liability Partnerships Act 2000 [Limited Liability Partnerships Act 2000 [Електронний ресурс]. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/12/introduction].

Відповідно до положень цього нормативно-правового акту, якщо LLP здійснює торгівлю чи іншу діяльність спрямовану на отримання прибутку, то:

для цілей оподаткування активи LLP розглядаються як активи його партнерів і

будь-які угоди укладені LLP в процесі здійснення такої діяльності, розглядаються для цілей оподаткування як угоди його партнерів.

Тобто, у разі здійснення LLP діяльності з метою отримання прибутку, LLP не є самостійним платником податку і для цілей оподаткування є «прозорою особою».

Зважаючи на специфіку таких суб'єктів, в процесі їх оподаткування виникає маса запитань, зокрема в контексті застосування договорів про уникнення подвійного оподаткування. У кожній угоді про уникнення подвійного оподаткування міститься стаття, яка визначає перелік осіб, до яких застосовуються положення цієї угоди. Такими особами є резиденти договірних країн. Оскільки LLP не є самостійним суб'єктом для цілей оподаткування, то не може бути податковим резидентом в країні його реєстрації.

Тобто можна констатувати, що з точки зору британського законодавства, положення договорів про уникнення подвійного оподаткування на нього поширюватись не можуть. Як зазначають деякі науковці, існує можливість застосувати положення договорів про уникнення подвійного оподаткування, укладених між країною резидентства партнерів LLP та країною джерела отримання доходу [Тендерякова А. С. Формы организации международной совместной деятельности, "прозрачные для целей налогообложение" / А.С. Тендерякова. // Налоги и налогообложение. – 2009. – №9].

Проте цікавою є ситуація, коли окрема країна визнає LLP самостійним суб'єктом для цілей оподаткування. Для прикладу, Вищий адміністративний суд України у справі № 826/8935/16 від 13.09.2017 року дійшов саме до такого висновку. Відповідно до обставин аналізованої справи, між платником податку-резидентом (позичальником) та партнерством з обмеженою відповідальністю-нерезидентом (LLP) (позикодавцем) було укладено договір позики. Платник податків відніс до витрат відсотки за договором позики, проте контролюючий орган за результатами проведення перевірки дійшов до висновку про неправомірність віднесення відсотків за договором позики до витрат, адже кошти, отримані від нерезидента, не підпадають під визначення «позики», наведене у підпункті 14.1.267 статті 14 ПК України, а відтак, і відсотки за користування такими коштами не можуть бути віднесені до витрат платника податку. Так, згідно з вказаним підпунктом, позикою вважаються кошти отримані від нерезидентів, але, крім тих, які мають офшорний статус.

Місцем реєстрації LLP була Великобританія, проте засновники були резидентами офшорних юрисдикцій. Тому контролюючий орган наполягав на тому, що у даному випадку варто враховувати резидентство його засновників, а не країни, де власне LLP зареєстроване.

Проте ВАСУ вирішив, що відповідно до вимог законодавства, в даному випадку має значення саме місце реєстрації контрагента позивача - LLP, з яким укладено договір про надання позики, а не резидентство осіб, які є партнерами при його заснуванні. Тобто українські суди визнають такі утворення самостійними суб'єктами для цілей оподаткування.

Зважаючи на вище зазначене, можна дійти до *висновку*, що таке рішення ВАСУ визнає LLP самостійними суб'єктами для цілей оподаткування, що в свою чергу дозволяє застосовувати договори про уникнення подвійного оподаткування укладені між Україною та країною, в якій зареєстровано LLP. Проте з точки зору країни реєстрації, LLP не є в цій країні самостійним суб'єктом оподаткування і відповідно її резидентом, а тому до нього не можна застосовувати положення договорів про уникнення подвійного оподаткування. Тобто Україна визнає LLP резидентом договірної країни попри те, що сама договірна країна його таким не вважає. Ця ситуація виникає в силу того, що в Україні відсутні правила кваліфікації іноземних юридичних осіб для цілей застосування договорів про уникнення подвійного оподаткування, необхідність створення яких є очевидною.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Лещенко Р.М.

Дарина Шевченко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу

Теоретико-правові проблеми визначення поняття і сутності парафіскалітетів як обов'язкових платежів

Забезпечення нормального функціонування держави і суспільства неможливе без надійної фінансової опори. Для державних інституцій та місцевого самоврядування базу для виконання їх соціальних завдань становлять, насамперед, різноманітні податки, та в дещо меншому обсязі - збори. Незважаючи на основне значення вказаних обов'язкових платежів, серед даної узагальненої категорії виділяють також і неподаткові платежі, до яких належать парафіскалітети. Вивченню питання даних платежів національною науковою спільнотою присвячено небагато уваги, а тому підвищеної актуальності в цьому контексті набирає проблема їх теоретичного дослідження.

Вивчення проблеми парафіскалітетів неможливе без встановлення визначення самого поняття таких платежів. Питанню встановлення правового змісту даних платежів присвячено достатньо велику кількість праць російських вчених. Лише в окремих роботах українських науковців досліджується проблематика парафіскальних платежів. Але і в тому, і в тому випадку багато посилань здійснюється на визначення, дане Л.В. Ромащенко. Відповідно до неї, такими платежами є обов'язкові платежі, що справляються на підставі вимоги публічної влади для покриття витрат на виконання делегованих публічних функцій і які зараховуються напряму на користь осіб, що виконують такі функції, а не до бюджету або інших централізованих публічних фондів [Ромащенко Л. В. Правовая природа парафискальных платежей : автореф. дисс. на соискание уч. Степени канд.. юрид. наук. Спец. 12.00.04 - финансовое право; налоговое право ; бюджетное право / Л. В. Ромащенко ; М., 2013. - 26 с.]. Однак існують і альтернативні визначення вказаного поняття, зокрема одне з них дане російським вченим О. Д. Корнєвим, за яким це обов'язковий платіж, встановлений публічною владою для цільового фінансування діяльності осіб, які здійснюють публічні функції і не є органами державної влади чи місцевого самоврядування, і який зараховується в особливий фонд, що не приймає участі у фінансуванні загальних витрат бюджету [Корнев А. Д. Признаки фискальных сборов и парафискалитетов / А. Д. Корнев. // Актуальные проблемы российского права. – 2017. – №7. – С. 36.]. Також І. І. Кучеров вказує, що парафіскалітети – правова неподаткова форма покладання обов'язків на фізичних осіб і організації щодо участі у формуванні фінансових ресурсів окремих суб'єктів публічного або приватного права з метою покриття витрат, пов'язаних з наданням ними послуг на користь платників [Кучеров И. И. Теория налогов и сборов (Правовые аспекты) : монография. М. : ЮрИнфоР, 2009. С. 86—92.]

Як бачимо, доктрина так і не встановила якогось узагальненого поняття парафіскалітетів, а тому існують ще й інші їх визначення. При цьому всі вони акцентують увагу на тій чи іншій рисі платежу, водночас будучи достатньо схожими за своєю суттю. Враховуючи це, необхідно встановити ті самі риси, які притаманні парафіскалітетам.

Першою з таких рис є, насамперед, обов'язковість платежу, що поряд із відмовою в наданні послуг забезпечується примусом, який може бути здійснений не лише державними органами, а й приватними особами. При цьому, встановлені на законодавчому та підзаконному рівні, вони не формують централізовані фонди коштів, а перераховуються до фондів, що не мають публічного статусу. Також для них характерними є відплатність та цільовий характер. Водночас, дані платежі мають менші обсяги надходжень порівняно з іншими обов'язковими платежами [Гетманцев Д.О. Теорія, принципи та історія податку. Правовий аспект : наук.-практ. посібник /

Д.О. Гетманцев, В. Л. Форсюк, І. С. Бєліцький ; Нац. шк. суддів України ; Юрид. компанія "Jurimex". – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 169 с.]. Деякі з вказаних рис можуть бути піддані сумніву, зокрема щодо природи фондів, куди вони сплачуються. Так, інші вчені вказують на те, що парафіскальні платежі надходять до публічних фондів коштів, що не належать до бюджетної системи [Якимчук Н. Я. Фіскальні неподаткові платежі до бюджетів: проблеми правового змісту та правового регулювання / Н. Я. Якимчук // Публічне право. - 2014. - № 1. - С. 70.]

Інші автори вказують також на інші риси, притаманні парафіскалітетам, зокрема, на їх неподатковий характер. Окрім того, іноді вказують на тимчасовість парафіскалітетів, спираючись на те, що фонди, до яких здійснюється їх сплата, юридичні особи, яким сплачуються ці платежі, рано чи пізно припинять своє існування. Ця ознака є досить спірною і навряд чи може ставитись як визначальна у характеристиці парафіскалітетів. Подекуди також зазначають, що деякі відносини, які формуються у зв'язку із сплатою досліджуваного платежа можуть виникати на підставі договору, тобто містити диспозитивні елементи [Корнев А. Д. Признаки фискальных сборов и парафискалитетов / А. Д. Корнев. // Актуальные проблемы российского права. – 2017. – №7. – С. 33-36.]. Відтак, у питанні визначенння рис цих платежів єдності не спостерігається.

Незважаючи на таку невизначеність, ми можемо зазначити, які саме платежі відносяться до парафіскальних. До прикладу, парафіскальним за природою є збір за забезпечення авіаційної безпеки. Також до цих платежів можна віднести, зокрема портові збори, що сплачуються адміністрації морських портів України (окрім певних випадків) та третейський збір, що сплачується Торгово-промисловій палаті України і спрямовується на покриття витрат, пов'язаних з організаційним забезпеченням третейського розгляду, оплатою послуг різних видів зв'язку і виплатою гонорарів третейським суддям.

Підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити висновок, що парафіскалітети займають особливе місце серед обов'язкових платежів. Незважаючи на їх достатньо невелику частку в порівнянні з іншими платежами, вони потребують подальшої теоретичної розробки і правової регламентації. Досьогодні доктрина не сформувала єдиних поглядів на поняття і ознаки даного виду платежу. При цьому, незважаючи на їх існування в нашій державі, вітчизняні вчені, окрім деяких науковців, майже не досліджують вказане питання. Відтак, зважаючи на наукові здобутки інших держав і постійний розвиток фінансової системи, на даному етапі розвитку фінансово-правової науки в Україні, вченим доцільно також звернути увагу і на цей вид обов'язкових платежів.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Якимчук Н.Я

.

FOREIGN LANGUAGES LEGAL SECTION

Oleksandr Dorofieiev
National University «Odessa Law Academy»,
International Law and International Relations Department,
Ph.D. student

Developing countries' accession to the WTO' s government procurement agreement

The significance of the research's topic stems from the fact that nowadays the number of arbitration proceedings is drastically growing leading to a substantial number of arbitral awards and problems associated with their challenge. Generally, if a party to an arbitral proceeding is not satisfied with its outcome, it may try to challenge an individual arbitral award before national courts only on grounds prescribed by the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards of 1958 and relevant national laws.

Historically the principle of finality of arbitral awards has developed and such finality is regarded as one of the main advantages of arbitration [Blackaby N. Redfern and Hunter on International Arbitration / N. Blackaby, C. Partasides. – The UK: Oxford University Press, 2009. – P. 588]. In light of that principle, grounds for possible challenge of arbitral awards are limited mostly to procedural issues and issues of utmost public interest. Consequently, challenging an arbitral award on substantive grounds (e.g., the wrong application of the law, misinterpretation of facts) is not practically possible.

However, in the modern world, the commercial sphere of the economy is becoming more and more sophisticated, meaning that disputes in this sphere are getting complicated. Sometimes, it happens that limited judicial mechanisms of arbitral awards' review are not sufficient and the need for comprehensive review of arbitral awards arises. Therefore, in the author's opinion, the parties' autonomy principle should prevail over the principle of finality of arbitral awards allowing parties to an arbitration agreement to agree on potential appeal of arbitral awards. It is also important to note that, as scholars claim, appellate procedures may inspire confidence in the arbitration process, which is definitely good for arbitration and in line with the arbitration-friendly policy of many states [Neesemann C. Contracting for Judicial Review: Party-Chosen Arbitral Review Standards Can Inspire Confidence in the Process, and Is Good for Arbitration / Neesemann. // Dispute Resolution Magazine. – 1998. – P. 18.].

The idea to develop appellate procedures for arbitral awards appeared in the 1930ies, when in the case No 207 the losing party unsuccessfully requested the International Chamber of Commerce' International Court of Arbitration to sit as a "Court of Cassation" in order to review the award rendered against it, but the attempt instigated debates in advocating appeal procedures that would keep parties within the arbitration system, rather than pushing them into the domestic courts [Sweet F. The Evolution of International Arbitration. Judicialization, Governance, Legitimacy / F. Sweet, A. Grisel. – The UK: Oxford University Press, 2017. – P. 128.].

For a long time, no changes concerning arbitral mechanisms for challenging arbitral awards were made. The most prominent development regarding appeals' procedures in arbitration happened in 2013 when the International Centre for Dispute Resolution of the American Arbitration Association adopted its Optional Appellate Arbitration Rules ("The Rules"). Under A-1 Clause of the Rules, if parties have provided for an appeal of the arbitration award, the Rules shall be applied allowing parties by virtue of its A-10 Clause to for appeal arbitral awards on the following grounds: (a) "an error of law that is material and prejudicial", or (b) "determinations of fact that are clearly erroneous". Similar appellate procedures may be found in practice of local American arbitration institutions, for example, the Judicial Arbitration and Mediation Services and the International Institute for Conflict Prevention & Resolution. However, none of other world-known arbitration institution provides for appellate procedures depriving those who participate in arbitration proceedings of an opportunity to review rendered

arbitral awards comprehensively. That is why the aforementioned appellate procedure prescribed by the Rules is to be regarded as a positive sign showing the development of arbitration and should be considered as a model for other arbitral institutions.

In order to help arbitration maintain its reputation of as a dispute resolution method that favours parties' autonomy, the possibility of appealing arbitral awards on substantive without the involvement of state authorities should be ensured and promoted provided that a particular arbitration agreement explicitly prescribes the appeals procedure. The promotion of appellate procedures for arbitral awards involves a set of complex actions related to the amendment of the UNICITRAL Model Law on International Commercial Arbitration and domestic legislation of states to include provisions regarding the possibility of appellate review of arbitral awards if parties explicitly agree on such possibility. In this context, it is essential to determine outcomes of recourse to such appellate review procedure, the correlation between judicial procedures and arbitral procedures, boundaries of state authorities' potential interference into such arbitration procedures.

Another step that should be done in this regard is to ensure that leading arbitration institutions, including the International Commercial Arbitration Court at the Ukrainian CCI, introduce appellate procedures. Moreover, it is recommended to develop model clauses to be inserted into arbitration agreements that would provide for specific appellate procedures.

In conclusion, despite the principle of finality of arbitral awards, parties should enjoy an opportunity of an appellate review of arbitral awards if they have explicitly agreed on such opportunity in their arbitration agreement. Legal status and potential outcomes of appellate procedures have to be defined in national legislation, while specific procedural rules ought to be developed by arbitration institutions that would encourage their clients to consider the opportunity of the appeal of their potential arbitral awards and insert a relevant clause in the arbitration agreements.

Reseach advisor – Ph.D. in Law, Assocciate Professor Troianovskyi O.V.

Yaroslava Zagoruiko
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
2nd year student of LL.M.

Appellate Procedures for Arbitral Awards: Development Perspectives

The significance of the research's topic stems from the fact that nowadays the number of arbitration proceedings is drastically growing leading to a substantial number of arbitral awards and problems associated with their challenge. Generally, if a party to an arbitral proceeding is not satisfied with its outcome, it may try to challenge an individual arbitral award before national courts only on grounds prescribed by the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards of 1958 and relevant national laws.

Historically the principle of finality of arbitral awards has developed and such finality is regarded as one of the main advantages of arbitration [Blackaby N. Redfern and Hunter on International Arbitration / N. Blackaby, C. Partasides. – The UK: Oxford University Press, 2009. – P. 588]. In light of that principle, grounds for possible challenge of arbitral awards are limited mostly to procedural issues and issues of utmost public interest. Consequently, challenging an arbitral award on substantive grounds (e.g., the wrong application of the law, misinterpretation of facts) is not practically possible.

However, in the modern world, the commercial sphere of the economy is becoming more and more sophisticated, meaning that disputes in this sphere are getting complicated. Sometimes, it happens that limited judicial mechanisms of arbitral awards' review are not sufficient and the

need for comprehensive review of arbitral awards arises. Therefore, in the author's opinion, the parties' autonomy principle should prevail over the principle of finality of arbitral awards allowing parties to an arbitration agreement to agree on potential appeal of arbitral awards. It is also important to note that, as scholars claim, appellate procedures may inspire confidence in the arbitration process, which is definitely good for arbitration and in line with the arbitration-friendly policy of many states [Neesemann C. Contracting for Judicial Review: Party-Chosen Arbitral Review Standards Can Inspire Confidence in the Process, and Is Good for Arbitration / Neesemann. // Dispute Resolution Magazine. – 1998. – P. 18.].

The idea to develop appellate procedures for arbitral awards appeared in the 1930ies, when in the case No 207 the losing party unsuccessfully requested the International Chamber of Commerce' International Court of Arbitration to sit as a "Court of Cassation" in order to review the award rendered against it, but the attempt instigated debates in advocating appeal procedures that would keep parties within the arbitration system, rather than pushing them into the domestic courts [Sweet F. The Evolution of International Arbitration. Judicialization, Governance, Legitimacy / F. Sweet, A. Grisel. – The UK: Oxford University Press, 2017. – P. 128.].

For a long time, no changes concerning arbitral mechanisms for challenging arbitral awards were made. The most prominent development regarding appeals' procedures in arbitration happened in 2013 when the International Centre for Dispute Resolution of the American Arbitration Association adopted its Optional Appellate Arbitration Rules ("The Rules"). Under A-1 Clause of the Rules, if parties have provided for an appeal of the arbitration award, the Rules shall be applied allowing parties by virtue of its A-10 Clause to for appeal arbitral awards on the following grounds: (a) "an error of law that is material and prejudicial", or (b) "determinations of fact that are clearly erroneous". Similar appellate procedures may be found in practice of local American arbitration institutions, for example, the Judicial Arbitration and Mediation Services and the International Institute for Conflict Prevention & Resolution. However, none of other world-known arbitration institution provides for appellate procedures depriving those who participate in arbitration proceedings of an opportunity to review rendered arbitral awards comprehensively. That is why the aforementioned appellate procedure prescribed by the Rules is to be regarded as a positive sign showing the development of arbitration and should be considered as a model for other arbitral institutions.

In order to help arbitration maintain its reputation of as a dispute resolution method that favours parties' autonomy, the possibility of appealing arbitral awards on substantive without the involvement of state authorities should be ensured and promoted provided that a particular arbitration agreement explicitly prescribes the appeals procedure. The promotion of appellate procedures for arbitral awards involves a set of complex actions related to the amendment of the UNICITRAL Model Law on International Commercial Arbitration and domestic legislation of states to include provisions regarding the possibility of appellate review of arbitral awards if parties explicitly agree on such possibility. In this context, it is essential to determine outcomes of recourse to such appellate review procedure, the correlation between judicial procedures and arbitral procedures, boundaries of state authorities' potential interference into such arbitration procedures.

Another step that should be done in this regard is to ensure that leading arbitration institutions, including the International Commercial Arbitration Court at the Ukrainian CCI, introduce appellate procedures. Moreover, it is recommended to develop model clauses to be inserted into arbitration agreements that would provide for specific appellate procedures.

In conclusion, despite the principle of finality of arbitral awards, parties should enjoy an opportunity of an appellate review of arbitral awards if they have explicitly agreed on such opportunity in their arbitration agreement. Legal status and potential outcomes of appellate procedures have to be defined in national legislation, while specific procedural rules ought to be developed by arbitration institutions that would encourage their clients to consider the

opportunity of the appeal of their potential arbitral awards and insert a relevant clause in the arbitration agreements.

Reseach advisor – Doctor of Law, Professor Poiedynok V.V.

Karol Kujawiak
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
student II roku

Bezpieczeństwo W Gminie

Wprowadzenie: Tekst porusza ważny problem, jakim jest zapewnienia bezpieczeństwa publicznego mieszkańcom przez gminy. Nawiązuje przy tym do obowiązujących przepisów prawa, uwzględniając zadania własne gmin - zawarte w Ustawie o samorządzie gminnym, jak również zadania szczególne, wynikające z innych przepisów, stając się swoistą próbą ich uporządkowania w sposób klarowny.

Wstęp. Zapewnienie bezpieczeństwa każdemu obywatelowi jest jedna z najważniejszych wartości, zapewnionych przez Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej. Realizacja tej potrzeby dokonuje się zarówno na szczeblu państwowym jak i lokalnym. Poszczególne szczeble samorządu terytorialnego w znaczny sposób różnią się od siebie, zwłaszcza w zakresie zadań i kompetencji w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. W danych regionach żyją społeczności jednostek ludzkich, usystematyzowane według struktury społecznej, zachowujące bądź tworzące określone tradycje. Od 1 stycznia 1999 r. w Polsce obowiązuje trójszczeblowa struktura samorządu terytorialnego: samorząd gminy, samorząd powiatu i samorząd województwa. Idea samorządu terytorialnego, jako pewnego rodzaju podziału kraju ułatwiającego zarządzanie nim jest bardzo stara, ponieważ była stosowana już w czasach starożytnych i wczesnym średniowieczu.

Struktura administracyjna każdego państwa wpływa na sprawność jego funkcjonowania.

Gmina. Gmina jest podstawową jednostką samorządu terytorialnego w Polsce, o którym stanowi artykuł 164 Konstytucj [Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483), art. 164]. Zadania, które wykonują poszczególne jednostki samorządu terytorialnego zostały podzielone na zadania własne oraz zlecone. Zadaniem własnym gminy jest zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym również z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Obecnie struktura i działanie administracji samorządowej w Polsce opiera się na trzech zasadach: samorządności, decentralizacji, oraz pomocniczości. Gmina stanowiąc część administracji publicznej funkcjonuje na zasadzie decentralizacji, polegającej na tym, że państwo przekazuje coraz więcej spraw niedotyczących ogółu obywateli samorządom terytorialnym [L. Moryksiewicz, M. Pacholska, Wiedza o społeczeństwie, Wydawnictwo Nowa Era, Poznań 2002, s. 147].

Bezpieczeństwo. Bezpieczeństwo, jako naczelna potrzeba człowieka oraz grup społecznych jest podstawową potrzebą państwa, a jego brak powoduje niepokój i poczucie zagrożenia [E.Nowak Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych. Warszawa 2007 s. 9]. Bezpieczeństwo publiczne należy do kategorii pojęć nieokreślonych, które przy jego stosowaniu musi być wypełniane odpowiednią do warunków i okoliczności treścią. Bezpieczeństwo publiczne jest to pojęcie interdyscyplinarne, co jest wzbogaceniem i wzmocnieniem jego znaczenia w państwie. Zaspokojenie zbiorowych potrzeb gminy obejmują sprawy związane z porządkiem publicznym i bezpieczeństwem obywateli oraz ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa [Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95 Art. 7]. Aby bezpieczeństwo mieszkańców gminy zostało zapewnione, organ, jakim jest wójt posiada unormowania prawne określające jego obowiązki i zadania, które są zapisami w aktach prawnych. Jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego, jest zobowiązana do

zaspokojenia potrzeb wspólnoty, wykonując wszystkie zadania niestrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, w tym dla innych jednostek samorządu terytorialnego [Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997(Dz. U. 1997 r., Nr 78, poz. 483, ze zm.) art. 164 ust. 3; art. 6 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym(Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95]. Gmina wykonuje zadania publiczne na własną odpowiedzialność, a także może tworzyć jednostki organizacyjne lub zawierać umowy z innymi podmiotami na realizacje poszczególnych zadań [B. Dolnicki Samorząd terytorialny Wydanie III Zakamycze 2006 str. 62].

Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców jest jednym z podstawowych zadań, które stawia sobie gmina. Na wzrost poziomu bezpieczeństwa wpływa także realizacja innych zadań samorządu, których celem jest ograniczenie przyczyn przestępczości oraz patologii społecznych. Są to np. działania w obszarze edukacji, wychowania, ochrony zdrowia, alkoholizmu, przemocy. Jeden z autorów S. Pikulski definiuje pojęcie bezpieczeństwa publicznego jako pewien pożądany stan rzeczy, który gwarantuje niezakłócone funkcjonowanie urządzeń publicznych w państwie oraz podkreśla bezpieczeństwo życia, zdrowia i mienia obywateli. Bezpieczeństwo publiczne może być zatem zakłócone przez samego człowieka umyślnie i nieumyślnie, bądź nosić miano przestępstwa lub wykroczenia, ale również zakłócone niezależnie od woli człowieka, przez siły natury: pożary, powodzie itp [S. Pikulski, Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego, [w:] W. Bednarek, S. Pikulski (red.), Prawne i administracyjne zagadnienia bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo–gospodarczej, Olsztyn 2000, s. 100-101]. Porządek publiczny to podstawowe zadanie samorządu gminnego, gdyż nie posiada środków władczych jak organy administracji rządowej np. (Policja), wykorzystuje środki prewencyjne, zapobiegające naruszeniu porządkowi publicznemu i które zapewniają bezpieczeństwo mieszkańcom. Wójt pełniący funkcje organu wykonawczego gminy sprawuje władze w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego, ale również upoważnia do zarzadzania jednostkami organizacyjnymi samorządu gminy. Do zadań wójta w kwestii bezpieczeństwa publicznego należy: wydawanie decyzji administracyjnych, wydawanie przepisów porządkowych w wyjątkowych sytuacjach, opracowanie planu operacyjnego ochrony przed powodzią, ogłaszanie i odwolywanie alarmów. Wójt jest organem właściwym w sprawach zarzadzania kryzysowego o czym stanowi art. 19 ustawy o zarzadzaniu kryzysowym. W zakresie zarzadzanie kryzysowego wspiera i koordynuje gminny zespół zarzadzania kryzysowego, który sam powołuje, a także kieruje jego pracami.

Zagrożenia bezpieczeństwa podmiotu, ze względu na ich źródło powstawania, możemy podzielić na dwie grupy:

1) zagrożenia naturalne – związane z działaniami sił przyrody, mogące być przyczyną powstania katastrof ;

2) zagrożenia cywilizacyjne – związane z działalnością człowieka, mogące być przyczyna powstania katastrof i awarii technicznych.

Jako podstawowy podmiot zapewniający bezpieczeństwo publiczne zaliczamy Policje, która jest podstawowym podmiotem czuwającym nad bezpieczeństwem obywateli [Ustawa z dn. 06.04.1990 r. o Policji – Dz. U. 02.7.58 art. 1 ust 2]. Do zadań Policji w zakresie bezpieczeństwa należy:

- ochrona życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia
- ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego
- kontrola przestrzegania przepisów porządkowych

Kolejna umundurowana służba przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa porządku publicznego jest straż gminna, która działa o ustawę o strażach gminnych [Ustawa z dn. 29.08.1997 r. o strażach gminnych – Dz. U. 97.123.779 art. 11]. Do zadań straży gminnych należą miedzy innymi:

- ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych
- doprowadzenie osób pod wpływem alkoholu do izby wytrzeźwień, lub miejsca zamieszkania

- czuwanie nad porządkiem- kontrola ruchu drogowego i ochrona obiektów komunalnych.
- Bezpieczeństwo publiczne w gminie również rozpatrywane jest pod względem możliwości posiadanych zasobów:
- Ochotnicze Straże Pożarne
- Pomoc społeczna
- Oświata
- Finansowanie na rzecz bezpieczeństwa
- Monitoring

Interwencyjne organizacje, organy i jednostki gminne zajmujące się bezpieczeństwem publicznym to:

- Ochotnicze Straże Pożarne
- Gminny Zespół Zarzadzania Kryzysowego
- Gminna Komisja ds. Rozwiazywania problemów alkoholowych i narkomanii

Zakończenie. Należy pamiętać, że społeczeństwo lokalne w jakiś sposób generuje i kumuluje szczególne wartości społeczne, które przywiązują go do danego regionu. Stanowią one również czynnik negatywny, który w jakimś stopniu hamuje postęp oraz rozwój społeczny i cywilizacyjny. Na podstawie modelu zarzadzania bezpieczeństwem w gminie możliwe jest wskazanie zagrożeń mających wpływ na dany region i społeczność lokalną. Za prawidłowe zarzadzanie systemem bezpieczeństwa w gminie przyjmuje się działania, które pozwalają sprawnie zarządzać bezpieczeństwem w danym regionie niezależnie czy występuje kryzys bądź w czasie codziennego funkcjonowania. Każdy podmiot musi zatem czynić starania o zapewnienie sobie stabilności stanu bezpieczeństwa.

Kseniia Kolontai
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
2nd year student of LL.M.

Legal Peculiarities of Implementation of the European Union Acts in Ukraine

To start with, by way of signing and ratifying the Association Agreement Ukraine agreed to ensure gradual approximating of Ukraine's legislation with that of the EU. Thus, nowadays Ukrainian legislative activity is focused on, inter alia, implementation of the legislation of the European Union (the "EU"), specified in the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part (the "Association Agreement") and bringing internal legislative framework in line with the EU standards, which is deemed to be the necessary step on the way of European integration of Ukraine.

Generally speaking, the Association Agreement has binding nature for parties thereto and the process of implementation and performance of their obligations under the Association Agreement is subject to monitoring. According to Article 481 of the Association Agreement, "the Parties shall provide for a comprehensive review of the achievement of objectives under this Agreement within five years of its entry into force, and at any other time by mutual consent of the Parties".

However, as evidenced by practice, certain contradictions emerge during the process of implementation of the EU legal acts, specified in the Association Agreement, by Ukraine, as discussed in more detail below.

Firstly, pursuant to Methodological Recommendations for Conducting Legal Expert Examination of Draft Legal Acts, approved by the Resolution of the Board of the Ministry of Justice of Ukraine No. 41 dated 21 November 2000 (the "Methodology"), there are certain strict

requirements of Ukrainian legal drafting technique for draft legal acts to comply with. To such requirements refers, inter alia, necessity to ensure the following: direct prescriptions shall predominate in the text of a draft legal act; optimal correlation of abstract and precise provisions in the text of a draft legal act shall be ensured (e.g. the list of authorized bodies, their obligations and concrete measures to be taken by them are expected to be provided in a draft legal act); only the terms, necessary for interpretation of the content of a draft legal act, shall be used, based on the principles of mandatory interpretation of the terms, used for the first time, and identity of the term's wording and meaning throughout the whole text of a draft legal act.

Additionally, the Methodology requires to use mainly the legal concepts, already established by the Ukrainian legislator, rather than the new ones, and the use of new legal concepts shall be duly grounded and, generally, limited. It shall be also noted, that the use of unclear terms is not allowed, as well as the terms with controversial meaning.

Speaking about the style of the EU legal acts, one may argue, that the requirements thereto differ a little bit from the Ukrainian and are often less legally positivistic, mainly focusing on the general idea of certain provision rather than on the detailed wording thereof. Moreover, preparation of guidelines by the European Commission in order to interpret the EU legal acts is common practice in the EU.

Secondly, while implementing the EU legal acts legislator often faces challenge regarding the terminological consistency between a draft legal act and the current legal acts of Ukraine, already entered into force. In practice, it is needed to check the use of numerous terms, mentioned in a certain EU legal act, to find out whether they are already used and/or defined in current Ukrainian legislation to avoid contradictions in their application in future.

Moreover, the literal implementation of the EU legal legislation in Ukraine is currently not possible from legal standpoint, as it often contains references to numerous EU legal acts which do not have legal effect for Ukraine at the moment.

It shall be also noted, that the issue regarding the version of a certain EU legal act to be implemented is controversial as well. The Association Agreement addresses to concrete EU legal acts, specifying the date of adoption thereof. At the same time, the risk of future replacement of such acts by another ones, not necessary with the same name and/or scope of regulation, can not be excluded.

Finally, as for peculiarities of implementation of the EU legal acts in Ukraine, the below conclusions can be made.

1. From purely legal point of view, Ukraine, as a sovereign state, is free implementing the EU legislation in the most appropriate way taking into account Ukrainian national legal systems' peculiarities, local specifics and other circumstances;

2. the Association Agreement uses concept of "gradual approximating of legislation", though step-by-step (element-by-element) implementation may be deemed as legally possible;

3. taking into account the European aspirations of Ukraine, one may assume, that the provisions of the EU legal acts, directly specified in the Association Agreement, shall be implemented as accurate, as possible, in order for Ukraine to successfully join the EU in the nearest future and be in line with unified legislation of the EU, as it is the main goal of such implementation.

Reseach advisor – Ph.D. in Law, Assocciate Professor Tretiak T.O.

Olena Levchyshyna
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
Ph.D. student

Self-regulatory profession organizations as the agents of the public administration

The need to study the phenomenon of self-regulatory profession organizations in Ukraine is caused by lack of comprehencive researches and consensus among scientists on the definition, tipization, pecularities and rules of operation of self-regulatory profession organizations.

One uncontested peculiarity of self-regulatory profession organizations is that its' main task – is implementation of human rights and freedoms.

Self-regulatory profession organizations were a long way, as evidenced by the historical aspects of the institution's formation.

Importantly, that the self-regulatory profession organizations - a voluntary non-profit association of the professional community members, that was created to protect the interests of its members, other participants and registered by the competent authorities.

The principle of deconcentration and course for state deregulation leads to a delegation of power-management functions to self-regulatory profession organizations. The competence of such organizations consist of internal administrative powers as well as of powers delegated by state to in area of public services provision

We believe, that self-regulatory profession organizations should be included to the system of bodies of public administration.

According to the professor. R. S Melnyk, bodies or persons of public administration are public authorities and other entities involved in the implementation of public functions, related to ensuring the implementation of political decisions and Constitution and laws of Ukraine.

Characteristics of the agents of public administration include:

- The potential ability to have rights and obligations in the field of public administration (administrative ability);
- The ability to implement the rights and obligations provided (administrative capacity);
- The existence of subjective rights and duties in public administration.

We also agree with the opinion of scientist and believe, that the characteristics of subjects of public administration are ability, administrative capacity, which include administrative delictuality. These components are inherent to self-regulatory profession organizations.

In addition, self-regulatory profession organizations are participants to public legal disputes in administrative process.

Theory and practice of administrative law defines private persons to whome public functions could be delegated and who are subjects of public administration.

In Ukraine there are such kinds of self-regulatory profession organizations, as an association of lawyers, notaries, auditors, appraisers, arbitration managers and other representatives of professions, who have been assigned to perform public functions.

Self-regulatory profession organizations are parties to the administrative relations which are subjects of public administration.

For example, self-regulatory profession organizations are organizations of self-organized lawyers. Principles of legal profession embodies the The Ukrainian National Bar Association is non-profit professional organization, that unites all lawyers in Ukraine and formed in order to achieve the objectives of state lawyers.

The Ukrainian National Bar Association as a professional self-regulatory professional organization is the subject of public administration, the subject of power.

State delegates its authorities to attorneys to organize and control the legal activities, examination and provide free legal assistance. Attorneys provide legal assistance to citizens and

represent their interests in the Court. Functions that they perform are very beneficial in process of rights protection.

In accordance with aforementioned above, we can come to conclusion that self-regulatory profession organizations is a subject of public administration and perform regulatory functions.

Reseach advisor – Ph.D. in Law, Assocciate Professor Gerasimenko Y.S

Daryna Mykhailenko
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
2nd year student of LL.M.

Notion and Legal Basis of Land-Use Planning in the United Kingdom, the United States of America and Ukraine: Comparative Analysis

In the context of increasing resource scarcity and climate change, effective natural resources management is of the greatest importance. Land is one of the key elements, the effective use of which would contribute to the sustainable development. In Ukraine land is the main national wealth that is under special protection of the state. However, the existing principles of Ukrainian land-use planning, such as the division of land into categories according to their intended purpose, require a scientific rethinking and review of scientific approaches because of their inappropriateness in the modern world. Therefore, it is useful to research and implement the best world practices of the land-use planning.

There are several key categories of land law that are used to describe the different aspects of the management process and must be considered for defining the land-use planning. Land administration is a process of recording and disseminating information about land ownership rights and related resources, their costs and use of land and its associated resources. Land management is the process by which the resources of land are put to good effect. Land management should include planning, regulation, organization and control of land use. Land-use planning is the process of allocating resources, especially rights to use land in particular ways, in order to achieve maximum efficiency while respecting the nature of the environment and the welfare of the community. Zoning of land is a division of land within settlements into certain functional zones, which is carried out on the basis of a plan of zoning of the territory approved by the local self-government body in order to establish the permitted use of land within these zones.

The correlation between the above terms lies in that land administration covers land management; land management includes land-use planning, which is sometimes considered as its function; zoning is one of the forms of the land-use planning (but in the US there is no difference between zoning and planning).

The understanding of zoning in civil law countries and the UK is quite similar. Zoning is the legislative method of controlling land use by regulating such considerations as the type of buildings (e.g., commercial or residential) that may be erected and the population density. In contrast, zoning in the United States has been more concerned with the social and economic function for which land is used rather than with architectural and site-planning criteria.

As far as sustainable development principle – the process that satisfies the needs of the present without compromising the capacity of future generations, guaranteeing the balance between economic growth, care for the environment and social well-being – is one of the biggest priorities in different spheres of life nowadays, the sustainable land management concept was established and should be implemented. Under sustainable land management is understood the use of land resources, including soils, water, animals and plants, for the production of goods to

meet changing human needs, while simultaneously ensuring the long-term productive potential of these resources and the maintenance of their environmental functions.

Types of land-use planning differ from country to country. There are several systems of land-use planning – British, American, Napoleonic, German, Scandinavian, European.

In the scope of interest of our research were the British and American systems.

In the UK works fundamentally a discretionary system in which decisions on particular development proposals are made as they arise, against the policy background of a generalised plan [Cullingworth J. B.,Vincent Nadin. Town and Country Planning in the UK. – London: Routledge, 14th rev. edition, 2006, p.96]. The 1947 Town and Country Planning Act defined a development plan as 'a plan indicating the manner in which a local planning authority propose that land in their area should be used'. England, Northern Ireland, Scotland and Wales each have separate National or Regional Planning Policy Frameworks. These provide long-term guidance frameworks for the spatial development in the respective parts of the country. As a general rule, in the United Kingdom, the county administration must confirm the compliance of the urban planning zonation document, the local plan of the territorial planning document with the structure plan, which is confirmed by a special document - the Certificate of conformity.

In the US land-use planning is not planning but zoning. The former implies comprehensive policies for the use, development, and conservation of land. Zoning — which can be one instrument of this — is the division of a local government area into districts which are subject to different regulations regarding the use of land and the height and bulk of buildings which are allowable [Cullingworth J. B. The Political Culture of Planning: American Land Use Planning in Comparative perspective. - London: Routledge, 1993, p.11].

Throughout the development of the land-use planning in the US, five basic systems were formed: (i) Eucledean Zoning (I, II) – division of the territory of the settlement into quarters with intended types of land use and certain parameters of construction activity for each quarter; (ii) Smart zoning – proposes several types of zones – floating zones, cluster zones, and planned unit development; (iii) Effective zoning – sets certain general requirements for the use of certain areas (for example, preventing negative environmental impacts, providing the district with social infrastructure objects, etc.), and sets bans on land use; (iv) Incentive zoning – additional preferences from the municipality, including in the form of cash payments to those landowners who choose such uses of land owned by them, corresponding to the purpose of development of the respective land masses or territories established by the municipality; (v) Form-based zoning – uses the criteria of both directive nature and those that leave the right to choose the type of use of land at the discretion of the landowner.

The existence of Ukraine division of land into categories for the intended purpose and related liability for misuse of land subjective violates the rights of citizens on the ground by the Constitution of Ukraine. The current system in Ukraine does not account for environmental requirements, not based on the principles of land protection, and ignores the principle of sustainable development of territories and the requirements of environmental legislation of Ukraine.

Land-use planning in the US is the most productive, with the only significant disadvantage – the absence of the sustainable land management implementation. We consider relevant to adopt the basic approaches of the US land-use planning system into the Ukrainian regulation, in addition implementing the sustainable land management concept.

Reseach advisor – Ph.D. in Law, Assocciate Professor Marusenko R.I.

Vladyslava Mitsai
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
2nd year student of LL.M.

Approximation of Ukrainian Legislation to the Transparency Requirements Established in Company Law of the European Union

1. The research actuality derives from Ukraine's undertaken obligations to approximate, inter alia, its corporate legislation, to the legislation of the European Union, in particular to its First Directive. It is known as the Transparency Directive that regulates such an important issue as the disclosure of information about a company being a precondition for a unified regulation in this area [Право компаній: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України Acquis Communautaire Європейського Союзу. – Київ: Державний департамент з питань адаптації законодавства, 2009. – С. 12].

The First Directive is aimed, inter alia, at securing third parties enabling them to ascertain contents of the basic documents of the company and other related information, especially particulars of the persons who are authorised to bind the company.

Separate attention within the disclosure requirements shall be paid to disclosure of the company's beneficial owners giving the lack of appropriate legislative regulation in Ukraine. By openness and access to such information transparency principle also has a precluding function in fighting with such international crimes as money laundering, terrorism financing, tax evasion etc. In particular, taking prospective views on the European integration, it is worth mentioning the Fourth Anti-Money Laundering Directive. It contains reference articles to the First Directive in terms of disclosure requirements of compulsory documents. The deadline for EU member states to adopt legislation to implement the Fourth Anti-Money Laundering Directive (the 'Directive').

According to this Directive, information regarding beneficial owners shall be disclosed through the obtaining and holding of adequate, accurate and current information on their beneficial ownership, including the details of the beneficial interests held. Member States shall ensure that such information is held in a central register in each Member State (e.g. a commercial register, companies register or a public register).

Member States shall ensure that the information on the beneficial ownership is accessible in all cases to:

(a) competent authorities and FIUs, without any restriction;

(b) obliged entities, within the framework of customer due diligence;

(c) any person or organisation that can demonstrate a legitimate interest.

At the same time on a case-by-case basis Member States may exempt to the access referred to in points (b) and (c) above to all or part of the information on the beneficial ownership. Such exceptional circumstances include risk of fraud, kidnapping, blackmail, violence or intimidation etc.

As to Ukraine, nowadays information on registration is available at the appropriate web-portal that is the cabinet of electronic services. As a consequence, the need to contact the registrar for obtaining paper documents is eliminated. After submission to the state registrar of documents for registration, the company-applicant is given a description of the documents, which specifies the unique code to be noted. And here is an issue.

For obtaining electronic documents one shall go to the cabinet of electronic services and select "The Unified State Register of Legal Entities and Individual Entrepreneurs," then choose: "Perform a free request on information". In the corresponding field, "the result of administrative service delivery", one shall tick the checkbox and enter the required code to download the documents that are relevant to the required legal entity.

2. Therefore, it is worth noting that without this unique number contained in the description of documents for registration, this option is impossible. However, all this applies to the case

when it is necessary to obtain documents about their own company. Therefore, a third party cannot access documents unless it is notified of the code. A third person can only get publicly available information from the register in the form of an extract but the documents itself are not available.

3. It is necessary to distinguish the concept of "information" that is accessible to anyone in electronic access through the Unified State Register, and "documents", that is, the primary source that the company submits to the register. The possibility of obtaining the documents contained in the registration file, in electronic form by third parties, is one of the main guarantees in the First Directive. However, as we see, this mechanism is not sufficiently developed in Ukraine.

4. For example, there is a need to check the extent to which the directors have been legally appointed, or management that has been given the consent to enter into a contract. Asking your potential counterparty to transfer the documents is not always guaranteed by correctness and fullness of the documents provided.

5. As for the receipt of documents in paper form, this is possible. However, there is a significant obstacle as for completion of the application. According to the national legislation currently in force, the form of application must specifically indicate which document is requested by the applicant. So a question arises in cases applicant does not know in advance which exactly documents are in this registration case.

6. Therefore, the following legislative amendments are proposed:

1. Including provisions with detailed procedure on electronic access to companies documents.

2. Modification of application forms for access requested documents.

3. Openness of the documents in the Unified State Register submitted by a company with efficient opportunity to select the relevant ones for the applicant.

4. Providing direct norms for obligation of the registrars to check the correctness of the information regarding the beneficial owners and their interest in a company.

5. Implementation of liability for non-providing of information or providing incorrect information on beneficial owners of a company.

6. Implementation of provisions regarding information on beneficial owners with establishment of requirements of legitimate interests of applicants seeking such information and providing the detailed list of subjects eligible to get it along with a procedure of obtaining such information.

7. Implementation of legal provisions concerning security of personal data of beneficial owners.

Reseach advisor – Doctor of Law, Professor Lukach I.V.

Julia Munik
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
student III roku

Zarządzanie Kryzysowe W Gminie

W dniu 22 sierpnia 2007 r. weszła w życie ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. Nr 89, poz. 590). Rozwiązania, które zostały przyjęte w tejże ustawie mają na celu w przygotowaniu do przeciwdziałania skutkom zdarzeń o dość znacznych rozmiarach, z którymi nie mogą skutecznie radzić sobie pojedyncze podmioty i służby, a wymagane jest przy tym wspólne skoordynowane działanie.

1.Zarządzanie kryzysowe

„Zarządzanie kryzysowe to działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom

kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej" [Dz.U. 2007 Nr 89 poz 509 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym Art.2].

„Zarządzanie kryzysowe to działalność organów władzy na wszystkich szczeblach organizacji państwa, angażująca wyspecjalizowane organizacje, inspekcje, straże oraz społeczeństwo [K. Sienkiewicz – Małyjurek: Zarządzanie kryzysowe w ujęciu procesowym – istota, zadania, efekty, Bezpieczeństwo I Zarządzanie Kryzysowe – Uwarunkowania XXI Wieku, Przedsiębiorczość I Zarządzanie tom XI, zeszyt 12, Łódź 2010, s,23]."

Na zarządzanie kryzysowe w ujęciu procesowym składa się tworzenie organizacyjnych i informacyjnych systemów wspomagających prowadzenie i koordynację działań przygotowawczo-ratunkowych w ramach posiadanych środków i w sposób sprawny i skuteczny [Dz.U. 2007 Nr 89 poz 509 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym Art.2].

2. Sytuacja kryzysowa

Sytuację kryzysową należy rozumieć jako „sytuację wpływającą negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków" [Dz.U. 2007 Nr 89 poz 509 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym Art.3]/

Jak określa dr. inż. prof. nzw. Wiesław Otwinowski, sytuacja kryzysowa jest zazwyczaj następstwem zagrożenia, katastrof naturalnych lub awarii technicznych [W. Otwinowski: Kryzys i sytuacja kryzysowa, Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 83-89, 2010, s.6].

Jest również zespołem okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na dany układ bądź system w taki sposób, że zaczyna się w nim i kontynuuje proces zmienny, w rezultacie czego dochodzi do zachowania równowagi, czego następstwem jej przywrócenie dzięki podjętym środkom regulacji (nadzwyczajne działania) [R. Wróblewski: Zarys teorii kryzysu, zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami. Warszawa 1996, s.10].

3. Fazy zarządzania kryzysowego

Fazy zarządzania kryzysowego można podzielić na cztery części:

Zapobieganie: Zadaniem tej fazy jest identyfikowanie zagrożeń i redukowanie prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Realizuje przedsięwzięcia mające na celu całkowite wykluczenie możliwości wystąpienia sytuacji kryzysowych bądź też w znacznym stopniu minimalizowania ich skutków. Do jej działań należy m.in. monitorowanie potencjalnych zagrożeń oraz ich analiza i ocena, szkolenie jednostek operacyjnych, edukacja dla bezpieczeństwa.

Przygotowanie: Jej zadaniem jest przygotowanie działań i zabezpieczeń. Zajmuje się m. In. opracowywaniem planów działania kryzysowego, organizacja systemów łączności i organizacji, organizacja i utrzymania systemów ostrzegania i alarmowania.

Reagowanie: Polega na zwalczaniu zagrożeń i ich skutków. Działa w obszarze uruchamiania procedur operacyjnych, uruchamianie planów zarządzania kryzowego, ratownictwa i ewakuacji oraz pomocy medycznej

Odbudowa: polegająca na realizacji zadań mających na celu przywrócenie zdolności reagowania, odtwarzanie obiektów i terenów zniszczonych. Szacuje szkody i straty, uzupełnia zasoby, pomaga poszkodowanym na tle zdrowotnym, socjalnym i materialnym, rekonstruuje i wzmacnia zabezpieczenia [Opracowanie własne; Zobacz także: Bezpieczeństwo I Zarządzanie Kryzysowe – Uwarunkowania XXI wieku, Przedsiębiorczość I Zarządzanie, tom Xi, zeszyt 12, Łódź 2010].

4. Zarządzanie kryzysowe w gminie.

Organem zajmującym się sprawami zarządzania kryzysowego na terenie gminy jest wójt, burmistrz, prezydent miasta. Ich zadania polegają na:

- nadzorowaniu monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie gminy
- realizacji czynności z zakresu planowania cywilnego, w skład czego wchodzi również realizacja zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego, opracowywanie i przekazywanie staroście do zatwierdzenia planu zarządzania kryzysowego na terenie gminy
- zarządzaniu, organizowaniu i przeprowadzaniu różnego rodzaju szkoleń i treningów z zakresu zarządzania kryzysowego
- wykonywaniu przedsięwzięć, które wynikają z planu operacyjnego funkcjonowania gmin oraz gmin posiadających status miasta
- zapobieganiu, przeciwdziałaniu i usuwaniu skutków zdarzeń posiadających charakter o wymiarze terrorystycznym
- współdziałaniu z Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w zakresie przeciwdziałania, zapobiegania i usuwania skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym
- organizowaniu i realizowaniu zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej [Opracowanie własne na podst. Dz.U. 2007 Nr 89 poz. 509 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym, Art. 19].

5. Gminne centrum zarządzania kryzysowego

Wójt, burmistrz, prezydent może utworzyć na terenie gminy komórkę organizacji zarządzania kryzysowego. Tworzy ją gminny zespół zarządzania kryzysowego. Pełni rolę pewnego wydziału bezpieczeństwa w gminie. Jest swego rodzaju pośrednikiem w dbaniu o system zarządzania kryzysowego, którym z kolei bezpośrednio zarządza wójt, burmistrz, prezydent. Funkcjonuje całodobowo i na każdym polu, m. in. logistycznym czy też socjalnym. Zapewnia prawidłowy przepływ informacji oraz prowadzenie odpowiedniej dokumentacji dotyczącej przeprowadzanych działań. Nadzoruje funkcjonowanie systemu wykrywania i alarmowania, zarówno jak systemu wczesnego ostrzegania ludności.

6. Summary. Crisis management is a very extensive topic, strictly connected to proper functioning of our society. A lot of people usually do not realize the value of it, thinking that all of it comes really easily. As complicated as it is, it is worth to know at least some basic aspects of this process. In this text you can find some fundamental points connected to crisis management, which are upheld by law acts. It is written in approachable language, so that reader can easily understand it. Hopefully, younger generations would start looking into this kind of topics, because they are the future of our world, and our world will need well educated people in some time. This text is supposed to show, that even things which seem to be very problematic and hard to learn, when well explained can be quite simple and interesting.

Bibliografia:

1. Dz.U. 2007 Nr 89 poz 509 Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 o zarządzaniu kryzysowym
2. Bezpieczeństwo I Zarządzanie Kryzysowe – Uwarunkowania XXI Wieku, Przedsiębiorczość I Zarządzanie tom XI, zeszyt 12, Łódź 2010
3. W. Otwinowski: Kryzys i sytuacja kryzysowa, Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 83-89, 2010
4. R. Wróblewski: Zarys teorii kryzysu, zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami. Warszawa 1996
5. Zagadnienia Ogólne Z Zakresu Zarządzania Ryzykiem I Zarządzania Kryzysowego, Analiza Wybranych Przepisów, wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2014
6. M. Wilińska, „Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa państwa", Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej nr 3(15), 127-136, 2015
7. http://tyczyn.pl/zarzadzaniekryzysowewgminie.html, data dostępu: 18.04.2018

Jacek Reszelewski, Milczrek Tomasz
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
student III roku kierunku administracja licencjacka;
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
student III roku kierunku administracja licencjacka

Prawne Formy Działania Administracji Publicznej

1. Zagadnienia ogólne – wprowadzenie. Administracja. nie stanowi systemu o charakterze jednorodności- jednopłaszczyznowości [N. Szczęch, Administracja publiczna i prawo administracyjne, [w:] M. Karpiuk, J. Kowalski (red.), Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie, Warszawa – Poznań 2013, s. 15]. Charakterystyczną cechą administracji publicznej jest jej niezmiernie duża aktywność, która przejawia się. nie tylko w formowaniu norm prawnych oraz w stosowaniu prawa, ale też w inicjowaniu i organizowaniu życia społecznego a także zarządzaniu elementami rzeczywistości społecznej [J. Zimmermann, Prawo administracyjne, Zakamycze 2006, s. 282].

Sprawowana poprzez organy administracji rządowej oraz samorządowej administracja publiczna .realizowana .jest w różnego rodzaju formach.

Pojęcie „prawne formy działania administracji" nie posiada definicji legalnej, dlatego literatura przedmiotu.posługuje się definicją wypracowaną w doktrynie i orzecznictwie [E. Olejniczak-Szałowska, Pojęcie i rodzaje prawnych form działania administracji, [w:] M. Stahl (red.), Prawo administracyjne, pojęcie, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie, Warszawa 2013, s. 454]. Najbardziej znana, a przy tym najczęściej przytaczana w literaturze przedmiotu jest definicja J. Starościaka, który stwierdził, iż formą działania administracji jest „określony przepisem prawa typ konkretnej czynności organu administracyjnego", a zatem .rodzaj podejmowanego działania [J. Starościak, Prawne formy działania administracji, Warszawa 1957, s. 14.]. W prawie administracyjnym. pojęcie „forma" odnoszone jest. do kategorii podejmowanego działania. W literaturze przedmiotu spotkać się można z określeniem „prawne formy działania. administracji" które oznacza, że. wszelkie podejmowane przez administrację publiczną .działania oparte być. powinny na podstawie prawnej [J. Zimmermann, Prawo administracyjne, Zakamycze 2006, s. 282-283].

Katalog. form działania administracji publicznej. jest bardzo szeroki istnieje wiele różnorodnych klasyfikacji.Bywa że nazwy form działania administracji wprowadza .doktryna prawa administracyjnego, niektóre .z nich są przejmowane do tekstów normatywnych, inne. natomiast pozostają. terminami naukowymi mającymi na .celu uporządkować wszystkie formy. aktywności administracji [J. Zimmermann, Prawo administracyjne, Zakamycze 2006, s. 282-283].

Nie ma jednej właściwej klasyfikacji prawnych form działania administracji. Bowiem prezentowane. w literaturze przedmiotu klasyfikacje zróżnicowane są z uwagi na. przyjęte kryteria. Jednakże, bez wątpienia wśród prawnych. form działania .administracji wskazać należy: akt normatywny, akt administracyjny, akty generalne stosowania prawa, polecenie służbowe, przyrzeczenie publiczne,. porozumienie administracyjne, ugoda,. umowa, działalność społeczno-organizatorska, czynności materialno-techniczne i je należy omówić.

2. Akt normatywny. Aktem. normatywnym jest generalny i abstrakcyjny, opublikowany i obowiązujący akt organu państwa, czy też innego upoważnionego podmiotu, wydany w określonej formie na. podstawie konstytucyjnie bądź ustawowo przyznanych kompetencji prawotwórczych i nadający moc obowiązującą normom wyznaczającym określonym adresatom. tego aktu odpowiednie postępowanie, gdy powstają wskazane w tych normach okoliczności [E. Ura, Prawo administracyjne, Warszawa 2015, s. 112].

To .władcza forma działania administracji, która. ma zastosowanie zarówno w sferze wewnętrznej. jak i zewnętrznej. Może mieć charakter powszechnie obowiązujący jak również obowiązywać jedynie w sferze wewnętrznej administracji. Wydawany. w oparciu o podstawę prawną,.. cechuje go generalność i abstrakcyjność.

3. Akt administracyjny. Akt administracyjny stanowi .władcze jednostronne oświadczenie woli organu administracji publicznej oparte .na przepisach prawa. administracyjnego, określające w sposób prawnie wiążący sytuację konkretnie wskazanego adresata w indywidualnie oznaczonej sprawie . Wynika z upoważnienia ustawowego, przysługuje mu. domniemanie ważności, wiąże .adresata i organ wydający, jest aktem zastosowania. normy prawnej do konkretnej sytuacji, podlega wykonaniu, a jego zabezpieczeniem jest przymus administracyjny [E. Ura, Prawo administracyjne, Warszawa 2015, s. 113]. W literaturze przedmiotu akt administracyjny jest uznawany za szczególną i najbardziej typową. formę działania. administracji, ze względu na to, że. tylko organy wykonujące funkcje administracyjne mogą. tą formą prawną się posługiwać w zakresie swojej właściwości. Forma. aktu administracyjnego stanowi obok. aktu normatywnego najczęściej. stosowaną prawną formę.działania.Administracji publicznej.

4. Akt generalny stosowania prawa. Generalny. akt administracyjny to-. władcze i jednostronne .oświadczenie woli organu wykonującego administrację publiczną, oparte na przepisach prawa administracyjnego, określające .sytuację ogólnie wskazanego adresata w. konkretnie określonej. sytuacji. Jest to forma pośrednia, .graniczna, pomiędzy aktem normatywnym. a aktem administracyjnym [M. Szewczyk, E. Szewczyk, Generalny akt administracyjny, Warszawa 2014, s. 12]. Akty generalne stosowania prawa zwane. są także aktami kierownictwa wewnętrznego, wiążą. one jedynie podmioty znajdujące się w ramach struktury organizacyjnej oraz hierarchii służbowej. Zaliczamy do nich: .okólniki, wytyczne, .pisma okólne, instrukcje oraz. wyjaśnienia [L. Bielecki, Prawne formy i metody działania administracji, [w:] Bielecki L., Ruczkowski P. (red.), Prawo administracyjne, część ogólna, Warszawa 2011 , s. 330]. Generalność. sprawia że. akt generalny stosowania prawa jest upodobniony do aktu normatywnego, jednak różnica pomiędzy. tymi dwoma rodzajami aktów polega. na tym, iż akty normatywne służą tworzeniu. nowych norm prawnych przez. co akty normatywne mają .charakter normatywny, natomiast akty generalne stosowania prawa mają .za zadanie służyć stosowaniu prawa, .czyli zawierać wskazówki interpretacyjne. jak należy rozumieć określone normyprawne. Oznacza. to .że .akty generalne stosowania prawa nie posiadają charakteru. normatywnego [B. Jaworska-Dębska, Akty generalne stosowania prawa [w:] M. Stahl, .), Prawo administracyjne, pojęcie, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie, Warszawa 2013, s. 461].

5. Polecenie służbowe. Polecenie służbowe jest dyrektywą .skierowaną przez zwierzchnika służbowego do .podległego mu pracownika, stanowiącą .formę określenia sposobu wykonania. obowiązku jaki ciąży na .adresacie tego polecenia. Dotyczyć może również .nakazu co .do .miejsca .oraz .czasu wykonania obowiązków. a także porządku. i organizacji pracy. Posiada nie .tylko charakter aktualizujący i .konkretyzujący obowiązki składające się. na .treść stosunku pracy ale i wiąże się z .dyspozycyjnością znamienną .dla stosunków służbowych [E. Olejniczak-Szałowska, Polecenie służbowe, [w:] M. Stahl(red.), Prawo administracyjne, pojęcie, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie, Warszawa 2013, s. 470]. Za pomocą. polecenia służbowego przełożony może również. nałożyć na adresata nowe obowiązki .a także zadania,.ale muszą się .one mieścić w ramach tzw. racjonalnej reszty czyli. muszą one odpowiadać charakterem i rodzajem obowiązkom jakie .przypisane są .do .danego stanowiska służbowego. Warunkiem koniecznym. polecenia służbowego jest to, że .musi się ono mieścić w granicach prawa, co oznacza iż wydane być musi przez osobę do tego .upoważnioną w granicach jej kompetencji, zaś treść polecenia .nie może być sprzeczna z prawem [K. Kłosowska-Lasek, Prawne formy działania administracji publicznej…, s. 57].

6. Przyrzeczenie publiczne. Przyrzeczenie administracyjne .może występować .pod dwiema postaciami, po pierwsze jako .działania sformalizowane do których .zaliczyć należy promesę decyzji lub zezwolenie. Forma ta będąc w istocie rodzajem aktu administracyjnego .nie jest odrębną od niego choć do. pewnego stopnia jest specyficzną formą działania. organów administracji. Po wtóre. są działania niesformalizowane polegające. na samozwiązaniu się

.organów administracji [K. Kłosowska-Lasek, Prawne formy działania administracji publicznej…, s. 59].

Przykładem przyrzeczenia administracyjnego jest także przyrzeczenie wydania wizy wyjazdowej. w celu repatriacji osobie nie posiadającej zapewnionego na .terenie Rzeczypospolitej Polskiej. lokalu mieszkalnego oraz utrzymania, .ale. spełnia pozostałe warunki określone w treści art. 11 ust.1 ustawy z dnia 9 .listopada 2000 roku o repatriacji [t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 609].

7. Porozumienie administracyjne. Porozumienie administracyjne. należy do nie władczych form działania administracji publicznej .o charakterze dwustronnym. lub wielostronnym. Jest czynnością z. zakresu prawa administracyjnego dokonywaną przez podmioty wykonujące administrację publiczną a dochodzące do. skutku na podstawie zgodnych oświadczeń .woli tych podmiotów [A. Wiktorowska, Prawne formy działania administracji, [w:] M. Wierzbowski (red.), Prawo administracyjne, Warszawa 2009, s. 288]. Przedmiotem porozumienia administracyjnego są zawsze sprawy leżące. w .sferze prawa administracyjnego – nie cywilnego.

8. Ugoda. Ugoda jest pisemnym porozumieniem zawartym między stronami postępowania administracyjnego .przed organem przed którym toczy się postępowanie administracyjne (pierwszej lub drugiej instancji). i zatwierdzonym przez ten organ po skontrolowaniu jego prawidłowości. Przesłanką dopuszczalności zawarcia .ugody .jest przede wszystkim sporny charakter sprawy, co oznacza, iż strony mają sprzeczne interesy. w toczącym się postępowaniu administracyjnym. Ugoda ma przyczynić się do uproszczenia i przyśpieszenia .toczącego się postępowania. i zawarta być może wówczas .gdy żaden.przepis.prawa nie stoi .na przeszkodzie .jej zawarcia [A. Wiktorowska, Prawne formy działania administracji, [w:] M. Wierzbowski (red.), Prawo administracyjne, Warszawa 2009, s. 286].

9. Umowa administracyjna. Umowa .to forma działania .przynajmniej dwóch samodzielnych stron, stanowi ona akt który dochodzi do .skutku poprzez zgodne. oświadczenie woli stron. Jako forma działania administracji umowa zastosowanie znajduje zwłaszcza w sferze majątkowej,. gdzie administracja nabywa. albo zbywa określone .składniki majątkowe, kontrahentem. zaś jest osoba fizyczna bądź prawna. a .czasem inny .organ .administracji [E. Ochendowski, Prawo administracyjne część ogólna, Toruń 2009, s. 213]. Umowa administracyjna .nie istnieje dzisiaj .w polskim ustawodawstwie, istnieją .natomiast umowy cywilnoprawne .uregulowane w sposób zbliżający je do .umowy administracyjnej, np. .wywóz śmieci następuje w oparciu o umowę zawartą z gminą na podstawie art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 13 września 1996 r.

o utrzymaniu .czystości i porządku w gminie [t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 128]. Innym przykładem takiej umowy są umowy zawierane .w oparciu o ustawę z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo Zamówień Publicznych [.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1579].

10. Działalność społeczno-organizatorska. Działalność społeczno - organizatorska .jest niewładczą formą działania administracji. publicznej. W. tej .formie działania podejmować. może w zasadzie każda organizacja społeczna. W ramach tej działalności nie stanowi się norm prawnych. i nie stosuje przymusu administracyjnego, polega ona na np. organizowaniu .spotkań z mieszkańcami, prelekcji. oraz odczytów. Organizacja tych działań .nie stanowi żadnego obowiązku. dla obywateli. W stosunku do tych np. nie przyjdą na zorganizowane spotkanie organy administracji nie mogą stosować środków. przymusu .administracyjnego [E. Ura, Prawo administracyjne, Warszawa 2015, s. 138].

11. Czynności materialno-techniczne. Mianem czynności materialno-technicznych określa się te działania organów administracji które oparte są na wyraźnej podstawie prawnej i wywołują konkretne skutki prawne. Do .nich .należy np. doręczenie zawiadomienia, spisanie protokołu, .zatrzymanie kierowcy przez policjanta, postawienie .tablicy informacyjnej lub ostrzegawczej w miejscu publicznym, czy też dokonanie rozbiórki domu .grożącego zawaleniem. Upoważnienia do dokonania tych czynności wynikają bądź .z .aktu normatywnego bądź z aktu administracyjnego [E. Ura, Prawo administracyjne, Warszawa 2015, s. 138].

„Działania materialno-techniczne” nie posiadają już wymiaru społecznego, lecz łączą. się z techniką administrowania i z techniką oddziaływania organów administracji. na stosunki prawa materialnego. Są to instrumenty przy. pomocy których przygotowuje się .działania prawne, przy czym same w .sobie. nie. wywołują bezpośrednio skutków prawnych [J. Zimmermann, Prawo administracyjne, Zakamycze 2006, s. 355].

12. Podsumowanie. Zagadnienie form działania administracji publicznej jest tematem niewątpliwie .godnym uwagi. i dyskusji. W literaturze .przedmiotu występuje wiele klasyfikacji zarówno samych form oraz metod działania organów administracji. Analizując. istotę zadań a. także cele całego systemu prawa nasuwają się wnioski, że. wśród władczych form działania administracji najważniejsza grupę stanowią akty administracyjne, dzięki którym normy generalne i abstrakcyjne zawarte .w aktach normatywnych konkretyzują .się i nabierają indywidualnego. charakteru wobec. adresata do .którego są. kierowane. Nie. można .jednak umniejszać. roli niewładczych form które stanowią bardzo istotny element dla prawidłowego działania organów kształtujących sytuację prawną jednostek. Wśród .form niewładczych olbrzymią rolę odgrywa ugoda administracyjna, umożliwiająca. stronom postępowania administracyjnego przy pomocy negocjacji załatwić sprawę w sposób polubowny, pomijając .władczą ingerencję .administracji .publicznej.

Reasumując należy stwierdzić, iż. usystematyzowany katalog form prawnych działania organów administracji .publicznej stanowi instrument pozwalający. organom administracji na .doskonalenie .w. zakresie realizacji zadań i .stosowania .prawa.

Karina Samoylova
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Law Faculty,
the third-year studen

The Problem of Non-personal Voting in the Verkhovna Rada of Ukraine: the Ways to Solve It

The topicality of the problem is caused by repeated non-personal voting by people's deputies during the adoption of legislative decisions, which leads to regular demonstrative neglect by the members of the Verkhovna Rada of Ukraine of fundamental democratic principles and causes avoidance by people`s deputies to fulfil their authority delegated to them by people. Non-individual voting in the Verkhovna Rada of Ukraine also contributes to the spread of political corruption in the state.

The current legislation does not contain a normative definition of the concept of non-personal voting by people's deputies. In our opinion, this term should be understood as a combination of the following actions: inserting by a people's deputy a card of another people's deputy with the consent of the last one or without such consent into the electronic system of voting "Rada-IV" because of the aim of pushing the buttons "For", "Against" or "Abstained" in the session hall of the Verkhovna Rada of Ukraine.

We think that non-personal voting of people's deputies is not only the non-fulfillment of their powers arising from Article 84 of the Constitution of Ukraine and Article 47 of the Law of Ukraine "On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine", according to which voting is carried out by a people's deputy in person; but also is the abuse of the right, as indicated by Article 34 of the Constitution of Ukraine and Article 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, guaranteeing everyone the freedom of thought and speech, free expression of their views and beliefs.

It is worth noting that Ukrainian legislation has only a political liability for non-personal voting, which consists in the refusal of voters to support the people's deputy in the next election.

[Telipko V.E. Constitutional Law and Constitutional Procedural Law of Ukraine: Teach. manual [for stud. of higher educational establish. / V. E. Telipko - K.: Center for Educational Literature, 2009. - p.497]. The current legislation does not determine legal liability for people's deputies for non-individual voting. In particular, there is no criminal liability for people's deputies for illegal voting, while electoral falsification, when the Ukrainian people are directly involved in voting, is punishable according to Articles 158 and 158-1 of the Criminal Code of Ukraine, which provide for the punishment for "falsification of the results of the voting", "voting by a voter, a referendum participant more than once". So, from our point of view, in this legal issue the liability between the people and the people`s deputies is unequal. It constitutes a violation of Article 24 of the Constitution of Ukraine, which indicates that citizens are equal before the law.

Criminal liability for non-personal voting is provided by countries of Europe, including Scotland, Lithuania, Slovakia, Israel and Poland. In 2007 Iehil Khazan, the deputy from the Knesset, was prosecuted according to Articles 418 and 281 of the Criminal Code of Israel due to the fact that he had voted for his colleague. In 2016 the deputy Malgozhata Zvertsan of the Polish Sejm voted instead of another deputy at his request. After Zvertsan had been excluded from her political party and had been deprived of the mandate, she was prosecuted according to Article 271 of the Criminal Code of Poland. [Liability for Non-personal Voting by Parliamentarians in Europe and Israel. Information Note Issued by the European Information and Research Center at the Request of the People's Deputy of Ukraine. - Mode of access: http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28916.pdf].

From our position, the level of legal liability should correspond to the degree of danger of the criminal offence. We propose to implement the criminal liability for non-personal voting in the form of depriving the people's deputies of the mandate. In particular, it would be effective to introduce a draft law "On Making Changes to the Criminal Code of Ukraine" (regarding the establishment of criminal liability for violation of the order of personal voting at the plenary sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine), with the help of which to supplement the Criminal Code of Ukraine with the article "Non-personal Voting by People's Deputies at the Plenary Sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine", which would provide for the sanction for this crime in the form of deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities for up to 5 years (based on the legal term of authority of the members of the Verkhovna Rada of Ukraine).

We think that it is also necessary to establish legal liability for both offenders. The punishment should be borne not only by a people`s deputy who voted for another people`s deputy but also by the one whom he voted for, during to the fact that according to Article 24 of the Law of Ukraine "On Status of People's Deputy of Ukraine " the presence and personal participation of the people's deputy at the sessions of the Verkhovna Rada of Ukraine is not a matter of a free decision of the people's deputy, but a duty.

In addition, if we refer to Article 152 of the Constitution of Ukraine, it will be possible for us to say confidently that the result of non-personal voting must be compulsory recognition as unconstitutional relevant decision of the parliament due to a violation of the procedure for its adoption. On the 28th of February in 2018, the Constitutional Court of Ukraine in its decision No. 2-p / 2018 recognized the Law " On Principles of the State Language Policy" of the 3rd July 2012 as unconstitutional because of the identification of cases of non-personal voting by the people's deputies at the time of adoption of this law. It is impossible not to mention the pilot judgment of the European Court Of Human Rights in the case of Alexander Volkov v. Ukraine (Application No. 21222/11) of the 9th January 2013, in which the Strasbourg Court found illegal the decision of the Verkhovna Rada regarding the dismissal of judge Volkov, which had been approved by the electronic system by using some people's deputies cards of their absent colleagues; and also ordered Ukraine to reform the legal system in the area of parliamentary voting.

We can conclude that in the prospect of building a civil society and in the context of adapting Ukrainian legislation to the European one, criminal penalty for non-personal voting should be introduced due to the fact that the lack of sanction for non-individual voting causes the violation by the people's deputies of fundamental legal ideas of democracy - the principle of the rule of law and the principle of legality.

Reseach advisor – Doctor of Law, Professor Mialovytska N.A.

Hubert Smolarczyk
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
student I roku kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne

Porządek Publiczny w Gminie

Wstęp. Gmina to jedna z najbliższych człowiekowi jednostka administracyjna, czy dokładniej jednostka samorządu terytorialnego, ale też jedna z najbliższych społeczności – poza rodziną, znajomymi, szkołą. Jednakże pomimo tej bliskości i powszechności gmin, dalej są one dość obce zwykłym obywatelom. W szczególności młodzieży (oosobom uczącym się), gdyż osoby starsze czy dorosłe mają już pewne doświadczenia z dokonywaniem formalności czy w urzędzie gminy, czy w instytucjach związanych z gminą, tutaj na przykład wyrobienie dowodu osobistego. Należało by w pewien sposób, między innymi przez artykuły naukowe czy prasowe, przybliżyć istote gminy, problemy jakimi się zajmuje lub konkretnie porządek publiczny Gminy.

W poniższym artykule autor porusza tematyke właśnie porządku publicznego w obrębie gminy. Praca opierać się będzie o literurę oraz zostaną w niej wyjaśnione, czym jest pojęcie porządku publicznego,jakie są zadania własne gminy, zostanie przybliżona współpraca policji ze strażą miejską – czyli służbą samorządową, oraz całość pracy będzie zakmnięta konkluzją.

Rozdział 1. Definicja porządku publicznego. Kluczowym krokiem koniecznym do zagłębienia się w temat porządku publicznego w gminie jest zrozumienie czy poszerzenie wiedzy o samej istocie porządku publicznego. Pojęcie to posiada wiele definicji. Jest to spowodowane mnogością sposobów zajęcia się tym tematem, spojrzenia na niego. Wiele osób tworzących definicje tego samego pojęcia może zawrzeć w niej różne aspekty czy punkt widzenia. Wielu uczonych dochodzi do podobnych wniosków. Nie łatwe jest zdefiniowanie pojęcia „Porządek Publiczny" ponieważ jest to pojęcie nie jasne oraz nie pełne. Uważają tak między innymi J. Dobkowski w „Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego wobec integracji europejskiej" , S. Pieprzny w „Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego" oraz W. Czapiński w „Bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny w naszym prawie administracyjnym". W potocznym rozumieniu Porządek Publiczny to „życie zgodne z prawami obowiązującymi w społeczeństwie" [Definicja ze Słownika Języka Polskiego, PWN, https://sjp.pwn.pl/slowniki/porz%C4%85dek%20publiczny.html, data dostępu 16.04.2018 20:15]. Jest to bardzo szerokie pojęcie, dające możliwość do wilorakiej interpretacj. W. Czapiński natomiast określił to pojęcie jako „stan zewnętrzny polegający na przestrzeganiu przez ludność w swym postępowaniu pewnych zasad, form i nakazów, których nieprzestrzeganie w warunkach zbiorowego współżycia ludzi narażałoby ich na niebezpieczeństwa i uciążliwości pomimo braku złych zamiarów u osób, które by tych zasad, form i nakazów nie przestrzegały" [W. Czapiński, Bezpieczeństwo, spokój, porządek publiczny, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej" 1929, nr 9, s. 317 i nast. Por. idem, Bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny w ustawach karnych, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej" 1929, nr 18, s. 633 i nast. oraz idem, Bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny – próba konstrukcji teoretycznej, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej" 1929, nr 19, s. 673 i nast]. Definicja ta zawiera wytłumaczenie porządku publicznego jako stan niezagrożenia ludzkości przez ludzką nieostrożnością, nie uwzględniając działania z premedytacją na szkode publiczną, społeczną.

Przy szeregu obszernej literatury można stwierdzić iż pojęcie to skupić można na aspektach; porządek publiczny jest pożadanym stanem państwa, który umożliwia na sprawne fukcjonowanie kraju, intytucji państwowych oraz samych obywateli, porządek publiczny jest adresowany do jednostki – człowieka, obywatela państwa który jest obięty normami prawnymi oraz społecznymi (Akty normatywne, umowy społeczne, moralność, religia) [Opracowanie własne na podstawie S. Pieprzny, Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym, Rzeszów 2011, s. 32 i 33 , W. Kawka, Policja w ujęciu historycznym i współczesnym, Wilno 1939, s. 3–5 , J. Dobkowski, Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego wobec integracji europejskiej [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne we współczesnym państwie, praca zbiorowa pod red. E. Ury, K. Rajchela, M. Pomykały, S. Pieprznego, Rzeszów 2008, s. 159–160].

Rozdział 2. Zadania własne Gminy. Istotą realizacji zadań z zakresu porządku publicznego jest współpraca samorządu z policją. Zgodnie z artykułem 13 ustęp 3 ustawy o policji z dnia 6 kwietnia 1990r. samorząd gminny może uczestniczyć w pokrywaniu wydatków inwestycyjnych, modernizacyjnych lub remontowych oraz kosztów utrzymania i funkcjonowania jednostek orgaznicyjncych policji, jak również zakupu niezbędnych dla ich potrzeb towarów i usług. Na wsniosek rady gminy może ulec zwiększeniu liczba etatów w rewirach i posterunkach policji na terenie gminy. Władze samorządowe zapewniają wówczas pokrywanie kosztów utrzymania tych etatów przez co najmniej 5 lat, na warunkach określonych w stosownym porozumieniu między radą gminy a komendantem wojewódzkim policji. Rada gminy może przekazać środki finansowe dla policji na przykład na zakup radiowozów, paliwo, dodatkowe patrole, na rękopensate pieniężną za czas słóżby przekracający wymiar normatywny oraz nagrody za osiągnięcia z zakresu słóżby prewencyjnej. Oprócz zadań bezpośrednio wspierających służby, samorządy mogą wpływać na bezpieczeństwo poprzez realizowane inwestycje – na przykład oświetlenie miejsc publicznych, poprawa infrastruktury drogowej – oraz za pomocą polityki społecznej ograniczającej pośrednie przyczyny przestępczości czy patologii społecznych. Samorząd gminny może podejmować działania w obszarze edukacjii, ochrony zdrowia, rozwoju gospodarczego, przeciwdziałania bezrobociu, narkomanii, alkoholizmowi i przemocy w rodzinach. Rada gminy może stanowić akty prawa miejscowego o charakterze porządkowym, które dają możliwość nakładania kary grzywny za ich naruszenie. Przepisy porządkowe w formie zarządzenia może snatowić także wójt (burmistrz, prezydent miasta) jedynie w nagłych przypadkach. W sytuacji wystąpienia bezpośredniego zagrożenia dla ludności, wójt (burmistrz, prezydent miasta) może wydawać polecenia służbom i inspekcjom w zakresie bezpieczeństwa lokalnego. Polecenia te nie mogą dotyczyć czynności operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych, oraz czynności z zakresu ścigania wykroczeń. Mogą one zobowiązywać odpowiednie słóżby do podjęcia działań w celu usunięcia powstałego zagrożenia. Samorząd gminny może wnioskować o wspólne podjęciecie działań na rzecz ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, opiniować obsadę określonych stanowisk w policji, zapoznawać się z rocznymi sprawozdaniami na temat stanu porządku i bezpieczeństwa, oraz wskazywać kierunki działania w tym zakresie. Samorząd gminny może przeznaczyć środki finansowe powołanie straży gminnej. Władze gminy mają również pośredni wpływ na działanie sądów powszechnych przez wybór ławników [Opracowanie własne na podstawie; Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym – art.7 ust. 14 , Dz.U. 1990 Nr 30 poz. 179 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji – art. 10,11 ust. 1, art. 13].

Rozdział 3. Współpraca pomiędzy Policją a Strażą Miejską. Policja oraz straż miejska są to odzielne instytucje działające na rzecz porządku publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli. Różnią się one zadaniami – zarówno ich ilością, zasięgiem oraz formą. Policja posiada znacznie szerszy zasięg działania, większe uprawnienia oraz dostęp do większej ilości informacji czy działań do których jest zobligowana ustawowo. By osiągnąć jak największy poziom bezpieczeństwa obywateli oraz ułatwić organizacje pracy tych słóżb na terenie gmin, muszą one ze sobą ściśle współpracować. Określają to między innymi ustawa o policji z dnia 6 kwietnia

1990r. oraz ustawy sejmowe czy rozporządzenia rady ministrów takie jak Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1990 r. w sprawie szczegółowych zasad współpracy Policji ze strażami miejskimi oraz zakresu nadzoru fachowego i pomocy udzielanej tym strażom przez Komendanta Głównego Policji. Straż miejska za główne zadanie ma wspomagać i współdziałać z jednostkami policji. Współpraca opiera się szczegółowo na utrzymywaniu stałej łączności między jednostkami Policjii straży miejskich, stałej wymianie informacji o zagrożeniach występujących na określonym terenie w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego, koordynowaniu rozmieszczenia służb policyjnych i straży miejskich z uwzględnieniem zagrożeń, współnym organizowaniu i prowadzeniu służb i działań porządkowych oraz zapewnianiu porządku w miejscach zgromadzeń publicznych, współdziałaniu przy zabezpieczaniu miejsc popełnienia przestępstw i wykroczeń, organizowaniu wspólnych ćwiczeń policjantów i funkcjonariuszy straży miejskich. W przypadku wystąpienia powszechnego zagrożenia bezpieczeństwa, porządku publicznego, katastrofy żywiołowej, wójt (burmistrz, prezydent miasta), za prośbą – wnioskiem Komendanta Głównego Policji, na czas określony , może zarządzić działania straży miejsckiej w zakresie współpracy z Policją. W tym przypadku zwieszchnictwo nad strażą miejską przechodzi na komendanta wojewódzkiego policji. Policja posiada możliwość do odpłatnego lub nie odpłatnego udostępniania straży miejskiej wyposarzenia w postaci urządzeń łączności czy środków przymusu bezpośredniego – używać ich mogą uprawnieni funkcjonarjusze strazy miejskiej [Opracowanie własne na podstawie; Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990 Nr 30 poz. 179 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1990 r. w sprawie szczegółoWych zasad współpracy Policji ze strażami miejskimi oraz zakresu nadzoru fachowego i pomocy udzielanej tym strażom przez Komendanta Głównego Policji].

Zakończenie – Konkluzja. Dbanie i właściwe zarządzanie gminą względem utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa, jest niezwykle ważne. Między róznymi gminami system, finanswonie czy teamtyka porządku publicznego i podejście do niej – szczególny nacisk na pewne elementy organizacji gminy, mogą się różnić ponieważ potrzeby gmin mogą się różnić między sobą. Zależy to od położenia, społeczności, zosobów, finansownia czy nakładów zasobów ludzkich. Samorządy gminne mają największą wiedzę o potrzebach społeczności zamieszkałej na ich terytorium.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95).
2. S. Pieprzny, Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym, Rzeszów 2011.
3. W. Kawka, Policja w ujęciu historycznym i współczesnym, Wilno 1939.
4. J.Dobkowski, „Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego wobec integracji europejskiej [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne we współczesnym państwie” , praca zbiorowa pod red. E. Ury, K. Rajchela, M. Pomykały, S. Pieprznego, Rzeszów 2008.
5. A.Osierda, „Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego”.
6. Andrzej Misiuk „Rzecz o bezpieczeństwie – genzeza, istota, rozwój”.

Alla Smorodyna
Koretsky Institute of State and Law
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
research Student

Copyright: How Ukrainian Law Understands Public Licenses

Article 1107 of the Civil Code of Ukraine lists agreements on the disposal of proprietary rights of intellectual property. We want to draw attention to a license to use the object of intellectual property rights and a license agreement as types of contracts for the disposal of intellectual property rights ("IPRs"). Article 1108 of the Civil Code of Ukraine provides an inexhaustible list of types of licenses for the use of IPRs (namely, exclusive, sole and non-exclusive). These types of licenses differ on whether the licensor retains the right to use the license himself and to transfer it to others other than the initial licensee. Thus, legislation recognizes the single criteria to classification of the licenses' types while the theory knows numerous options for the classification [Smorodyna A.Y. Determination of the Scope of Rights to Intellectual Property Rights Objects, which are Granted under a License Agreement in accordance with the Civil Law of Ukraine // "State and Law" Journal, 2017, No. 77, p.164]. At the same time, Article 32 of the Law of Ukraine on Copyright and Related Rights establishes two types of copyright contracts for the granting the right to use copyright objects: an author's agreement on the transfer of an exclusive or non-exclusive right to use the work. Thus, the term "public / free license" is not known either to the civil law of Ukraine, nor to specialized legislation in the field of copyright.

The concept of public licenses is well-known in the world. For copyright and/or related rights, the most commonly used are Creative Commons. Currently, there are six versions of the Creative Commons licenses (current version 4.0), which include a combination of the following conditions: the attribution to the creator (authorship requirement provided for in each of the six licenses), the prohibition of commercial use, the prohibition on the creation of derivative works and the requirement to distribute and release work under the same license [URL: https://creativecommons.org/licenses/ (reference to the source as of 19.04.2018)]. Thus, we can say that the main distinguishing feature of public licenses is the case when a licensor provides an irrevocable non-exclusive license on the free use of his copyright and/or related rights work (including a right to sublicense) to a prior unknown number of users (licensees). We think this is the widest possible interpretation.

The concept of a public license in terms of civil law of Ukraine contains many issues that require a detailed analysis. For example, on licensor's non-proprietary rights to use; on granting the copyright and/or related rights work "as is" or to allow creating a derivative work; on the issue on submitting a work for the use of public licenses for an unlimited number of users, etc. However, in the framework of this study, we will compare the requirements of the current legislation of Ukraine to the essential conditions of the licensing agreement with the requirements of public licenses.

Ukrainian legislation envisages certain essential conditions for agreements on granting the right to use a work otherwise agreement deems negligible. We have analyzed the current legislation and discovered that each of the following provisions governing the "ordinary" licensing agreements cannot be used for regulation of public licenses "by default", in particular:

1. Mandatory written form of the agreement (public licenses are granted in the Internet, therefore, it is necessary to provide a special and simplified procedure on such. Moreover, this issue might be solved by the same way as introduced in Article 6 of Law of Ukraine on Foreign Trade);

2. Identification of the agreement's parties (identification of the right holder and verification of his rights of to the IPRs work as well as identification of the licensee);

3. Requirements of Clause 6 of Article 1109 of the Civil Code of Ukraine on the mandatory determination of the rights that are being granted under the license agreement, since the rights

which are not specified to be considered as not granted (thus, the listed rights have to be previously determine within the text of the license);

4. The territory, procedure and terms of royalty payment for use of IPRs work.

It should be noted that the Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Regulation of Copyright and Related Rights No. 7539 has been adopted as a basis law [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Regulation of Copyright and Related Rights No. 7539 from 01.02.2018 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63399 (reference to the source as of 19.04.2018)], which, among other things, is proposed to supplement the Civil Code of Ukraine with provisions on introduction of electronic form of agreement for public non-exclusive licenses. The proposed wording of Article 1111-1 "License Agreement on the basis of a public offer" legalizes the possibility of using public licenses in Ukraine, which are proposed to be recognized as a license agreement, which is concluded on the basis of a public offer and to be distributed by the licensor. It is worth mentioning that according to this article a license agreement based on a public offer to grant a non-exclusive license that establish "by default".

One of the key rules of a public license is a licensee's future guarantee that it is not bound by obligations to the licensor. Therefore, the Draft Law provides for the licensee the right to unilaterally cancel such a license agreement at any time, in particular by terminating the use of the corresponding copyright and/or related rights work.

In accordance with the provisions of civil law, the license agreement is bilateral, consensual and fee-paying. The parties must determine and agree on the amount of the fee to be paid for the use of IRPs work. To resolve the issue for royalty-free license, the Draft Law contains the provision that "a license agreement based on a public offer may be free of charge when it does not specify the size, procedure and time of the remuneration payment for the use of the object of copyright and/or related rights" (Paragraph 4 of Article 1111-1 of the Draft Law).

Conclusions and suggestions: The use of public licenses is a widespread and convenient practice in the world, but such licenses have no legal basis in Ukraine, since they are not explicitly provided in the legislation and, above all, contradict the requirements on the obligatory written form of the license agreement (license) for disposal of IPRs. Thus, there is a gap in regulation of public license under the current law. Draft Law No. 7539 on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Regulation of Copyright and Related Rights is aimed to resolve this issue and it proposed to supplement the Civil Code of Ukraine with the provisions for establishing the electronic form of agreement for public non-exclusive licenses.

Reseach advisor – Ph.D. in Law Venetska M.V